การบริหารตามยถากรรม

โดย

นายสุริยะ รูปหมอก

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

ภาควิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การบริหารตามยถากรรม

โดย

นายสุริยะ รูปหมอก

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

ภาควิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

MANAGEMENT BY VOLITIONAL ACTION

By

Suriya Roopmok

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

DOCTOR OF PHILOSOPHY

Department of Educational Administration

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2009

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การบริหารตามยถากรรม ” เสนอโดย นายสุริยะ รูปหมอก เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

…….....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่พันตรี ดร.นพดล เจนอักษร
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ อินทร์รักษ์

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.จิราวรรณ คงคล้าย)
...../...../.....

..... กรรมการ ..... กรรมการ
พระสุธีวรญาณ (รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
(รองศาสตราจารย์ ดร.พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ) ...../...../.....
...../...../.....

..... กรรมการ ..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่พันตรี ดร.นพดล เจนอักษร)(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ อินทร์รักษ์)
...../...../..... ...../...../.....

48252912 : สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
คำสำคัญ : การบริหารตามยถากรรม

สุริยะ รูปหมอก : การบริหารตามยถากรรม อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ : รศ.ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร , ผศ. ว่าที่ พ.ต.ดร.นพดล เจนอักษร และ ผศ.ดร.ประเสริฐ อินทร์รักษ์. 379 หน้า.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) เรื่องกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา 2) การนำหลักจริยธรรมของกรรมมาใช้เป็นพฤติกรรมการบริหาร วิธีการดำเนินการวิจัย 2 ขั้นตอน คือ 1) การวิจัยเอกสารเพื่อศึกษาหลักกรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและเอกสารอื่นๆ 2) การวิจัยแบบอนาคตแบบเทคนิคเดลฟายเพื่อหาแนวโน้มและความน่าจะเป็นในการนำหลักจริยธรรมของกรรมมาใช้เป็นพฤติกรรมการบริหาร กลุ่มตัวอย่างคือผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา 19 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับจริยธรรมของกรรม ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นมาจากแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) จำนวน 7 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่ามัธยฐาน(median) ค่าพิสัยระหว่างคอไทล์ (inter quartile range) และการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1. กรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และเอกสารอื่นๆ ได้แก่ 1. กรรม2 คือ 1) อกุศลกรรม, กรรมชั่ว 2) กุศลกรรม,กรรมดี 2. กรรม3 คือ 1) กายกรรม 2) วจีกรรม 3) มโนกรรม 3.กรรม12 มี 3กลุ่ม คือ 1) กรรมให้ผลตาเวลา 2) กรรมให้ผลตามหน้าที่ 3) กรรมให้ผลตามลำดับ 4. จริยธรรมของกรรมที่ใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารมี 7 ข้อคือ 1) ให้เป็นผู้เชื่อใจในเหตุผล 2) ลงมือทำงานด้วยตนเอง 3) เว้นชั่วทำดี 4) ทุกคนสามารถปรับปรุงตนได้ทุกคน 5) คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติ เป็นเครื่องวัดความดี ความชั่วของมนุษย์ 6)ใช้กรรมเก่าเป็นบทเรียน 7) เชื่อในกฎแห่งกรรม

2. การบริหารตามยถากรรมคือพฤติกรรมการบริหารที่ได้มาจากจริยธรรมของกรรมที่ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันในระดับมากที่สุดทุกคน

48252912 : MAJOR : EDUCATIONAL ADMINISTRATION
KEY WORD : MANAGEMENT BY VOLITIONAL ACTION
SURIYA ROOPMOK : MANAGEMENT BY VOLITIONAL ACTION. DISSERTATION ADVISORS : ASSOC.PROF. SIRICHAI CHINATANGKUL, Ph.D., ASST.PROF.MAJ. NOPADOL CHENAKSARA, RTAR., Ph.D., AND ASST.PROF. PRASERT INTARAK, Ed.D. 379 pp.

The purposes of this dissertation were to find 1) Principle of Kamma as mend causal in Tripitaka and Buddhist literature. 2) The Ethical Importance of Kamma applied to Administration's Behavior. The research comprised 2 phase as follow : 1) analytical study to set the conceptual framework in Kamma from Tripitaka and Buddhist literature 2)Synthetic potential and probability of implementation of ethical behavior by Delphi technique. The respondents were nineteen experts in Buddhist. The Dissertation instruments were the questionnaires on seven The Ethical Importance of Kammas related to Pha Brahmagunabhorn (P.A.Payutto)'s viewpoints, from Administration Behavior on The Ethical Importance of Kamma. The data collected by using document analysis, the Delphi technique structured interview, and the questionnaires. The data was analyzed by using median, inter quartile range and content analysis.

The research findings revealed that:

1. The concept of Kamma appearing in Tripitaka and Buddhist literature consisted of 1.The Two Kamma :1) Akusala - kamma unwholes some action, bad deed. 2) Kusala - kamma wholes some action, good deed. 2.The Three Kamma : 1) bodily action 2) verbal action 3)mental action 3.The Twelve Classes of Kamma, volitional action. They were three group as follow, 1) classification according to time of ripening or taking effect 2)classification according to function 3) classification according to the order of ripening 4. Ethics Importance of Kamma for administration's behavior consisted of 7 components as follow, 1) be a person with solid reasoning. 2) apply yourself to the task at hand. 3) end to your own bad kamma, acting good kamma. 4) be able to improve their morality. 5) believe in good qualities, abilities, behavior, and practice are the measuring sticks of human inferiority or perfection. 6) use it as a lesson as for past kamma. 7) believe in law of kamma.

2. Administration's behaviors by Management by Volitional Action were overall rate at the highest level via expert's comment.

Department of Educational Administration Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2009
Student's signature .....
Dissertation Advisors' signature 1. ..... 2. ..... 3. .....

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความเมตตาของ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่พันตรี ดร. นพดล เจนอักษร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ อินทร์รักษ์ รองศาสตราจารย์ ผู้ควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ดร. จิราวรรณ คงคล้าย ประธานกรรมการ และ พระสุธีวรญาณ (รองศาสตราจารย์ ดร.พระมหาณรงค์ จิตฺตโสภโณ) ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ สนับสนุนช่วยเหลือตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ตลอดจนขอกราบขอบพระคุณ ท่านพระราชปริยัติโมลี(โสภา เขมสรโณ) รองเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม เจ้าอาวาสวัดพระงามพระอารามหลวง พระมหาวัฒนา จนฺทโชโต ครูสอนพระอภิธรรม สำนักเรียนวัดพระงามพระอารามหลวง พระมหาไกรวรรณ ปุณฺขันธ์ ครูสอนเปรียญธรรม สำนักเรียนวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม ที่ได้อนุเคราะห์สอนพระอภิธรรมและตรวจสอบการอ่าน และความเที่ยงตรงของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง 19 คน ที่ให้ความอนุเคราะห์ ได้ให้ความเห็นตามเทคนิคเดลฟาย

ขอขอบคุณ เพื่อนๆ ภรรยา บุตร ตลอดจนกราบขอบคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และผู้ที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจในการศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิตเป็นอย่างดี จนทำให้ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย…….....ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ…….....จ
กิตติกรรมประกาศ……...…….....ฉ
สารบัญตาราง…….....ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....ฎ
บทที่
1 บทนำ…….1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา…….5
ปัญหาในการวิจัย……..10
วัตถุประสงค์ของการวิจัย…….....13
คำถามในการวิจัย.....13
ขอบข่ายงานวิจัย ……..13
ขอบเขตงานวิจัย ……..16
ข้อตกลงเบื้องต้น 18
ข้อจำกัดของงานวิจัย……..19
นิยามศัพท์เฉพาะ……..19

2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
กรรมในความหมายตามหลักพุทธศาสนา……20
องค์ประกอบของกรรม.....23
เครื่องมือทำกรรม.....24
เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีกรรมชั่ว……..…34
สรุปวินิจฉัยกรรมดีกรรมชั่ว.....37
ปัญหาเกี่ยวกับการให้ผลกรรมดี กรรมชั่ว.....39
การแบ่งกรรมในอรรถกถา.....48
กรรม12 ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค.....65
กรรม 12 ที่มีปรากฏในมโนรถปูรณี.....67

บทที่ หน้า
กรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก....70
อกุศลกรรม ได้แก่การทำบาป 3 ทาง....71
หลักจริยธรรมของกรรมที่นำมาประยุกต์ใช้เป็นพฤติกรรมการบริหา……..72
ความหมายทั่วไปของจริยธรรมของกรรม....73
การบริหารตามยถากรรม....78
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง....89
สรุปความหมายการบริหารตามยถากรรม....104
พฤติกรรมการบริหาร....105
แบบของพฤติกรรมการบริหาร....106
ภาวะผู้นำ....111
ความสำคัญภาวะผู้นำ....116
การจูงใจ....122
ความหมายของการจูงใจ....122
การติดต่อสื่อสาร....142
ความหมายของการติดต่อสื่อสาร....146
การตัดสินใจ....166
ความหมายของการตัดสินใจ....167
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง....173
สรุป....179
3 วิธีการดำเนินกาวิจัย……180
ขั้นตอนการวิจัย 180
ระเบียบวิธีวิจัย 181
แผนแบบการวิจัย....181
ประชากร....181
กลุ่มตัวอย่าง....181
การดำเนินการวิจัย....182
การวิจัยเอกสาร 182
ศึกษาค้นคว้ารวบรวมหลักฐาน……..182

บทที่ หน้า

การเก็บข้อมูล……183
การวิเคราะห์ข้อมูล……184
การตรวจสอบความเชื่อถือได้.....184
ผู้เชี่ยวชาญทดสอบการอ่านเอกสาร.....184
การวิจัยอนาคตแบบเทคนิคเดลฟาย……..…185
กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ……....186
เกณฑ์คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ ……..….187
แบบสอบถามเดลฟาย.....187
การรวบรวมแบบสอบถามเดลฟาย.....188
การวิเคราะห์ข้อมูล…….....188
เกณฑ์การเปรียบเทียบความคิดเห็น.....189
4 ผลการค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูล 190
ตอนที่1 กระบวนการเกิดของกรรมและกรรม12.....190
ตอนที่2 หลักจริยธรรมของกรรมและหลักธรรม
ที่ผู้บริหารควรนำไปใช้เป็นพฤติกรรมการบริหาร.....204
ตอนที่3 ความเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อ
หลักจริยธรรมของกรรมที่นำไปใช้เป็นพฤติกรรมการบริหาร..... 218
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 225
สรุปผลการค้นคว้า.....225
ข้อค้นพบของงานวิจัย.....226
อภิปรายผล.....242
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....291
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย.....292

บรรณานุกรม.....293
ภาคผนวก.....305
ภาคผนวก ก. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญเทคนิเดลฟาย.....306
ภาคผนวก ข. อเหตุกเหตุ.....308
ภาคผนวก ค. ความเห็นผู้เชี่ยวชาญรอบ 1 317

ภาคผนวก ง. สรุปความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ.....329
ภาคผนวก จ. หนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยถึงผู้เชี่ยวชาญ 340
ภาคผนวก ฉ. แบบสอบถามการบริหารตามยถากรรม 3ตอน 342
ภาคผนวก ช. แบบสอบถามผู้เชี่ยวชาญรอบ2 373
ภาคผนวก ซ. ความเห็นผู้เชี่ยวชาญรอบ2 377
ประวัติผู้วิจัย.....379

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	การเปรียบเทียบสมมุติฐานของทฤษฎี X และ Y	.127
2	ปัจจัยสุขอนามัย และปัจจัยจูงใจ	135
3	แบบการตัดสินใจของเยสตัน	170
4	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญต่อการนำจริยธรรมของกรรมไปใช้เป็นพฤติกรรมการบริหาร รอบที่2	220
5	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อหลักเกณฑ์การพิจารณาความเป็นกุศลกรรม	221
6	ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการนำหลักจริยธรรมของกรรม ไปใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารตามทฤษฎีตะวันตก 4 ข้อ	223
7	การเปรียบเทียบระหว่างตัณหากับฉันทะ	269
8	ความเห็นเกี่ยวกับจริยธรรม 7 ข้อของผู้เชี่ยวชาญ 19 ท่าน	318
9	จริยธรรมข้อที่ 1 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 19 ท่าน	319
10	จริยธรรมข้อที่ 2 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 19 ท่าน	320
11	จริยธรรมข้อที่ 3 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 19 ท่าน	321
12	จริยธรรมข้อที่ 4 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 19 ท่าน	322
13	จริยธรรมข้อที่ 5 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 19 ท่าน	323
14	จริยธรรมข้อที่ 6 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 19 ท่าน	324
15	จริยธรรมข้อที่ 7 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 19 ท่าน	325
16	ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญต่อการพิจารณาความเป็นกุศลกรรม	326
17	จริยธรรมของกรรมสอดคล้องกับพฤติกรรมการบริหารระดับใด	327

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	การบริหารตามยถากรรม.(ส่วนเหตุ)	15
2	แกนพฤติกรรมทางการบริหาร	106
3	ตารางการบริหาร	107
4	โครงสร้างระบบสังคม	108
5	หัวหน้างานซึ่งยึดคนเป็นหลักมีผลผลิตสูงกว่ายึดงานเป็นหลัก	110
6	แสดงภาวะอินทรีย์ภายในร่างกายของบุคคลที่ถูกกระตุ้นด้วยแรงจูงใจ	125
7	ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมทางจิตวิทยากับกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์	130
8	ลำดับความต้องการตามแนวคิดของมาสโลว์	130
9	ทฤษฎี 2 ปัจจัยทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ ERG	132
10	รูปแบบความคาดหวังพื้นฐาน	139
11	กระบวนการติดต่อสื่อสาร	148
12	รูปแบบกระบวนการสื่อสารของแชลนอนและรีฟเวอร์	149
13	แสดงการติดต่อสื่อสารไม่เป็นทางการแบเถาองุ่น(ตามเส้นประ)	151
14	แสดงโครงสร้างของสายใยของการติดต่อสื่อสาร	155
15	แสดงบทบาทผู้บริหารที่เป็นมุมเชื่อม	158
16	กรรมและกระบวนการเกิดของกรรม 2 กรรม 3 กรรม12	191
17	กรรม 12 หมวด 1 กรรมให้ผลตามหน้าที่	200
18	หมวด 2 กรรมให้ผลตามลำดับ	201
19	หมวด 3 กรรมให้ผลตามเวลา	202
20	การบริหารตามยถากรรม(ส่วนผล)	203
21	สรุปการบริหารตามยถากรรม	230

บทที่ 1

บทนำ

การบริหารตามยถากรรม (Management By Volitional Action MBVA)[1]
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่พันตรี ดร.นพดล เจนอักษร ได้นิยามไว้ว่า แต่เดิมนั้นการบริหารจัดการแบบกินเมืองของคนไทยนั้น เปรียบได้กับ CEO ในปัจจุบัน คือมีการบริหารจัดการแบบเบ็ดเสร็จ เป็นผู้ที่เป็นใหญ่สุด เป็นผู้รับผิดชอบเต็มร้อย ไม่ว่าจะสำเร็จหรือล้มเหลว การกินเมืองของเจ้าเมืองไทยสมัยก่อนนั้น ผู้ที่รับหน้าที่ปกครองหรือเป็นเจ้าเมืองรับพระราชอำนาจจากพระเจ้าแผ่นดินเป็นอาญาสิทธ์เด็ดขาด คือไม่มีใครมีสิทธิอำนาจเหนือเจ้าเมืองได้ คือสามารถออกคำสั่ง ถอดถอน แต่งตั้ง พิพากษา และใช้จ่ายงบประมาณได้ทุกด้าน ไม่ว่าทางเศรษฐกิจ และสังคม หรือความมั่นคง CEO หรือเจ้าเมือง ตลอดจนข้าราชการ กรรมการเมืองหาได้กินเงินเดือน เบี้ยหวัดจากส่วนกลางไม่ ราษฎรตลอดจนเจ้าภาษี อากรที่ประมูลเก็บภาษีในพื้นที่จะเป็นผู้ดูแลและอุปการะความเป็นอยู่ของเจ้าเมืองและข้าราชการทั้งหลาย ซึ่งหมายถึง ถ้าเจ้าเมืองมีการบริหารจัดการที่ดีหรือปกครองดีทะนุบำรุงสุขเอาใจใส่ประชาราษฎร ให้อยู่ดีกินดีมีฐานะมั่นคงบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง เจ้าเมืองและข้าราชการก็มั่งมีศรีสุขไปด้วย ตามเมืองที่ตนปกครองอยู่ การที่เจ้าเมืองและข้าราชการทั้งหลายจะปกครองบ้านเมืองให้มั่นคงอยู่ได้ก็ต้องดำเนินการไปโดยสุจริตและตั้งอยู่ในทำนองครองธรรม ทั้งทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ทั้งนี้ต้องเป็นไปทั้งกาย วาจา ใจ ที่สุจริตและอยู่ในธรรมนองครองธรรมของผู้บริหารหรือเจ้าเมืองอย่างนี้ทางพุทธศาสนาเรียกว่า “กรรม” คือความตั้งใจหรือมีเจตนาที่จะปฏิบัติVolitional Action คือ ยถากรรม คือผลที่เป็นไปตามกรรม(การกระทำหรือพฤติกรรมมนุษย์) ทั้งที่เป็นกุศล อกุศล เจ้าเมืองทั้งหลาย ที่ก่อกรรมดีไพร่ฟ้าประชาชนบ้านเมืองก็มีความสุข ประชาราษฎรก็สุขการสบายใจให้ทานแบ่งปัน มี ปิยะวาจาต่อกัน อยู่ด้วยกันอย่างสมัครสมานสามัคคี เอื้ออาทร ซึ่งก็ส่งผลกับมาหาเจ้าเมืองและข้าราชการ กรมเมืองให้อยู่ดีมีสุขไปด้วย การให้ผลกรรม หรือการกระทำ หรือพฤติกรรมของผู้บริหาร หรือเจ้าเมืองในที่นี้ตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาแบ่งเป็น 3 หมวด คือ 1. การให้ผลตามเวลา 2.การให้ผลตามหน้าที่ 3. การให้ผลตามลำดับ อย่างนี้เป็นการบริหารตามยถากรรม

---

[1] นพดล เจนอักษร, “กินเมือง : การบริหารตามยถากรรม,” วารสารคุรุศาสตร์ 2, 26 (พ.ย.40 – ก.พ. 41) :12 –19.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตโต)ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่อง กรรมไว้ว่า ในหลักทางพระพุทธศาสนาถ้า แบ่งเป็น 2ส่วน คือ ส่วนที่เป็นสัจจธรรม และจริยธรรมในส่วนที่เป็นสัจจธรรม พุทธศาสนาสอนหลักความจริงว่า สิ่งทั้งหลาย ทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นคนสัตว์ หรือสิ่งของ เป็นรูปธรรม หรือนามธรรม เป็นวัตถุ หรือเป็นเรื่องจิตใจ ไม่ว่าชีวิตหรือโลกที่แวดล้อมอยู่ ก็ตาม ทั้งหมดล้วนเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ ธรรมดาที่ว่านี้มองด้วยสายตาของมนุษย์เรียกว่า กฎธรรมชาติ เรียกในภาษบาลีว่านิยาม แปลว่ากำหนดอันแน่นอนหรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นนอน เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างใดแล้วก็จะมีความเป็นไปอย่างนั้นแน่นอน

กฎธรรมชาติหรือนิยามนั้น แม้จะมีลักษณะทั่วไปอย่างเดียวกันทั้งหมดคือ ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยแต่ก็อาจแยกประเภทออกไปได้ตามลักษณะอาการจำเพาะที่เป็นแนวทางหรือเป็นแบบหนึ่งๆ กฎธรรมชาติหรือนิยามไว้ 5 อย่าง (The five aspects of natural law)[2] คือ

1.อุตุนิยาม(Physical inorganic order ; physical law)กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ โดยเฉพาะความเป็นไปของธรรมชาติแวดล้อมและความเปลี่ยนทางวัตถุ เช่น เรื่องลมฟ้าอากาศ ฤดูกาลฝนตกฟ้าร้อง การที่ดอกบัวบานกลางวันหุบกลางคืน การที่ดินน้ำปุ๋ยให้ต้นไม้งาม การที่คนไอหรือจาม การที่สิ่งทั้งหลายผุพังเน่าเปื่อย เป็นต้น แนวความคิดของท่านมุ่งเอาความผันแปรที่เนื่องด้วยความร้อนหรืออุณหภูมิ

2.พืชนิยาม (Physical organic order ; biological law)กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์หรือที่เรียกกันว่าพันธุกรรม เช่น หลักความจริงที่ว่าพืชเช่นใดก็ให้ผลเช่นนั้น เช่น มะม่วงก็ออกผลเป็นมะม่วง เป็นต้น

3.จิตตนิยาม (Psychic law) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต เช่น เมื่ออารมณ์ (สิ่งเร้า) กระทบประสาทจะมีการรับรู้เกิดขึ้น จิตจะทำงานอย่างไร คือมีการไหวแห่งภวังคจิต ภวังคจิตขาดตอน แล้วมีอาวัชชนะแล้วมีการเห็น การได้ยิน ฯลฯ มีสัมปฏิจฉันนะ สันติรณะ ฯลฯ หรือเมื่อจิตที่มีคุณสมบัติอย่างนี้เกิดขึ้นจะมีเจตสิกอะไรบ้างประกอบได้ หรือประกอบไม่ได้ เป็นต้น

4.กรรมนิยาม (Order of act and result ; the law of Karma; moral laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือกระบวนการกระทำและการให้ผลของการกระทำหรือ พูดให้จำเพาะลงไปอีกว่า กระบวนการแห่งเจตน์จำนงหรือความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่างๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไปอันสอดคล้องสมกัน เช่น ทำกรรมดี มีผลดี ทำกรรมชั่วมีผลชั่ว เป็นต้น

---

[2] พระธรรมปิฎก,พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,2538),194.

5.ธรรมนิยาม (Order of the norm ; the general law of cause and effect) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างที่เรียกกันว่าความเป็นไปตามธรรมดา เช่นว่า สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เป็นธรรมดา คนย่อมมีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา ธรรมดาของคนยุคนี้อายุขัยประมาณร้อยปี ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ย่อมเป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่เป็นสภาพไม่เที่ยง ถูกปัจจัย บีบคั้น และไม่เป็นอัตตา ดังนี้เป็นต้น

แนวความคิดแบบพุทธที่มองเห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายหรือของโลกและชีวิตตามธรรมดาของเหตุปัจจัย ให้หนักแน่นชัดเจนยิ่งขึ้น แม้จะแยกกฎให้ละเอียดออกไปก็มองเห็นแต่ความเป็นไปตามธรรมดา หรือสภาวะปัจจัยสัมพันธ์เท่านั้น เป็นอันจะได้ตั้งใจเรียนรู้ เป็นอยู่และปฏิบัติด้วยความเข้าใจเท่าทันธรรมดานี้แน่นนอนไป ไม่ต้องมัวห่วงกังวลถึงท่านผู้สร้างผู้บันดาลที่จะมาผันแปรกระแสธรรมดาให้ผิดเพี้ยน (นอกจากจะเข้ามาร่วมเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในธรรมดานั้นเอง) ถ้าจะมีผู้ทักท้วงว่า ถ้าไม่มีผู้วางกฎ กฎธรรมชาติจะมีขึ้นได้อย่างไร ก็ไม่พึงต้องมัวยุ่งคิดกับคำถามอำพรางตนเองของมนุษย์ข้อนี้ ลองมองง่ายๆ ว่า ถ้าปล่อยให้สิ่งทั้งหลายมันเป็นไปของมันเอง มันก็ต้องเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง และมันก็ได้เป็นมาเป็นไปแล้วอย่างนี้แหละ เพราะมันไม่มีทางจะเป็นไปอย่างอื่นนอกจากเป็นไปตามเหตุปัจจัยสัมพันธ์ มนุษย์เราสังเกตและเรียนรู้เอาความเป็นไปอย่างนี้มาซึมทราบในความคิดของตน แล้วก็เรียกมันว่าเป็นกฎ[3]

ในบรรดากฎธรรมชาติทั้งหลายนั้น มีกฎแห่งกรรมหรือกรรมนิยามรวมอยู่เป็นข้อหนึ่งด้วย เมื่อมองในแง่ของมนุษย์ กรรมนิยามเป็นกฎสำคัญที่สุดเพราะเป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง มนุษย์เป็นผู้เสกสรรปรุงแต่งกรรม และกรรมก็เป็นเครื่องปรุงแต่งวิถีชีวิตโชคชะตาของมนุษย์ กับเขตแดนหรือวิสัยของมนุษย์ ก็จะเห็นว่ากรรมนิยามเป็นเขตแดนของมนุษย์ ส่วนกฎหรือนิยามข้ออื่นๆทั้งหมดเป็นเขตแดนของธรรมชาติ มนุษย์เกิดจากธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่มนุษย์ก็มีวิสัยพิเศษส่วนหนึ่งเป็นของตนเอง กล่าวคือกรรมนิยามนี้ ซึ่งได้สร้างสังคมและสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ของมนุษย์ขึ้นเป็นดุจอีกโลกหนึ่งต่างหากจากโลกของธรรมชาติ อนึ่ง ในเขตแดนแห่งกรรมนิยามนั้น สาระหรือตัวแท้ของกรรมก็คือเจตนาหรือเจตน์จำนง ดังนั้น กรรมนิยามจึงเป็นกฎที่ครอบคลุมโลกแห่งเจตน์จำนง หรือโลกแห่งความคิดนึกปรุงแต่งสร้างสรรค์ (และทำลาย) ทั้งหมด เท่าที่เกิดจากฝีมือของมนุษย์ ไม่ว่ามนุษย์จะไปเกี่ยวข้องกับนิยามอื่นใดหรือไม่ก็ตาม ก็ต้องมีกรรมนิยามเป็นกฎยืนพื้นตลอดถึงว่าจะไปเกี่ยวข้องกับนิยามอื่นเหล่านั้นอย่างไรก็อยู่ที่กรรมนิยาม

---

[3] พระธรรมปิฎก,พุทธธรรม(กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มูลนิธิธรรม,2541),154.

กรรมนิยามเป็นวิสัยของมนุษย์เป็นขอบเขตที่มนุษย์มีอำนาจปรุงแต่งควบคุมเสกสรรบันดาล หรือพูดให้ถูกว่า การที่มนุษย์ก้าวเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นเหตุปัจจัยด้วยอย่างหนึ่งในกระบวนการของธรรมชาติ จนเกิดเป็นสำนวนพูดให้ถูกว่า การที่มนุษย์ก้าวเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นเหตุปัจจัยด้วยอย่างหนึ่งในกระบวนการของธรรมชาติได้นั้น ก็ด้วยอาศัยกรรมนิยามนี้เอง กล่าวคือ มนุษย์เกี่ยวข้องกับนิยามหรือกฎธรรมชาติข้ออื่นๆ ที่เป็นเขตแดนของธรรมชาติ ด้วยการเรียนรู้ความจริงของมันแล้วปฏิบัติต่อมันหรือใช้ประโยชน์มันตามเจตน์จำนงของตน จึงเรียกว่าเจตน์จำนงของมนุษย์เป็นผู้ปรุงแต่งบังคับควบคุมโลกของธรรมชาติ นอกจากนั้น มนุษย์หรือว่าให้ถูกคือเจตน์จำนงของมนุษย์นั้นก็ปรุงแต่งตัวของเขาเอง ปรุงแต่งบุคลิกภาพและวิถีชีวิตหรือชะตากรรมของเขาไปด้วย เนื่องด้วยกรรมนิยาม เป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง ครอบคลุมโลกแห่งเจตน์จำนงและการปรุงแต่งสร้างสรรค์ทั้งหมดของมนุษย์เป็นแกนนำในการปรุงแต่งชีวิตตนเองของมนุษย์แต่ละคน เป็นเครื่องชี้กำหนดแนวทางของสังคม และผลงานสร้างสรรค์ทำลายของมนุษย์ เป็นฐานที่มนุษย์อาศัย ก้าวเข้าไปเกี่ยวข้องกับนิยามอื่นๆ เพื่อปรุงแต่งบังคับควบคุมโลกธรรมชาติ โดยนัยที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนเน้นถึงกรรมเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม การที่ท่านรวมเอากรรมนิยมเข้าไว้เป็นข้อหนึ่งในนิยาม 5 ข้อนั้น ก็เป็นการบอกให้มองความจริงอีกด้านหนึ่งด้วยว่า กรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรมนั้น เป็นเพียงธรรมชาติอย่างหนึ่งในบรรดากฎธรรมชาติหลายๆ อย่าง ดังนั้น เมื่อมีปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น หรือเมื่อมนุษย์ผู้หนึ่งประสบเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็อย่าเพิ่งเหมาไปเสียทั้งหมดว่าเป็นอย่างนั้นเพราะกรรม[4] แม้พุทธพจน์ที่อ้างว่า โลกเป็นไปตามกรรมนั้น ก็หมายถึงโลกคือหมู่สัตว์ ได้แก่ชาวโลก หรือสัตว์โลก ถ้าพูดอย่างสมัยใหม่ก็คล้ายว่ากรรมชี้นำสังคม หรือกรรมกำหนดวิถีชีวิตของสังคมนั่นเอง อาจพูดในแง่หนึ่งว่า กรรมนิยามเป็นเพียงกฎย่อยอย่างหนึ่งของธรรมชาติ แต่เป็นกฎที่สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์

ด้านจริยธรรมหรือการนำเอากฎธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ นอกจากกฎธรรมชาติทั้ง 5 ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีกฎอีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์โดยเฉพาะไม่มีอยู่ในธรรมชาติ ไม่เกี่ยวกับธรรมชาติโดยตรง ได้แก่กฎที่มนุษย์กำหนดวางกันขึ้นเป็นข้อตกลงเพื่อควบคุมความประพฤติในหมู่มนุษย์ด้วยกันเองให้อยู่รวมกันโดยผาสุก นับว่าเป็นบัญญัติทางสังคม เช่นระเบียบ ข้อบังคับ กติกา กฎหมาย จารีต ประเพณี วินัยบัญญัติ เป็นต้น เรียกชื่อว่า นิยามทางสังคม[5] กฎเกณฑ์ของสังคมนี้เป็นเรื่องการปรุงแต่งของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกรรม และขึ้นต่อกรรมนิยามด้วย แต่เป็นเพียงส่วนซ้อนเสริมเข้ามาในกรรมนิยามเท่านั้น ไม่ใช่กรรมนิยามเอง จึงมิได้มีลักษณะ

---

[4] พระเทพเวที,กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม(กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มูลนิธิธรรม,2531),13.

[5] พระธรรมปิฎก,พุทธธรรม ,156.

ในด้านปัจจัยสัมพันธ์และความเป็นจริงเหมือนกับกรรมนิยาม แต่เพราะซ้อนอิงอยู่กับกรรมนิยาม จึงมักทำให้เกิดความสับสนกับกรรมนิยามและมีปัญหาถกเถียงกันเนื่องจากความสับสนนั้นบ่อยๆ โดยเหตุที่กฎสองประเภท คือกรรมนิยาม และนิยามทางสังคมนี้เป็นเรื่องของมนุษย์ เกี่ยวข้องกับมนุษย์ใกล้ชิดที่สุด จึงเป็นเรื่องสำคัญที่พึงเข้าใจความแตกต่างให้ชัดเจน

สรุป กรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรม เป็นกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของคน ส่วนนิยามทางสังคมหรือกฎของสังคมเป็นของคนซึ่งคนบัญญัติกันขึ้นเอง มีส่วนเกี่ยวข้องกับกฎธรรมชาติเพียงในแง่ว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่เกิดจากการกระทำคือกรรมหรือการปรุงแต่งสร้างสรรค์ของคน และอีกแง่หนึ่ง โดยกฎแห่งกรรมมนุษย์รับผิดชอบต่อการกระทำของตน ตามกระบวนการที่จัดวางขึ้นเองของมนุษย์ข้อที่พึงศึกษาพ้นจากนี้ไป จะพิจารณากันในตอนว่าด้วยปัญหาเกี่ยวความดี ความชั่ว และปัญหาเกี่ยวกับการรับผลของกรรม

ในส่วนที่เป็นจริยธรรม คือการถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจสภาพและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย หรือการรู้กฎธรรมชาติแล้วนำไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ หรือรู้จักประยุกต์ใช้สัจจธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัตินั่นเอง

จริยธรรมเป็นการบัญญัติขึ้นโดยรู้ว่าสิ่งที่บัญญัตินั้น เป็นกุศลกรรม ส่วนนิยามทางสังคมได้แก่กฎระเรียบ กติกา กฎหมาย จารีตประเพณี และศาสนาวัฒนธรรม เป็นการบัญญัติขึ้นเพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวคิดเรื่องกรรมเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะวิถีชีวิตของคนเรานับแต่เกิดจนตายจะดำเนินไปในทางดีหรือชั่ว ขึ้นอยู่กับกรรม ที่ตนทำไว้ทั้งนั้น[6] ดังพุทธวจนะที่ว่า “กัมมุนา วัตตตี โลโก” สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม[7] กรรมนั้นเป็นสัจจธรรมที่ทุกชีวิตมีเสรีภาพในการกระทำต่างๆตามเจตนาของตนเอง ทั้งสร้างสรรค์ และทำลาย เพราะพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งกรรมวาท คือศาสนาแห่งการกระทำ ถึงกระนั้นพุทธศาสนายังสอนเรื่องศรัทธาซึ่งเป็นความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญของชาวพุทธคือศรัทธา 4 ประการ[8]ได้แก่

---

[6] ภานุ วังโส, เข้าใจกรรม แก้ไขกรรม ตามหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ปราชญ์สยาม,2549), 9.

[7] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎกฉบับหลวง,เล่มที่ 25 (โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),342.

[8] พระธรรมปิฎก,พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม,164.

1.กัมมสัทธา (belief in Karma) เชื่อกรรม,เชื่อกฎแห่งกรรม,เชื่อกรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือจงใจทำทั้งที่รู้ย่อมเป็นกรรม คือความดี ความชั่วมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าเลยและเชื่อว่าเป็นผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยการอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค

2. วิปากสัทธา(belief in the consequences of actions) เชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

3. กัมมัสสกตาสัทธา(belief in the individual ownership of actions) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนเชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของและต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

4. ตถาคตโพธิสัทธา (confidence in the Enlightenment of Buddha) เชื่อความตรัสรู้ของพุทธองค์ มั่นใจในองค์ตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงคุณทั้ง9 ประการ ตรัสธรรมบัญญัติวินัย ไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้

กรรมและการให้ผลของกรรมนี้เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยากพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องสอนให้ศรัทธาก่อน พอให้เกิดกำลังใจที่จะที่จะศึกษาและปฏิบัติจนรู้แจ้งแทงตลอดสาย เนื่องจากบางช่วงของการให้ผลของกรรม อาจข้ามภพข้ามชาติหลายๆชาติ เรื่องกรรม วิบาก หรือกฎแห่งกรรมเป็นพุทธิวิสัย ไม่ใช่วิสัยที่คนธรรมดาจะรู้ได้ ดังปรากฏใน อจิณติสูตร อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เรื่องอจินไตย 4ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย อจินไตย4 ประการนี้ อันบุคคลไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิดพึงเป็นส่วนแห่งความบ้า เดือดร้อน อจินไตย 4 ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย พุทธวิสัยของพระพุทธเจ้า1 ทั้งหลาย ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน1 วิบากแห่งกรรม1 ความคิดถึงเรื่องโลก1”[9]

กรรมซึ่งนิยมถือกันตามมา แสดงออกได้ 3ทาง ในบรรดากรรม 3 อย่างซึ่งได้แก่ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม มโนกรรมนั้นสำคัญที่สุด และมีผลกว้างขวาง รุนแรงที่สุด เหตุที่มโนกรรมสำคัญที่สุด ก็เพราะเป็นจุดเริ่ม คนคิดก่อนจึง พูดจึงทำ คือการแสดงออกทาง กาย วาจา ดังนั้น กายกรรม วจีกรรม จึงขยายออกมาจากมโนกรรมนั่นเอง และผลที่กว้างขวางรุนแรงที่สุดเพราะ มโนกรรมรวมถึง ความเชื่อ ความเห็น ทฤษฎี แนวคิดค่านิยมต่างๆ ที่เรียกว่าทิฏฐิ ทิฏฐินี้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล ความเป็นไปในชีวิตของบุคคล และคติของสังคมทั้งหมด เมื่อเชื่อ เมื่อเห็น หรือนิยมอย่างไร ก็คิดการ พูดจาสั่งสอนชักชวนกัน และทำการต่างๆ ไปตามที่นิยมกันอย่างนั้น ถ้าเป็นมิจฉาทิฏฐิการคิดการพูดจา กระทำกันไปในทางที่ผิด ถ้าเป็นสัมมาทิฏฐิการดำริ พูด ทำ ก็ไปในทางที่ถูก คนและสังคมก็จะมีพร้อม ทั้งทางวัตถุ ความเจริญรุ่งเรือง

---

[9] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่21(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),106.

และศักดิ์ศรี ซึ่งเป็นมาตรวัดความเจริญแบบหนึ่ง หรือพวกที่แสวงหาความสงบสุขทางจิตใจ ก็จะมีวิถีอีกแบบหนึ่ง

การให้ผลของกรรมเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันโดยมีประเด็นเกี่ยวกับการทำดีได้ดีการทำชั่วได้ชั่ว ว่าเป็นไปตามนั้นจริงหรือ ในปัญหาตรงนี้เราต้องเข้าใจถึงกรรมนิยาม กับนิยามทางสังคม คือแยกขอบเขตแต่ละขั้นตอนให้ถูกต้อง การพิจารณาการให้ผลของกรรม แบ่งเป็น 4 ระดับ[10]

1. ระดับภายในจิตใจ ว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติคือกุศลธรรมและอกุศลธรรม คุณภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิด ความโน้มเอง ความนิยมชมชอบ และความสุขทุกข์เป็นต้น

2. ระดับบุคลิกภาพ ว่ากรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัย ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออก ท่าที การวางตนปรับตัว อาการตอบสนอง ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่นๆ และต่อสถานการณ์ หรือสภาพแวดล้อมทั่วๆไป อย่างไรบ้าง การให้ผลระดับนี้ต่อเนื่อง ออกมาจากระดับที่ 1 นั่นเอง และมีขอบเขตคาบเกี่ยวกัน แต่แยกพิจารณาเพื่อให้มองเห็นแง่มุมของการให้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น

3. ระดับวิถีชีวิตของบุคคล ว่ากรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก พบความเสื่อมความเจริญ ความล้มเหลวความสำเร็จ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ และความสูญเสียต่างๆ ที่ตรงข้าม ซึ่งรวมเรียกว่า โลกธรรมทั้งหลาย อย่างไรบ้าง ผลระดับนี้อาจแยกได้ 2 ด้าน คือ

ผลสนองจากปัจจัยอื่นๆของสภาพแวดล้อมที่นอกเหนือจากคน

ผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและสังคม

4. ระดับสังคม ว่ากรรมที่บุคคลทั้งหลายกระทำ มีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไรบ้างเช่นทำให้เกิดความสุขความเจริญ ความร่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลายรวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง

จะเห็นได้ว่า ผลในระดับ 1 และ 2 คือผลภายในจิตใจและบุคลิกภาพ เป็นขอบเขตของกรรมนิยามเป็นใหญ่ ระดับ 3 เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามกับสังคมนิยมน์เข้ามาสัมพันธ์กัน และเป็นจุดที่มักเกิดความสับสน ก่อให้เกิดปัญหาซึ่งควรพิจารณาในที่นี้ ส่วนระดับที่ 4 เป็นเรื่องความเป็นไปของสังคมซึ่งมีผลมาจากข้อ 1,2,3 เป็นเหตุปัจจัย

---

[10] พระธรรมปิฎก,พุทธธรรม,187-188.

สาเหตุแห่งการกระทำกรรม[11] การกระทำกรรมนั้นต้องประกอบด้วยเจตนา หรือเจตนานั่นแหละเรียกว่ากรรม ส่วนการกระทำที่ไม่ได้ประกอบด้วยเจตนาไม่ถือว่าเป็นกรรมและการกระทำนั้นไม่มีผลหรือค่าในทางศีลธรรม เพราะฉะนั้น กรรมที่ไร้เจตนาจึงเป็นกรรมที่ไม่ให้ผล ดังนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสถึงเหตุแห่งกรรมไว้ 6 อย่าง ซึ่งถือว่าเป็นพลังผลักดันให้มนุษย์ทำกรรมต่างๆเหตุของกรรมทั้ง 6 เหล่านี้อาจแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ อกุศล และ กุศล

กลุ่มแรก อกุศลมี 3 เหตุ คือ1โลภะ 2โทสะ 3โมหะ เกี่ยวกับเหตุทั้งสามพุทธองค์ตรัสว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมที่ถูกโลภะครอบงำ ย่อมให้ผลในที่ที่เกิดอัตภาพของเขา กรรมนั้นให้ผลในขันธ์ใด ในขันธ์นั้น เขาต้องเสวยวิบากของกรรมนั้น ในลำดับที่เกิดขึ้นหรือสืบๆไป ในปัจจุบัน นั่นเอง"[12]

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มของกุศลมีมูลเหตุ 3 ประการ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ เกี่ยวกับเรื่องนี้จึงพิจาณาพุทธพจน์ดังต่อไปนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 ประการนี้แล เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3 ประการเป็นไฉน หรือ อโลภะ 1 อโทสะ1 อโมหะ1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลายกรรมที่ถูกโลภะครอบงำ มีโลภะเป็นเหตุ มีโลภะเป็นแดนเกิด เมื่อโลภปราศไปแล้วย่อมเป็นอันบุคคลละได้เด็ดขาด ถอนรากขึ้นแล้วทำให้เหมือนตาลยอดด้วน ทำไม่ให้มีไม่ให้เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดากรรมที่ถูกอโทสะครอบงำ ฯลฯ กรรมที่ถูกอโมหะครอบงำ เกิดแต่ อโมหะเป็นเหตุ มี อโมหะเป็นแดนเกิดเมื่อโมหะปราศไปแล้ว ย่อมอันเป็นบุคคลละได้เด็ดขาด ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วน ทำไม่ให้มีไม่ให้เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา[13] ที่กล่าวมาแล้วนี้แสดงว่า กลุ่มแต่ละกลุ่มของเหตุแห่งกรรมทั้ง 6 นี้เป็นเหตุแห่งการกระทำกรรมเท่าๆกัน แต่วิถีแห่งการกระทำต่างกัน กลุ่มแรกเป็นกลุ่มอกุศลประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุย่อมนำไปสู่การกระทำกรรมต่อไป หรือต้องท่องไปในสังสารวัฏ กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มกุศลกรรมซึ่งประกอบด้วย อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นเหตุของกรรมไม่ให้ผลและนำไปสู่การหมดสิ้นกรรม หรือหลุดพ้นจากทุกข์ เหตุทั้ง6 เหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า กรรมจะให้ผล หรือไม่ให้ผลขึ้นอยู่กับคุณสมบัติภายในจิตของผู้กระทำกรรมนั้น ถ้าอกุศลกรรมทั้ง 3 มีอยู่ในใจของผู้กระทำกรรม กรรมของเขาก็เกิดผลตามควรแก่เหตุของมัน แต่ว่ามันก็ไม่เหมือนความสามารถสำหรับบุคคลธรรมดา ผู้มีจิตมิได้พ้นจากโลภะ โทสะ โมหะ ที่จะกระทำกรรมอันนำไปสู่ความสูญสิ้น ของกรรมทั้งปวง ไปสู่ความรู้แจ้งแห่งสัจจะธรรม

---

[11] เดือน คำดี, พุทธปรัชญา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้า,2535),94.

[12] กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก,เล่มที่20(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525), 153.

[13] เรื่องเดียวกัน,154.

กรรมเช่นนี้เนื่องมาจาก อโลภะ อโทสะ อโมหะ แต่เนื่องจาก โลภะ โทสะ โมหะ ของเขายังไม่ได้ถูกทำลายให้หมดสิ้นไป ผลกรรมก็ยังคงให้ผลแก่เขาอยู่นั้นเอง

ในปัจจุบันนี้ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการนั้นมีอยู่มากมายหลายสำนัก แต่ละสถาบันแต่ละสำนักก็พยายามคิดประดิษฐ์ วิจัย สร้างสรรค์ แนวคิดทฤษฎีการบริหารเพื่อนำมาเผยแพร่สู่ สาธารณะชน แต่ถ้าเราทำตัวอย่างคนนอกและมองเข้าไปอย่างไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวบุคคล สถาบัน หรือความศิวิไลซ์ ของประเทศผู้เป็นเจ้าของแนวคิดทฤษฎีนั้น จะเห็นว่าแนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่ในโลกนี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาไปเรื่อยๆ แต่แนวคิดทฤษฎีเหล่านั้น ก็หาได้ถูกต้องสมบูรณ์ใช้ได้ทุกยุคทุกสมัยไม่ มากไปน้อยไปไม่พอดีสักที ถ้าต้องการบริหารจัดการให้มีผลกำไรมากๆ การบริหารจัดการแบบนั้นก็มักจะขาดคุณธรรมและจริยธรรม แต่ในทางตรงข้ามถ้ามุ่งบริหารจัดการให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมมากๆ กิจการนั้นก็จะขาดทุน เป็นอันว่าองค์กรที่มุ่งคุณธรรมจริยธรรมมากๆต้องเป็นองค์การกุศลหรือองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร เมื่อเรามองดูสังคมปัจจุบันนี้มนุษย์มุ่งเอารัดเอาเปรียบกันแก่งแย่งชิงดี เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนเองปรารถนา ระบบจิตใจย่ำแย่ สังคมฟอนแฟะระส่ำระสายไร้ที่พึงพา ผู้นำก็มักถือว่าตนเป็นเจ้ามุ่งเอาเปรียบผู้น้อยเรื่อยไป แม้แนวคิดทฤษฎีการบริหารในปัจจุบันจะมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนไปตามกาลสมัยก็ตามแต่ก็ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาในการบริหารจัดการพฤติกรรมมนุษย์ได้ไม่

เมื่อเป็นเช่นนี้คงมีแต่หลักธรรมทางพุทธศาสนานี่แหละที่เป็นสัจจะเป็นสิ่งจริงแท้แน่นอนใช้การได้ทุกยุคทุกสมัยคือเป็น “อกาลิโก” ไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือแปรไป เพราะคำสอนของพุทธองค์เป็นความจริงเป็นธรรมชาติ มันเป็นของมันอย่างนั้น พุทธองค์จะอุบัติขึ้นมาหรือไม่ก็ตามตามจริงแท้ก็เป็นอยู่ของมันอย่างนั้น พุทธองค์ค้นพบความจริงเหล่าจึงได้นำมาเผยแผ่แก่ปวงชนให้รู้ความจริงนั้น

มนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคมย่อมอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะและมีการคัดเลือกหัวหน้าขึ้นมาเป็นผู้นำและบริหารจัดการในองค์กรของตนเพื่อให้คนในองค์กรอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งผู้นำนั้นต้องกระทำกรรมอันควรแก่มหาชนนั้นด้วย ดังพุทธพจน์ในอัคคัญญสูตร

“ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้วต่างปรับทุกข์กันว่า ท่านเอ๋ย ธรรมชั่วร้ายทั้งหลายปรากฏขึ้นในหมู่สัตว์ทั้งหลายเสียแล้วหนอ อันเป็นเหตุให้การลักทรัพย์ก็ปรากฏมี การติเตียนกันก็ปรากฏมี การพูดเท็จก็ประกฏมี การถือไม้พลองก็ปากฏมี อย่ากระนั้นเลย พวกเราจักเลือกตั้ง (สมมติ) สัตว์ผู้หนึ่งขึ้น ให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ตำหนิได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ พวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่ผู้นั้นดังนี้ ครั้นแล้วสัตว์เหล่านั้น จึงพากันเข้าไปหาสัตว์ผู้สง่างาม น่าดูน่าชม น่าเลื่อมใส และน่าเกรงขามยิ่งกว่าสัตว์ทั้งหมดนั้นแล้ว แจ้งความดังนี้ว่า มาเถิด ท่านสัตว์ผู้เจริญท่านจงว่ากล่าวได้โดยชอบ

จงตำหนิได้โดยชอบ จงขับไล่ผู้ควรขับไล่ได้โดยชอบเถิดพวกข้าพเจ้าจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่ท่านสัตว์ผู้นั้น ได้รับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว เพราะเหตุที่เป็นผู้ซึ่งมหาชนเลือกตั้งดังนี้แล จึงเกิดถ้อยคำว่า มหาสมมติขึ้นเป็นประถม”[14] เกิดผู้นำขึ้นแต่บัดนั้น

หรือความในจักกวัตติสูตร

“ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้ครองแผ่นดินไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ให้แก่ชนทั้งหลาย ผู้ไร้ทรัพย์ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความจนถึงความแพร่หลาย การลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย การฆ่าฟันสังหารกัน(ปาณาติบาต)ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อการฆ่าฟันสังหารกันถึงความแพร่หลาย การพูดเท็จก็ได้ถึงความแพร่หลาย การพูดส่อเสียด กาเมสุมิจฉาจาร ธรรมสองอย่างคือผรุสวาทและการพูดเพ้อเจ้อ อภิชฌาและพยาบาท มิจฉาทิฏฐิ ก็ได้ถึงความแพร่หลาย”[15] จึงเกิดพฤติกรรมการบริหารขึ้นแต่บัดนั้น

อย่างไรก็ตาม ถ้าจะให้มองความหมายของกรรม จะต้องถือเอาความหมายในแง่ของเจตนาเป็นแกนยืนเสมอไป เพราะเจตนาเป็นตัวการที่นำมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลาย และกำหนดแนวทางว่าจะเกี่ยวข้องแบบไหน อย่างไร จะเลือกรับอะไรหรือไม่ จะมีปฏิกิริยาต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร จะปรุงแปร ดัดแปลงแต่งเสริมโลกอย่างไร จะทำตัวเป็นช่องทางแสดงออกของอกุศลธรรมในรูปของตัณหา หรือในรูปของโลภะ โทสะ และโมหะ หรือจะนำหน้าพากุศลออกปฏิบัติงานส่งเสริมประโยชน์สุข ทั้งหมดนั้นย่อมเป็นอำนาจอิสระของเจตนาที่จะทำ การกระทำให้ไร้เจตนา ก็ย่อมเป็นไม่มีผลตามกรรมนิยาม คือไม่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม กลายเป็นเรื่องของนิยามอื่นทำหน้าที่ไป

ปัญหาในการวิจัย

กรรมนิยามสัมพันธ์ใกล้ชิดที่สุดกับจิตนิยามและบัญญัติทางสังคม และความสัมพันธ์ใกล้ชิดนี้อาจเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจสับสนได้ง่าย ดังนั้น การที่จะเข้าใจเรื่องกรรมและความดีความชั่วชัดเจน จะต้องแยกขอบเขตระหว่างกรรมนิยามและและบัญญัติทางสังคมเหล่านี้ให้ได้ก่อน

กรรรมนิยาม อาศัยจิตนิยามเหมือนซ้อนอยู่บนจิตนิยามนั่นเอง แต่จุดตัดแยกระหว่างกรรมนิยามกับจิตนิยามก็ชัดเจน กล่าวคือ เจตนาเป็นเนื้อหาสาระและเป็นตัวทำการของกรรมนิยาม

---

[14] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่11(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),101-102.

[15] กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก,เล่มที่11(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),65.

ทำให้กรรมนิยามเป็นอิสระออกมาเป็นนิยามหนึ่งต่างหาก หรือทำให้มนุษย์เป็นอิสระมีบทบาทเป็นของตนเองต่างหากจากนิยามอื่นๆ สามารถสร้างโลกแห่งเจตน์จำนงของตนเองขึ้นมาได้ จนถึงยกตนขึ้นเทียมเท่าหรือแข่งขันกับธรรมชาติ กรรมนิยามทั้งอาศัยและทั้งเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากจิตนิยามแล้วรับผิดชอบต่อความเป็นไปของชีวิตที่พร้อมทั้งจิตและกายด้วย ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างกรรมนิยามกับจิตนิยามนี้ ไม่สู้มีปัญหา เพราะไม่สู้มีเรื่องที่มนุษย์เอาใจใส่ และไม่ว่ามนุษย์จะใส่ใจรู้เรื่องของมันหรือแม้แต่รู้ตัวหรือไม่ก็ตาม มันก็เป็นไปตามปกติของมันเรื่อยไปอย่างมองไม่เห็นตัว

ด้านที่เป็นปัญหาสับสนอย่างมากก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมนิยาม กับนิยามทางสังคม ซึ่งมักมีปัญหาเกี่ยวกับความดีและความชั่ว ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ที่ว่าทำดีทำชั่วเป็นความจริงที่แท้หรือไม่ อะไรเป็นเกณฑ์แบ่งว่าอะไรดี อะไรชั่ว ในเรื่องนี้ มีคนไม่น้อยพูดกันบ่อยๆ ว่า ความดีและความชั่วเป็นเรื่องของคนหรือสังคมบัญญัติกันขึ้น การกระทำอย่างเดียวกัน สังคมหนึ่งบัญญัติให้สมาชิกต้องกระทำ แต่อีกสังคมหนึ่งหรือสมัยหนึ่งว่าดี อีกถิ่นหนึ่งหรืออีกสมัยหนึ่งว่าไม่ดี การกระทำอย่างเดียวกัน สังคมหนึ่งบัญญัติว่าฆ่าคนพวกอื่นเป็นความดี แต่สังคมที่เจริญแล้วบัญญัติว่าฆ่ามนุษย์เป็นความชั่วทั้งนั้น สังคมบางถิ่นบัญญัติว่าหญิงมีสามีมากหลายได้เป็นความดี สังคมบางถิ่นว่าหญิงดีต้องมีสามีเดียว ถ้าให้ดียิ่งขึ้นเวลาสามีตายต้องโดดเข้าเผาตัวตายตามสามีไปในกองไฟที่เผาศพสามีด้วย บางสังคมถือว่าเด็กต้องเคารพต่อผู้สูงอายุกว่าและต้องเชื่อฟังไม่โต้เถียง มิฉะนั้นเป็นการไม่ดีอีก บางสังคมถือว่าการเคารพกันไม่เกี่ยวกับวัยและทุกคนควรถกเถียงหาเหตุผลกันดังนี้เป็นต้น คำที่ว่าความดีความชั่วเป็นเรื่องของมนุษย์และสังคมมนุษย์สมมติบัญญัติกันขึ้นมาเองนี้เป็นความจริงอยู่มากที่เดียว แต่ถึงแม้จะเป็นเรื่องของมนุษย์และสังคมมนุษย์สมมติบัญญัติกันขึ้นมาเองนี้ แต่ถึงแม้จะเป็นจริงอย่างนั้นก็ไม่มาเกี่ยวข้องในแง่ที่จะกระทบ กระเทือนต่อกรรมนิยามแต่ประการใด และก็ไม่น่าจะต้องเอามาสับสนกับเรื่องกรรมนิยามด้วย เรื่องความดีความชั่วที่เป็นบัญญัติของสังคม ก็เป็นเรื่องของบัญญัติทางสังคม ที่สังคมบัญญัติขึ้น เรื่องความดีความชั่วหรือว่าให้ถูกคือกุศลและอกุศลที่เป็นเรื่องของกรรมนิยาม ก็เป็นเรื่องของกรรมนิยาม แม้ว่าทั้งสองอย่างนี้จะสัมพันธ์กัน แต่ก็เป็นคนละเรื่องกัน มีจุดตัดแยกระหว่างกันชัดเจน ความสับสนเกิดจากการนำเอาความดีความชั่วของบัญญัติทางสังคมไปปะปนกับความดีความชั่วคือกุศลและอกุศลของกรรมนิยามที่เป็นคนละแดนกัน และไม่รู้จุดตัดแยกที่ถูกต้อง ความดีความชั่วเป็นบัญญัติของสังคม ก็เป็นเรื่องของสังคมอยู่ในขอบเขตของบัญญัติทางสังคม กุศลอกุศลที่เป็นคุณสมบัติของกรรมก็เป็นเรื่องของกรรมอยู่ในกรรมนิยาม เป็นเรื่องต่างหากกัน แต่สัมพันธ์กัน สิ่งที่เป็นทั้งตัวการสร้างสัมพันธ์และเป็นทั้งจุดตัดแยกระหว่างกันของกรรมนิยามและนิยามทางสังคม

สิ่งที่สังคมบัญญัติ เมื่อมองจากแง่ของกรรมนิยาม อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท[16] คือ

สิ่งที่บัญญัตินั้นไม่เกี่ยวกับกุศลและอกุศลในกรรมนิยามโดยตรง แต่สังคมบัญญัติขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งของสังคมเอง เช่น เพื่อให้คนทั้งหลายในสังคมนั้นอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความสงบสุข เป็นทำนองข้อตกลงหรือพันธสัญญาระหว่างกัน ในกรณีเช่นนี้ สิ่งที่บัญญัตินั้นอาจเป็นเครื่องช่วยให้สังคมอยู่ดีมีความสงบสุขได้จริงหรืออาจไม่จริงก็ได้ อาจเป็นประโยชน์แก่สังคมจริงหรืออาจเป็นโทษก็ได้ทั้งนี้แล้วแต่ว่าข้อกำหนดนั้นได้บัญญัติกันขึ้นมาด้วยความรู้ความเข้าใจกว้างขวางรอบคอบเพียงพอหรือไม่ หรือว่าคนที่ทำหน้าที่บัญญัติมีความสุจริตใจหรือไม่ บัญญัติเช่นนี้มีมาในรูปต่างๆ อาจเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนกฎหมาย ดีหรือชั่วในกรณีอย่างนี้ เป็นเรื่องของ บัญญัติทางสังคม อาจเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาและแตกต่างกันไปนานัปการ

สิ่งที่บัญญัตินั้น กระทบถึงกุศลและอกุศลในกระบวนการของนิยามด้วย ในกรณีเช่นนี้สังคมอาจบัญญัติความดีความชั่วด้วยความรู้ความเข้าใจว่าอะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล คือรู้ว่าอะไรเกื้อกูลอะไรเป็นโทษแก่ชีวิตจิตใจของมนุษย์

ในแง่ของกรรมนิยามเอง เขาอาจประสบปัญหาจากเจตนาฝ่าฝืนข้อนิยมนี้ของสังคมอย่างที่กล่าวในข้อหนึ่ง เกิดความขัดแย้งในทางจิตใจ ซึ่งจะมากน้อยเพียงใดแล้วแต่ปัญญาที่จะปลดเปลื้องจิตของเขา สังคมเจริญแล้วที่คนทั้งหลายมีปัญญา มักได้อาศัยประสบการณ์ซึ่งได้สะสมมาของมนุษย์รุ่นเก่าๆ ได้เรียนรู้ว่าอะไรเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจของมนุษย์อย่างแท้จริง อะไรไม่เกื้อกูลแล้วมักบัญญัติกฎเกณฑ์ข้อกำหนด เกี่ยวกับความดีความชั่วในฝ่ายบัญญัติทางสังคม ซึ่งให้สอดคล้องกับหลักฝ่ายกุศลและอกุศลในฝ่ายกรรมนิยาม ความสามารถบัญญัติหลักฝ่ายสังคม ให้สอดคล้องกับหลักฝ่ายกรรมนิยามนี้ น่าจะเป็นเครื่องวัดถึงความเจริญที่แท้จริงของสังคมนั้นได้ด้วย

โดยนัยนี้ เมื่อมีปัญหาจะต้องวินิจฉัยข้อบัญญัติเกี่ยวกับความดีและความชั่ว น่าจะพิจารณาเป็น 2 ชั้น คือพิจารณาในแง่บัญญัติทางสังคม ว่าข้อบัญญัติเป็นไปเพื่อผลดีเช่น ช่วยให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมหรือไม่ ชั้นหนึ่ง แล้วพิจารณาในแง่กรรมนิยามข้อบัญญัตินั้นเป็นกุศลหรือไม่ คือ เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ อีกชั้นหนึ่ง

จากกรณีที่พิจารณาแล้ว เห็นว่าข้อบัญญัติทางสังคมนั้นเกื้อกูลในแง่สังคม จะช่วยให้เกิดความเจริญแก่มนุษย์ แต่ไม่สอดคล้องกับหลักแห่งกุศลธรรมตามกรรมนิยาม กรณีเช่นนี้ควรจะตั้งข้อสงสัยว่า บางทีคนอาจหลงผิดมองเห็นสิ่งที่ไม่เกื้อกูลแก่สังคมอย่างแท้จริง ว่าเป็นสิ่งเกื้อกูลก็ได้ คืออาจหลงพอใจในความเจริญก้าวหน้าที่ผิดๆ เป็นที่ชื่นชมน่าพอใจในเวลาสั้นๆแต่ก่อโทษในระยะยาว สิ่งที่เกื้อกูลแท้จริงน่าจะสอดคล้องกันทั้งในแง่บัญญัติทางสังคม และในแง่กรรมนิยาม

---

[16]พระธรรมปิฎก,พุทธธรรม,173.

มีหลักทั่วไปว่า สิ่งที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ มักเกื้อกูลอย่างเป็นกลางๆ คือ เมื่อเกื้อกูลแก่ชีวิตหนึ่งก็เกื้อกูลแก่ชีวิตทั้งหมด เรื่องนี้พึงเห็นบทเรียนจากการสร้างความเจริญด้านกายภาพ มนุษย์มุ่งหวังความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุ เข้าใจว่าความมีวัตถุพรั่งพร้อมสะดวกบริบูรณ์จำนวนมากมาย พร้อมกับทำลายชีวิตและสภาพชีวิตต่างๆ ที่เห็นว่าขัดขวางความเจริญของตน จนในที่สุดก็ได้ทราบว่า การกระทำของตนมีหลายส่วนที่ได้ทำไปด้วยความหลงผิดแม้สังคมจะดูคล้ายเจริญก็จริงแต่ได้ก่อพิษภัยแก่ชีวิตด้านร่างกายเป็นอันมาก จนถึงกับว่าถ้าขืนก้าวหน้าในลักษณะเดิมต่อไป อาจกลายเป็นการดำเนินสู่ความพินาศเสื่อมสูญก็ได้

สรุป ปัญหาในการบริหารการศึกษานั้นมีเหตุมาจาก ผู้บริหารและคนในองค์การ มีพฤติกรรมหรือแนวประพฤติปฏิบัติ โดยไม่รู้ว่าอะไร คือ กุศล อกุศล อะไรเป็นกรรมนิยาม อะไรเป็นนิยามทางสังคมที่มนุษย์บัญญัติขึ้น กรรมใดที่กระทำแล้ว จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ โดยที่ผู้นำและคนในองค์การมีความสุข การบริหารตามยถากรรมควรปฏิบัติอย่างไร

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อทราบหลักกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา
2. เพื่อทราบการนำหลักจริยธรรมของกรรมมาใช้เป็นพฤติกรรมการบริหาร

คำถามในการวิจัย

1. หลักกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเป็นอย่างไร
2. หลักจริยธรรมของกรรมที่นำมาใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารเป็นอย่างไร

ขอบข่ายการวิจัย

การบริหารตามยถากรรม คือการรู้ถึงหลักความจริงความเป็นไปของธรรมชาติตามธรรมดาของมันคือหลักกรรมแล้วนำความรู้นั้นมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในการบริหารพฤติกรรมมนุษย์โดยใช้หลักจริยธรรมของกรรม ซึ่งอาจแยกได้สองส่วนคือ

1. ส่วนที่เป็นสัจจะ ความจริงที่เป็นไปตามธรรมดาหรือกฎธรรมชาติได้แก่ เจตนาเจตสิกที่ประกอบด้วยอกุศลจิต12 และโลกียกุศลจิต17(มหากุศลจิต 8 รูปาวจรกุศลจิต5 และอรูปาวจรจิต 4 รวมจิต 29ดวง การเกิดกรรมนั้นย่อมเกี่ยวพันกับกฎธรรมชาติ 5ข้อ The five aspects of natural ซึ่งได้แก่ 1.อุตุนิยม Physical inorganic order 2.พืชนิยาม Physical organic order 3. กรรมนิยาม Order of act and result 4. ธรรมนิยาม Order of Norm 5.จิตตนิยาม Psychic law

หลักกรรมจึงเป็นส่วนย่อยส่วนหนึ่งของนิยาม5 กรรมนั้น เมื่อจำแนกตามคุณภาพ หรือตามธรรมที่เป็นมูลเหตุ ย่อมแบ่งเป็น 2 อย่างคือ

1.อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล การกระทำที่ไม่ดี กรรมชั่ว หมายถึงกระกระทำที่เกิดจากอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ

2.กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ

แต่ถ้าจำแนกตามทวารคือทางที่ทำกรรม หรือทางแสดงออกของกรรม จัดเป็น 3 คือ

1.กายกรรม กรรมทำด้วยกาย หรือการกระทำทางกาย

2.วจีกรรม กรรมทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา

3.มโนกรรม กรรมทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ

2. ส่วนที่เป็นจริยธรรม คือการที่รู้กฎธรรมชาติและนำความรู้นั้นมาใช้เป็นแนวประพฤติ ปฏิบัติได้แก่คำสอนต่างๆซึ่งมีอยู่มากมาย สรุปรวมคือ ทางสายกลางอันได้แก่ มรรคมีองค์ 8 ได้แก่ 1)สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ เห็นไตรลักษณ์ รู้อริยสัจจ4 2)สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ เนกขัมม์ อพยายบาท อวิหิงสา 3)สัมมาวาจา เจรจาชอบ วจีสุจริต4 4)สัมมากัมมันตะ กระทำชอบคือกายสุจริต3 5)สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ 6) สัมมาวายามะ พยายามชอบ 7)สัมมาสติ ระลึกชอบ คือสติปัฏฐาน4 8)สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ คือฌาน 4

หลักธรรมต่างๆ ไม่ว่าจะมีชื่อใดล้วนสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งสิ้น เพราะสืบเนื่องมาจากหลักสัจธรรมเดียวกัน และเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกัน แต่นำมาแสดงในชื่อต่างๆกัน โดยชี้ความจริงเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คนละส่วนคนละตอนกัน แต่เป็นความจริงเดียวกัน การบริหารตามยถากรรมครั้งนี้ใช้หลักจริยธรรมของกรรมซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ได้ให้ไว้ 7 ข้อ เพื่อเป็นแกนกลางในการประพฤติปฏิบัติตนเกี่ยวกับเรื่องกรรม ซึ่งทั้งมรรคมีองค์ 8 หรือจริยธรรมของกรรม 7 ข้อ ของพระพรหมคุณาภรณ์ ที่ได้บัญญัติขึ้นมาโดยรู้ว่าสิ่งที่บัญญัตินี้เป็นกุศลกรรมและจิตที่เป็นกุศลกรรมนั้นย่อมประกอบได้กับโสภณเจตสิก 25 ซึ่งสรุปก็คือมรรคมีองค์ 8 นั่นเอง และในโสภณเจตสิก 25 นี้ ย่อมประกอบในจิตที่เป็นกุศล 17 ดวง ตามกรรม ดังนั้น จริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อนี้ต้องใช้หลักการพิจารณาความเป็นกุศลกรรม 5 ข้อทั้งในแง่กรรมนิยามล้วนและกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับนิยามทางสังคม และใช้การให้ผลของกรรม 4 ข้อซึ่งจะเชื่อมโยงได้กับกรรม12 ซึ่งได้กล่าวต่อไป เป็นตัวพิจารณาเสริม จึงเรียกว่าการบริหารตามยถากรรม

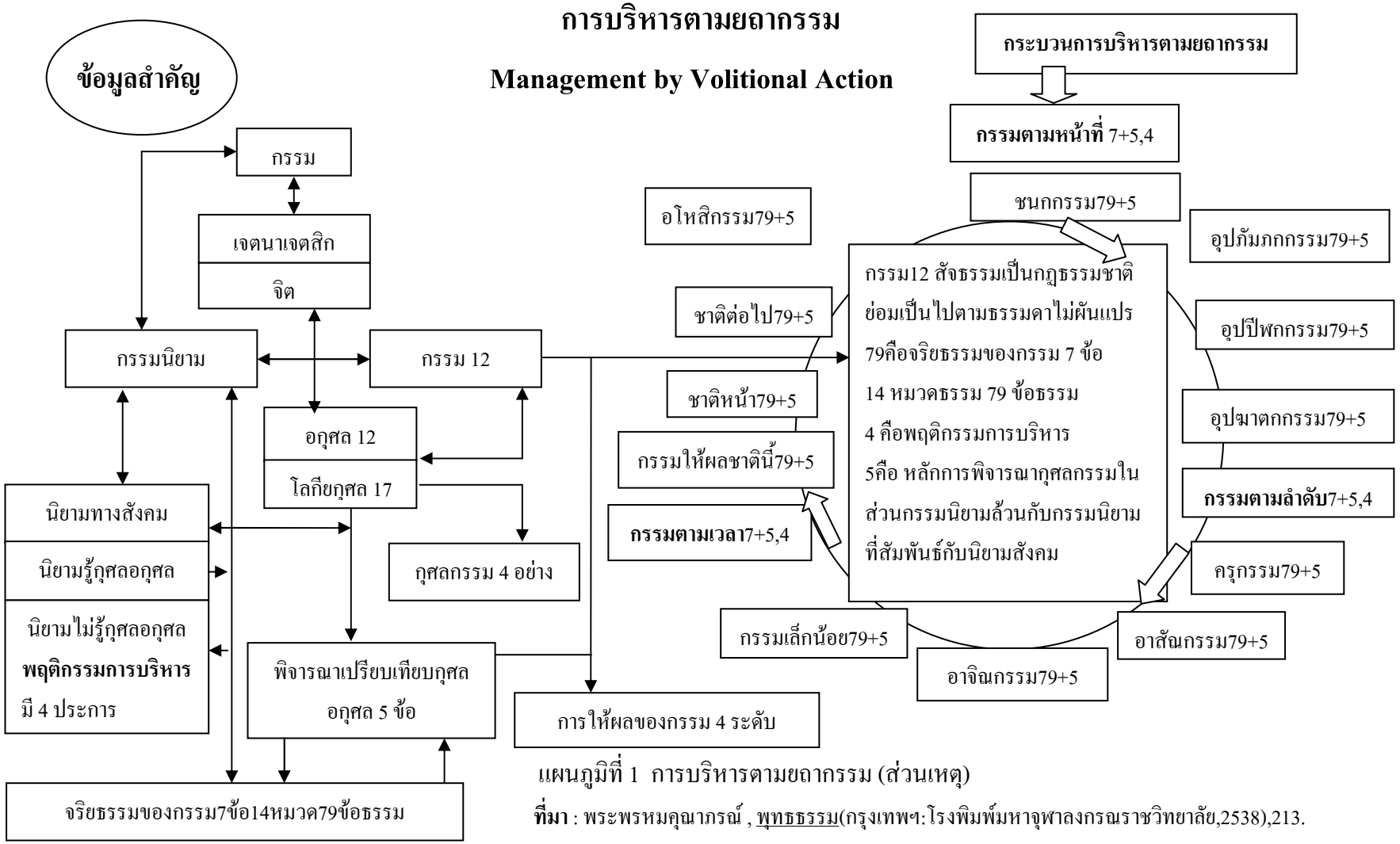

แผนภูมิที่ 1 การบริหารตามยถากรรม (ส่วนเหตุ)

ที่มา : พระพรหมคุณาภรณ์ , พุทธธรรม(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2538),213.

ขอบเขตงานวิจัย

ในส่วนสัจจธรรมนั้น การวิจัยครั้งนี้ใช้การทำกรรมที่เป็นฐานที่เกิดแห่งกรรมทั้งหลาย คือความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยคือการทำกรรมดีและกรรมชั่วที่เรียกว่า กุศลกรรม อกุศลกรรม ได้แก่ การทำกรรม 4 อย่าง

1. อกุศลกรรม การทำบาป
2. กุศลกรรม การทำบุญ
3. รูปาวจรกุศลกรรม การทำรูปฌาน
4. อรูปาวจรกุศลกรรม การทำอรูปฌาน

กรรม 12 แบ่งเป็น 3 หมวด ๆละ 4 ข้อ เพื่อจะชี้ให้เห็นจิตที่ประกอบเจตสิกที่เป็นกุศล และอกุศล ตามเหตุแห่งปัจจัยของกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมนั้นๆ แต่ในการวิจัยครั้งนี้ใช้เฉพาะหลักกุศลกรรม มาเป็นเกณฑ์กลางสำหรับการวิเคราะห์พฤติกรรมการบริหารตามยถากรรม

หมวด 1 จำแนกตามเวลา ที่ให้ผล

1. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในปัจจุบัน
2. อุปปัชชเวทนียกรรม กรรม ที่ให้ผลในอนาคต
3. อปราปริยะเวทนียกรรม กรรมให้ผลเมื่อใดก็ได้
4. อโหสิกรรม กรรมให้ผลแล้วจึงไม่มีผล

หมวดที่ 2 จำแนกตามหน้าที่ ของการให้ผล

1. ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด
2. อุปัตภัมภกกรรม กรรมบีบคั้น
3. อุปปีฬกกรรม กรรมบีบคั้น
4. อุปฆาตกกรรม กรรมตัดรอน

หมวด 3 จำแนกตามลำดับ การให้ผล

1. ครุกรรม กรรมหนัก
2. พหุลกรรม กรรมปกติ / สม่ำเสมอ
3. อาสันนกรรม กรรมใกล้ตาย
4. กตัตตากรรม กรรมไม่มีเจตนา

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้หลักกรรม ในส่วนที่เป็นกุศลจิต มีขอบเขตการพิจารณาความเป็นกุศลจิตที่เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจและมีผลต่อจิตใจก่อนแล้วจึงส่งผลต่อบุคลิกภาพและแสดงผลนั้นออกมาภายนอก ดังนั้นกุศลจิตจึงเพ่งไปที่พื้นฐานคือเนื้อหาสาระและความเป็นไปใน

จิตใจเป็นหลัก ในการพิจารณาความเป็นกุศลจิตของกรรมทั้งหลายมี 5 ข้อ ซึ่งเป็นส่วนของกรรมนิยามล้วนๆ และกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับบัญญัติทางสังคม[17] ดังนี้

1.ว่าโดยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรม หรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

2.ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน

3.ว่าโดยโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียดผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

4.ว่าโดยมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองติเตียนหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

5.ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูชนทั้งหลาย ตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถือกันไปโดยงมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี

การบริหารตามยถากรรมนั้น ถือตามหลักกุศลกรรม อกุศลกรรม มองได้ 2 ด้านคือ ถ้าการบริหารนั้นยึดหลักอกุศลกรรมอย่างเดียว องค์กรนั้นเกิดการเดือดร้อนระส่ำระสาย ล้มเหลววิบัติในที่สุด แต่ถ้ายึดเอาหลักกุศลกรรมมาใช้ในการบริหารแล้ว องค์กรนั้นจะอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ผู้คนมีจิตใจที่เกื้อกูลต่อกัน สมัครสมานสามัคคี รู้ให้ รู้อภัย สนับสนุนส่งเสริมกัน องค์กรจะประสบผลสำเร็จ บรรลุตามเป้าหมาย

แต่กุศลกรรมนั้น ถ้ายังไม่สิ้นกรรม หรือถึงจุดหมายสูงสุดคือนิพพานแล้ว ก็ยังมีอกุศลเจือปนอยู่ อกุศลบางทีก็เป็นปัจจัยแก่กุศลได้ด้วยเช่น บางคนมีราคะอยากไปเกิดในสวรรค์ จึงตั้งใจปฏิบัติเป็นผู้มีศีล บางคนมีราคะอยากได้ความสุขสงบทางจิตใจ จึงบำเพ็ญสมาธิจนได้ฌานสมาบัติ เด็กบางคนมีราคะอยากให้ผู้ใหญ่ชมว่าเป็นคนดี จึงพยายามประพฤติตัวให้ดีมีศีลมีวินัย นักเรียนบางคนมีราคะอยากสอบได้ดี จึงเกิดฉันทะและขยันเล่าเรียนแสงงหาความรู้ บางคนเกิดความโกรธเผาลนตัวขึ้นแล้วบางคราวเกิดปัญญาเข้าใจชัดถึงโทษของความโกรธนั้น บางคนโกรธแค้นศัตรู

---

[17] พระธรรมปิฎก,พุทธธรรม, 80.

จึงเกิดความเห็นใจคิดช่วยเหลือผู้อื่น บางคนเกิดความกลัวตายขึ้นแล้ว สำนึกได้หายตระหนี่ มีจิตใจเผื่อแผ่เสียสละตั้งใจช่วยเหลือผู้อื่นต่อไปอีก บางคนมีความกลุ้มใจเป็นเหตุให้เกิดความศรัทธาในธรรม อย่างนี้เรียกว่าอกุศลเป็นปัจจัยแก่กุศล[18]

ผู้วิจัยใช้หลักจริยธรรมของกรรมที่พระพรหมคุณาภรณ์ได้ให้ไว้เป็นแกนนกลางในการประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องกรรมโดยพิจารณาตามหลักเกณฑ์กุศลจิตทั้ง 5 ข้อร่วมด้วย

จริยธรรมของกรรมในแง่ของสภาวะคือเป็นไปตามธรรมชาติ มี 7ข้อ[19] ต่อไปนี้

1. เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลของการกระทำ ตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ

2. มีความปรารถนาจะเข้าถึงความสำเร็จ โดยต้องลงมือกระทำ

ต้องพึ่งตนเอง และทำความพยายาม

ไม่รอคอย โชคชะตา เซ่นสรวงอ้อนวอน ต่อปัจจัยภายนอก

3. มีความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยงดเว้นกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) และรับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการกระทำกรรมดีต่อเขา(กุศลกรรม)

4. บุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติที่กระทำการต่างๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้น หรือเลวลง และให้ประเสริฐกว่าเทวดา หรือ พรหมได้ทุกคนโดยเท่าเทียมกัน

5. คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทรามประเสริฐ ของมนุษย์ โดยไม่แบ่งชาติชั้นวรรณะ

6. กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน รู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

7. เชื่อในกฎแห่งกรรม ให้ความหวังในอนาคตแก่ทุกคน

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้ ถือเอาหลักฐานที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ฉบับหลวง กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2525 เป็นเอกสารหลัก วิสุทธ์มัคค์ มโนรถปูรณีอรรถคาถา ฎีกา เป็นเอกสารรองและการวินิจฉัยเอกสารตีความเรื่อง กรรมให้ยึดแนวทางของพระอภิธัมมัตสังคหะทั้ง 9 ปริจเฉท ตามหลักสูตร การเรียนพระอภิธรรม

---

[18] พระธรรมปิฎก,พุทธธรรม,168.

[19] .เรื่องเดียวกัน,213.

ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธี เดลฟาย ซึ่งมีการศึกษาเอกสาร และการแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเป็นหลัก ผลที่เกิดเป็นเช่นไรให้ยึดตามเอกสารและการวินิจฉัยของผู้เชี่ยวชาญ

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้เข้าใจความหมายเฉพาะของคำถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ให้ตรงกัน ผู้วิจัยจึงกำหนดความหมายของคำต่างๆไว้ดังนี้

กรรมนิยามเป็นเรื่องสัจธรรมหรือกฎธรรมชาติ ย่อมเป็นไปตามธรรมดาของมันอย่างนั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

บัญญัติทางสังคม เป็นเรื่องที่มนุษย์บัญญัติขึ้น เป็นเรื่องของจริยธรรมในการวิจัยครั้งนี้ได้นำข้อธรรมจากคุณค่าทางจริยธรรมของหลักกรรมซึ่งเป็นการถือเอาความรู้ความเข้าใจในสภาพและความเป็นไปทั้งหลาย คือการรู้กฎธรรมชาติแล้วนำมาประพฤติปฏิบัติคือใช้ให้เกิดประโยชน์

ยถากรรม Volitional Action คือแล้วแต่มนุษย์จะทำเอาตามวิสัยแห่งเหตุปัจจัย และให้วางใจในกฎธรรมชาติว่า กฎธรรมชาติย่อมเป็นกลางๆ จะให้เป็นอย่างไรก็แล้วแต่จะทำ เหตุปัจจัย ที่จะให้เป็นอย่างนั้นขึ้น การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ดีขึ้น จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ ไม่ว่าจะสร้างความเจริญทางวัตถุ หรือทางนามธรรม ตั้งแต่ทำคนโง่ให้ฉลาด จนถึงทำบุถุชนให้เป็น พระอรหันต์ แก้ไข กลับตัว ปรับปรุงตนเองทุกอย่าง สุดแต่จะเข้าใจเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างนั้น แล้วสร้างเหตุปัจจัยนั้นขึ้น

การบริหารตามยถากรรม Management by Volitional Action คือการที่ผู้บริหารเข้าใจเหตุปัจจัยในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ แล้วสร้างเหตุปัจจัยนั้นขึ้น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ถือหลักแห่งเหตุผล โดยถือว่า สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ผลที่เกิดขึ้นต้องมีเหตุ และเมื่อมีเหตุผลใดก็ย่อมเป็นไปโดยอาศัยเหตุและปัจจัยนั้นๆ มันสอดคล้องกันอยู่แล้วโดยธรรมดาของมันอย่างนั้น

ในเรื่องกรรมก็เช่นเดียวกัน กรรมนั้นเป็นเรื่องของเหตุผล ที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ เมื่อมันเป็นหลักของเหตุผล และ มันก็มีทั้ง 3 กาลนั่นแหละ คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต เพราะฉะนั้นพุทธศาสนาจึงไม่ปฏิเสธกรรมเก่า เมื่อมีเหตุการณ์ต่างๆเกิดขึ้นก็ไม่ใช่เป็นเพราะกรรมเก่าทั้งหมด กรรมเก่าก็เป็นแค่เหตุปัจจัยหนึ่งเท่านั้น การลงมือทำกรรมในปัจจุบันจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับมนุษย์ และมนุษย์นี้ เลือกได้ว่าจะทำกรรมดี หรือกรรมชั่ว จะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือโทษ จะสร้างความเจริญให้องค์กรหรือจะทำให้องค์กรเสื่อมสลาย ซึ่งจะเกิดผลในอนาคตต่อไป

ในการบริหารตามยถากรรม จึงใช้หลักแห่งเหตุผล คือเชื่อในเหตุผลว่า ทุกอย่างเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย รู้จักพึ่งตนเองและหวังผลสำเร็จด้วยการลงมือทำ รู้จักใช้หลักรับผิดชอบต่อตนเองโดยการเว้นชั่ว และปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยการทำดีต่อเขา ไม่แบ่งชั้นวรรณะ โดยที่ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ในการปรับปรุงตนเองให้เลวลงหรือดีขึ้นกว่าเทวดาหรือพรหม ความสามารถคุณธรรม ความประพฤติ ใช้เป็นเครื่องวัด ความดี ทรามของมนุษย์ ในแง่กรรมเก่าให้ใช้เป็นบทเรียน รู้จักเข้าใจตนเองตามเหตุผล รู้จักมองพื้นฐานตนเอง ในปัจจุบันและปรับปรุงแก้ไขวางแผนสร้างความเจริญในอนาคต และเชื่อในกฎแห่งกรรมว่า มนุษย์ต้องเป็นไปตามกรรม

กรรมในความหมายตามหลักพุทธศาสนา

คำว่ากรรม แปลว่าการกระทำ มีความหมายกลางๆ คือการกระทำทั้งดีและชั่ว กรรมเป็นกฎแห่งสาเหตุเกี่ยวกับศีลธรรม คำว่าการกระทำ(กรรม) หมายถึงการแสดงออกทางกาย (กายกรรม) ทางวาจา(วจีกรรม) และทางใจ(มโนกรรม)

ตามยถากรรม แปลว่า เป็นไปตามกรรม คือแล้วแต่มนุษย์จะทำเอาตามเหตุปัจจัย โดยไม่ต้องระแวงตัวการอื่นเหนือธรรมชาติ การทำกรรมอย่างไรย่อมเกิดผลเช่นนั้น ผลเกิดตามเหตุที่กระทำ เช่น ปลูกข้าวได้ข้าว ปลูกมะม่วงได้มะม่วง เป็นความจริงแท้เป็นสัจธรรม

กรรม หมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความจงใจ หรือจงใจทำดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เช่นขุดหลุมพรางดักคนหรือสัตว์ ให้ตกไปตายเป็นกรรม แต่ขุดบ่อน้ำไว้กินไว้ใช้

สัตว์ตกไปตาย ไม่เป็นกรรม แต่ถ้ารู้ว่าบ่อที่ขุดนั่นเป็นอันตรายไม่ป้องกันรักษา สัตว์ตกไปตาย อย่างนี้เป็นกรรม การทำดีเรียกว่ากรรมดี การทำชั่วเรียกว่ากรรมชั่ว[20]

การบริหารตามยถากรรม Management by Volitional Action คือการรู้ถึงสัจธรรมคือหลักกรรมที่เป็นสภาวะทั้งหลายที่เป็นความจริงแท้ เป็นธรรมดา อย่างนั้นเป็นกฎตามธรรมชาติไม่แปรเปลี่ยน และนำความรู้นี้คือหลัก จริยธรรมของกรรมไปใช้ประโยชน์เป็นแนวประพฤติปฏิบัติ (คือกรรมนั้นประกอบด้วยจิตในเจตนาเจตสิกที่เป็นทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ซึ่งอกุศลกรรมนั่นประกอบด้วยจิตในเจตนาเจตสิก12 ดวง คือเป็นเรื่องของกรรมชั่ว กุศลกรรมคือจิตที่ประกอบเจตนาเจตสิกคือโลกียกุศลจิต 17 ดวง คือ มหากุศล 8 รูปาวจร 5 อรูปาวจร 4 จิตนอกนั้นไม่เป็นกรรม แต่เป็นเป็นวิบาก เป็นกริยา) ในการบริหารตามยถากรรมนั้น เราใช้กุศลกรรมเป็นแกนกลาง โดยใช้หลักการพิจารณาความเป็นกุศลกรรมที่พระพรหมคุณาภรณ์ได้ให้ไว้ 5ข้อ และยังนำหลักการดังกล่าวมาใช้ในการพิจารณาหาหมวดธรรมต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในเป็นพฤติกรรมการบริหาร หลักธรรมต่างๆไม่ว่าชื่อใดล้วนเป็นอันหนึงอันเดียวกันทั้งสิน เพราะสืบเนื่องมาจากสัจจธรรมเดียวกัน และเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกัน หลักพิจารณาทั้ง 5 ข้อ มีดังต่อไปนี้

1.ว่าโดยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรมหรืออกุศลธรรมทั้งหลาย ลดถอยหรือเจริญงอกงามช่วยสร้างเสริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

2.ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือดร้อนหรือไม่เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน

3.ว่าโดยโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียดผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

4.ว่าโดยมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองติเตียนหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

5.ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของ

---

[20] พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อาร์ เอส พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด,2551),4.

วิญญูทั้งหลาย ตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถือกันไปโดยงมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี[21]

เมื่อได้หลักดังกล่าวไว้พิจารณาแล้วก็นำหมวดธรรม ที่ใช้ในการบริหาร ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้คุณค่าทางหลักจริยธรรมของกรรม 7 ข้อ[22] ซึ่งประกอบด้วย

1. มีความหนักแน่นในเหตุผล มองเห็นการกระทำและผลการกระทำ ตามเหตุปัจจัย ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ

2.ให้เห็นความสำเร็จที่ต้องการ จุดหมายที่ต้องการจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ

จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม

ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการอ้อนวอนเซ่นสรวงต่อปัจจัยภายนอก

3. รับผิดชอบต่อตนเองโดยการเว้นชั่ว รับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการทำดีต่อเขา

4. บุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนให้ดีขึ้นไปได้โดยเท่าเทียมกันสามารถทำตนเลวลง หรือให้ดีขึ้นให้ประเสริฐกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกคน

5. คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความดี ชั่วของมนุษย์โดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติชั้นวรรณะ

6. กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะปรับปรุงแก้ไข วางแผน สร้างความเจริญ ก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

7. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับคนทั่วไป ว่าทุกสิ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม

โดยมูลฐานแล้วกรรมนั้นประกอบด้วยเจตนา ดังคำนิยามศัพท์ที่พุทธองค์ทรงตรัสว่า “เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตวา กโรติ กาเยน วาจาย มนสา” [23] ดูกรภิกษุทั้งหลายเราขอบอกว่าเจตนาคือตัวกรรม เมื่อมีเจตนาแล้ว คนเราก็กระทำโดยกาย วาจา ใจ หมายความว่าการกระทำที่จะเป็นกรรมได้นั้น จะต้องมีเจตนา คือความตั้งใจ และกระทำการต่างๆลงไปด้วยกาย วาจา ใจ

หลักคำสอนเรื่องกรรม นับว่าเป็นสิ่งที่แสดงถึงลักษณะพิเศษของพุทธศาสนา ซึ่งทำให้พุทธศาสนาแตกต่างไปจากศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลัทธิเทวนิยม ซึ่งคำสอนเรื่องกรรมของลัทธิศาสนาประเภทเทวนิยม สอนให้คนเรามอบกายถวายชีวิตของตนไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก

---

[21] พระธรรมปิฎก,พุทธธรรม, 80.

[22] เรื่องเดียวกัน, 213.

[23] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ เล่มที่9 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา ,2530),31.

เช่นความเป็นไปของชีวิตขึ้นอยู่กับพระเจ้า พระเจ้าจะเป็นผู้ลิขิตของสรรพสัตว์ให้เป็นไป ที่เรียกกันว่า พรหมลิขิต แต่ในทางพุทธศาสนากลับปฏิเสธอำนาจภายนอก และสอนให้เชื่ออำนาจของกรรม คือการกระทำของตนเอง ว่าเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ และเป็นสิ่งจำแนกสรรพสัตว์ให้แตกต่างกัน หรือเรียกกันว่า ยถากรรม

กรรมในความหมายของการประกอบอาชีพการงาน การดำเนินชีวิต และการดำเนินกิจการต่างๆ ของมนุษย์ ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากเจตน์จำนง การคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ ซึ่งทำให้เกิดความเป็นไปในสังคมมนุษย์อย่างที่เป็นกันอยู่ เช่นพุทธพจน์ในวาเสฏฐสูตร ว่า

“ดูกราวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ในหมู่มนุษย์ ผู้ใดอาศัยโครักขกรรมเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นชาวนา มิใช่พราหมณ์ ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยศิลปะต่างๆ ผู้นั้นเป็นศิลปิน ผู้ใดอาศัยการค้าขายเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นพ่อค้า ผู้ใดเลี้ยงชีวิตด้วยการรับใช้ผู้อื่น ผู้นั้นเป็นคนรับใช้ ผู้ใดอาศัยการลักทรัพย์เลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นโจร ผู้ใดอาศัยศรและศัสตราเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นทหารอาชีพ ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยหน้าที่ปุโรหิต ผู้นั้นเป็นเจ้าหน้าที่การบูชา หาใช่พราหมณ์ไม่ ผู้ใดปกครองบ้านเมือง ผู้นั้นเป็นพระราชา หาใช่พราหมณ์ไม่ ฯลฯ เราเรียกคนที่ไม่มีกิเลสค้างใจ ไม่มีความถือมั่น ว่าเป็นพราหมณ์ คนมิใช่เป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด แต่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรมไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นชาวนาก็เพราะกรรม(การงาน อาชีพ ความประพฤติ การดำเนินชีวิต) เป็นศิลปิน เป็นพ่อค้า เป็นคนรับใช้ เป็นโจร เป็นทหาร เป็นปุโรหิต และแม้แต่เป็นพระราชา ก็เพราะกรรม บัณฑิตทั้งหลาย ผู้เห็นปฏิจจสมุปบาท ฉลาดในกรรมและวิบาก ย่อมมองกรรมตามเป็นจริงอย่างนี้ โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมู่ประชาย่อมเป็นไปเพราะกรรม”[24]

องค์ประกอบของกรรม กรรมหรือการกระทำที่จะถือว่าสมบูรณ์ หรือการที่จะเรียกว่า เป็นกรรมสมบูรณ์นั้น จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 อย่างคือ

1. มีกิเลสเป็นแรงกระตุ้นหรือเป็นแรงผลักดัน กิเลส แปลว่า ความเศร้าหมองในจิตใจ หรือเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต กิเลสอันเป็นต้นเค้าแห่งความชั่ว เรียกว่า “อกุศลมูล” ได้แก่ ความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) และความหลง (โมหะ) และกิเลสที่เป็นต้นเค้าแห่งความดีเรียกว่า “กุศลมูล” ได้แก่ ความไม่โลภ (อโลภะ) ความไม่โกรธ ไม่ประทุจร้าย (อโทสะ) และความไม่หลงผิด(อโมหะ) กิเลสเหล่านี้มีอยู่ในขันธสันดานของสัตว์โลกที่ยังเป็นปุถุชน และเหยื่อล่อให้เกิดกิเลส ก็คือ เบญจกามคุณ (กามคุณ5 คือรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส กรรมหรือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ก็อาศัยกิเลสเหล่านี้เป็นแรงกระตุ้นหรือผลักดัน

---

[24] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่22(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),463.

2. มีเจตนาหรือความตั้งใจ เจตนาก็คือ การตั้งใจหรือจงใจ เป็นปัจจัยอันหนึ่งของจิต กรรมคือ การกระทำหรือเมล็ดพันธุ์ ผลของการกระทำหรือผลที่เกิดขึ้น เรียกว่า “กรรมวิบาก” (ผลของกรรม) เจตนาต่างๆ นั้นอาจเป็นไปได้ทั้งในด้านดีและในด้านเลว ดังนั้นการกระทำอาจเป็นได้ทั้งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าผลของการกระทำนั้นๆ มีเหตุปัจจัยเป็นอย่างไร การเกี่ยวโยงต่อเนื่องอันไม่จบสิ้นของการกระทำและผลของการกระทำเหตุปัจจัยกับผล หรือเมล็ดพันธุ์กับผลไม้เหล่านั้นได้เกิดต่อเนื่องกันไปอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาแห่งปรากฏการณ์ของร่างกาย และจิตใจของสภาพที่เป็นอยู่ มีอยู่

3. การกระทำหรือการเคลื่อนไหว เมื่อมีเจตนาเกิดขึ้นแล้วคนเราก็จะมีการกระทำไปตามเจตนา หรือความมุ่งหมายนั้นโดยอาศัยเครื่องมือ คือ กาย วาจา และใจ และเมื่อเกิดการกระทำแล้วมันก็จะผลิตผลออกมา เรียกว่า ผลกรรม ผลของการกระทำทั้งหลายย่อมจะทำให้เกิดความต้องการ และความทะยานอยากขึ้นอีก จึงกลายเป็นเวียนหรือวงจรชีวิตเรียกว่า วัฏฏะ3 ได้แก่ กิเลส กรรม และวิบาก (วงเล็กของปฏิจจสมุปบาท)

4. ผลสำเร็จ หมายถึง การกระทำนั้นเกิดผลสำเร็จตามเจตนา (ความตั้งใจหรือความมุ่งหมาย) ที่ตั้งไว้ทุกประการเช่น ตั้งใจจะฆ่าเขาให้ตายและก็สามารถฆ่าเขาตายได้สำเร็จเป็นต้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า การกระทำที่สมบูรณ์หรือการกระทำที่จะเรียกว่าเป็นกรรมที่สมบูรณ์นั้นต้องประกอบ ด้วยองค์ประกอบ 4 อย่าง ดังกล่าวข้างต้นนั้น พระพุทธเจ้า จึงทรงเน้นว่าการกระทำที่มีเจตนาจึงจะเรียกว่าเป็น “กรรม”

เครื่องมือทำกรรม กรรมหรือการกระทำใด ๆ ก็ตาม จะต้องอาศัยเครื่องมือการกระทำทั้งสิ้น เครื่องมือการกระทำแบ่งออกได้ 3 ชนิด คือ

1. กายกรรม การกระทำทางกาย (body action)
2. วจีกรรม การกระทำทางวาจา (verbal action)
3. มโนกรรม - การกระทำทางใจ[25] (mental action)

มโนกรรมจัดเข้าเป็นทิฏฐิ คือความเห็น ความเข้าใจ ความใฝ่ใจนิยมยึดถือต่างๆ มีอิทธิพลครอบงำ และมีบทบาทในการกำหนดวิถีชีวิต และสังคมของมนุษย์เป็นอย่างมาก มโนกรรมจึงเป็นกรรมที่สำคัญที่สุดมีผลมากมายและร้ายแรง ยิ่งกว่า กายกรรมและวจีกรรม[26] เพราะเป็นตัวการบันดาลกายกรรม และวจีกรรม อยู่เบื้องหลังอีกชั้นหนึ่ง สามารถนำชีวิต สังคม และมนุษยชาติทั้งหมดไปสู่ความเจริญงอกงามรุ่งเรืองหลุดพ้น หรือนำไปสู่ความเสื่อมความพินาศ

---

[25] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่13(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),56.

[26] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่4(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),145.

ก็ได้ มโนกรรมเป็นตัวชักจูงกำหนดชีวิต ทั้งเป็นช่องทางรับเข้าและแสดงออก คือมองเห็นโลกและชีวิตเป็นอย่างไร ก็จะปฏิบัติต่อโลกและชีวิตเช่นนั้น ถ้ากล่าวตามศัพท์ธรรม คือ ปรุงแต่งชักนำองค์ธรรมต่างๆ ตั้งแต่สังกัปปะคือความเห็นหรือดำริ เป็นต้นไปให้เป็นมิจฉาหรือเป็นสัมมา ตามมโนปรุงแต่งปัจจัยที่ทำให้เกิดมิจฉา คือ ปรโตโฆษะที่ไม่ดีไม่งาม สภาพแวดล้อมสังคมชั่วร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบาปมิตร และอโยนิโสมนสิการ คือการกระทำในใจไม่แยบคาย ไม่รู้จักคิด คิดไม่เป็น คิดไม่ถูกวิธี ส่วนปัจจัยที่ให้เกิดสัมมา ได้แก่ ปรโตโฆษะที่ดี ที่งาม การหล่อหลอมกล่อมเกลา ในทางที่ถูกต้องจากสภาพแวดล้อม คือทำในใจโดยแยบคาย รู้จักคิด คิดเป็น คิดถูกวิธี ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับคือโลกียะและ โลกุตระ ในระดับโลกียะนั้นเกิดจาก ปรโตโฆษะซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก หรือองค์ประกอบทางสังคม อาศัยศรัทธาเป็นเครื่องเชื่อมโยงชักนำ[27] (สทฺธามูลิกา สมฺมาทิฏฐิ) เช่นการหล่อหลอมขัดเกลาทางสังคม โดยการอบรมสั่งสอนทางศีลธรรม เพื่อให้ รู้ดี รู้ชั่ว ถูก ผิด อะไรดี อะไรเลว ซึ่งมีลักษณะเป็นหลักการ กฎเกณฑ์ มาตรฐาน ความเชื่อ ซึ่งอาจเปลี่ยนแปรไปตามถิ่นฐาน กาลสมัย แต่ก็มีหลักกลางในการวัด คือหลักกรรม หรือกฎแห่งกรรม เพราะหลักกรรมเป็นกฎธรรมดาหรือหลักแห่งความจริงที่รองรับความเป็นไปแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ โดยนัยแห่งสัมมาโลกียะจึงมีกฎธรรมชาติรองรับอยู่ หรือสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ กัมมัสสกตาญาณ[28] คือความรู้ว่าคนมีกรรมเป็นของตน หรือรู้ว่าชีวิตเป็นไปตามกฎแห่งกรรม หรือรู้และเชื่อว่า พฤติกรรมและผลสืบเนื่องจากพฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์เป็นไปตามกฎธรรมดาของการสืบสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย ดังนั้น มโนจึงเป็นหัวหน้าใหญ่ที่จะทำกรรมต่างๆทั้งกายและวาจาตามนัยแห่งโลกียะนี้ ในระดับโลกุตตระ คือความรู้ที่เหนือโลก ไม่ขึ้นต่อโลกได้แก่ความรู้ที่เป็นจริง ตามสภาวะของธรรมชาติ โดยเกิดจากโยนิโสมนสิการซึ่งเกิดขึ้นภายในตัวบุคคลเป็นอิสระจากการหล่อหลอมจากสังคม ไม่ขึ้นอยู่กับกาลสมัย รู้จักใช้ปัญญาเป็นเครื่องวัดค่า แทนตัณหา คือ รู้ว่าอะไรคือคุณค่าแท้จริงสำหรับชีวิตที่ควรแก่ฉันทะ รู้จักทำจิตใจให้เบิกบานเป็นอิสระผ่อนคลายหายทุกข์ได้แยบคายขึ้น เป็นวิธีบรรเทาความโลภ โกรธ หลง ลดการแย่งชิงเบียดเบียน และ ลดปัญหาทางศีลธรรมโดยใช้องค์ประกอบ 5 อย่างคอยอุดหนุนคือ

1.ศีล (ความประพฤติดีงาม)

2.สุตะ (รู้จักฟัง เล่าเรียน อ่านตำรา การแนะนำสั่งสอนเพิ่มเติม)

3.สากัจฉา (การสนทนา ถกเถียง อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ค้นคว้าความรู้)

4.สมถะ (ความสงบ การทำใจให้สงบ การไม่มีความฟุ้งซ่านวุ่นวายใจ)

---

[27] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่1(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),285.

[28] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่35(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),443.

5.วิปัสสนา(การใช้ปัญญาพิจารณาเห็นสิ่งต่างๆตามสภาวะของมันตามความเป็นจริง)[29] มโนกรรมนอกจากจะจัดเข้ากับทิฏฐิแล้วยังจัดเข้าได้กับสังกัปปะคือดำริหรือความนึกคิดถ้านึกคิดในทางที่ดีที่ถูกจะเป็นสัมมาสังกัปปะ ถ้านึกคิดในทางที่ผิดเรียกว่ามิจฉาสังกัปปะ ซึ่งมี 3 อย่างคือ

1. กามสังกัปปะ หรือกามวิตก คือความนึกคิดเกี่ยวกับกาม ความนึกคิดในทางแสวงหาหรือมกมุ่นพัวพันในการหาสิ่งที่สนองตอบต่อความต้องการทางประสาททั้ง 5 หรือสิ่งสนองตัณหาอุปทานต่างๆ ความคิดในทางเห็นแก่ตัว เป็นความนึกคิดในฝ่ายราคะ หรือ โลภะ

2. พยาบาทสังกัปปะ หรือพยาบาทวิตก คือความดำริที่ประกอบด้วยความเคียดแค้นชิงชังขัดเคือง ไม่พอใจ คิดเห็นเพ่งมองในแง่ร้ายต่างๆ มองคนอื่นเป็นศัตรูผู้มากระทบกระทั่งเห็นสิ่งทั้งหลายในทางขัดอกขัดใจ เป็นความนึกคิดในฝ่ายโทสะ ตรงข้ามกับเมตตา

3. วิหิงสาสังกัปปะ หรือวิหิงสาวิตก คือนึกคิดในทางเบียดเบียน ทำร้าย ตัดรอน และทำร้าย ออกไปกระทบกระทั่งรุกรานผู้อื่น อยากให้เขาประสบกับความทุกข์ยากเดือดร้อน เป็นความนึกคิดฝ่ายโทสะ ตรงข้ามกับกรุณา

แต่ถ้านึกคิดในทางที่ดีคือสัมมาสังกัปปะ ตามสภาวะจิตที่เป็นโยนิโสมนสิการ คือดำริปลอดโปร่งอิสระ ปราศจากความเอนเอียง มี 3 อย่างเช่นเดียวกันคือ

1. เนกขัมมสังกัปปะ หรือเนกขัมวิตก ความดำริปลอดจากโลภะ นึกคิดปลอดโปร่งจากกาม ไม่หมกมุ่นติดพันข้องในความอยากต่างๆ ความคิดที่ปราศจากการเห็นแก่ตัว ความคิดเสียสละ และความคิดที่เป็นกุศลทุกอย่าง[30] เป็นความนึกคิดที่ปราศจากราคะ หรือ อโลภะนั่นเอง

2. อพยาบาทสังกัปปะ หรืออพยาบาทวิตก คือความคิดที่ไม่เคียดแค้นชิงชัง ขัดเคือง หรือเพ่งมองในแง่ร้ายต่างๆ โดยเฉพาะมุ่งเอาธรรมที่ตรงข้าม คือเมตตา ซึ่งหมายถึงความปราณีความมีไมตรี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข ปราศจากโทสะ

3. อวิหิงสาสังกัปปะ อวิหิงสาวิตก คือความดำริที่ไม่เบียดเบียน ไม่คิดทำร้าย หรือการทำลาย โดยมุ่งเอาธรรมที่เป็นกรุณา ซึ่งหมายถึงความคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ คือปราศจากโทสะเช่นเดียวกัน[31]

ในการดำริ(สังกัปปะ)ทั้ง3ข้อคือ เนกขัมมะ อพยาบาท อวิหิงสา ทำให้เกิดใจเป็นพรหมคือพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซึ่งเกิดขึ้นภายในจิตใจ ถ้าต้องการแสดงออกต่อสังคมก็ใช้สังคหวัตถุ 4 มาแสดงคือ ถ้าเมตตา กรุณาเขาก็ให้ทาน พูดปิยวาจา คือ

---

[29] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่22,22.

[30] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มท่35,107.

[31]กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่12(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),232.

สัมมาวาจา(วจีกรรม)ถ้าแสดงมุทิตาก็ใช้อัตถจริยา อุเบกขาใช้สมานัตตตา คือสัมมากัมมันตะ (กายกรรม) กายกรรม ถ้าจัดเข้ากับมรรคมีองค์8 จะตรงกับ สัมมากัมมันตะคือกระทำชอบ ส่วนวจีกรรมนั้นตรงกับสัมมาวาจา คือเจรจาชอบ จะกล่าวตามลำดับในกายกรรมก่อน และมีเรื่องตัวอย่างดังนี้

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับ ณ เมืองปาวา ในป่ามะม่วงของนายจุนทะกัมมารบุตร นายจุนทะมาเฝ้าและได้สนทนาเรื่องโสไจยกรรม (พิธีชำระตนให้บริสุทธิ์) นายจุนทะทูลว่า เขานับถือบัญญัติชำระตัวตามแบบของพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือเต้าน้ำ สวมพวงมาลัย สาหร่าย บูชาไฟ ถือการลงน้ำเป็นวัตร บัญญัติพราหมณ์พวกนี้มีว่า แต่เช้าตรู่ทุกวัน เมื่อลุกขึ้นมาจากที่นอนต้องเอามือลูบแผ่นดิน ถ้าไม่ลบแผ่นดินให้ลูบมูลโคสด หรือลูบหญ้าเขียว หรือบำเรอไฟ หรือยกมือไหว้พระอาทิตย์ หรือมิฉะนั้นต้องลงน้ำให้ครบ 3 ครั้ง ในตอนเย็น อย่างใดอย่างหนึ่ง

พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า บัญญัติเรื่องชำระตัวของพราหมณ์พวกนี้ เป็นอย่างหนึ่ง ส่วนการชำระตัวให้สะอาดในอริยวินัย เป็นอีกแบบหนึ่ง หาเหมือนกันไม่ แล้วตรัสว่า คนที่ประกอบอกุศลกรรมบถ 10 ถือว่าไม่สะอาด ทั้ง ทางกาย วาจา และใจ แต่ถ้าประกอบกุศลกรรมบถ 10 ก็เป็นเครื่องชำระตัวให้สะอาด

เครื่องชำระตัวให้สะอาดทางกาย 3 ได้แก่

1. ละปาณาติบาต เว้นการตัดรอนชีวิต วางทัณฑะ วาง ศัสตรา มีความละอายใจ กอปรด้วยเมตตา ใฝ่ใจช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ชาวโลก

2. ละอทินนาทาน เว้นขาดจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่ยึดเอาทรัพย์สินอุปกรณ์อย่างใดๆของผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเจ้าของบ้าน หรือป่าหรือเขาไม่ได้ให้ ซึ่งเขามิได้ให้เป็นอย่างขโมย

3. ละกาเมสุมิจฉาจาร เว้นขาดจาดการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย ไม่ล่วงละเมิดสตรีเช่นหญิงที่มีบิดารักษา ผู้ที่มีพี่ชายน้องชายรักษา ผู้ที่มีพี่สาวน้องสาวรักษา ผู้ที่มีญาติรักษา ผู้ที่มีธรรมรักษา หญิงที่มีสามีรักษา หญิงที่หมั้นหมาย

เครื่องชำระตัวทางวาจา4 ได้แก่ การที่บุคคล[32]

1. ละมุสาวาท เว้นขาดจากการพูดเท็จ เมื่ออยู่ในสภาก็ดี อยู่ในที่ชุมชนก็ดี อยู่ท่ามกลางญาติก็ดี อยู่ท่ามกลางชุมชนก็ดี อยู่ท่ามกลางราชสกุลก็ดี ถูกอ้างตัวซักถามเป็นพยานว่า เชิญเถิดท่าน ท่านรู้สิ่งใด จงพูดสิ่งนั้น เมื่อไม่รู้ เขาก็กล่าวว่า ไม่รู้ เมื่อไม่เห็นเขาก็กล่าวว่าไม่เห็น เมื่อรู้แล้วกล่าวว่ารู้ เมื่อเห็นแล้วกล่าวว่าเห็น ไม่เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้ ไม่ว่าเหตุผลตนเอง หรือเหตุแห่งคนอื่น

---

[32] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่9(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),5.

หรือเพราะเหตุเห็นแก่อามิสใดๆ ละมุสาวาท เว้นขาดจากการพูดเท็จ กล่าวแต่คำสัตย์ ธำรงสัจจะ ซื่อตรง เชื่อถือได้ไม่ลวงโลก

2. ละปิสุณาวาจา เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด ไม่เป็นคนฟังความข้างนี้แล้วนำไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ เป็นผู้สมานความแตกร้าว ส่งเสริมคนที่สมัครสมานกัน ชอบความสามัคคี ยินดีพอใจในสามัคคี ชอบกล่าวถ้อยคำที่ทำให้คนสามัคคีกัน

3. ละผรุสาวาจา เว้นขาดจากวาจาหยาบ กล่าวแต่ถ้อยคำชนิดที่ไม่มีโทษ รื่นหู น่ารัก จับใจ สุภาพ เป็นที่พอใจและชื่นชอบของพหุชน

4. ละสัมผัปปลาปะ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ หรือพูดพล่อยๆ พูดถูกการ พูดคำจริง พูดเป็นอรรถ พูดเป็นธรรม พูดเป็นวินัย กล่าววาจาเป็นหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีกำหนดขอบเขต ประกอบด้วยประโยชน์โดย กาลอันควร

กายกรรมตรงกับมรรคมีองค์8 ข้อสัมมากัมมันตะ ดังวจนะที่อ้างเป็นของพระสารีบุตร ว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย สัมมากัมมันตะเป็นไฉน การเว้นจากปาณาติบาต การเว้นอทินนาทาน การเว้นกาเมสุมิจฉาจารนี้แล ที่ผู้มีอายุทั้งหลาย ชื่อว่ากัมมันตะ(กายกรรม)[33]

อีกอย่างหนึ่ง ท่านจำแนกกรรมตามสภาพที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล จัดเป็น4 อย่าง คือ

1.กรรมดำ มีวิบากดำ ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร ที่มีการเบียนเบียน ตัวอย่างง่ายๆ เช่น ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท และดื่มสุราเมรัย

2.กรรมขาว มีวิบากขาว ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร ที่ไม่มีการเบียดเบียน ตัวอย่างคือ การประพฤติตามกุศลกรรมบถ 10

3.กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร ที่มีการเบียดเบียนบ้าง ไม่มีการเบียดเบียนบ้าง เช่น การกระทำของมนุษย์ทั่งไปๆ ไป

4.กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ได้แก่ เจตนาเพื่อละกรรมทั้งสามอย่างข้างต้น หรือว่าโดยองค์ธรรม ได้แก่ โพชฌงค์ 7 หรือมรรคมีองค์ 8[34]

กรรม2 (action ,deed) การกระทำ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งทางกาย วาจา ใจได้แก่

1. อกุศลกรรม (unwholesome action ; evil deed ; bad deed) กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่วการกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึงการกรทำที่เกิดอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ

---

[33]กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่14(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),454.

[34] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่11(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),424.

2. กุศลกรรม(wholesome action ; good deed) กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี การกระทำที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ[35]

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความเห็นในกรณีศึกษาเรื่องความดีความชั่ว (กุศลกรรม อกุศลกรรม)ในแง่กรรมนิยาม ดังนี้[36]

ก.ความดีความชั่ว ณ ที่นี้ เป็นการศึกษาในแง่ของกรรมนิยาม และมีคำเรียกโดยเฉพาะว่า กุศลและอกุศลตามลำดับ คำทั้งสองคำนี้มีความหมายและหลักเกณฑ์วินิจฉัยที่นับได้ว่าชัดเจน

ข.การศึกษาเรื่องกุศลและอกุศลนั้น มองในแง่จริยธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องของกรรมนิยาม จึงเป็นการศึกษาในแง่สภาวะ หาใช่เป็นการศึกษาในแง่คุณค่าอย่างที่มักเข้าใจกันไม่ การศึกษาในแง่คุณค่าเป็นเรื่องในระดับสังคมนิยามหรือสังคมบัญญัติ ซึ่งมีขอบเขตที่แยกจากกรรมนิยามได้ชัดเจน [37]

ค.ความเป็นไปของกรรมนิยาม ย่อมสัมพันธ์กับนิยามและนิยามอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะที่พึงใส่ใจพิเศษคือ ในด้านภายในบุคคล กรรมนิยามอิงอยู่กับจิตนิยาม ในด้านภายนอก กรรมนิยามสัมพันธ์ กับสังคมนิยามหรือสังคมบัญญัติ ข้อที่พึงเน้นก็คือ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างกรรมนิยาม กับสังคมนิยามจะต้องแยกขอบเขตระหว่างกันให้ชัด และจุดเชื่อมต่อซึ่งเป็นทั้งที่แยก และที่สัมพันธ์ระหว่างขอบเขตทั้งสองนั้นก็มีอยู่

ความหมายของกุศลและอกุศล

กุศล และอกุศล แปลกันโดยทั่วไปว่าดีและชั่วหรือไม่ดี ก็จริง แต่แท้จริงแล้ว หาตรงกันที่เดียวไม่ สภาวะบางอย่างเป็นกุศล แต่อาจจะไม่เรียกว่าดีในภาษาไทย สภาวะบางอย่างอาจเป็นอกุศล แต่ในภาษาไทยก็ไม่เรียกว่าชั่ว ดังจะเห็นต่อไป

กุศล และอกุศล เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจและมีผลต่อจิตใจก่อน แล้วจึงมีผลต่อบุคลิกภาพและแสดงผลนั้นออกมาภายนอก ความหมายของกุศลและอกุศลจึงเพ่งไปที่พื้นฐานคือเนื้อหาสาระและความเป็นไปภายในจิตใจเป็นหลัก

กุศล แปลตามศัพท์ว่า ฉลาด ชำนาญ สบาย เอื้อหรือเกื้อกูล เหมาะดีงาม เป็นบุญ คล่องแคล่วตัดโรคหรือตัดสิ่งชั่วร้ายที่น่ารังเกียจ ส่วนอกุศลก็แปลว่า สภาวะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกุศล หรือตรงข้ามกับกุศล เช่นว่า ไม่ฉลาด ไม่สบาย เป็นต้น

---

[35] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่20,131.

[36] พระธรรมปิฎก พุทธธรรม,163.

[37] เรื่องเดียวกัน,163.

ความหมายเชิงอธิบายในทางธรรมของกุศล ที่ถือได้ว่าเป็นหลักมี 4 อย่างคือ

1.อาโรคยะ ความไม่มีโรค คือสภาพจิตที่ไม่มีโรค อย่างที่นิยมเรียกกันบัดนี้ว่า สุขภาพจิต หมายถึงสภาวะหรือองค์ประกอบที่เกื้อกูลแก่สุขภาพจิต ทำให้จิตไม่ป่วยไข้ ไม่ถูกบีบคั้น ไม่กระสับกระส่าย เป็นจิตแข็งปรงคล่องแคล่ว สบาย ใช้งานได้ดี เป็นต้น

2.อนวัชชะ ไม่มีโทษหรือไร้ตำหนิ แสดงถึงภาวะที่จิตสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง ไม่เสียหาย หรือไม่มีของเสีย ไม่มัวหมอง ไม่ขุ่นมัว สะอาด เกลี้ยงเกลา เอี่ยมอ่อง ผ่องแผ้ว เป็นต้น

3.โกศลสัมภูต เกิดจากปัญญาหรือเกิดจากความฉลาด หมายถึง ภาวะที่จิตประกอบอยู่ด้วยปัญญาหรือมีคุณสมบัติต่างๆ ซึ่งเกิดจากความรู้ความเข้าใจ สว่าง มองเห็นหรือรู้เท่าทันความเป็นจริงสอดคล้องกับหลักที่ว่า กุศลธรรมมีโยนิโสมนสิการ คือความรู้จักคิดแยบคาย เป็นปทัฏฐาน

4.สุขวิบาก มีสุขเป็นวิบาก คือเป็นสภาพที่ทำให้มีความสุข เมื่อกุศลธรรมเกิดขึ้นในใจ ย่อมเกิดความสุขสบายคล่องใจในทันทีนั้นเอง ไม่ต้องรอว่าจะมีผลตอบแทนภายนอกหรือไม่ เหมือนกับว่า เมื่อร่างกายแข็งแรงไม่มีโรคเบียนเบียน (อโรคะ) ไม่มีสิ่งสกปรกเสียหาย มลทินหรือของที่เป็นพิษภัยมาพ้องพาน (อนวัชชะ) และรู้ตัวว่าอยู่ในที่มั่งคงปลอดภัยถูกต้องเหมาะสม (โกศลสัมภูต) ถึงจะไม่ได้เสพเสวยสิ่งใดพิเศษออกไป ก็ย่อมมีความสุขสบาย ได้เสวยความสุขอยู่แล้วในตัว

นอกจากความหมายทั้ง 4 นี้แล้ว คัมภีร์บางแห่งกล่าวถึงความหมายอื่นอีก 3 อย่างคือ เฉกะ แปลว่า ฉลาด และ เขมะ แปลว่า เกษมคือปลอดโปร่ง มั่นคง ปลอดภัยและ นิททรถะ แปลว่า ไม่มีความกระวนกระวาย แต่พอจะเห็นได้ว่า ความหมาย 3 อย่างนี้ รวมลงได้ในความหมาย 4 อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างบน[38] และในบรรดาความหมาย 4 อย่างนั้น ความหมายที่ 3 คือ โกศลสัมภูต เป็นความหมายแกนความหมายของอกุศล ก็พึงทราบโดยนัยตรงกันข้ามจากที่กล่าวมานี้ คือ เป็นสภาพจิตที่มีโรค ไร้สุขภาพ มีโทษ มีตำหนิ มีข้อเสียหาย เกิดจากอวิชชา และมีทุกข์เป็นวิบาก พูดสั้นๆ อีกนัยหนึ่งว่า เป็นสภาพที่ทำให้จิตเสียคุณภาพและเสื่อมสมรรถภาพ ตรงข้ามกับกุศลซึ่งส่งเสริมคุณภาพและสมรรถภาพของจิตที่ทำให้จิต

เพื่อให้เห็นความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น อาจบรรยายลักษณะของจิตที่ดีงาม ไร้โรค ไม่มีโทษเป็นต้นให้ดูก่อน แล้วพิจารณาว่ากุศลธรรมคือสิ่งที่ทำให้จิตมีลักษณะเช่นนั้น หรือกุศลธรรมทำให้เกิดสภาพจิตเช่นนั้นอย่างไร อกุศลธรรมคือสิ่งที่ทำให้จิตใจขาดคุณลักษณะเช่นนั้น หรือทำให้จิตเสื่อมเสียสภาพเช่นนั้นอย่างไรลักษณะที่จะกล่าวต่อไปนี้ นำมาจากภาษาบาลีในที่ต่างๆ หลายแห่ง

---

[38] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่2(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),89.

เป็นลักษณะของจิตที่ดีงาม ตั้งแต่ระดับสามัญจนถึงขั้นสูงสุดคือจิตของพระอรหันต์ ขอให้ถือว่าเป็นการวางภาวะที่สมบูรณ์ว่าเป็นมาตรฐาน

ชุดหนึ่งว่า ปัสสัทธะ-ผ่อนคลายหรือเรียบสงบ หรือเย็นสบาย ลหุ-เบา มุทุ-นุ่มนวลหรืออ่อนโยนหรือละมุน กัมมัญญะ-ควรแก่งาน หรือพร้อมที่จะใช้งาน ปคุณ-คล่องแคล่ว อุชุ-ซื่อตรงไม่คดโค้งโกงงอบิดเบือนเชือนแช[39]

ชุดหนึ่งว่า มุทุ-นุ่มนวล ละมุน กัมมนียะ-ควรแก่งาน เหมาะแก่การใช้งาน ประภัสสร-ผ่องใส แจ่มจ้า อปภังคุ-ไม่เปราะเสาะ แข็งแรงทนทาน สมาหิต-ตั้งมั่น อนาวรณ์-ไม่มีสิ่งกัดกั้นไม่ถูกจำกัด อนิวรณ์-ไม่มีสิ่งขัดขวาง ไม่ติดขัดหรือคับข้อง อนุปักกิลิฏฐ-ไม่เคร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว อนัชฌารุฬห์-ไม่ถูดกดทับ ไม่ถูกกดถูกบีบ อวิฆาต-ไม่คับแค้น ไม่คับเครียดอึดอัด[40]

อีกชุดหนึ่งว่าสมาหิต-ตั้งมั่น ทรงตัวเรียบสม่ำเสมอ ปริสุทธ์-สะอาดหมดจด ปริโยทาตะ-ผุดผ่องกระจ่าง สว่างไสว อนังคณิ-ไร้ไฝฝ้า โปร่งโล่งเกลี้ยงเกลา วิคตูปกิเลส-ปราศจากสิ่งมัวหมอง มุทภูตะ-นุ่มนวลละมุนละไม กัมมนียะ-ควรแก่งาน ฐิตะและอาเนญชัปปัตตะ-ทรงตัวอยู่ เข้าที่ อยู่ตัว ไม่หวั่นไหว แน่วแน่ ไม่วอกแวก[41]

ลักษณะต่อไปนี้โดยมากเป็นภาวะจิตและบุคลิกภาพของพระอรหันต์ นำมาลงไว้สำหรับประกอบการพิจารณาด้วย เช่น อกิญจนะ-ไม่มีอะไรค้างใจ ไม่มีสิ่งคั่งค้างกังวล วันตะ-สงบ แสนซึ้ง อโศก-ไร้โศกวิรชะ-ไม่มีธุลี เขมะ-เกษม ปลอดโปร่ง มั่งคง ไม่มีภัย นิจฉาตะ-ใจไม่โหยหิว อิ่มใจ สิติภูติ-เย็นหรือเย็นซึ้งนิพพุตะ-หมดร้อน เสรี-เที่ยวไปได้ตามสบายไม่มีอะไรเกาะเกี่ยวสยังวสี-มีอำนาจในตัวเอง เป็นตัวของตัวเองแท้จริง สุขี-มีความสุข หรือเป็นสุข[42] อีกหนึ่งโดยมากเป็นลักษณะจิตและบุคลิกภาพของพระอรหันต์เหมือนกัน แต่เน้นเฉพาะแง่ที่เป็นอิสระ เช่น อนัลลีนะ-ไม่ติดหรือไม่หมกมุ่น อนัชโฌสิต-ไม่สงบ อนูปลิตต์-ไม่ถูกฉาบติดหรือไม่แปดเปื้อน อนิสสิต-ไม่ขึ้นต่อสิ่งใด วิสัญญูต-ไม่พัวพัน วิปปมุตต์-หลุดพ้น วิมริยาทิกตจิต-มีจิตไร้ขอบคัน หรือมีใจไร้เขตแดน[43]

เพื่อให้กำหนดได้ง่ายได้ง่ายขึ้น อาจรวมลักษณะเหล่านี้เข้าเป็นกลุ่มได้ดังนี้

1.ตั้งมั่นเช่นแน่วแน่อยู่ตัวทรงตัวเรียบสม่ำเสมอไม่หวั่นไหวไม่วอกแวกไม่พล่านไม่ส่าย

---

[39] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่34(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),94-95.

[40]กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่19(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),137.

[41] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่13(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),460.

[42] พระธรรมปิฎก,พุทธธรรม,165.

[43] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่14,124.

2.บริสุทธิ์ผ่องใส เช่น ปราศสิ่งมัวหมอง ไม่ขุ่นมัว ไม่เศร้าหมอง ไร้ไฝฝ้า เกลี้ยงเกลา ผุดผ่องแจ่มจ้า สว่างไสว

3.โปร่งโล่งเป็นอิสระ เช่น ไม่ติดข้อง ไม่คับแคบ ไม่ถูกจำกัดขัดขวาง ไม่ถูกกดทับหรือบีบคั้น ไม่อึดอัด กว้างขวาง ไร้เขตแดน

4.เหมาะแก่การใช้งาน เช่น นุ่มนวล อ่อนละมุน เบาสบาย ไม่หนัก คล่องแคล่ว ทนทาน ไม่เปราะเสาะ ไม่กระด้างซื่อตรง ไม่เอนเอียงไม่คดงอ ไม่บิดเบือน ไม่เฉไฉ

5.สงบสุข เช่น ผ่อนคลาย เรียบสงบ ไม่เครียด ไม่คับแค้น ไม่เดือดร้อน ไม่กระสับกระส่ายหรือทุรนทุราย ไม่ขาดแคลน ไม่หิวโหย เอิบอิ่ม

เมื่อทราบลักษณะของจิตใจที่สมบูรณ์ มีสุขภาพดี ไร้มลทินโทษเช่นนี้แล้ว ก็พึงนำเอาธรรมที่ได้ชื่อว่าเป็นกุศลมาพิจารณาตรวจสอบดูว่า ธรรมที่เป็นกุศลส่งเสริมคุณภาพและสมรรถภาพของจิตใจจริงหรือไม่อย่างไร และธรรมที่เป็นอกุศลทำให้จิตมีโรค เกิดความเน่าเสีย ผู้โทรม เสียหาย บกพร่องไม่สบาย เป็นทุกข์ เสื่อมเสียคุณภาพและสมรรถภาพจิตจริงหรือไม่อย่างไร

ตัวอย่างกุศลธรรมเช่น สติ-ความระลึกได้ ความสามารถคุมจิตอยู่กับสิ่งที่พึงเกี่ยวข้องหรือกิจที่ต้องทำ เมตตา-ความรัก ความปรารถนาดี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข อโลภะ-ความไม่โลภว่างจากความอยากใคร่ติดใจ ตลอดจนมีความคิดเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นปัญญา-ความรู้ชัด ความเข้าใจความรู้เท่าทันตามความเป็นจริง ปัสสัทธิ-ความผ่อนคลายสงบ เย็นกายเย็นใน ไม่เครียดกุศลฉันทะ-ความพอใจใฝ่รักในสิ่งดีงาน อยากทำให้เป็นจริง มีจิตพุ่งแล่นไปในแนวทางแห่งเหตุปัจจัย มุทิตา-ความพลอยเบิกบานยินดี บันเทิงใจ เมื่อผู้อื่นประสบความเจริงหรือเป็นสุข เป็นต้น

ตัวอย่างอกุศลธรรม เช่น กามฉันท์-ความอยากได้ใคร่เอา พยาบาท-ความคิดร้าย ขัดเคืองหรือแค้นใจ ถิ่นมิทธะ-ความหดหู่ท้อแท้ หงอยเหงา เซื่องซึม และโงกง่วง[44]
อุทธัจจกุกกุจจะ-ความฟุ้งซ่าน คิดพล่านหงุดหงิด กลัดกลุ้ม รำคาญ และเดือดร้อนใน วิจิกิจฉา-ความลังเล ไม่อาจตัดสินใจ โกธ-ความโกรธ อิสสา-ความริษยา เห็นคนอื่นได้ดีทนไม่ได้ มัจฉริยะ-ความตระหนี่ ความหึงหวง ความคิดเกลียดกัน เป็นต้น

เมื่อมีเมตตา จิตใจย่อมสุขสบาย แช่มชื่นผ่องใส ปลอดโปร่งและกว้างขวาง เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ ส่งเสริมคุณภาพและสมรรถภาพของจิต เมตตาจึงเป็นกุศล สติทำให้ใจอยู่กับสิ่งที่กำลังเกี่ยวข้องหรือต้องทำ ระลึกได้ถึงการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมในกรณีนั้นๆ และป้องกันไม่ให้อกุศลธรรมทั้งหลายได้โอกาส ทำให้จิตใจอยู่ในสภาพพร้อมที่จะทำงานได้อย่างดี สติจึงเป็นกุศล

---

[44] พระธรรมปิฎก,พุทธธรรม,166.

ความริษยา ทำให้จิตใจแคบ ถูกกดทับบีบคั้น ไม่สบาย ไม่ปลอดโปร่ง บั่นทอนคุณภาพและสุขภาพจิตใจอย่างเห็นได้ชัด ความริษยาจึงเป็นอกุศล ความโกรธก็แผดเผาใจของตนเอง บีบคั้นกระทบใจให้ไม่สบายและส่งผลการะทบกระเทือนออกมาถึงสุขภาพกายได้อย่างรวดเร็ว จึงเห็นได้ชัดเช่นกันว่าเป็นอกุศล กามฉันท์ หรือแม้ความโลภอย่างกว้างๆ ก็ทำให้จิตใจกวนพัวพัน ติดข้อง กลัดกลุ้ม หรือเอนเอียงไป เดินไม่ตรงและมัวหมอง ไม่โล่งไม่โปร่ง ไม่ผ่องใส จึงเป็นอกุศล ดังนี้

มีข้อสังเกตว่า ความหดหู่ หงอยเหงา เฉาซึมและความฟุ้งซ่านเป็นต้น แม้จะเป็นอกุศล แต่ในภาษาไทยจะเรียกว่าเป็นความชั่ว ก็คงไม่สู้ถนัดปากนัก ในทำนองเดียวกัน กุศลธรรมบางอย่าง เช่น ความสงบผ่อนคลายภายในกายในใจ จะเรียกในภาษาไทยว่าความดี ก็อาจจะไม่สนิทที่เดียวนัก นี้เป็นตัวอย่างแง่หนึ่งให้เห็นว่า กุศลและอกุศล กับความดีและความชั่ว มิใช่มีความหมายตรงกันแท้

เมื่อเข้าใจความหมายของกุศลและอกุศลอย่างนี้แล้ว ก็ย่อมเข้าใจความหมายของกรรมดีและกรรมชั่ว คือ กุศลกรรมด้วย ดังกล่าวแล้วว่า เจตนาเป็นตัวกรรมดังนั้น เจตนาที่ประกอบด้วยกุศล ก็เป็นกุศลเจตนา และเป็นกุศลกรรม เจตนาที่ประกอบด้วยอกุศล ก็เป็นอกุศลเจตนาและเป็นอกุศลกรรม เมื่อกุศลกรรมและอกุศลกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ที่เป็นกุศลตามลำดับ

ข้อควรทราบพิเศษบางอย่างเกี่ยวกับกุศลและอกุศล

1)กุศลและอกุศล เป็นปัจจัยแก่กันได้

คนบางคนหรือบางคราวมีศรัทธา หรือได้บำเพ็ญทาน หรือรักษาศีล หรือเป็นผู้มีปัญญาเป็นต้น อันเป็นกุศล แล้วเกิดความลำพองในความดีเหล่านั้น ถือเป็นเหตุยกตนข่มผู้อื่น ความลำพองก็ดี ยกตนข่มผู้อื่นก็ดี เป็นอกุศล อย่างนี้เรียกว่า กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล บางคนบำเพ็ญสมาธิจนได้ฌานแล้วเกิดราคะคือจิตใจในฌานนั้น บางคนเจริญเมตตาเพียรตั้งความปรารถนาดีมองคนในแง่ดี บางทีประสบอารมณ์ที่น่าปรารถนา เมตตานั้นเลยให้ช่องช่วยให้ระคะเกิดขึ้นโดยง่าย แล้วอาจตามมาด้วยอกุศลธรรมอื่นอีก เช่นฉันทาคติเป็นต้น อย่างนี้เรียกว่า กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล ศรัทธาเป็นกุศลธรรม ทำให้จิตใจผ่องใสและมีกำลังพุ่งแล่นแน่วไป แต่เมื่อปฏิบัติต่อศรัทธานั้นไม่แยบคายก็อาจเป็นเหตุให้เกิดทิฐิและมานะ ยึดถือว่าของตนเท่านั้นจริงแท้ ของคนอื่นมีแต่เท็จ อาจถึงดับก่อความ วิบาทบาดหมางเบียดเบียนกัน นี้ก็เรียกว่า กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล

บางคนมีราคะอยากไปเกิดในสวรรค์ จึงตั้งใจปฏิบัติเป็นผู้มีศีล บางคนมีราคะอยากได้ความสุขสงบทางจิตใจ จึงบำเพ็ญสมาธิจนได้ฌานสมาบัติ เด็กบางคนมีราคะอยากให้ผู้ใหญ่ชมว่าเป็นคนดี จึงพยายามประพฤติตัวให้ดีมีศีลมีวินัย นักเรียนบางคนมีราคะอยากสอบได้ดี จึงเกิดฉันทะ

และขยันเล่าเรียนแสงงหาความรู้[45] บางคนเกิดความโกรธเผาลนตัวขึ้นแล้วบางคราวเกิดปัญญาเข้าใจชัดถึงโทษของความโกรธนั้น บางคนโกรธแค้นศัตรูจึงเกิดความเห็นใจคิดช่วยเหลือผู้อื่น บางคนเกิดความกลัวตายขึ้นแล้ว สำนึกได้หายตระหนี่ มีจิตใจเผื่อแผ่เสียสละตั้งใจช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป คนอีกบางคนมีความกลุ้มใจเป็นเหตุให้เกิดความศรัทธาในธรรม อย่างนี้เรียกว่าอกุศลเป็นปัจจัยแก่กุศล

เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดี-กรรมชั่ว

ดังกล่าวแล้วว่า กรรมนิยามสัมพันธ์ใกล้ชิดที่สุดกับจิตนิยามและสังคมนิยามและความสัมพันธ์ใกล้ชิดนี้อาจเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจสับสนได้ง่าย ดังนั้น การที่จะเข้าใจเรื่องกรรมและความดีความชั่วชัดเจนจะต้องแยกขอบเขตระหว่างนิยามและบัญญัติทางสังคมเหล่านี้ให้ได้ก่อน

กรรรมนิยามอาศัยจิตนิยามเหมือนซ้อนอยู่บนจิตนิยามนั่นเอง แต่จุดตัดแยกระหว่างกรรมนิยามกับจิตนิยามก็ชัดเจน กล่าวคือ เจตนาเป็นเนื้อหาสาระและเป็นตัวทำการของกรรมนิยามทำให้กรรมนิยามเป็นอิสระออกมาเป็นนิยามหนึ่งต่างหาก หรือทำให้มนุษย์เป็นอิสระมีบทบาทเป็นของตนเองต่างหากจากนิยามอื่นๆ สามารถสร้างโลกแห่งเจตน์จำนงของตนเองขึ้นมาได้ จนถึงยกตนขึ้นเทียมเท่าหรือแข่งขันกับธรรมชาติ และแบ่งแยกว่าตนมีโลกแห่งการประดิษฐ์สร้างสรรค์ต่างหากจากโลกของธรรมชาติ เจตนาอาศัยกลไกของจินิยามเป็นเครื่องมือในการทำงาน และเมื่อเจตนาทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นแล้ว กระบวนการก่อผลก็ต้องอาศัยจิตนิยามนั่นแหละดำเนินไป

อนึ่งพึ่งทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำว่าเจตนาอีกสักเล็กน้อย เจตนาในทางธรรม มีความหมายละเอียดอ่อนกว่าที่เข้าใจกันทั่งไปในภาษาไทย กล่าวคือ ในภาษาไทยมักใช้เจตนาต่อเมื่อต้องการเชื่อมโยงความคิดที่อยู่ภายใน กับการกระทำที่แสดงออกมาในภายนอก เช่นว่าพูดพลั้งไป ไม่ได้เจตนา หรือเขากระทำการโดยเจนา เป็นต้น แต่ในทางธรรม คือตามหลักกรรมนี้ การกระทำการพูดที่แสดงออกภายนอกโดยจงใจก็ดี ความคิดต่างๆ แม้เล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้นๆ ชั่วครู่ชั่วขณะแล้วผ่านไปๆ ภายในจิตใจก็ดีการคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะใดลักษณะหนึ่งก็ดี ความรู้สึกและท่าทีของจิตใจต่อสิ่งต่างๆ ที่ได้ประสบทางตาหูจมูกลิ้นกายที่ระลึกหรือนึกขึ้นมาในใจก็ดี ล้วนมีเจตนาประกอบอยู่ด้วยทั้งสิ้น เจตนาจึงเป็นเจตน์จำนง ความจงใจ การเลือกอารมณ์ของใจ หรือมุ่งไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เป็นหัวหน้าเป็นผู้จัดการหรือตัวเจ้ากี้เจ้าการของจิตว่าจะเอาอะไรกับเรื่องใดอย่างไร เป็นตัวการจัดแจงแต่งวิถีทางของจิต และในที่สุดก็เป็นตัวการปรุงแต่งจิตนั้นให้เป็นต่างๆ เมื่อเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ก็คือกรรมเกิดขึ้นที่หนึ่ง เมื่อกรรมเกิดขึ้นแล้ว ก็มีผลทันที่ เพราะเมื่อเจตนาเกิดขึ้น ก็คือมีกิจกรรมเกิดขึ้นในจิตแล้ว จิตมีการเคลื่อนไหว หรือไหวตัวแล้ว

---

[45] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่40(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),155.

แม้เป็นเพียงความคิดอะไรเล็กน้อย ซึ่งถึงจะไม่มีผลอะไรสำคัญ แต่ก็ไม่ไร้ผลเสียเลย อย่างน้อยก็เป็นละอองกรรมอันละเอียดที่สั่งสมหรือพอกเข้าไว้เป็นเครื่องปรุงแต่งคุณสมบัติของจิตอยู่ภายในเมื่อมากขึ้นเช่น จิตเสพความคิดนั้นบ่อยๆ หรือความคิดนั้นรุนแรงขึ้นจนออกมาภายนอกผลก็แรงขึ้นขายออกมาเป็นลักษณะนิสัย บุคลิกภาพเป็นต้น เช่น เจตนาในการทำร้าย ไม่ต้องพูดถึงกรรมร้ายแรงถึงขั้นจะฆ่าคน แม้แต่การทำลายสิ่งของที่เล็กๆ น้อยๆ เหลือเกิน ถ้าทำด้วยเจตนาทำร้าย คือประกอบด้วยโทสจิตหรือมีความโกรธ อย่างคนฉีกกระดาษด้วยความฉุนเฉียว ทั้งที่กระดาษนั้นไม่มีคุณค่าสำคัญอะไร แต่ย่อมมีผลต่อคุณภาพจิต หาเหมือนกันไม่กับการฉีกกระดาษของคนที่ทำด้วยจิตปกติโดยรู้ว่าจะไม่ใช้กระดาษนั้นแล้ว เมื่อทำการอะไรๆ ด้วยเจตนาอย่างนั้นบ่อยๆ ผลแห่งการสั่งสมก็ปรากฏชัดยิ่งขึ้นและอาจขยายกว้างออกไปในระดับต่างๆ โดยลำดับ เปรียบเหมือน ฝุ่นละอองที่ปลิวเข้ามาในห้องที่ละเล็กละน้อยอย่างที่มิได้สังเกตเลย ย่อมไม่มีส่วนใดที่ไร้ผล แต่ผลนั้นจะสำคัญแค่ไหน นอกจากเป็นไปตามความแรงและปริมาณของสิ่งที่สั่งสมแล้ว ยังสัมพันธ์กับคุณภาพและการใช้งานของจิตใจระดับต่างๆ อีกด้วย ฝุ่นละอองปลิวลงจับท้องถนนกว่าจะทำให้รู้สึกสกปรก ก็ต้องมีปริมาณมากมาย ฝุ่นละอองปลิวลงบนพื้นเรือน แม้น้อยกว่านั้น ก็รู้สึกสกปรก ฝุ่นละอองน้อยกว่านั้นลงโต๊ะเขียนหนังสือ ก็สกปรกและรบกวนงาน น้อยกว่านั้นอีกลงจับกระจกเงาส่องหน้า ก็รู้สึกเปื้อนและกระทบการใช้งาน ธุลีละอองนิดเดียวลงจับแว่นตา ก็รู้สึกได้และทำให้การเห็นพร่ามัวได้ อุปมาอย่างอื่นเช่น เอามีดขีดที่พื้นถนน ที่พื้นถนน ที่กระจกแว่นตา ก็ทำนองเดียวกัน ส่วนในด้านตรงข้ามก็พึงเห็นได้เช่น หากใช้ผ้ากำมะหยี่หรือสำลีน้อย เช็ดพื้นห้องจนถึงเช็ดแว่นตา เป็นต้น รวมความคือเจตน์จำนงคือเจตนาหรือกรรมนั้นแม้เล็กน้อย ก็มิได้ไร้ผล อาจอ้างพุทธศาสน“กรรมดีหรือชั่วทุกอย่างที่คนสั่งสมไว้ ย่อมมีผล ขึ้นชื่อว่ากรรม แม้จะนิดหน่อย ที่จะว่างเปล่าไปเลยย่อมไม่มี”[46]และว่า “กรรมไมว่าดีหรือชั่ว ย่อมไม่สูญเปล่าเลย”[47] อย่างไรก็ตาม ผลทางด้านกรรมนิยามในระดับจิตใจนี้ คนจำนวนมากคอยจะมองข้าม ไม่เห็นความสำคัญ จึงของเพิ่มความเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาเกี่ยวกับน้ำอีกสัก 2 อย่าง น้ำสะอาดและน้ำสกปรก มีหลายระดับ เช่น น้ำครำในท่อระบายโสโครก น้ำในแม่น้ำลำคลองน้ำประปา และน้ำกลั่นสำหรับผสมฉัดเป็นต้น น้ำครำพอใช้เป็นที่อาศัยของสัตว์หลายอย่างได้ แต่ไม่เหมาะแก่การใช้อาบ ไม่อาจใช้กินหรือทำกิจที่ประณีตอื่นๆ น้ำในแม่น้ำลำคลองใช้อาบน้ำซักผ้าได้ แต่ไม่เหมาะที่จะรับประทาน น้ำประปาใช้กินได้ แต่จะใช้ผสมยาฉีดยังไม่ได้ เมื่อมีแต่น้ำประปาและกิจที่ใช้ไม่มีส่วนพิเศษออกไป น้ำประปานั้นก็พอแก่ความประสงค์ แต่ถ้ามีกรณีพิเศษเช่นจะผสมยาฉีด ก็เป็นอันติดขัด เปรียบได้กับจิตที่มี

---

[46] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่27(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),413.

[47] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่28(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),106.

คุณภาพต่างๆ กัน โดยความหยาบประณีตขุ่นมัวและสะอาดผ่องใสกว่ากัน เนื่องมาจากกรรมที่ได้แระกอบสั่งสมไว้ ถ้ายังใช้งานในสภาพชีวิตอย่างนั้นๆ ก็อาจยังไม่รู้สึกปัญหา แต่เมื่อล่วงผ่านกาลเวลาที่ได้ประกอบสั่งสมไว้ ถ้ายังใช้งานในสภาพชีวิตอย่างนั้นๆ ก็อาจยังไม่รู้สึกปัญหา แต่เมื่อล่วงผ่านกาลเวลาและวัยแห่งชีวิตไป อาจถึงโอกาสที่ต้องใช้จิตที่ประณีตยิ่งขึ้น ซึ่งกรรมปางหลังจะก่อปัญหาให้ อาจติดขัดใช้ไม่ได้ หรือถึงกับเน่าเสียไป น้ำกระเพื่อมและสงบเรียบมีหลายระดับ ตั้งแต่ในทะเลมีคลื่นโตๆ น้ำในแม่น้ำที่มีคลื่นจากเรือยนต์ น้ำในลำธารที่ไหลริน น้ำในสระที่ลมสงบ จนถึงน้ำในภาชนะนิ่งปิดสนิท บางกรณีจะใช้น้ำ มีคลื่นกระเอมกระฉอกบ้างก็ได้ แต่บางกรณีอาจต้องใช้น้ำสงบนิ่งอย่างที่แม้แต่วางเข็มเย็บผ้าลงไปก็ลอยนิ่งอยู่ได้นาน คุณภาพจิตที่หยาบและประณีตซึ่งสัมพันธ์กับการใช้งานและการเข้าถึงคุณวิเศษต่างๆ ที่ชีวิตจะเข้าถึงได้ ก็พึงเข้าใจโดยทำนองนั้นสังคมนิยามกับกรรมนิยามแยกต่างหากกัน ผลในฝ่ายกรรมนิยามย่อมดำเนินไปตามกระบวนการของมันเอง ไม่ขึ้นต่อบัญญัติของสังคม เพราะเหตุที่บัญญัติของสังคมและกรรมนิยามทั้งสองนั้นมีแง่ที่สัมพันธ์กันดังกล่าวแล้วในข้อหนึ่ง ดังนั้น ผู้ปฏิบัติถูกต้องในแง่ของกรรมนิยามคือทำตามหลักกุศล ก็อาจประสบปัญหาจากสังคมนิยามที่ขัดแย้งนั้นได้ เช่น ผู้ที่อยู่ในสังคม แต่ไม่ยอมเสพยาด้วย เขาย่อมได้รับผลตามกรรมนิยาม คือไม่เสียคุณภาพจิตที่โปร่งผ่องใส แต่ในแง่สังคมซึ่งต่างหากจากกรรมนิยามเขาอาจถูกเย้ยหยันล้อเลียนเช่นว่า ไม่เข้มแข็งหรือถูกมองในทางไม่ดีในแง่สังคมอย่างอื่นๆ อีก และแม้ในแง่ของกรรมนิยามเอง เขาอาจประสบปัญหาจากเจตนาฝ่าฝืนข้อบัญญัติทางสังคมนี้ของสังคมอย่างที่กล่าวในข้อหนึ่ง เกิดความขัดแย้งในทางจิตใน ซึ่งจะมากน้อยเพียงใดแล้วแต่ปัญญาที่จะปลดเปลื้องจิตของเขา สังคมเจริญแล้วที่คนทั้งหลายมีปัญญา มักได้อาศัยประสบการณ์ซึ่งได้สะสมมาของมนุษย์รุ่นเก่าๆ ได้เรียนรู้ว่าอะไรเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจของมนุษย์อย่างแท้จริง อะไรไม่เกื้อกูลแล้วมักบัญญัติกฎเกณฑ์ข้อกำหนอเกี่ยวกับความดีความชั่วฝ่ายสังคมนิยาม ให้สอดคล้องกับหลักฝ่ายกุศลและอกุศลในฝ่ายกรรมนิยาม ความสามารถบัญญัติหลักฝ่ายสังคม ให้สอดคล้องกับหลักฝ่ายกรรมนิยามนี้ น่าจะเป็นเครื่องวัดถึงความเจริญที่แท้จริงของสังคมนั้นได้ด้วย

โดยนัยนี้ เมื่อมีปัญหาจะต้องวินิจฉัยข้อบัญญัติเกี่ยวกับความดีและความชั่ว น่าจะพิจารณาเป็น 2 ขั้น คือพิจารณาในแง่สังคมนิยามว่าข้อบัญญัติเป็นไปเพื่อผลดีเช่น ช่วยให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมหรือไม่ ชั้นหนึ่ง แล้วพิจารณาในแง่กรรมนิยามข้อบัญญัตินั้นเป็นกุศลหรือไม่คือ เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ อีกชั้นหนึ่ง

ข้อบัญญัติบางอย่าง แม้สังคมจะยึดถือกันมานาน แต่แท้จริงแล้วไม่เกื้อกูลเลย แม้ในแง่สังคมนิยามส่วนในแง่กรรมนิยามเป็นอันไม่ต้องพูดถึง ข้อบัญญัติเช่นนั้น สังคมพึงตกลงกัน

ยกเลิกเสีย หรืออาจต้องอาศัยผู้มีปัญญาที่ใจบริสุทธิ์กอปรด้วยกรุณามาชักนำ เช่นที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำ ต่อประเพณีเกี่ยวกับการบูชายัญและวรรณะ 4 ของสังคมอินเดีย เป็นต้น

ในกรณีที่พิจารณาแล้ว เห็นว่าข้อบัญญัติหรือนิยามนั้นเกื้อกูลในแง่สังคม จะช่วยให้เกิดความเจริญแก่มนุษย์ แต่ไม่สอดคล้องกับหลักแห่งกุศลธรรมตามกรรมนิยาม กรณีเช่นนี้ควรจะตั้งข้อสงสัยว่า บางทีคนอาจหลงผิดมองเห็นสิ่งที่ไม่เกื้อกูลแก่สังคมอย่างแท้จริง ว่าเป็นสิ่งเกื้อกูลก็ได้ คืออาจหลงพอใจในความเจริญก้าวหน้าที่ผิดๆ เป็นที่ชื่นชมน่าพอใจในเวลาสั้นๆ แต่ก่อโทษในระยะยาว สิ่งที่เกื้อกูลแท้จริงน่าจะสอดคล้องกันทั้งในแง่สังคมนิยามและในแง่กรรมนิยาม มีหลักทั่วไปว่า สิ่งที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ มักเกื้อกูลอย่างเป็นกลางๆ คือ เมื่อเกื้อกูลแก่ชีวิตหนึ่งก็เกื้อกูลแก่ชีวิตทั้งหมด เรื่องนี้พึงเห็นบทเรียนจากการสร้างความเจริญด้านกายภาพ มนุษย์มุ่งหวังความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุ เข้าใจว่าความมีวัตถุพรั่งพร้อมสะดวกบริบูรณ์จำนำมากมาย พร้อมกับทำลายชีวิตและสภาพชีวิตต่างๆ ที่เห็นว่าขัดขวางความเจริญของตน จนในที่สุดก็ได้ทราบว่า การกระทำของตนมีหลายส่วนที่ได้ไปด้วยความหลงผิด แม้สังคมจะดูคล้ายจริงก็จริงแต่ได้ก่อพิษภัยแก่ชีวิตด้านร่างกายเป็นอันมาก จนถึงกับว่าถ้าขืนก้าวหน้าในลักษณะเดิมต่อไป อาจกลายเป็นการดำเนินสู่ความพินาศเสื่อมสูญก็ได้

พึงสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุชนิดที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ชีวิตด้านกายฉันใด ก็พึงสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าทางสังคมชนิดที่ไม่เป็นพิษภัยแก่ชีวิตด้านจิตปัญญาฉันนั้น

ในการวินิจฉัยว่าอะไรเป็นความดี อะไรเป็นความชั่วนี้ เมื่อพูดในทางปฏิบัติ เพื่อให้คนทั่วไปใช้ประโยชน์ได้ทุกระดับ พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ข้อพิจารณาเกี่ยวกับกุศลและอกุศลเป็นหลักแกนกลางจากนั้นทรงผ่อนขยายออกไป ให้ใช้สำนึกเกี่ยวกับความดีความชั่วของตนเอง อย่างที่เรียกว่าโนธรรมและให้ถือมติของผู้รับเป็นหลักประกอบหรืออ้างอิง (สองอย่างนี้เป็นฐานของหิริโอตตัปปะ) นอกจากนั้นให้พิจารณาที่ผลของการกระทำอันจะเกิดแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น หรือแก่บุคคลและสังคม การที่ตรัสเช่นนี้ คงจะเป็นด้วยว่า คนบางคนยังมีปัญญาไม่กว่างขวางลึกซึ้งเพียงพอ อาจมองเห็นภาวะที่เป็นกุสลและอกุศลไม่ชัดเจน จึงให้ถือเอามติของท่านผู้รู้เป็นหลักประกอบด้วย และถ้ายังไม่ชัดพอก็มองดูง่ายๆ จากผลของการกระทำ แม้แต่ที่เป็นไปตามบัญญัติของสังคม สำหรับคนทั่วไปการพิจารณาด้วยหลักทั้งสามนี้ ถือได้ว่าเป็นวิธีการตรวจสอบหลายๆ ชั้นเพื่อให้การวินิจฉัยเป็นไปอย่างรอบคอบ

โดยสรุป เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วมีว่า ในแง่ของกรรม ให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักติดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมดีและกรรมชั่ว ให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังนี้

ก. เกณฑ์หลัก

1.ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรืออกุศล โดย

พิจารณาด้วยความเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศล คือโลภะ โทสะ โมหะ

พิจารณาตามสภาสะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิตช่วยให้กุศลธรรม (สภาพที่เกื้อกูล) ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

ข.เกณฑ์ร่วม

2.ใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

3.พิจารณาความยอมรับของวิญญู หรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน

4.พิจารณาลักษณะ และผลของการกระทำ

ต่อตนเอง

ต่อผู้อื่น

ก) เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่

ข) เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และผู้อื่น

หลักเกณฑ์นี้อาจสรุปได้อีกแนวหนึ่ง ด้วยสำหรับการจัดประเภทของเกณฑ์ที่ใช้ตัดสินแต่มีข้อที่ต้องทำความเข้าใจกันไว้ก่อนบางอย่าง กล่าวคือประการที่หนึ่ง ให้ถือว่า การพิจารณาในแง่ของกุศลมูล อกุศลมูล และกุศล อกุศลนั้น ว่าโดยสาระเป็นอันเดียวกัน คือมุ่งพิจารณาความเกื้อกูลหรือไม่เกื้อกูลต่อคุณภาพของชีวิตจิตใจ อีกประการหนึ่ง การยอมรับหรือไม่ยอมรับของปราชญ์ การติเตียนหรือสรรเสริญของวิญญูนั้น เมื่อมองอย่างกว้างๆ หรือมองในระดับสถาบัน และเมื่อว่าโดยส่วนใหญ่ มติของวิญญูหรือปราชญ์จะประกฏอยู่ในรูปของบัญญัติทางศาสนาบ้าง ขนบธรรมเนียมประเพณีบ้าง กฎหมายบ้าง เป็นต้น แม้ว่าบทบัญญัติและสิ่งที่ถือมาเหล่านี้ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นมติของวิญญูเสมอไป และการปฏิบัติที่ขัดแย้งแปลกออกไปจากบทบัญญัติและสิ่งที่ถือตามกันมาเหล่านี้ ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นข้อที่วิญญูติเตียนเสมอไป แต่ก็พอจะพูดได้ว่าส่วนที่แตกต่างนี้เป็นข้อยกเว้น ซึ่งก็เป็นกิจของวิญญูนั่นแหละที่จะต้องหมั่นสอบสวนตรวจตราในเรื่องเหล่านี้แต่ละสมัยแต่ละครั้งแต่ละคราวเรื่อยๆ ไป จึงมักมีพุทธพจน์ตรัสสำทับว่า “อนุวิจฺจ วิญฺญ”[48] (วิญญูชนใคร่ครวญแล้ว จึงติเตียนหรือสรรเสริญ คือยอมรับหรือไม่ยอมรับ) และจะเห็นว่า วิญญูนี่แหละเมื่อ

---

[48] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่13,500.

ใคร่ครวญแล้ว ก็ได้เป็นผู้ทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติบัญญัติกันมาผิดๆ หรือเคลื่อนคลาดจากความหมายที่ถูกต้อง เช่น พระพุทธเจ้าทรงติเตียนไม่ยอมรับระบบวรรณะและการบูชายัญ

เมื่อทำความเข้าใจกันอย่างนี้แล้ว ก็สรุปหลักเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว หรือกรรมดีกรรมชั่วทั้งตามแนวกรรมนิยามล้วนๆ และกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับสังคมนิยามทั้งโดยสภาวะและโดยคุณค่า ซึ่งเป็นคุณค่าโดยสภาวะบ้าง คุณค่าตามที่กำหนดให้บ้าง ได้อีกสำนวนหนึ่ง มีสาระอย่างเดียวกับข้อสรุปข้างบนนั้นเอง แต่จัดจำแนกข้อต่างกัน มีใจความคาบเกี่ยวกัน ดังนี้

1.ว่าโดยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรม หรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

2.ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน[49]

3.ว่าโดยโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียดผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

4.ว่าโดยมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองติเตียนหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

5.ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูชนทั้งหลาย ตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถือกันไปโดยงมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี

ปัญญาเกี่ยวกับการให้ผลของกรรมดี-กรรมชั่ว

ปัญหาที่ถกเถียงกันมากที่สุดเกี่ยวกับเรื่องกรรมก็คือการให้ผลของกรรมโดยสงสัยเกี่ยวกับหลัก “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ว่าเป็นจริงอย่างนั้นหรือไม่ บางคนพยายามนำหลักฐานมาแสดงให้เห็นว่าในโลกในความเป็นจริง คนที่ทำชั่วได้ดี และคนที่ทำดีได้ชั่วมีมากมายความจริงปัญหา เช่นนี้เกิดจากความเข้าใจสับสนระหว่างกรรมนิยามกับสังคมนิยามโดยนำเอาความเป็นไปในนิยามและนิยามทางสังคมทั้งสองนี้มาปนเปกัน ไม่รู้จักแยกขอบเขตและขั้นตอนให้ถูกต้องดังจะเห็นว่าแม้แต่ความหมายของถ้อยคำในหลัก “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” นั้นเองคนก็เริ่มต้นเข้าใจสับสน

---

[49] พระธรรมปิฎก,พุทธธรรม, 80.

แทนที่จะเข้าใจความหมาย ของทำดีได้ดีว่าเท่ากับทำความดีได้ความดีหรือทำความดีก็มีความดีหรือทำความดีก็เป็นเหตุให้ความดีเกิดมีขึ้นหรือทำความดีคนดีตามกรรมนิยามก็เกิดขึ้นกับเข้าใจเป็นว่าทำความดีได้ของดีหรือทำดีและได้ผลประโยชน์หรือได้อามิสที่ตนชอบใจเมื่อปัญหามีอยู่เช่นนี้จึงควรมีการศึกษากันให้ชัดเจน

จุดสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาคือความสับสนเกี่ยวกับขอบเขตที่แยกต่างหากจากกันและที่สัมพันธ์กันระหว่างกรรมนิยามกับสังคมนิยามเพื่อความแจ่มแจ้งเรื่องนี้เบื้องแรกขอให้พิจารณาการให้ผลของกรรมโดยแบ่งเป็น 4 ระดับคือ

1.ระดับภายในจิตใจว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจมีการสั่งสมคุณสมบัติคือกุศลธรรมและอกุศลธรรมคุณภาพและสมรรถภาพของจิตมีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิดความโน้มเอียงความนิยมชมชอบและความสุขความทุกข์เป็นต้นอย่างไรบ้าง

2.ระดับบุคลิกภาพว่ากรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัยปรุงแต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออกท่าทีการวางตนปรับตนอาการตอบสนองความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่นๆ และต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมทั่วๆ ไปอย่างไรบ้างการให้ผลระดับนี้ต่อเนื่องออกมาจากระดับที่ 1 นั้นเองและมีขอบเขตคายเกี่ยวกัน แต่แยกพิจารณาเพื่อให้มองเห็นแง่มุมของการให้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น

3.ในระดับวิถีชีวิตของบุคคลว่ากรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคลทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนาประสพตอบสนองจากภายนอกพบความเสื่อมความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จลาภ ยศ สุขสรรเสริญ และความสูญเสียต่างๆ ที่ตรงข้ามซึ่งรวมเรียกว่าโรคธรรมทั้งหลาย อย่างไรบ้าง ผลระดับนี้อาจแยกมองได้ 2 ด้านคือ

ผลสนองจากปัจจัยด้านอื่นๆ ของสภาพแวดล้อมที่นอกจากคน

ผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและสังคม

4.ระดับสังคมว่ากรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำมีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไรบ้างเช่นทำให้เกิดความเสื่อมความเจริญความร่มเย็นเป็นสุขความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลายรวมทั้งผลจากการ ที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เองจะเห็นชัดเจนว่า ผลในระดับที่ 1 และ 2 คือผลภายในจิตใจ และบุคลิกภาพเป็นขอบเขตที่กรรมนิยามเป็นใหญ่ระดับที่ 3 เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามกับสังคมนิยามเข้ามาสัมพันธ์กันและเป็นจุดที่มักเกิดความสับสนก่อให้เกิดปัญหาซึ่งควรพิจารณาในที่นี้ส่วนระดับที่ 4 แม้จะเป็นเรื่องสำคัญแต่ก็อยู่นอกขอบเขตของการพิจารณาในหัวข้อนี้

คนทั่วไปเมื่อมองดูผลของกรรมที่เกิดแก่ตน หรือเพ่งจ้องติดตามดูผู้อื่นว่าใครทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว จริงหรือไม่ อย่างไร มักมองดูแต่ผลในระดับที่ 3 คือความเป็นไปในชีวิต ที่ได้รับ

ผลตอบสนองจากภายนอกเท่านั้น ทำให้มองข้ามผลในระดับที่ 1 และ 2 ไปเสีย ทั้งที่ผลสองระดับต้นนั้นแหละมีความสำคัญอย่างยิ่ง สำคัญทั้งในแง่เฉพาะของมันเอง เช่นสุขทุกข์ในใจความเข้มแข็งอ่อนแอภายในความพร้อมความแก่หรืออ่อนแห่งอินทรีย์เป็นต้นและสำคัญทั้งในแง่เป็นที่มาแห่งใหญ่ของผลในระดับที่ 3 ด้วยกล่าวคือ ผลในระดับที่ 3 นั้นส่วนที่เป็นขอบเขตของกรรมนิยามก็ต้องเนื่องมาจากผลในระดับที่ 1 และ 2 นั่นเองเช่นด้วยผลในระดับหนึ่งจิตใจของบุคคลผู้นั้นเองคือความสนใจความนิยมชมชอบความโน้มเอียงการแสวงสุขหรือระบายทุกข์ภายในของบุคคลนั้นเองชักนำให้เขามองสิ่งนั้นเรื่องนั้นในแง่นั้นๆ นำเขาเข้าไปหาสถานการณ์นั้นๆทำการตอบสนองอย่างนั้นๆ จะทำหรือไม่ทำสิ่งนั้นๆ ทำให้เขาดำเนินตามวิถีชีวิตอย่างนั้นๆให้ได้พบประสบการณ์หรือประสบผลอย่างนั้นๆ และให้มีความรู้สึกหรือท่าทีต่อสิ่งที่ประสบอย่างนั้นๆ เป็นต้น เฉพาะอย่างยิ่งทำให้เกิดผลในระดับที่ 2 ซึ่งก็ช่วยเสริมในระดับที่ 1 นั้นการก่อผลระดับที่ 3 อย่างที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง รวมทั้งการที่ว่าเหมือนเขาจะทำการใดๆ เขาจะทำสิ่งนั่นๆ ตามแนวไหนลักษณะใด ด้วยอาการใดจะทำไปตลอดไหม พบข้อขัดข้องอย่างไหนจะยอมอย่างนั้นจะย่ำต่อไปจะทำสำเร็จหรือไม่จะหยาบประณีตยิ่งหรือหย่อนอย่างไร ตลอดถึงว่าตัวเขาจะปรากฏเป็นภาพในความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นอย่างไร อันจะมีผลย้อนกลับมาหาตัวเขาเองอีก ในรูปความช่วยเหลือร่วมมือหรือขัดแย้งปฏิเสธเป็นต้นอันเป็นส่วนที่บุคลิกภาพของเขาชักนำคนอื่นให้ช่วยพาตัวเขาไปสู่ผลสนองที่น่าพอใจหรือไม่น่าพอใจทั้งนี้มิได้ปฏิเสธองค์ประกอบด้านอื่นๆ โดยเฉพาะปัจจัยแวดล้อมทางสังคมที่จะมามีปฏิกิริยาตอบโต้กันและมีอิทธิพลต่อเขาโดยอาศัยกรรมนิยามนี้เพียงแต่ว่าในที่นี้มุ่งเน้นการมองกรรมนิยามจากด้านภายในออกมาอย่างเดียวก่อนส่วนการมองจากด้านนอกเข้าไปจะเห็นได้ในหลักปรโตโฆสะและกัลยาณมิตรที่จะกล่าวข้างหน้า เป็นต้น ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกรรมนิยามตามที่กล่าวมานี้มิใช่มีประโยชน์เฉพาะในด้านการแก้ไขปรับปรุงตนในการประกอบกรรมของบุคคลเองเท่านั้น แต่มีประโยชน์ในการที่คนอื่นหรือสังคมจะช่วยเหลือบุคคลให้โน้มน้อมไปในทางแห่งกุศลกรรมด้วยการจัดสรรอำนวยสภาพแวดล้อมและเครื่องชักจูงที่ดีงามตามหลักปฏิรูปเทสวาสและกัลยาณมิตตตาหรือสัปปุริสูปัสสยะ อีกด้วย

ในหัวข้อก่อนได้กล่าวถึงการผลแปรกรรมในระดับที่หนึ่งคือภายในจิตใจไว้พอเป็นเค้าแล้วส่วนการก่อผลในระดับที่สอง ก็ต่อเนื่องจากระดับที่ 1 นั่นเอง และได้กล่าวถึงความหมายคร่าวๆ ไว้แล้วทั้งสอง ระดับนั้นเกี่ยวโยงถึงผลในระดับที่ 3 ด้วยแต่ไม่ใช่ข้อพิจารณาโดยตรง ณ ที่นี้จึงขอผ่านไปผลกรรมในระดับที่สามคือ ความเป็นไปแห่งวิถีชีวิตพร้อมด้วยผลตอบสนองต่างๆ นั้นว่าที่จริงก็เป็นเรื่องของกรรมนิยามนั่นแหละ และส่วนมากก็สืบเนื่องมาจากผลในระดับที่ 1 และ 2 เช่น ถ้าคนผู้หนึ่งมีใจรักทำงานสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียรจัดการงานได้ดีเขาก็น่าจะได้รับผลงานและผลตอบแทนดีอย่างน้อยดีกว่าคนที่เกียจคร้านหรือทำงานไม่สุจริตข้าราชการ ที่ซื่อสัตย์

สุจริตมีความสามารถตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ราชการบังเกิดผลดีก็น่าที่จะเจริญก้าวหน้าในราชการ อย่างน้อยดีกว่าข้าราชการที่ไม่สามารถและไม่เข้มแข็งในน่าที่แต่บางทีผลหาเกิดเช่นนั้น ไม่ทั้งนี้เพราะผลในระดับที่ 3 มิใช่เกิดจากกรรมนิยามอย่างเดียว ล้วนหากแต่มีปัจจัยด้านนิยามและนิยามทางสังคมอื่นๆ เฉพาะอย่างยิ่งสังคมนิยามเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเมื่อมองดูแต่กรรมนิยามอย่างเดียวไม่มองปัจจัยด้านอื่นให้ครบถ้วนและไม่รู้จักแยกขอบเขตความสัมพันธ์ระหว่างนิยาม-บัญญัติทางสังคมต่างๆก็จะเกิดความสับสนแล้วครบกล่าวที่ว่า ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี ก็ติดตามมาถ้ากรรมนิยามทำงานลำพังอย่างเดียวก็ย่อมไม่มีปัญหาผลก็เกิดตรงตามกรรมนั้นตัวอย่างเช่นขยันอ่านหนังสือหยิบหนังสือเล่มหนึ่งขึ้นมาตั้งใจอ่านก็อ่านจบได้ความรู้แต่บางคราวร่างกายอ่อนเพลียเกินไป หรือปวดศีรษะหรืออากาศร้อนเกินไปก็อ่านไม่จบหรืออ่านไม่รู้เรื่อง หรือเกิดอุบัติเหตุอะไรขึ้นในระหว่างการอ่านก็ต้องหยุดชะงักลงดังนี้เป็นต้นอย่างไรก็ดี พึงตระหนักแน่ใจได้ว่าถึงอย่างไรก็ตามสำหรับมนุษย์กรรมนิยามก็ยังคงเป็นแก่นกลางชี้นำวิถีชีวิตหรือเป็นปัจจัยตัวเอกที่กำหนดการได้รับผลสนองดีร้ายต่างๆในชีวิตอยู่อย่างแน่นอนสำหรับผู้ที่รู้สึกผิดหวังในตนเองหรือมองเห็นใครอื่นก็ตามว่าทำดี แล้วไม่ได้ดีนั้นแม้ยังไม่ได้ตรวจสอบปัจจัยในด้านต่างๆ ให้ชัดเจนเลย ก็อาจลองมองดูอย่างง่ายๆ ก่อนว่านี่ ถ้าเราไม่ได้ทำกรรมดีนั้นไว้คงจะแย่ยิ่งกว่านี้นั่นถ้าเขาไม่ได้ทำดีไว้บ้าง เขาคงตกหนักยิ่งกว่านั้นอีกถ้ามองอย่างนี้บางทีจะเริ่มเกิดความเข้าใจมองเห็นอะไรอะไรค่อยๆ ชัดมากขึ้นและตระหนักว่าถึงอย่างไรกรรมที่ทำไว้ก็ไม่ไร้ผลเสียเลยละอาจสืบลงไปจนถึงผลภายในจิตใจและผลต่อบุคลิกภาพอย่างที่กล่าวแล้วความเข้าใจสับสนเกี่ยวกับการให้ผลของกรรมขอให้มาดูและแก้ไขกันตั้งต้นแต่ข้อความแสดงหลักทีเดียวคำกล่าวที่ชาวไทยนิยมพูดว่า ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว นั้นมาจากพุทธศาสนสุภาษิต ดังนี้

ยาทิส วปเต พีชๆ ตาทิส ลภเต ผลๆ
กลยาณการี กลยาณๆ ปาปการี จ ปาปกๆ
แปลว่า : หว่านพืชเช่นใด ได้ผลเช่นนั้น (ผู้) ทำดีได้ดี (ผู้) ทำชั่วได้ชั่ว[50]

คาถานี้เป็นพุทธพจน์ในรูปของอิสิภาษิต (คำกล่าวของฤาษี) และโพธิสัตวภาษิต ซึ่งพระพุทธเจ้านำมาตรัสเล่า ท่านรวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก นับว่าเป็นข้อความที่แสดงหลักกรรมของพุทธศาสนาได้อย่างกะทัดรัดชัดเจน

พึงสังเกตว่าความท่อนแรกที่เป็นอุปมานั้น ท่านนำเอาพืชนิยามมาเป็นเครื่องเปรียบเทียบเพียงแต่พิจารณาข้ออุปมานี้ให้ดี ก็จะแยกความสับสนระหว่างกรรมนิยากับสังคมนิยามได้ทันทีกล่าวคือข้อความว่า หว่านพืชเช่นใด ได้ผลเช่นนั้น แสดงกฎธรรมชาติฝ่ายพืชพันธุ์ ว่าปลูกมะขาม

---

[50]กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่5(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),333.

ได้มะขาม ปลูกองุ่นได้องุ่น ปลูกผักกาด ได้ผักกาด เป็นต้น ไม่ได้แสดงผลในทางสังคมนิยามแต่ประการใด ว่าปลูกมะขามแล้วจะได้เงิน หรือปลูกผักแล้วจะรวย เป็นต้น ซึ่งเป็นคนละขั้นตอนกัน พืชนิยามกับสังคมนิยามจะมาสัมพันธ์กันก็ในตอนที่ว่า ปลูกองุ่น ได้องุ่นแล้ว พอดีถึงคราวที่ตลาดต้องการองุ่นมาก จึงขายได้ราคาดีและปีนั้นจึงรวยแต่อีกคราวปลูกแตงโม ได้แตงโม และงอกงามได้ผลมากด้วย แต่ปีนั้น คนปลูกกันมาก ผลดกทั่วไปจนมีเกินความต้องการของตลาด ทำให้ราคาตกปีนั้นขายขาดทุน ต้องทิ้งเปล่าเสียมากมาย นอกจากปัจจัยด้านความต้องการของตลาดแล้ว อาจมีปัจจัยอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องอีก เช่นเรื่องคนกลาง การกดราคาเป็นต้น แต่สาระสำคัญก็คือ จะเห็นความแน่นอนของพืชคงตัว และเห็นขอบเขตของพืชนิยามกับสังคมนิยามทั้งที่แยกต่างหากจากกันและสัมพันธ์กันได้อย่างชัดเจน อุปมานี้ฉันได้อุปไมยก็ฉันนั้น คนมักมองกรรมนิยามกับสังคมนิยามสับสนกัน โดยพูดว่า ทำได้ดี ในความหมายว่า ทำดีแล้วรวย ทำความดีแล้วได้เลื่อนตำแหน่งเป็นต้น ซึ่งก็น่าจะเป็นเช่นนั้นแต่บางทีก็ไม่เป็น เหมือนกับพูดว่า ปลูกมะม่วงได้เงินดี ปลูกมะพร้าวทำให้รวย เขาปลูกน้อยหน่าจึงยากจน ซึ่งอาจจะจริงก็ได้ ไม่จริงก็ได้ แต่ความจริงก็คือ เป็นการพูดข้ามขั้นตอนไม่แสดงความจริงตลอดสาย อาจใช้ได้สำหรับภาษาพูดพอรู้กัน แต่ถ้าจะเอาความจริงแท้ต้องแสดงเหตุปัจจัยซอยออกไปโดยว่ากันให้ละเอียด กรรมนิยามจะแสดงออกมาในระดับของวิถีชีวิตทำให้มีความเป็นไปต่างๆ ประสบผล ตอบสนองจากภายนอก อันน่าพอใจบ้าง ไม่น่าพอใจบ้าง ในบาลีแสดงหลักไว้ว่าต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 4คู่คือ สมบัติ4 และวิบัติ4[51]

สมบัติ คือข้อดี หมายถึงความเพียบพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งช่วยเสริมส่งอำนวยโอกาสให้กรรมดีปรากฏผล และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล 4อย่างคือ

1. คติสมบัติ คือ เกิดในภพภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญเหมาะหรือเกื้อกูล ตลอดจนในระยะสั้นคือ ดำเนินชีวิตหรือไปอยู่ในถิ่นที่อำนวย

2. อุปธิสมบัติ คือมีร่างกายสง่างาม รูปร่างสวย หน้าตาดี น่ารัก น่าเลื่อมใส สุขภาพดีแข็งแรง

3. กาลสมบัติ คือ เกิดในยุคสมัยที่บ้านเมืองสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ในระยะสั้นคือ ทำอะไรถูกเวลา ถูกจังหวะ

4. ปโยคสมบัติ คือทำเรื่องตรงกับความต้องการ ทำกิจตรงกับความสามารถของตน ทำการถึงขนาดถูกหลักครบถ้วนตามเกณฑ์ หรือเต็มอัตรา ไม่ทำครึ่งๆกลางๆ เหยาะแหยะ ไม่ถูกเรื่อง รู้จัดทำ รู้จักดำเนินการ

---

[51]กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่35,458-459.

วิบัติ คือข้อเสีย หรือจุดอ่อน ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งไม่อำนวยแก่กรรมดีจะปรากฏผล แต่กลับกลับเปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล หรือส่วนประกอบบกพร่องเปิดช่องให้กรรมชั่ว มี4อ่างคือ

1. คติวิบัติ คือเกิดในภพภูมิ ถิ่น ประเทศ สภาพแวดล้อมที่ไม่เจริญ ไม่เหมาะไม่เกื้อกูล ทางดำเนินชีวิต ถิ่นไม่อำนวย

2.อุปธิวิบัติ คือร่างกายพิกลพิการ อ่อนแอ ไม่สวยงาม กิริยาท่าทางน่าเกลียดไม่ชวนชม ตลอดจนสุขภาพไม่ดี เจ็บป่วย มีโรคมาก

3. กาลวิบัติ คือเกิดในยุคสมัยที่บ้านเมืองมีภัยพิบัติไม่สงบเรียบร้อย ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม มากด้วยการเบียดเบียน ยกย่องคนชั่ว บีบคั้นคนดี ตลอดจนทำอะไรไม่ถูกเวลา ไม่ถูกจังหวะ

4. ปโยควิบัติ คือฝักใฝ่ในกิจการหรือเรื่องราวที่ผิด ทำการไม่ตรงความถนัด ความสามารถ ใช้ความเพียรในเรื่องไม่ถูกต้อง ทำการครึ่งๆกลางๆ

คู่ที่ 1 คติสมบัติ เช่น เกิดอยู่ในถิ่นเจริญ มีบริการการศึกษาดี ทั้งที่สติปัญญาและความขยันไม่เท่าไร แต่ก็ยังศึกษามากกว่า เข้าถึงสถานะทางสังคมสูงกว่าอีกคนหนึ่ง ซึ่งมีสติปัญญาและความขยันหมั่นเพียรดีกว่า แต่ไปเกิดอยู่ในถิ่นป่าดง หรือ เช่นไปเกิดเป็นเทวดา ถึงจะแย่อย่างไรก็ยังสุขสบาย ไม่เดือดร้อน ไม่อดอยาก คติวิบัติ เช่น มีพระพุทธเจ้าอุบัติตรัสสอนธรรม แต่ตัวไปเกิดอยู่เสียในป่าดงหรือในนรก ก็หมดโอกาสได้ฟังธรรม หรือมีสติปัญญาดี แต่ไปเกิดเป็นคนป่าอยู่ในกาฬทวีป ก็ไม่มีโอกาสได้เป็นนักปราชญ์ ในวงการศิลปะและศาสตร์ทั้งหลาย มีความรู้ความสามารถดีแต่ไปอยู่ในถิ่นหรือในชุมชนที่เขา ไม่เห็นคุณค่าของความรู้ความสามารถนั้นเข้ากับเขาไม่ได้ ถูกเหยียดหยามบีบคั้น อยู่อย่างเดือดร้อน เป็นต้น

คู่ที่ 2 อุปธิสมบัติ เช่น รูปร่างสวยงาม น่าชื่นชม แม้ไปเกิดในตระกูลยากไร้หรือถิ่นห่างไกล รูปกายช่วยให้ขึ้นมาสู่ฐานะและถิ่นที่มีเกียรติยศและความสุข อุปธิวิบัติ เช่น เกิดในถิ่นหรือในตระกูลมั่งคั่งสมบูรณ์แต่พิกลพิการง่อยใบ้ ไม่อาจรับเกียรติยศและความสุขความรื่นรมย์ที่พึงได้ คนสองคน มีคุณสมบัติอย่างอื่นเสมอเหมือนกัน คนหนึ่งรูปร่างสง่าหรือสวยงาม อีกคนหนึ่งขี้ริ้วขี้เหล่ หรือขี้โรค ในกรณีที่ถือร่างกายเป็นส่วนประกอบด้วย คนมีกายดีก็ได้รับผลไป แม้ในกรณีที่ไม่ถือกายเป็นคุณสมบัติ ก็เป็นธรรมดาของคนทั่วไปที่จะเอนเอียงเข้าหาคนที่มีรูปสมบัติคนที่รูปวิบัติจะต้องยอบรับความจริงที่เป็นธรรมดาของชาวโลกข้อนี้ และตระหนักว่า ผู้ที่มีจิตเที่ยงตรงไม่เอนเอียง เพราะเหตุแห่งรูปสมบัติรูปวิบัตินี้ ก็มีแต่คนที่ประกอบ ด้วยคุณธรรมพิเศษยิ่งกว่าคนทั่วไปรู้เช่นนี้แล้วไม่พึงเสียใจ จากนั้นจะได้เร่งขวนขวายสร้างเสริมคุณสมบัติส่วนอื่นๆ ให้มีพิเศษยิ่งกว่า

ปกติ ถ้าคนรูปกายดีใช้ความพยายามหนึ่งส่วน คนมีอุปธิวิบัติอาจต้องพยายามสองหรือสามส่วน เป็นต้น ข้อสำคัญอย่าท้อแท้ปัจจัยที่หย่อนก็รู้ ที่เสริมได้ก็เร่งทำ ความรู้กรรมจึงจะเกิดประโยชน์

คนที่ 3 กาลสมบัติ เช่นเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต ทำสิ่งที่ดีงาม มาเกิดอยู่ในยุคที่ผู้ปกครองดี สังคมดียกย่องเชิดชูคนดี คนผู้นั้นก็มีเกียรติมีความเจริญ หรือบ้านเมืองสงบสุข ผู้มีสติปัญญาเป็นนักปราชญ์ก็มีโอกาสแสดงความรู้ความสามารถให้ปรากฏและให้ประโยชน์ หรือในยุคสมัยหนึ่งคนนิยมกาพย์กลอนกันมาก คนเก่งกาพย์กลอนก็รุ่งเรืองเฟื่องฟู ส่วนกาลวิบัติก็ตรงข้าม เช่น ในยามสังคมเสื่อมจากศีลธรรมผู้ปกครองไม่ประกอบด้วยธรรม คนทำดีไม่ได้รับยกย่อง หรืออาจถูกเบียดเบียนกดขี่ประสบความเดือดร้อนหรือยามบ้านเมืองปั่นป่วนวุ่นวาย มีศึกสงคราม ไม่มีใครสนใจคนทำความดีทางสันติ แม้มีสติปัญญาความสามารถก็ไม่มีโอกาสสร้างสรรค์งานที่เป็นประโยชน์ หรือในยุคที่สังคมนิยมดนตรีหยาบร้อน ตนแม้เชี่ยวชาญ ในดนตรีที่สงบเยือกเย็น แต่ไม่ได้รับความสนใจยกย่อง เป็นต้น

คนที่ 4 ปโยคสมบัติ เช่น ตนไม่ใช่คนดีมีความสามารถจริง แต่รู้จักเข้าหาคนควรเข้าหา รู้จักหลบเลี่ยงเรื่องควรหลบเลี่ยง อะไรควรเสียยอมเสีย ทำให้ตนเจริญก้าวหน้าไปได้ และความเสียหายบกพร่องของตนไม่ปรากฏ หรือมีความสามารถในการปลอมแปลงเอกสาร เอาความสามารถนั้นมาใช้ในทางดี เช่นในงานพิสูจน์หลักฐาน ทางด้านปโยควิบัติ เช่น มีความรู้ความสามารถและคุณสมบัติอื่นดีหมด แต่ติดการพนัน จึงไม่ได้รับการคัดเลือกไปทำงาน หรือมีฝีเท้ารวดเร็วมาก พอจะเป็นนักกรีฑาชั้นเลิศ แต่เอาความสามรถนั้นไปใช้ในการวิ่งฉกชิงทรัพย์เขา หรือตนมีฝีมือดีในทางช่าง แต่ไปนั่งทำงานเสมียนที่ไม่ถนัด เป็นต้น

ถ้านำผลในระดับสามและสี่มาพิจารณา ส่วนมากเป็นเรื่องโลกธรรม ซึ่งมีความแปรผันไม่แน่นอน แต่ก็เป็นเรื่องชั้นเปลือกผิวนอก ไม่ใช่แกนในของชีวิต จะกระทบกระทั้งหนักเบาก็อยู่ที่ว่าจะมีความยึดติดถือมั่นมากน้อยเพียงใด ในการบริหารจัดการนั้น ให้กำหนดเลือกสรรองค์ประกอบฝ่ายดีคือสมบัติ และหลีกเว้นวิบัติเสีย และเข้าถึงจุดหมายด้วยกุศลกรรม ซึ่งมีผลมั่นคงลึกซึ้ง

ถ้าแยกพุทธธรรมออกเป็น 2 ส่วน[52] คือ สัจธรรมส่วนหนึ่ง กับจริยธรรมส่วนหนึ่งแล้วกำหนดความหมายขึ้นเฉพาะ โดยกำหนดให้สัจธรรมเป็นส่วนที่แสดงสภาวะหรือรูปลักษณะตัวจริง และให้จริยธรรมเป็นฝ่ายข้อประพฤติปฏิบัติทั้งหมด แล้วก็เห็นว่าสัจธรรมในพุทธศาสนาย่อมหมายถึงคำสอนที่เกี่ยวกับสภาวะทั้งหลาย หรือธรรมชาติและความเป็นไปโดยธรรมดาของสิ่งทั้งหลาย หรือกฎธรรมชาตินั่นเอง เช่นกฎแห่งกรรมเป็นต้น ส่วนจริยธรรมหมายถึง การถือเอา

---

[52] พระธรรมปิฎก, พุทธธรรม,10.

ความรู้ความเข้าใจในสภาพความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย หรือการรู้กฎธรรมชาติแล้วนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ อีกนัยหนึ่ง สัจธรรมคือกฎธรรมดาหรือกฎธรรมชาติ จริยธรรมคือความรู้ในการประยุกต์ใช้สัจธรรม หลักการทั้งหมดไม่เกี่ยวข้องกับตัวการนอกเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระเจ้าผู้สร้างเป็นต้น แต่ประการใด ด้วยเหตุนี้ ในการแสดงพุทธธรรม เพื่อความรู้ความเข้าใจที่มุ่งในแนวทฤษฎี คือมุ่งหวังว่าอะไรเป็นอะไร มีขอบเขตแค่ไหนเพียงไร จึงแสดงให้เห็นทั้งสัจธรรมและจริยธรรมควบคู่กันไป ในการสร้าง ทฤษฎีการบริหารตามยถากรรมนี้ ในแง่สัจธรรมให้นำเอาหลักกรรม ที่ใช้เฉพาะกุศลกรรมเป็นแนวทางหลักซึ่งเป็นผลให้เกิดภายในจิตใจจนเป็นนิสัย และบุคลิกภาพของคน

ยถากรรมในแง่จริยธรรมนั้นเป็นการนำประโยชน์จากการที่ได้รู้ปริศนาธรรมคำสอน ที่เป็นสัจธรรมแล้วนำมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ ไม่ว่าจะเจริญขึ้น เสื่อมลง ทำจากผู้ไม่รู้ให้เป็นผู้รู้จากบุถุชน จนกลายเป็นอรหันต์ แก้ไขปรับปรุง ได้ทุกอย่างสุดแล้วแต่จะเข้าใจเหตุปัจจัยจะให้เป็นไปอย่างไรนั้น ก็สร้างเหตุปัจจัยนั้นๆขึ้น และเครื่องประสานระหว่าง สัจธรรมและ จริยธรรม คือการมีปัญญา ตั้งแต่รู้ความเสื่อม ความเจริญแท้จริงที่ต้องการคืออะไร เหตุปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงคืออะไรต้องการอะไร จะเพิ่มพูนความสามารถมนุษย์ในการเข้าใจบันดาลเหตุปัจจัยต่างๆได้อย่างไร การสร้างความเจริญก้าวหน้านั้นรองรับหลักกรรม คือผลแห่งการกระทำของมนุษย์ จนถึงการอบรมปัญญาที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆให้เจริญขึ้นและเป็นผลดีต่อมวลมนุษย์และสิ่งรอบตัว

เกณฑ์การพิจารณาที่เป็นหลักใหญ่ๆ ของคุณค่าทางจริยธรรมของความทุกข์ สุข ซึ่งความทุกข์ นั้นเกิดจากกรรมหรือการกระทำที่เรียกว่า อกุศล ส่วนสุขนั้นเกิดจากกรรมที่เรียกว่ากุศลกรรม การเกิดสุข ทุกข์ หรือกุศล อกุศลนั้นเป็นส่วนต่อเนื่องกันคือ จากความทุกข์ถึงความสุข จะมีทุกข์แสนสาหัส ต่อมาได้รับทุกข์อย่างธรรมดาก็เป็นความทุกข์ที่ลดน้อยลงหรือได้รับความสุขขึ้น และถ้าทุกข์น้อยลงเรื่อยๆ ก็มีความสุขขึ้นๆ จนถึงสุดสูงสุดคือนิพพาน หลักอกุศลถึงกุศลก็เช่นเดียวกันถ้าทำอกุศลที่เบาบางลงกุศลกรรมก็จะมากขึ้นหรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่าอกุศลเป็นปัจจัยแก่กุศลถ้ากุศลมากขึ้นจนเป็นเจตสิกที่ประกอบก็คือโสภณเจตสิกคือจิตฝ่ายดีงามจนถึงจุดสุดท้ายก็คือนิพพานเช่นกัน และอีกนัยหนึ่งความทุกข์สุขจนถึงการมีอิสระหลุดพ้นของจิตมีดังต่อไปนี้[53]

1. ความปลอดทุกข์ คือเป็นอิสระหลุดพ้นจากความรู้สึกบีบคั้นที่เกิดจากความยึดถือต่างๆ มีความสุขที่ไม่อิงอาศัยอามิส หรือไม่ขึ้นต่อสิ่งล่อปลอดโปร่ง โล่ง สดใสไร้กังวล ไม่

---

[53] พระธรรมปิฎก,พุทธธรรม,70/38.

หวั่นไหวเศร้าโศก ไม่ผันผวนแปรไปตามโลกธรรม ไม่กระทบกระแทกเนื่องจากการผลัดพราก ในด้านจริยธรรม ก็ไม่ก่อปัญหาเนื่องจากระบายทุกข์ของตนแก่สังคม มีจิตใจมีสภาพง่ายต่อการเกิดคุณธรรม เช่นความเมตตา กรุณา มีไมตรีจิตมิตรภาพ ขั้นตอนนี้อยู่ระหว่ากำลังพัฒนาตามหลักถือว่ากุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล

2. ปลอดจากกิเลส คือไม่โลภ โกรธ หลง ริษยา ถือตัว ถืออำนาจ ไม่เอนเพราะ ชอบ ชัง สามารถทำกิจการที่ดีงามตามเหตุผล เห็นคุณค่าความไม่ประมาท เร่งทำกิจที่ควรทำ คือไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ ไม่หลงระเริงมัวเมาไม่เผลอตัวทำชั่ว สร้างสรรค์ความดีงามมีประโยชน์

การที่จะหลุดพ้นจากทั้ง 2 ข้อข้างบนต้องเป็นคนที่มีศีลสมบูรณ์[54] ที่เรียกว่าอริยชนตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป แต่คนในยุคปัจจุบัน ได้เล่าเรียนกันมาก็มาก ทั้งที่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูกผิด เป็นคุณหรือโทษ แต่เพราะตกอยู่ในอำนาจแห่งความอยาก ชัง ชอบ หลง มัวเมา คือมี โลภะ โทสะ โมหะ ก็ละเมิดศีลตั้งแต่ทำการเบียดเบียนตนเอง เช่นดื่มสุรายาเสพติด เบียดเบียนสังคม เช่นตัดไม้ทำลายป่า คดโกง คอร์รัปชั่น ในกรณีที่ไม่สามารถใช้หลักประกันแห่งศีลธรรมข้างต้น มนุษย์จึงใช้วิธีการต่อไปนี้ในการรักษาส่งเสริมศีลธรรม ได้ผลมากบ้างน้อยบ้าง แต่ก็ไม่เด็ดขาด คือ

1. ใช้พลังความกลัว โดยขู่บังคับใช้อำนาจคน ได้แก่การวางกฎเกณฑ์ กฎหมาย ระบบการลงโทษ ถ้าหากมีการหลบเลี่ยง ก็ต้องวางระบบการควบคุมที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น และอาจเกิดการทุจริตในระบบ เช่นสมคบกัน ทั้งทางตรงและอ้อม ทำให้การรักษาศีลธรรมได้ผลน้อยลงๆ

2. ใช้พลังความกลัว โดยใช้อำนาจเร้นลับ เช่นเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ถ้าสมัยใดมีคนเชื่อมากก็ได้ผลมาก แต่เมื่อคนมีความรู้อย่างปัจจุบันก็ได้ผลน้อย การใช้พลังความกลัวนี้รวมไปถึงความกลัวที่ทำชั่วแล้วต้องไปเกิดในนรกด้วย

3. ใช้พลังความกลัว โดยใช้อำนาจบีบคั้นด้วยอำนาจเกียรติยศและความนับถือ คืออำนาจบีบคั้นของสังคม ทำให้กลัวการติเตียน ความเสียชื่อเสียงเป็นต้น สำหรับบางคนก็ได้ผล บางคนก็ไม่ได้ผล ถึงได้ผลก็ไม่เด็ดขาด

4. ใช้พลังความอยาก โดยล่อด้วยรางวัลหรือผลตอบแทน ทั้งจากคนด้วยกัน และเทพเจ้าหรืออำนาจเร้นลับสิ่งศักดิ์ ตลอดการได้ไปเกิดในสวรรค์ ซึ่งก็ได้ผลบ้างไม่ได้ผลบ้าง ตามกาลเทศะไม่แน่นอน

5. ใช้พลังมโนธรรมโดยเร้าความละอายแก่ใจ ความเคารพตนเอง และความมีสติสัมปชัญญะ พลังข้อนี้น้อยคนที่จะมี ส่วนมากจะพ่ายแพ้แก่ความอยาก รักษาศีลธรรมได้แค่

---

[54] กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก,เล่มที่23(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),394.

บางส่วน โดยเฉพาะในยุคสมัยที่มีสิ่งล่อเย้ายวนมาก ค่านิยมหยาบ พลังมโนธรรมนี้ก็คุ้มครองได้ไม่มากนัก

6. ใช้พลังศรัทธา โดยเร้าจิตพุ่งดิ่งไปในอุดมคติ อุดมการณ์ หรือสิ่งสูงส่งดีงาม อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้า ซึ่งทำให้สำเร็จได้อยาก แม้สำเร็จก็ไม่แน่นอนว่าจะยั่งยืน อาจกลับมาชั่วได้อีก เพราะความเชื่อขึ้นอยู่กลับสิ่งอื่น ไม่ใช่ความรู้จริง และยังไม่หมดเชื้อกิเลสภายใน ซึ่งอาจกำเริบมีกำลังกล้าแข็งขึ้น กลบศรัทธาเสียเมื่อใดก็ได้ หรือด้วยศรัทธาเองเสื่อมถอยจางหายไปเอง รวมถึงพลังสมาธิในเจโตวิมุติขั้นต้นๆด้วย

7. พลังฉันทะ โดนเร้าให้เกิดความอยาก สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม หรือความใฝ่ดี ข้อนี้เป็นพลังตรงข้าม หรือเป็นคู่ปรับกับตัณหา ซึ่งเป็นตัวการในการละเมิดหรือประพฤติผิดศีลธรรม ในกรณีที่ยังไม่สามารถสร้างความหลุดพ้นเป็นอิสระขึ้นในใจได้ ควรมุ่งเน้นสร้างพลังฉันทะนี้ เพราะเป็นพลังกุศล เจือด้วยปัญญา และส่งผลต่อความหลุดพ้นเป็นอิสระได้โดยตรงมากกว่าข้ออื่นๆที่ได้กล่าวมาแล้ว

ทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นนักบริหารจัดการ หรือพฤติกรรมการบริหารต่างๆ หรือทฤษฎีต่างๆที่มีอยู่ในโลกนี้ ใช้วิธีการต่างๆเหล่านี้เพื่อที่จะบังคับ หรือชักนำบุคคลในองค์กร หรือชักนำผู้คนในบังคับบัญชาให้ทำตามเพื่อให้เป้าหมายของงานที่ตนตั้งไว้ประสบผลสำเร็จตามที่ตนต้องการ ซึ่งก็ได้ผลบ้างไม่ได้ผลบ้าง ตามยุคกาลสมัย แต่ไม่ว่าจะใช้พลังใด อยู่เบื้องหลัง การปฏิบัติต้องอาศัยสัญญมะ คือการบังคับควบคุมตนเองเป็นหลักในการทำให้ศีลธรรมสัมฤทธิ์ผล ดังนั้นการพัฒนาคนด้านศีลธรรม คือให้คนทำกุศลกรรม ที่เป็นฐานของการทำกรรมดี จึงต้องฝึกคนให้มีความเข้มแข็งรู้จักบังคับตนให้ได้ ซึ่งจะได้ผลง่ายหรือยาก มากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับพลังหนุนเบื้องหลังที่ได้กล่าวมาแล้วด้วย ในบรรดาพลังทั้งหมด พลังที่จัดว่าอยู่ในขั้นประณีต คือพลังมโนธรรม พลังศรัทธา พลังฉันทะ แต่ก็ยังไม่สามารถให้ผลได้อย่างเด็ดขาดแน่นอน ศีลธรรมของสังคมจะมั่นคงแท้จริง ก็ต่อเมื่อ คนเกิดมีศีลธรรมได้อย่างอัตโนมัติคือจิตพ้น สุขประณีต ไม่ขึ้นต่ออามิสใดๆ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารนักปกครองทั้งหลาย พึงไม่ประมาท เร่งรัดทำกิจหน้าที่ทั้งเพื่อประโยชน์ตน คือพัฒนาตนเอง และเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น คือช่วยผู้อื่นให้พัฒนา เช่นสร้างเสริมความสงบเรียบร้อยเป็นสุข จัดสรรสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูลแก่ความอยู่ดีมีธรรมและแสวงหาคุณค่าที่สูงขึ้นไปทางจิตปัญญาของคนในองค์การ

การแบ่งประเภทของกรรมในอรรถกถา

โดยทั่วไปนั้น กรรมนี้เท่าที่ค้นพบในพระไตรปิฎก ไม่ได้จัดไว้เป็นหมวดหมู่ เช่น กรรมที่ให้ผลตามกาล มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกเพียง 3 ประการ คือ “ภิกษุทั้งหลาย วิบากแห่ง

กรรมทั้งหลายเป็นไฉน ? เรากล่าวว่า วิบากแห่งกรรมทั้งหลายมี 3 อย่าง คือ ในปัจจุบัน (ทิฏเฐวธมฺเม) ในการเกิดครั้งต่อไป (อุปฺปชฺเชวา) หรือในการเกิดในลำดับ ๆ ไปอีก (อปเร วา ปริยาเย)"[55] ซึ่งเมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์การแบ่งประเภทของกรรมในอรรถกถาแล้ว มีดังนี้

1) เพื่อรวบรวมคำสอนเรื่องของกรรมที่กระจัดกระจายทั่วไปในพระไตรปิฎกมาจัดไว้เป็นหมวดหมู่

2) เพื่ออธิบายกรรมแต่ละประเภทว่าไม่ได้มีหน้าที่เพียงอย่างเดียว เช่น กรรมบางอย่างให้ผลตามกาล กรรมบางอย่างให้ผลตามลำดับของความหนักเบาและกรรมบางอย่างให้ผลตามหน้าที่ ดุจบุคคลแต่ละคนย่อมมีหน้าที่ต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องไปตามสถานการณ์ และความเหมาะสม ดังนั้นกรรมอย่างเดียวอาจจะเป็นทั้งทิฏฐธรรมเวทนียกรรม (กรรมที่จะให้ผลในชาตินี้) ชนกกรรม (กรรมที่ยังปฏิสนธ์ให้เกิด) และครุกกรรม (กรรมหนัก) ได้

3) เพื่อความเข้าใจเรื่องกฎของกรรมอย่างแจ่มแจ้ง ทั้งเป็นเครื่องมืออำนวยให้เกิดความเข้าใจกฎของกรรมที่ละเอียดยิ่งขึ้นนั่นเอง

กรรม 12 ประเภท เป็นแนวคิดเรื่องกรรมที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งตามทรรศนะของพระพุทธศาสนา กรรม 12 ไม่ได้มาจากพระสุตตันตปิฎกโดยตรง แต่มีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในยุคอรรถกถา เช่น มโนรถปูรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต และในคัมภีร์วิสุทธิมรรคปัญญานิเทศ อันจัดเป็นหนังสือชั้นหลัง ได้เพิ่มอโหสิกรรมขึ้นมาอีก โดยจัดหมวดกรรมที่ให้ผลตามกาลไว้ 4 ประการ จึงเห็นได้ว่า เพื่อเป็นการจัดหมวดหมู่แห่งกรรม โดยอธิบายและชี้แจงกรรมเหล่านั้นให้แจ่มแจ้งเสริมความเข้าใจในพระไตรปิฎก

พระอรรถกถาจารย์ (พระพุทธโฆษาจารย์ – พระอรรถกถาจารย์ชาวอินเดีย มีอายุระหว่าง พ.ศ. 900-1000) ได้จำแนกอธิบายไว้ตามเนื้อหาที่เป็นพุทธพจน์ เพื่อให้ทราบถึงเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ที่เกิดจากการกระทำของบุคคลที่มีเจตนาเป็นองค์ประกอบ โดยจัดประเภทของกรรมออกเป็น 3 ประเภท ประเภทละ 4 ประการ ดังจะได้อธิบายโดยละเอียดลำดับไป เพื่อให้ผู้ศึกษาทั้งหลายจะได้เข้าใจเรื่องกรรมได้ละเอียดยิ่งขึ้น ใครก็ตามเมื่อได้ศึกษาเรื่องกรรม 12 นี้อย่างละเอียดแล้ว ก็จะทำให้เขาเข้าใจพระพุทธศาสนาและเรื่องกฎแห่งกรรมได้ดียิ่งขึ้น เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมนั้น เป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง และมีระยะเวลาการให้ผลที่แตกต่างกันด้วย กรรมบางอย่างก็ให้ผลเร็ว บางอย่างก็ให้ผลช้า การให้ผลช้าหรือเร็วนี้เองเป็นสาเหตุให้คนเข้าใจกฎแห่งกรรมคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

---

[55] กรมศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่22,469.

ตามธรรมดาของคนทั่วไป เมื่อทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปแล้วมักจะหวังสิ่งตอบแทนมากเกินเหตุ คล้าย ๆ การค้ากำไรเกินควร แต่ถ้าไม่ได้ผลตามที่ตนคาดหวังเอาไว้ก็จะเข้าใจว่าผลกรรมไม่มีจริง ถือว่าเป็นการเข้าใจผิดซึ่งอาจจะนำไปสู่ความเป็นมิจฉาทิฏฐิได้ ดังนั้นเรื่องกรรม 12 นี้ตามอรรถาธิบายของพระพุทธโฆษาจารย์เป็นทรรศนะหนึ่งที่จะนำเข้าไปสู่ความเข้าใจเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรมได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งท่านได้จำแนกรายละเอียด ดังต่อไปนี้[56]

หมวดที่ 1 ว่าโดยกาล คือ การให้ผลตามลำดับกาลเวลา มี 4 ข้อ \คือ

1) ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม คือกรรมที่ให้ผลในปัจจุบันหรือกรรมที่ให้ผลในชาตินี้

2) อุปปัชชเวทนียกรรม คือกรรมที่ให้ผลในชาติหน้าถัดจากชาติปัจจุบัน

3) อปราปริยเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลแก่เจ้าของกรรมในชาติต่อ ๆ ไป กรรมนี้จะให้ผลได้ก็ต่อเมื่อพ้นจากชาติที่ 2 ไปแล้ว

4) อโหสิกรรม คือกรรมที่เลิกให้ผลแล้ว หรือหมดโอกาสที่จะให้ผลไม่ว่าจะเป็นชาติใดก็ตาม

หมวดที่ 2 ว่าโดยกิจ คือ จำแนกการให้ผลตามหน้าที่มี 4 ข้อ คือ

5) ชนกกรรม คือ กรรมแต่งให้เกิด หรือกรรมที่เป็นตัวนำไปเกิดในภพใหม่

6) อุปัตภัมภกกรรม คือ กรรมที่ส่งเสริม หรือกรรมที่เป็นตัวสนับสนุนตกแต่งชนกกรรมทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี

7) อุปปีฬกกรรม คือ กรรมที่เป็นตัวบีบคั้น ขัดขวาง หรือเบียดเบียนกรรมเดิมที่กำลังให้ผลอยู่ให้ค่อย ๆ เสื่อมลง

8) อุปฆาตกกรรม คือ กรรมที่เป็นตัวพิฆาต ประหาร หรือตัดรอนผลกรรมอื่นทันทีทันใด ชนิดจากหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว

หมวดที่ 3 ว่าโดยปากทานปริยาย คือจำแนกการให้ผลตามลำดับความหนักเบามีอยู่ 4 ข้อ

9) ครุกกรรม คือ กรรมหนัก

10) พหุลกรรม หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อาจิณณกรรม (กรรมเคยชิน) คือกรรมที่ผู้ทำสะสมไว้มาก ๆ ทำไว้นานจนกระทั่งกลายเป็นความเคยชิน

11) อาสันนกรรม คือ กรรมจวนเจียน กรรมใกล้ตาย หรือกรรมที่ นึกขึ้นได้ในเวลาใกล้ตาย

---

[56] พระมหาธนกร สุขเสริม, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระสุตันตปิฎกและคัมภีร์อุปนิษัท” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการ บัณฑิตวิยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,2541),28.

12) กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม คือ กรรมที่สักแต่ว่าทำ หรือกรรมที่ทำโดยไม่จงใจซึ่งเจ้าของกรรมไม่ได้นึกว่าจะทำอย่างนั้นจริง กรรมข้อนี้ถ้าได้อาเสวนะบ่อย ๆ ทำอยู่เป็นนิตย์ ย่อมมีผลต่อปฏิสนธิได้เช่นกัน ถ้าไม่มีครุกกรรม พหุลกรรม และอาสันนกรรมเข้ามาขัดขวางการให้ผลก่อน[57]

กรรมทั้ง 12 ประเภทนี้เกี่ยวข้องกับการให้ผลของกรรมแต่ละอย่างโดยตรง ทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม สำหรับกรรมแต่ละข้อนี้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในชาตินี้หรือในอัตภาพนี้เท่านั้น เจ้าของกรรมไม่ต้องไปรอรับผลในชาติหน้าหรือชาติไหน จัดเป็นกรรมที่ให้ผลทันตาเห็น กรรมนี้ถ้าไม่มีโอกาสในชาติปัจจุบัน ก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมคือไม่ให้ผลอีกต่อไป สาเหตุที่กรรมข้อนี้ให้ผลเฉพาะในชาตินี้ก็เนื่องจากว่า เจตนาดวงแรกไม่ถูกกรรมอื่นครอบงำ เป็นตัวปรุงแต่งขึ้นเริ่มต้นจึงมีกำลังแรง แต่ก็ให้ผลเพียงแต่ในชาตินี้เท่านั้น ยังไม่สามารถจัดแจงคนที่เป็นเจ้าของกรรมให้ไปเกิดในสุคติภูมิหรือในทุคติภูมิได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าเป็นเจตนาดวงแรกซึ่งประกอบอยู่ในชวนะดวงที่ 1 ถือว่ายังมีกำลังน้อยอยู่ ยังไม่มีกำลังมากเหมือนชวนะดวงที่ 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 นั้น ก็คือว่าชวนะดวงที่ 1 นี้ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากอาเสวนะปัจจัยที่เป็นชวนะด้วยกันนั่นเอง[58]

ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมนี้ ท่านเปรียบเหมือนนายพรานเนื้อที่ยิงเนื้อด้วยลูกศร ถ้าลูกศรถูกเนื้อ เนื้อตัวนั้นก็ล้มลง ณ ที่นั้น แต่ถ้าลูกศรไม่ถูกเนื้อตัวนั้น มันก็วิ่งหนีไปและจะไม่กลับมายังที่นั้นอีก กรรมชนิดนี้มีอยู่ 2 อย่าง คือ

1.1 ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมฝ่ายอกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายที่ไม่ดี หรือเป็นกรรมชั่วที่ส่งผลให้ผู้กระทำกรรมนี้ ได้รับความลำบากหรือทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัสในอัตภาพนี้ เช่น พระเทวทัตผู้ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้พระโลหิตห้อขึ้น ถือว่าเป็นกรรมที่ร้ายแรงต่อตัวผู้ทำกรรม ทำให้ท่านได้รับผลกรรมคือถูกแผ่นดินสูบ ตายไปเกิดในนรก เป็นต้น

1.2 ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมฝ่ายกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายดี เช่น สุจริตกรรมและกุศลกรรมทั้งหลาย ใครก็ตามเมื่อประกอบมหากุศลอันยิ่งใหญ่กับท่านผู้มีคุณธรรมปราศจากกิเลสตัณหา ผู้เป็นพระอรหันต์ เขาย่อมได้รับผลกรรมภายใน 7วัน เหมือนกรรมของปุณณกเศรษฐีเป็นต้น

---

[57] พระพุทธโฆษะ, พระวิสุทธิมัคค์ พระคัมภีร์ประจำครอบครัวชาวพุทธ (กรุงเทพฯ : สมาคมศูนย์ค้นคว้าพระพุทธศาสนา, 2521),223-225.

[58] พระศรีวิสุทธิโสภณ(วิลาศ ญาณวโร), กรรมทีปนี ภาค 1 ตอน 2 (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์เลี่ยงเซียงจงเจริญ,2514),397.

อย่างไรก็ตาม ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมนี้ นอกจากจะแบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ อกุศลและกุศลกรรมแล้ว ยังสามารถกำหนดระยะเวลาการให้ผลของกรรมที่แน่นอนได้อีกแบ่งเป็น 2 ข้อ คือ

1.2.1 ปริปักกทิฏฐธรรมเวทนียกรรม ได้แก่ กรรมที่บันดาลให้ได้รับผลทันตาเห็นในชาตินี้ กรรมนี้เมื่อถึงความแก่กล้าแล้ว สามารถที่จะดลบันดาลให้บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมได้รับผลแห่งกรรมภายใน 7 วัน เช่น นายมหาทุคคตะ ได้มีโอกาสถวายภัตตาหารแก่พระมหากัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วได้รับผลกรรมคือเขาได้เป็นเศรษฐีร่ำรวยมหาศาลใน 7 วัน

1.2.2 อปริปักกทิฏฐธรรมเวทนียกรรม ได้แก่ กรรมที่ดลบันดาลให้เจ้าของกรรมได้รับผลแห่งกรรมในชาตินี้ แต่ผลกรรมยังไม่ถึงความแก่กล้า กรรมชนิดนี้ทั้งที่เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว สามารถส่งผลให้ปรากฏแก่เจ้าของกรรม หลังจากที่เขาได้ทำกรรมล่วงไปแล้ว 7 วัน หรืออาจจะเป็นเดือน เป็นปี หรือปีต่อ ๆ ไป เป็นต้น แต่ไม่เกินชาตินี้ต้องให้ผลอย่างแน่นอนไม่วันใดก็วันหนึ่ง ไม่ข้ามภพข้ามชาติไปให้ผลในภพอื่น เช่น คนที่ทำกรรมในปฐมวัย เขาอาจจะได้รับผลกรรมในช่วงปฐมวัย มัชฌิมวัย หรือปัจฉิมวัย เปรียบเหมือนกับคนที่ถูกล็อตเตอรี่แล้วเก็บเงินฝากธนาคารไว้ เขาจะเบิกใช้ในเดือนนี้หรือเดือนหน้า หรือปีไหนก็ได้ตามสะดวก[59]

2. อุปปัชชเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลต่อจากชาตินี้โดยให้ผลในชาติหน้าซึ่งเป็นชาติที่ 2 กรรมข้อนี้มีผลเบากว่ากรรมข้อที่ 1 จึงให้ผลแก่ผู้ทำกรรมหลังจากตายไปแล้วไปเกิดในชาติหน้า ทั้งนี้ก็เพราะว่ากรรมนี้เกิดในชวนะเจตนาดวงที่ 7 ซึ่งเป็นเจตนาดวงสุดท้ายจึงมีกำลังจำกัด เป็นขณะจิตที่กำลังสิ้นสุดชวนะวิถีหรือตกภวังค์

ในการให้ผลของอุปปัชชเวทนียกรรมนั้น มีการให้ผลตามความหนักเบาของกรรมเช่นเดียวกับกรรมอื่น ๆ คนที่ทำกรรมหยาบช้าไว้หลายอย่าง เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วอุปปัชชเวทนียกรรมฝ่ายที่เป็นอกุศลที่หนักที่สุดทำหน้าที่ให้ผลกรรม ย่อมชักนำคนผู้นั้นให้ไปเกิดเสวยทุกข์โทษอย่างแสนสาหัสในนรกทันที จากนั้น อกุศลกรรมชนิดอื่นที่มีผลเบารองลงมาก็กลายเป็นอโหสิกรรมไป[60] กรรมนี้มี 2 อย่าง คือ

2.1 อุปปัชชเวทนียกรรมฝ่ายอกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายชั่วที่แต่ละบุคคลได้เคยกระทำเอาไว้ แต่กรรมชั่วนั้นยังไม่มีโอกาสให้ผลในชาติปัจจุบัน จึงตามมาให้ผลในชาติที่ 2 กรรมชั่วต่าง ๆ จะให้ผลแก่เจ้าของกรรมทันทีที่เขาตายไปจากโลกนี้ เช่น คนผู้ทำอนันตริยกรรม ซึ่งมีอยู่ 5 ประการคือ

---

[59]พระศรีวิสุทธิโสภณ(วิลาศ ญาณวโร), กรรมทีปนี ภาค 1 ตอน2,405.

[60] เรื่องเดียวกัน,528.

2.1.1 มาตุฆาต ฆ่ามารดา

2.1.2 ปิตุฆาต ฆ่าบิดา

2.1.3 อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์

2.1.4 โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนทำให้พระโลหิตห้อขึ้นไป

2.1.5 สังฆเภท ทำพระสงฆ์ให้แตกร้าวกัน

ผู้ทำอนันตริยกรรมทั้ง 5 ข้อ เมื่อเขาตายไปแล้ว อนันตริยกรรมข้อว่าสังฆเภทเป็นกรรมที่มีโทษหนักที่สุดย่อมให้ผลและชักนำบุคคลผู้นั้นไปเกิดในนรกทันที ส่วนอนันตริยกรรมที่เหลือก็กลายเป็นอโหสิกรรมไป[61]

2.2 อุปปัชชเวทนียกรรมฝ่ายกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายดีมีสมาบัติ 8 เป็นต้น บุคคลผู้บำเพ็ญเพียรจนได้ฌาณสมาบัติ 8 เมื่อตายไปย่อมบังเกิดในพรหมโลกด้วยอำนาจฌาณสมาบัติ สมาบัติ 7 ที่เหลือก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมไป

ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมและอุปปัชชเวทนียกรรม มีระยะการให้ผลแตกต่างกัน เปรียบเหมือนกับพืช 2 ชนิด คือ ชนิดหนึ่งให้ผลเฉพาะดอกอย่างเดียว เมื่อออกดอกแล้วก็หมดไป ไม่มีอะไรที่จะเป็นเชื้อสายพันธุ์ให้พืชนั้นแผ่กิ่งก้านสาขาต่อไปได้ ข้อนี้เป็นผลของทิฏฐธรรมเวทนียกรรม พืชชนิดที่สองมีทั้งดอกทั้งผล เมื่อออกดอกตามฤดูกาลแล้ว ต่อจากนั้นก็เปลี่ยนเป็นผลไม้ และผลนี้เองสามารถสืบพันธุ์ แผ่เมล็ดพันธุ์ให้ขยายออกไปได้เป็นเวลานาน ข้อนี้เป็นผลของอุปปัชชเวทนียกรรม

3. อปราปริยเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไป ถัดจากภพที่ 2 โดยเริ่มต้นให้ผลตั้งแต่ภพที่ 3 เป็นต้นไป กรรมชนิดนี้มีกำลังเบากว่ากรรม 2 ข้อที่กล่าวมา จึงให้ผลในอนาคตกาล ถ้าได้โอกาสเข้าในเวลาใดก็ย่อมให้วิบากในเวลานั้น เมื่อสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิดยังเป็นไปอยู่ กรรมนี้จะต้องให้ผลเสมอไม่วันใดก็วันหนึ่ง ซึ่งการให้ผลแบบนี้เป็นการให้ผลแบบข้ามภพข้ามชาติแล้วแต่โอกาสจะอำนวยให้

ทั้งนี้ก็เพราะว่าอปราปริยเวทนียกรรมนี้ ประกอบอยู่ในชวนะดวงที่ 2 - 3 - 4 - 5 - 6 เจตนาที่ประกอบอยู่ในชวนะทั้ง 5 ดวงนี้เองจัดเป็นตัวของอปราปริยเวทนียกรรม[62] ท่านเปรียบเทียบกรรมข้อนี้เหมือนกับนายพรานสุนัขพบเนื้อแล้วก็ปล่อยสุนัขไป สุนัขจะติดตามเนื้อนั้นไปโดยวิ่ง

---

[61] มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสุตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย, ติกนิบาตร (มโนรถปูรณี) เล่ม1 ภาคที่3 (กรุงเทพฯ : เฉลิมชาญการพิมพ์,2525),118.

[62] พระพุทธโฆษะ, พระวิสุทธิมรรค,แปล ภาค3 ตอนจบ, พิมพ์ครั้งที่7 (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540),224.

ตามทันในที่ใดก็ย่อมกัดเอาในที่นั้นเอง สรรพสัตว์ทั้งหลายที่จะหลุดพ้นจากกรรมข้อนี้ย่อมไม่มี[63] และกรรมนี้ไม่มีโอกาสเป็นอโหสิกรรม จนกว่าจะส่งผลให้แล้วหรือจนกว่าเจ้าของกรรมนั้นดับขันธ์เข้าสู่พระนิพพานไปจึงกลายเป็นอโหสิกรรม[64] กรรมนี้มีอยู่ 2 ชนิด คือ

3.1 อปราปริยเวทนียกรรมฝ่ายอกุศล ได้แก่ อปราปริยเวทนียกรรมที่เป็นฝ่ายกรรมชั่ว เมื่อคนทำกรรมชั่วอันใด กรรมชั่วอันนั้นย่อมติดตามคนนั้นไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าเขาจะเกิดในชาติใดก็ตาม เมื่อกรรมชั่วในอดีตตามให้ผลทันในชาติใดแล้ว ก็จะทำให้เจ้าของกรรมได้รับความเดือดร้อน หรืออันตรายต่าง ๆ ในชาตินั้น ไม่ว่าเขาจะอยู่ในฐานะใดก็จะหนีจากกฎแห่งกรรมนี้ไปไม่ได้

3.2 อปราปริยเวทนียกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ อปราปริยเวทนียกรรมที่เป็นฝ่ายกรรมดี ผู้สร้างกรรมดีทั้งหลาย หรือสุจริตกรรมที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม กรรมดีนี้เมื่อได้โอกาสที่เหมาะสมในชาติใดชาติหนึ่งแล้ว ก็จะให้ผลกรรมในส่วนที่เป็นความดี ความสุข ความเจริญ แก่เจ้าของกรรมในภพที่เขาไปเกิดทันที

สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมหลีกหนีจากอปราปริยเวทนียกรรมนี้ไม่พ้น ถึงจะหลบอยู่ในมหาสมุทรอันสุดแสนจะลึกล้ำ จะหลบซ่อนอยู่ในหุบเหวที่สูงชันด้วยธารศิลาลาด หรือจะเหาะขึ้นไปในอากาศ กำบังกายอยู่ในกลีบเมฆกลีบหมอก หรือจะซ่อนอยู่ในที่ไหน ๆ ก็ตาม ก็ไม่มีใครจะหนีพ้นจากอปราปริยเวทนียกรรมนี้ไปได้[65]

4. อโหสิกรรม แปลว่า กรรมเลิกให้ผลหรือวิบากของกรรมไม่มี อโหสิกรรมนี้มีความหมายหลายอย่าง คือ กรรมได้มีแล้ว วิบากของกรรมไม่ได้มีแล้ว วิบากของกรรมจักไม่มี วิบากของกรรมไม่มีอยู่[66] แต่ในที่นี้ท่านนำมาใช้ในความหมายที่ว่า มีแต่กรรมเท่านั้นผลของกรรมไม่มี กรรมนี้มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว เมื่อไม่ได้โอกาสในคราวที่เหมาะสมที่จะให้ผลได้ ก็จะไม่ให้ผลอีกต่อไป[67]

---

[63] มหามกุฏราชวิทยาลัย, มโนรถปูรณี,เล่ม2 ,118.

[64] พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉท5, เล่ม2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์2539),50.

[65] พระศรีวิสุทธิโสภณ(วิลาศ ญาณวโร), กรรมทีปนี,582.

[66] พระพุทธโฆษะ, พระวิสุทธิมรรค แปล ,223.

[67] พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่ ,พิมพ์ครั้งที่4 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2538),219.

เพราะว่าเจตนาในชวนะจิตดวงที่ 1 ก็ตาม ดวงที่ 7 ก็ตาม เมื่อไม่ได้โอกาสของตนในอันที่จะให้ผลในอัตภาพนี้ซึ่งเป็นทิฏฐธรรมเวทนียกรรมก็ดี ในอัตภาพถัดไปซึ่งเป็นอุปปัชชเวทนียกรรมก็ดี เนื่องจากขาดปัจจัยอื่นสนับสนุน หรือล่วงเลยเวลาของตนที่กำหนดไว้จึงจะเป็นกรรมที่ไม่มีวิบากเรียกว่า “อโหสิกรรม” อโหสิกรรมนี้มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

4.1 อโหสิกรรมฝ่ายอกุศล ได้แก่ อโหสิกรรมฝ่ายชั่ว กรรมชั่วทุกอย่างที่คนเคยทำมา เมื่อล่วงเลยเวลาของมันไปแล้ว ย่อมไม่มีโอกาสจะให้ผลกรรมชั่วแก่ผู้นั้นได้

4.2 อโหสิกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่อโหสิกรรมฝ่ายดี บุคคลที่เคยทำความดีไว้มาก เมื่อล่วงเลยเวลาการให้ผลกรรมที่กำหนดไว้ ผลของกรรมดีต่าง ๆ ที่มีผลรองลงมาย่อมไม่มีโอกาสให้ผลแก่ผู้นั้น

5. ชนกกรรม หมายถึง กรรมแต่งให้เกิด กรรมที่จะนำจิตเข้าสู่ภพคือปฏิสนธิในภพใหม่ ถือว่าเป็นตัวนำให้สัตว์ทั้งหลายไปเกิดเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน การเกิดเป็นมนุษย์ในตระกูล ที่มีความร่ำรวยหรือตระกูลที่ยากจนขัดสนก็เพราะกรรมข้อนี้ เมื่อสัตว์ทั้งหลายตายลงไปแล้ว ถ้ายังไม่สิ้นกิเลส ก็ยังต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่เรื่อยไปในวัฏสงสาร การเกิดเป็นเทวดาก็ดี เป็นมนุษย์ก็ดี เป็นสัตว์เดรัจฉานก็ดี เหล่านี้เป็นไปด้วยอำนาจของชนกกรรมทั้งสิ้น ถือว่าเป็นพนักงานตกแต่งปฏิสนธิให้เกิดขึ้นเท่านั้นไม่ได้ทำหน้าที่อย่างอื่น ในขณะที่ชนกกรรมนี้ทำหน้าที่นำสัตว์ไปเกิดนั้น กรรมนี้มีหน้าที่หรือมีอำนาจใหญ่จริง ๆ กรรมอื่นจะมาแทรกแซงแย่งหน้าที่ของเขาไม่ได้เลยเป็นอันขาด

ชนกกรรมนี้ ท่านเปรียบเสมือนมารดาผู้ทำบุตรให้เกิดมา เมื่อทารกเกิดมาแล้วมารดาก็หมดหน้าที่ไป ส่วนการที่คอยอุปถัมภ์ค้ำชูหรือคอยเบียดเบียนผู้เกิดมานั้นเป็นหน้าที่ของกรรมอื่นเช่นเดียวกับนางนมคอยดูแลทารกที่เกิดมาแทนมารดา[68] ชนกกรรมนี้มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

5.1 ชนกกรรมฝ่ายที่เป็นอกุศล ได้แก่ กรรมตกแต่งฝ่ายที่ไม่ดีเมื่อทำหน้าที่ให้สัตว์ได้เกิดมาแล้ว ย่อมผลักดันให้สัตว์ไปเกิดในทุคติภูมิซึ่งเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานได้แก่การไปเกิดในอบายทั้ง 4 คือ นิรยภูมิ ที่เกิดของสัตว์นรกหนึ่ง เปตติวิสยภูมิ ที่เกิดของเปรตหนึ่ง อสุรกายภูมิ ที่เกิดของพวกอสูรกายหนึ่ง ติรัจฉานภูมิ ที่เกิดของสัตว์เดรัจฉานหนึ่ง ตามกรรมที่สัตว์นั้นเคยสร้างไว้แล้ว ถ้าชนกกรรมฝ่ายที่ไม่ดีนี้ชักนำให้มาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะเกิดในตระกูลที่เต็มไปด้วยความยากจนขัดสน ชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์

5.2 ชนกกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ได้แก่ กรรมตกแต่งให้เกิดในฝ่ายที่ดี มีหน้าที่ในการชักนำปฏิสนธิทำสัตว์ให้เกิดมา และผลักดันให้สัตว์นั้นไปเกิดในสุคติภูมิ อันเป็นภูมิที่มี

---

[68] พระศรีวิสุทธิโสภณ(วิลาศ ญาณวโร), กรรมทีปนี ,39 - 40.

ความสุขความเจริญคือโลกสวรรค์ ตามสมควรแก่กรรมที่สัตว์ทั้งหลายได้ทำเอาไว้ ถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ กรรมนี้ก็จะนำบุคคลนั้นไปเกิดในตระกูลที่ดีมีความสุข มีความมั่งคั่ง ร่ำรวย ชีวิตไม่มีความขัดสนในเรื่องต่าง ๆ มองข้างหน้าก็มีความหวัง มองข้างหลังก็มีความสุข

6. อุปัตถัมภกกรรม หมายถึง กรรมอุปถัมภ์หรือกรรมที่เป็นฝ่ายสนับสนุนวิบากของชนกกรรม ถือว่าเป็นกรรมฝ่ายตกแต่ง อุปัตถัมภกกรรมนี้ไม่สามารถจะทำให้วิบากเกิดเองได้ มีความสามารถเพียงอุปถัมภ์ความสุขหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นต่อจากวิบากที่ชนกกรรมทำให้เกิดมา[69] หลังจากที่เกิดมาแล้วก็ส่งผลให้คนหรือสัตว์นั้นได้รับความสุขหรือความทุกข์เป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ไม่ว่าจะเกิดในทุคติหรือสุคติก็จะเสวยผลแห่งกรรมเป็นเวลาหลายพันปี อุปัตถัมภกกรรมนี้ท่านเปรียบเสมือน แม่นมหรือพี่เลี้ยงซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์เลี้ยงดูบุตรให้เจริญเติบโตต่อไป ชนกกรรมเป็นกรรมที่ทำวิบากให้เกิด ส่วนอุปัตถัมภกกรรมเป็นกรรมที่สนับสนุนค้ำชูวิบากของชนกกรรมให้ได้มีโอกาสให้ผลไปนาน ๆ คือ ถ้าประสบกับความสุขก็มีความสุขอยู่นาน ถ้าประสบกับความทุกข์ก็เป็นทุกข์อยู่นานเป็นต้นอุปัตถัมภกกรรมนี้มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

6.1 อุปัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศล ได้แก่ กรรมฝ่ายสนับสนุนที่ไม่ดี มีหน้าที่ค้ำชูกรรมที่เป็นอกุศลให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป หรือคอยซ้ำเติมผู้ที่ทำกรรมชั่วแม้เพียงเล็กน้อย แต่กลับได้รับผลตอบแทนอย่างมากมาย เช่น คนที่แอบเข้าไปขโมยทรัพย์สินในบ้านเรือนของบุคคลอื่นแต่ยังไม่ได้ขโมยอะไรสักอย่างเดียว เจ้าของทรัพย์ก็พบเห็นเข้าเสียก่อน เจ้าของทรัพย์ใช้อาวุธเข้าทำร้ายขโมยผู้นั้นจนได้รับบาดเจ็บหรือถึงตาย เป็นต้น

จากกรณีนี้ถ้าพิจารณาตามความเหมาะสมแก่กรรมของขโมยแล้ว ถือว่าเขาได้รับผลกรรมที่หนักเกินควร เพราะเขายังไม่ได้หยิบอะไรไปสักอย่าง องค์ประกอบแห่งอทินนาทานก็ยังไม่ครบ และยังไม่มีการขโมยสิ่งใดเลย แต่เขาก็ได้รับโทษหนักถึงเพียงนั้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ากรรมหนักที่ตนเคยทำไว้ในอดีตมีโอกาสให้ผล โดยอาศัยการกระทำเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นช่องทางนั่นเอง อีกอย่างหนึ่งเมื่อเจ้าของกรรมตายไปเกิดในทุคติภูมิความชั่วต่าง ๆ ก็ยิ่งส่งผลให้เขาได้รับทุกขเวทนาอันแสนสาหัสในภพนั้นเป็นเวลายาวนาน

คนที่ประกอบกรรมชั่วอันหนัก เมื่อตายไป ชนกกรรมย่อมทำหน้าที่ชักนำให้เขามาปฏิสนธิในครรภ์มารดา หลังจากนั้นอุปัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศลก็เข้าทำหน้าที่ตั้งแต่เริ่มแรกที่ทารกนั้นเกิดมา ในอดีตที่ผ่านมามารดาบิดาเคยมีทรัพย์มาก ทรัพย์นั้นก็ค่อย ๆ พินาศหมดไป จะค้าขายทางเรือ เรือก็ล่ม จะไปค้าขายทางบก ก็ถูกโจรปล้นหรือประสบอุบัติเหตุบนถนน พวกข้าทาส

---

[69] มหามกุฏราชวิทยาลัย, มโนรถปูรณี,123.

บริวารแต่ก่อนมีความจงรักภักดี แต่มาบัดนี้กลับทรยศหักหลังให้ต้องเสียทรัพย์สินเงินทองหรือให้ได้รับบาดเจ็บ ตั้งแต่เด็กคนนี้เกิดมาก็มีแต่คนพากันเกลียดชัง เป็นต้น

อุปัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศลนี้ ทำหน้าที่ให้ผลกรรมแก่เจ้าของกรรมทุกคน ดลบันดาลให้ผู้นั้นต้องมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา เมื่อเขาเจริญวัยขึ้นมา มีชีวิตที่มีแต่ความทุกข์ มีเวรภัยอยู่ไม่ขาด บางครั้งก็ดูเหมือนว่าจะพ้นจากทุกขเวทนาอันแสนสาหัสอยู่แล้ว แต่ก็เหมือนกับมีเคราะห์กรรมมาซ้ำเติมเพิ่มขึ้นมาอีก ทำให้ได้รับทุกขเวทนายิ่งกว่าเดิมไปอีกจนกว่าจะหมดกรรม ในกรณีของบุคคลผู้ขยันทำมาหากิน ประกอบอาชีพสุจริต แต่ชีวิตก็ยังมีความผิดหวังอยู่เนือง ๆ ถ้าพิจารณาตามหลักของอุปัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศลนี้ ก็จะเข้าใจเรื่องการให้ผลของกรรมได้ดียิ่งขึ้น[70]

6.2 อุปัตถัมภกกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ กรรมสนับสนุนหรือส่งเสริมฝ่ายดี กรรมนี้มีหน้าที่ส่งเสริมหรืออุ้มชูสัตว์ทั้งหลายให้ได้รับความสุขที่เหมาะแก่กรรมของตน เช่น ผู้ทำความดีเพียงเล็กน้อย แต่กลับได้รับผลตอบแทนอย่างมากมาย ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ เจริญขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนบางคนทำความดีเพียงเล็กน้อยหรือยิ่งกว่าผู้นั้น ก็ยังไม่ได้รับผลตอบแทนมากมายถึงเพียงนั้น หรืออาจจะมีคนคิดว่า ความดีที่บุคคลนั้นทำไว้เพียงเล็กน้อย ไม่สมควรแก่ผลแห่งกรรมที่เขาได้รับเลย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า ผลตอบแทนที่น่าปรารถนาอันมากมายเหล่านั้น เกิดขึ้นจากกรรมดีที่เขาได้เคยทำไว้ในอดีตกาลซึ่งยังรอให้ผลของมันอยู่ เมื่อมีกรรมดีเพียงเล็กน้อยที่ทำในปัจจุบันเป็นสื่อ จึงกลายเป็นตัวเสริมให้กรรมดีในอดีตที่เขาได้เคยทำไว้ มีโอกาสแสดงผลกรรมของตนเองได้มากขึ้น [71] เหมือนกับเชื้อหรือชนวนของไฟ แม้เป็นเพียงวัตถุชิ้นเล็ก ๆ แต่ก็สามารถลุกโพลงเป็นเปลวไฟอันยิ่งใหญ่ได้

อุปัตถัมภกกรรมฝ่ายกุศลนี้ มีหน้าที่ส่งเสริมความสุขความเจริญที่มีอยู่แล้วให้มียิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก อีกอย่างหนึ่ง บางครั้งเมื่อมีเหตุการณ์อันน่าจะถึงความวิบัติ ฉิบหาย บาดเจ็บหรือควรถึงแก่ชีวิตเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น อุปัตถัมภกกรรมฝ่ายกุศลก็เข้ามาทำหน้าที่รักษาไว้ ไม่ให้ต้องประสบกับความวิบัติ หรืออันตรายเหล่านั้นได้ ป้องกันผู้ทำกรรมดีให้พ้นจากความทุกข์หรือพ้นจากอันตรายที่ร้ายแรงได้

7. อุปปีฬกกรรม หมายถึง กรรมที่มีหน้าที่บีบคั้น บั่นทอน หรือเบียดบังการให้ผลของกรรมเดิมต้องเปลี่ยนไป คือ เบียดเบียนกรรมนั้น ๆ ไม่ให้ผลอย่างเต็มที่ คอยบีบคั้นตัดทอน

---

[70] พระมหาธนกร สุขเสริม, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระสุตันตปิฎกและคัมภีร์อุปนิษัท” ,34 – 35.

[71] มูลนิธิปราณี สำเริงราชย์, รวมเรื่องกรรม (กรุงเทพฯ : อักษรธเนศวรกรพิมพ์,2528), 48 – 49.

ความสุขหรือความทุกข์ของคนให้ค่อย ๆ เสื่อมลงไป มีสุขก็มีได้ไม่นาน มีทุกข์ก็มีได้ไม่นาน เช่นกัน[72]

อุปปีฬกกรรมนี้ เป็นกรรมฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรม ทำหน้าที่ตัดรอนผลของชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมให้ลดลง เป็นตัวคอยขัดขวางอยู่ตลอดเวลา จะอยู่ดีมีความสุขก็มีความสุขไม่ได้เต็มที่ จะชั่วช้าทรพีก็มีไปไม่ได้นาน จะดีก็ดีไม่เต็มที่ จะชั่วก็ชั่วไม่เต็มที่เหมือนกัน ท่านเปรียบกรรมข้อนี้เหมือนกับพืชพันธุ์ธัญญาหารที่กำลังงอกขึ้นมา ถ้ามีใครมาทำลายด้วยท่อนไม้หรืออาวุธต่าง ๆ หรือลงมือตัดทิ้งเสีย พืชพันธุ์เหล่านั้นก็จะไม่เจริญเติบโตงอกงามอีกต่อไป มีแต่จะรอวันตายข้างหน้า[73] อุปปีฬกกรรมนี้มี 2 อย่าง คือ

7.1 อุปปีฬกกรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมเบียดเบียนฝ่ายไม่ดี จะคอยขัดขวางผลของกรรมดีอยู่ตลอดเวลา มีหน้าที่เข้าไปเบียดเบียนทำร้ายกุศลกรรมให้มีสภาพตรงข้ามกับตนในขณะที่คุณความดีต่าง ๆ กำลังให้ผลที่เป็นความสุข ความเจริญแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมอยู่ ถ้าหากว่าอุปปีฬกกรรรมฝ่ายอกุศลมีโอกาสแล้ว มันจะตรงเข้าไปเบียดเบียน ทำร้ายผลของกุศลกรรมทันที คอยบั่นทอนชีวิตของคนนั้นที่กำลังก้าวหน้าให้อับเฉาลง ลดความก้าวหน้าลงเรื่อย ๆ

การให้ผลกรรมในลักษณะนี้ก็เนื่องมาจากว่า อกุศลกรรมที่เขาเคยทำไว้ในปางก่อนกำลังให้ผลแก่เจ้าของกรรม ทำให้คนที่มีความสุขหรือมีเงินทองต้องประสบกับความทุกข์ยาก ได้รับความเดือดร้อนไปเรื่อย ๆ ที่เคยมั่งมีก็จะค่อย ๆ จนลง หรือคนที่ยากจนอยู่แล้วก็ยากจนหนักเข้าไปอีก[74]

7.2 อุปปีฬกกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมเบียดเบียนฝ่ายดี มีหน้าที่เข้าไปบั่นทอนหรือทำร้ายอกุศลกรรมอันมีสภาพตรงข้ามกับตน คือ ในขณะที่ความชั่วกำลังให้ผลเป็นความทุกข์ความทรมานแก่เจ้าของกรรมอยู่ ถ้าหากว่าอุปปีฬกกรรมฝ่ายกุศลนี้มีโอกาสให้ผลกรรมมันก็จะตรงดิ่งเข้าไปเบียดเบียน ทำร้ายความชั่วนั้นทันทีเช่นเดียวกัน มีผลทำให้เจ้าของกรรมที่กำลังประสบกับความทุกข์หรือภัยพิบัติอยู่ กลับได้ความสุขความโชคดี อุดมสมบูรณ์ไปด้วยโภคทรัพย์ ลาภ ยศ บริวาร มีหน้าที่การงานหรือตำแหน่งที่ใหญ่โตขึ้น ที่เคยยากจนก็ทำท่าจะเป็นคนที่ร่ำรวยขึ้นเรื่อย ๆหรือที่ร่ำรวยอยู่แล้วกิจการก็ค่อย ๆ เจริญยิ่งขึ้นไปอีก จนกลายเป็นมหาเศรษฐีในเวลาไม่นาน เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกรรมดีในอดีตเป็นปัจจัยให้เจ้าของกรรมได้รับผลตามข้อนี้

---

[72] พระพุทธโฆษะ, พระวิสุทธิมรรคแปล ,224.

[73] มหามกุฏราชวิทยาลัย, มโนรถปูรณี ,123.

[74] พระศรีวิสุทธิโสภณ(วิลาศ ญาณวโร), กรรมทีปนี ภาค1 ตอน1, 89.

ดังนั้น อุปปีฬกกรรมนี้ จึงถือว่าเป็นกรรมที่ส่งผลตรงกันข้ามกับกรรมเดิมหรือกรรมเก่าที่กำลังให้ผลอยู่ ถ้าชีวิตกำลังเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างดี กรรมนี้ก็จะคอยทำให้บุคคลนั้นต้องขาดทุนหรือเสื่อมลงเรื่อย ๆ หรือถ้าชีวิตที่กำลังขัดสนยากจน กรรมนี้จะคอยทำให้ชีวิตค่อย ๆ ดีขึ้นหรือดีวันดีคืน เรียกได้ว่า เป็นฝ่ายค้านตลอดกาล ถ้าชั่วก็ค้านให้มันดีขึ้น ถ้าดีอยู่ก็ค้านให้ค่อย ๆ เลวลง การให้ผลของกรรมข้อนี้จึงมีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป เปรียบเหมือนกับหยดน้ำที่ไหลลงตุ่ม ก็สามารถทำให้ตุ่มเต็มได้เช่นเดียวกัน

อุปฆาตกกรรม หมายถึง กรรมตัดรอนหรือกรรมพิฆาต ทำหน้าที่เข้าไปฆ่ากรรมอื่น ๆ และวิบากของกรรมอื่นให้ขาดลงอย่างเฉียบพลันทันที เป็นกรรมที่พลิกสถานการณ์จากหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว เช่น คนที่มีชนกกรรมแต่งไว้อย่างดีเลิศ มีชีวิตที่มั่นคงร่ำรวย เป็นอยู่อย่างสบาย เมื่ออุปฆาตกรรมในอดีตตามให้ผลทันแล้ว ย่อมพลิกชีวิตของบุคคลนั้นให้ล้มละลาย กลายเป็นขอทานหรือตายไปทันที หรือเดิมชนกกรรมแต่งไว้เลวมาก แต่กลับได้กลายเป็นเศรษฐีร่ำรวยมหาศาลไปทันทีก็มี

อุปฆาตกกรรมนี้ เป็นฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรม เมื่อทำหน้าที่ให้ผลของมันย่อมตัดรอนผลของชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมให้ขาดลงทันที แล้วตนเองก็เข้าไปให้ผลแทนที่อย่างฉับไว อุปฆาตกกรรมนี้มีลักษณะคล้ายกับอุปปีฬกกรรม แต่ให้ผลที่รุนแรงกว่ารวดเร็วกว่าอุปปีฬกกรรม

อุปปีฬกกรรม เมื่อจะให้ผลก็จะค่อยเป็นค่อยไป เป็นไปอย่างช้า ๆ ไม่รวดเร็วฉับพลัน บีบคั้นให้ค่อย ๆ เสื่อมลงหรือค่อย ๆ เจริญขึ้น แต่ในกรณีของอุปฆาตกกรรมนี้ เมื่อให้ผลจะเป็นไปแบบฉับพลันทันที คือจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว เช่นคนถูกรางวัลเป็นมหาเศรษฐีในขณะนั้นเอง หรือที่เป็นคนรวยอยู่แล้ว กลับต้องได้รับภัยพิบัติต่างๆ จนกลายเป็นยาจกหรือตายไปทันที

อุปฆาตกกรรม มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อุปัจเฉทกกรรม” หมายถึง กรรมที่ทำหน้าที่เข้าไปตัดขาด หรือประหารกรรมและวิบากของกรรมอื่น ให้มีสภาพที่ตรงข้ามกับตนทันที ในเวลาที่กรรมดีให้ผลอยู่ กรรมชั่วอย่างหนึ่งจะเข้ามาตัดทอนกรรมดีนั้นให้ตกไป หรือในเวลาที่กรรมชั่วยังให้ผลอยู่ ก็จะมีกรรมดีอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้นมาตัดทอนกรรมชั่วนั้นให้เสื่อมลงไป[75] กรรมนี้แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

8.1 อุปฆาตกกรรมฝ่ายอกุศล ถือว่าเป็นกรรมตัดรอนฝ่ายชั่ว เมื่อกรรมนี้มีโอกาสเหมาะตามมาทันเจ้าของกรรมแล้ว ย่อมทำหน้าที่เข้าไปฆ่ากุศลกรรม คุณงามความดี

---

[75] มหามกุฏราชวิทยาลัย, มโนรถปูรณี,125.

ทั้งหลาย หรือความสุขความเจริญของบุคคลให้สิ้นสุดลงอย่างเด็ดขาดไม่ให้เหลือเลยให้ผลแบบทันทีทันใดไม่เนิ่นช้าเหมือนกับอุปปีฬกกรรม เช่น คนที่ผลกรรมดีให้ผลอยู่ ชีวิตมีความสะดวกสบาย มีทรัพย์สมบัติ บริวาร ลาภ ยศ เฟื่องฟู เป็นที่นับถือของคนทั่วไป เมื่ออุปฆาตกกรรมฝ่ายอกุศลตามมาทันแล้ว ก็ทำให้ผู้นั้นต้องล่มจมพบกับความพินาศไปทันที นี่ถือว่าอุปฆาตกกรรมฝ่ายอกุศลเข้าไปตัดวิบากของกุศลกรรม

8.2 อุปฆาตกกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมตัดรอนฝ่ายดี กรรมนี้เมื่อได้โอกาสที่เหมาะสมหรือตามมาทันเจ้าของกรรมแล้ว ก็ทำหน้าที่เข้าไปฆ่าวิบากของอกุศลกรรมให้สิ้นสุดลงอย่างเด็ดขาด ทำให้ความทุกข์ทรมานหรือภัยพินาศของผู้นั้นต้องพ่ายแพ้ในขณะนั้นทันที เช่น คนที่เป็นยาจก ยากจนขัดสนมาตลอด แต่กลับประสบกับความโชคดีอย่างใหญ่หลวง กลายเป็นคนที่ร่ำรวยขึ้นมาทันใด

ในกรณีที่คนทำกรรมชั่วมาตลอด เมื่อตายไปได้ไปเกิดในสวรรค์ หรือได้บรรลุอริยมรรคอริยผล สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาก็มีมาก บางคนอาจจะพิจารณาว่าความดีที่บุคคลนั้นได้รับ ไม่เหมาะสมกับกรรมชั่วของเขา กลับได้ดียิ่งกว่าคนทำดีเป็นหลายเท่า ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า กรรมดีจำนวนมากที่เขาเคยทำไว้ในอดีตมีโอกาสตามมาทัน และให้ผลของมันเอง หักล้างกรรมชั่วทุกอย่างให้หมดไป[76]

9. ครุกกรรม หมายถึง กรรมหนัก กรรมให้ผลรุนแรง กรรมนี้เป็นกรรมที่หนักกว่ากรรมอื่น ๆ ในขณะเดียวกันก็มีโอกาสให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ เช่นเดียวกัน ถ้าไม่มีกรรมอื่นมาขัดขวาง เป็นกรรมที่มีโทษมากหรือมีคุณมาก จึงทำหน้าที่ให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ กรรมนี้ท่านเปรียบเหมือนกับว่า ก้อนกรวดหรือก้อนเหล็กแม้มีขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดที่คนโยนลงไปในแม่น้ำย่อมจมลงอย่างเดียวไม่สามารถจะลอยขึ้นมาเหนือน้ำได้อีกเลย[77] ครุกกรรม มีอยู่ 2 อย่าง คือ

9.1 ครุกกรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมหนักฝ่ายชั่วที่หนักกว่ากรรมอื่น ๆ เช่น อนันตริยกรรม 5 เป็นต้น กรรมนี้สามารถจะให้ผลกรรมแก่เจ้าของกรรมในชาติที่ 2 คือชาติหน้า กรรมอื่น ๆ ไม่มีอำนาจมาขวางกั้นการให้ผลของกรรมชนิดนี้ได้ นอกจากจะเป็นครุกกรรมด้วยกันเอง ครุกกรรมใดมีความสำคัญกว่า มีกำลังแรงกว่า ครุกกรรมนั้นย่อมทำหน้าที่เป็นหัวหน้าเพื่อเป็นตัวให้ผลก่อน ครุกกรรมใดมีกำลังน้อยกว่าอ่อนกว่า ก็จะให้ผลกรรมหลังจากนั้น คนผู้ทำบาปกรรมหนัก เมื่อตายไป ครุกกรรมฝ่ายอกุศลจะนำไปเกิดในอบายภูมิทั้ง 4 ทันที ครุกกรรมฝ่ายอกุศลที่เป็นกรรมหนัก ได้แก่

---

[76] พระศรีวิสุทธิโสภณ(วิลาศ ญาณวโร), กรรมทีปนี ภาค1 ตอน1, 158.

[77] มหามกุฏราชวิทยาลัย, มโนรถปูรณี,118.

9.1.1 นิยตมิจฉาทิฏฐิกรรม คือ การมีความเห็นผิดอันดิ่งลงไป เช่น คนที่มีความเห็นว่า บาปบุญคุณโทษไม่มีจริง พ่อแม่ไม่มีบุญคุณต่อลูกจริง เป็นต้น

9.1.2 อนันตริยกรรม คือ กรรมอันเป็นบาปหนัก จะให้ผลในชาติต่อไป มีอยู่ 5 ประการ คือ ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อ และทำพระสงฆ์ให้แตกจากกัน อนันตริยกรรมทั้ง 5 ประการนี้ มีโทษหนักและมีลำดับการให้ผลก่อนและหลัง ดังต่อไปนี้ คือ

1) สังฆเภทอนันตริยกรรม
2) โลหิตุปบาทอนันตริยกรรม
3) อรหันตฆาตอนันตริยกรรม
4) มาตุฆาตอนันตริยกรรม
5) ปิตุฆาตอนันตริยกรรม

ถ้ามีคนผู้มีใจหยาบช้าโหดร้าย ทำอนันตริยกรรมครบทั้ง 5 ประการ เมื่อเขาตายจากโลกนี้ไปแล้ว สังฆเภทอนันตริยกรรม ถือว่าเป็นกรรมที่หนักที่สุดกว่าอนันตริยกรรมข้ออื่น ๆ จะทำหน้าที่เป็นพนักงานตกแต่งปฏิสนธิให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ชักนำผู้ทำบาปกรรมนี้ไปบังเกิดเป็นสัตว์นรก เสวยทุกขเวทนาอันแสนสาหัส โดยไม่มีเวลาว่าง[78]

9.2 ครุกกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมหนักฝ่ายดี ส่งผลให้ผู้ประกอบกรรมนี้ไปบังเกิดในสุคติภูมิในชาติต่อไป อย่างแน่นอน ไม่มีข้อยกเว้น ครุกกรรมฝ่ายกุศลนี้ได้แก่ มหัคคตกรรม คือ สมาบัติ 9 ประการ เป็นกรรมหนักฝ่ายดี ทำหน้าที่ให้ผลกรรมก่อนกรรมดีอื่น ๆ[79] กรรมหนักฝ่ายดีทั้ง 9 ประการนี้ คือ

9.2.1 รูปฌานกุศล 5 ประการ คือ

1) ปฐมฌานกุศล
2) ทุติยฌานกุศล
3) ตติยฌานกุศล
4) จตุตถฌานกุศล
5) ปัญจมฌานกุศล

9.2.2 อรูปฌานกุศล 4 ประการ คือ

1) อากาสานัญจายตนฌาน

---

[78] พระศรีวิสุทธิโสภณ(วิลาศ ญาณวโร), กรรมทีปนี ภาค1 ตอน1, 227.

[79] พระพุทธโฆษะ, พระวิสุทธิมรรค.แปล ,224.

2) วิญญาณัญจายตนฌาน

3) อากิญจัญญายตนฌาน

4) เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

มหัคคตกรรมทั้ง 9 ประการนี้ เรียกว่า ครุกกรรมฝ่ายกุศล ผู้ที่จะเสวยความสุขในชั้นนี้ได้ ต้องปฏิบัติสมาธิภาวนาจนได้บรรลุฌานขั้นต่าง ๆ สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ เมื่อผู้นั้นตายไปฌานกุศลต่าง ๆ ที่ได้บรรลุนั้น ย่อมเข้ามาทำหน้าที่เป็นพนักงานตกแต่งกรรมเพื่อชักนำให้บุคคลนั้นไปเกิดเป็นพระพรหมผู้ประเสริฐอยู่ในเทวโลกชั้นต่าง ๆ ตามอำนาจฌานกุศลที่ตนได้บรรลุ[80]

10. พหุลกรรม หมายถึง กรรมที่ทำไว้มากหรือกรรมหนา คือหนาด้วยความดีมีศีลธรรมหรือหนาด้วยความชั่วเพราะขาดคุณธรรมประจำใจ[81]กรรมนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อาจิณณกรรม” แปลว่า กรรมที่สั่งสมไว้บ่อย ๆ หรือทำมาจนเคยชิน แม้จะทำไว้ครั้งเดียว แต่ก็นึกถึงกรรมนั้นบ่อย ๆ ส้องเสพกรรมนั้นบ่อย ๆ กรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าทำอย่างสม่ำเสมอก็กลายเป็นกรรมที่หนักได้ เมื่อผู้นั้นตายไปถ้าไม่มีครุกกรรมเลย พหุลกรรมนี้จะให้ผลกรรม กรรมข้อนี้เปรียบเหมือนกับว่า นักมวยปล้ำ 2 คนบนเวที ใครมีกำลังมากกว่า คนนั้นก็สามารถทำให้อีกคนหนึ่งล้มคือพ่ายแพ้ไปได้[82] พหุลกรรมมีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

10.1 พหุลกรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมหนาฝ่ายชั่ว มีผลด้านลบต่อผู้ทำ ผู้ทำทุจริตกรรมไว้มาก ถึงแม้จะเป็นกรรมไม่หนักแต่ก็พอกพูนขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นกรรมชั่วที่หนาขึ้นมาได้ เหมือนหยดน้ำที่ไหลลงตุ่มทีละหยดย่อมทำให้ตุ่มเต็มได้เช่นเดียวกัน ผู้ทำกรรมนี้เป็นประจำมักจะหวนคิดถึงกรรมชั่วที่ตนเคยทำมา จนเป็นภาพนิมิตติดใจทำให้ตนเองต้องเดือดร้อนโทมนัสไม่จบสิ้น

10.2 พหุลกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมหนาฝ่ายดี มีผลเป็นบวกแก่เจ้าของกรรม ทำให้รู้สึกยินดีเมื่อนึกถึงกรรมที่ตนเคยทำมา กรรมดีประเภทนี้คือ ทำดี พูดดี คิดดี เป็นประจำเมื่อกรรมนี้ได้อาเสวนปัจจัยเป็นเวลานาน ก็มีผลทำให้เจ้าของกรรมมีความสุขตลอดเวลาเช่นกัน

การให้ผลของพหุลกรรมนี้ จะดำเนินไปตามแรงของกรรมดีหรือกรรมชั่ว คือ ถ้าหากกรรมชั่วมีกำลังมากกว่า พหุลกรรมที่เป็นกรรมดีมีกำลังน้อยกว่าพหุลกรรมที่เป็นกรรมชั่วจะทำหน้าที่ชักนำให้คนนั้นไปเกิดในอบายภูมิ แต่ถ้าหากว่าพหุลกรรมฝ่ายดีมีกำลังมากกว่าพหุลกรรม

---

[80] พระศรีวิสุทธิโสภณ(วิลาศ ญาณวโร), กรรมทีปนี, ภาค1 ตอน1, 236 - 237.

[81] พระพุทธโฆษะ, พระวิสุทธิมรรคแปล ,224.

[82] มหามกุฏราชวิทยาลัย, มโนรถปูรณี ,119.

ฝ่ายชั่ว กรรมฝ่ายดีจะทำหน้าที่ชักนำบุคคลนั้นไปเกิดในสุคติภูมิ ซึ่งเป็นภพภูมิที่มีแต่ความสุขแทน[83]

11. อาสันนกรรม หมายถึง กรรมที่ทำเมื่อคนจวนจะตาย หรือกรรมที่นึกได้ในเวลาที่จวนจะตาย[84] กรรมข้อนี้จะให้ผลของมันเองถ้าไม่มีครุกกรรมหรือพหุลกรรม กรรมที่คนทำตอนใกล้จะตายหรือนึกได้ตอนใกล้ตายนี้ จะให้ผลก่อนเพราะอยู่ใกล้ปากทาง จิตไปนึกหน่วงอารมณ์นั้นไว้แน่นทั้งที่เป็นฝ่ายดีและชั่ว อาสันนกรรมนี้เป็นกรรมที่ใกล้กับจุติจิตและปฏิสนธิจิต ถึงแม้มีกำลังน้อยก็ให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ได้

ท่านเปรียบเหมือนกับรถที่ติดไฟแดง เมื่อไฟเขียวเปิดแล้ว รถที่อยู่ข้างหน้าถึงแม้จะมีกำลังน้อยก็ย่อมออกไปได้ก่อน พอผ่านไประยะหนึ่งรถที่มีกำลังดีกว่า ย่อมแซงหน้าขึ้นไปได้ ผลของอาสันนกรรมนี้ให้ผลก่อนก็จริงแต่ให้ผลในระยะสั้น เมื่อสิ้นแรงอาสันนกรรมแล้ว ก็เป็นโอกาสของอาจิณณกรรมหรือพหุลกรรม คือ กรรมที่ตนเคยทำไว้จนเคยชิน เคยทำไว้จนเป็นนิสัยจะให้ผลต่อไป[85] การให้ผลของกรรมข้อนี้เปรียบเหมือนกับว่า โคที่อยู่ในคอก เมื่อนายโคบาลเปิดประตูคอกออกแล้ว โคตัวใดอยู่ใกล้ปากคอก ถึงแม้จะเป็นโคแก่มีกำลังน้อย แต่ก็สามารถออกจากคอกได้ก่อนโคตัวอื่นๆ ฉันใดอาสันนกรรมนี้ก็ให้ผลเช่นเดียวกันฉันนั้น อาสันนกรรมนี้มี 2 ฝ่าย คือ

11.1 อาสันนกรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมจวนเจียนฝ่ายชั่ว คนที่กำลังจะตายก็ยังประกอบความชั่วอยู่ เช่น อาจจะถูกความโกรธครอบงำ ผูกความแค้นไว้กับคนอื่น หรือฆ่าสัตว์ทำทุจริตกรรมอื่น ๆ เป็นต้น ในขณะเขากำลังเพลิดเพลินอยู่กับกรรมชั่วนั้น ก็ต้องมีอันถูกยิงตายหรือตายด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง อาสันนกรรมฝ่ายชั่วนี้มีอำนาจส่งให้ผู้นั้นไปเกิดในอบายภูมิ

11.2 อาสันนกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมจวนเจียนฝ่ายดี เช่น การถวายทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น คนที่ทำกุศลกรรมบางอย่างมาเป็นเวลานาน เขาไม่สนใจที่จะนึกถึงกรรมนั้นอีก หรืออาจจะลืมไปก็มี แต่ในขณะที่ใกล้จะตายเขานึกถึงความดีนั้นขึ้นมาได้ ทำให้จิตใจเบิกบาน กุศลจิตเกิดขึ้น มองเห็นคุณความดีที่ตนได้เคยทำไว้ เมื่อเขาตายไปในขณะนั้น อาสันนกรรมฝ่ายกุศลย่อมทำหน้าที่ชักนำให้เขาไปเกิดในโลกสวรรค์ได้[86] ดังนั้น จึงมักมีประเพณีทำบุญให้คน

---

[83] พระศรีวิสุทธิโสภณ(วิลาศ ญาณวโร), กรรมทีปนี, ภาค1 ตอน1, 314 - 315.

[84] มหามกุฏราชวิทยาลัย, มโนรถปูรณี, เล่ม2 ,121.

[85] วศิน อินทสระ, หลักการเวียนว่ายตายเกิด (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,2536),10.

[86] พระศรีวิสุทธิโสภณ(วิลาศ ญาณวโร), กรรมทีปนี, ภาค1 ตอน1, 226.

เจ็บหนัก เช่น มารดาบิดา กำลังป่วยหนัก ลูกหลานจึงไปนิมนต์พระสงฆ์มาให้ศีลบ้าง ถวายสังฆทานบ้าง ฟังเทศน์บ้าง ก็เพื่อให้ผู้ป่วยได้สร้างอาสันนกรรมฝ่ายกุศลนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การให้ผลของอาสันนกรรมทั้ง 2 ฝ่ายนี้ บางครั้งก็ดูเหมือนให้ผลตรงกันข้ามกับสภาพกรรมเดิมที่เจ้าของกรรมได้เคยทำไว้ เพราะว่าบางคนไม่ได้เคยทำความดีไว้เลยในเวลาใกล้ตายคิดถึงผลกรรมชั่วที่ตนจะได้รับ จึงรีบทำความดีต่างๆไว้ ในขณะทำความดีนั่นเอง มีเหตุที่ทำให้ตนเองต้องเสียชีวิต กรรมดีที่เขาทำในขณะนั้น ก็จะชักนำให้เขาไปเกิดในสุคติภพได้ ในทำนองเดียวกัน คนที่ทำความดีมาตลอดมีกรรมชั่วเป็นบางครั้ง ในเวลาใกล้ตายเกิดความคิดชั่ววูบไปทำกรรมชั่วเล็กน้อยบางอย่างเข้า และเสียชีวิตในขณะที่ทำความชั่วนั้น กรรมนั้นจะชักนำให้เขาไปเกิดในทุคติได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การให้ผลกรรมทั้ง 2 ฝ่ายนี้จะให้ผลไม่ได้นาน เจ้าของกรรมก็เสวยผลของอาสันนกรรมไม่นานเหมือนกัน เมื่อสิ้นกรรมนี้แล้วก็เป็นหน้าที่ของอาจิณณกรรมจะให้ผลต่อไป

12. กตัตตากรรม หมายถึง กรรมสักว่าทำ หรือกรรมที่ทำโดยไม่มีความตั้งใจที่จะทำอย่างนั้นจริง ๆ หรือกรรมที่กระทำโดยความประมาทซึ่งผู้ทำไม่ได้คิดว่า จะเกิดผลร้ายแรงจนถึงแก่ชีวิต ไม่ได้มีความจงใจอย่างเต็มที่คล้ายกับว่าไม่ได้เต็มใจทำ กรรมนี้จึงมีกำลังอ่อน มีกำลังน้อยกว่ากรรมอื่น ๆ ทั้งหมด น้อยจนกระทั่งว่าผู้ทำกรรมไม่รู้สึกว่าเป็นบุญหรือเป็นบาป ไม่ได้สนใจเป็นพิเศษอะไรเลย เพียงแต่สักว่าทำเท่านั้น แต่กรรมนี้ก็มีการให้ผลเหมือนกับกรรมอื่น ๆ แก่เจ้าของกรรม คือ ถ้าไม่มีครุกกรรม อาสันนกรรม หรืออาจิณณกรรม อย่างใดอย่างหนึ่งมาขัดขวางไว้ กรรมนี้จึงจะมีโอกาสให้ผลและนำไปสู่ปฏิสนธิคือการเกิดใหม่[87] ซึ่งกำหนดแน่นอนไม่ได้ว่าจะเป็นช่วงใด แต่จะให้ผลแน่นอนไม่ชาติใดก็ชาติหนึ่ง

กรรมข้อนี้เปรียบเหมือนกับลูกศรที่คนบ้ายิงไป หรือท่อนไม้ที่คนบ้าขว้างไป ไม่มีเป้าหมายแน่นอนว่า ลูกศรหรือท่อนไม้นั้นจะไปตก ณ ที่ใด เพราะเขายิงหรือขว้างไปตามประสาคนบ้าไม่มีเป้าหมายแน่นอน กำหนดไม่ได้ว่าจะไปตกในสถานที่แห่งใดในพื้นปฐพีนี้ แต่สิ่งที่กำหนดได้ชัดเจนก็คือลูกศรหรือท่อนไม้นั้นจะต้องตกลงบนพื้นแน่นอน[88] กตัตตากรรมมี 2อย่าง คือ

12.1 กตัตตากรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมสักว่าทำฝ่ายไม่ดี เช่น เห็นเพื่อนไปทำความชั่วก็ไปทำกับเขาบ้าง แต่อยู่ข้างหลังเพื่อน หรือเป็นเพียงตัวประกอบ ไม่ได้ตั้งอกตั้งใจที่จะไปก่อกรรมทำบาปอย่างจริงจัง แต่ก็ถือว่าเป็นบาปที่มีผลต่อผู้ทำเช่นเดียวกับกรรมอื่น ๆ ถึงแม้จะเป็นเพียงกรรมสักแต่ว่าทำก็ตาม มีผลทำให้คนไปเกิดในทุคติภูมิได้

---

[87] พระพุทธโฆษะ, พระวิสุทธิมรรคแปล ,224.

[88] มหามกุฏราชวิทยาลัย, มโนรถปูรณี,เล่ม2 ,122.

12.2 กตัตตากรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมสักว่าทำฝ่ายดี สักแต่ว่าทำเท่านั้นเอง เช่น เห็นคนอื่นรับศีล ก็รับไปอย่างนั้นไม่ได้ตั้งใจจะรับศีลอย่างแท้จริง ทำไปพอเป็นพิธีเท่านั้น หรือเห็นคนอื่นกราบพระ ก็ทำไปอย่างนั้นกับเขาเหมือนกัน แต่ไม่ได้นอบน้อมด้วยใจจริง เพียงทำไปตามหน้าที่เท่านั้น อย่างไรก็ตาม กรรมดีที่สักแต่ว่าทำนี้มีผลต่อคนเหมือนกับกรรมอื่น ๆ แต่มีผลน้อย ส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิได้ถ้าไม่มีกรรมอื่นขัดขวาง

สรุปได้ว่า กรรมในอรรถกถานั้นเป็นการรวบรวมกรรมประเภทต่างๆที่มีกระจัดกระจายอยู่ในพระไตรปิฎกมาจัดไว้เป็นหมวดหมู่โดยยึดหลักกรรมที่ให้ผลตามลำดับเวลา ซึ่งมี4 ประการคือ ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม อุปปัชชเวทนียกรรม อปราปริยเวทนียกรรม และอโหสิกรรม โดยยึดหลักกรรมที่ให้ผลตามหน้าที่มี 4 ประการ คือ ชนกกรรม อุปัตถัมภกกรรม อุปปีฬกกรรม และอุปฆาตกกรรม และโดยยึดหลักการให้ผลตามลำดับความหนักเบา มี 4 ประการเช่นกัน คือ ครุกกรรม พหุลกรรม หรืออาจิณณกรรม อาสันนกรรม และกตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม ซึ่งรวมทั้งหมดแล้วจึงเรียกว่า กรรม 12 และการให้ผลของกรรมแต่ละประเภทก็มีความสัมพันธ์กัน จัดลำดับการให้ผลกันไปตามเวลา ตามหน้าที่และตามลำดับความหนักเบา ซึ่งเป็นการจัดสรรของกรรมเอง ไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอกแต่อย่างใด และในกรรมแต่ละประเภทนั้นก็ยังแยกเป็นทั้งกรรมฝ่ายดี คือฝ่ายกุศล และกรรมฝ่ายชั่ว คือฝ่ายอกุศล ซึ่งมีการอธิบายไว้อย่างละเอียด จึงน่าจะทำให้บุคคลที่ได้ศึกษาเรื่องกรรม 12 มีความเข้าใจในเรื่องของกรรมและกฎแห่งกรรมได้ดีขึ้น ไม่ตีโพยตีพาย หรือไปโทษคนอื่นหรือสิ่งแวดล้อม ถ้าเมื่อใดที่ได้รับผลกรรมไม่ดี และย่อมจะทำให้บุคคลผู้นั้นมีความหมั่นเพียรในการทำความดียิ่งขึ้น ในเมื่อเขามีความเชื่อในเรื่องของกรรม[89]

“**กรรม 12**” ที่มีปรากฏอยู่ในเอกสารชั้นทุติยภูมิ (secondary source) ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่พระอรรถกถาจารย์รุ่นหลังได้เขียนไว้ ได้แก่ คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับแปลและมโนรถปูรณี แสดงเรื่อง กรรม 12 ที่มีปรากฏอยู่ในวิสุทธิมรรคแปล ในกรรมวิบากนั้น

กรรม(วิภาคหนึ่ง) มี 4 อย่าง คือ[90]

1. ทิฏฐธรรมเวทีนียกรรม (กรรมให้ผลในอัตภาพปัจจุบัน)
2. อุปปัชชเวทนียกรรม (กรรมให้ผลในอัตภาพถัดไป)
3. อปราปริยเวทนีกรรม (กรรมให้ผลในภพต่อๆ ไป)
4. อโหสิกรรม (กรรมเลิกให้ผล)

---

[89] อัมพร หุตะสิทธิ์,“กรรม 12 และการให้ผล”(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี,2546), 33.

[90] มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล,เล่ม 3, ภาค 3 ตอนจบ, 30 – 41.

ในกรรม 4 นั้นชวนะจิตดวงแรกเป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม ในจิต 7 นัย กรรมนั้นย่อมให้วิบากในอัตภาพนี้เท่านั้น แต่เมื่อไม่อาจ(ให้วิบาก)อย่างนั้นคือ กลายเป็นอโหสิกรรมไป

อันอโหสิกกรมย่อมเป็นด้วยอำนาจติคะ คือไม่มีผลทั้ง 3 กาล ดังมีอยู่

ส่วนชวนะเจตนาดวงที่ 7 เป็นกุศลหรืออกุศลก็ตามให้สำเร็จ ได้ชื่อว่าอุปัชชเวทนียกรรม อุปัชชเวทียกรรมนั้น ย่อมให้วิบากในอัตภาพถัดไป เมื่อไม่อาจให้วิบากอย่างนั้น คือกลายเป็นอโหสิกรรมไป

ชวนะเจตนา 5 ดวง ในระหว่างชวนะเจตนา 2 ดวงนั้น ชื่อว่า อปรา ปริยเวทนียกรรม อปราปริยเวทนียกรรมนั้นได้โอกาสเมื่อใด ย่อมให้วิบากเมื่อนั้นในอนาคต เมื่อความเป็นไปแห่งสงสารยังมีอยู่ อปราปริยเวทนียกรรมนั้นย่อมไม่กลายเป็นอโหสิกรรม

กรรม 4 อย่างอีกวิภาคหนึ่ง คือ

1.กรรมที่เป็น ครุกกรรรม (กรรมหนัก)

2.พหุลกรรม (กรรมหนา)

3.อาสันนกรรม (กรรมใกล้ตาย)

4.กฏัตตาวาปนกรรม (กรรมสักแต่ว่าทำ)

ในกรรม 4 นั้น กรรมเป็นกุศลหรือเป็นอกุศลก็แล้วแต่ในกรรมหนักและไม่หนัก กรรมใดหนักคือเป็น (อนันตริยกรรม) มีมาตุฆาตเป็นต้น ก็ดี เป็นมหัคคตกรรมก็ดี กรรมที่หนักนั่นแหละย่อมให้ผลก่อน

แม้ในกรรมหนาและไม่หนาก็อย่างนั้น กรรมใดหนา (คือทำมาก)เป็น(ฝ่ายกุศล) เช่น ความมีศีลงาม หรือเป็น (ฝ่ายอกุศล) เช่น ความมีศีลทรามก็ตาม กรรมหนักนั้นแลย่อมให้ผลก่อน

กรรมที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย ชื่อว่า อาสันนกรรม อันบุคคลผู้ใกล้ตายอาจระลึกถึงกรรมอันใดได้ เขาย่อมไป เกิดด้วยกรรมอันนั้นแล

ส่วนกรรมนอกจากกรรม 3 อย่างนั้น ที่ได้อาเสวนะบ่อยๆ ชื่อว่ากฏัตตาวาปนกรรม ในเมื่อกรรม 3 อย่างนั้นไม่มี มันก็ฉัดไปสู่ปฏิสนธิได้

กรรม 4 อย่าง อีกวิภาคหนึ่ง คือ

1. ชนกกรรม (กรรมแต่งให้เกิด)

2. อุปถัมภกกรรม (กรรมสนับสนุน)

3. อุปปีฬกกรรม (กรรมบีบคั้น)

4. อุปฆาตกรรม (กรรมตัดรอน)

ในกรรม 4 อย่างนั้น กรรมที่ชื่อชนกกรรม เป็นได้ทั้งกุศล ทั้งอกุศล ชนกกรรมนั้นย่อมยังวิบากขันธ์ ทั้งที่เป็นกามาวจร และรูปาวจร อรูปาวจรให้เกิด ทั้งในปฏิสนธิกาลทั้งในปวัติกาล ส่วนอุปถัมภกกรรมไม่อาจยังวิบากให้เกิด เป็นแต่เมื่อปฏิสนธิอันกรรมอื่นให้แล้วย่อมเข้าสนับสนุนสุขหรือทุกข์ ที่เกิดขึ้นในวิบาก (ขันธ์) ที่กรรมอื่นให้เกิดแล้ว ให้ (สุขและทุกข์นั้น) เป็นไปนาน

อุปปีฬกกรรม เมื่อปฏิสนธิอันกรรมอื่นให้แล้ว ย่อมบีบคั้นสุขหรือทุกข์ที่เกิดขึ้นในวิบาก (ขันธ์) ที่กรรมอื่นให้เกิดแล้วมิให้ (สุขและทุกข์นั้น) เป็นไปนาน

ฝ่ายอุปฆาตกรรม ตัวเองเป็นกุศลก็ดี เป็นอกุศลก็ดี ย่อมตัดรอนกรรมอื่นที่กำลังน้อย (กว่า) ห้ามกันวิบากของกรรมอื่นนั้นเสียแล้วเปิดช่องให้แก่วิบากของตน ก็แลเมื่อกรรมเปิดช่องให้อย่างนี้แล้ว วิบากนั้นก็เรียกได้ว่าเกิดขึ้นแล้ว

กรรม 12[91]ที่มีปรากฏอยู่ในมโนรถปูรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ติกกนิบาต เล่ม1 ภาค3

ก็ในสูตรนี้ คำใดที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ มีอาทิว่า ทิฏิเฐว่า ธมฺเม เพื่อไม่ให้ฟั่นเฟือในคำนั้น ในที่นี้ ควรกล่าวจำแนกกรรม(ออกไป) อธิบายว่า โดยปริยายแห่งพระสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจำแนกกรรมไว้ 11 อย่าง คือ ครุกกรรม 1 อุปปัชชเวทนียกรรม 1 อปรปริยเวทนียกรรม 1 ครุกรรม 1 พหุลกรรม 1 ยทาสันนกรรม 1 กฏัตตาวาปรกรรม 1 ชนกกรรม 1 อุปัตถัมภกกรรม 1 อุปปีฬกกรรม 1 อุปฆาตกกรรม 1

อธิบายทิฏฐธรรมเวทนียกรรม

บรรดากรรม 11 อย่างนั้น ในบรรดา (ชวนะ) จิต 7 ชวนะ ชวนะ เจตนาดวงแรก ที่เป็นกุศลหรืออกุศล ในชวนะวิถีแรก ชื่อว่า ทิฏฐบรรมเวทนียกรรม

ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมนั้น ให้วิบากในอัตภาพนี้เท่านั้นที่เป็นกุศลอำนวยวิบากในอัตภาพนี้ ที่เป็นอกุศล(อำนวยผลในอัตภาพนี้) แต่เมื่อไม่สามารถให้ผลอย่างนั้น จะเป็นอสิกรรมไป คือ ถึงความเป็นกรรมที่ไม่มีผล

อธิบายอุปปัชชเวทนียกรรม

ส่วนชวนะเจตนาดวงที่ 7 ที่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ชื่อว่า อุปปชชเวนียกรรม อุปปัชชเวทนียกรรมนั้น อำนวยผลในอัตภาพต่อไปแต่ในบรรดากุศล อกุศลทั้งสองฝ่ายนี้ อุปปัชชเวทนียกรรมในฝ่ายที่เป็นกุศล พึงทราบด้วยสามารถแห่งสมาบัติ 8 ในฝ่ายที่เป็นอกุศล พึงทราบด้วยสามารถ

---

[91] มหามกุฏราชวิทยาลัย, มโนรถปูรณี, เล่ม1, ภาค 3, 121 – 133.

แห่งอนันตริยกรรม 5 บรรดากรรมทั้งสองฝ่ายนั้น ผู้ที่ได้สมาบัติ 8 จะเกิดในพรหมโลก ด้วยสมาบัติอย่างหนึ่ง ฝ่ายผู้กระทำ อนันตริยกรรม 5 จะบังเกิดในนรกด้วยกรรมอย่างหนึ่ง สมาบัติที่เหลือ

สมาบัติ 8 จะเกิดในพรหมโลก ด้วยสมาบัติย่างหนึ่ง ฝ่ายผู้กระทำอนันตริยกรรม 5 จะบังเกิดในนรกด้วยกรรมอย่างหนึ่ง สมาบัติที่เหลือและกรรม (ที่เหลือ) จะถึงความเป็นอโหสิกรรมไปหมด คือ เป็นกรรมที่ไม่มีวิบาก แม้ความข้อนี้ พึงทราบตามข้อเปรียบเทียบข้อแรกเทอญ

อธิบายอปรปริยายเวทนียกรรม

ก็ชวนะเจตนา 5 ดวง ที่เกิดขึ้นในระหว่าง แห่งชวนะ 2 ดวง (ชวนะเจตนาดวงที่ 1 และชวนะเจตนาดวงที่ 7) ชื่อว่า อปรปริยายเวทนียกรรม อปรปริยายเวทนียกรรมนั้น ได้โอกาสเมื่อใดในอนาคตกาลเมื่อนั้น จะให้ผล เมื่อความเป็นไปแห่งสังสารวัฏฏะยังมีอยู่ กรรมนั้นจะชื่อว่าเป็นอโหสิกรรมย่อมไม่มี กรรมทั้งหมดนั้นความแสดงด้วย (เรื่อง) พรานสุนัข เปรียบเหมือนสุนัขที่ปล่อยไป เพราะเป็นเนื้อสัตว์จะรอดพ้นไปจากกรรมนั้น เป็นไม่มี

อธิบายครุกกรรม

ส่วนในบรรดากรรมหนักและกรรมไม่หนัก ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล กรรมใดหนัก กรรมนั้นชื่อว่า ครุกรรรม ครุกกรรมนี้นั้น ในฝ่ายกุศลพึงทราบว่าได้แก่ มหัคคตกรรม ในฝ่ายกุศล ในฝ่ายอกุศลกรรมที่เหลือจะไม่สามารถให้ผลได้ ครุกกรรมแม้ทั้งสองอย่างนั้นแหละ จะให้ปฏิสนธิ อุปมาเสมือนหนึ่งว่า ก้อนกรวดหรือก้อนเหล็ก แม้ประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดที่โยนลงห้วงน้ำย่อมไม่สามารถจะลอยขึ้นเหนือน้ำได้ จะจมลงใต้น้ำอย่างเดียวฉันใด ในกุศลกรรมก็ดี อกุศลกรรมก็ดี อกุศลกรรมก็ดี ก็ฉันนั้นเหมือนกัน กรรมฝ่ายใดหนัก เขาจะถึงเอากรรมฝ่ายนั้นแหละไป

อธิบายพหุลกรรม

ส่วนในกุศลกรรมและอกุศลกรรมทั้งหลาย กรรมทั้งหลาย กรรมใดมาก กรรมนั้นชื่อว่าพหุลกรรม พหุลกรรมนั้น พึงทราบด้วยอำนาจอาเสวนะที่ได้แล้วตลอดกาลนานอีกอย่างหนึ่ง ในฝ่ายอกุศลกรรม กรรมใดที่มีกำลังสร้างโสมนัสให้ในฝ่ายอกุศลกรรม สร้างความเดือดร้อนให้ กรรมนั้นชื่อว่า พหุลกรรม อุปมาเสมือนหนึ่งว่า เมื่อนักมวยปล้ำ 2 คนขึ้นบนเวที คนใดมีกำลังมาก คนนั้นจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งล้ม (แพ้) ไป ฉันใด พหุลกรรมนี้นั้น ก็ฉันเหมือนกัน จะทับถมกรรมพวกนี้ที่มีกำลังน้อย (ชนะ) ไป กรรมใดมากโดยการเสพจนคุ้นหรือมีกำลังโดยอำนาจทำให้เดือดร้อนมาก กรรมนั้นจะให้ผล

อธิบายยทาสันนกรรม

ส่วนในบรรดากุศลกรรมและอกุศลกรรมทั้งหลาย กรรมใดสามารถเพื่อ จะใหระลึกถึงในเวลาใกล้ตาย กรรมนั้น ชื่อว่า ยทาสันนกรรม (ก็คือ อาสันนกรรม) ยทาสันนกรรมนั่นแหละ เมื่อกุศลกรรมแล้วอกุศลกรรมเหล่าอื่นถึงจะมีอยู่ก็ให้ผล (ก่อน) เพราะอยู่ใกล้วมรณะกาลเหมือนเมื่อเปิดประตูคอก ที่มีฝูงโคเต็มคอก บรรดาโคฝึกและโคมีกำลังถึงจะอยู่ในส่วนอื่น (ไกลปากคอก) โคตัวใดอยู่ใกล้ประตูคอก โดยที่สุดจะเป็นโคแก่ถอยกำลังก็ตาม โคตัวนั้นก็ย่อมออกได้ก่อนอยู่นั่นเอง ฉะนั้นในข้อนั้น

อธิบายกฏัตตาวาปรกรรม

ส่วนกรรมนอกเหนือจากกรรม 3 ดังกล่าวมาแล้วนี้ ทำไปโดยไม่รู้ ชื่อว่า กกัตตาวาปนกรรมนั้น อำนวยวิบากได้ในกาลบางครั้ง เพราะไม่มีกรรม 3 อย่างเหล่านั้น เหมือนท่อนไม้ ที่คนบ้าขว้างไป จะตกไปในที่ๆ ไม่มีจุดหมายฉะนั้น

อธิบายชนกกรรม

กรรมที่เกิดปฏิสนธิอย่างเดียว ไม่ให้เกิดปวัตติกาล กรรมอื่นๆ ย่อมให้วิบากในปวัตติกาล ชื่อว่า ชนกกรรม อุปมาเสมือนหนึ่งว่า มารดาให้กำเนิดอย่างเดียว ส่วนพี่เลี้ยง นางนม ประคบประหงมฉันใด ชนกกรรมก็เช่นนั้นเหมือนกัน ให้เกิดปฏิสนธิเหมือนมารดา(ส่วน) กรรมที่มาประจวบเข้าในปวัตติกาล เหมือนพี่เลี้ยงนางนม

อธิบายอุปัตถัมภกกรรม

ธรรมดาอุปัตถัมภกกรรม มีได้ทั้งในกศล ทั้งในอกุศล เพราะว่าลางคน กระทำกศลกรรมแล้วเกิดในสุดติภพ เขาดำรงอยู่ในสุคติภพนั้นแล้ว บำเพ็ญกุศลบ่อยๆ สนับสนุนกรรมนั้นแล้ว ย่อมดำรงอยู่ในสุคติภพนั้นแล้วบำเพ็ญกุศลบ่อยๆ สนับสนุนกรรมนั้น ย่อมท่องเที่ยวไปในสุดติภพนั่นแหละตลอดเวลาหลายพันปี ลางคนกระทำอกุศลกรรมบ่อยๆ สนับสนุนกรรมนั้นแล้ว จะท่องเที่ยวไปในทุคติภพนั้นแหละ สิ้นเวลาหลายพันปี

อีกนัยหนึ่งควรทราบดังนี้ ทั้งอกุศลกรรม ชื่อว่า เป็นชนกรรม ชนกกรรมนั้นให้เกิดวิบากขันธ์ทั้งที่เป็นรูปและอรูป ทั้งในปฏิสนธิกาลทั้งในปวิตติกาล ส่วนอุปัตถัมภกรรม ไม่สามารถให้เกิดวิบากได้ แต่จะสนับสนุนทุกข์ที่เกิดขึ้นที่เกิดขึ้นในเพราะวิบาก ที่ให้เกิดปฏิสนธิที่กรรมอื่นให้ผลแล้ว ย่อมเป็นไปตลอดกาลนาน

อธิบายอุปปีฬกกรรม

กรรมที่เบียดเบียน บีบคั้นสุขทุกข์ที่เกิดขึ้นในเพราะวิบากที่ให้เกิดปฏิสนธิกรรมอื่นให้ผลแล้ว จะไม่ให้ (สุขหรือทุกข์นั้น) เป็นไปตลอดกาลนาน ชื่อว่าอุปปีฬกกรรม

ใน อุปปีฬกรรมนั้น มีนัยดังต่อไปนี้ เมื่อกุศลกรรมกำลังให้ผลอกุศลกรรมจะเป็นอุปปีฬกกรรมไม่ให้ (โอกาส) กุศลกรรมนั้นให้ผล แม้เมื่อกุศลกรรมนั้นกำลังให้ผลอยู่ กุศลกรรมจะเป็นอุปปีฬกรรมไม่ให้ (โอกาส) อกุศลกรรมนั้นให้ผล ต้นไม้ กอไม้ หรือเถาวัลย์ ที่กำลังเจริญ เมื่ออกุศลกรรมนั้นกำลังให้ผลอยู่ กุศลกรรมจะเป็นอุปปีฬกกรรมไม่ให้ (โอกาส) อกุศลกรรมนั้นให้ผล ต้นไม้ กอไม้ หรือเถาวัลย์ ที่กำลังเจริญงอกงาม ใครคนใดคนหนึ่งเอาไม้ทุบ หรือเอาศาสตรามาตัด เมื่อเป็นเช่นนั้น ต้นไม้กอไม้หรือเถาวัลย์นั้น จะต้องไม่เจริญงอกงามขึ้นฉันใดกุศลกรรมก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อกำลังให้ผล (แต่ถูก) อกุศลกรรมเบียดเบียน หรือว่าอกุศลกรรมกำลังให้ผล (แต่ถูก) กุศลกรรมบีบคั้นจะไม่สามารถให้ผลได้ ในสองอย่างนั้น

อธิบายอุปฆาตกกรรม

ส่วนอุปฆาตกกรรม ที่เป็นกุศลบ้าง ที่เป็นอกุศลบ้าง มีอยู่เองจะตัดรอนกรรมอื่น ที่มีกำลังเพลากว่า ห้ามวิบากของกรรมนั้นไว้แล้วทำโอกาสแก่วิบากของตน ก็เมื่อทำ (ให้) โอกาสอย่างนี้แล้ว กรรมนั้นเรียกว่าเผล็ดผลแล้ว อุปฆาตกกรรมนี้นั่นแหละ มีชื่อว่าอุปัจเฉทกรรมบ้าง

อธิบายอุปัจเฉทกกรรม

ในอุปัจเฉทกกรรมนั้น มีนัยดังต่อไปนี้ ในเวลาที่กุศลกรรมให้ผล อกุศลกรรมอย่างหนึ่งจะตั้งขึ้นตัดรอนกรรมให้ตกไป ถึงในเวลาที่อกุศลกรรมให้ผล กุศลกรรมอย่างหนึ่งก็จะตั้งขึ้น ตัดรอนกรรมนั้นแล้วให้ตกไปนี้ชื่อว่า อุปัจเฉทกกรรม บรรดาอุปัจเฉทกรรมที่เป็นกุศล และกุศล ส่วนกรรมของพระเจ้าอชาตศัตรู ได้เป็นกรรมที่ตัดรอนกุศล ส่วนกรรมของพระพงคุลิมลเถระได้เป็นกรรมตัดรอนกุศล ด้วยประการดังกล่าวมานี้ เป็นอันท่านจำแนกกรรม 11 อย่าง ตามสุตตันติกปริยาย

กรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 9 - 31 ซึ่งเป็นพระสุตันตปิฎกที่นำมาแสดงให้เห็นว่า กรรม ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีความกระจัดกระจาย เป็นการกล่าวถึงกรรมในแบบต่างๆ อันได้แก่ กรรมและวิบากกรรม กุศล และวิบากแห่งอกุศล กรรมที่มีโทษ กรรมที่มีสุข กรรมที่มีทุกข์เป็นวิบาก ธรรมชาติ 3 อย่างที่เป็นเหตุเกิดแห่งกรรม อันได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ อโลภะ อโมหะ อโทสะ ว่าด้วยกรรมและการให้ผลแห่งกรรม ว่าด้วยสัตว์ต้องเป็นไปตามกรรม กรรมกิเลส 4 ว่าด้วยกฎแห่งกรรม ว่าด้วยอกุศลมูล กุศลมูล ว่ากรรมเก่า และกรรมใหม่ และว่าด้วยธรรมปริยายชำแรกกิเลส

กรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในส่วนที่เป็นมาของ กรรม 12 นั้น พบเพียง 3 ประการ คือ 1. กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน 2. กรรมที่ให้ผลในภพที่เกิด 3. กรรมที่ให้ผลในภพต่อๆไป ซึ่งเรียกว่า วิบากกรรม พบในส่วนที่ว่าด้วยธรรมปริยายชำแรกกิเลส

ส่วนกรรม 12 ที่พบในวิสุทธิมรรคแปล มีจำนวนครบทั้ง 12 ข้อ

ส่วนกรรม 12 ที่พบในมโนรถปูรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ติกกนิบาต เล่ม1 ภาค3 จำแนกไว้ 11 อย่าง โดยกล่าวอ้างว่า “ก็ในพระสูตรนี้ คำใดที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ มีอาทิว่า ทิฏเฐ วา ธมฺเม เพื่อไม่ให้ฟั่นเฟือในค่านั้นในที่นี้ควรจำแนกกรรมออกไป โดยปริยายแห่งพระสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจำแนกกรรมไว้ 11 อย่าง คือ 1 ทิฏฐิธรรมเวทนียกรรม 2. อุปปัชชเวทนียกรรม 3.อปรปริเวทนียกรรม 4.ครุกรรม 5. พหุลกรรม 6. ยทาสันนกรรม 7. กฏัตตาวาปนกรรม 8. ชนกกรรม 9. อุปัตภัมภกกรรม 10. อุปปีฬกกรรม 11. อโหสิกรรม[92]

กฎแห่งกรรมเป็นสภาวะที่ละเอียดอ่อนมาก เหมือนกลุ่มด้ายที่หาเบื้องต้นและที่สุดไม่ได้ ไม่ว่า คน สัตว์ เทวดา หรือ พรหม ย่อมอยู่ในกฎแห่งกรรมนี้ทั้งสิ้น กรรม หรือการกระทำ อันได้แก่ เจตนาเจตสิกที่ประกอบใน อกุศลจิต12 โลกียกุศ,17(มหากศล8 รูปาวจรกุศล5 อรูปาวจรกุศล4)ซึ่งสรุปเป็นการกระทำกรรมของบุคคล 4 อย่างคือ อกุศล (การทำบาป) กามาวจรกุศล(การทำบุญ) รูปาวจรกุศล(การทำฌาน) อรูปาวจรกุศล(การทำอรูปฌาน) ดังต่อไปนี้[93]

อกุศลกรรม ได้แก่การทำบาป 3 ทาง คือ

1. ทางกาย เรียกว่า กายกรรม
2. ทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม
3. ทางใจ เรียกว่า มโนกรรม

ตามธรรมดาคนเรานั้น จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตาม ต้องมีความตั้งใจเกิดขึ้นก่อน ด้วยเหตุนี้เอง การกระทำต่าง ๆ ทั้งหลายนั้น จึงมี ความตั้งใจ ซึ่งเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า เจตนา (เจตสิก) เป็นผู้นำอยู่เสมอ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า เจตนานี้แหละ ชื่อว่า กรรม ถ้า เจตนา ประกอบใน กุศลจิต ก็เป็นการตั้งใจที่จะทำความดี มีการทำทาน รักษาศีล หรือเจริญภาวนา ถ้า เจตนา ประกอบใน อกุศลจิต ก็เป็นการตั้งใจในการทำความชั่ว มี อกุศลกรรมบถ 10 เป็นต้น

---

[92] อัมพร หุตะสิทธิ์, กรรม12 และการให้ผล, 111.

[93] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกาปริจเฉท5, เล่ม2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ 2546) , 70.

อกุศลกรรมบท 10

1. ปาณาติบาต	คือ การ	ฆ่าสัตว์	เรียกว่า อกุศลกายกรรม 3
2. อทินนาทาน	คือ การ	ลักทรัพย์	
3. กามเมสุมิจฉาจาร	คือ การ	ผิดในกาม	
4. มุสาวาท	คือ การ	การพูดเท็จ	เรียกว่า อกุศลวจีกรรม 4
5. ปิสุณวาจา	คือ การ	พูดส่อเสียด	
6. ผรุสวาจา	คือ การ	พูดคำหยาบ	
7. สัมผัปปลาปะ	คือ การ	พูดเพ้อเจ้อ	
8. อภิชฌา	คือ การ	เพ่งเล็งทรัพย์ผู้อื่น	เรียกว่า อกุศลมโนกรรม 3
9. พยาบาท	คือ การ	การปองร้าย	
10. มิจฉาทิฏฐิ	คือ การ	ความเห็นผิด	

อกุศลกรรม คือ การทำบาป คนเราเกิดมาได้ทำทั้งบุญและบาปควบคู่กันไป ถ้าทำบุญมากกว่าทำบาป ชีวิตในภพใหม่ชาติใหม่ก็มีความสุข เพราะบุญให้ผลเป็นความสุข ถ้าทำบาปมากกว่าบุญ ชีวิตในภพใหม่ชาติใหม่ ก็จะประสบแต่ความทุกข์ เพราะบาปให้ผลเป็นความทุกข์ หรือได้รับความทุกข์มากกว่าความสุข สังเกตดูชีวิตของเราเอง ก็พอจะรู้ได้ว่าในอดีตนั้นเราได้ทำบุญหรือทำบาปไว้ อย่างไหนมากกว่ากันเรามาศึกษาในเรื่องของ อกุศลกรรม ก่อน เพื่อจะได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของบาป เรื่องของกิเลสเป็นเรื่องใหญ่ เป็นต้นเหตุที่มาแห่งความทุกข์ทั้งปวง เหมือนมะเร็งร้ายที่สามารถจะทำลายชีวิตได้ทุกเมื่อ

หลักจริยธรรมของกรรม ที่นำมาประยุกต์ใช้ในพฤติกรรมการบริหาร

การบริหารตามยถากรรมนั้นเป็นการประยุกต์ใช้ หลักกรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมชาติ หรือกรรมนิยาม และหลักการบริหารที่มนุษย์บัญญัติขึ้น หรือนิยามทางสังคม ซึ่งมีอยู่มากมายหลายทฤษฎี หรือบัญญัติเป็นกฎหมาย ประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น หลักกรรมนั้น มโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้น ก่อนที่คนจะพูดหรือทำ คือการแสดงออกทางกาย วาจา หรือกายกรรม วจีกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากมโนกรรมนั่นเอง และกรรมนิยามอิงอยู่กับจิตตนิยาม แต่มีเจตนาที่ทำให้กรรมนิยามเป็นอิสระออกมาเป็นนิยามหนึ่งต่างหาก ในกรรมนิยามนั้นมีหลักเกณฑ์การวินิจฉัย คือ กุศลกรรมกับ อกุศลกรรม การนำประโยชน์จากหลักกรรม(กุศลกรรม) มาใช้แก้ไขปรับปรุงตน และช่วยให้บุคคลอื่น และสังคมโน้มเอียงไปทางกุศลกรรม จะทำบุคคลและสังคมมี

จิตสาธารณะหรือเป็นกุศล และเป็นผลไปยังการบัญญัติกฎแห่งสังคมด้วย ถ้าจิตใจคนและสังคมโน้มเอียงไปทางกุศล บัญญัติของสังคมนั้นก็เป็นกุศลด้วยคือรู้จักนำหลักกรรมนิยาม ตามกุศลกรรมมาใช้ประโยชน์ ในการบัญญัติกฎสังคม วิธีการดังกล่าว จึงทำให้เกิดการบริหารตามยถากรรมขึ้น

จริยธรรมของกรรมในแง่ของสภาวะคือเป็นไปตามธรรมชาติ มี 7ข้อ ต่อไปนี้

1. เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลของการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ

2. มีความปรารถนาจะเข้าถึงความสำเร็จ โดยต้องลงมือกระทำ

ต้องพึ่งตนเอง และทำความพยายาม

ไม่รอคอย โชคชะตา เซ่นสรวงอ้อนวอน ต่อปัจจัยภายนอก

3. มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ที่งดเว้นกรรมชั่ว (กุศลกรรมบถ10) และรับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการกระทำกรรมดีต่อเขา(บุญกิริยาวัตถุ10)

4. บุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติที่กระทำการต่างๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้น หรือเลวลง และให้ประเสริฐกว่าเทวดา หรือ พรหมได้ทุกคนโดยเท่าเทียมกัน

5. คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทรามประเสริฐ ของมนุษย์ โดยไม่แบ่งชาติชั้นวรรณะ

6. กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน รู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

7. เชื่อในกฎแห่งกรรม ให้ความหวังในอนาคตแก่ทุกคน

จริยธรรมของกรรมที่ใช้ในการบริหารตามยถากรรม ทั้ง 7 ข้อ ได้มาจากพุทธพจน์ต่อไปนี้

ความหมายโดยทั่วไปของจริยธรรมของกรรม

“ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั่นแหละเรียกว่ากรรม บุคคลจงใจกระกรรม ด้วย กาย วาจา ใจ”[94]

“สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมแยกสัตว์ให้ทรามและประณีต”[95]

---

[94] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก , เล่มที่ 22,463.

[95] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่14 ,376.

"บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมเดือดร้อนภายหลัง กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี บุคคลมีใบหน้าชุ่มด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ ย่อมเสพผลกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี บุคคลทำกรรมใดแล้วไม่เดือดร้อนภายหลัง กรรสนั้นแลทำแล้วเป็นดี"[96]

"บุคคลใดหว่านพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำดีย่อมได้ดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว"[97]

"คนพาลมีปัญญาทราม ย่อมทำกับตนเองเหมือนศัตรู ย่อมทำกรรมชั่วอันให้ผลเผ็ดร้อน บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมเดือดร้อนภายหลัง มีหน้านองด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ เสวยผลกรรมใด กรรมนั้นทำแล้ว ไม่ดีเลย"[98]

"บุคคลทำกรรมใดแล้ว ไม่เดือดร้อนภายหลัง เสวยผลแห่งกรรมใด ด้วยหัวใจแช่มชื่นเบิกบาน กรรมนั้นทำแล้วเป็นการดี บุคคลรู้กรรมใดว่า เป็นประโยชน์แก่ตน ควรรีบลงมือกระทำกรรมนั้นทีเดียว"[99]

ความเป็นคนมีเหตุผลไม่เชื่องมงาย

คนพาลมีกรรมดำ ถึงจะแล่นไปยัง มีน้ำศักดิ์สิทธิ์ คือ แม่น้ำพาหุกา ท่าน้ำอธิกักกะ ท่าน้ำคยา แม่น้ำสุนทรีกา แม่น้ำสรัสวดี แม่น้ำปคายะ และแม่น้ำพาหุมดี เป็นนิตย์ ก็บริสุทธิ์ไม่ได้ แม่น้ำพาหุกา ท่าน้ำอธิกักกะ ท่าน้ำคยา แม่น้ำสุนทรีกา แม่น้ำสรัสวดี แม่น้ำปคายะ และแม่น้ำพาหุมดี จักทำอะไรได้ จะชำระนรชนผู้มีเวร ผู้ทำกรรมอันหยาบช้า ผู้มีกรรมชั่วนั้นให้บริสุทธิ์ไม่ได้เลย แต่ ผัดคุณฤกษ์ (ฤกษ์ดีเยี่ยม) ย่อมสำเร็จได้ทุกเมื่อ แก่บุคคลผู้บริสุทธิ์ อุโบสถก็สำเร็จทุกเมื่อแก่คนบริสุทธิ์ วัตรแก่บุคคลผู้หมดจดแล้ว มีการงานสะอาด ย่อมสำเร็จผลทุกเมื่อ ดูก่อนพราหมณ์ ท่านจงอาบตนในคำสอนของเราเถิด จงสร้างความเกษมแก่สัตว์ทั้งปวงเถิด ถ้าท่านไม่กล่าวเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ทำอทินนาทาน เป็นผู้มีศรัทธา หาความตระหนี่มิได้ไซร้ ท่านจะต้องไปท่าน้ำคยาทำไม แม่น้ำดื่มของท่านก็เป็นแม่น้ำคยาแล้ว"[100]

ถ้าบุคคลจะพ้นจากบาปกรรมได้ เพราะการอาบน้ำ (ชำระบาป) เต่า นาค จระเข้ และสัตว์เหล่าอื่นที่เที่ยวในแม่น้ำ ก็พากันสู่สวรรค์แน่นอน ถ้าแม่น้ำเหล่านี้ พึงนำบาปที่ท่านทำแล้วในกาลก่อนไปได้ไซร้ แม่น้ำเหล่านี้พึงนำบุญมาได้ด้วย"[101]

---

[96] กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 25, 23.

[97] กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก,เล่มที่15(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525) ,333.

[98] เรื่องเดียวกัน, 81.

[99] เรื่องเดียวกัน,81.

[100] กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 12 ,70.

[101] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก, เล่มที่ 26(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525) ,473.

“ความสะอาดเพราะมีแม่นำศักดิ์สิทธิ์ ที่คนจำนวนมากพากันไปอาบก็หาไม่ ผู้ใดมีสัจจะ มีธรรม ผู้นั้น จึงจะเป็นผู้สะอาด เป็นพราหมณ์”[102]

“ผู้ใดไม่ถือมงคลตื่นข่าว ไม่ถืออุกาบาต ไม่ถือความฝัน ไม่ถือลักษณะดีหรือชั่ว ผู้นั้นชื่อว่า ล่วงพ้นโทษแห่งถือมงคลตื่นข่าว ครอบงำกิเลสที่ผูกสัตว์ไว้ในภพ อันเป็นดุจคูกั้นเสียได้ ย่อมไม่กลับมาเกิดอีก”[103]

“บุคคลประพฤติชอบในเวลาใด เวลานั้น ได้ชื่อว่าเป็นฤกษ์ดี มงคลดี เป็นเช้าดี อรุณดี เป็นขณะดี ยามดี และเป็นอันได้บูชาดีแล้วในท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ทั้งหลาย แม้นกายกรรมของเขา ก็เป็นสิทธิโชค วจีกรรมก็เป็นสิทธิโชค มโนกรรมก็เป็นสิทธิโชค ประณิธานของเขาก็เป็นสิทธิโชค ครั้นกระทำกรรมทั้งหลาย ที่เป็นสิทธิโชคแล้ว เขาย่อมได้ประสพผลที่มุ่งหมายอันเป็นสิทธิโชค”[104]

การลงมือทำ ไม่รอความหวังจากการอ้อนวอน ปรารถนา

“ไม่ควรหวนละห้อยกับสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่พึงเพ้อฝันกับสิ่งที่อยู่ภายหน้า สิ่งใดเป็นอดีตสิ่งนั้นก็ผ่านไปแล้ว สิ่งใดเป็นอนาคตสิ่งนั้นก็ยังมาไม่ถึง ส่วนผู้ใดเห็นประจักษ์ชัดกับสิ่งปัจจุบัน อันเป็นของแน่นอนไม่คลอนแคลน ขอให้ผู้นั้นครั้นเข้าใจชัดแล้ว พึงเร่งขวนขวาย ปฏิบัติให้ล่วงไป ในที่นั้นๆเร่งทำเพียรแต่บัดนี้ ใครเล่ารู้ว่าตายวันพรุ่ง เพราะว่า สำหรับพระยามัจจุราชเจ้าทัพใหญ่นั้น เราทั้งหลายมิมีวันผลัดเพี้ยนเลย ผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างนี้ มีความเพียร ไม่เกียจคร้าน ทั้งกลางวันกลางคืน ผู้นั้นแท้ พระสันตมุนีทรงขนานนามว่า ถึงอยู่ราตรีเดียวก็ประเสริฐ[105]

“ดูกรคฤหัสถ์บดี ธรรม 5 ประการนี้เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นของได้ยากในโลก คือ อายุ วรรณะ สุขะ ยศ สวรรค์ ธรรม 5 ประการนี้ เราไม่กล่าวว่าได้มาด้วยการอ้อนวอน หรือการตั้งปรารถนาแล้วไซร้ ใครในโลกนี้ พึงเสื่อมจากอะไร ดูกรคฤหบดี อริยะสาวกผู้ปรารถนาอายุ(ยืน) ไม่พึงอ้อนวอนมัวเมาเพลิดเพลินกับอายุ เพราะการอยากได้อายุนั้น อริยะสาวกผู้ปรารถนาอายุ เพราะข้อปฏิบัติเป็นไปเพื่ออายุนั่นแหละ จึงเป็นไปเพื่อการได้อายุ อริยะสาวกนั้นย่อมเป็นผู้ได้อายุ ไม่ว่าจะเป็นของทิพย์ หรือของมนุษย์ ผู้ปรารถนาวรรณะ สุข ยศ สวรรค์ ก็พึงปฏิบัติ ขอปฏิบัติที่จะเป็นไปเพื่อวรรณะ ยศ สุข สวรรค์...”[106]

---

[102]กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก,เล่มที่ 25 ,81.

[103]กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 27, 16.

[104]กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก ,เล่มที่ 20, 379.

[105] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก, เล่มที่ 14 ,348.

[106]กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก ,เล่มที่ 22 , 51.

"ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ประกอบความเพียรในการฝึกอบรมจิต ถึงจะมีความปรารถนาว่า "ขอให้จิตหลุดพ้นจากอาสวะเถิด" ดังนี้ จิตของเธอจะหลุดพ้นจากอาสวะก็หาไม่ เหมือนไข่ไก่ 8 ฟอง ก็ตาม 10 ฟองก็ตาม 12 ฟองก็ตาม ที่แม่ไก่ไม่นอนทับ ไม่กก ไม่ฟัก ถึงแม้แม่ไก่จะมีความปรารถนาว่า "ขอให้ลูกของข้าใช้ปลายเล็บหรือจองงอย ทำลายเปลือกไข่ออกมาโดยสวัสดีเถิด ดังนี้ ลูกไก่จะใช้ปลายเล็บหรือจองอยปากทำลายเปลือกไข่ออกมาก็หาไม่"[107]

การไม่ถือชาติชั้นวรรณะ ถือความประพฤติเป็นประมาณ

ดูกรวาเสฏฐะ ท่านจงรู้อย่างนี้ว่า ในโลกมนุษย์ผู้อาศัยโครักขกรรมเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นชาวนา มิใช่พราหมณ์ ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยศิลปะต่างๆ ผู้นั้นเป็นศิลปิน มิใช่พราหมณ์ ผู้ใดอาศัยการค้าขายเลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นพ่อค้า มิใช่พราหมณ์ ผู้ใดเลี้ยงชีพด้วยการรับใช้ผู้อื่น ผู้นั้นเป็นคนรับใช้ ไม่ใช่พราหมณ์ ผู้ใดอาศัยการลักทรัพย์เลี้ยงชีพ ผู้นั้นเป็นโจรมิใช่พราหมณ์ ฯลฯ ผู้ใดปกครองบ้านเมือง ผู้นั้นเป็นราชา มิใช่พราหมณ์"

"เรามิได้เรียกคนที่เกิดเป็นพราหมณ์ตามที่เกิดจากท้องมารดา ผู้นั้นยังมีกิเลส เป็นแต่สักว่า โภวาที (ธรรมเนียมพราหมณ์เรียกคนอื่นว่า "โภ") เท่านั้น เราเรียกคนที่ไม่มีกิเลส ไม่ยึดมั่นต่างหาก ว่าเป็นพราหมณ์"

"อันนามและโคตรที่ตั้งกันไว้นั้น สักแต่ว่าเป็นโวหารในโลกเพราะเกิดขึ้นมาตามคำเรียกขาน ที่กำหนดตั้งไว้ในคราวนั้นๆ ตาม ทิฏฐิอันนอนเนื่องในหทัยสิ้นกาลนานของสัตว์ทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่รู้ ก็พร่ำกล่าวว่าคนเป็นพราหมณ์เพราะชาติ แต่คนจะเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ จะมิใช่พราหมณ์เพราะชาติก็หาไม่ จะชื่อว่าเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม ไม่ใช่พราหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นชาวนาก็เพราะกรรม (การงานอาชีพที่ทำ, กรรม แปลว่าการกระทำ แต่บ่างแห่ง มีความหมายแคบลงแปลว่า การงานอาชีพ) เป็นศิลปินก็เพราะกรรม เป็นพ่อค้าก็เพราะกรรม เป็นคนรับใช้ก็เพราะกรรม เป็นโจรก็เพราะกรรมฯลฯ เป็นราชาก็เพราะกรรม บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นปฏิจจสมุปบาท ฉลาดในกรรมและวิบาก ย่อมเห็นกรรมนั้นชัดแจ้งตามจริง ว่าโลกนั้นเป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายถูกผูกยึดไว้ด้วยกรรมเหมือนลิ่มสลักของรถที่กำลังแล่นไปฉันนั้น[108]

"ดูกรพราหมณ์ เราจะเรียกคนว่าประเสริฐ เพราะความเป็นผู้เกิดในตระกูลสูงก็หาไม่ เราจะเรียกคนทรามเพราะเกิดในตระกูลสูงก็หาไม่ เราจะเรียกคนประเสริฐเพราะเกิดในตระกูลใหญ่ ก็หาไม่ เราจะเรียกคนต่ำทรามเพราะเป็นผู้มีวรรณะใหญ่ก็หาไม่ เราจะเรียกคนประเสริฐ

---

[107] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก, เล่มที่ 17(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525),186.

[108] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก , เล่มที่ 13, 644.

เพราะมีโภคะมากมายก็หาไม่ เราจะเรียกคนตำทรามเพราะมีโภคะมากมายก็หาไม่ แท้จริงแม้คนเกิดในตระกูลสูง ยังชอบฆ่าฟัน ลักทรัพย์ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดคำเพ้อเจ้อ เป็นคนละโมบ คิดเบียดเบียน เป็นมิจฉาทิฏฐิ"[109]

"บุคคลไม่เป็นคนถ่อยเพราะชาติ ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติ แต่เป็นคนถ่อยเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม (การกระทำ ความประพฤติ)[110]

"วรรณะ 4 เหล่านี้คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกบวชในธรรมวินัยที่ตถาคตตรัสแล้ว ย่อมละนามโคตรเดิมเสีย นับว่าเป็นสมณะศากบุตรทั้งสิ้น"[111]

"บรรดาวรรณะทั้ง 4 นี้ ผู้ใดเป็นภิกษุสิ้นกิเลสสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ตนต้องทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว ลุถึงประโยชน์ตนแล้ว หมดเครื่องผูกมัดในภพแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบ ผู้นั้นแล เรียกได้ว่า เป็นผู้เลิศกว่าวรรณะทั้งหมดนั้น"[112]

การพึ่งตนเอง "การเพียรพยายาม เป็นหน้าที่ที่ท่านทั้งหลายต้องทำ ตถาคตเองเป็นแต่เป็นผู้บอกทาง"[113]

"ตนนั่นแหละเป็นที่พึ่งของตน ตนอื่นใครเล่าจะพึ่งได้ ด้วยตนฝึกไว้ดีแล้วนั่นแหละบุคคลชื่อว่าได้ที่พึ่งที่หาได้ยาก"[114]

"ความบริสุทธิ์ ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนอื่นทำตนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้"[115]

"ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงมีตนเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย"[116]

ข้อเตือนใจเพื่ออนาคต "หญิง ชาย คฤหัสถ์ บรรพชิต ควรพิจารณาอยู่เนืองๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ดี ก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักได้รับผลของกรรมนั้น"[117]

---

[109]กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก , เล่มที่ 13,612.

[110]กรมการศาสนา ,พระไตรปิฎก ,เล่มที่ 25 ,352.

[111] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก, เล่มที่ 23 ,205.

[112] กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก, เล่มที่ 11 ,107.

[113] กรมการศาสนา ,พระไตรปิฎก , เล่มที่ 25 ,51.

[114] เรื่องเดียวกัน,36.

[115] เรื่องเดียวกัน, 37.

[116] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่10(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศาสนา,2525) ,119.

[117] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก, เล่มที่ 22 ,82.

“ถ้าท่านกลัวทุกข์ ก็อย่าทำกรรมชั่ว ทั้งในที่ลับ และที่แจ้ง ถ้าท่านจักทำ หรือทำอยู่แล้วซึ่งกรรมชั่ว ถึงแม้จะเหาะหนีไป ก็ย่อมไม่พ้นจากความทุกข์ได้เลย”[118]

“ธัญชาติ ทรัพย์สิน หรือสิ่งที่หวงแหนอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีอยู่ ทาส กรรมกร คนงาน คนอาศัย พึ่งพา เอาไปไม่ได้ทั้งสิ้น จะต้องถูกละทิ้งไว้หมด”

“แต่บุคคลทำกรรมใด ด้วยกาย วาจา ใจ กรรมนั้นแหละเป็นของเขา และเขานั้นและย่อมพากรรมนั้นไป อนึ่ง กรรมนั้นย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามคนนั่นแหละ”

ฉะนั้น คนควรทำความดี สั่งสมสิ่งที่เป็นประโยชน์ภายหน้า ความดีทั้งหลาย ย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ในปรโลก”[119]

การบริหารตามยถากรรม

ทางจริยธรรมของกรรม คือการถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจในสภาพและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย หรือรู้ธรรมชาติแล้วนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ เพื่อนำมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ หรือหลักการบริหารตามยถากรรม โดยจริยธรรม ของกรรมในแง่ที่สัมพันธ์กับ ตัวกฎซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ มีทั้งหมด 7 ข้อ และผู้วิจัยได้ประยุกต์หลักจริยธรรมของกรรมทั้งหมดตามหลักธรรมนูญชีวิตในแง่คุณค่าคือ เป็นบัญญัติทางสังคม ที่รู้ว่าสิ่งที่บัญญัตินี้เป็นกุศล โดยพิจารณาตามหลักกุศลจิตทั้ง 5 ข้อแล้ว ได้ 14 หมวดธรรม79 ข้อธรรม

1.เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองการกระทำและผลของการกระทำตามแนวทางแห่งเหตุปัจจัย การเป็นเหตุเป็นผลเป็นเหตุปัจจัยกันไม่เชื่องมงายตื่นข่าวลือ

ก. ชาวพุทธต้องมีความเข้มแข็งตั้งมั่นอยู่ในหลักการคือต้องมีอุบาสกธรรม 5[120] ต่อไปนี้

1. มีศรัทธา เชื่อประกอบด้วยปัญญา ไม่งมงาย มั่นในพระรัตนตรัย ไม่หวั่นไหว ไม่แกว่งไกว ถือธรรมเป็นใหญ่และสูงสุด

2. มีศีล นอกจากตั้งอยู่ในศีล 5 และสัมมาอาชีพแล้ว ควรถือศีลอุโบสถตามกาล เพื่อพัฒนาตนให้มีชีวิตและความสุข พึ่งพาวัตถุน้อยลง ลดการเบียดเบียน และเกื้อกูลแก่ผู้อื่นได้มากขึ้น

3. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม มุ่งหวังผลจากการกระทำด้วยเรี่ยวแรงเพียรพยายามตามเหตุผล ไม่ตื่นข่าวเล่าลือโชคลางเรื่องขลังมงคล ไม่หวังผลจากการขออำนาจดลบันดาล

---

[118] กรมการศาสนา, พระไตรปิฎก,เล่มที่ 25 ,150.

[119] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่ 15 ,134.

[120] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่ 22 ,230.

4. ไม่แสวงหา พาหิรทักขิไณย์ ไม่ไขว้คว้าเขตบุญขุนคลังผู้วิเศษศักดิ์สิทธิ์นอกหลักพุทธศาสนา

5. ขวนขวายในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ใส่ใจริเริ่มและสนับสนุนกิจกรรมการกุศล ตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือประพฤติตนเป็นคนดี

ข. คนสมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นคนเต็มคน ผู้สามารถนำหมู่ชนและสังคม ไปสู่สันติสุขและความสวัสดี มีธรรม หรือคุณสมบัติ 7 ประการต่อไปนี้

1. ธัมมัญญุตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติกิจหน้าที่และการดำเนินกิจการต่างๆรู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่นรู้ว่า ตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่ และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนี้เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุด คือรู้เท่าทันกฎธรรมดา หรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

2. อัตถัญญุตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมาย และความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำรู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุผลถึงอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะ การงานอย่างนั้นๆ ดังนี้เป็นต้นตลอดจนขั้นสูงสุด คือรู้ความหมายของคติธรรมดาและเป็นประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

3. อัตตัญญุตา รู้ตน คือรู้ตามจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และทำการต่างๆให้สอดคล้องถูกจุด ทีจะสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

4. มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ คือรู้จักพอดี เช่นรู้จักประมาณในการบริโภคในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดี ในการพูดการปฏิบัติและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพท่อผลดีที่แท้จริงที่พึงต้องการ โดยมิใช่เพียงเพื่อเห็นแก่ความพึงพอใจ ชอบใจหรือเอาแต่ใจของตน แต่ความพอดีแห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลายที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา

5. กาลัญญุตา รู้กาล คือรู้เวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่นรู้ว่า เวลาไหน ควรทำอย่างไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้เหมาะกับเวลา ให้ถูกเวลา ตลอดจนรูจักกะเวลาและวางแผนการใช้เวลาอย่างได้ผล

6. ปริสัญญุตา รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุม รู้จักชุมชน รู้จักการอันควรประพฤติปฏิบัติ ในถิ่นที่ชุมนุม และต่อชุมชนนั้นว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกิริยาอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ๆ เป็นต้น

7. ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล คือรู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้นใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักและที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คติอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำ สั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น

ธรรม 7 ข้อนี้ เรียกว่า สัปปุริสธรรม แปลว่า ธรรมของสัปปุริสชน คือคนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์[121]

2. ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ

- จึงต้องพึ่งตน และทำความเพียรพยายาม
- ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลจากการอ้อนวอนเซ่นทรวงต่อปัจจัยภายนอก

หลักความประพฤติในการพึ่งตนเองได้คือ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้ พร้อมที่จะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหา หรือเป็นภาระแก่หมู่คณะ หรือหมู่ญาติ ด้วยการประพฤติธรรมสำหรับสร้างที่พึ่งแก่ตนเอง เรียกว่านาถกรณธรรม 10 ประการคือ

1. ศีล ประพฤติดีมีวินัย คือดำเนินชีวิตโดยสุจริต ทั้งกายวาจา มีวินัย และประกอบสัมมาอาชีพ

2. พาหุสัจจะ ได้ศึกษาสดับมาก คือ ศึกษาเล่าเรียนสดับตรับฟังมาก อันใดเป็นสายวิชาของตน หรือตนศึกษาศิลปวิทยาใด ก็ศึกษาให้ช่ำชอง มีความเข้าใจกว่างขวางลึกซึ่ง รู้ชัดเจนและใช้ได้จริง

---

[121]กรมการศาสนา ,พระไตรปิฎก,เล่มที่ 27 ,114.

3. กัลยาณมิตตา รู้จักคบคนดี คือกัลยาณมิตร รู้จักเลือกเสวนาเข้าหาที่ปรึกษาหรือผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี เลือกสัมพันธ์เกี่ยวข้องและถือเยี่ยงอย่างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ซึ่งจะทำให้ชีวิตเจริญงอกงาม

4. โสวจัสสตา เป็นคนที่พูดกันง่าย คือ ไม่ดื้อรั้นกระด้าง รู้จักรับฟังเหตุผลข้อเท็จจริง พร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตน

5. กิงกรณีเยสุ ทักขตา ขวนขวยกิจของหมู่ คือเอาใจใส่ธุระและกิจการของชนร่วมหมู่คณะ ญาติ เพื่อนพ้อง และของชุมชน รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองหาวิธีดำเนินการที่เหมาะสม ทำได้จัดได้ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

6. ธรรมกามตา เป็นผู้ใคร่ธรรม คือรักธรรมชอบศึกษาค้นคว้าสอบถามความรู้ หาความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟัง สร้างความรู้สึกสนิทสนมสบายใจ ชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษาและร่วมสนทนา

7. วิริยารัมภะ มีความเพียรขยัน คือมีความขยันมั่นเพียร พยายามหลักละความชั่ว ประกอบความดี บากบั่นก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ละเลยย่อท้อทอดทิ้งธุระหน้าที่

8. สันตุฏฐี มีสันโดษรู้จักพอดี คือยินดีพอใจในลาภ ผลงานและผลสำเร็จต่างๆ ที่ตนสร้างหรือแสวงหามาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยชอบธรรม ไม่มัวเมาเห็นแก่ความสุขทางวัตถุ

9. สติ มีสติมั่นคง คือ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำ คำที่พูดกิจที่ทำแล้ว และที่จะต้องทำต่อไปได้ จะทำอะไรก็รอบครอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ผลีผลาม ไม่ปล่อยปละละเลยทิ้งโอกาส สำหรับความดีงาม

10. ปัญญา มีปัญญาเหนืออารมณ์ คือ มีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ไม่ใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความจริง รู้จักพิจารณาวินิจฉัยด้วยใจอิสระทำการต่างๆ ด้วยความคิดและมีวิจารณญาณ[122]

ข. หลักความสำเร็จ ปฏิบัติธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ที่เรียกว่าอิทธิบาท(ธรรมให้ถึงความสำเร็จ)มี4 ข้อ[123] คือ

1. ฉันทะ มีใจรัก คือพอใจที่จะทำสิ่งนั้นและทำด้วยความรัก ต้องการทำต่อให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจการ หรืองานที่ทำ มิใช่สักแต่จะทำให้เสร็จๆ หรือ เพียงเพราะอยากได้รางวัล หรือผลกำไร

---

[122] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่11,281.

[123] เรื่องเดียวกัน,233.

2. วิริยะ พากเพียรทำ คือขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั่นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

3. จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่คือ คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองาน อย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ปัญหาไขปรับปรุง เพื่อจัดการและดำเนินการอย่างนั้นแล้วได้ผลดียิ่งขึ้นไป จำสั้นๆ ว่า รักงาน สู้งาน ใส่ใจงาน ทำงานด้วยปัญญา

3. ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ที่จะงดเว้นความชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการกระทำดีต่อเขา

การงดเว้นความชั่วคือกุศลกรรมบถ 10[124] คือทางแห่งกุศล, ทางแห่งความดี, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญหรือสุคติ (Wholesome course of action) ตัดแปลเอาแต่ใจความดังนี้

ก. กายกรรม 3 (การกระทำทางกาย - body action)

1. ปาณาติบาต ละเว้นการฆ่าการเบียดเบียน มีเมตตา กรุณา หรือเกื้อกูลกัน (to avoid the destruction of life and be anxious for the welfare of all lives.

2. อทินนาทาน ละเว้นอทินนาทาน เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติของผู้อื่น(to avoid stealing, not violating the right to private property of other.)

3. กาเมสุมิจฉาจาร ละเว้นการประพฤติในกาม ไม่ล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ(to avoid sexual misconduct, not transgressing sex morals)

ข. วจีกรรม4 (การกระทำทางวาจา verbal action)

4. มุสาวาทา ละเว้นการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จ เพราะเหตุตนเอง ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใดๆ (to avoid lying, not knowingly speaking a lie for the sake of any advantage.)

5. ปิสุณาวาจา ละการพูดจาส่อเสียด ช่วยสมานคนที่แตกร้าวกัน ส่งเสริมคนให้สมัครสมานกัน ชอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี (to avoid malicious speech, unite the discordant, encourage the united and utter speech that makes for harmony)

---

[124] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่12 ,523.

6. ผรุสวาจา ละคำหยาบ พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน (to avoid harsh language and speak gentle, loving, courteous, dear and agreeable words)

7. สัมผัปปลาปัง ละการพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่ความจริงมีเหตุผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ (to avoid frivolous talk, to speak at right time, in accordance with facts, what is useful, moderate and full of sense.)

ค. มโนกรรม 3 (การกระทำทางใจ mental action)

8. อนภิชญา ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น (to be without covetousness)

9. อพยาบาท ไม่มีจิตคิดร้าย คิดปรารถนาแต่ว่า ขอให้สัตว์ทั้งหลายไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ ครองตนอยู่เป็นสุขเถิด (to be free from illwill, thinking, Oh, that there beings were free from marred and ill will, and would lead a happy life free from trouble)

10. สัมมาทิฏฐิ มีความเห็นถูกต้อง เช่น ทานมีผล การบชามีผล ผลของวิบากกรรมมี (to possess right view such as that gifts, domantion and offering are not fruitless and that there are resut of wholesome and unwholesome action)

กุศลกรรมบถนี้ในบาลีเรียกชื่อหลายอย่าง เช่น ธรรมจริยา (ความประพฤติ - righteous conduct) ไสไจย (ความสะอาดหรือเครื่องชำระความชั่ว - cleansing) อริยธรรม (อารยธรรม , ธรรมของผู้เจริญ – virtues of a noble or civilized man) อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ – the noble path) สัทธรรม (ธรรมดี ธรรมแท้ - good law ; truth law) สัปปุริสธรรม (ธรรมของสัตบุรุษ - qualities of a good man)

รับผิดชอบต่อผู้อื่นด้วยการทำดีต่อเขา คือการทำบุญ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ ทางแห่งการทำดีเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ 10[125] (base of meritorious action)

1. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ (meritorious action consisting in generosity; merit acquired by giving)

2. สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือ ประพฤติดี (by observing the precepts or moral behaviour)

3. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจ (by mental development)

4. อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม (by humility or reverence)

5. เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการขวนขวยรับใช้ (by rendering services)

---

[125] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่ 11 ,230.

6. ปัตติทานมัยทำบุญด้วยการเฉลี่ยความดีให้แก่คนอื่น(by sharing or giving out merit)

7. ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการยินดีกับความดีของผู้อื่น(by rejoicing in others' merit)

8. ธัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้ (by listening to the Doctrin or right teaching)

9. ทำบุญด้วยการส่งสอนธรรมให้ความรู้ (by teaching the Doctrin or showing truth)

10. ทิฏฐุชุกรรม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง (by straightening one's views or forming correct views)

ข้อ 4 – 5 จัดเข้าในสีลมัย ข้อ 6 – 7 จัดเข้าในทานมัย ข้อ 8 – 9 จัดเข้าใน ภาวนามัย ส่วนข้อ 10 จัดเข้าทั้ง ทาน ศีล ภาวนา

4. ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติ ที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเอง ให้ดีขึ้นโดยเท่าเทียมกัน เพราะคนเป็นสัตว์ประเสริฐ Man, The noble being

มนุษย์ที่ทำการฝึกฝนตนเองจนเป็นสัตว์ประเสริฐ พึงมีคุณสมบัติที่เป็นต้นทุน 7 ประการ[126] ที่เรียกว่าแสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดีงาม หรือบุพนิมิตรแห่งมรรค

1. กัลยาณมิตตา มีกัลยาณมิตร แสวงแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี คือ อยู่ร่วมหรือใกล้ชิดกัลยาณมิตรชน (having a good friend , a person or social environment that is helpful to one's life development, seeking out sources of wisdom and good examples.)

2. สีลสัมปทา ทำศีลให้ถึงพร้อม มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต (perfection of morality, having discipline as a foundation for one's life development.)

3. ฉันทาสัมปทา ทำฉันทะให้ถึงพร้อม มีใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ คือเป็นผู้มีพลังแห่งความใฝ่รู้ใฝ่ดี ใฝ่ทำ ใฝ่สัมฤทธิ์ ใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่ความเป็นเลิศ (perfection of aspiration, having a heart that aspire to learning and constructive action.)

4. อัตตาสัมปทา ทำตนให้ถึงพร้อม มุ่งมั่นฝึกฝนตนจนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะไปให้ถึงได้ คือระลึกอยู่เสมอว่าความจริงแท้แห่งธรรมชาติ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้จนประเสริฐเลิศสูงสุด (perfection of oneself, dedicating oneself to training for the realization of one's full human potential.)

5. ทิฏฐิสัมปทา ทำทิฏฐิให้ถึงพร้อม ถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรๆตามเหตุผล คือตั้งอยู่ในหลักความคิดความเชื่อถือที่ดีงามตามหลักเหตุผลถือหลักเหตุปัจจัย เพื่อนำไปเจริญปัญญา

---

[126] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่19 ,36-37.

(perfection of view, adhering to the principle of conditionality, seeing things according to cause and effect.)

6. อัปปมาทาสัมปทา ทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท (perfection of heedfulness, establishing oneself in heedfulness.)

7. โยนิโสมนสิการสัมปทา ทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม ฉลาดคิดแยบคาย ให้ได้ประโยชน์และความจริง คือรู้จักคิดพิจารณา มองเป็น คิดเป็น เห็นสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามระบบสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย (perfection of wise reflection, thinking wisely so as to realize benefit and see the truth.)

5. ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความประเสริฐทรามของมนุษย์

ก. พรหมวิหาร 4[127] เป็นธรรมที่อยู่ภายในใจของผู้ประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ หรือผู้มีจิใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพรหม มีอยู่ 4 อย่าง ต่อไปนี้ (holy abiding, sublime states of mind)

เมตตา ความรัก ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตใจอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตย์ทั่วหน้า (loving - kindness; friendliness; goodwill)

กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ (compassion)

มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่อย่างมีความสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงอยู่อย่างปกติสุข พลอยยินดีเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป (sympathetic joy; altruistic joy)

อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราชู ไม่เอียงเอนด้วยรักชัก พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจอันควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน (equanimity; neutrality; poise)

---

[127]กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก ,เล่มที่10 ,225.

ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ด้วยเมตตา กรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือสัตว์ทั้งปวงไว้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้มีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมีให้เสียธรรม

เมื่อใจมนุษย์เราประกอบด้วยพรหมวิหาร 4 แล้ว ต่อไปก็เป็นภาคการแสดงออกต่อบุคคล ต่อสังคม คือภาคการปฏิบัติ เรียกว่า สังคหวัตถุ 4

ข. สังคหวัตถุ 4[128] ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักสงเคราะห์ (bases of social solidarity; bases of sympathy; acts of doing favours; principle of service; virtues making for group integration and leadership)

ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งบัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน (giving; generosity; charity)

ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาทราบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี (kindly speech; convincing speech)

อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม (useful conduduct; rendering services; life of service; doing good)

สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมกันแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่บานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามทำในแต่กรณี (even and equal treatment; equality consisting in impartiality, participation and behaving oneself properly in all circumstances)

โดยย่อคือ ช่วยด้วยทุนด้วยของด้วยความรู้, ช่วยด้วยถ้อยคำ, ช่วยด้วยกำลังงาน, ช่วยด้วยการเผชิญหน้าและแก้ปัญหา (In brief, there are to help through contributions of money, material things or knowledge; to help through speech; to help through physical action; and to help through participation in facing and resolving problems.)

6. ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

---

[128] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก ,เล่มที่11 ,167.

การดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าในด้านการศึกษาหรืออาชีพการงานก็ตามพึงปฏิบัติตามหลักต่อไปนี้

ก. สมบัติ 4[129] คือข้อดี หมายถึงความเพียบพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งช่วยเสริมส่งอำนวยโอกาสให้กรรมดีปรากฏผล และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล4อย่างคือ

1. คติสมบัติ คือ เกิดในภพภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญเหมาะหรือเกื้อกูล ตลอดจนในระยะสั้นคือ ดำเนินชีวิตหรือไปอยู่ในถิ่นที่อำนวย

2. อุปธิสมบัติ คือมีร่างกายสง่างาม รูปร่างสวย หน้าตาดี น่ารัก น่าเลื่อมใส สุขภาพดีแข็งแรง

3. กาลสมบัติ คือ เกิดในยุคสมัยที่บ้านเมืองสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ในระยะสั้นคือ ทำอะไรถูกเวลา ถูกจังหวะ

4. ปโยคสมบัติ คือทำเรื่องตรงกับความต้องการ ทำกิจตรงกับความสามารถของตน ทำการถึงขนาดถูกหลักครบถ้วนตามเกณฑ์ หรือเต็มอัตรา ไม่ทำครึ่งๆกลางๆ เหยาะแหยะ ไม่ถูกเรื่อง รู้จัดทำ รู้จักดำเนินการ

ข. รู้หลักอธิปไตย[130] ผู้บริหารผู้ปกครองที่ดี โดยเฉพาะสังคมประชาธิปไตย คือรู้หลักความเป็นใหญ่เรียกว่าอธิปไตย 3 ประการ

1. อัตตาธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ คือถือตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ของตนเป็นใหญ่ กระการด้วยปรารภตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศลได้แก่เว้นชั่วทำดีด้วยการเคารพตน

2. โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่หวั่นไหวไปตามเสียงสรรเสริญนินทา กระทำการด้วยการเอาใจหมู่ชน หาความนิยม หรือหวั่นไหวกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ทำดีเว้นชั่ว ด้วยเคารพเสียงหมู่ชน

3. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาสิ่งที่ได้ศึกษาตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความคิดเห็นอย่างกว้างขวางแจ้งชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุดเต็มขีดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม เป็นประมาณอย่างสามัญ ได้แก่ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา

เมื่อรู้อย่างนี้ผู้บริหารผู้ปกครองให้ถือหลักธรรมาธิปไตย

---

[129] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่ 11 ,239.

[130]เรื่องเดียวกัน ,213.

ค. มีส่วนในการบริหารจัดการ โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว ที่เรียกว่า อปริหานิยธรรม 7 ประการ[131]

1. หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ พบปะปรึกษาหารือกิจการงาน (ที่พึงรับผิดชอบตามระดับของตน) โดยสม่ำเสมอ

2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน

3. ไม่ถือความอำเภอใจใคร่ต่อความสะดวก บัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ อันมิได้ตกลงวางไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติกันไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติที่วางไว้เป็นธรรมนูญ

4. ท่านผู้ใดเป็นใหญ่มีประสบการณ์ยาวนาน ให้เกียรติเคารพนับถือท่านเหล่านั้น มองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งพึงรับฟัง

5. ให้เกียรติและคุ้มครองกุลสตรี มิให้ถูกข่มเหงรังแก

6. เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ เร้าให้ทำดี และเป็นที่รวมใจของหมู่ชน ไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณี

7. จัดให้ความอารักขา บำรุง คุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิตผู้ทรงศีลทรงธรรมอันบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก

7. ให้วางใจในกฎแห่งกรรม บุคคลที่ไม่ประมาทมัวเมาจนตกเป็นทาสของโลกและชีวิตอย่างที่เรียกว่าหลงโลก เมาชีวิต ก็เพราะมีสติ รู้จักมอง รู้จักพิจารณา รู้จักวางตัววางใจต่อความจริงต่างๆ อันมีประจำอยู่กับโลกและชีวิตเป็นคติธรรมดาคือ

ก. โลกธรรม 8 คือ

1. ได้ลาภ 2.เสื่อมลาภ 3.ได้ยศ 4. เสื่อยศ 5สรรเสริญ 6 นินทา 7.สุข 8.ทุกข์

ข. คำนึงถึงสูตรแห่งชีวิต แม้ไม่ใช่เวลาที่มองเห็นเทวทูตก็ควรพิจารณาอยู่เสมอตามหลักที่เรียกว่า อภิมหปัจจเวกขณ์ (สิ่งที่ทุกคน ไม่ว่าชายหรือหญิง ชาวบ้าน ชาววัด ควรหัดพิจารณาเนืองๆ) ซึ่งมีอยู่ 5 ประการ[132]คือ

---

[131]กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก ,เล่มที่ 10 ,86.

[132] กรมการศาสนา,พระไตรปิฎก,เล่มที่ 11 ,281.

1.ชราธัมมตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ (we are subject to aging and cannot escape it.)

2.พยาธิธัมมตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีความเจ็บป่วยไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บ ป่วย ไข้ ไปได้ (we are subject to pain and illness and cannot escape it.)

3.มรณธัมมตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้(we are subject to death and cannot escape it.)

4.ปิยวินาภาวตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เราจักต้องประสพความพลัดพรากทั้งจากคนและของที่รักชอบใจไปทั้งสิ้น (we must inevitably be separated from all people and things that we love.)

5.กัมมัสสกตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น (we have kamma as our own; whatever deeds we do, be they good or evil, of those we will surely be the heirs.)

เมื่อพิจารณาอยู่เสมออย่างนี้ ก็ช่วยป้องกันความมัวเมา ในความเป็นหนุ่มสาว ในทรัพย์สมบัติ แลชีวิตเป็นต้น บรรเทาความลุ่มหลง ความถือมั่นยึดติด และป้องกันการทำความทุจริต ทำให้เร่งขวนขวายทำแต่สิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ (Regularly reflecting in this way helps to prevent infatuation with youth, possessions and life, alleviating heedlessness and attachment, preventing evil actions and inspiring us to quickly work for goodness and benefit.)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “การบริหารตามยถากรรม” (กรรมและการให้ผลของกรรม) ซึ่งงานวิจัยเหล่านี้ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเรื่องกรรมในแนวต่างๆ ที่สามารถเสริมความรู้แก่การทำวิจัยได้ โดยมีงานวิจัยดังต่อไปนี้ คือ

คำพันธ์ อัครเนตร ได้เสนอวิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามหลักพุทธธรรม ซึ่งสรุปความที่เกี่ยวข้องได้ว่า 1. การยกร่างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พ.ศ.2514 และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบออกเป็น 3ด้านคือ 1)ด้านมนุษย์หรือบุคลากร 2)ด้านสังฆะหรือองค์กรและด้านเป้าหมายขององค์กร 3)ด้านพุทโธโลยี หรือ

นวัตกรรมการบริหาร 2. การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลัก พุทธธรรม โดยใช้เทคนิควิจัยเชิงคุณภาพแบบ EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) ประยุกต์ พบว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นให้ปรับปรุงองค์ประกอบของรูปแบบเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านมนุษย์หรือบุคลากร 2)ด้านสังฆะหรือองค์กร 3) ด้าน เป้าหมายองค์กร 4) ด้านพุทโธโลยีหรือนวัตกรรมและผู้เชี่ยวชาญเห็นสอดคล้องกันมากที่สุด เรื่องการให้ความสำคัญสูงสุดในพระธรรมและเรื่องมนุษย์ประเสริฐได้ด้วยการพัฒนาตน 3. การตรวจรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม โดยสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ พบว่า รูปแบบมีความเหมาะสมสอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม[133]

อัมพร หุตะสิทธิ์ (2546) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา โครงการัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี เรื่องกรรม 12 และการให้ผลซึ่งสรุปความได้ว่าเรื่องกรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และการให้ผลของกรรม โดยยึดหลักกรรม2และการให้ผล เป็นหลักนั้น ตามคัมภีร์พระสุตันตปิฎก อธิบายเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมว่าเป็นเรื่องความสัมพันธ์กัน กรรมหมายถึงการกระทำที่มีเจตนาประกอบ เกิดขึ้นทางกาย วาจา และใจ ทั้งดี ชั่วและกลางๆ ซึ่งเป็นกฎแห่งเหตุผล กฎของการกระทำและการโต้กลับ กรรม คือการทำหรือพฤติกรรมคน ตามหลักธรรมของพุทธศาสนา กรรมสูงสุดเพื่อทำลายกิเลส กรรมในระดับความดีทั่วไป เป็นการพัฒนาและสร้างสรรค์ประโยชน์ตนและคนอื่น ผลของกรรมดีทำให้เกิดความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า และอาจนำสู่เป้าหมายสูงสุดได้ ส่วนกรรมชั่วย่อมทลายประโยชน์ตนและคนอื่น ทั้งกรรมดี และชั่วย่อมเป็นเหตุปัจจัยให้ต้องวัยนว่ายอยู่ในวำสงสารเพื่อชดใช้กรรมของตนต่อไป ตามทรรศนของพุทธศาสนา กรรมและการให้ผลช่วยให้มองชีวิตด้วยสายตาที่ยาว ไม่มองสั้นแค่ความสุขความปรารถนาในปัจจุบัน โดยไม่คำนึงถึงโทษข้างหน้า หลักกรรมจึงทำให้คนดำเนินชีวิตด้วยปัญญาความเข้าใจในสภาพชีวิตแล้ว ย่อมช่วยให้สังคมสงบสุขและไม่เบียดเบียนกัน[134]

---

[133] คำพันธ์ อัครเนตร, “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมจากพระไตรปิฎกฉบับหลวง พ.ศ.2514(วิทยานิพนธ์ การศึกษาดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร,2550),บทคัดย่อ.

[134] อัมพร หุตะสิทธิ์,“กรรม 12 และการให้ผล”(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี,2546),บทคัดย่อ.

พระมหาประศักดิ์ อคฺคปญฺโญ ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาพระพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย เรื่อง ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ซึ่งสรุปข้อความเกี่ยวข้องได้ว่า ในขั้นตอนของการแบ่งกรรมนั้น พระพุทธองค์ทรงแบ่งกรรมไว้เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรมบ้าง กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมบ้าง กรรมดำมีวิบากกรรมดำ กรรมขาวมีวิบากกรรมขาว กรรมทั้งดำและทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาวบ้างเท่านั้น ยังไม่เข้าไปแจกแจงกรรมให้ขยายออกไปมากมายนัก สำหรับกรรมในพระไตรปิฎก 4 คู่ ดังแสดงไว้นี้ อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พระพุทธศาสนาได้แสดงแห่งกรรมตามเจตนาของผู้กระทำที่มีจุดหมายไว้ 4 ประการด้วยกัน คือ กรรมเลวกรรมดี กรรมทั้งดีทั้งเลว และกรรมทั้งไม่ดีไม่เลว นั่นเอง การที่จัดกรรมไว้ 4 คู่นี้ มุ่งให้เราเห็นถึงกรรมแต่ละอย่าง ไม่ว่าจะเป็นกุสลกรรม อกุศลกรรมก็ตาม ย่อมมีวิบากกรรมที่เป็นกุศลและอกุศลตามลักษณะของกรรมนั้น[135]

พระมหาธนกร สุขเสริม ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปกร เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก และคัมภีร์อุปนิษัท ซึ่งสรุปความเกี่ยวข้องได้ว่า กรรมตามทรรศนะของพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นองค์ประกอบทุกครั้งที่ทำกรรม กรรมนี้เกิดขึ้นได้ 3 ทางคือ กายกรรม กรรมเกิดขึ้นทางกาย วจีกรรม กรรมเกิดขึ้นทางวาจามโนกรรม กรรมเกิดขึ้นทางใจ กรรมแต่ละประเภทได้แบ่งไว้อย่างละเอียดและชัดเจน คำว่า "กรรม" เพียงคำเดียวยังไม่จัดว่าเป็นฝ่ายดีหรือ ฝ่ายชั่ว มีความหมายเป็นกลางๆ แต่ถ้าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม หมายถึงการทำความดีที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง 3 ทาง คือ กายทวาร เช่น การไม่เบียดเบียน ทรมานและไม่ฆ่าสัตว์ แต่ให้คนใช้เมตตา คือความรักแก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายแทน ทางวจีทวาร คือการประพฤติดีด้วยวาจา และทางมโนทวาร คือการไม่ประพฤติดีด้วยใจ เป็นต้น ถ้าเป็นกรรมชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม หมายถึง การทำความไม่ดี การปฏิบัติตนผิดหลักธรรมของศาสนา กรรมชั่วนี้เกิดขึ้นทางทวารทั้ง 3 เช่นเดียวกันทางทวาร เช่น ผู้มีจิตปราศจากเมตตา เป็นผู้มีความโหดเหี้ยม ฆ่าสัตว์หรือทำร้ายสัตว์โดยปราศจากเหตุผล ไร้ความกรุณาปราณี รวมทั้งกักขังหน่วงเหนี่ยวให้บรรดาสัตว์ทั้งหลายปราศจากอิสรภาพ

---

[135] พระมหาประศักดิ์ อคฺคปญฺโญ, "ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาพระพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ,2541),บทคัดย่อ.

ทางวจีทวาร คือ การประพฤติชั่วทางวาจา และทางมโนทวารคือการประพฤติชั่วทางใจ เป็นต้น พระพุทธศาสนายอมรับว่า การที่คบสามารถทำกรรมต่างๆ ได้เพราะมีสาเหตุที่เป็นปัจจัยให้ต้องทำกรรม สาเหตุที่ก่อให้เกิดการกระทำชั่ว เรียกว่า “อกุศลมูล” ส่วนสาเหตุที่ก่อให้เกิดกรรมดี เรียกว่า “กุศลมูล” กรรมทุกอย่างที่คนทำไปแล้วมีผลต่อผู้ทำทั้งสิ้น ทั้งฝ่ายที่เป็นกรรมดีหรือ กรรมชั่ว เมื่อคนทำกรรมใด เขาย่อมได้รับผลอย่างนั้นตอบแทน กรรมและผลของกรรมมีความเป็นอิสระ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอก หรือพระผู้เป็นเจ้าแต่อย่างใด แต่ดำเนินไปตามเหตุและ ผลของมันเอง ส่วนการกระทำที่ไม่จัดเป็นกรรม ได้แก่ การกระทำของพระอรหันต์ เพราะว่าท่านจึงเป็นเพียงกิริยา ไม่มีผลหรือวิบากทั้งในชาตินี้และชาติต่อไป[136]

พระมหาสมพงษ์ สุขุมมาโล (สิงห์สุพรรณ) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัญฑิตวิทยาลัย สภาการศึกษามหากุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังสารวัฏในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งสรุปความเกี่ยวข้องได้ว่า อันเป็นส่วนกฎแห่งกรรมในพุทธศาสนาก็คือกฎของเหตุผลหรือเป็นกรรมนิยาม อันเป็นส่วนหนึ่งของธรรมนิยาม ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามเหตุและปัจจัย ในเมื่อเชื่อตามคำสอนในพุทธศาสนาแล้ว กรรมก็เป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคล เราเป็นคนทำเองไม่ใช่ภายนอกมาเป็นผู้กำหนด ดีชั่วเป็นเองเฉพาะบุคคล บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะบุคคล ไม่มีใครที่จะทำให้ใครบริสุทธิ์ได้ พระพุทธศาสนาจึงปฏิเสธการล้างบาป แต่เราสามารถที่จะแก้ไขที่ปัจจัยต่างๆ เพื่อให้มีเหตุที่ดีผลก็จะดีตามมา อาจกล่าวได้ว่ากรรมกับชีวิตมีความสัมพันธ์ต่อกัน เป็นอันเดียวกัน นั่นคือ ชีวิตย่อมเป็นไปตามกรรม และก็ดีคือเจตนา หรือความคิดหมายจงใจของมนุษย์ นั่นก็คือ บุคคลอาศัยกรรมเป็นตัวกำหนดความเป็นไปในชีวิตของตนด้วยเจตนาของตน เมื่อทำกรรมอย่างไรกรรมนั้นย่อมส่งผลตอบสนองแก่ผู้ทำและผลักดันให้เกิดการกระทำต่างๆ ต่อไปอีก หนุมเวียนเช่นนี้ไปเรื่อยๆ เรียกว่า “วัฏฏะ" หรือวงจรของกรรม[137]

---

[136] พระมหาธนกร สุขเสริม, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระสุตันตปิฎกและคัมภีร์อุปนิษัท” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,2541),บทคัดย่อ.

[137] พระมหาสมพงษ์ สุขุมมาโล (สิงห์สุพรรณ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังสารวัฏในพุทธศาสนาเถรวาท” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัญฑิตวิทยาลัย สภาการศึกษามหากุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์,2538),บทคัดย่อ.

สมนึก ใจกล้า ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล เรื่อง การนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทยในปัจจุบัน : เปรียบเทียบระหว่างนักวิทยาศาสตร์กับนักสังคมศาสตร์ ซึ่งสรุปข้อความเกี่ยวข้องได้ว่า การแสดงผลกรรมในพระสูตรเป็นการแสดงถึงผลที่ประสบในชีวิตข้างหน้า แต่ก็เน้นที่การกระทำในปัจจุบัน โดยเฉพาะการกระทำที่มีลักษณะความเป็นประพฤติปฏิบัติเป็นนิจ เป็นส่วนแห่งการดำรงชีวิที่จะปรุงแต่งลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพและเป็นเหตุปัจจัยโดยตรงแก่ผลจำเพาะแต่ละอย่าง มิใช่อานิสงส์ชนิดที่ว่า ทำกรรมดีอะไรครั้งเดียว เช่น ให้ทานครั้งหนึ่งมีผลมากไม่มีขอบเขต จะหวังเป็นอะไร ปรารถนาได้อะไร ก็ได้เป็นอย่างนั้นหมด บุคคลที่เกิดมามีความแตกต่างกัน เป็นเพราะเหตุแห่งกรรมที่ให้ผลเป็นเครื่องกำหนดสถานะและชีวิต เพราะบุคคลมีเสรีภาพในการที่จะทำกรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล ดังนั้นบุคคลจึงต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เลือกกระทำ ผลของกรรมย่อมเป็นไปตามเงื่อนไขแห่งเหตุ ไม่มีผลใดที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุ บุคคลที่ทำกรรมใด ย่อมได้รับผลอย่างนั้นแน่นอน ช้าหรือเร็ว จะเป็นการให้ผลอย่างไรโดยหน้าที่หรือให้ผลมากหรือน้อยตามความหนักเบา ย่อมเป็นไปตามสมควรแก่เหตุนั้นๆ[138]

พระอุทัย จิรธมฺโม (เอกสะพัง) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรื่อง ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน ซึ่งสรุปความเกี่ยวข้องได้ว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เที่ยงแท้แน่นอน มีเหตุมีผลเกี่ยวเนื่องกันไป และทุกหลักธรรมน้อยใหญ่นั้น ต่างไม่ประกอบด้วยกาล (อกาลิโก) ซึ่งสามารถยืนหยัดท้าทายให้มวลมนุษย์มาพิสูจน์ว่า สิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสหลักธรรมออกมานั้นมีความถูกต้องเพียงไร โดยเฉพาะเรื่องหลักกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการใหญ่แห่งวิถีชีวิตของสรรพสัตว์ที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสาร ย่อมหมุนวนเป็น วัฏฏะ (กิเลส กรรม วิบาก) อยู่อย่างนี้เรื่องไป จนกว่าจะสิ้นกรรมหรือถึงพระนิพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องกรรมนี้มากมายจากการศึกษาหลักฐานเดิมที่มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมที่สมบูรณ์ยิ่ง โดยสรุปประเด็นได้ดังนี้

---

[138] สมนึก ใจกล้า, “การนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทยในปัจจุบัน : เปรียบเทียบระหว่างนักวิทยาศาสตร์กับนักสังคมศาสตร์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล,2536),บทคัดย่อ.

ในความหมายของกรรมนั้น พระพุทธศาสนาถือว่า กรรม คือ การกระทำที่ออกมาจากเจตนาเดิมที่มีอยู่ในจิต (เจตนาหำ ภิกฺขเว กมฺมำ วทามิ) กิเลส ตัญหา ทำให้จิตเศร้าหมอง เมื่อมารับอารมณ์ใหม่ในปัจจุบันก็สนับสนุนกรรมและกิเลสให้ปรากฏขึ้นใหม่และเก็บสะสมต่อไป ซึ่งพระพุทธศาสนาเชื่อว่า บุคคลที่มีชีวิตดำเนินไปในขณะนี้ส่วนหนึ่งมาจากผลกรรมที่ทำไว้แล้วและอีกส่วนหนึ่งมาจากผลกรรมที่ทำไว้แล้วอีกส่วนหนึ่งมาจากกรรมที่ทำในปัจจุบันด้วยและกุศลกรรมจะไม่สูญหายไปไหน แม้กรรมจะเล็กน้อยหรือทำมานานเพียงใด มันก็จะติดตามตัวเราไปเหมือนเงาเพียงนั้น เมื่อถึงโอกาสก็จะให้ผลทันที หรือกลับกลายเป็นอโหสิกรรมได้ซึ่งแล้วแต่เหตุปัจจัย ลักษณะของการจำแนกกรรมและการให้ความสำคัญของกรรมนั้น พระพุทธองค์ทรงจำแนกลักษณะของการจำแนกเป็น 3 ทาง คือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม แต่ทรงเน้นเจตนานั้นแหละคือกรรมจึงให้ความสำคัญของมโนกรรมว่า เป็นกรรมที่ให้ผลรุนแรงที่สุดว่ากรรมทั้งสอง คือวจีกรรมและกายกรรม

นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังจำแนกกรรมออกเป็นหน่วยย่อยๆ อีก โดยจำแนกตามกาล 4 ตามหน้าที่ 4 และกรรมที่ให้ผลตามความรุนแรงหนักเบา 4 รวมเป็นกรรม 12 เนื่องจากพระพุทธศาสนาจัดอยู่ในระบบปรัชญา อเทวนิยม จึงไม่เชื่อในพระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างและทำลายโลก หลักกรรมและวิบากเป็นความรับผิดชอบส่วนตัว การที่จะพ้นไปจากวงจรของกรรม บุคคลจะต้องอาศัยความเพียรพยายามลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง องค์ศาสดาหรือผู้ที่เป็นครูอาจารย์จะเป็นเพียงผู้แนะนำทางที่ถูกต้องเท่านั้น[139]

พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ (วันจันทร์)(2534) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาพระพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยในพระบรมชูปถัมภ์ เรื่อง นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งสรุปข้อความเกี่ยวข้องได้ว่า กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความจงใจทั้งดีและชั่ว กรรมในที่นี้หมายถึงกรรม 2 คือ กุศลกรรมและอกุศลกรรม กรรม 3 คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม กรรม 12 คือ ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในชาตินี้ อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในภพหน้า อปราปรเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในภพต่อไป อโหสิกรรม กรรมที่เลิกให้ผล ชนกกรรม กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด อุปัตถัมภกกรรม กรรมที่สนับสนุน อุปปีฬกรรม

---

[139] พระอุทัย จิรธมฺโม (เอกสะพัง), “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและปัญหา เรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2534),บทคัดย่อ.

กรรมบีบคั้น อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน ครุกกรรม กรรมหนักที่ให้ผลก่อน พหุลกรรมหรืออาจิณณกรรม กรรมทำมากหรือกรรมที่เคยชิน อาสันนกรรม กรรมทำเมื่อจวนจะตาย และกตัตตากรรม กรรมที่ทำด้วยเจตนาอ่อนหรือเจตนาไม่ตรง[140]

ประเสริฐ หลอมทอง ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสาวัตถุศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องการตีความหลักกรรมและหลักไตรลักษณ์ในเรื่องพระพุทธศาสนาวิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2524 ซึ่งสรุปความเกี่ยวข้องได้ว่า พระพุทธองค์ ทรงแสดงเรื่องกรรม ก็เพื่อที่จะให้เรารู้จักการปลดปล่อยตนเองออกจากพันธะของวรรณะในศาสนาที่เกี่ยวเนื่องกับพระเวทและปลดปล่อยตนเองออกจากมิจฉาทิฏฐทำให้ตนเองมีอิสรภาพทั้งภายในและภายนอก ให้ใช้หลักกรรม คือ การกระทำเป็นเครื่องมือในการวัดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ให้รู้จักพึ่งตนเอง พึ่งธรรม ไม่เชื่ออะไรโดยปราศจากเหตุผลและที่สำคัญที่สุดก็คือ เมื่อกรรมเป็นกฎทางศีลธรรม เป็นกฎของเหตุผล หลักกรรมก็จะสอนให้คนรู้จักปรับปรุงตนเอง ปรับปรุงเหตุและปัจจัยที่จะทำให้เจริญแล้ว รู้จักหลีกเลี้ยงปัจจัยที่จะทำให้เกิดความเสี่ยม เมื่อเรารู้อย่างนี้แล้ว คนเราก็ย่อมจะปรับปรุงตนเองให้เหมาะสมกับเหตุและปัจจัยเพื่อที่จะทำให้เหตุและปัจจัยนั้นประโยชน์ ต่อตนให้ที่สุด[141]

จีรวรรณ ชินะโชติ (อ้างถึงใน พระอุทัย จิรธมฺโม (เอกสะพัง) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ซึ่งสรุปข้อเกี่ยวข้องได้ว่า ในศาสนาทั้งสองนั้นต่างยอมรับว่า กรรมเป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุผลทางศีลธรรมและเป็นกฎแห่งธรรมชาติ ผู้ทำดีย่อมได้ดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว แต่เมื่อกล่าวถึงความดีและความชั่วในศาสนาทั้งสองนั้น อาจแตกต่างกัน เช่น พระพุทธศาสนาปฏิเสธการฆ่าสัตว์ แต่ศาสนาฮินดูกลับยอมรับการฆ่าสัตว์ เพื่อบูชาพระเจ้า นอกจากนี้พระพุทธศาสนาถือว่า กรรมเป็นกฎธรรมชาติโดย

---

[140] พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ (วันจันทร์), “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพระพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยในพระบรมชูปถัมภ์ ,2534),บทคัดย่อ.

[141] ประเสริฐ หลอมทอง, “การตีความหลักกรรมและหลักไตรลักษณ์ในเรื่องพระพุทธศาสนาวิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพ.ศ.2524” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสาวัตถุศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2528),6.

อิสระที่ไม่มีใครควบคุมหรือบันดาลให้เป็นไป แต่ศาสนาฮินดู กลับมองว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้บันดาลให้สรรพสิ่งเกิดขึ้นและเป็นไปตามอำนาจและควบคุมกฎแห่งกรรม[142]

ณรงค์ วงษอุดม ได้เสนอวิทยานิพรธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง การศึกษาเชิงวิจารณ์ความคิดเรื่องกรรมในปรัชญาอินเดียสายอาสติกะซึ่งสรุปความเกี่ยวข้องได้ว่า ปรัชญาอินเดียสายอาสติกะระบบต่างๆ นั้น เห็นพ้องกันว่ากฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งเหตุและผล เป็นทั้งกฎธรรมชาติ และกฎทางศิลธรรม ในแง่ที่เป็นกฎทางศิลธรรม กฎนี้มีหลักกว้างๆว่า ผลย่อมสอดคล้องกับเหตุ ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วยอมได้รับผลชั่ว บุคคลจะเป็นอะไรอย่างไรขึ้นอยู่กับกรรมหรือการกระทำของตนเอง เมื่องมนุษย์มีเสรีภาพในการกระทำ มนุษย์ก็ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้นส่วนผลของกรรมนั้น ย่อมเป็นตามกรรมดีและกรรมชั่วที่ได้กระทำไว้[143]

ปรีชา คุณาวุฒิ ได้เสนอวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง พุทธปัญญาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ซึ่งสรุปข้อเกี่ยวข้องได้ว่า ระบบของกรรมตามมติของพระพุทธศาสนาเป็นกฎสากลของชีวิตทั้งหมด ทั้งอดีต ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสามารถยืนยันว่าจะต้องได้รับผลอันเหมาะสม ทัดเทียมกับกรรมที่ได้กระทำไว้ จึงสมบูรณ์กว่าระบบของกรรมเดิมตามมติของพราหมณ์เพราะไม่ต้องอาศัยเทพเจ้า เป็นผู้พิทักษ์กฎแห่งกรรมแต่อย่างใด และเรายังสามารถสร้างสรรค์ชีวิตของเราให้มาได้ตามกฎแห่งกรรมได้อีกด้วย[144]

รุงทิพย์ กิจทำ ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การศึกษาเปรียบเทียบทรรศนะเรื่องกรรมในพุทธปรัชญากับปรัชญาเชน ซึ่งสรุปความเกี่ยวข้องได้ว่า ในศาสนาทั้งสองนั้นต่างยอมรับว่ามนุษย์เป็น

---

[142] จีรวรรณ ชินะโชติ จีรวรรณ, “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2527),5.

[143] ณรงค์ วงษ์อุดม “การศึกษาเชิงวิจารณ์ความคิดเรื่องกรรมในปรัชญาอินเดียสายอาสติกะ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2526),บทคัดย่อ.

[144] ปรีชา คุณาวุฒิ “พุทธปัญญาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาปรัชญาบัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2521),บทคัดย่อ.

อะไรอย่างไรจะประสบความทุกข์ในชีวิตอย่างไรขึ้นอยู่กับกรรมที่เขาทำไว้ในอดีตและที่ยังกระทำอยู่ในปัจจุบัน ส่วนในอนาคตบุคคลจะมีสภาพชีวิตเป็นอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับการกระทำของเขาในอดีตและปัจจุบันรวมกัน ถึงแม้ว่าในศาสนาทั้งสองจะเชื่อในเรื่องกรรมเหมือนกัน แต่ก็เน้นเรื่องกรรมต่างกัน คือ ในกรรม 3 อย่าง ที่แบ่งตามช่องทางแห่งการกระทำ คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมนั้น พุทธปรัชญาเน้น มโนกรรมว่ามีบทบาทมากที่สุดในเรื่องความหนักเบาของกรรม ส่วนปรัชญาเชนกลับเน้นกายกรรมว่าสำคัญที่สุดและให้ผลรุนแรงมากกว่ากรรมที่ทำทางวาจาและใจ[145]

จากเอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า กรรมเป็นเรื่องของการกระทำโดยมีเจตนาเป็นตัวบ่งชี้ความเป็นกรรมนั้น กรรมนี้เกิดขึ้นได้ 3 ทางคือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ซึ่งมโนกรรมถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้เกิดกายกรรมและวจีกรรมต่อไป มโนกรรมจึงถูกจัดว่าเป็นกรรมที่ให้ผลรุนแรงที่สุดกว่ากายกรรมและวจีกรรม กรรมทุกอย่างที่คนทำไปแล้ว มีผลต่อผู้ทำทั้งสิ้น ทั้งฝ่ายที่เป็นกรรมดีและกรรมชั่ว กรรมและผลของกรรมมีความเป็นอิสระ ไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอก แต่ดำเนินไปตามเหตุและผลของมันเอง มนุษย์ย่อมได้รับผล ตามหน้าที่ ตามลำดับ ตามเวลา ในการให้ผลนั้น ซึ่งทั้งหลายเหล่านี้ย่อมขึ้นอยู่กับเจตนาทำกรรมเป็นหลักตามที่ปรากฏในกรรม12

หลักธรรมคำสอนต่างๆนั้น ในคัมภีร์พุทธศาสนาสอนให้เราละกิเลส ตั้งแต่มีศีล คือละกิเลสหยาบคือสำรวมกาย วาจา ในการทำกรรม กิเลสกลางคือมีสมาธิ กำจัดนิวรณ์5 และกำจัดกิเลสละเอียดคือ อนุสัย อย่างนี้ทำให้พ้นจากวัฏฏะ3 คือ กิเลส กรรม วิบาก คือไม่เกิดกิเลส พ้นจากอกุศลกรรม คือ โลภ โกรธ หลง ตรงสู่พระนิพพาน

เอกสารและงานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

Phra Rajsuddhinanamongkol, English version translated by Naraporn Rungsimuntakul, เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง The Law of Karma: Dhamma Practice Volume 3 มีใจความว่า กฎแห่งกรรม หมายถึง การถูกพลักดันไปตามแรงของกรรม กรรม หมายถึง การกระทำที่มีเจตนา การกระทำนั้นแตกต่างกันไปในแต่ละคนและแต่ละกรณี ทำกรรมดีก็ถูกพลัดดันไปในทาง

---

[145] รุ่งทิพย์ กิจทำ, “การศึกษาเปรียบเทียบทรรศนะกรรมในพุทธปรัชญากับปรัชญาเชน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2521),บทคัดย่อ.

ที่ดี ในทำนองเดียวกัน ทำกรรมชั่วก็ถูกพลักดันไปในทางที่ชั่ว กฎแห่งกรรมเป็นกฎของธรรมชาติ เมื่อเรากดบางสิ่งบางอย่างลงมันก็จะกลับขันมาเท่ากับแรงที่กดลงไป หากเราได้การฝึกที่ดีและมีสีลธรรม กรรมดีก็จะพลักดันให้เราไปสู่ทางที่บริสุทธิ์และปัญญา

ในทางตรงกันข้าม ถ้าเราไม่ประพฤติอย่างเหมาะสม เนื่องจากจิตที่ถูกฝากมาไม่ดีมันจะถูกพลักดันไปสู่ฝ่ายที่ชั่ว และถูกกดลงจนกระทั้งเราไม่สามารถกลับขึ้นมาสู่พื้นผิวได้ มีตัวอย่างมากมายที่เกิดขึ้นให้เห้นได้ตามกฎนี้ บางคนไม่ตั้งใจทำบุญแต่ทำบาป พวกเขาต้องการมีชีวิตที่ยืนยาว มีผิวงาม สุขภาพดี และประสบความสำเร็จในการทำงาน อย่างไรก็ตามพวกเขาไม่เคยสร้างกรรมดีที่จะทำให้มีชีวิตยืนยาวเลย แต่กลับประพฤติชั่ว โดยการฆ่าสัตว์ มีอิจฉาริษยา ชอบแก้แค้นและมุ่งร้ายผูกพยาบาท คนพวกนี้ต้องตายเมื่ออายุยังน้อยอย่างแน่นอน

พระท่านสอนว่า เป็นการยากที่จะได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และยากที่จะเกิดมาแล้วสวยงาม เรามีญาณปัญญาและความรู้ที่สั่งสมมาจากอดีตชาติ เราต้องมีคุณความดีของมนุษย์ นั่นคือศีลธรรมและศีล 5 ข้อ เกิดมาหน้าตาน่าเกลียด หรือพิการหรือตาบอด หูหนวก หรือปัญญาอ่อน บางคนกลายเป็นอัมพาตเมื่อแก่ตัว

ส่วนคนที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อและบริจาคทานในอดีต ในชาตินี้พวกเขาเกิดมาในครอบครัวที่ร่ำรวย อย่างไรก็ตาม ถ้าในอดีตชาติพวกเขาเคยฆ่าสัตว์ด้วย สุขภาพของพวกเขาก็จะไม่ดีต้องเข้าโรงพยาบาลบ่อยๆ เงินมาสามารถช่วยอะไรได้มากนัก บางคนมาสร้างพื้นฐานของปัญญา ถึงแม้พวกเขาเกิดมารวย พวกเขาก็ไม่ฉลาด ไม่สามารถเรียนจบปริญญาได้ นี้เป็นเพราะพวกเขาไม่ได้สั่งสมบุญมากเพียงพอในอดีตชาติ[146]

Phra Peter Pannapadipo, An English Monk in Thailand, เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง One Step at a time, Buddhist meditation for absolute beginners.ในเรื่องของ"กรรม" มีใจความว่า กรรมคือการกระทำทีมีเจตนา ทางกาย วาจา หรือทางใจมันเป็นทั้งกฎธรรมชาติและอำนาจ มันไม่ใช่ผลของการกระทำ แต่มันเป็นการกระทำเองกรรมอาจจะดีหรือชั่ว หรือ กลางๆ คือไม่ดีไม่ชั่ว นี้คือกฎของเหตุและผล กฎของการกระทำและแรงโต้หรือการตองกลับ

มโนกรรมมักเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำให้เกิดกายกรรมและวจีกรรม ซึ่งจะรวมถึงการพยายามพัฒนาจิต โดยการศึกษาธรรมะและฝึกสมาธิ

---

[146] Phra Rajsuddhinanamongkol, English version translated by Naraporn Rungsimuntakul The Law of Karma : Dhamma Practice, Volume3 (Bangkok : Horatanachai Printing,2001),142-143.

กรรม เป็นกฎที่ไม่มีตัวตนซึ่งปฏิบัติได้อย่างเป็นอิสระ นอกเหนืออำนาจที่ลึกลับใดๆ พระพุทธองค์ทรงสอนว่า เราปลูกอะไรเราก็ได้อย่างนั้น นั่นคือ สถานการณ์ปัจจุบันของเราเป็นผลมาจากการกระทำที่มีเจตนาในอดีต และสถานการณ์ในอนาคตของเราก็จะเป็นผลมาจากการกระทำอันมีเจตนาในปัจจุบันของเรา แต่ภายใต้กฎแห่งกรรม แต่ละคนจะยังคงมีเจตจำนงอิสระ เราจะไม่เป็นเพียงเชลยของการกระทำในอดีตของเรา

กรรมที่คนกระทำ ไม่จำเป็นต้องให้ผลขนาดเดียวกับการกระทำนั้น ผลของกรรม อาจถูกทำให้แรงขึ้นหรืออ่อนลงโดยปัจจัยที่ไม่คงที่หลายตัว ทั้ง ณ เวลาที่กรรมถูกกระทำ และหลังจากกระทำกรรมแล้ว

ด้านภายนอก กรรมมีความเกี่ยวพันธ์กับกรรมของชีวิตอื่นๆ สภาพการให้ผลของกรรมในแต่ละคน อาจจะไม่เกิดขึ้นทันที หรืออาจถูกเปลี่ยนแปลงโดยปัจจัยภายนอก

ด้านภายใน คุณภาพทางใจที่ดีขงแต่ละคนอาจเพียงพอที่จะเปลี่ยนแปลงกรรมไม่ดี การพัฒนาจิตที่ดีและการกระทำที่ดีในปัจจุบัน อย่างน้อยก็สามารถชดเชยผลกรรมในอดีตบางส่วนได้

กรรมบางอย่างอาจให้ผลทันทีและเห็นชัด กรรมบางอย่างอาจให้ผลช้าหรือยืดเวลาออกไป จนสภาพความเชื่อมโยง ระหว่างกรรมและผลของกรรมอาจถูกลืมเลือนไป (กลายเป็นอโหสิกรรม)[147]

Phikkhu P.A. Payutto, English version by B.G. Evans, (2535 : 70 - 73) เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง Toward Sustainable Science, A Buddhist look at trends in scientific development ในเรื่อง กฎแห่งกรรม: หลักศีลธรรมที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีใจความว่า ความเข้าใจอันแท้จริงของสิ่งที่เป็นความจริง จะเป็นไปไม่ได้ถ้าไม่มีความเข้าใจเรื่องของกฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันและเป็นอันเดียวกัน รวมทั้งพื้นฐานความเป็นมนุษย์ องค์ประกอบของใจและคุณค่าแห่งใจของผู้ที่ได้ศึกษากฎเหล่านั้น นักวิทยาศาสตร์อาจศึกษากฎของฟิสิกส์ แต่เขาละเลยที่จะศึกษาตัวของเขาเอง เขาเหล่านั้นจะมาสามารถมองเห็นความจริงได้แม้แต่วิทยาศาสตร์ทางกายภาพ

ในชีวิตประจำวันของเรา ความคิด พฤติกรรมและการกระทำของเรา การสื่อสารของเราขนบธรรมเนียมและสถาบันทางสังคมของเราเป็นผลมาจากการกระทำอย่างมีเจตนาซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่า กรรม เพื่อที่จะเข้าใจโลกมนุษย์ ทั้งหมดนี้คือธรรมชาติ มันมีอยู่ได้ตามกฎธรรมชาติ

---

[147] Phra Peter ,Pannapadipo, An English Monk in Thailand, One Step at a time, Buddhist meditation for absolute beginners (Thailand : Allied Printers, 1998),31-33.

ไม่ใช่เป็นเพราะอำนาจเทวดาหรือโดยบังเอิญ สิ่งทั้งหลายเป็นกระบวนการที่อยู่ภายในความสามารถของมนุษย์ที่จะเข้าใจและพัฒนา

กล่าวได้ว่า พุทธศาสนาแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างกฎแห่งกรรมและกฎทางกายภาพ นี่ชี้ให้เห็นว่า ใจและเจตนานั้นไม่ใช่สิ่งเดียวกัน และสามมารถศึกษาความเป็นจริงแยกกันได้ อย่างไรก็ตามความจริงทั้งสองนี้ มีความใกล้เคียงกันมาก เปรียบเหมือนกับ คนขับเรือยนต์ ใจ เป็นเสมือนเรือและเครื่องยนต์ ในขณะที่ เจตนา เป็นเสมือนคนขับเรือ ซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจว่าเรือจะไปทางไหน และจะทำอย่างไร

เหตุการณ์ธรรมชาติที่คล้ายกันนี้ อาจเกิดขึ้นจากกฎที่แตกต่างกัน ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ในขณะที่บางเหตุการณ์เป็นผลของสิ่งที่เป็นกฎธรรมชาติมากกว่าหนึ่งกฎ ซึ่งทำหน้าที่พร้อมเพียงกัน ได้แก่ คนที่มีน้ำตาไหลอย่างเป็นเพราะมีผลมาจากควันไฟ นี้คือกกทางกายภาพ หรืออาจเกิดจากสภาวะอารมณ์ดีใจอย่างมาก นี้คือกฎทางกานภาพหรืออาจเป็นผลมาจากความวิตกกังวลต่อการกระทำในอดีต การปวดศีรษะ อาจเป็นผลมาจากการเจ็บป่วย นี้คือกฎทางชีวะวิทยา หรืออาจเป็นเพราะห้องคับแคบหรือร้อนเกินไปหรือเกิดจากความเศร้าซึมและวิตกกังวล นี้คือ กฎทางกายภาพ[148]

Phramaha Prayoon Mererk, (1988 : 185-187) เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “Selflesness in Sartre’s existentialism and Early Buddhism” ในเรื่องของการเกิดใหม่ มีใจความว่า สำหรับพุทธศาสนิกชน คนเราเกิดมาก็เนื่องจากกรรมของตน นั่นคือจิตที่อยู่ในอำนาจความนึกคิดที่เกิดใหม่เป็นเหตุ และเงื่อนไขมาจากผลของกรรมที่ก่อขึ้นอีก ผู้ซึ่งหมดพลังกรรมแล้ว หลังจากมรณภาพแล้ว ไม่เกิดใหม่อีก นี้ทำให้เห็นว่า ทฤษฎีของพระพุทธศาสนาในเรื่องของการเกิดใหม่มีการเชื่อมโยงใกล้เคียงกับคำสอนในเรื่องของกรรม พุทธศาสนาเอาเครื่องตัดสินการกระทำของคนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกระทำทางกายและวาจา ดังคำกล่าวที่ว่า “เมื่อมีเจตนา คนกระทำทั้งกาย วาจา และใจ” การกระทำนั้นมีเหตุมาจากเจตนาซึ่งเกิดจาก โลภะ โทสะ และโมหะ การกระทำใดที่ทำโดยปราศจากสิ่งครอบงำทั้งสามจากกิเลสดังกล่าว จะถูกเก็บไว้ในจิตใต้สำนึก และจะให้ผลในอนาคต อย่างไรก็ตาม สิ่งครอบงำทั้งสามเป็นผลของกรรม ที่อาจให้ผลในภพนี้ ให้ผลใน

---

[148] Phikkhu P.A. Payutto, Translated by by B.G. Evans.Toward Sustainable Science, A Buddhist look at trends in scientific development, (Bangkok : Buddhadhamma Foundation Published on the occasion of 30th Anniversary of the Faculty of Science, ChangMai University, Thailand. B.E.2535),70-73.

ภพหน้า หรือให้ผลในภพสืบต่อไป นั่นคือ คนเป็น"ทายาทแห่งกรรม" การกระทำในทางพระพุทธศาสนา มีข้อจำกัดเพราะว่า เกิดจากกิเลสทั้งสม คือ ความโลภ ความโกรธและความหลง ตามหลักพระพุธศาสนา แก่นสารที่มาก่อนการมีชีวิตอยู่คือ กรรมในอดีตของคนเป็นตัวกำหนดและเป็นเงื่อนไขของการมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

พุทธศาสนาถือว่า การกระทำของมนุษย์นั้น สั่งสมจากจิตที่อยู่ในอำนาจความนึกคิดและส่งผ่านไปยังผู้สืบทอดของมันโดยผ่านทางความเกี่ยวพันที่เป็นเหตุ และโดยกระบวนการนี้ พลังกรรมได้ถ่ายโอนจากจิตที่อยู่ในอำนาจความนึกคิดหนึ่งไปสู่จิตที่อยู่ในอำนาจความนึกคิดอีกดวงหนึ่ง จิตที่อยู่ในความนึกคิดปัจจุบัน ได้เกิดมาเป็นเจ้าของกรรมในอดีต และประสบกับผลกรรมในเวลานั้น ผลกรรมนี้ แสดงให้เห็นถึงความเป็นสัมพันธ์ของเหตุผลและผลระหว่างจิตที่อยู่ในอำนาจความนึกคิดที่ถ่ายโอนกันดังกล่าว[149]

Ajahn Summedho with other narrative of the monastic life, (1982:109-112) เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง Chittaviveka Techings from the Silent Mind : From a Dhamma teaching at Chithurst Monastery, February 1982 ในเรื่อง กรรมและการเกิดใหม่ มีใจความว่า เราองกรรมเป็นเราองที่คนเราชอบพูดถึงในแง่ของความเห็นและความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่คนเราเคยเป็นมาแล้วในอดีตและสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นกับเราในอนาคต และในแง่ในกรรมของเราไปมีผลกระทบต่อคนอื่นอย่างไร สิ่งที่ผู้เขียนพยายามจะชี้ให้เห็นก็คือ คำว่า "กรรมและการเกิดใหม่" นั้นเป็นเพียงแค่คำพูด มันเป็นสิ่งที่ถูกคิดขึ้นมาเท่านั้น ที่ชี้ให้เห็นถึงบางสิ่งบางอย่างที่เราสามารถเฝ้ามอง ไม่ใช่สิ่งที่จะบอกให้เราเชื่อหรือไม่เชื่อ แต่เป็นสิ่งที่เราควรจะรู้จริงๆ มันคืออะไร

อันที่จริงแล้ว กรรมหมายถึงการกระทำ และเราสามารถสังเกตเห็นได้จากการที่เราตระหนักในสิ่งที่เรารู้สึกในขณะนี้ ว่ามันคืออะไร ความรู้สึก ความคิด หรือความจำ พอใจหรือไม่พอใจ นั่นคือกรรม คือสิ่งที่เคลื่อนย้ายจากการเกิดไปสู่การดับ เราสามารถเห็นสิ่งเหล่านี้โดยตรง มันเป็นสิ่งที่ง่าย หากเราจะลองคิดว่า ทำไมเราจึงมีกรรมที่เรามี จะเกิดอะไรขึ้นหากเราฝึกปฏิบัติอย่างหนัก หรือเรานึกถึงการเกิดใหม่ อะไรคือสิ่งที่นำให้ชีวิตนี้ไปสู่ชีวิตข้างหน้า ถ้าไม่มีจิตวิญญาณ ถ้าทุกสิ่งเป็นอนัตตา แล้ว "ตัวฉัน"คือสิ่งที่เป็นไปในชีวิตก่อนและเป็นจุดสำคัญในการไปเกิดใหม่หรือ

---

[149] Phramaha Prayoon Mererk, Selflessness in Sartre's existentialism and Early Buddhism (Bangkok : n.p.,1988),185-187.

แต่ถ้าเราเฝ้ามองวิธีสิ่งต่างๆ ในตัวเราดำเนินไปอย่างอิสระ เราก็จะเริ่มเข้าใจว่า การเกิดใหม่ ก็คือการที่เรามีความปรารถนาอะไรบางอย่างที่จะมาสนองความต้องการซึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก นี้เป็นนิสัยที่เราไม่ใส่ใจ เช่น เมื่อเราหิว เนื่องจากมีสภาวะที่เราหิว เราก็ไปหาของกิน นั่นคือการเกิดใหม่ที่เป็นปัจจุบัน นั่นคือการเสาะแสวงหาสิ่งที่จะมาสนองความต้องการ ฉะนั้น การเกิดใหม่ จึงเป็นสิ่งที่เกิดอยู่แล้วตลอดวัน ตลอดคืน เพราะว่าเราเหนื่อยกับการเกิดใหม่ เราก็จะหยุดมันโดยการนอนหลับไป ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้นเลย มันเป็นสิ่งที่เราเห็นอยู่ มันไม่ใช่ทฤษฎี แต่มันเป็นวิธีที่จะตรวจสอบและสังเกตการณ์กระทำของกรรม

ทำดีแล้วเราจะได้ดี ทำชั่วแล้วเราจะได้ชั่ว เราก็วิตกกังวลว่า " ฉันได้ทำสิ่งเลวร้ายมากมายในอดีต ฉันจะได้รับผลของกรรมนี้อย่างไร " นั่นคือ สิ่งที่เราสามารถจะรู้ได้ก็คือสิ่งที่เราทำไปแล้วในอดีตถูกเก็บไว้ในความทรงจำของเราในขณะนี้ และความทรงจำนั้นเองคือผลของกรรมที่เกิดขึ้น เช่น ความกลัว ความวิตกกังวล และการคาดนึกเดาต่างๆ เหล่านี้คือผลของกรรมที่เกิดขึ้นกับผู้ที่ยังไม่รู้แจ้ง

หนทางที่เราจะปฏิบัติได้ก็คือ การทำความดี ละเว้นความชั่ว ด้วยกาย วาจา และใจ อย่าคิดปรุงแต่งใดๆ ให้เรียนรู้ที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ปฏิบัติตามคำสอน และตั้งใจที่ให้รู้แจ้งในที่สุด บางครั้งเราอาจล้มเหลว อย่าคาดหวังว่าคนอื่นจะต้องเป็นอย่างที่เราคิด เพราะถ้าไม่ใช่เราก็ผิดหวัง เราจึงต้องรู้และเลือก

เมื่อเราระวังและใส่ใจ ก็ไม่มีอะไรมาเกาะติดในความคิดและความทรงจำของการมีตัวเรา และจะมีการสร้างสรรค์โดยธรรมชาติ ทำให้เกิดความเมตตา ความรักผู้อื่น ความอดทน และให้อภัยซึ่งกันและกันได้[150]

Sunthorn Na- rangsi ,1976 (cited in Suchitha Ronruen, 1997 : 36)เขียนไว้ในหนังสือ Advantages of Chanting and How to Practice Vipassana Meditation ในเรื่องของกรรม มีใจความว่า โดยพื้นฐานธรรมชาติเจตนของมนุษย์ การกระทำของมนุษย์แบ่งออกเป็น กรรมดี (กุศลกรรม) และกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) เมื่อเจตนาเกิดจาก ความโลภ(โลภะ) ความโกรธ(โทสะ) หรือ ความหลง (โมหะ) การกระทำไม่ดีที่เกิดจากกิเลส 3 อย่างนี้ ผลที่ได้รับจึงไม่ดีหรือไม่บริสุทธิ์ ในทางตรงกันข้าม เมื่อการกระทำปราศจาก ความโลภ ความโกรธ และความหลง โดยวิธีการนั่งสมาธิและ

---

[150] Ajahn Summedho with other, narrative of the monastic life,Chittaviveka Techings from the Silent Mind : From a Dhamma teaching at Chithurst Monastery, (n.p.) Amravati Publications,Fabruary,1982),109-112.

เข้าใจลึกซึ้งในอริยสัจ 4 กล่าวได้ว่า เป็นกุศลกรรม (กรรมดี) ตราบใดก็ตามที่การกระทำทั้งดีและไม่ดี กระทำลงไปด้วยความอยาก ก็จะนำไปสู่ผลกรรมที่ดีหรือไม่ดี ผลของการกระทำจะให้ผลทันเวลา แก่ กรรมที่ให้ผลในภพนี้ กรรมที่ให้ผลในภพหน้า และกรรมที่ให้ผลในภพต่อๆ ไป[151]

Khantipalo Bhikkhu, เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง Budahism Explained An Interoduction to the teachings of Lord Buddha with Special Referance to SIAM ในเรื่อง “กรรมและผมของกรรม” มีใจความว่า การกระทำหรือกรรม คือสิ่งที่คนทำโดยเจตนา ด้วยกาย การพูดด้วยลิ้น หรือคิดด้วยใจ มีทั้งเจตนาชั่ว เจตนาดี หรือกลางๆ คำว่า “ชั่ว” ในที่นี้หมายถึง การทำใจให้ดำ หรือก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตอื่น และนั่นคือไม่ชำนาญหรือไม่ว่องไว คำว่า “ดี” หมายถึง การกระทำที่นำไปสู่การพัฒนาใจของตนหรือทำให้ผู้อื่นมีความสุข นั่นคือ ชำนิชำนาญหรือว่องไว การกระทำกลางๆ หมายถึง ไม่ดีหรือไม่ชั่ว การกระทำทางใจเป็นรากฐานของการกระทำทางวาจา และการกระทำทางกาย ไม่ว่าการกระทำนั้นจะมีเจตนาหรือไม่ เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการปฏิบัติของชาวพุทธ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา จะมาส่งผลให้ในอนาคต

การให้ผลของกรรมมีความหลากหลาย กรรมบางอย่างให้ผลทันทีอย่างชัดเจนสมกับเหตุ กรรมบางอย่างให้ผลในเวลาต่อมา ซึ่งยากที่จะเห็นความเชื่อมโยงกับเหตุที่ทำ นั้นคือ กรรมบางอย่างไม่ให้ผลในภพนี้ แต่ให้ผลในภพหน้าและภพต่อๆ ไป เหล่านี้ทำให้ยากต่อการเข้าใจของบุคคลโดยทั่วไป นอกจากโดยการฝึกสมาธิให้ถึงระดับหนึ่ง

กรรมและผลกรรม ไม่ใช่เป็นความเชื่อในการสอนพระพุทธศาสนา แต่มันเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้จากตัวผู้ปฏิบัติเอง เหตุใดการกระทำที่เป็นเจตนาจึงให้ผล เนื่องจากการกระทำที่มีเจตนานั้นใช้พลังมากกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่มีเจตนา พลังดังกล่าวอาจเรียกว่าพลังจิต แม้ว่านี้ไม่ใช่ความหมายทางพระพุทธศาสนา แต่เป็นที่รู้จักกันดีในด้านของฟิสิกส์ ที่ว่า พลังที่ถูกใช้ไปเป็นผลมาจากเหตุบางอย่าง เนื่องจากการใช้พลังอำนาจ ผลที่เกิดตามมาพลังการกระทำ ขึ้นอยู่กับการมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของเงื่อนไข ซึ่งจะช่วยให้ผลนั้นเกิดเร็วขึ้นหรือช้าลง อย่างไรก็ตาม การกระทำทั้งหลายจะถูกเก้บไว้ในจิตใต้สำนึกของบุคคลผู้นั้นในชาตินี้และชาติต่อ ๆ ไป[152]

---

[151] Na- rangsi Sunthorn, The Buddnist Concepts of Karma and Rebirth, (Bangkok : Mahamakut Rajvidyyalaya Press. 1997),36.

[152] Khantipalo Bhikkhu, (n.d.) Budahism Explained An Interoduction to the teachings of Lord Buddha with Special Referance to SIAM : 2nd Edition of “What is Buddhism”, (Bangkok : Siva Phorn),30-32.

Joseph M. Kitagawa and John S. Strong, (KARLOFF, BORIS : 28) เขียนไว้ใน ”Academic American Encyclopedia K-L” มีใจความว่า กรรมคือ ความคิดรวบยอดขั้นพื้นฐานศาสนาของอินเดีย ความหมายของกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปหลายทศวรรษ แต่ยังคงเป็นเรื่องของเจตนาของการกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านศาสนาหรือการกระทำพิธีต่างๆ ในธรรมเนียมของพราหมณ์ยุคต้นๆ กรรมหมายถึงการบูชายัญ เพื่อกล่าวสรรเสริญพระเจ้า แต่ในเวลาต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา ความคิดเรื่องกรรมนี้ผสมผสานกับความคิดด้านศีลธรรม และกรรมยังหมายถึง การกระทำทั้งดีและชั่ว ซึงผลที่จะได้รับตอบแทน ก็มีทั้งทางบวกและทางลบ ไม่ชาตินี้ก็ชาติหน้า ดังนั้น กรรมจึงได้รับการพิจารณาโดยอุปมาให้เป็นกฎอันหนึ่ง คือ กฎแห่งกรรม ซึ่งทำให้ชีวิตอยู่ในวงจรของการเกิดใหม่

จากเอกสารและงานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า มนุษย์เรานี้ชนกกรรมนำให้มาเกิดการที่จะเกิดเป็นมนุษย์ได้ ต้องทำกุศลกรรม ทางกาย วาจา ใจ ในทางพุทธศาสนาถือเอาเจตนาเป็นตัวบ่งชี้ความเป็นกรรม คือการกระทำใดมีเจตนาจึงเป็นกรรม เมื่อเกิดเป็นมนุษย์แล้วมนุษย์สามารถ ทำดีชั่วได้สารพัดตามเจตนาแห่งตน ทำชั่วก็ด้วยเหตุแห่งอกุศลจิต 12คือ โลภะ8 โทสะ2 โมหะ2 ทำดีได้แก่ มหากุศล รูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล ดังนี้ มนุษย์สามารถปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นได้ตามยถากรรม คือรู้เหตุปัจจัยแห่งความสำเร็จนั้นแล้วทำตามกรรมนั้น[153]

สรุปความหมายการบริหารตามยถากรรม พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ความหมายตามยถากรรม Volitional Action คือแล้วแต่มนุษย์จะทำเอาตามวิสัยแห่งเหตุปัจจัย และให้วางใจในกฎธรรมชาติว่า กฎธรรมชาติย่อมเป็นกลางๆ จะให้เป็นอย่างไรก็แล้วแต่จะทำเหตุปัจจัย ที่จะให้เป็นอย่างนั้นขึ้น การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ดีขึ้น จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ ไม่ว่าจะสร้างความเจริญทางวัตถุหรือทางนามธรรม ตั้งแต่ทำคนโง่ให้ฉลาด จนถึงทำบุถุชนให้เป็น พระอรหันต์ แก้ไข กลับตัวปรับปรุงตนเองทุกอย่าง สุดแต่จะเข้าใจเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างนั้น แล้วสร้างเหตุปัจจัยนั้นขึ้น

พฤติกรรมการบริหาร หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อทำให้การปฏิบัติงานดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ

ผู้วิจัย : การบริหารตามยถากรรม Management by Volitional Action คือการที่ผู้บริหารเข้าใจเหตุปัจจัยในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ แล้วสร้างเหตุปัจจัยนั้นขึ้น

---

[153] Kitagawa, Joseph M. and John S. Strong John S. Academic American Encyclopedia K-L.(Princeton, NJ. : Arete Publishing,1981),28.

พฤติกรรมการบริหาร

พฤติกรรมการบริหารเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารโรงเรียน เพราะเป็นกระบวนการที่มีระบบความสัมพันธ์ของกิจกรรมต่างๆ ในองค์การ ซึ่งเปรียบเสมือน สมอง แขน ขา และพละกำลังของผู้บริหาร ผู้บริหารทุกคนต้องใช้วิธีการไปสู่ความสำเร็จของการทำงาน[154] ในระยะแรกได้มีการใช้แนวคิดเรื่ององค์ประกอบ 5 ประการของการบริหาร (Five Element of Administration) คือการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของนักวิชาการ และนักพฤติกรรมองค์การ ในการนำมาปรับปรุงเพิ่มเติม จนทำให้พฤติกรรมการบริหารตามแนวคิดของแต่ละคนแตกต่างกันไป อย่างไรก็ดี หน้าที่รับผิดชอบของผู้บริหารทุกคนคือ ความรู้ความเข้าใจในการเลือกใช้ พฤติกรรมการบริหารที่เหมาะสม เพื่อนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลขององค์การ สำหรับพฤติกรรมการบริหารที่สำคัญที่สุดและมีอิทธิพลต่อความสำเร็จทางการบริหารตามทฤษฎีของ Stuart-Kotze and Roskin มีอยู่ 4 ประการ[155] คือ พฤติกรรมการบริหารด้าน ภาวะผู้นำ การตัดสินใจ แรงจูงใจ และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของHoy and Miskel ที่กล่าวว่าพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารที่มีความสำคัญและส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จในงานของผู้บริหาร[156] คือพฤติกรรมการตัดสินใจ การติดต่อสื่อสาร ภาวะผู้นำ และความพึงพอใจในงาน ดังนั้น งานวิจัยครั้งนี้ใช้พฤติกรรมการบริหาร 4 ประการนี้เป็นการเปรียบเทียบการบริหารตามยถากรรม

---

[154] S.J.Knezevich, Administration of Public Education3,rd ed. (New York:Harper & Row Publishers1975),อ้างถึงใน อริสา เล็กสรรเสริญ, “พฤติกรรมการบริหารที่เป็นตัวกำหนดความสำเร็จทางการบริหารสถานศึกษาที่ใช้โรงเรียนเป็นฐานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต การบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์,2549),4.

[155] Sturt-Kotze,R.andR.Roskin, Success Guide to Managerial Achievment,(Viginia : Prentice – Hall Company 1983),5.

[156] W.K.Hoy, and C.G.Miskel, Education Administration, Reseach, and Practice2,nd (New York : Random House,1982),116,400.

แบบของพฤติกรรมการบริหาร

1. พฤติกรรมทางการบริหารตามแนวการศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งรัฐโอไฮโอ (Ohio State Leadership Studies) ฮาลบิน (Halpin) และคณะวิจัยในสถาบันวิจัยธุรกิจของมหาวิทยาลัยแห่งรัฐโอไฮโอ ได้เริ่มโครงการวิจัยเพื่อหาข้อเท็จจริงที่ว่า พฤติกรรมของหัวหน้างานจะแสดงให้เห็นเพียงมิติเดียวได้หรือไม่ โดยกำหนดพฤติกรรมผู้นำไว้ 2 มิติด้วยกัน คือ 1) มิติกิจสัมพันธ์ (intiating structure) หมายถึง พฤติกรรมผู้นำที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเขากับสมาชิกของกลุ่มในการสร้างรูปแบบการจัดองค์การที่ดี การทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีและกระบวนการทำงานเพื่อให้งานสำเร็จได้ทั้งคุณภาพและปริมาณ นั่นคือมุ่งผลของงานเป็นสำคัญ และ 2) มิติมิตรสัมพันธ์ (consider retion dimension) หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึง สัมพันธภาพอันดีต่อกัน มีความไว้วางใจ ยกย่องนับถือซึ่งกันและกัน มีความกลมเกลียวระหว่างผู้นำและผู้ร่วมงาน

ผลงานวิจัยพบว่าพฤติกรรมผู้นำเมื่อพิจารณาในสองมิตินี้ แล้วแยกออกจากกันอย่างชัดเจน คะแนนที่สูงในมิติหนึ่งไม่จำเป็นต้องต่ำในอีกมิติหนึ่ง ผู้นำบางพวกมีลักษณะมุ่งกิจสัมพันธ์หวังผลงานจึงเร่งกลุ่มในการทำงาน ในขณะที่อีกพวกหนึ่งมุ่งส่งเสริมและรักษาสัมพันธภาพในกลุ่มเป็นสำคัญและบางพวกก็แสดงพฤติกรรมสูงทั้งมิติขณะที่อาจมีบางพวกแสดงพฤติกรรมน้อยทั้งสองมิติเช่นกัน ในอัตราส่วนและปริมาณต่างๆ กัน[157] ดังแสดงในแผนภูมิที่ 2

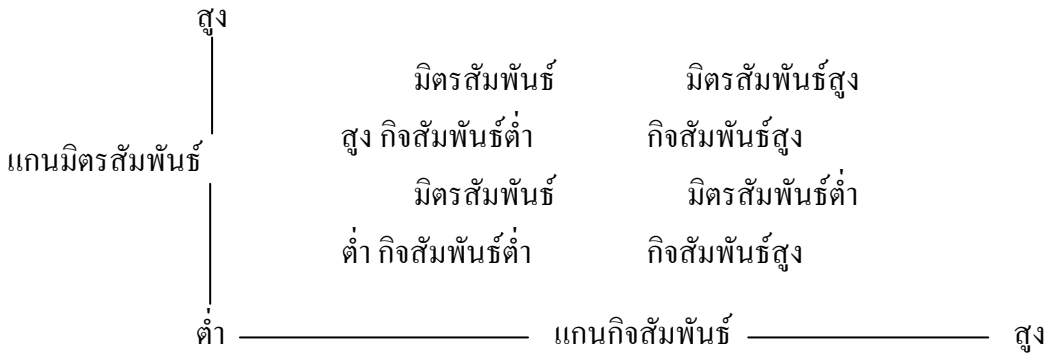

แผนภูมิที่ 2 แกนพฤติกรรมทางการบริหาร (Ohio' State Leadership Studies)
ที่มา : ปรับจาก Andrew W. Halpin, The leadership Behavior of School Superintendents (Chicago: Midwest Administration Center,The University of Chicago, 1959), 4.

---

[157] Andrew W. Halpin, The leadership Behavior of School Superintendents (Chicago: Midwest Administration Center,The University of Chicago, 1959), 4.

2. พฤติกรรมการบริหารตามตารางการบริหาร (Managerial Grid) ของเบลคและมูตัน พฤติกรรมการบริหารตามแนวคิดนี้เรียกว่า พฤติกรรมความเป็นผู้นำแบบสนใจบุคคล (concern for people) และผลผลิต (concern for production) มีลักษณะคล้ายพฤติกรรมความเป็นผู้นำที่มุ่งมิตรสัมพันธ์และมุ่งกิจสัมพันธ์ ต่างกันเพียงว่า พฤติกรรมตามความคิดของเบลคและมูตัน (Blake and Mouton) มีการแจกแจงรายละเอียดยิ่งขึ้นโดยถือว่าแต่ละมิติเป็นอิสระแก่กัน ดังแสดงในแผนภูมิที่ 3

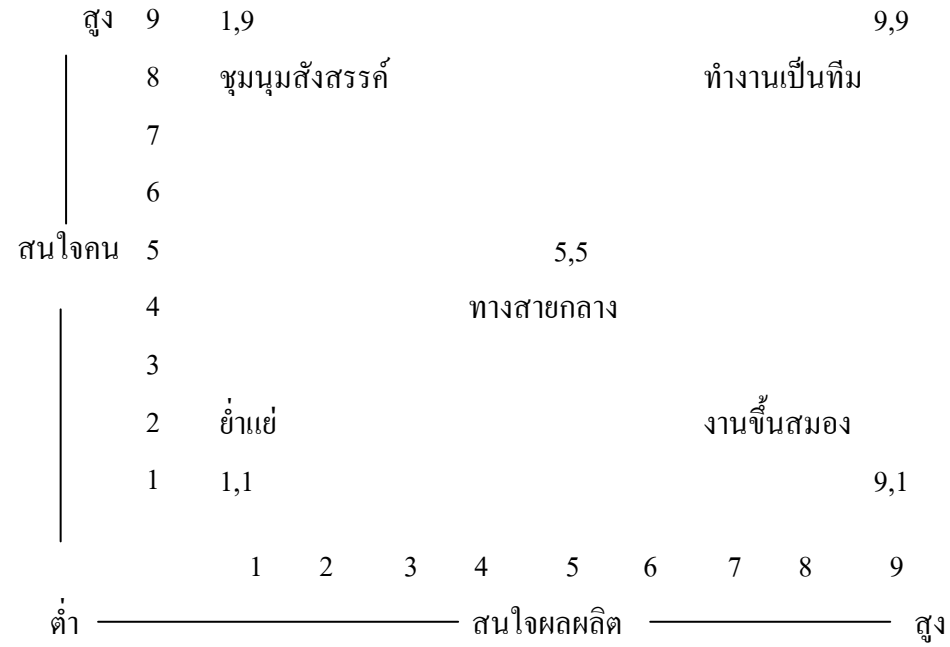

แผนภูมิที่ 3 ตารางการบริหาร (The Manaagement Grid)

ที่มา: Robert R. Blake and Jane S. Mouton, The Management Grid (Houston, Texas: Gulf Publishing, 1964), 10.

1) ผู้นำแบบ (1,1) หรือแบบย่ำแย่ (impoverished) ผู้นำที่แสดงพฤติกรรมการบริหารโดยไม่สนใจทั้งคนและไม่หวังผลของงาน บริหารแบบเนือยๆ เฉื่อยชาทำงานประจำไปเรื่อยๆ โดยไม่มีจุดหมาย 2) ผู้นำแบบ (9,1) หรือแบบงานขึ้นสมอง (task oriented) ผู้นำแบบนี้แสดงพฤติกรรมการบริหารที่มุ่งให้งานสำเร็จแต่อย่างเดียวโดยไม่สนใจความต้องการของบุคคล มุ่งแต่ประสิทธิภาพการทำงาน โดยไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ร่วมงาน 3) ผู้นำแบบ (5,5) หรือแบบทางสายกลาง (middle-of-the-road) เป็นผู้นำที่ให้ความสนใจทั้งคนและงานพอสมควร และให้ความสำเร็จแก่ทั้งคนและงานในระบบปานกลาง เพื่อนร่วมงานมีความพอใจบ้าง ผลงานก็สำเร็จตามสมควร 4) ผู้นำแบบ (1,9) หรือแบบชุมนุมสังสรรค์ (country club) ผู้นำแบบนี้มุ่งที่ความสัมพันธ์กับบุคคลเป็นใหญ่ พยายามให้เพื่อนร่วมงานเกิดความพอใจสูงสุด โดยที่ทำให้ผลผลิต

ของงานได้ต่ำพยายามสร้างความเป็นกันเอง เป็นมิตรกับคนทั้งหลายแต่ไม่ได้มุ่งที่จะเห็นผลผลิตของงานมากนัก 5) ผู้นำแบบ (9,9) หรือแบบทำงานแบบทีม (team) เป็นผู้นำที่มีพฤติกรรมการบริหารที่มุ่งเน้นทั้งคนและงาน ทำงานเป็นหมู่คณะ เพื่อนร่วมงานมีความพอใจในการทำงาน ให้ความร่วมมือร่วมใจทำให้งานประสบความสำเร็จสูง ทุกฝ่ายมีความพอใจในผลงานที่ทำ[158]

3) พฤติกรรมการบริหารตามทฤษฎีระบบสังคม (Social System) เกทเซลล์และกูบา (Getzels and Guba) มีความเชื่อว่า การวิเคราะห์กระบวนการทางการบริหารเกี่ยวข้องกับมิติสองมิติต่อไปนี้ คือ 1) สถาบันมิติ (homothetic dimension) ประกอบด้วย สถาบัน (institution) บทบาท (role) และความคาดหวัง (expectation) ซึ่งในทุกสังคมจะมีการกำหนดหน้าที่และช่วงเวลาสำหรับการปฏิบัติให้สำเร็จไปตามแผน มีการกำหนดบทบาทเพื่อให้บุคคลปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดผลตามความมุ่งหวังขององค์การ 2) บุคลามิติ (idiographic dimension) ประกอบด้วยบุคลากร (individual) บุคลิกภาพ (personality) และความต้องการส่วนตัว (need-disposition) พฤติกรรมในระบบสังคมกำหนดขึ้นโดยสถาบันมิติ แต่ละคนในสังคมจึงต้องปฏิบัติไปตามบทบาทที่มีอยู่ให้ไปในทำนองเดียวกัน เพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหวังขององค์การ ซึ่งระบบสังคมทั้งสองมิตินี้สามารถแสดงได้ดัง แผนภูมิที่ 4

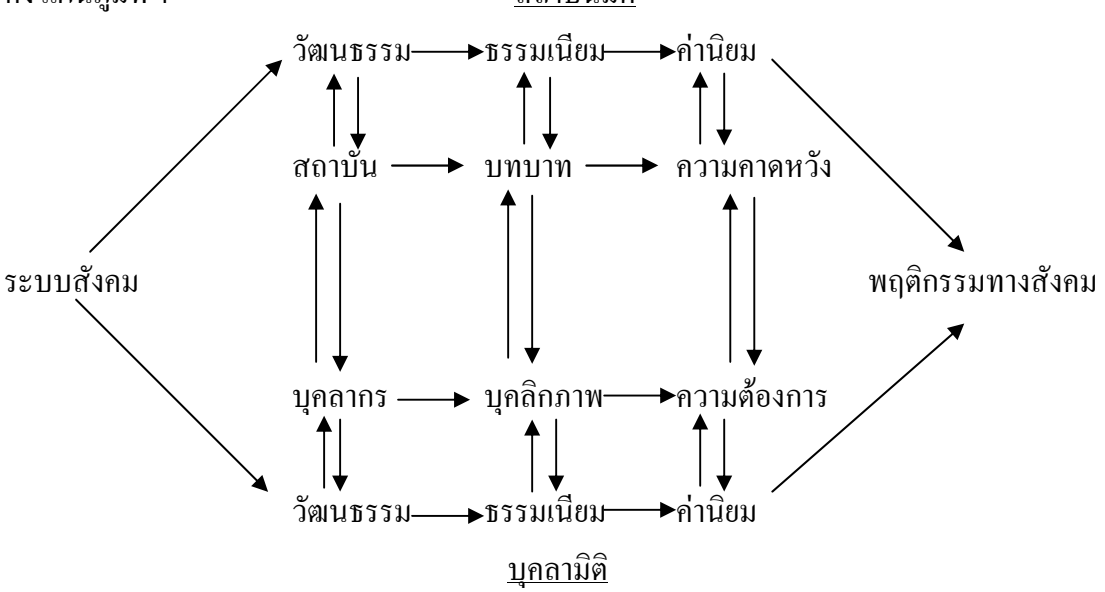

แผนภูมิที่ 4 โครงสร้างของระบบสังคม

ที่มา: Jacob W. Getzels and Egon G. Guba, “Social Behavior and the Administrative Process,” School Review 65 (1957): 429.

---

[158] Robert R. Blake and Jane S. Mouton, The Managerial Gird (Houston, Texas: Gulf Publishing, 1964), 8-12.

ดังนั้นพฤติกรรมของผู้นำทางการปฏิบัติงานในองค์การ ผู้นำจะแสดงพฤติกรรมออกมาเป็นสองแบบ คือ 1) ผู้นำที่มีพฤติกรรมมุ่งเน้นสถาบันเป็นหลัก (nomothetic leader) 2) ผู้นำที่มีพฤติกรรมมุ่งเน้นบุคคลเป็นหลัก (idiographic leader) แต่ในทางปฏิบัติมักจะไม่พบผู้นำมุ่งสถาบันเป็นหลักหรือมุ่งบุคคลเป็นหลักแต่อย่างเดียว แต่จะแสดงพฤติกรรมผู้นำออกมาทั้งสองแบบ ผู้นำประเภทนี้อาจจะแยกเป็นผู้นำอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผู้นำแบบประสานประโยชน์ (transactional leader) คือ มีพฤติกรรมที่มุ่งทั้งสถาบันและบุคคล เพื่อประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นระหว่างความมุ่งหวังขององค์การ (expectation) กับความต้องการส่วนบุคคล (need disposition) เมื่อสองด้านนี้ทำให้เกิดความพอใจซึ่งกันและกันแล้ว พฤติกรรมที่ปรากฏก็จะเกิดขึ้นทั้งประสิทธิภาพ (efficiency) และประสิทธิผล (effectiveness)[159]

พฤติกรรมทางการบริหารตามแนวการศึกษาของมหาวิทยาลัยมิชิแกน ไลเคิร์ท (Likert) และเพื่อนร่วมงานที่สถาบันมหาวิทยาลัยมิชิแกน ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับแบบของความเป็นผู้นำ โดยได้ศึกษาผู้นำทั้งในกิจการอุตสาหกรรม บริษัทประกันภัยและหน่วยงานของรัฐบาลหลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่ได้มาแล้ว ได้แบ่งแบบความเป็นผู้นำออกเป็นสองประเภท คือ 1) ผู้นำที่ให้ความสำคัญกับคนเป็นหลัก (employee centered) ผู้นำแบบนี้จะให้ความสนใจในปัญหาของผู้ใต้บังคับบัญชาและสร้างกลุ่มงานที่มีประสิทธิภาพ มีเป้าหมายของการปฏิบัติงานสูง สามารถที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้าใจถึงเป้าหมายได้อย่างชัดเจน และให้ทุกคนมีเสรีภาพในการทำงาน และ 2) ผู้นำที่ให้ความสำคัญกับงานเป็นหลัก (job centered) ผู้นำแบบนี้จะมีการควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิด สิ่งจูงใจต่างๆ เพื่อที่จะกระตุ้นการผลิตและการกำหนดอัตราของผลผลิตด้วยการใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การศึกษาในเรื่องของเวลาที่ใช้ในการทำงาน เป็นต้น

---

[159] Jacob W. Getzels and Egon G. Guba, “Social Behavior and the Administrative Process,”School Review 65 (1957): 429.

ผลการวิจัยพบว่า หัวหน้างานที่ให้ความสำคัญกับคนมักมีผลผลิตสูงกว่า ผลค้นพบจากการวิจัยแสดงได้ดังแผนภูมิที่ 5

	จำนวนหัวหน้างาน	
	ยึดงานเป็นหลัก	ยึดคนเป็นหลัก
มีผลผลิตสูง	1	6
มีผลผลิตต่ำ	7	3

แผนภูมิที่ 5 หัวหน้างานซึ่งยึดคนเป็นหลัก มีผลผลิตสูงกว่าหัวหน้างานซึ่งยึดงานเป็นหลัก
ที่มา: Rensis Likert, New Patterns of Management (New York: McGraw-Hill Book Company Inc., 1961), 7.

ตามแผนภูมิได้แสดงให้เห็นว่า หัวหน้างานเพียง 1 ใน 8 ที่ยึดงานเป็นหลัก จึงจะมีผลผลิตสูง ในขณะที่หัวหน้างาน 3 ใน 9 ที่ยึดคนเป็นหลักกลับมีผลผลิตต่ำ ผลการวิจัยยังพบต่อไปว่า หัวหน้างานที่มีผลผลิตสูงจะอธิบายให้คนงานเข้าใจอย่างชัดเจนว่าอะไรคือวัตถุประสงค์ และอะไรจำเป็นต้องทำให้สำเร็จ แล้วให้อิสระในการปฏิบัติงาน รวมทั้งพบอีกว่า การควบคุมทั่วๆ ไปอย่างหลวมๆ มากกว่าการควบคุมอย่างเข้มงวดจะทำให้เกิดผลผลิตสูงกว่า[160]

ระบบการบริหาร 4 ระบบของไลเคิร์ท (Likert) จากการศึกษาวิจัยของเรนซีส ไลเคิร์ท (Rensis Likert) เกี่ยวกับผลผลิต (productivity) อันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับพนักงาน เพื่อหารูปแบบและพฤติกรรมการบริหารที่มีประสิทธิภาพ และได้เสนอระบบการบริหารสี่ระบบ ซึ่งในแต่ละระบบชี้ให้เห็นความแตกต่าง ของพฤติกรรมการบริหาร ดังนี้คือ

ระบบที่ 1: อำนาจเผด็จการ (system 1: exploitative authoritative) ระบบการบริหารแบบนี้ ผู้บริหารจะเชื่อมั่นในความคิดเห็นของตนเองสูง โดยให้ความไว้วางใจต่อผู้ร่วมงานน้อย การตัดสินใจจะมาจากผู้บริหารระดับสูงเท่านั้น การติดต่อสื่อสารจะส่งจากเบื้องบนหรือหน่วยเหนือลงมา การจูงใจให้ทำงานจะบีบบังคับหรือสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ขึ้นให้เกิดความเกรงกลัว

---

[160] Rensis Likert, New Patterns of Management (New York: McGraw-Hill Book Company Inc., 1961), 7.

ความสัมพันธ์โดยส่วนตัวจะมีน้อย และลักษณะการทำงานมักจะทำตามความสามารถส่วนบุคคล เป็นรายคน เป้าหมายงานต่างๆ จะออกมาในลักษณะคำสั่งจากผู้บริหารระดับสูงขององค์การเท่านั้น

ระบบที่ 2: อำนาจเมตตา (system 2: benevolent authoritative) ระบบบริหารแบบนี้ ผู้บริหารจะแสดงออกมาถึงท่าทีที่ไว้วางใจต่อผู้ร่วมงาน มีวิธีการจูงใจผู้ร่วมงานโดยรางวัล แต่บางครั้งก็มีการบังคับ ยอมให้การสื่อสารจากผู้ร่วมงานไปสู่ผู้บริหารบ้าง บรรยากาศอาจจะดูเหมือนผู้บริหารขอความคิดและยอมรับความคิดเห็นจากผู้ร่วมงาน แต่จริงๆ แล้ว นโยบายและกฎเกณฑ์ต่างๆ ขององค์การจะถูกกำหนดโดยผู้บริหารเท่านั้น ซึ่งผู้บริหารอาจให้ผู้ร่วมงานตัดสินใจได้ในระดับหนึ่ง แต่ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับนโยบายที่ผู้บริหารได้วางไว้

ระบบที่ 3: การปรึกษาหารือ (system 3: consultative) ระบบบริหารแบบนี้ผู้บริหารจะยอมรับความสามารถของผู้ร่วมงานมาก มีความไว้วางใจและยอมให้ผู้ร่วมงานเข้ามามีส่วนร่วมในการติดสินใจโดยการขอคำปรึกษาหารือหรือข้อเสนอแนะเพื่อประกอบเป็นแนวทาง มีการจูงใจในลักษณะของการให้รางวัลเป็นส่วนใหญ่ การติดต่อสื่อสารเป็นแบบสองทางโดยสมบูรณ์ ผู้บริหารจะเป็นฝ่ายวางนโยบายขององค์การอย่างกว้างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการทำงาน ความสัมพันธ์ส่วนตัวจะใกล้ชิดสนิทสนมกันได้ทั้งผู้บริหารและผู้ร่วมงาน แต่การตัดสินใจในเรื่องสำคัญยังคงเป็นหน้าที่ของฝ่ายบริหารอยู่

ระบบที่ 4: กลุ่มที่มีส่วนร่วม (system 4: participative group) ระบบบริหารแบบนี้ ผู้บริหารมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจในตัวผู้ร่วมงานมาก มีการกระจายการตัดสินใจสั่งการไปทั้งองค์การ การติดต่อสื่อสารนอกจากจะเป็นสองทางแล้ว ยังมีการติดต่อสื่อสารระหว่างเพื่อนร่วมงานด้วย การจูงใจมักอยู่ที่เป้าหมายและการพัฒนาองค์การ ความสัมพันธ์โดยส่วนตัวเป็นไปอย่างฉันท์มิตรระหว่างผู้บริหารและผู้ร่วมงาน โดยทุกฝ่ายต่างมุ่งที่จะสนับสนุนความพยายามที่จะให้เป้าหมายขององค์การสัมฤทธิ์ผลตามที่วางไว้[161]

1. ภาวะผู้นำ (Leadership)

ภาวะผู้นำหรือการเป็นผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งในการบริหารและการจัดการ องค์การนอกจากผู้นำจะเป็นบุคคลสำคัญในการสร้างบรรยากาศในองค์การให้เอื้อต่อการปฏิบัติงาน แล้ว งานจะดำเนินไปด้วยดี บรรลุตามประสงค์ยังขึ้นอยู่กับศิลปะในการบริหารของผู้บริหารของผู้นำได้แก่ภาวะผู้นำ (Leadership) ซึ่งมีผู้ให้ความหมายภาวะผู้นำไว้มากมายดังนี้

---

[161] Rensis Likkert, New Patterns of Management, 223-233.

เบนนิส (Bennis) ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำคือกระบวนการชักนำผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติตามความต้องการ[162]

เซอร์เมอร์ฮอนม ฮันและโอส์บอร์น (Schhemerhorn, Hunt and Osborn) ได้ให้ความหมายความเป็นผู้นำ (leadership) เป็นอิทธิพลระหว่างบุคคลที่จะชักนำให้บุคคลหรือกลุ่มทำในสิ่งที่ผู้นำต้องการหรือหมายถึง ความสามารถของบุคคลในการใช้อำนาจและแรงจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามจนบรรลุเป้าหมายขององค์การ (Organization goal) หรือ หมายถึงศิลปะหรือกระบวนการในการใช้อิทธิพลให้ผู้อื่นทำตามจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของกลุ่มซึ่งความเป็นผู้นำถือเป็นศิลปะที่จำเป็นสำคัญยิ่งต่อนักบริหารที่จะนำองค์การไปสู่ความสำเร็จ[163]

กู๊ด (Good) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำคือผู้ที่ได้รับการยกย่อง หรือได้รับการยอมรับว่า เป็นผู้มีความสามารถในการนำหมู่คณะไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายในการทำงาน[164]

ไลเคิร์ท (Likert) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการซึ่งผู้นำจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคาดหวังค่านิยมและความสามารถในการติดต่อพบปะเจรจาของบุคคลที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น เพื่อที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานผู้นำจะต้องแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเห็นว่าสนับสนุนในความสามารถของพวกเขา[165] เฮอร์เซและบลันชาร์ด (Hersey and Blanchard) มีความเห็นว่าความเป็นผู้นำเป็นกระบวนการใช้อิทธิพลของการปฏิบัติงานของบุคคล หรือกลุ่มคนที่มุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายภายใต้ สถานการณ์ที่กำหนด ถ้าสถานการณ์เปลี่ยนแปลง ความเป็นผู้นำในรูปของกระบวนการใช้ก็ต้องเปลี่ยนตามไปด้วย[166]

---

[162] Warren G. Bennis, "Leadership Theory and Administrative Behavior", The Problem of Authority Administrative Science Quartery, 8 (December 1959): 261.

[163] ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, องค์การและการจัดการฉบับสมบูรณ์(กรุงเทพฯ: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, 2545), 277.

[164] Good Carter V, Dictionary of Education (New York: McGraw – Hill Book Compay, 1973), 313.

[165] Rensis Likert, The Human Organization, 273.

[166] Hersey Paul and Kenneth H. Blanchard, Management of Organization Behaviour (New Delhi: Prentice – Hall of India Private limited, 1974), 68.

สต๊อกดิล (Relph M. Stogdill) กล่าวว่าภาวะผู้นำคือกระบวนการใช้อิทธิพลต่อกลุ่มในองค์การเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้[167]

เดวิส (Davis Schwartz) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นศิลปะของการบอกชี้แนะผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยความเต็มใจและกระตือรือร้น[168]

ออร์ดเวย์ ทีด (Ordway Tead) อธิบายว่าภาวะผู้นำเป็นการกระทำที่มีอิทธิพลจูงใจให้ผู้อื่นร่วมในการปฏิบัติงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือเป็นศิลปะแห่งการกระทำของบุคคลเพื่อให้ได้รับสิ่งที่ต้องการและทำให้ผู้อื่นชื่นชอบ[169]

เนปีเออร์ และเกอร์เชนเฟลด์ (Napier and Gershenfeld) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำไว้ 4 ประการคือ

1.ลักษณะของผู้นำ (leadership as trait) ความเป็นผู้นำเป็นลักษณะทางพันธุกรรมเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่เกิด

2.ฐานะทางสังคมของผู้นำ (leadership as positions) ความเป็นผู้นำเกิดขึ้นได้เนื่องมาจากหน้าที่ทางการงาน การทำงานในตำแหน่งใดย่อมมีลักษณะความเป็นผู้นำอันเนื่องจากการดำรงตำแหน่งนั้นตามมา

3.พฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม (leaedership as functional roles of members) ทำให้เกิดความต้องการและวัตถุประสงค์ที่จะทำให้เกิดผู้นำแบบนั้นๆขึ้นมา ฉะนั้นการที่จะมีผู้นำแบบใดย่อมขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของกลุ่มนั้นด้วย

4.ผู้นำตามสถานการณ์ (leadership as situation) ความเป็นผู้นำได้มาเนื่องจากสถานการณ์ทำให้เกิดขึ้น บางสถานการณ์ต้องการคนที่มีคุณสมบัติแบบหนึ่ง หากผู้ใดมีคุณสมบัติเช่นนั้นพร้อมอยู่แล้ว ก็จะเป็นผู้นำได้[170]

---

[167]Ralph M. Stogdill, Handbook of Leadership: A Study of Theory and research (New York: The Free Press, 1974),7.

[168] Davis Schwartz, Introduction to management: Principle Practice and Processes (Harncount Brace: Jovanomich Inc, 1980), 491.

[169] Ordway Tead, The Art of Leadership (NewYork:McGraw – Hill Book Co,1970),20.

[170] Rodney W. Napier and Matti K, Gershenfeld, Groups: Theory and Experience (Boston: Houghton Mifflin Co., 1973), 136 -151.

ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการบริหารงาน เพราะผู้นำเปรียบประดุจดวงประทีปนำทางของหน่วยงานหรือองค์กร เป็นสัญลักษณ์ เป็นตัวอย่าง เป็นตัวแทน และเป็นจุดรวมพลังของบุคลากร จึงเป็นเสมือนหลักชัยในการดำเนินงาน โดยเฉพาะผู้ใต้บังคับบัญชา และต่อผลงานโดยส่วนรวม ความสามารถและลักษณะของผู้นำมีความสัมพันธ์กับคุณภาพของหน่วยงานหรือโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนต้องใช้ภาวะผู้นำ คือ ใช้อิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ที่จะนำโรงเรียนไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ลิบแฮม และฮอช์ (Lipahm and Hoeh) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำตอนหนึ่งว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อความสำเร็จลุล่วงของโครงการต่างๆ ทางการศึกษา ความรู้ความสามารถและทักษะของผู้บริหารต่อการสร้างภาวะผู้นำที่ดีนั้น เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้บริหารทุกคน[171] ด้วยเหตุนี้สามารถกล่าวได้ว่า ในการบริหารโรงเรียนนั้น บทบาทของผู้บริหารมีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียน ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการบริหารงาน และสามารถสร้างภาวะผู้นำให้เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป

จากแนวคิดของนักวิชาการและผลการวิจัย สามารถสรุปความสำคัญของภาวะผู้นำ ดังนี้

1.ภาวะผู้นำเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำแต่ละคน ที่แสดงออกในพฤติกรรมต่างๆ เช่น ความสามารถในการตัดสินใจสั่งการ เพื่อทำให้ผู้ร่วมงานดำเนินกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

2.ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่ฝึกอบรมให้เกิดขึ้นได้และขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้นำที่มีภาวะผู้นำสูงต้องสามารถแสดงพฤติกรรมในการนำและความมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานในทุกสถานการณ์

3.ผู้นำเป็นตัวการแห่งความเปลี่ยนแปลง (changer agent) ภายในหน่วยงานหรือกลุ่ม ฉะนั้นภาวะผู้นำจึงส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงาน องค์การหรือสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องที่ก่อให้เกิดประสิทธิผล

4.ภาวะผู้นำเป็นศิลป์อันจำเป็นและสำคัญยิ่งของนักวิชาการในการนำหน่วยงานหรือองค์การไปสู่ความสำเร็จ

---

[171]James M. Lipham and James A. Hoeh, Jr.,"Leadership Theory," The Principalship : Foundation andFunction(NewYork: Harper and Low, Publishers, 1974), 176.

บาร์นาร์ด (Barnard) กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้นำที่ดีไว้หลายประการ คือ 1) สดชื่น อดทน รื่นเริง เบิกบาน ทำงานด้วยความสนุก มีความอดทนในการทำงาน 2) มีความสามารถในการตัดสินใจดี คือ ตัดสินในอย่างรวดเร็ว และไม่ผิดพลาด 3) มีความสามารถในการจูงใจคนได้ดี 4) มีความรับผิดชอบสูง สามารถควบคุมอารมณ์ให้มั่นคงเมื่อถูกตำหนิ ไม่หนีงาน แต่มุมานะเพื่อให้งานนั้นประสบความสำเร็จ[172]

สต๊อกดิล (Stogdill) ได้กำหนดคุณลักษณะของผู้นำไว้ 6 ประการ คือ

1. มีร่างกายแข็งแรง ภาษา บุคลิกดี
2. ภูมิหลังการศึกษาดี
3. สติปัญญาดี ตัดสินใจดี มีความสามารถในการสื่อความหมาย
4. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีความเชื่อมั่นในตนเอง
5. มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบ อดทน
6. มีเกียรติ สามารถร่วมมือกับผู้อื่นได้ และเข้าในสังคม [173]

จากแนวคิดของนักวิชาการที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า คุณลักษณะที่ผู้บริหารควรมีได้แก่ การมีสุขภาพดี มีความอดทน มีความสุขุม มีความริเริ่ม มีการสังคมดี มีบุคลิกที่เหมาะสม มีความรู้ มีมโนธรรม มีความอดทน มีความกล้าหาญ มีความกระตือรือร้น มีอารมณ์ขัน มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีวินัยในตนเอง มีมนุษย์สัมพันธ์ มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่ตัว มีความเด็ดขาด มีความรอบคอบ ไม่ประมาท มีความซื่อสัตย์และมีความสงบเสงี่ยม มีศีลธรรมและคุณธรรม อย่างไรก็ตาม การเป็นผู้นำนั้นไม่ได้ยากและง่ายเกินไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้นำแต่ละคนจะยึดหลักอะไรเป็นเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติ การจะเป็นผู้นำที่ดีนั้น ต้องอาศัยหลักต่างๆ ผสมผสานกันอย่างเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงลงด้วยดี

ดังนั้น ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จเป็นผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาที่ดีคือ เป็นผู้ที่สามารถใช้ความเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำการบริหารโดยสามารถปรับสภาวะแวดล้อมเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ร่วมงานมีจิตใจร่วมกันปฏิบัติงานให้เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานมากที่สุด ส่วนผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาจะมีภาวะผู้นำในการบังคับบัญชาแบบใดอาจดูได้จาก

---

[172] Chester I. Barnard, Organization and Management (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1938), 92 – 102.

[173] Ralph M. Stogdill, Handbook of Leadership: A Study of Theory and Research (New York : The Free Press,1974),17–22.

1 ความเชื่อมั่นและวางใจตัวผู้ใต้บังคับบัญชา 2 การให้การสนับสนุนเกื้อกูลผู้ใต้บังคับบัญชา 3 การให้อิสระแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานในหน้าที่ 4 การรับฟังและใช้ความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา ให้ความสำคัญกับสิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว

จากการวิเคราะห์ความหมายของภาวะผู้นำข้างต้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับกลุ่มคน และสมาชิกของกลุ่มมีความสัมพันธ์ภายในต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ในการนี้จะมีสมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือมากกว่าถูกกำหนดหรือยอมรับให้เป็นผู้นำ (Leader) เนื่องจากมีความแตกต่างในด้านต่างๆ จากบุคคลอื่นๆ ของกลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นผู้ตาม (Followers) หรือผู้ใต้บังคับบัญชาหรือลูกน้อง (Subordinates) หรือผู้ปฏิบัติ สำหรับความหมายของภาวะผู้นำเกือบทั้งหมดจะเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพลซึ่งส่วนมากจะเป็นผู้นำ (Leader) พยายามจะมีอิทธิพลต่อผู้ตาม (Followers) ในกลุ่มหรือบุคคลอื่นๆ เพื่อให้มีทัศนคติ พฤติกรรมและอื่นๆ ไปในทิศทางที่ทำให้จุดมุ่งหมายของกลุ่มหรือองค์การประสบความสำเร็จ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าภาวะผู้นำ (Leadership) คือกระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่า พยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มของตน กระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆ ตามต้องการโดยมีความสำเร็จของกลุ่ม หรือองค์การเป็นเป้าหมาย

ความสำคัญของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการบริหาร เพราะผู้นำเปรียบประดุจดวงประทีปที่นำแสงสว่างไปสู่หน่วยงานหรือองค์การ เป็นตัวอย่าง เป็นตัวแทน และเป็นจุดรวมพลังของบุคลากรจึงเป็นเสมือนหลักชัยในการดำเนินงาน โดยเฉพาะผู้ใต้บังคับบัญชาและต่อผลงานโดยส่วนรวม ความสามารถและลักษณะของผู้นำมีความสัมพันธ์กับคุณภาพของหน่วยงานหรือโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนต้องใช้ภาวะผู้นำ เพราะการดำเนินงานขององค์การจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การได้มากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการบริหารนั่นเอง ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนต้องใช้ภาวะผู้นำคือใช้อิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ที่จะนำโรงเรียนไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ลิบแฮมและ ฮอช (Lipham and Huch) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำตอนหนึ่งว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อความสำเร็จลุล่วงของโครงการต่างๆ ทางการศึกษา ความรู้ ความสามารถและทักษะของผู้บริหารต่อการสร้างภาวะผู้นำที่ดีนั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับผู้บริหารทุกคน[174] ด้วยสาเหตุนี้สามารถกล่าวได้ว่าในการบริหารโรงเรียนนั้นบทบาทของผู้บริหารหรือพฤติกรรมการบริหารนั้นนับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อ

---

[174]James M. Lipham and James A. Hoch. Jr..," Leadership Theory," in The Principalship : Foundation and Functions (New York: Harper & Row, Publishers,1974), 176.

ความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าของสถาบันการศึกษาผู้บริหารจึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการบริหารงานและสามารถสร้างภาวะผู้นำให้เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป

จากแนวคิดนักวิชาการและผลการวิจัยสามารถสรุปความสำคัญของภาวะผู้นำได้ดังนี้ 1 ภาวะผู้นำเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำแต่ละแสดงออกในพฤติกรรมต่างๆ เช่น ความสามารถในการตัดสินใจสั่งการเพื่อทำให้ผู้ร่วมงานดำเนินกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ 2 ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่อบรมให้เกิดขึ้นได้ และขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปผู้นำที่มีภาวะผู้นำสูงต้องสามารถแสดงพฤติกรรมในการนำและความมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานในทุกสถานการณ์ 3 ผู้นำเป็นตัวการแห่งความเปลี่ยนแปลงภายในหน่วยงานหรือกลุ่มฉะนั้นภาวะผู้นำจึงส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานองค์การหรือสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องที่ก่อให้เกิดประสิทธิผล 4 ภาวะผู้นำเป็นศิลป์อันจำเป็นและสำคัญยิ่งของนักบริหารในการนำหน่วยงานหรือองค์การไปสู่ความสำเร็จ

ทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำ เป็นลักษณะที่เฉพาะตัวของผู้นำ เช่น บุคลิกภาพ ทักษะและลักษณะทางกายภาพ จากการสำรวจลักษณะของผู้นำที่มีชื่อเสียงพบว่าผู้นำที่มีประสิทธิผลสูงสุดโดยทั่วไปฉลาด กระตือรือร้นตื่นตัว กับความต้องการของบุคคลอื่น เข้าใจงาน มีทักษะในการติดต่อสื่อสารที่ดีมีความคิดริเริ่มชอบแก้ปัญหามีความเชื่อมั่นในตนเองมีความรับผิดชอบมีตำแหน่งสำคัญและมีลักษณะเด่น นักวิจัยได้สังเกตว่าคุณลักษณะของผู้นำต่างๆ จะแตกต่างกันในแต่ละสถานการณ์ จากการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเพื่อระบุถึงคุณลักษณะและทักษะของผู้นำที่มีประสิทธิผลสรุปได้ดังนี้ 1 รู้จักปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ 2 มีความตื่นตัวต่อสภาวะแวดล้อมทางสังคม 3 มีความทะเยอทะยานสูง 4 มีความเชื่อถือและสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ 5 มีความประนีประนอม 6 มีความเด็ดขาด 7 ลูกน้องพึ่งพาได้ 8 เป็นผู้ทรงอำนาจ 9 มีความสามารถในการทำงานที่ต้องใช้ความคิดมาก 10 มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง 11 มีความรับผิดชอบสูง[175]

บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ

บทบาทและหน้าที่ของผู้นำมีอยู่หลายประการ ผู้นำอาจเป็นพ่อแม่พี่น้อง เพื่อน เป็นผู้นำแนะนำนี้ต้องขึ้นอยู่กับโอกาสและสถานการณ์ ซึ่ง เออร์วิค (Urwick) กล่าวถึงภารกิจเบื้องต้นของผู้นำว่าต้องเป็นผู้แทนขององค์การ เกิดมโนภาพขึ้นในจิตใจของผู้ตามในลักษณะที่ว่า เมื่อเอ่ยถึงชื่อองค์การก็ต้องนึกถึงเขา และเป็นผู้ชักนำความมีชีวิตชีวามาสู่กลุ่มสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

---

[175] ศิริวรรณ เสรีรัตน์, สมชาย หิรัญกิตติ, และคณะ, องค์การและการจัดการ ฉบับสมบูรณ์ (ปรับปรุงใหม่ล่าสุด) (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ บริษัทธรรมสาร, 2545), 282 – 283.

นอกจากนั้นต้องเป็นผู้บริหารขององค์การ การสร้างความกระจ่างของเหตุผลในการดำเนินงานแก่ทุกคน[176] แฮสเกลล์ (Haskell) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้นำไว้ว่า 1 ทำให้ผู้ทำงานสนใจต่อวัตถุประสงค์ขององค์การ 2) ทำให้การติดต่อสื่อสารภายในองค์การชัดเจน 3 ปฏิบัติข้อข้องใจหรือการร้องทุกข์ของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเป็นธรรม 4 รักษาขวัญและกำลังใจของผู้ใต้บังคับบัญชาให้สูงอยู่เสมอและทำให้บุคลากรมีความรู้สึกว่ามีส่วนร่วมเป็นเจ้าขององค์การและ 5 ทำให้ผู้ร่วมงานมีความกระตือรือร้นในการทำงาน[177] จากบทบาทและหน้าที่ของผู้นำที่นักวิชาการได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าบทบาทของผู้นำมีความสำคัญของการบริหารต่อองค์การเป็นอย่างมากในการที่จะนำองค์การไปสู่จุดหมาย ผู้นำที่จะเป็นผู้นำได้ต้องมีหน้าที่สำคัญหลายประการ มีความสามารถมากกว่าสมาชิกในกลุ่มใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อผู้ร่วมงานเพื่อปฏิบัติการและอำนวยการโดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันและใช้ความสามารถในการตัดสินใจที่ถูกต้องการใช้แรงจูงใจการสร้างอุปนิสัยเป็นผู้มีความรับผิดชอบ การตอบสนองความต้องการของผู้ร่วมงานเพื่อนำกลุ่มจากแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งแต่การนำต้องทำให้กลุ่มปฏิบัติอย่างมีเป้าหมายให้มีความหมายได้อย่างชัดเจนและเหมาะสมนั้นเอง

โนนัลด์ เอฟ. แคมป์เบล และคณะ (Romold F. Campbell and others) ได้สรุปผลจากการวิจัยของหลายสาขาวิชาเกี่ยวกับภาวะผู้นำ รวมข้อสรุปที่น่าสนใจและสำคัญได้ 14 ประการ ดังนี้

1.ภาวะผู้นำเป็นเครื่องกำหนดความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งได้แก่ การเปลี่ยนแปลงเป้าหมาย การรับรู้ ความเข้าใจ การประจักษ์แจ้ง ค่านิยม แรงจูงใจ และสัมพันธภาพของบุคคล

2.ผู้นำเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ขององค์การนั้นๆ ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลและส่วนรวม

3.คุณภาพของความสัมพันธ์กับบุคคลในกลุ่ม จะต้องเป็นไปในด้านการริเริ่มสร้างสรรค์ การติดต่อสื่อสาร ควรเห็นอกเห็นใจ และการสร้างขวัญกำลังใจต่อกัน

4.ความเป็นผู้นำไม่คำนึงสถานภาพหรือตำแหน่ง

---

[176] L.F. Urwick, Leadership in the 20th Century (London: Sir Hillman & Sons., 1962), 44 – 45.

[177] Patricia C. Haskell, Leadership in Office (New York: The American Management Association Inc.,1978), 26 – 34.

5.บุคคลทุกระดับชั้นในทุกองค์การ มีสมรรถภาพในการเป็นผู้นำและสามารถแสดงพฤติกรรมผู้นำได้ตามสถานการณ์

6.ความคิดของผู้นำย่อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้นำและพฤติกรรมผู้นำไม่มีความสัมพันธ์กับระดับในการแสดงออกของบุคคล

7.ความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ บุคคลที่เป็นผู้นำในคนกลุ่มหนึ่ง อาจไม่เป็นผู้นำในคนอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้

8.บุคคลที่แสดงพฤติกรรมผู้นำในหลายสถานการณ์ และคนอื่นยอมรับ ย่อมจะกลายเป็นผู้นำไปในที่สุด

9.การเปลี่ยนแปลงขององค์กรหรือสถาบัน ขึ้นอยู่กับผลรวมของการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกแต่ละคน ความเป็นผู้นำมีความจำเป็นในขบวนการต่างๆ เช่น การจัดองค์การ การจัดโปรแกรม และการสร้างความสัมพันธ์ในองค์การ

10.ผู้นำจะต้องเรียงลำดับเหตุการณ์สำคัญก่อนหลังได้ถูกต้อง และมีความสำคัญกว่าการวินิจฉัยสั่งการในงานประจำขององค์การ

11.การแต่งตั้งบุคคลเข้าสู้ตำแหน่งการเป็นผู้นำ ย่อมแสดงว่าผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจะมีอำนาจตามมาด้วย

12.ความเป็นผู้นำจะเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาของกลุ่มและมีอิทธิพลต่อกลุ่ม

13.ผู้นำมิใช้ผู้ตัดสินหลักเกณฑ์ของกลุ่ม แต่กลุ่มจะกำหนดหลักเกณฑ์เอง

14.ประสิทธิผลของการเป็นผู้นำนั้นวัดได้ด้วยผลผลิตขององค์การ หรือการบรรจุวัตถุประสงค์ขององค์การ การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม [178]

ผู้บริหารที่จะประสบผลสำเร็จเป็นผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาที่ดี คือ ผู้ที่สามารถใช้ความเป็นผู้นำ หรือภาวะผู้นำในการบริหารงาน โดยสามารถปรับสภาวะแวดล้อมเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ร่วมงานมีจิตใจร่วมกันปฏิบัติงานให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานให้มากที่สุด ส่วนผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาจะมีภาวะผู้ในการบังคับบัญชาแบบใดอาจดูได้จาก

1. ความเชื่อมั่นและไว้วางใจในตัวผู้ใต้บังคับบัญชา
2. การให้ความสนับสนุนเกื้อกูลผู้ใต้บังคับบัญชา
3. การให้อิสระแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานในหน้าที่

---

[178] Renald F. Campbell, J.E. Corbally, and J.A. Ramsawyer, Introduction to Educationa Administration (Boston: Allyn and Bacon Inc., 1967), 176 – 178.

4. การรับฟังและใช้ความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา ให้ความสำคัญกับสิ่งต่างๆ กล่าวมาทั้ง 4 ประการข้างต้นมาก ก็หมายถึงว่าผู้บังคับบัญชามีแนวโน้มที่จะมีวิธีการบังคับบัญชาแบบถือมนุษย์สัมพันธ์เป็นสำคัญ แต่ถ้าเป็นไปในทางตรงกันข้ามก็จะถือว่าเป็นผู้บังคับบัญชามีวิธีการบังคับบัญชาแบบถืองานเป็นสำคัญ

กรีน (Green) ได้ศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำกับความพึงพอใจในการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชา โดยศึกษาว่าตัวแปรทั้งสองนี้จะเป็นเหตุผลกันหรือไม่ ผลการศึกษาพบว่าถ้าผู้นำเน้นพฤติกรรมด้านมุ่งคนจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความพึงพอใจ ส่วนพฤติกรรมด้านมุ่งงานกับความพึงพอใจในการทำงานเป็นเหตุผลกันน้อยมาก [179]

เพอริงตัน (Perrington) ได้ศึกษาพบว่าพฤติกรรมผู้นำการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนมีผลต่อประสิทธิผลในการทำงานของโรงเรียน โรงเรียนที่มีประสิทธิผลแตกต่างกันนั้น สาเหตุมาจากผู้บริหารโรงเรียนมีคุณสมบัติแตกต่างกัน ทำให้ความสามารถในการทำงานแตกต่างกันไปด้วย และในส่วนที่เกี่ยวกับความพึงพอใจของครูพบว่า การทำงานของผู้บริหารมีผลต่อการทำงานของครู กล่าวคือ ครูมีความพึงพอใจใจตัวผู้บริหารที่ที่ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพราะผู้บริหารมีความเข้าใจในทัศนะของครูเป็นอย่างดี สามารถชี้แจงให้ครูเข้าใจการทำงานของโรงเรียนได้ [180]

โฟเลย์ (Foley) ได้วิจัยความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำของหัวหน้างานกับขวัญและประสิทธิผลของกลุ่ม โดยศึกษาจากหัวหน้างาน 72 คน และผู้ร่วมงาน 103 คน โดยใช้แบบสอบถาม LBDQ วัดพฤติกรรมผู้นำแบบสอบถามเกี่ยวกับขวัญและประสิทธิผลของกลุ่ม พบว่า พฤติกรรมมุ่งความสัมพันธ์ มุ่งงานสูง จะทำให้ขวัญของสมาชิกในกลุ่มสูงด้วย [181]

---

[179] Charles N. Green, "The Reciprocal Nature of Influece between Leader and Subordinate," Journal of Applied Psychology 50 (June 1966): 198 – 200.

[180] Gordon Sellers. Purrington, "The Supervisory Behavior of School Administrator and Organization Effectiveness," Dissertation Abstracts international (JULY 1967):28.

[181] Gerald F. Foley, "A Study of Relationship Between Team Leaders Leadership Behavior and The Morale and Effectiveness of Their Team Member," Dissertation Abstract International 32, 2 (1971): 2944 – A.

เวล (Wales) ได้วิจัยกับครูในโรงเรียนประถมศึกษาที่เมืองลอสแองเจอริสพบว่า พฤติกรรมผู้นำของครูใหญ่ไม่มีผลต่อขวัญของครูแต่อย่างไร ทั้งนี้เพราะระดับขวัญของครูขึ้นลงตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น [182]

ลอยส์ (Lois) วิจัยถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำกับขวัญของครูในโรงเรียนประถมศึกษาในรัฐมิสซิสซิปปี้ โดยใช้แบบสอบถามขวัญและพฤติกรรมผู้นำ LBDQ สอบถามครูใหญ่จำนวน 22 คน และครู 220 คน พบว่า ทั้งครูใหญ่และคณะครูต่างยอมรับพฤติกรรมผู้นำของครูใหญ่ในลักษณะที่ไม่แตกต่างกันและพฤติกรรมผู้นำของครูใหญ่มีความสัมพันธ์กับขวัญของครูจริง [183]

สะอาด แสงรัตน์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำกับความพึงพอใจของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด และเทศบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พฤติกรรมของผู้นำแบบมุ่งสัมพันธ์ของครูใหญ่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการทำงานของครูมากกว่าพฤติกรรมของผู้นำแบบมุ่งงาน[184]

สุดใจ ทองอ่อน ได้ทำการวิจัย พฤติกรรมผู้นำของครูใหญ่ ความพึงพอใจในการทำงานของครูและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน พบว่า ครูใหญ่มีพฤติกรรมผู้นำอยู่ในระดับปานกลาง มีพฤติกรรมด้านมุ่งสัมพันธ์สูงกว่าด้านมุ่งงาน และนักเรียนในโรงเรียนที่ครูใหญ่มีพฤติกรรมด้านมุ่งสัมพันธ์สูงกว่าด้านมุ่งงาน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีกว่านักเรียนในโรงเรียนที่ครูใหญ่มีพฤติกรรมด้านมุ่งงานสูงกว่าด้านมุ่งสัมพันธ์

---

[182] Richard F. Wales, “The Elementary Principal’s Leader Behavior and The Morale,” Dissertation Abstract International 32, 5 (1971): 2385 – A.

[183] Galloway Joe Lois, “A Study of Relationship Between Team Leader Behavior of Mississippi Public Elementary School Principal and Teacher Morale,” Dissertation Abstract International 36 (October 1975): 1941 – A.

[184] สะอาด แสงรัตน์, “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำกับความพึงพอใจของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด และเทศบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520), 67.

2. การจูงใจ (Motivation)

นักบริหารจะบริหารงานให้ประสบความสำเร็จ มีประสิทธิภาพและผู้ทำงานมีความสุขนั้น นับว่าเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะผลักดันให้องค์การมีความก้าวหน้า ผู้นำหรือผู้บริหารจะต้องดำเนินการด้วยยุทธวิธีต่างๆ เพื่อให้บุคลากรภายในองค์การทำงานอย่างเต็มความสามารถ อุทิศเวลาช่วยกันปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การนอกจากผู้บริหารต้องรู้จักการใช้ทรัพยากรในองค์การ ซึ่งได้แก่ เงิน เครื่องจักรและเทคโนโลยีแล้ว อีกวิธีหนึ่งที่ผู้บริหารสามารถนำมาใช้ได้อย่างดีก็คือการจูงใจบุคลากรในองค์การให้ทำงานมีความกระตือรือร้นต่อการปฏิบัติงาน วิธีการจูงใจขั้นพื้นฐาน คือ การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาทั้งด้านส่วนตัวและด้านหน้าที่การงาน ได้แก่ การส่งเสริมด้านสวัสดิการและการส่งเสริมด้านวิทยฐานะโดยทั่วไปแล้วคนอาจไม่ได้ทำงานเต็มที่ตามความสามารถเท่าที่ตนมีอยู่อันเป็นผลมาจากแรงจูงใจบุคคลที่มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่แน่นอน ระดับในการทำงานจะสม่ำเสมอ และมีผลการปฏิบัติงานสูงกว่าบุคคลที่ไม่มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน จึงกล่าวได้ว่าแรงจูงใจในการทำงานเป็นเสมือนพลังในการกระตุ้นพฤติกรรมในแต่ละบุคคลใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานไปในทิศทางที่จะนำไปสู่เป้าหมาย

ความหมายของการจูงใจ

การจูงใจ ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Motivation” โดยมีนัยของการนิยามความหมายไว้ใกล้เคียงกัน ดังนี้

เซอรโต (Certo) นิยามว่า จูงใจ (motivation) หมายถึง สภาวะภายในจิตใจของบุคคลที่เป็นสาเหตุให้บุคคล กระทำการเพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ [185]

รอบบินส์ (Robbins) และเดอ เซนโร (De Cenzo) นิยามว่า การจูงใจ หมายถึง ความเต็มใจที่จะทุ่มเทพลังในการกระทำกิจกรรมใดๆ ให้บรรลุเป้าหมายขององค์การภายใต้เงื่อนไขว่าการใช้ความดังกล่าวตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลด้วย [186]

เฟรนซ์ (Frenech) นิยาม “การจูงใจ” (motivation) หมายถึงความปรารถนา (desire) และความเต็มใจ(willingness)ของบุคคลที่ได้ใช้ความพยายามกระทำกิจกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายหนึ่ง [187]

---

[185] Samuel C.Certo, Modern Management (New York: Houghto Mifflin Company, 1998), 106.

[186] Stephen P. Robbins and David A. De Cenzo, Fundamentals of Management, 2nd ed. (Upper Saddle River, NJ: Prentice – International, Inc., 1998), 358.

[187] Frenech L. Wendell, Human Resources Management (New York: Hughton Mifflin Company, 1998), 106.

กริฟฟิน (Griffin) นิยามว่า การจูงใจ (motivation) หมายถึง การจัดกลุ่มของพลังขับ (forces) ที่เป็นสาเหตุให้บุคคลแสดงพฤติกรรมในลักษณะใดลักษณะหนึ่งโดยเฉพาะ [188]

การจูงใจ หมายถึง การกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมไปในทิศทางที่ผู้จูงใจต้องการ โดยใช้ความต้องการของมนุษย์เป็นสื่อโดยมีหลักการในการจูงใจคือต้องพยายามค้นหาความต้องการที่แท้จริงของบุคลากรในองค์การเน้นวิธีการทางบวกมากกว่าทางลบยึดมั่นในความยุติธรรม ใครทำดีต้องได้ดี[189] การจูงใจเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแก่บุคคลในการใช้ความพยายาม (Effort) ผลักดันให้เกิดการกระทำอย่างต่อเนื่อง (Persistence) มีแนวทาง (Direction) ที่แน่นอนเพื่อไปสู่เป้าหมาย (Goal) ที่ต้องการ[190]

กูราลนิก (Guralmik) ได้ให้อธิบายความหมายของแรงจูงใจ (motivation) ในลักษณะของการจัดการว่าหมายถึง แรงขับแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรม โดยเฉพาะที่เกิดขึ้นในการทำงานหรือการกระทำที่บุคคลจะทำงานให้สำเร็จ โดยได้รับอิทธิพลจากการกระทำของคนอื่นที่กำหนดแนวทางเฉพาะใช้ในการบริหารโดยให้ผู้บริหารจะจูงใจพนักงานทำงานให้องค์การอย่างมีประสิทธิภาพ [191]

บีช (Beach) แรงจูงใจ หมายถึง การกระทำให้คนเต็มใจที่จะใช้พลังงานของเขาเพื่อประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย(Goal)หรือเพื่อหวังรางวัล(Reward) ที่จะได้รับเป็นสิ่งตอบแทน [192]

ฮอดเกตต์ส (Hodgetts) แรงจูงใจ หมายถึง แรงซึ่งควบคุมพฤติกรรมของคนอื่นเกิดจากความต้องการ (Needs) พลังกดดัน (Drivers) หรือความปรารถนา (Desires) ที่จะผลักดันให้คนพยายามดิ้นรนเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ พฤติกรรมของคนถูกกำหนดและควบคุมโดยการจูงใจต่างๆ แรงจูงใจเหล่านี้ยังมีลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละคนอีกด้วย การจูงใจที่สำคัญต่อพฤติกรรมความรักเอาใจใส่ (Affinitive Need) กรรมการบริหารคือ ความต้องการความรักเอาใจ

---

[188] Griffin W. Ricky and Weihrich Heinz, Management a global perspective,10th ed. (New York: McGraw – Hill, Inc., 1993), 62.

[189] วรางคณา รักษ์สุจิตรัตน์, องค์การและการจัดการ [Online] accessed 5 April 2007. Available from http://www.pibul1.rip.ac.th/org/or 01.htm

[190] E-Books พฤติกรรมองค์การ [Online], accessed 5 April 2007. Avaliable from http://suthep.Ricr.ac.th/chapter 4.doc

[191] ยงยุทธ เกษสาคร, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ SK. BOOKNET,2544), 133 – 134.

[192] เรื่องเดียวกัน, 135.

ใส่ (Affinitive Needs) ความต้องการอำนาจ (Power Needs) ความต้องการความสำเร็จ (Achievement Needs) [193]

สมพร สุทัศนีย์ ได้กล่าวไว้ การจูงใจ เป็นการกระตุ้นให้บุคคลมีความกระตือรือร้นหรือมีแรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ทั้งพฤติกรรมทางสังคมและพฤติกรรมการทำงาน โดยเฉพาะในองค์การผู้นำมีหน้าที่โดยตรงในการจูงใจผู้ร่วมงาน เพื่อให้งานประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะมนุษย์จะทำงานเต็มความสามารถหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับความเต็มใจ ความกระตือรือร้นในการทำงานการจูงใจเป็นเรื่องของการสนองความต้องการที่ทำให้บุคคลเกิดแรงจูงใจ[194]

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า แรงจูงใจ (motivation) คือ แรงผลักดัน แรงกระตุ้น ที่เกิดจากความต้องการที่จะได้รับการตอบสนองต่อสิ่งที่กระตุ้นที่องค์การจัดให้ซึ่งก่อให้เกิดพฤติกรรมนาการทำงาน ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยแห่งความต้องการพื้นฐาน ได้แก่ ความสำเร็จในการทำงาน ความเจริญเติบโตในการทำงาน ปัจจัยสุขอนามัยนโยบายและการบริหารงานขององค์การ ค่าจ้างเงินเดือนที่ได้รับความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานสภาพการทำงานความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา ความมั่นคงในการทำงาน เมื่อวิเคราะห์ดูแล้วจะพบว่า แรงจูงใจเหล่านี้เกิดจากปฏิกิริยาพื้นฐานส่วนลึกของจิตใจภายใน (Subconscious) ซึ่งตามจิตศาสตร์นั้นถือว่าได้เป็นสภาวะจิตใจที่ไม่อยู่ในความควบคุมของตัวเรา เป็นที่รวมความคิดเพื่อการแสดงออกโดยที่เราไม่รู้ตัวหรือที่เรียกว่า จิตใต้สำนึกนั่งเองซึ่งจิตใต้สำนึกนี้บุคคลย่อมมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ด้วยกันทุกคน กล่าวโดยสรุปแล้ว แรงจูงใจ (motivation) หมายถึง ภาวะอินทรีย์ภายในร่างกายของบุคคลถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าเรียกว่า สิ่งจูงใจ (motive) ก่อให้เกิดความต้องการอันจะนำไปสู่แรงขับภายใน (internal drive) ที่จะแสดงพฤติกรรมการทำงานที่มีคุณค่าในทิศทางที่ถูกต้องตรงตามเป้าหมายขององค์การ ดังนั้นการจูงใจจึงเป็นการกระทำทุกวิถีทางที่จะกระตุ้นให้พนักงานในองค์การประพฤติปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามเป้าประสงค์ขององค์การซึ่งพื้นฐานสำคัญในการกระตุ้นให้พนักงานดังกล่าวแสดงพฤติกรรมที่องค์การคาดหวังไว้ก็ด้วยการสร้างอินทรีย์พนักงานเหล่านั้นให้เกิดความต้องการ (desire) ขึ้นก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นบุคคลก็จะเกิดความพยายามสืบเสาะแสวงหาสิ่งที่ต้องการ

---

[193] Richard M. Hodgetts, Modern Human Relations at Word, 7th ed. (Dryden Press: Horcourt Brace College.Publishers. New York, 1999),259-260, อ้างถึงในยงยุทธ เกษสาคร, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ SK BOOKNET, 2544), 135.

[194] สมพร สุทัศนีย์, มนุษย์สัมพันธ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), 29.

นั่นก็คือการเกิดแรงขับขึ้นภายใน (drives) หากมีสิ่งใดที่เหมาะสมบุคคลก็จะสนองตอบด้วยการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมทุกอย่าง (Behavior) ให้ได้มาซึ่งความสำเร็จอันเป็นเป้าหมาย (goals) และเพื่อให้เกิดความเข้าใจสามารถอธิบายได้

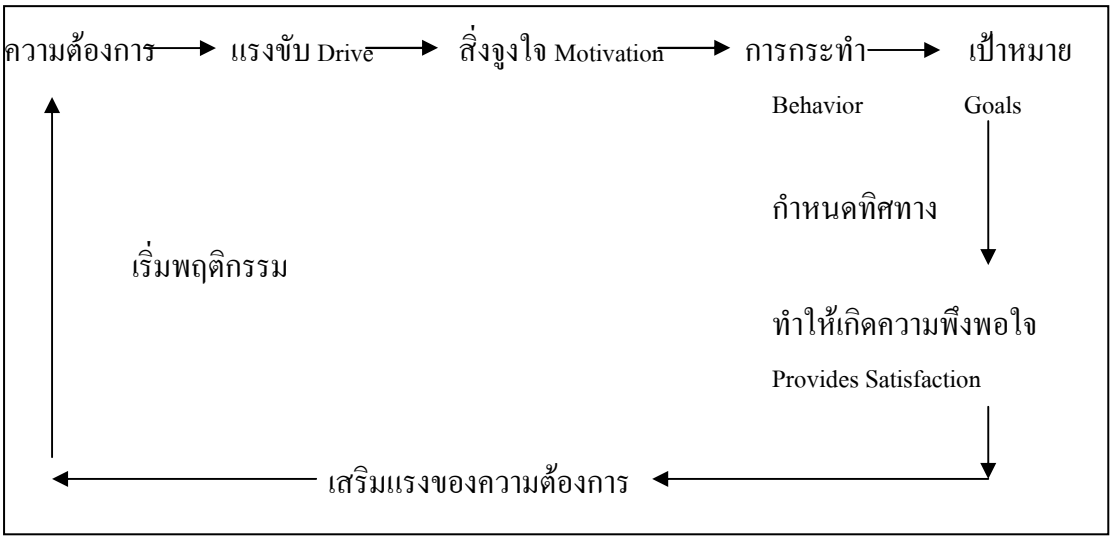

แผนภูมิที่ 6 แสดงภาวะอินทรีย์ภายในร่างกายของบุคคลเมื่อถูกกระตุ้นด้วยสิ่งจูงใจ
ที่มา: ยงยุทธ เกษสาคร, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ SK. BOOKNET, 2544), 136.

แรงจูงใจเป็นกระบวนการกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานปรับปรุงผลงานให้ดีขึ้น ซึ่งทำให้ได้รับสิ่งตอบแทนทางใจจากผลการปฏิบัติงานของตนทำให้ปฏิบัติงานอย่างทุ่มเทด้วยความอุตสาหพยายามอย่างเต็มความสามารถหากการจูงใจน้อยลงความพยายามการทำงานก็จะลดต่ำลง ด้วยองค์ประกอบที่ทำให้เกิดแรงจูงใจนั้นก็มีหลายประการด้วยกันตั้งแต่บทบาทของผู้นำเพื่อนร่วมงานสิ่งตอบแทนที่เป็นทั้งสิ่งของและโอกาสก้าวหน้าในตำแหน่งสิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นแรงกระตุ้นหรือแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมที่ต้องการ และเป็นแรงกระตุ้นที่ให้บุคคลรักษาพฤติกรรมนั้นอย่างถาวร

ทฤษฎีการจูงใจ ในการศึกษาเกี่ยวกับการจูงใจนั้น มี่ทฤษฎีเกี่ยวข้องอยู่มากมาย แต่ก็มีทฤษฎีที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานของแนวความคิดเกี่ยวกับการจูงใจอยู่ 3 ทฤษฎีคือ

1. ทฤษฎีวิเคราะห์ (psychoanalytic theory) เป็นทฤษฎีที่ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) คิดขึ้นเป็นคนแรก แต่ต่อมาได้มีการศึกษาเพื่อขยายออกไป ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเหตุจูงใจของคนเกิดจากแรงขับ (drive) และแรงดลใจ (impulse) ที่เป็นสัญญาณอันเกิดจากอิด เป็นระบบดั้งเดิมของบุคลิกภาพ เป็นที่รวมของแรงขับทางสัญชาตญาณ เป็นระบบการทำงานที่ร่างกายไม่รู้สำนึกหรือรู้สึกตัว และ

มิได้ใช้เหตุผลในโลกแห่งความเป็นจริง อีโก เป็นระบบที่พยายามประสานหรือปรับแรงขับทางสัญชาตญาณให้ตรงกับโลกแห่งความเป็นจริง โดยอาศัยหลักเหตุผล อีโก จึงคาบเกี่ยวระหว่างความไม่รู้สึกสำนึกกับความรู้สึกสำนึก โดยผ่านกรรมวิธีของกลไกป้องกันตัวเอง สำหรับซุปเปอร์อีโก เป็นระบบของความรู้สึกชั่วดีและใฝ่สูง เพื่อให้ตรงกับค่านิยมและศีลธรรมในสังคม และพยายามบังคับ มิให้ความใฝ่ต่ำของ อิด แสดงออกมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในลักษณะที่ฝักใฝ่กามารมณ์และการรุกราน

2. . ทฤษฎีการเรียนรู้ (social learning theory) เป็นกลุ่มทฤษฎีที่เชื่อว่าการจูงใจของคนมาจากประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ เช่น การจูงใจที่เกิดจากการคาดหวังว่าจะได้รับรางวัล การหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ เป็นต้น

3. ทฤษฎีมนุษย์นิยม (humanistic theory) มีหลักการว่า การจูงใจของมนุษย์มิได้เนื่องมาจากสัญชาตญาณหรือความคาดหวังว่าจะได้รับรางวัลหรือถูกลงโทษเท่านั้น แต่ยังมาจากอิทธิพลของความประสงค์ที่จะมีความเจริญงอกงามของจิตใจ มีความเป็นผู้ใหญ่ และต้องการที่จะทำอะไรให้สำเร็จในชีวิตของตนเองโดยปราศจากการรบกวน หรือการบีบบังคับจากภายนอก

นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวถึงทฤษฎีการจูงใจไว้แตกต่างกันอีก ดังนี้

1. ทฤษฎีการจูงใจตามลักษณะคนแม็กเกรเกอร์ (Douglas McGregor) ได้ศึกษาถึงความสำคัญขององค์ประกอบในการจูงใจคน ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมในที่ทำงาน ค่าตอบแทน ค่าจ้างเงินเดือน หรือแม้กระทั่งการลงโทษด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งเป็นแรงจูงใจ (Incentive) รูปแบบหนึ่งแม็กเกรเกอร์ (McGregor: 1960 อ้างถึงใน Hodgetts: 1999: 259 - 260) จากสถาบัน เอ็ม ไอ ที (Massachusetts Institute of Technology: M.I.T.) ได้แบ่งธรรมชาติของคนในองค์การออกเป็น 2 ทฤษฎี คือ โดยแบ่งเป็นทฤษฎี X และทฤษฎี Y ซึ่งกลุ่มคนตามทฤษฎี X และ Y ของทฤษฎีแม็กเกรเกอร์ (Douglas McGregor) ได้ดังตารางที่ 2 ดังนี้[195] Theory X และ Theory Y ของ แม็กเกรเกอร์ซึ่งเราจำแนกคนเป็น 2 กลุ่มดังนี้

---

[195] Richard M. Hodgetts, Modern Human Relations at Work, 7th ed. (Dryden Press, Harcourt Brace College. New York: Publishers., 1999), 259 – 260.

Theory X	Theory Y
1.บุคคลโดยทั่วไปไม่ชอบงานตามธรรมชาติและจะหลีเลี่ยงงานถ้าเป็นไปได้ 2.เนื่องจากบุคคลไม่ชอบงานบุคคลส่วนใหญ่ต้องถูกบังคับควบคุม กำกับและข่มขู่ด้วยการลงโทษ 3.บุคคลโดยทั่วไปขาดความทะเยอทะยานหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบและแสวงหาความมั่นคงและรางวัลทางการเงินเหนือสิ่งอื่นใด 4.เนื่องจากบุคคลส่วนใหญ่ มุ่งตัวเองพวกเขาจะไม่มุ่งเป้าหมายขององค์การ	1.การใช้ความพยายามทางร่างกายและจิตใจกับงานจะเหมือนกับการเล่นหรือการพักผ่อน 2.บุคคลจะใช้การกำกับตนเอง และการควบคุมตนเอง เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมาย ที่พวกเขาผูกพันอยู่ 3.บุคคลผูกพันอยู่กับเป้าหมาย ขึ้นอยู่กับรางวัลที่เกี่ยวพันธ์กับความสำเร็จ 4.บุคคลโดยทั่วไปไปเรียนรู้ภายใต้สภาวะที่เหมาะแล้วไม่เพียงจะยอมรับแต่แสวงหาความรับผิดชอบด้วย 5.ความสามารถที่จะใช้จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อจะแก้ไขปัญหาขององค์การจะอยู่ในบุคคลทั่วไป

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบระหว่างสมมุติฐานของทฤษฎี X และ Y ของแม็กเกรเกอร์
ที่มา:สมยศ นาวีการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์การ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ,2540), 295.

ลักษณะของบุคคลตามทฤษฎี X ผู้บริหารจะพยายามกำหนดมาตรฐานในการควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิด มีการสั่งการโดยตรง การจูงใจจะเน้นค่าตอบแทนด้านการเงินและผลประโยชน์อื่นๆ การใช้ระเบียบและหน้าที่และคุกคามด้านการลงโทษผู้บริหารจะเห็นว่าจุดสำคัญของการจูงใจคือ การตอบสนองความต้องการของคนด้วยความต้องการขั้นพื้นฐานเท่านั้น

ลักษณะของบุคคลตามทฤษฎี Y เชื่อว่าการมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และการใช้แนวทางที่เหมาะสมควรจะควบคุมและสั่งงานด้วยตนเอง แรงจูงใจคือ ความรับผิดชอบซึ่งมีอยู่ทุกคน ผู้บังคับบัญชาเพียงจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมและวิธีการปฏิบัติงานที่ช่วยให้บุคคลเหล่านี้สามารถประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของเขาเอง ควบคู่กันไปกับความสำเร็จในเป้าหมายองค์การ

2. แนวคิดเกี่ยวกับตามความต้องการของมาสโลว์

ศาสตราจารย์มาสโลว์ (Dr. Abraham H. Maslow) นักจิตวิทยาและมานุษยวิทยาได้อธิบายเรื่องความต้องการของมนุษย์ว่ามีเป็นลำดับขั้นทั้งหมด 5 ขั้น (Five general system of needs) โดยเขียนเป็นรูปพีระมิดแห่งความต้องการไว้แสดงความต้องการมูลฐานของมนุษย์ (Basic needs) เป็นทฤษฎีการจูงใจซึ่งเป็นคนแรกที่เขียนขึ้นเรียกว่า “Maslow’s General theory of human motivation” Maslow, กำหนดหลักการว่าบุคคลพยายามสนองความต้องการของตนเพื่อความอยู่รอดและความสำเร็จของชีวิต Needs หมายถึง ความต้องการอันจำเป็นซึ่งชีวิตจะขาดเสียมิได้ ผลจากการศึกษาทราบว่าทุกกิริยาท่าทางหรืออาการที่มนุษย์แสดงออกมาเป็นรูปพฤติกรรมนี้ก็เพราะแรงผลักดันเป็นกำลังสำคัญให้แสดงออกของชีวิตจิตใจ ความต้องการอาจเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้ที่ได้มาภายหลัง และสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดที่เกี่ยวกับความต้องการทางชีววิทยา (Biological Needs) ทั้งที่เป็นสิ่งที่แสดงออกมาให้เห็นได้และเป็นสิ่งที่ซ่อนตัวอยู่

ทฤษฎีแห่งการจูงใจของ Maslaw กล่าวถึงความต้องการ (Needs) ของมนุษย์ที่ลำดับขึ้นตอนความต้องการ (Hierarch of Needs) โดยตะหนักที่ความต้องการในระดับต่างๆ ของมนุษย์เป็นจุดสำคัญที่จะต้องศึกษาในการสร้างพลังจูงใจเพราะเป็นที่ยอมรับกันว่าพฤติกรรมในช่วงเวลาหนึ่งๆ ของบุคคลขึ้นอยู่กับตัวกระตุ้นหรือแรงจูงใจและความต้องการที่มีระดับสูงในขณะนั้น

จากทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้น โดยแบ่งความต้องการของมนุษย์เป็น 5 ระดับ ความคิดสำคัญของทฤษฎีนี้ก็คือ ความต้องการส่วนใหญ่ในระดับที่ต่ำกว่า ต้องได้รับการตอบสนองก่อนที่ความต้องการในระดับสูงขึ้นไปจะเกิดขึ้นอย่างไรก็ดี มิได้หมายว่าความต้องการมากกว่าหนึ่งระดับไม่อาจเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันความต้องการของมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นของการจูงใจ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความต้องการไม่สิ้นสุด ตั้งแต่เกิดจนตายมนุษย์ทุกคนมีความต้องการตลอดเวลาและต้องการมากขึ้นเรื่อยๆ ไปความต้องการของมนุษย์จัดเป็นขั้นตอนตามความสำคัญจากต่ำไปสูง ซึ่งเรียกว่า ความต้องการขั้นมูลฐาน 5 ขั้น มาสโลว์จัดระดับขั้นความต้องการของมนุษย์ไว้อย่างมีระเบียบเรียกว่า Hierarchy of human needs เรียงระดับจากขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูง ถ้าความต้องการในขั้นแรกๆ ยังไม่ได้รับการตอบสนองก็ยังไม่มีความต้องการในขั้นสูงถัดไป

1) ความต้องการด้านร่างกาย (physiological need) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน และจำเป็นที่สุดสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ร่างกายจะต้องได้รับการตอบสนอง ภายในระยะเวลาและสม่ำเสมอ ถ้าร่างกายไม่ได้รับการตอบสนองแล้วชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้ ความต้องการเหล่านี้ได้แก่ อากาศ อาหาร น้ำดื่ม เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคเป็นต้น เป็นความต้องการสิ่งแรก

2) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (safety needs) เมื่อความต้องการด้านร่างกายได้รับการตอบสนองมนุษย์ก็จะมีความต้องการความมั่นคงและปลอดภัย ก็จะเข้ามามีบทบาท ใน

พฤติกรรมความปลอดภัยดังกล่าวมี 2 รูปแบบ คือ ความต้องการความปลอดภัยในด้านร่างกายและความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งความปลอดภัยทางด้านร่างกายได้การปลอดภัยในชีวิตเป็นความรู้สึกที่ต้องการความมั่นคง การได้รับความคุ้มครอง การได้อยู่ในสังคมที่เป็นระเบียบ มีกฎหมายที่จะช่วยคุ้มครองให้พ้นอันตรายต่างๆ ส่วนความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ

3) ความต้องการด้านสังคม (social needs) เมื่อความต้องการ 2 ประการ ได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการที่อยู่ในระดับสูงกว่า ก็จะเข้ามาครอบงำพฤติกรรมของบุคคลนั้น ความต้องการทางสังคมก็หมายถึงความต้องการ การยอมรับในผลงาน ความเอื้ออาทร ความเป็นมิตรที่ดี ความมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี และความรักจากผู้บริหารองค์การ และเพื่อนร่วมงานองค์การหรือหน่วยงานต่างๆ สามารถตอบสนองความต้องการของลูกจ้าง ได้โดยการให้ลูกจ้างมีส่วนในการแสดงความคิดเห็นให้ลูกจ้างทำงานเป็นกระบวนการกลุ่ม (group process) และมีลักษณะเป็นการร่วมมือร่วมใจในการทำงานมากกว่าที่จะมุ่งการแข่งขัน ตลอดจนองค์การต้องมองเห็นคุณค่าของบุคลากรยอมรับความคิดเห็นของเขาเหล่านั้นด้วยการยกย่องชมเชย เมื่อมีโอกาสอันควร

4) ความต้องการได้รับการยกย่องในสังคม (Esteem needs) เป็นความต้องการการยกย่องเคารพนับถือจากคนในสังคม รวมถึงความเชื่อในตนเอง ความสำเร็จ ความสามารถ ความเป็นอิสระและเสรีภาพตลอดจนต้องการมีฐานะเด่นและเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั้งหลายในองค์การ หรือการที่สามารถเข้าใกล้ชิดกับบุคคลสำคัญ ล้วนแล้วแต่เป็นการส่งเสริมให้ฐานะของบุคคลเด่นทั้งสิ้น

5) ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จในชีวิต (self actualization needs) โดยธรรมชาติแล้วเมื่อมนุษย์ได้รับการตอบสนองตามความต้องการทั้ง 4 ข้างต้น โดยเขาไม่ต้องกังวลเรื่องปากท้อง ไม่ต้องกังวลเรื่องความปลอดภัย ไม่ต้องกังวลเรื่องความรักจากคนอื่น หรือสังคมและไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องเกียรติยศชื่อเสียงแล้ว เมื่อนั้นมนุษย์ก็จะทำงานเพื่องานตอนนี้มนุษย์อยากจะรู้ว่าตนมีศักยภาพแค่ไหนแล้ว เขาพยายามพัฒนาศักยภาพของเขาไปสู่จุดสูงสุด ถ้าจะเรียนหนังสือก็ไม่ได้เรียน เพราะเกียรติยศชื่อเสียงหรืออย่างอื่น แต่เรียนเพราะสนใจรักที่จะเรียน เรียนให้ดีจนสุดความสามารถที่ตนมีอยู่ หรือการทำงานก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่ทำงานเพื่ออะไร แต่ทำงานเพื่องาน ทำเพราะสนใจรักที่จะทำ ทำเพราะต้องการได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ถึงจุดสูงสุด[196]

---

[196]Abraham H. Maslow, Motivation and Presonality,2nd ed. (New York: Harper & Publishers, 1970), 35 – 36.

ความต้องการ 5 ระดับขั้นตอนของมนุษย์ซึ่งแสดงให้เห็นได้ดังแผนภูมิที่ 6-7

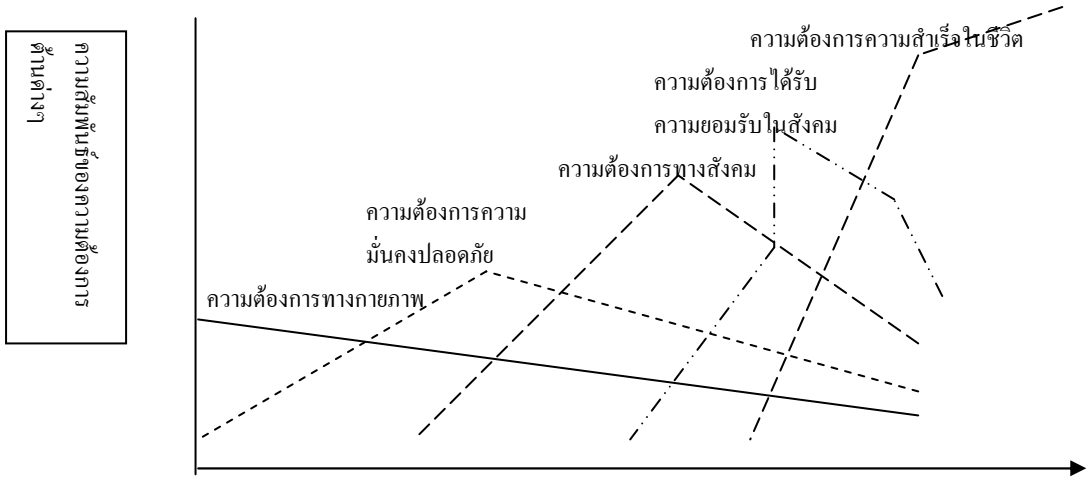

แผนภูมิที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการด้านจิตวิทยาการกับลำดับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์

ที่มา: Richard M. Hodgetts, Modern Human Relations at Work, 7th ed. (Dryden Prass, Harcourt Brace College. New York :Publishers., 1999), 46.

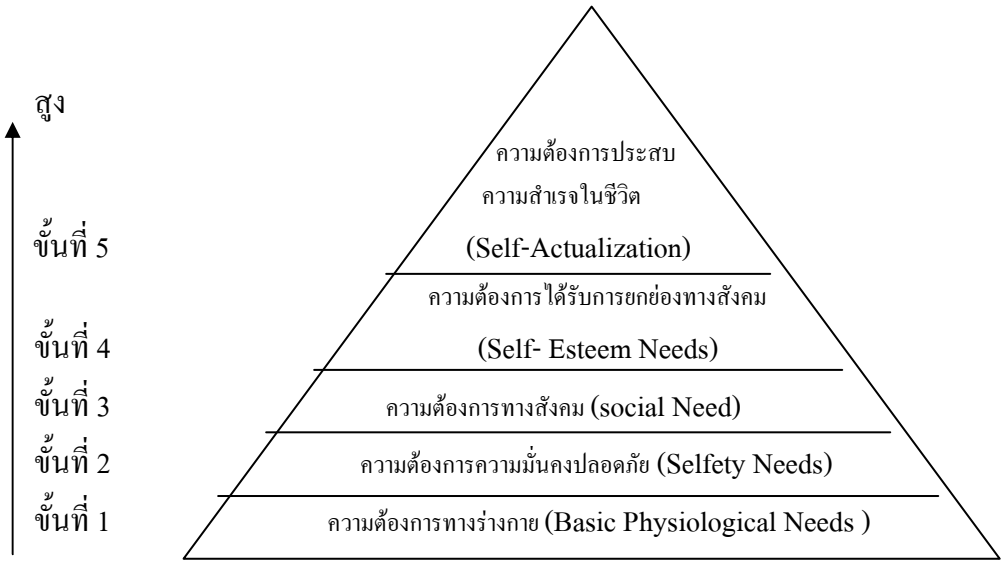

แผนภูมิที่ 8 ลำดับขั้นตอนความต้องการตามแนวคิดของมาสโลว์ (Maslow)

ที่มา: พรนพ พุกพันธุ์, ภาวะผู้นำและการจูงใจ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักท์, 2544), 219.

3. ทฤษฎีความต้องการ: ทฤษฎีการจูงใจ ERG ของ แอลเดอร์เฟอร์ (Alderfer's ERG Theory) ทฤษฎีการจูงใจ ERG ของ Alderfer (Alderfer ERG Theroy) เป็นทฤษฎีความต้องการซึ่งกำหนดลำดับขั้นตอนความต้องการ Alderfer ได้ชี้ความแตกต่างระหว่างความต้องการในระดับต่ำและความต้องการระดับสูง ซึ่งเกี่ยวข้องกับความต้องการของมาสโลว์กับความต้องการของมาสโลว์ 5 ประการ เหลือเพียง 3 ประเภทดังนี้ 1) ความต้องการในการอยู่รอด (Existence needs) (E) เป็นความต้องการในระดับต่ำและมีลักษณะเป็นรูปธรรม ประกอบด้วยความต้องการของทฤษฎีของมาสโลว์คือ ของร่างกายและความต้องการความปลอดภัย 2) ความต้องการความสัมพันธ์ (Related need)® มีลักษณะเป็นรูปธรรมน้อยลง ประกอบด้วยความต้องการด้านสังคมตามทฤษฎีของมาสโลว์บวกด้วยต้องการความปลอดภัย และต้องการยกย่อง 3) ความต้องการความเจริญก้าวหน้า (Growth need) (G) เป็นความต้องการในระดับสูงสุดในระดับขั้นตอนของ Alderfer และมีความเป็นรูปธรรมต่ำสุด ประกอบด้วยส่วนที่เป็นความต้องยกย่องบวกด้วยความต้องการประสบความสำเร็จตามทฤษฎีของมาสโลว์[197]

ทฤษฎีของ ERG ของอัลเดอร์เฟอร์ ต่างจากทฤษฎีของมาสโลว์ 2 ประเด็นใหญ่ๆ คือ

1) มาสโลว์เสนอว่าความต้องการระดับต่ำต้องได้รับการตอบสนองก่อนที่ความต้องการอื่นๆ จะเกิดขึ้น แต่แอลเดอร์เฟอร์เสนอว่าบุคคลสามารถบุคคลมีความต้องการหลายๆ ด้านได้พร้อมกัน

2) มาสโลว์เสนอว่าความต้องการที่ได้รับการตอบสนองไม่จำเป็นต้องมีปัจจัยจูงใจอีกต่อไป แต่ตามความคิดของแอลเดอร์เฟอร์เขาเสนอว่า ความหงุดหงิดใจและการไม่ได้รับการตอบสนองเกี่ยวกับความต้องการในระดับสูง จะทำให้บุคคลลดความต้องการลงมาอยู่ในกลุ่มความต้องการระดับต่ำกว่า ซึ่งจากการศึกษารายละเอียดของทฤษฎี เนื้อหาของแรงจูงใจทั้ง 3 ทฤษฎีนั้นสามารถสรุปความสัมพันธ์ ของทฤษฎีได้ความสัมพันธ์ของทฤษฎีเนื้อหาของแรงจูงใจ

---

[197] คิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, 312 – 313.

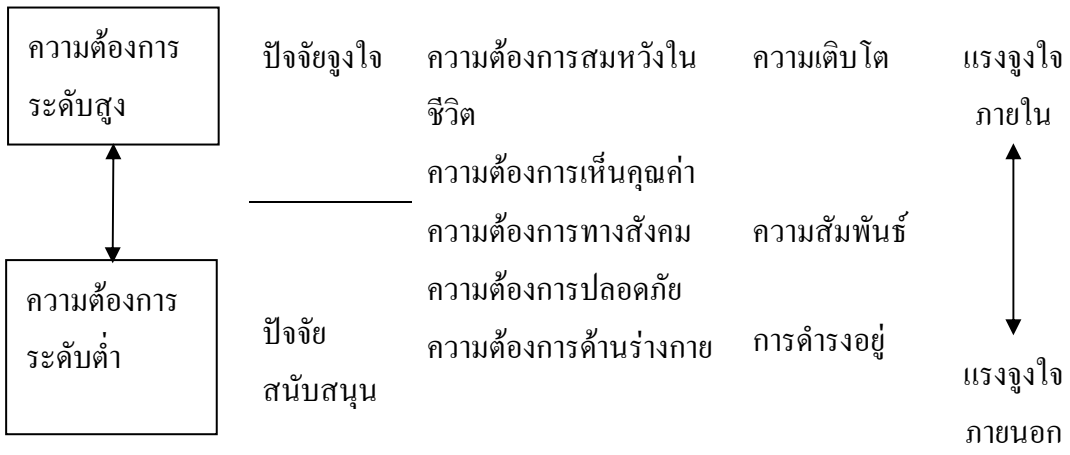

แผนภูมิที่ 9 ทฤษฎี 2 ปัจจัย ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ ERG
ที่มา: F.C ,Lunenburg, and A.C,Ornstein,Educational administration: Concept and practices,2nd ed. (Belmont, CA: Wadsworth. 1996), 101.

4) ทฤษฎีแนวคิดว่าด้วยความต้องการบรรลุความสำเร็จของ แมคคีแลนด์ (McClelland's Theory of Needs)

แมคคลีแลนด์ (McCelland) นักจิตวิทยาชื่อดังได้ใช้เวลานับสิบปีเพื่อศึกษาโครงสร้างความต้องการของมนุษย์ที่เกี่ยวกับเรื่องการจูงใจ ตามทฤษฎีของแมคคลีแลนด์ถือว่าความต้องการ (needs) สะท้อนมาจากคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่บุคคลนั้นเคยมีประสบการณ์จากการเลี้ยงดูมาตั้งแต่เยาว์วัย ทฤษฎีนี้ต่างจากทฤษฎีของมาสโลว์และแอลเดอร์เฟอร์ตรงที่ไม่เน้นความต้องการในลักษณะตามลำดับขั้น แต่เชื่อว่าพฤติกรรมแต่ละอย่างเป็นผลสืบเนื่องมาจากความต้องการ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ภายใต้สถานการณ์หนึ่งก็จะมีความต้องการอย่างหนึ่ง ซึ่งส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในกรณีเฉพาะสำหรับบุคคลนั้น[198] แมคคลีแลนด์ได้เสนอความต้องการของบุคคลไว้ 3 ด้านด้วยกัน คือ ความต้องการความสำเร็จ (Need to Achievement) ความต้องการทางสังคม (Need for Affiliation) และความต้องการอำนาจ (Need for Power) ความต้องการทั้งสามด้านนี้เป็นสิ่งที่บุคคลมีความต้องการอยู่เสมอในชีวิต 1) ความต้องการบรรลุความสำเร็จ (n' Ach) หมายถึงความต้องการบรรลุความสำเร็จในเป้าหมายที่ตั้งไว้ 2) ความต้องการทางสังคม (n' Aff) หมายถึงความต้องการในการ

[198]เตือนใจ อังกูรเกียรติ, "องค์ประกอบการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดเทศบาล เขตการศึกษา5" (ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545), 49.

เข้ากันได้ดีกับผู้อื่นและทำให้ผลการทำงานก้าวไปสู่ระดับสูงขึ้นได้ 3)ความต้องการอำนาจ(n' Pow) หมายถึงความต้องการมีอำนาจมีอิทธิพลความสามารถในการควบคุมผู้อื่นได้ ความต้องการอำนาจแบ่งได้เป็นความต้องการอำนาจในตนเอง (Personalized Power) ซึ่งหมายถึงมีอำนาจที่แสดงออกอย่างก้าวร้าวรุนแรงและใช้อำนาจสั่งการต่อผู้อื่นให้กระทำตามเป้าหมายที่ต้องการ และอำนาจในสังคม (Socialized power) หรือ (n'Aff) ซึ่งเป็นอำนาจในทางบวกหมายถึงการมีอำนาจเป็นที่ยอมรับในสังคมความต้องการทั้งสามด้านนี้มีอิทธิพลต่อความสำเร็จทางการบริหารของผู้บริหารระดับสูงและระดับล่าง ทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานให้สัมฤทธิ์ผลตามต้องการ[199]

5. ทฤษฎีสองปัจจัยของ (Herzberg's Two Factor Theory)

ได้นำเสนอความคิดที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจและความไม่พึงพอใจในการทำงานของพนักงาน ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการจูงใจในการปฏิบัติงานเป็นอย่างมาก ซึ่งทฤษฎีความต้องการของ เฮอร์ซเบิร์ก ได้ศึกษาเพิ่มเติมจากแนวความคิดของ เทเลอร์และทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ มาสโลว์ โดยมุ่งเน้นถึงความเข้าใจปัจจัยพื้นฐานที่มีอยู่ตัวบุคคลนั้นเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลปฏิบัติแตกต่างกันไปในลักษณะเฉพาะตน เฮอร์ซเบิร์ก ศึกษาว่า คนเราต้องการอะไรจากงาน คำตอบที่ค้นพบคือ คนเราต้องการความสุขจากการทำงาน นั่นคือ สิ่งที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในงาน เขาอธิบายว่า ปัจจัยที่ส่งผลถึงความพึงพอใจในการทำงาน ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้คนมีความกระตือรือร้นในการทำงานกับปัจจัยบำบัดรักษาป้องกันไม่ให้บุคคลเกิดความไม่พึงพอใจในงาน ทั้งสองสิ่งนี้มีความหมายต่างกัน และเนื่องจากปัจจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจในงาน (The Two-Factor Theory of Motivation) โดยมีสมมุติฐานว่าความพึงพอใจในงานที่ทำจะเป็นสิ่งจูงใจสำหรับผลการปฏิบัติงานที่ดีองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดความสุขจากการทำงานมี 2 ประเภทคือ

1) ปัจจัยกระตุ้นดลใจหรือปัจจัยจูงใจ (Motivation Factors) เป็นตัวที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ เป็นตัวสนับสนุนให้บุคคลทำงานเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากแรงจูงใจภายในที่เกิดจากการทำงาน เป็นปัจจัยนำไปสู่การพัฒนาทัศนคติทางบวกและการจูงใจที่แท้จริงได้แก่

1.1 ความสำเร็จของงาน (Achievement) คือความสำเร็จที่ได้รับเมื่อผู้ปฏิบัติงานเกิดความรู้สึกว่าทำงานสำเร็จ หรือมีความต้องการที่จะทำงานให้สำเร็จสิ่งที่จำเป็นนั้นก็คือ งานนั้นควรเป็นงานที่ท้าทายความสามารถแรงจูงใจเกี่ยวกับความสำเร็จของงานประกอบด้วย 2 สิ่งคือ ระดับของแรงจูงใจในความสำเร็จและความสามารถในการที่จะทำงานนั้น

---

[199]เนตร์พัณณา ยาวิราช, ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส: 2546), 101- 102.

1.2 ความก้าวหน้า (Advancement) แต่ละบุคคลได้รับความก้าวหน้าโดยการพัฒนาให้เกิดทักษะใหม่ๆ มีความสามารถและเต็มใจที่จะเพิ่มพูนความรู้

1.3 การยอมรับนับถือ (Esteemed) เป็นผลมาจากความสำเร็จ การยอมรับนับถือ มีหลายรูปแบบ เช่น การชมเชยด้วยคำพูดหรือการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร การให้การส่งเสริมแรงบ่อยๆ เป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้เกิดแรงจูงใจต่อเนื่องกันไป

1.4 ความรับผิดชอบ (Responsibility) เมื่อบุคคลได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบเกี่ยวกับการตัดสินใจของเขา จะช่วยทำให้เขาเกิดความรู้สึกผูกพัน บุคคลต่อการมีโอกาสที่จะรับผิดชอบขึ้นแล้วถูกควบคุมจากภายนอกก็จะลดลง

1.5 ลักษณะของงาน (The Work Itself) ความพึงพอใจในงานของบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับการที่ได้ปฏิบัติงานที่พึงพอใจด้วย ลักษณะของงานที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้ปฏิบัติจะต้องท้าทายความรู้ความสามารถไม่ซ้ำซากจำเจ และสร้างความรู้สึกก้าวหน้าในอาชีพการงาน

2. ปัจจัยสุขวิทยาของสุขอนามัย (Hygiene Factors) บางครั้งอาจใช้คำว่าปัจจัยธำรงรักษา (Maintenance) เป็นตัวป้องกันไม่ให้เกิดความไม่พึงพอใจในงานเป็นแรงจูงใจภายนอกที่เกิดจากสภาวะแวดล้อมในการทำงานเป็นตัวที่มีความสำคัญน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยจูงใจได้แก่

2.1 เงินเดือน (Salary) หรือค่าตอบแทน (Compensation) หมายถึงผลตอบแทนจากการทำงานซึ่งอาจจะเป็นในรูปของค่าจ้าง (Wages) เงินเดือนหรือสิ่งอื่นๆ ที่ได้รับจากการปฏิบัติงาน

2.2 โอกาสก้าวหน้า (Possibility of Growth) หมายถึง การที่บุคคลมีโอกาสได้รับแต่งตั้งโยกย้ายสับเปลี่ยนตำแหน่งในหน่วยงานที่มียศ ชั้นสูงขึ้น หรือการมีทักษะเพิ่มขึ้นในวิชาชีพ

2.3 ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (Interpersonal Relationship) หมายถึงการปะทะสังสรรค์ของบุคคลอื่นๆ ได้แก่ ผู้บังคับบัญชาเพื่อรวมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

2.4 สถานภาพ (Status) หมายถึงสถานภาพของบุคคลในสายตาคนอื่นหรือเป็นการรับรู้จากบุคคลอื่นว่าบุคคลนั้นๆ อยู่ในสถานะตำแหน่งใดในองค์การ

2.5 การนิเทศ (Supervision) หมายถึงสถานการณ์ที่ผู้นิเทศสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผู้ทำงานได้ ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ที่มีลักษณะอยู่ในขอบเขตหรืองานอิสระก็ได้

2.6 นโยบายและการบริหาร (Policy and Administration) หมายถึง ความสามารถในการจัดลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ของการทำงานซึ่งสะท้อนให้เห็นนโยบายทั้งหมดของหน่วยงานตลอดจนความสามารถในการบริหารให้สอดคล้องกับนโยบายนั้น

2.7 สภาพแวดล้อมในการทำงาน (Working Condition) หมายถึง สภาพที่เหมาะสมในการทำงาน ปริมาณงานที่ได้รับมอบหมายหรือความสะดวกสบายในการทำงานรวมทั้งผู้บริหาร ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน

2.8 สภาพความเป็นอยู่ (Person Life) หมายถึง สถานการณ์ของบุคคลที่ทำให้มีความสุขในช่วงเวลาที่ไม่ทำงาน ซึ่งทำให้บุคคลมีความรู้สึกหรือเจตคติที่ดีต่องานของเขา

2.9 ความมั่นคงปลอดภัยในการทำงาน (Job Security) หมายถึง ความรู้สึกปลอดภัยว่าจะได้ทำงานในตำแหน่งและสถานที่นั้นอย่างมั่นคง[200] เฮอร์ซเบิร์ก (Herzberg) เชื่อว่าปัจจัยสุขอนามัยเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญยิ่งของงานที่ต้องรักษาคนไว้ในองค์การในลักษณะที่ทำให้เขาที่จะทำงานได้กล่าว คือ ถ้าปัจจัยสุขอนามัยไม่ได้รับการตอบสนองก็จะเป็นสาเหตุให้บุคคลเกิดความไม่พอใจในงาน แต่ถึงแม้ว่าปัจจัยสุขอนามัยจะได้รับการตอบสนองก็จะเป็นเพียงการป้องกันไม่ให้เกิดความพึงพอใจในงานเท่านั้นและแม้ผู้บริหารจะพยายามลดสิ่งทำให้บุคคลไม่พอใจในการทำงานลงมาจนถึงระดับสูง และพยายามตอบสนองความต้องการเกี่ยวกับปัจจัยสุขอนามันเพียงใดก็ตาม

ก็เป็นเพียงป้องกันไม่ให้เกิดความพึงพอใจขึ้นเท่านั้นแต่จะไม่สามารถนำไปสู่ความพึงพอใจในงาน ดังนั้น ทฤษฎีเฮอร์ซเบิร์ก จึงเสนอว่าการบุคคลที่ได้ทำงานมีลักษณะที่ท้าทายจึงเป็นการจูงใจที่ให้เขาทำงานอย่างแท้จริงซึ่งเราสามารถแสดงได้ดังตารางที่ 3

ปัจจัยสุขอนามัยทำให้พัฒนางานพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจในเรื่องต่อไปนี้	ปัจจัยจูงใจเป็นปัจจัยที่ทำให้พนักงานมีแรงจูงใจในการทำงานดังต่อไปนี้
นโยบายการบริหารขององค์การ	การให้โอกาสได้รับความสำเร็จในการทำงาน
การมีหัวหน้าที่ดี	การให้โอกาสพนักงานตระหนักในความสำคัญของงานนั้น
การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้บังคับบัญชา	การให้พนักงานทำงานด้วยตนเอง
การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน	การให้มีความรับผิดชอบ
การให้เงินเดือนค่าจ้างที่เหมาะสม	การให้มีความก้าวหน้าในอาชีพ
ผู้บริหารมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อพนักงาน	พนักงานมีความเจริญก้าวหน้าเติบโตในหน้าที่

ตารางที่ 2 ปัจจัยสุขอนามัยและปัจจัยจูงใจ
ที่มา: เนตร์พัณณา ยาวิราช, สภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, 2546), 102.

[200] ยงยุทธ เกษสาคร, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, 143 - 145.

จากทฤษฎีแรงจูงใจทั้งหลายที่ได้กล่าวมาแล้ว จะพบว่ามีเนื้อหาสาระสำคัญส่วนใหญ่ที่คล้ายคลึงกันจะแตกต่างบ้างก็เพียงประเด็นปลีกย่อยเท่านั้น โดยแต่ละทฤษฎียังคงมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมอยู่ต่อไปไม่จบสิ้น ดังนั้นในฐานะหัวหน้างานที่มีประสิทธิภาพจึงต้องรู้จักประยุกต์ประเด็นการจูงใจที่ทุกทฤษฎีมีความเห็นสอดคล้องกันและจะนำไปใช้กับผู้ใต้บังคับบัญชาได้อย่างเหมาะสม

6. ทฤษฎีว่าด้วยความคาดหวังวรูม (Vroom's Expectancy Theory)

ความคาดหวังของคนเรานั้นเป็นแรงกระตุ้นภายในของบุคคลที่ทำให้คนเราพยายามที่จะทำในสิ่งที่ทำให้ตนเองได้รับความสำเร็จสมหวังตามที่ต้องการ ความคาดหวังเปรียบเสมือนความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนอง มนุษย์ต้องการที่จะต้องสนองความคาดหวังของตนเอง แนวความหวังนี้พิจารณาผลกระทบที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างความสามารถบุคคลกับปัจจัยทางองค์การที่มีผลกระทบต่อการจูงใจเมื่อคำนึงถึงองค์ประกอบที่มีอยู่ 2 ประการ คือ 1) สิ่งที่กำหนดในการปฏิบัติงาน(Determinate of Performance) ทฤษฎีความคาดหวังมีสมมุติฐานของสิ่งที่กำหนดการปฏิบัติงานโดยทั่วไปๆ มีสิ่งที่ต้องการนำมาพิจารณาคือ

1.1 ระดับแรงจูงใจ (Level of Motivation) บุคคลมีระดับของแรงจูงใจที่แตกต่างกันระหว่างบุคคล กล่าวคือ บุคคลที่มีระดับแรงจูงใจมาก ย่อมปฏิบัติงานมากกว่าบุคคลที่มีแรงจูงใจอยู่ในระดับน้อยหรือระดับต่ำ

1.2 ความสามารถและบุคลิกภาพ (Ability and Personality) การปฏิบัติงานนั้นความสามารถและบุคลิกภาพของบุคคลนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าหากว่าบุคคลมีความสามารถในการทำงานและมีบุคลิกภาพไม่เหมาะสมกับงานนั้นแล้วบุคคลย่อมที่จะไม่ประสบความสำเร็จจากการทำงาน

1.3 การรับรู้บทบาท (Role Perception) หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ว่าตนกำลังทำอะไรอยู่ มีความเข้าใจต่องานมากน้อยเพียงใด การทำงานต้องทำอย่างไร ถ้าหากว่าบุคคลมีการรับรู้บทบาทของตนเองเป็นอย่างดี การปฏิบัติงานก็จะเป็นการจูงใจซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติงานที่ดีและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. สิ่งที่กำหนดการจูงใจ (Determinant of Motivation) นักทฤษฎีความคาดหวังได้ให้ความสนใจต่อการจูงใจที่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงาน ซึ่งจากการจูงใจจะนำไปสู่การปฏิบัติงานหรือความพยายามในการทำงาน ความคาดหวังเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผลตอบแทนในอนาคตและได้กำหนดคุณค่าผลตอบแทนที่บุคคลจะได้รับว่าให้ผลตอบแทนคุ้มค่ามากน้อยเพียงใด

ความสัมพันธ์ทั้ง 2 ประการนี้ เป็นกระบวนการในการตัดสินใจของแต่ละบุคคลในการที่จะกระทำหรือเลือกไม่กระทำซึ่งในด้านความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจกับการปฏิบัติงาน

ย่อมก่อให้เกิดรางวัลและผลตอบแทน และรางวัลหรือผลตอบแทนจะก่อให้เกิดความพึงพอใจของพนักงาน จากแนวความคิดของวรูม สามารถสรุปได้ดังนี้

1. คุณค่าของรางวัล (Value of Reward) บุคคลที่จะได้รับรางวัลหรือผลตอบแทนต่างๆ เช่น มิตรภาพจากเพื่อนร่วมงาน การเลื่อนขั้น ขึ้นเงินเดือน ฯลฯ คุณค่าเหล่านี้จะสะท้อนถึงภาวะของความต้องการความพึงพอใจของแต่ละบุคคล

2. การรับรู้ความพยายามอาจนำมาซึ่งรางวัลและผลตอบแทน (Perceived Effort Reward) เป็นการคาดหวังของบุคคลว่าปริมาณของผลตอบแทนที่บุคคลจะได้รับขึ้นอยู่กับปริมาณของความพยายามในการปฏิบัติงานที่บุคคลมอบให้กับองค์กร

3. ความพยายามของลูกจ้าง (Effort) เป็นปริมาณพลังงานที่บุคคลใช้ในสถานการณ์หนึ่ง ปริมาณของความพยายามขึ้นอยู่กับการกระทำระหว่างกัน (Interaction)

4. คุณลักษณะและความสามารถ (Trait and Abilities) ความพยายามหรือแรงจูงใจได้นำไปสู่การปฏิบัติงานโดยตรง คุณลักษณะและความสามารถเป็นลักษณะของแต่ละคน เช่น ความสามารถ สติปัญญา ทักษะ หรือความชำนาญในการใช้ฝีมือ และคุณลักษณะมีผลต่อความสามารถที่จะปฏิบัติงาน หรือทำให้งานสำเร็จลุล่วงไป

5. การรับรู้บทบาท (Role Perception) เป็นสภาพการรับรู้กิจกรรมที่บุคคลเชื่อว่าสามารถปฏิบัติงานได้ ถ้าเขาต้องการความสำเร็จและได้ผลตอบแทนตามที่ต้องการ

6. การปฏิบัติงาน (Performance) การรวมเข้าด้วยกันของผลตอบแทนและการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานจะเกิดขึ้นหลังจากได้มีการรับรู้บทบาทหน้าที่ของตนเกิดขึ้นแล้ว การปฏิบัติไม่เพียงขึ้นอยู่กับปริมาณของความพยายามที่แต่ละคนใช้ แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถกับวิธีการที่พวกเขาได้รับบทบาทที่พวกเขาควรจะทำด้วย

7. รางวัลหรือผลตอบแทน (Reward) ได้แบ่งออกเป็นรางวัลภายนอกและรางวัลภายใน (Extrinsic and Intrinsic reward) รางวัลภายนอกที่องค์การเป็นผู้ให้ คือเงินเดือน สภาพการทำงาน สภาพความมั่นคงปลอดภัยในการทำงานและผลประโยชน์พิเศษที่ให้กับพนักงาน รางวัลภายในคือความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในใจ ได้แก่ ความสำเร็จ ความยอมรับตนเองในลักษณะงาน ความรับผิดชอบ

8) การรับรางวัลหรือผลตอบแทนที่มีความเป็นธรรม (Perceived Equitable Reward) ปริมาณของรางวัลหรือผลตอบแทนที่ทุกคนรู้สึกว่าเราควรจะได้รับในสถานะเป็นผลมาจากการปฏิบัติงานที่เขาได้ทำลงไป หรือการรับรู้ว่ารางวัลหรือผลตอบแทนที่มีความเป็นธรรมปกติรางวัลภายในและรางวัลภายนอกนำมาซึ่งความพึงพอใจจะทำให้ดีขึ้น

9) ความพึงพอใจ (Satisfaction) ความพึงพอใจในผลตอบแทนมีความสำคัญต่อประสิทธิภาพในการทำงานซึ่งเป็นภาวะภายในของแต่ละคน การออกจากงาน การขาดงาน ล้วนแต่มีความเกี่ยวเนื่องกับความพึงพอใจ คือ ความพึงพอใจมีส่วนเกี่ยวพันทางด้านบวก ซึ่งส่งผลทำให้การออกจากงานและขาดงานเกิดขึ้นน้อยด้วย[201]

รูปแบบพื้นฐานของความคาดหวัง

ทฤษฎีความคาดหวังจะประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ

1. Outcomes แบ่งเป็น 2 ระดับ

ระดับแรกหมายถึง การปฏิบัติงานซึ่งเป็นผลโดยตรงของความพยายาม

ระดับที่สองเป็นผลลัพธ์ที่ตามมาของผลในระดับแรก

2. Expectancy เป็นความเชื่อที่ว่างานที่เกี่ยวกับความพยายามจะส่งผลต่อการปฏิบัติงาน ความคาดหวังเป็นเรื่องของความเป็นไปได้ โดยอยู่ในช่วงระหว่าง 0 - 1 ถ้าเห็นว่าไม่มีโอกาสที่จะนำไปสู่การปฏิบัติงานที่ต้องการ ความคาดหวังจะเป็น 0

3. Instrumentality เป็นความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติงาน (ผลลัพธ์ระดับที่ 1) และรางวัล (ผลลัพธ์ระดับที่ 2) ความคาดหวังจะอยู่ระหว่าง 0-1 ถ้าพนักงานเห็นว่าการปฏิบัติงานที่ดีมักจะให้ผลในด้านการเพิ่มเงินเดือน Instrumentality ก็จะมีค่าเท่ากับ 1

4. Valence เป็นความพึงพอใจในรางวัลและผลลัพธ์ซึ่งอาจได้แก่ การเพิ่มเงินเดือน การเลื่อนตำแหน่ง การยอมรับของเพื่อน หัวหน้า หรือผลลัพธ์อื่นๆ ในระดับที่ 2 ซึ่งอาจจะคุณค่ามากหรือน้อยต่อพนักงาน ส่วน Valence ผลลัพธ์ระดับที่ 1 เป็นผลรวมของผลผลิตของผลลัพธ์ระดับที่ 2 ซึ่งเกี่ยวข้องกัน Valence จะมีค่าเป็นบวกและลบ ถ้าพนักงานมีความพึงพอใจอย่างมากที่จะได้ไปถึงผลลัพธ์ Valence จะเป็นบวก โดยทางทฤษฎีแล้วผลลัพธ์จะมี Valence อยู่ด้วย ซึ่ง Valence นี้จะเป็นส่วนเชื่อมต่อกับทฤษฎีเนื้อหา ดังแผนภูมิที่ 10 ในรูปแบบความคาดหวังพื้นฐาน

---

[201] ยงยุทธ เกษสาคร, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, 147 – 150.

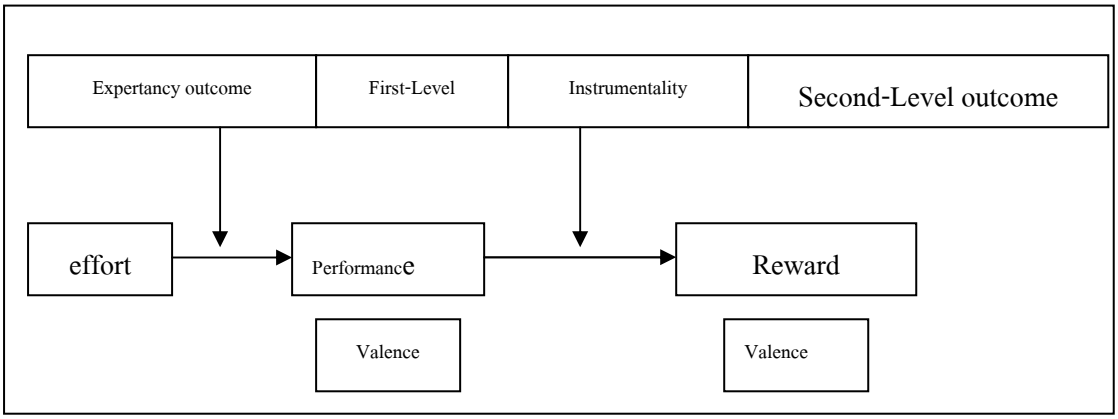

แผนภูมิที่ 10 รูปแบบความคาดหวังพื้นฐาน

ที่มา: F.C.Lunenburg, and A.C.Ornstein, Educational administration:Concept and practices,2nd ed. (Belmont, CA: Wadsworth,1996),48.

ประเภทของการจูงใจ

การจูงใจไม่ว่าจะใช้สิ่งจูงใจที่เป็นวัตถุ เป็นเงิน หรือเป็นตำแหน่งหน้าที่การงานเท่านั้น แต่เราสามารถที่จะแบ่งประเภทของการจูงได้เป็น 2 ประเภทดังนี้คือ

1. การจูงใจภายนอก (Extrinsic motivation) เป็นการจูงใจโดยใช้สิ่งเร้าจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นการให้ผลตอบแทนรางวัลหรือการลงโทษเมื่อกระทำผิด การจูงใจภายนอกนี้ เน้นที่การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการปฏิบัติงานต่างๆ ให้ลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามไม่ว่าเป็นเงินเดือน หรือตำแหน่งหน้าที่ หรือความมั่นคงในการทำงาน เป็นต้น การจูงใจภายนอกนี้เปรียบเสมือน Hygiene หรือ Maintainers ทฤษฎี Herzberg

2. การจูงใจภายใน (intrinsic motivation) แม้ว่าเงินเดือนหรือความมั่นคงในการทำงานจะเป็นสิ่งจูงใจภายนอกที่มีความสำคัญแต่คงไม่เสมอไป เพราะบางครั้งคนอาจจะเบื่องานเกิดความขัดข้องใจหรือไม่อยากปฏิบัติงานให้เต็มตามความสามารถที่มีอยู่ ดังนี้การจูงใจภายในจึงมีบทบาทสำคัญในการที่จะทำให้ลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถใช้ทักษะความสามารถในการทำงาน เป็นต้น การจูงใจภายในนี้เปรียบเสมือนกับ motivation ตามทฤษฎีของ Herzberg นั่นเอง

วิธีการจูงใจในการทำงาน

การนำแนวคิดเกี่ยวกับการจูงใจต่างๆ มาปรับใช้ โดยมีการดำเนินการในหลายวิธีเพื่อกระตุ้นให้คนทำงานได้แก่

1. วิธีการใช้ความเด็ดขาด (be strong approach) เป็นวิธีการที่ใช้กันมาแต่เดิมเน้นการใช้อำนาจหน้าที่ วิธีการนี้จะบังคับคนให้ปฏิบัติงาน โดยขู่ว่าจะไล่ออก หากว่าไม่ปฏิบัติงานหรือไม่ทำงานเพราะเชื่อว่าการที่คนทำงานก็เพื่อเงิน และคนจะกลัวที่ต้องสูญเสียงาน วิธีงานนี้เป็นการมองคนตามทฤษฎี X ของแม็กเกรเกอร์ (McGregor) ที่ชี้ว่าไม่มีใครชอบงานผู้บังคับบัญชาจึงต้องมีวิธีป้องกันและพยายามให้คนมีความคิดแตกต่างกันน้อยที่สุด คนจะถูกทำให้ยุ่งกับงานเพื่อที่จะได้ไม่มีเวลาสร้างความยุ่งยาก วิธีนี้เป็นการบังคับให้คนทำงานเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ ซึ่งส่งผลให้คนงานมีการต่อสู้หรือโต้ตอบ โดยการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม หรือสหภาพแรงงานและอาจมีการขัดแย้งจนเกิดการทำงานถ่วงเวลาหรือนัดหยุดงานขึ้นได้

2. การใช้ความดี (be good) เป็นวิธีการที่ฝ่ายบริหารใช้ความดีเข้ามาแทนความแข็งกร้าว โดยการสร้างขวัญกำลังใจของคนงานให้ดีขึ้น เช่น จัดสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ดี ให้ประโยชน์ตอบแทนสูง มีการสอนงานที่ดี โดยเชื่อว่าจะเกิดแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น วิธีการนี้แยกออกเป็น 2 แบบ คือ

2.1 แบบพ่อกับลูก (paternalism) เป็นแบบที่ตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่า ถ้าฝ่ายบริหารดีกับคนงานและเอาใจใส่คนงานอย่างดี คนงานจะทำงานหนักหรือทำงานเพิ่มมากขึ้น โดยมีความภักดีและความรู้คุณอยู่ด้วย แต่วิธีการนี้แม้จะเป็นการเน้นรางวัลในด้านดี แต่ก็ก่อให้คนงานรู้สึกต้องพึ่งคนอื่น ทั้งยังมีสภาพการขู่เข็ญอยู่รอบตัวในลักษณะที่ถ้าไม่ทำงานตามที่สั่ง ก็จะไม่ได้รางวัล และรางวัลนั้นแจกจ่ายให้กับทุกคน จึงมีผลในการจูงใจได้น้อยมาก บุคคลจะเพียงพยายามทำงานตามสถานการณ์ขั้นต่ำที่กำหนดไว้เท่านั้น จึงมีใช้กันน้อย มักพบในกิจการขนาดเล็กเท่านั้น

2.2 แบบใช้ปัจจัยส่งเสริม (hygienic management) เป็นแนวความคิดที่เชื่อว่าถ้าพนักงานได้รับเงินเดือนสูง สวัสดิการ สภาพแวดล้อมในการทำงานดี จะทำให้คนงานมีขวัญดีขึ้น แต่ถ้ามองในแง่การจูงใจแล้ววิธีนี้ทุกคน ได้ผลประโยชน์เท่าเทียมกัน จึงไม่มีรางวัลสำหรับการปฏิบัติงานที่ดีและไม่มีสิ่งจูงใจให้มีผลผลิตมากขึ้นอย่างไรก็ตามวิธีนี้ได้ทำให้ภาพพจน์ขององค์การอยู่ในทางที่ดีเป็นการดึงดูดคนเข้ามาทำงานในองค์กรมากขึ้นและลดการลาออกจากงานของคนงาน

3 การใช้การต่อรอง (implicit bargaining) เป็นวิธีการที่มีการตกลงกันว่า ถ้าคนงานทำงานดีขึ้นฝ่ายบริหารจะให้ผลตอบแทนในการทำงานสูงขึ้นเป็นการตกลงที่มาจากการยินยอมของทั้งสองฝ่าย แม้จะไม่ใช่ข้อตกลงที่เป็นหนังสือก็ตาม วิธีนี้มีข้อดีตรงที่สามารถเพิ่มผลผลิตได้ในระดับที่พึงพอใจ เพราะคนงานรู้ว่า ถ้าเพิ่มผลผลิตหรือปฏิบัติงานให้มีคุณภาพมากขึ้นเพียงใด ก็จะได้ผลตอบแทนมากขึ้นเพียงนั้น แลเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนงานกับฝ่ายบริหารได้โดยเฉพาะเมื่อคนงานเห็นว่าฝ่ายบริหารมีความยุติธรรมกับเขาในการให้ผลตอบแทน แต่วิธีนี้ก็เชื่อว่า ทำให้เพิ่มผลผลิตได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะไม่มีแรงจูงใจโดยเฉพาะ

4. การแข่งขัน (competition) การจูงใจแบบนี้จะให้ค่าแรงหรือเงินเดือนหรือความดีความชอบสูง สำหรับบุคคลที่มีการทำงานดีเด่น ผลก็คือคนงานจะพยายามทำงานให้ดีที่สุด โดยไม่ต้องมีใครคอยผลักดัน การแข่งขันนี้มีประโยชน์มากในการทำงานเฉพาะบุคคลแต่ก็มีจุดอ่อนตรงที่ถ้าเป็นการทำงานเป็นทีมอาจเกิดความขัดแย้งในทีม วิธีนี้ทำให้เกิดผู้แพ้ผู้ชนะ ทำให้ผู้แพ้ได้รับการวิตกกังวล เกิดแรงดัน ในบางกรณีเป็นการยากที่จะวัดหรือประเมินผลว่าใครเป็นคนงานดีเด่น และคนบางคนที่มีความพึงพอใจกับสภาพปัจจุบันอาจไม่สนใจที่จะแข่งขันก็ได้ วิธีการแข่งขันนี้ ถ้าใช้พอประมาณและเป็นการแข่งขันระหว่างบุคคลก็ก่อให้เกิดประโยชน์ แต่ถ้าแข่งขันมากเกินไปอาจเกิดผลเสียมากกว่าผลดี

5. การชี้ให้เห็นความสำคัญของงาน (internalized motivation) เป็นการจูงใจโดยการชี้ให้บุคคลเห็นความสำคัญของงานที่ตนเองรับผิดชอบ เพื่อให้บุคคลยินดีและพอใจทำงานด้วยความขยันขันแข็ง วิธีนี้ไม่เน้นความสำคัญของการจูงใจทางเศรษฐกิจหรือการจัดสิ่งแวดล้อมของงานแต่เป็นการมุ่งให้บุคคลมีความสนุกสนานในการทำงานตามแนวทฤษฎี X ของแม็กเกรเกอร์ (McGragor) ซึ่งทำได้โดยการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบใหม่ การขยายงาน การหมุนเวียนงาน การสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ปฏิบัติงาน การจัดให้มีการทำงานเป็นทีม การฝึกอบรม เป็นต้น วิธีนี้ช่วยให้บุคคลตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างดี โดยความเต็มใจและสามารถนำไปใช้ร่วมกับวิธีการอื่นได้อย่างดี งานที่ใช้วิธีนี้ควรเป็นงานที่บุคคลต้องตัดสินใจด้วยตนเองและมีข้อผูกมัดกับงานอย่างแท้จริง[202]

ประโยชน์ของการจูงใจ

การจูงใจนี้เป็นปัจจัยอันสำคัญ ในการบริหารงานองค์การ เพราะการจูงใจจะช่วยบำบัดความต้องการ ความจำเป็นและความเดือดร้อนของคนงานในการปฏิบัติงานได้ ฉะนั้นผู้เป็นนักบริหารหรือหัวหน้างาน ควรจะจัดให้มีขึ้นให้หน่วยงานของตนเอง ประโยชน์ของการจูงใจมีดังนี้

1) เสริมสร้างให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์การและเกิดพลังร่วม

2) ส่งเสริมให้มีความสามัคคีในหมู่คณะผู้ปฏิบัติงาน

3) ช่วยให้เกิดมีความจงรักภักดีต่อองค์การและผู้บังคับบัญชา

4) ช่วยให้เกิดการควบคุมการปฏิบัติงานในองค์การเป็นไปอย่างมีระเบียบวินัยและศีลธรรมอันดีงาม

---

[202] สมศักดิ์ ขาวลาภ,ภาวะผู้นำการจูงใจและทีมงาน(กรุงเทพฯ:สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา : 2544),63.

5) ช่วยเสริมสร้างให้สมาชิกในองค์การเกิดความคิดที่สร้างสรรค์ให้องค์การมีความเจริญก้าวหน้า

6) ทำให้มีความเชื่อมั่นในองค์การที่ตนปฏิบัติงานอยู่และมีความสุขกายสุขใจการปฏิบัติงาน ฉะนั้น จึงทำให้ผลงานออกมาอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าการจูงใจจะเป็นเรื่องสำคัญที่ช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนาในองค์การแต่การนำทฤษฎีการจูงใจไปใช้ก็ยังต้องใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล แต่ละสถานการณ์ เพราะแต่ละบุคคลแต่ละสถานการณ์นั้นมีแรงจูงใจในการทำงานของตนแตกต่างกันออกไปการที่ผู้บริหารจะนำวิธีการจูงใจไปใช้ควรทราบเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์และกระบวนการจูงใจ รวมทั้งความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ ที่มีผลต่อการจูงใจ ความเชื่อ ความนิยม แนวทางการบริหารในปัจจุบัน อิทธิพลขององค์การที่ไม่เป็นทางการเป็นข้อสุมมุติฐานเบื้องต้นในการกำหนดแนวทางจูงใจ การใช้แรงจูงใจอาจมีผลกระทบการทำงานปฏิกิริยาของคนในองค์การและบรรยากาศในองค์การ ผู้บริหารจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมในผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

3. การติดต่อสื่อสาร (Communication Process)

แต่เกิดมาและตลอดไปในชีวิตของเราเป็นที่ปรากฏชัดว่า เราได้ใช้เวลาเป็นอย่างมากในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ แต่มีบุคคลเป็นเพียงจำนวนน้อยที่ตะหนักว่าเขาได้ใช้เวลามากสักเท่าไรวันหนึ่งๆ สำหรับกิจกรรมเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารตามความเป็นจริงในโลกที่เรารู้จักความก้าวหน้าทางเทคนิคและอุตสาหกรรมนั้นจะมีทางเป็นไปได้ถ้าปราศจากการติดต่อสื่อสาร โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารบุคคลจะเข้าใจบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับคนอื่นและโดยการติดต่อสื่อสารนี้เองเขาก็จะสามารถใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นหรือได้รับอิทธิพลจากบุคคลอื่นได้ความรับผิดชอบสำคัญประการหนึ่งของนักบริหารก็คือการสร้างระบบการติดต่อสื่อสารขึ้นและรู้จักใช้ระบบการติดต่อสื่อสารนั้น[203] ในการทำงานนั้นนักบริหารโดยทั่วไปต้องทำหน้าที่ในการบริหารซึ่งเกี่ยวข้องกับการวางแผนการจัดองค์การและการอำนวยการบุคคลอื่น ให้ทำงานเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้นักบริหารบรรลุผลดังกล่าว โดยอาศัยการพูด การเขียน ผู้ปฏิบัติงานจะทำงานได้มีประสิทธิผลเพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของเขาในการที่จะเข้าใจรับรู้ถึงเป้าหมายและภาระหน้าที่ของเขาเอง รวมตลอดถึงความสามารถที่จะทำให้บุคคลอื่นเข้าใจในความคิดของเขาเองด้วย

---

[203] สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ, พฤติกรรมองค์การ: ทฤษฎีและการประยุกต์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), 329.

นักบริหารหลายๆ คนมักคิดกันไปว่า การติดต่อสื่อสารนั้นเป็นเพียงแต่การไหลของข่าวสารข้อมูล (Information flow) ซึ่งผู้รับจะเกิดความเข้าใจโดยสมบูรณ์เอง แต่อันที่จริงในการบริหารงานนั้นปัญหาต่างๆ ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับการส่งข่าวสารข้อมูล นักบริหารอาจมีปัญหาพื้นๆ อาทิ แบบแผนการติดต่อสื่อสารที่อีและสร้างความแม่นยำที่สุดนั้นเป็นอย่างไร การเขียน การพูด หรือการใช้รูปภาพ หรือว่าถ้านักบริหารปรารถนาจะอธิบายเรื่องระบบเงินเดือนระบบใหม่เขาควรจะทำอย่างไร เพื่อผู้ปฏิบัติงานจะได้รับข่าวสารที่เหมือนกันหรือนักบริหารอาจมีปัญหาที่เกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารที่ยากยิ่งขึ้น อาทิ จะทราบได้อย่างไรว่าเมื่อการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาในระดับชั้นการบังคับบัญชาล่างๆ ขององค์การนั้นการติดต่อสื่อสารได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิผล ข่าวสารข้อมูลได้ตกหล่นหายไป อันเนื่องจากการไม่มีความรู้สึกอันไวของผู้ใต้บังคับบัญชาหรือเปล่าหรืออาจจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับตนเองเช่นจะปรับปรุงตัวเราในฐานะที่เป็นผู้รับข่าวสารโดยใช้เทคนิคอะไรบ้าง เป็นต้น[204]

การสื่อสารเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงบุคคลกลุ่มและองค์การเข้าไว้ด้วยกันเป็นสื่อกลางที่นำสิ่งแวดล้อมภายนอกมาเป็นปัจจัยนำเข้าสู่องค์การ และนำสิ่งที่เป็นผลผลิตขององค์การสู่สิ่งแวดล้อมซึ่งบาร์นาร์ด (Barnard) เน้นว่า การสื่อสารนั้นจะต้องครอบคลุมศูนย์กลางขององค์การเพราะว่าการกำหนดโครงสร้าง การขยายตัว และขอบข่ายขององค์การ จะต้องดำเนินการโดยผ่านเทคนิคการสื่อสารเกือบทั้งสิ้น อีกทั้งแคทซ์และคาห์น (Katz & Kahn) กล่าวสนับสนุนว่า การสื่อสารเปรียบเสมือนเป็นหัวใจขององค์การ การติดต่อสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารองค์การ เพราะการติดต่อสื่อสารจะเป็นสื่อนำความต้องการ ความคิด ความรู้สึก นำไปสู่ความเข้าใจในเป้าหมายระหว่างบุคคลต่อบุคคล กลุ่มต่อกลุ่ม หรือระหว่างองค์การเข้าด้วยกัน เพื่อให้การบริหารงานดำเนินไปอย่างสอดคล้อง หรือตรงกับจุดประสงค์ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานดังนั้นองค์การจึงต้องจัดให้มีระบบการติดต่อสื่อสารในองค์การที่ดีและสามารถนำมาใช้สนับสนุนการบริหารองค์การได้อย่างเต็มที่การติดต่อสื่อสารจะช่วยให้ผู้บริหารองค์การ ได้รับข้อมูลข่าวสารทั้งจากผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้บริหารอื่นทั้งยังใช้การติดต่อสื่อสารในการสั่งการให้มีการปฏิบัติตามเป้าหมายองค์การรวมทั้งให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างบุคคลต่างๆ ด้วย

นักบริหารและผู้นำมีภาระงานในหลายด้านด้วยกัน ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์การบริหารจัดการ การจูงใจผู้ปฏิบัติงาน การทบทวนผลการดำเนินงาน และการตัดสินใจ ภารกิจเหล่านี้จะไม่ประสบผลสำเร็จลงได้ ถ้าไม่มีการสื่อสารที่ดีเพียงพอ

---

[204] สร้อยตระกูล อรรถมานะ, พฤติกรรมองค์การ: ทฤษฎีและการประยุกต์, 329.

การติดต่อสื่อสาร นับเป็นคำที่มักจะได้ยินได้ฟังกันอยู่บ่อยๆ บรรดานักวิชาการที่ศึกษาทางด้านการติดต่อสื่อสาร ก็ยังไม่ให้ความที่แตกต่างกันไปไม่น้อย และแม้แต่ชื่อภาษาไทยท่านผู้รู้ก็ได้แปลคำว่า การติดต่อสื่อสารนี้ หรือใช้คำนี้ต่างกันออกไป เช่น การติดต่อบ้าง การสื่อสารข้อความบ้าง การสื่อสัมพันธ์บ้าง การติดต่อสื่อสารความบ้าง หรือการติดต่อสื่อสารบ้าง อย่างไรก็ตาม ในที่นี้อาจเริ่มต้นด้วยการพิจารณาจากรากศัพท์ก่อนคำว่า การติดต่อสื่อสาร (Communication) นี้เป็นคำที่มาจากภาษาลาตินว่า “communis” ดังนั้น “communication” จึงน่าจะหมายถึง การสื่อสารหรือพฤติกรรมต่างๆ ที่ดำเนินไปในลักษณะที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันทั่วไปอย่างสามัญ[205]

การติดต่อสื่อสาร มีนักวิชาการหลายๆ ท่าน ได้ให้คำนิยามไว้ดังนี้

เวบสเตอร์ (Webster Encyclopedic Dictionary) ได้บัญญัติว่า การสื่อสารหมายถึง “วิธีการสื่อโดยการใช้สารสนเทศ ในลักษณะของข้อความหรือการเขียนก็ได้” [206]

เดสส์เลอร์ (Dessler) ได้ให้ความหมายของ “การสื่อสาร”เป็นการแลกเปลี่ยนสารสนเทศการส่งมอบสิ่งที่มีความสำคัญต่างๆ[207]

เกน เบอร์ตัน (Gene Burton) และ มาแนบ ธาเกอร์ (Mavab Thakur) ได้ให้ความหมายว่า “การสื่อสาร” หมายถึง “กระบวนการในการส่งผ่านข้อมูลข่าวสาร”[208]

เอลเมอร์ เอช. บูแรค Elmer H. Burack) และ นิโคลัส เจ. แมธธิส (Nicholas J. Mathys) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การสื่อสาร” หมายถึง “กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการสื่อความหมายระหว่างบุคคล”[209]

เลสลี ดับบลิว. รู (Leslie W. Rue) และ ลอยด์ แอล. ไบอาร์ส (Lloyd L. Ryars) ได้นิยามความหมายไว้ว่า “การสื่อสาร” หมายถึง “การกระทำการในการส่งข้อมูลข่าวสาร”[210]

---

[205]สร้อยตระกูล อรรถมานะ, พฤติกรรมองค์การ: ทฤษฎีและการประยุกต์, 329.

[206] Virginia S. Thatcher and Alexander McQueen, (Editors), Webster Encyclopedic Dictionary of The English Language (Chicago, III: consolidated Book Publishers, 1980), 167.

[207] Gary Dessler, Management (New Jersey: Prentice – Hall, Inc., 1998), 74.

[208] Gene Burton and Manab Thakur, Management Today: Principles and Practice (New Delhi: Tata McGraw – Hill, 1995), 385.

[209] Elmer H. Burack and Nicholas J. Mathys, Introduction to Management: A Career Perspective (New York: John Wiley & Sons, 1984), 376.

[210] Leslie W. Rue and Lloyd L. Byars, Management: Skills And Application,8th ed (Chicago, III: Irwin, 1997), 66.

ไมเคิล อาร์. คาร์เรล แดเนียล เอฟ. เจนนิงส์และคริศตินา เฮฟริน (Michal R. Carrell Daniel F. Jennings and Christina Heavrin) ได้นิยามความหมายไว้ว่า “การสื่อสาร” หมายถึง “ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดความสำเร็จทั้งฝ่ายบริหารและพนักงานในการที่จะจัดการกับการสร้างสัมพันธภาพให้เกิดขึ้นในการทำงาน และการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ”[211]

นิตยา เงินประเสริฐศรี ได้ให้ความหมายการติดต่อสื่อสาร คือ การตอบสนองของสิ่งมีชีวิตต่อสิ่งเร้าต่างๆ[212]

สตีเฟน พี. รอบบิน และเดวิด เอ. เดอเซนโซ (Stephen P. Robbins and David A. De Cenzo) ได้นิยามความหมายไว้ว่า “การสื่อสาร” หมายถึง “การสื่อสารความหมาย และการทำความเข้าใจกับความหมายที่อีกฝ่ายหนึ่งสื่อสารมา[213]

สมยศ นาวีการ กล่าวว่า การสื่อสาร คือ การแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ความเห็น ความรู้สึก เป็นการแลกเปลี่ยนคำพูด อักษร สัญลักษณ์ หรือข่าวสารระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปเพื่อจะให้สมาชิกในองค์การได้เข้าใจความหมายและสามารถเข้าใจฝ่ายอื่นๆ ได้และการสื่อสารยังเป็นรากฐานของทุกองค์ประกอบในกระบวนการจัดการ ในความเป็นจริงการสื่อสารเป็นกระบวนการที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหน้าที่ทางการจัดการ ซึ่งการสื่อสารมักจะอยู่ในส่วนกลาง เพราะว่าโครงสร้าง ส่วนขยายและขอบเขตขององค์การเกือบทั้งหมดถูกกำหนดด้วยเทคนิคการสื่อสาร และยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นการแสดงออกและการแปลความหมายข่าวสารระหว่างหน่วยการติดต่อสื่อสารต่างๆ หรือบุคคลในตำแหน่งต่างๆ ที่อยู่ภายในองค์การ[214]

---

[211] Michal R. Carrell, Daniel F. Jennings and Christina Heavrin, Fundamentals of Organizational Behavior (Saddle River, New Jersey: Pretice Hall International, Inc., 1997), 430.

[212]นิตยา เงินประเสริฐศรี, ทฤษฎีองค์การ: แนวการศึกษาเชิงบูรณาการ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541), 187– 188.

[213] Stephen P. Robbins and David A. De Cenzo, Fundamentals of Management, 2nd ed (Saddle River New Jersey: Pretice Hall International, Inc., 1998), 423.

[214] สมยศ นาวีการ,การติดต่อสื่อสารขององค์กร(กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์บรรณกิจ ,2545),4.

รศ.ดร. พะยอม วงศ์สารศรี ได้ให้ความหมาย การติดต่อสื่อสาร คือ การติดต่อส่งข่าวสารข้อเท็จจริง ความคิดเห็นและท่าทีต่างๆ จากบุคคลหนึ่งหรือหลายคน ไปยังอีกบุคคลหนึ่งหรือหลายคน จุดประสงค์สำคัญของการติดต่อสื่อสารก็เพื่อที่จะให้ผู้รับข่าวสารเกิดความเข้าใจ[215]

การติดต่อสื่อสาร คือ การแลกเปลี่ยนคำพูด ข้อเท็จจริงสัญลักษณ์เพื่อที่จะให้สมาชิกในองค์การหนึ่งองค์การใด ได้เข้ามามีความหมายและสามารถเข้าใจฝ่ายอื่นได้ ดังนั้นในการติดต่อสื่อสารนั้นจะต้องมีผู้นำสาร (Sender) มีสาร (Message) และมีผู้รับสาร (Receiver) นอกจากนี้ยังต้องมีช่องทางการติดต่อสื่อสาร (Communication Channel) จากการติดต่อสื่อสารที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งมีเป้าหมายบางอย่าง อาจเป็นการแจ้งบางอย่างแก่ผู้รับข่าวสาร สร้างอิทธิพลต่อทัศนคติของผู้รับข่าวสาร สนับสนุนทางด้านจิตใจแก่ผู้รับข่าวสาร หรือสร้างอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้รับข่าวสาร เราสามารถที่พิจารณาว่าผู้ติดต่อสื่อสารสามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้หรือไม่นั้น เราสามารถพิจารณาได้ดังต่อไปนี้ 1) การได้รับความสนใจจากผู้รับข่าวสาร 2) ความเข้าใจข่าวสารของผู้รับข่าวสารและ 3) ผู้รับข่าวสารยอมรับข่าวสาร

ดังนั้น การที่จะทราบว่าการติดต่อสื่อสารสำเร็จมากน้อยเพียงใด ผู้ส่งก็อาจดูได้จากการแสดงออกของฝ่ายผู้รับ ถ้าหากฝ่ายผู้รับแสดงพฤติกรรมเป็นไปตามความมุ่งหมายของผู้ส่ง ก็ย่อมแสดงว่าการติดต่อสื่อสารได้ผล ในทางตรงกันข้าม หากพฤติกรรมของฝ่ายผู้รับแสดงออกไปผิดไปจากความมุ่งหมายของผู้ส่ง ก็ย่อมแสดงว่าการติดต่อสื่อสารไม่ได้ผล (Miscommunication) หรือหากฝ่ายผู้รับไม่ได้แสดงพฤติกรรมแต่อย่างใด ก็ถือว่ามิได้มีการติดต่อสื่อสารเกิดขึ้น (no communication)

จากแนวคิดดังกล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า “การติดต่อสื่อสาร” คือการสื่อความหมายเกี่ยวกับนโยบายและคำสั่งลงไปยังเบื้องล่างพร้อมกับรับเอาข้อเสนอแนะและความคิดเห็นความรู้สึกต่างๆ กลับขึ้นมาโดยตระหนักถึงความรู้สึก ค่านิยม ความร่วมมือที่ได้รับจากทุกคน

หลักการติดต่อสื่อสาร

บาร์นาร์ด (Chester I. Barnard) ชี้ให้เห็นว่าหน้าอันดับแรกของผู้บริหารจะเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร และได้อธิบายความสำคัญของระบบการติดต่อสื่อสารอย่างเป็นทางการและเสนอหลักการติดต่อสื่อสารไว้ดังนี้ 1) ช่องทางของการติดต่อสื่อสารควรประกาศให้รู้อย่างชัดเจนและ

---

[215] พะยอม วงศ์สารศรี, องค์การและการจัดการ,พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาจำกัด, 2542),226.

แน่นอน 2) อำนาจหน้าที่ปรากฏอยู่ในช่องของการติดต่อสื่อสารอย่างเป็นทางการ 3) เส้นทางของการติดต่อสื่อสาร (line of communication) ต้องสั้นและตรงประเด็น 4) เส้นทางของการติดต่อสื่อสารที่สมบูรณ์จะถูกนำใช้ 5) ผู้ที่มีความสามารถจะเป็นศูนย์กลางของการติดต่อสื่อสาร

6) เมื่อองค์การกำลังดำเนินการไม่ควรจัดขวางเส้นทางของการติดต่อสื่อสาร 7) ระบบการติดต่อสื่อสารทุกระบบต้องเชื่อถือได้[216]

ไซมอน (Herbert A. Simon) ชี้ให้เห็นว่าช่องทางการติดต่อสื่อสารอย่างเป็นทางการเป็นช่องทางการใช้อำนาจหน้าที่ของผู้บังคับบัญชา ในขณะเดียวกันผู้ปฏิบัติงานจะเสนอสารสนเทศบางอย่างไปให้แก่ระดับบนภายใต้เงื่อนไขต่อไปนี้ 1 การส่งข้อความจะไม่ก่อให้เกิดผลที่ไม่พึงปรารถนาแก่ผู้ส่ง 2 ผู้บังคับบัญชารับฟังความคิดเห็นและให้สารสนเทศแก่ผู้ปฏิบัติงานอย่างรวดเร็วเท่าที่จะทำได้ 3 ผู้บังคับบัญชาต้องการสารสนเทศเพื่อติดต่อเกี่ยวข้องกับผู้บังคับบัญชาในระดับสูงขึ้นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผู้บังคับบัญชาจะรู้สึกไม่พอใจ ถ้าข้อความไม่ได้ถูกส่งขึ้นไปตามสายงาน[217]

องค์ประกอบที่สำคัญของการติดต่อสื่อสาร

องค์ประกอบที่สำคัญของการติดต่อสื่อสารในทางการบริหารมี 6 ประการ คือ

1. ผู้ติดต่อสื่อสาร (Communicator) ได้แก่ ผู้พูด (Speaker) ผู้ส่ง (Sender) และผู้ออกคำสั่ง (Issuer) ผู้ซึ่ง

2. ทำการติดต่อสื่อสาร (Transmits) ด้วยการพูดด้วยการส่งหรือด้วยการออกคำสั่ง โดยอาศัยข่าวสาร (Message) ได้แก่คำสั่ง (Order) รายงาน (Report) คำเสนอแนะ (Suggestions) เพื่อส่งไปยัง

3. ผู้รับการติดต่อสื่อสาร (Communicate) ได้แก่ผู้รับ (Addressee) ผู้ตอบ (Respondent) ผ่านทาง

4. ช่องทางการติดต่อสื่อสาร (Communication Channel) เพื่อชักจูงหรือมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของผู้รับการติดต่ออันจะเห็นได้จาก

5. การสนองตอบ ได้แก่ คำตอบหรือการแสดงกิริยาอาการความเข้าใจ (Understanding)

---

[216]Chester I. Barnard, The Function of the Executive (Cambridge.:Harvard University Press, 1938), 122.

[217] Herbert A. Simon, Administration Behavior,3th ed. (New York: The Free Press, 1976), 163.

6. ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปของการกระทำ (Action) การหยุดกระทำ (Inaction) หรือการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือความรู้สึกจะมีผลกระทบต่อการปฏิบัติไปด้วย

กระบวนการติดต่อสื่อสาร

กระบวนการสื่อสารเกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างผู้ส่งกับผู้รับตามแผนภูมิที่ 11 ต่อไปนี้

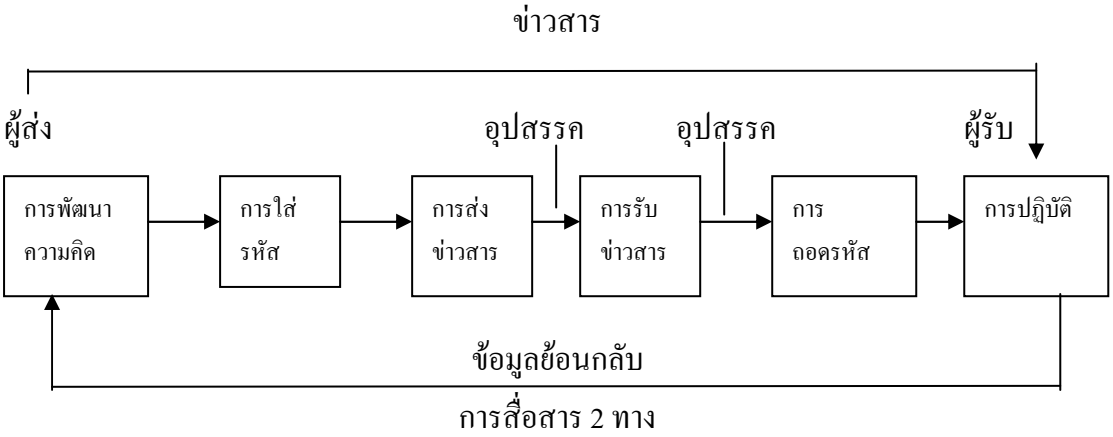

แผนภูมิที่ 11 กระบวนการติดต่อสื่อสาร

ที่มา: F. C. Lunenburg, and A.C.Ornstein, Educational administration: Concept and practices,2nd ed(Belmont,CA : Wadsworth,1996),178.

1. การพัฒนาความคิด (Ideating) เป็นการพัฒนาแนวคิดข่างสารหรือข้อมูลเพื่อจะส่งผ่านไปยังบุคคลหรือกลุ่ม

2. การใช้รหัส (Encoding) เป็นการแปลงความคิดของผู้ส่งเป็นสัญลักษณ์ (คำพูด ภาษาท่าทาง รูปภาพหรือแผนผัง) ผู้บริหารจำเป็นที่จะต้องเลือกสัญลักษณ์ที่สมาชิกในองค์การมีความเข้าใจตรงกัน

3. การส่งข่าวสาร (Transmitting) มีด้วยกันหลายวิธี เช่น การบันทึกข้อความโทรศัพท์ โทรทัศน์วงจรปิด คอมพิวเตอร์ บอร์ด และการสื่อสารแบบเผชิญหน้าข่าวสารที่ไม่ได้ตั้งใจส่ง เช่น การเงียบหรือการไม่ปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ถือเป็นการส่งข่าวสารที่ไม่เห็นชัดเจน

4. การรับข่าวสาร (Receiving) ถ้าเป็นการส่งข่าวสารทางวาจาผู้รับจะต้องเป็นผู้ฟังที่ดี แต่ถ้าเป็นข้อเขียนผู้รับจะต้องพิจารณาข้อความและความหมายโดยนัยอย่างละเอียด

5. การถอดรหัส (Decoding) เป็นการแปลความจากข่าวสารที่ได้รับมาเป็นความหมายาที่รับรู้หรือตีความได้แท้จริงแล้วความหมายจะไม่ถูกส่งหรือถูกรับแต่ผู้รับจะต้องให้ความหมายจากข่าวสารเอง อุปสรรคในการสื่อสารเกิดขึ้นได้ทุกขั้นของกระบวนการสื่อสาร แต่จะปรากฏชัดที่สุดในขั้นการถอดรหัส

6. การปฏิบัติ (Acting) เป็นขั้นสุดท้ายที่ผู้รับข่าวสารจะเพิกเฉยต่อข่าวสารหรือเก็บไว้เพื่อจะปฏิบัติต่อไป อย่างไรก็ตามผู้รับข่าวสารควรให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้ส่งข่าวสารว่าได้รับข่าวสารและมีความเข้าใจแล้ว

การสื่อสารจะมีประสิทธิผลขึ้นอยู่กับรูปแบบทางความคิด (Cognitive Style) ของทั้งผู้ส่งและผู้รับ ความเข้าใจและการจัดรูปแบบทางความคิดอย่างเหมาะสม จะนำไปสู่การสื่อสารที่ลดการเข้าใจผิดและการขัดแย้ง[218] แชนนอนและวีฟเวอร์ (Shannon and Weaver) ได้อธิบายรูปแบบของกระบวนการสื่อสารว่ามีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการถ่ายทอดข่าวสารที่เลือกสรรแล้ว (message) จากแหล่งข่าวสาร (information source) ไปยังจุดหมายปลายทาง (destination) ระหว่างต้นกำเนิดและจุดหมายปลายทางก็จะมีผู้ส่งหรือผู้ถ่ายทอด (transmitter) อาจเรียกได้ว่าเป็นตัวกลางของการสื่อสารและผู้รับซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับจุดหมายปลายทางนั้น ข่าวสารที่ส่งออกไปนั้นจะออกมาในรูปของสัญญาณ (signal) อาจจะออกมาเป็นภาษาพูด เขียน รูปภาพ หรือรูปอื่นๆ ผู้รับสัญญาณที่ได้รับมา (received signal) ออกมาในรูปที่ปลายทางแห่งข่าวสารนั้นเข้าใจ ได้ขณะเดินทางของข่าวอยู่นั้นอาจจะมีการบิดเบือน (distortion) ข่าวสารนั้นได้ส่งนี้เรียกว่า สิ่งรบกวน (noise source) ซึ่งจะทำให้ประสิทธิภาพของกระบวนการสื่อสารลดลงได้[219] ดังแผนภูมิที่ 12

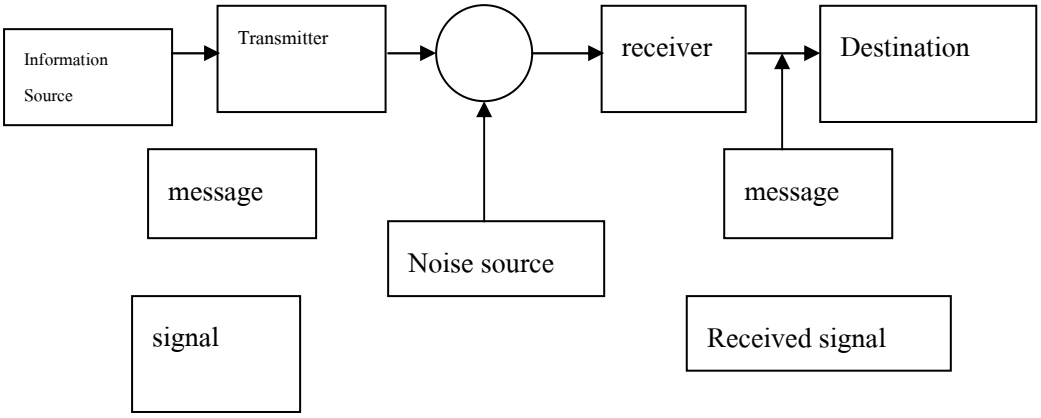

แผนภูมิที่ 12 รูปแบบกระบวนการสื่อสารของแชนนอนและวีฟเวอร์
ที่มา: Clauden E. Shannon and Warren Weaver, The Mathmatical Theory of Communication (New York: John Wiley & Sons, Inc., 1995), 98.

---

[218] ขบวนการติดต่อสื่อสาร [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 15 ตุลาคม 2547 เข้าถึงได้จาก http//www.doae.go.h/Okuct/policy/kp 20/career2:htm.

[219] Clauden E. Shannon and Warren Weaver, The Mathmatical Theory of Communication (New York: John Wiley & Sons, Inc., 1995), 98.

ประเภทของการติดต่อสื่อสาร (Types of Communication) เราจำแนกประเภทของการติดต่อสื่อสารได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ

1. การติดต่อสื่อสารที่เป็นทางการ (Formal communication) ซึ่งหมายถึงการติดต่อสื่อสารที่มีระเบียบแบบแผนข้อกำหนดวางไว้โดยชัดเจนตัวอย่างที่เห็นได้ชัดได้แก่ การติดต่อสื่อสารทางราชการที่ต้องการให้กระทำเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นต้น ลักษณะสำคัญลางประการของการติดต่อสื่อสารที่เป็นทางการได้แก่

- เป็นการนำเอานโยบายการวินิจฉัยสั่งการหรือคำแนะผ่านไปตามสายการบังคับบัญชา (Line of authority) ที่บางครั้งเรียกว่า flow of command

- เป็นการนำกลับมายังผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้าหน่วยงานโดยทั่วไปได้ ข้อเสนอแนะง่ายและการสนองตอบของผู้ใต้บังคับบัญชาในลักษณะอื่นๆ

- เป็นการแจ้งนโยบายทั่วไปขององค์การแก่ข้าราชการพนักงานเจ้าหน้าที่การติดต่อสื่อสารที่เป็นทางการนั้นแบ่งได้เป็น 3 แบบ คือ

1. การติดต่อสื่อสารจากระดับบนไประดับล่าง (Downward Communication)
2. การติดต่อสื่อสารจากระดับล่างไประดับบน (Upward Communication)
3. การติดต่อสื่อสารตามแนวนอน (Horizontal Communication)

2. การติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication) หมายถึงการติดต่อสื่อสารที่มิได้ดำเนินการตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ ส่วนใหญ่คำนึงถึงความรู้จักชอบพอคุ้นเคยกันเป็นส่วนตัว การติดต่อมักดำเนินไปในรูปของบุคคลต่อบุคคล การติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการนี้เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้การศึกษาองค์การอรูปนัย (Informal Organization) และมีความสำคัญไม่น้อยเพราะสามารถแทรกซ้อนไปได้ไกลและกว้างขวาง จนมีคำเปรียบเทียบว่าเป็น “Grapevine” (เถาองุ่น) ข้อมูลหรือข่าวจะถูกส่งต่อไปเรื่อยๆ ประการสำคัญของการติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการคือ ความรวดเร็วแต่ข้อเสียก็คือข่าวสารข้อมูลต่างๆ อาจผิดไปจากความจริงได้มากกว่าการทำความเข้าใจเรื่องเถาองุ่นจะทำให้เข้าใจการสื่อสารในองค์การมากยิ่งขึ้น การสื่อสารในองค์การทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการอาศัยการสื่อสารแบบติดต่อถึงกัน Keith Davis ได้ศึกษาวิจัยพบว่ารูปแบบการสื่อสารแบบเถาองุ่นแบ่งได้ 4 แบบคือ

1. The single stand grapevine หมายถึง การติดต่อสื่อสารแบบบอกต่อถึงกันจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งเป็นทอดๆ ไป การสื่อสารแบบนี้มีการบิดเบือนของข้อมูลข่าวสารมาก

2. The gossip grapevine หมายถึง การบอกข้อมูลข่าวสารให้ทุกคนในกลุ่มทราบ

3. The probability grapevine หมายถึง การสื่อสารจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งต่อๆ กันให้สมาชิกทราบในเรื่องเดียวกัน

4. The cluster grapevine หมายถึง การบอกข้อมูลข่าวสารจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง แล้วคนอีกคนหนึ่งเลือกที่จะบอกข่าวสารแก่ใครก็ได้ตามความพอใจ

ผู้บริหารเกี่ยวข้องบกับเถาองุ่นที่เกิดขึ้นในองค์การเช่นข่าวลือ (Rumors) ที่เกิดจากการสื่อสารแบบเถาองุ่นนี้มีประโยชน์ต่อพนักงานมากเพราะเมื่อพนักงานมีความคิดเห็นต่างๆ ที่จะแสดงถึงความเป็นเจ้าขององค์การและทำให้เกิดการเพิ่มผลผลิต นักวิชาการบางคนมีความเห็นว่าผู้บริหารควรส่งเสริมให้มีการสื่อสารแบบเถาองุ่นเพื่อที่จะได้รับข้อมูลย้อนกลับจากพนักงานเพื่อทำให้เกิดการปรับปรุงองค์การให้ดีขึ้น[220] ดังในแผนภูมิที่ 13

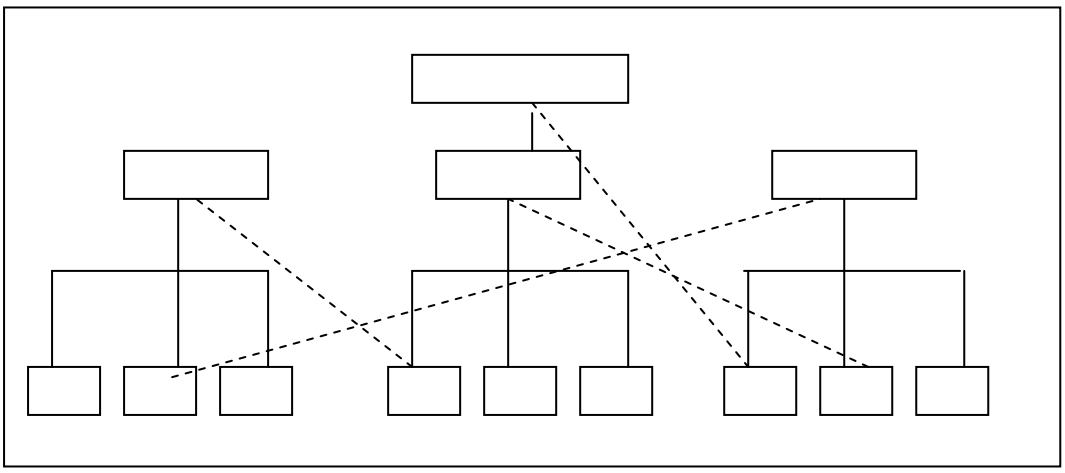

แผนภูมิที่ 13 แสดงการติดต่อสื่อสารไม่เป็นทางการหรือแบบเถาองุ่น (ตามเส้นประ)
ที่มา: รศ. สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมาน, พฤติกรรมองค์การ: ทฤษฎีและการประยุกต์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2542), 345.

1. การสื่อสารทางเดียว (one-way communication) เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารสื่อสารโดยปราศจากการขอสิ่งย้อนกลับ (Feedback) โดยทั่วไปการสื่อสารแบบนี้จะเป็นไปในรูปของนโยบายของผู้บริหารระดับสูงในองค์การ และสื่อสารมวลชนประเภทวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น

2. การสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งและผู้รับสามารถที่จะตอบสนองต่อกัน เพื่อสร้างความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งทั่วถึงและลึกซึ้ง ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมากในการบริหาร การบริหารที่เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้เสนอแนะรับฟังข้อโต้แย้งหรือคำถาม จะเป็นอย่างของการสื่อสารได้

---

[220]เนตร์พัณณา ยาวิราช, ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์, 111.

ทิศทางหรือช่องทางเดินของการติดต่อสื่อสาร (Channel of communication)

การติดต่อสื่อสารทั้งที่เป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น อาจกระทำได้หลายระดับ แต่โดยที่การติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการนั้น ไม่อาจกำหนดช่องทางที่แน่นอนของการติดต่อได้ จึงพิจารณาเฉพาะการติดต่อสื่อสารแบบที่เป็นทางการเท่านั้น ซึ่งอาจจำแนกช่องทางการสื่อสารแบบดังกล่าวนี้ได้ 3 ช่องคือ

การสื่อสารจากบนลงสู่ล่าง (Downward Communication หมายถึง การติดต่อสื่อสารจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งที่อยู่ต่ำกว่าในสายการบังคับบัญชาการสื่อสารชนิดนี้เกี่ยวกับการสั่งการและการควบคุมพนักงานเป็นการสื่อสารในเรื่องเกี่ยวกับการทำงานที่เน้นในเรื่องภารกิจที่ทำและต้องการให้พนักงานกระทำรวมทั้งการสื่อสารเพื่อการประสานงานกันระหว่างพนักงาน การสื่อสารจากบนลงล่างเกี่ยวกับเรื่องวัตถุประสงค์ขององค์การ ตามตำแหน่งและข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อการทำงาน ลักษณะของการสื่อสารแบบนี้ที่เห็นชัดเจนได้แก่ งานในระบบราชการซึ่งมีสายการบังคับบัญชาตามลำดับขั้น มักใช้การสื่อสารแบบนี้ ซึ่งบุคคลระดับสูงกว่าจะส่งข้อมูลข่าวสารมายังระดับล่างลงไปตามลำดับเป็นการสื่อสารที่ช่วยให้เป้าหมายขององค์การชัดเจนให้บุคคลเข้าใจถึงภารกิจช่วยให้บุคลากรใหม่ซึมซับในระบบ และเป็นการแจ้งข้อมูลข่าวสารต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามการสื่อสารจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่างนี้ก็มีปัญหาที่พบมากได้แก่ 1) ผู้ใต้บังคับบัญชาจะเลือกรับรู้ข่าวสาร 2) ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะทำความเข้าใจข้อมูลข่าวสารนั้นชัดเจน 3) ระดับสูงปิดกั้นช่องว่างจะรับข้อมูลข่าวสารบางอย่างที่จำเป็น 4) การสื่อสารแบบนี้ทำให้องค์การเป็นลักษณะองค์การแบบกลไก

การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Upward Communication) หมายถึง การสื่อสารจากพนักงานระดับล่างขึ้นไปสู่หัวหน้างานระดับสูงขึ้นเพื่อผลการทำงานของพนักงาน ปัญหาอุปสรรคในการทำงาน เทคนิคที่ผู้บริหารใช้ในการสื่อสารจากล่างขึ้นบนคือ การสื่อสารพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการสำหรับการสำรวจทัศนคติ การร้องทุกข์ของพนักงานการใช้ระบบข้อเสนอแนะเป็นต้น

การสื่อสารแบบนี้จำเป็นสำหรับผู้บริหารที่จะได้ข้อมูลย้อนกลับจากเบื้องล่าง เพื่อใช้ในการตัดสินใจที่มีประสิทธิผลวัดบรรยากาศขององค์การและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้เร็ว แต่การสื่อสารจากเบื้องล่างนี้ประสบความสำเร็จได้ยากเนื่องจากเรื่องราวต่างๆ จะถูกกรองหรือบิดเบือนเพราะผู้ใต้บังคับบัญชาไม่ต้องการให้หัวหน้ารู้ข้อมูลบางอย่างที่จะเป็นอันตรายต่องานของผู้ใต้บังคับบัญชาในระบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมผู้ใต้บังคับบัญชาจะบิดเบือนข้อมูลน้อยกว่าระบบการใช้อำนาจ

วิธีการที่จะปรับปรุงให้เกิดการสื่อสารจากเบื้องล่างกระทำได้โดย ให้มี 1) การประชุมผู้ปฏิบัติงาน (Employee Meeting) 2) การมีนโยบายเปิดประตู (Open-Door Policy) เปิดโอกาสให้

ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้าพบผู้บังคับบัญชาได้ทุกระดับ 3) จดหมายจากผู้ปฏิบัติงาน (Employee Letters) อาจทำเป็นกล่องรับและตอบจดหมายของผู้ใต้บังคับบัญชา 4) การมีส่วนร่วมในกลุ่มสังคม (Participation in Social Group) โดยให้มีกิจกรรมอย่างไม่เป็นทางการ เช่น งานเลี้ยงสังสรรค์ แข่งกีฬา

การสื่อสารตามแนวนอน (Horizontal Communication) หมายถึง การสื่อสารจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งตามแนวนอน การสื่อสารระหว่างองค์การโดยทั่วไปเน้นที่การประสานงานระหว่างแผนกต่างๆ และพัฒนาแผนงานใหม่ๆ สำหรับอนาคตโดยผ่านการสื่อสารตามแนวนอนทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีที่จะช่วยให้เกิดการประสานงานที่ดีขึ้นในการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ รูปแบบของการสื่อสารอย่างเป็นทางการเรียกว่าการติดต่อสื่อสารที่ติดต่อถึงกันหรือ (serial transmission) หมายถึง การสื่อข้อมูลข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลอื่นได้หลายรูปแบบ

เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ปฏิบัติงานในระดับเดียวกัน การรวมตัวกันหรืออากรประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในองค์การได้รับการเอื้ออำนวยจากการสื่อสารในแนวราบ ซึ่งอาจจะเป็นการสื่อสารข้ามหน่วยงาน (ซึ่งอยู่ในระดับเดียวกัน) ทั้งในรูปแบบที่เป็นการประชุม หรือเป็นการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการสื่อสารประเภทนี้นอกจากจะใช้เพื่อการประสานงานแล้วยังเป็นส่วนช่วยสนับสนุนทางด้านอารมณ์และสังคมในหมู่เพื่อนซึ่งถือเป็นกระบวนการสังคมขององค์การ

การสื่อสารตามขวาง (Diagonal Communication)

เป็นการสื่อสารที่มีความสำคัญในสถานการณ์ที่สมาชิกไม่สามรถสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพได้โดยผ่านช่องทางอื่น อาจเป็นการสื่อสารข้ามสายงานกันเพื่อเป็นการประหยัดเวลา

เมื่อการสื่อสาร 4 ช่องทางที่กล่าวไปแล้วไม่สามารถใช้การได้ ผู้ปฏิบัติงานจะหาช่องทางการสื่อสารของตน คือ การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ การสื่อสารประเภทนี้ไม่ปรากฏอยู่ในผังขององค์การแต่ก็สามารถสื่อสารข้อมูลในองค์การได้มาก เป็นการสื่อสารด้วยวาจาในรูปของการสื่อสารไม่เป็นทางการ และนอกจากนั้นยังสามารถอยู่ร่วมกับการสื่อสารในองค์การได้ด้วย ดังนั้นผู้บริหารจึงควรเรียนรู้ที่จะรวมการสื่อสารประเภทนี้เข้ามาเป็นการสื่อสารที่เป็นทางการ ซึ่งการสื่อสารประเภทนี้จะส่งข่าวได้รวดเร็วมากและประมาณ 75% ของข้อมูลจะมีความถูกต้อง การสื่อสารแบบนี้มีทั้งด้านบวกและด้านลบ Deal and Kennedy กล่าวถึงด้านบวกของการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการไว้ดังนี้คือ 1 ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชารับรู้เกี่ยวกับเรื่องสำคัญๆ ขององค์การ 2 ผู้บังคับบัญชาได้รับรู้ถึงทัศนคติของผู้ใต้บังคับบัญชา 3 ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีช่องทางเปิด-ปิด อารมณ์ของตนอย่างปลอดภัย 4 เป็นการทดสอบปฏิกิริยาต่อนโยบายใหม่ หรือกระบวยการเปลี่ยนแปลงต่างๆ 5 ช่วยสร้างขวัญกำลังใจหากมีข้อคิดเห็นในทางบวก สำหรับในด้านลบนั้น หากมีผู้สื่อสารที่ต้องการทำให้เกิดการเสื่อมเสีย ก็จะกลายเป็นข่าวลือ (rumor) ซึ่งเป็นความคิด ความเชื่อที่พิสูจน์ไม

ได้ จึงเป็นการสื่อสารที่บิดเบือนข้อมูล วิธีการที่จะทำให้ข่าวลือนั้นลดน้อยลง ผู้บริหารจะต้องทำการพัฒนารูปแบบการสื่อสารให้มีปริสิทธิภาพ

โครงสร้างของสายใยของการติดต่อสื่อสาร

การพิจารณาถึงช่องทางทางการติดต่อสื่อสารจะพบว่าลักษณะของช่องทางการติดต่อสื่อสารจะมีลักษณะเป็นสายใย (Network) ที่เชื่อมระหว่างศูนย์การตัดสินใจ (Decision Center) ทั้งหลายสายในดังกล่าวนี้จะมีผลโดยตรงต่อการติดต่อสื่อสารเป็นอย่างมาก[221] ลักษณะการสื่อสารดังกล่าวแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. แบบวงกลม (Circle) เป็นเครือข่ายการสื่อสารที่สมาชิกในกลุ่มทุกคนสามารถติดต่อกับสมาชิกที่อยู่ถัดจากตนทั้งสอง สถานะของทุกคนมีความเท่าเทียมกันและทุกคนมีความพอใจมีความเป็นประชาธิปไตยในการรับและให้ข้อมูลต่อกัน เหมาะสำหรับการใช้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันแต่จะใช้เวลามากไม่เหมาะสมในกรณีที่มีความเร่งรีบในการตัดสินใจ

2. แบบลูกโซ่ (Chain) เป็นการสื่อสารที่สมาชิกแต่ละคนจะติดต่อไปยังสมาชิกคนอื่นๆ ที่อยู่ถัดไปเท่านั้น เนื่องจากมีข้อจำกัดในแง่การประสานงานและการติดต่อระหว่างสมาชิกในกลุ่มบางครั้งจึงเป็นความยากลำบากที่กลุ่มจะทำงานได้สำเร็จตามต้องการ การขาดความเป็นอิสระนาการสื่อสารเชื่องช้าขาดประสิทธิภาพ ข้อมูลมักผิดไปจากต้นตอ ข้อดีคือ ข้อมูลถูกนำไปอย่างมั่นคงเพราะมีอำนาจหน้าที่ทางการควบคุมไปทุกลำดับขั้น

3. แบบวงล้อ (Wheel Network) ได้แก่ผู้บริหารจะเป็นศูนย์กลางของการสื่อสารรับผิดชอบข้อมูลส่งไปยังจุดต่างๆ รอบตัว วิธีนี้ค่อนข้างเผด็จการเช่นเดียวกับแบบลูกโซ่แต่สามารถลดความล่าช้าลงไปได้มากกว่าการตัดสินใจของกลุ่มทำให้เร็วขึ้น

4. แบบตัว y (y network) ได้แก่ข่ายการสื่อสารที่มีสมาชิกอยู่ตรงกลางเพียง 2 คนทำหน้าที่ประสานงาน และส่งข้อมูลที่ได้รับจากสมาชิกส่งต่อไปยังสมาชิกคนอื่นที่อยู่รอบนอก ข้อมูลสามารถผ่านทิศต่างๆ ได้มากกว่า แทนที่จะอาศัยคนที่อยู่ถัดไปเท่านั้นเอง

5. แบบทุกทิศทุกทางหรือแบบที่ติดต่อกันได้หมดทุกคน (All direction of all channel network) การสื่อสารแบบนี้มีลักษณะไม่เป็นทางการคือสมาชิกทุกคนสามารถติดต่อกับสมาชิกคนอื่นได้โดยไม่ต้องผ่านสมาชิกคนอื่นๆ ทั้งในการรับข่าว ส่งข่าว แบบนี้มีผลดี ผลเสียเท่ากัน ทั้งในแง่ความพอใจความสำเร็จของการสื่อสาร การที่ผู้บริหารจะเลือกสายใยการติดต่อสื่อสารแบบใด ก็ขึ้นอยู่กับว่าต้องการหรือมีความมุ่งหมายใดเพราะสายใยการติดต่อสื่อสารแต่ละอันนั้นก็มี

---

[221]พรนพ พุกกะพันธุ์, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, 102.

ความสำคัญไม่เหมือนกัน ฉะนั้นเราต้องคำนึงถึงสถานการณ์และงานที่เราทำด้วย การที่เราจะตัดสินใจจะใช้แบบใดเราก็สามารถที่จะเลือกได้ (ตามแผนภูมิที่ 14)

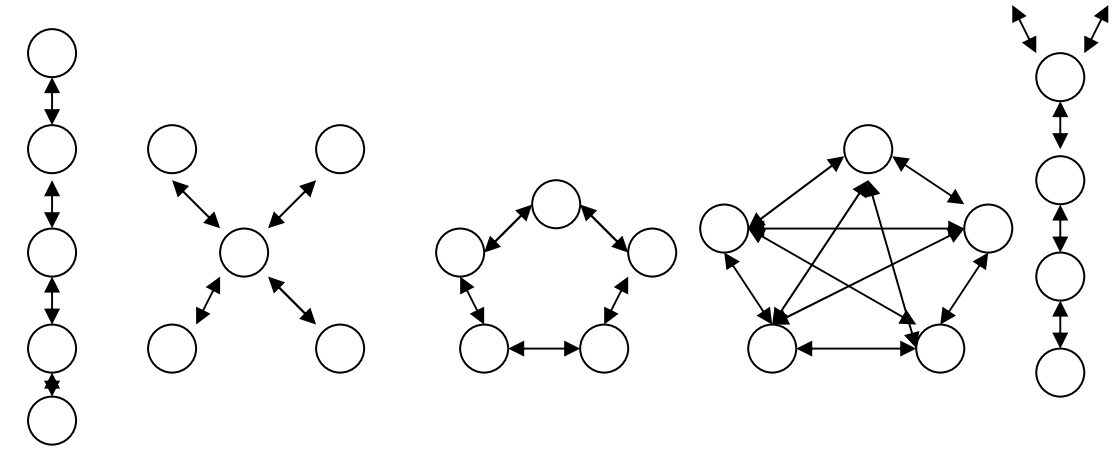

แผนภูมิที่ 14: แสดงโครงสร้างของสายใยของการติดต่อสื่อสาร

ที่มา: Robbins Stephen P,Oraganization Behavior:Concepts controversies and applications, 2nd ed (Saddle River. New jersey: prentice Hall International,Inc.,1998),218.

อุปสรรคต่อการสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพจะสำคัญแต่ยากที่จะบรรลุความสำเร็จได้เนื่องจากเรามีอุปสรรคหลายอย่างที่อาจจุรบกวนการติดต่อสื่อสาร ได้ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพและการจะปรับปรุงการติดต่อสื่อสารด้วยการชนะอุปสรรคเหล่านี้ทั้งระดับบุคคลและองค์การ

การติดต่อสื่อสารไม่ใช่จะมีประสิทธิภาพเสมอไป ความล้มเหลวจะเกิดขึ้นจากเหตุผลหลายอย่างเหตุผลบางอย่างอาจจะเพียงแต่เป็นนิสัยที่ไม่ดีและขาดการตระเตรียมหรือทิศทางที่คลุมเครืออุปสรรคเหล่านี้สามารถชนะได้โดยไม่ต้องยุ่งยากเกินไปถ้าบุคคลเต็มใจจะแก้ไข ฯลฯ

แม้ว่าข่าวสารจะถูกใช้เพื่อการถ่ายทอดความหมาย พวกมันไม่ได้บรรจุความหมายไว้อย่างแท้จริงเลย ความหมายจะอยู่ภายในจิตใจของผู้รับและผู้ส่งเท่านั้น เพื่อการแปลความหมายของผู้ส่งอย่างถูกต้องผู้รับต้องเข้าใจคำพูด ท่าทาง และสัญลักษณ์อย่างอื่นที่ผู้ส่งใช้อยู่

ปัจจัยบุคคลจะถูกกล่าวถึงอุปสรรคของการติดต่อสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพโดยทั่วไปมากที่สุดปัจจัยทางบุคคลเหล่านี้ ได้แก่ กรอบของการอ้างอิง การรับรู้แบบเลือกสรร ความหมายของภาษา ความน่าเชื่อถือของผู้ส่ง ความแตกต่างทางสถานภาพ และทักษะการรับฟัง เป็นต้น

1. กรอบของการอ้างอิง (Frames of Reference) บุคคลจะตีความข้อมูลข่าวสารเดียวกันแตกต่างกันขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ วัฒนธรรมและประสบการณ์ อุปสรรคประเภทนี้เกี่ยวข้องกับเรื่อง

การใส่และการถอดรหัสที่ได้กล่าวมาแล้วถ้าผู้รับและผู้ส่งข้อมูลมีกรอบอ้างอิงที่เหมือนกันการถอดและใส่รหัสจะเหมือนกันด้วย

2. การกรองข้อมูลข่าวสาร (Filtering) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อส่งข้อมูลจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งซึ่งอาจจะเป็นความผิดพลาดในการใส่รหัสและการถอดรหัสหรือการที่มีความแตกต่างกันด้านการเรียนรู้ วัฒนธรรมและประสบการณ์ อาจทำให้เกิดการกรองข้อมูลข่าวสารโดยไม่ตั้งใจหรือการตัดข้อมูลบางส่วนเพราะเห็นว่าไม่สำคัญก็เป็นการบิดเบือนข้อมูลเช่นกัน

3. โครงสร้าง (Structure) โครงสร้างขององค์การส่งผลต่อคุณภาพของการสื่อสารได้ โครงสร้างที่มีลำดับขั้นการบริหารสูงจะทำให้ประสิทธิภาพการสื่อสารลดลงข้อมูลอาจถูกเปลี่ยนปรับตัดให้สั้นลงเติมแต่งหรือตีความผิดพลาดโครงสร้างแนวราบทำให้เกิดการสื่อสารแบบเผชิญหน้าซึ่งจะส่งผลให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากกว่า

4. ข้อมูลข่าวสารที่มากเกินไป (Information Overload) ในองค์การที่มีขนาดใหญ่และซับซ้อน ผู้บริหารจะพบกับข้อมูลข่าวสารที่มากเกินกว่าที่จะดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะเหมือนถูกทับถมด้วยข้อมูลข่าวสาร และไม่สามารถจะตอบข้อมูลข่าวสารนั้นได้ทั้งหมด อาจจะเลือกพิจารณาบางประเด็น ซึ่งทำให้ข้อมูลข่าวสารนั้นไม่สมบูรณ์หรือไม่ถูกต้อง จะส่งผลให้การตัดสินใจของผู้บริหารขาดประสิทธิภาพได้

5 ความหมายของคำ (Semantics) คำๆ เดียวกัน คำแต่ละคนจะมีความเข้าใจที่แตกต่างกัน เนื่องจากการตีความถ้อยคำที่แตกต่างกัน ความหมายของถ้อยคำบางครั้งอาจไม่ได้อยู่ที่เพียงถ้อยคำแต่อยู่ที่ใจหรือความรู้ความเข้าใจของผู้รับรู้ถ้อยคำนั้น คำที่เป็นรูปธรรมจะมีความเข้าใจผิดน้อยกว่าคำที่เป็นนามธรรม

6. ความแตกต่างทางสถานภาพ (State Difference) ความแตกต่างทางสถานภาพถ้ามีมากการสื่อสารจะมีประสิทธิภาพลดลงผู้ใต้บังคับบัญชาจะเป็นผู้เริ่มต้นที่จะสื่อสารกับผู้บังคับบัญชาน้อยมาก หรือจะลังเลที่จะแสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับผู้บังคับบัญชา[222]

7. การรับรู้แบบเลือกสรร (Selective Perception) การรับรู้แบบเลือกสรรจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลกรองข้อมูลที่ได้สอดคล้องกับความเชื่อหรือภูมิหลังของเขาออกไป เมื่อบุคคลได้รับข้อมูลที่ขัดแย้งกับสิ่งที่พวกเขาเชื่ออยู่แล้วพวกเขามักจะละเลยหรือบิดเบือนเพื่อที่จะทำให้พวกมันสอดคล้องกับความเชื่อของพวกเขา

---

[222] กระบวนการติดต่อสื่อสาร [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 1 ตุลาคม 2550 เข้าถึงได้จาก http//:www.doae.go.th/Okuct/policy/kp 20/career2: htm.

8. แรงกดดันทางเวลานี้จะเป็นเรื่องธรรมดาภายในบริษัทงานที่ต้องถูกทำให้สำเร็จภายในกำหนดเวลาจะสร้างแรงกดดันทางเวลา และจำกัดความสามารถติดต่อสื่อสารของบุคคล เมื่อบุคคลอยู่ภายใต้แรงกดดันทางเวลาแล้ว พวกเขาอาจจะไม่ได้พัฒนาข่าวสารให้สมบูรณ์ก่อนการส่งข่าว นอกจากนี้แรงกดดันทางหมายกำหนดเวลาจะไม่ยอมให้รับการป้อนกลับดังนั้นผู้ส่งอาจจะไม่รู้ว่าผู้รับได้รับข่าวสารอย่างถูกต้องหรือไม่ ดังนั้นแรงกดดันทางเวลาจะเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งของการติดต่อสื่อสาร

9. ความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา ความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา หมายถึง ความเชื่อว่าข้อมูลที่ได้รับจะไม่ลำเอียง บุคคลที่ถูกรับรู้ว่าสุจริต ยุติธรรม และเชี่ยวชาญจะถูกมองโดยบุคคลอื่นว่าเป็นแหล่งที่มาเชื่อถือได้ความน่าเชื่อถือจะมีความสำคัญภายในความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ดังนั้นความไว้วางใจของบุคคลยิ่งมีมากเท่าไรความน่าจะเป็นที่ข่าวสารจะไปถึงอย่างชัดเจนยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้นในทางกลับกันเมื่อบุคคลที่ส่งข่าวสารมีความน่าเชื่อถือน้อย ข่าวสารหลายอย่างจะถูกละเลย ในปัจจุบันความน่าเชื่อถือที่น้อยของแหล่งที่มาได้กลายเป็นปัญหาอย่างกว้างขวางภายในบริษัทและรัฐบาลข่าวสารที่สำคัญและเป็นความจริงหลายอย่างได้ถูกละเลย เนื่องจากชื่อเสียงที่ไม่ดีของผู้ติดต่อข่าวสาร

10. ทักษาการฟังที่ไม่ดี การติดต่อสื่อสารภายในบริษัทหลายบริษัทจะยุ่งยากเนื่องจากผู้บริหารมีทักษะการฟังไม่ดีเหตุผลข้อหนึ่งคือ ผู้บริหารหลายคนฟังเพื่อที่จะตอบสนองไม่ใช่ฟังเพื่อที่จะเข้าใจ นั่นคือพวกเขากำลังค้นหาข้อมูลเพื่อที่พวกเขาจะจัดการกับปัญหาด้วยวิถีทางที่รวดเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นได้[223]

การเพิ่มประสิทธิภาพการติดต่อสื่อสาร

ไลเคิร์ท (Rensis Likert) ได้ทำการค้นคว้าหาวิธีการที่จะปรับปรุงการติดต่อสื่อสารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของกลุ่มคนในองค์การ จนกระทั่งได้พบแนวคิดเกี่ยวกับ “หมุดเชื่อม” (liking pin) ขึ้นมา คือการที่ฝ่ายบริหารจะมีโอกาสใช้ประโยชน์ความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ให้ได้ประโยชน์สูงมากที่สุดนั้น จะทำได้ก็เมื่อสมาชิกแต่ละคนในองค์การได้มีโอกาสเข้าไปเป็นสมาชิกของกลุ่มทำงานที่มีประสิทธิภาพหนึ่งกลุ่มหรือมากกว่า[224]

ประเด็นที่สำคัญของกลไก “หมุดเชื่อม” นี้ก็คือ บุคคลที่อยู่ในหมุดเชื่อมจะต้องเป็นที่ยอมรับของกลุ่มโดยปราศจากเงื่อนไขใดๆ ทั้งนี้การยอมรับโดยกลุ่มนับว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญยิ่ง

---

[223] สมยศ นาวีการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์การ, 496 – 505.

[224]Rensis Likert, New Patterns of management (Tokyo Japan: McGraw – Hill Kogakusha.Ltd., 1961),113.

จากการค้นคว้าของไลเคิร์ท (Likert) พบว่า ในขณะที่บุคคลนั้นได้เข้าไปเป็นที่ยอมรับของกลุ่มนั้นเอง ความร่วมมือกับกลุ่มจะมีมากขึ้น ความเต็มใจในการให้การติดต่อสื่อสารทั้งการให้และการรับภายในกลุ่มจะเพิ่มขึ้น ซึ่งก็จะส่งผลให้การทุ่มเทสนับสนุนเป้าหมายงานและการตัดสินใจของกลุ่มเป็นไปโดยราบรื่น ตามแนวคิดหมุดเชื่อมนี้ จึงเปรียบเสมือนเป็นกลไกที่จะช่วยเสริมประสิทธิภาพของการติดต่อสื่อสารข้อมูลขึ้นมาได้มากกว่าเดิม หากแต่จะเป็นเพราะว่าแต่ละคนที่อยู่ในกลุ่มต่างฝ่ายต่างจะมีความพร้อม และเต็มใจที่จะยอมรับการติดต่อสื่อสารที่มาจากสมาชิกที่เป็นที่ยอมรับ และไว้วางใจได้ของกลุ่มมากขึ้นกว่าเดิมนั้นเอง ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิที่ 15

กล่าวโดยสรุป การนำเอาแนวความคิดหมุดเชื่อมมาใช้นี้ จะสามารถช่วยก่อให้เกิดสายใยการติดต่อสื่อสารตลอดทั่วทั้งองค์การขึ้นมาได้ และด้วยระดับของการไว้วางใจและยอมรับระหว่างสมาชิกในกลุ่มนั้นเองจะสามารถสร้างสรรค์บรรยากาศการทำงาน มีการร่วมมือกันและสนับสนุนซึ่งกันและกันทั่วทุกส่วนขององค์การได้[225]

ประโยชน์ของการติดต่อสื่อสาร

1. ช่วยให้การวินิจฉัยสั่งการเป็นไปอย่างราบรื่นรวดเร็วแม่นยำและถูกต้องยิ่งขึ้น
2. ช่วยให้เกิดการประสานงานที่ดี
3. ช่วยให้การควบคุมงานได้ผลดียิ่งขึ้นก่อให้เกิดเอกภาพในการบริหาร
4. ช่วยให้เกิดสามัคคีในหมู่คณะ
5. สามารถเก็บข้อมูลและข่าวสารไว้เป็นหลักฐานในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี

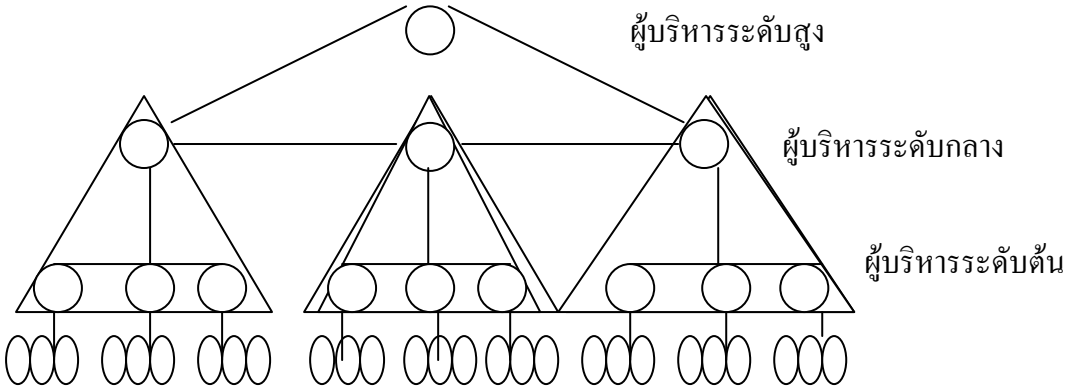

แผนภูมิที่ 15: แสดงบทบาทของผู้บริหารที่เป็นมุมเชื่อม

ที่มา: Rensis Likert, New Patterns of management (Tokyo, Japan: McGraw- Hill Kogakusha.Ltd., 1961),113.

---

[225]ธงชัย สันติวงศ์, องค์การและการบริหาร: การศึกษาการจัดการแผนใหม่, 433 – 435.

การติดต่อสื่อสารนั้นเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการส่งผ่านข่าวสารและความเข้าใจจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งซึ่งเป็นไปอย่างมีลำดับขั้นตอน จากการเกิดความคิดหรือมีที่มาของข่าวสารของผู้ส่ง ผู้ส่งทำงานใส่รหัสและได้เนื้อหาหรือข่าวสาร จากนั้นผู้ส่งต้องทำการส่งข่าวสารเหล่านี้โดยผ่านช่องทางหรือใช้สื่อที่เหมาะสมไปยังผู้รับ ผู้รับจะทำการรับข่าวสารและทำการถอดรหัสซึ่งจะเป็นผลให้เกิดการกระทำหรืองดเว้นการกระทำในปัจจุบันหรือรู้สึกทัศนคติอารมณ์และปัจจัยอื่นๆ ของผู้รับและตัวผู้ส่งก็ต้องใช้ความสามารถในการใส่รหัส ซึ่งอาจจะเป็นการใช้คำพูด ไม่ใช้คำพูดหรือภาษาร่างกาย การใช้สัญลักษณ์และรูปภาพโดยมุ่งให้ผู้รับเกิดความเข้าใจในข่าวสารข้อมูลตรงกันที่ผู้ส่งปรารถนาจะส่ง ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการติดต่อสื่อสารเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลผู้ส่งและผู้รับเป็นรายบุคคล ทั้งนี้เพราะแต่ละคนนั้นแตกต่างกันไปในรายละเอียดซึ่งยังผลให้การใส่และการถอดรหัสต่างกันไปในแต่ละบุคคล

ส่วนการติดต่อสื่อสารภายในองค์การนั้นมิใช่เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างผู้รับและผู้ส่งเท่านั้น แต่ยังมีจุดประสงค์ที่จำทำให้เกิดพลังกลุ่ม ความรู้และทัศนคติจำเป็น ซึ่งจะยังผลให้มีการทำงานเป็นทีมที่ประสิทธิภาพได้ การติดต่อสื่อสารภายในองค์การอาจกระทำได้ทั้งในรูปแบบนี้เป็นแบบทางการที่อาศัยช่องทางการติดต่อสื่อสารซึ่งปรากฏในแผนภูมิที่ 16 และการติดต่อสื่อสารที่ไม่เป็นทางการหรือการติดต่อสื่อสารแบบเถาองุ่นที่ไม่อาศัยช่องทางการติดต่อสื่อสาร แต่มีลักษณะของการติดต่อสื่อสารที่ไม่เป็นทางการในองค์การรูปนัย การติดต่อแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการอาจมีลักษณะจากระดับบนสู่ระดับล่าง ระดับล่างขึ้นสู่ระดับ และระดับแนวนอนหรือแนวราบโดยประยุกต์ผสมผสานใช้ข่ายเชื่อมโยงของการติดต่อสื่อสารแบบกลมไม่รวมศูนย์หรือที่เรียกว่าแบบทุกช่องทาง แบบดวงดาวที่แปรรูปหรือที่เรียกว่า แบบลูกโซ่ หรือแบบดวงดาวรวมศูนย์หรือที่เรียกว่า แบบวงล้อ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้การติดต่อสื่อสารมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพสูงสุด

แจคสัน (Jackson) ได้ศึกษารูปแบบของการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลในหน่วยงาน พบว่า บุคคลพอใจที่จะทำการติดต่อสื่อสารกับผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่าและพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการติดต่อสื่อสารกับผู้ที่มีฐานะทางสังคมที่ต่ำกว่า โดยสรุปข้อค้นพบ 3 ประการคือ 1) ในการปฏิบัติงานเพื่อที่จะให้บรรลุเป้าหมายของงานนั้น ในบุคคลทั่วไปจักมีแรงหรือพลัง (Force) มากระตุ้นให้ทำการติดต่อสื่อสารกับผู้ที่สามารถจะช่วยให้เขาทำงานนั้นได้สำเร็จและจะมีแรงหรือพลังมาต่อต้านไม่ให้ทำการติดต่อสื่อสารกับผู้ซึ่งไม่สามารถช่วยให้เขาทำงานได้สำเร็จหรือแม้แต่ผู้ที่อาจจะทำให้การทำงานนั้นเสร็จช้าลง 2) ให้บุคคลทั่วไป จักมีกำลังอันทรงอำนาจ (powerful force) มากระตุ้นให้ทำการสื่อสารกับผู้ที่สามารถจะตอบสนองความต้องการของเขาได้ และผู้ที่สามารถที่จะทำให้มีความมั่นคงขึ้นและเช่นเดียวกันก็จะมีพลังมาต่อต้านไม่ให้บุคคลทำการติดต่อสื่อสารกับผู้ที่ข่มขู่ ผู้ที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายใจ และผู้ที่ให้ประสบการในการทำงาน

ที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อเป้าหมายของงานนั้น 3) บุคคลในองค์การจะทำการติดต่อสื่อสารเพื่อพยายามปรับตำแหน่งของตน โดยบุคคลเหล่านั้นต้องการที่จะเพิ่มสถานภาพทางสังคมให้สูงขึ้น ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของบุคคลที่มีศักดิ์ศรีหรือเกียรติยศชื่อเสียง และต้องการได้รับมอบหมายให้มีอำนาจมากขึ้นเพื่อใช้ในการตัดสินใจต่างๆ และเพื่อขยายขอบเขตอำนาจหน้าที่ของตน[226]

พาร์เนทท์ (Parnett) ได้ศึกษารูปแบบและโครงสร้างการติดต่อสื่อสารในโรงเรียนรัฐบาลชั้น C ในมลรัฐมิชิแกน โดยศึกษาข้อจำกัดเฉพาะ ในด้านโครงสร้างการติดต่อสื่อสารระหว่างศึกษาธิการกับบุคลากรในหน่วยงานและประชาชนในชุมชน พบว่า 1) เทคนิคบางประการมีความสัมพันธ์กับผลสำเร็จของการติดต่อสื่อสาร 2) ความแตกต่างส่วนใหญ่อยู่ที่การลำดับขั้นของความสำคัญของการติดต่อสื่อสารที่กำหนดไปยังผู้บริหารโรงเรียนในระดับต่างๆ ศึกษาธิการรายงานข่าวสารแก่ประชาชนในชุมชนและโรงเรียน จะจำกัดเฉพาะหน้าและรีบด่วนมากกว่าที่จะรายงานโครงการศึกษาในระยะยาว 3) ความรอบรู้เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการติดต่อสื่อสารกับบุคคลในหน่วยงานของชุมชน
4) ความต้องการประการสำคัญที่ทำให้การติดต่อสื่อสารประสบผลสำเร็จ คือเวลาและเงิน[227]

เอนเจิล (Engle) ได้ศึกษาถึงการติดต่อสื่อสารที่เป็นทางการ (formal communication) ที่ใช้รับส่งในโรงเรียนรัฐบาล 4 ประเภท โดยวิเคราะห์เน้นหนักไปในการบริหารเชิงการติดต่อสื่อสาร ผลการวิจัยสรุปได้ว่าการได้รับรู้ทางด้านกิจกรรมการติดต่อสื่อสารของตำแหน่งต่างๆ มากขึ้น จะทำให้เกิดผลดีขึ้น 1) ศึกษาธิการสามารถจัดภาระหน้าที่ของผู้บริหารได้ดีขึ้น 2) ความต้องการของผู้ร่วมงานมากขึ้นหรือน้อยลง 3) การแบ่งสันปันส่วนความรับผิดชอบ 4) สายการบังคับบัญชา[228]

เดวิส (Davis) ศึกษาพบว่า ผู้บริหารทุกคนมีเจตคติเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารว่าเป็นกระบวนการซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง และการสื่อสารที่ดีจะช่วยลดความขัดแย้งในองค์การและก่อให้เกิดสภาวะที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงาน[229]

---

[226] Jay M. Jackson, “The Organization and its Communication Problems,” Journal of Communication 9, 4 (December 1959): 158 – 161.

[227] Earl Mauric Parnett, “A Study of Certain Aspects of Communication Program in Selected Class C. Public Schools in Michigan,” Dissertation Abstracts 21, 11 (1960): 350.

[228] Ross A. Engle, “An Analysis of Patterns of Communication of Central Staff Members (Unpublished Doctoral Dissertation, State University of lowa City, 1962),

[229] Keith Davis, Human Relations at Wore, 4th ed (New York: McGraw – Hill Book Company, 1972),380.

สเตียร์ (Steers) ได้ศึกษาพบว่าการติดต่อสื่อสารมีบทบาทสำคัญในกระบวนการอื่นขององค์การ เช่น การใช้ภาวะผู้นำ การตัดสินใจ และการปรับตัวขององค์การจึงควรใช้ช่องทางการติดต่อสื่อสารหลายๆ ทางเพื่อเพิ่มโอกาสที่ข่าวสารจะได้รับอย่างถูกต้อง และข่าวสารที่สำคัญควรได้รับการย้ำ ซ้ำ เพื่อให้แน่ใจว่าได้แพร่หลายโดยทั่วถึง[230]

คิมเบิล (Kimble) ได้วิจัยความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ตนเอง และรูปแบบการสื่อสารของผู้บริหารโดยสรุปว่าผู้บริหารของโรงเรียนประถมศึกษามีการสื่อสารอยู่ในเกณฑ์ดีมาก ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษายอมรับฟังข้อคิดเห็น ข้อวิจารณ์ดีมาก ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษามีความเข้าใจชัดเจนเป็นอย่างดีเกี่ยวกับด้านการทำงาน ด้านการกำหนดทิศทางการทำงาน การช่วยเหลือและการสร้างเสริมกำลัง และยังพบว่าผู้บริหารโรงเรียนมีทัศนะในการสื่อสารกับทีมงานในการกำหนดแนวทางการทำงาน ความช่วยเหลือ และการเสริมกำลังเป็นไปในทางบวกและผู้บริหารทั้งหมดมีทัศนกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในการรอบรู้ของตนและการสื่อสารที่ทำให้การสื่อสารไปยังทีมงานเป็นไปในทางบวก[231]

มงคล ชำนิเกษตร์ ได้ทำการวิจัยทัศนของครูที่มีต่อการสื่อสารของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุทัยธานี พบว่า ผู้บริหารใช้การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับครูในโรงเรียนในด้านการสื่อสารเพื่อให้รู้จัก และเข้าใจหน้าที่การงานของตนสูง และผู้บริหารโรงเรียนได้ใช้การสื่อสารเพื่อแก้ไขพฤติกรรมของผู้รับข่าวสารน้อยที่สุด และให้ข้อเสนอแนะว่า

ถ้าได้ปรับปรุงการสื่อสารด้านนี้ให้ดีขึ้น ก็เชื่อว่า จะทำให้ประสิทธิภาพของการสื่อสารบรรลุวัตถุประสงค์ตามต้องการ และยังพบว่าทัศนะของครูที่มีต่อการสื่อสารของผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ กับโรงเรียนขนาดเล็กแตกต่างกันรวมทั้งได้เสนอแนะว่า ถ้าหากผู้บริหารได้นำ

---

[230] R.M. Steers, Antecedent and Outcomes of Organizational Commitment (University of Oregen , Offece of Naval Research, Technical Report # 2 , 1976),151, อ้างถึงใน สมถวิล ชูทรัพย์, "การใช้พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อขวัญในการปฏิบัติงานของ พนักงานครูเทศบาลโรงเรียนสังกัดเทศบาลและเมืองพัทยา เขตการศึกษา 1" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538), 92.

[231]Bert. B. Kimble, "A student of the Relationship of Principal Perceived Self – Concept and Princip Perceived Communication Style," Dissertation Abstracts International 33., 7. (August1986):366.

ข้อมูลนี้ไปเป็นเครื่องมือปรับปรุงสื่อสารให้ดีขึ้น จะทำให้ประสิทธิภาพของการเรียนการสอนดีขึ้นและกำลังของครูในโรงเรียนก็จะดีขึ้นด้วย[232]

นคร ตังคะพิภพ ได้ศึกษาวิจัยความคิดเห็นของผู้บริหารและคณาจารย์เกี่ยวกับการสื่อสาร-ภายในโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตการศึกษา 5 พบว่า การปฏิบัติการสื่อสารภายในโรงเรียนโดยสรุปแล้วผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่าการมีการปฏิบัติการในโรงเรียนอยู่ในเกณฑ์ระดับที่มีเกิดขึ้นบ่อยๆ และความคิดเห็นของกลุ่มคณาจารย์เห็นว่า การปฏิบัติการติดต่อสื่อสารภายในโรงเรียนอยู่ในเกณฑ์ที่เกิดขึ้นเป็นบางครั้ง ชนิดของข่าวสารที่มีการสื่อสารมากกว่าชนิดอื่นๆ คือ ข่าวเกี่ยวกับการร่วมการกุศล ซึ่งชนิดของข่าวสารที่มีผู้บริหารและคณาจารย์สนใจอยากทราบมากที่สุดคือ ข่าววิชาการ รองลงไปคือข่าวความเคลื่อนไหวในวงการศึกษาและข่าวการและข่าวเกี่ยวกับการร่วมการกุศล วิธีการสื่อสารที่ใช้ภายในโรงเรียนพบว่า วิธีการสื่อสารทางวาจาโดยวิธีการประกาศ เป็นวิธีการสื่อสารที่ใช้อยู่มากที่สุดในโรงเรียนและการใช้หนังสือเรียนเป็นวิธีการทางลายลักษณ์อักษรที่มีใช้มากที่สุดในโรงเรียน และพบว่าวิธีการสื่อสารภายในโรงเรียนโดยใช้วาระสารหรือหนังสือพิมพ์ และวิธีการใช้จดหมายส่วนตัวเป็นวิธีการที่ดีที่สุด[233]

จิตรา จิตรานุกูล ได้ศึกษาวิจัยการใช้อำนาจของผู้บังคับบัญชาเพื่อการพัฒนาการสื่อสารภายในองค์การศึกษาเฉพาะกรณีครุสภา พบว่า อำนาจจากการมีความรู้ความชำนาญ อำนาจในการให้รางวัล อำนาจในการบีบบังคับ อำนาจตามบทบัญญัติและอำนาจในการอ้างอิงมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความดูดดึงใจ ความดึงดูดใจมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในการสื่อสารและความบ่อยครั้งในการสื่อสาร อำนาจจากการมีความรู้ ความชำนาญ อำนาจการให้รางวัล อำนาจในการอ้างอิง อำนาจในการบีบบังคับ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความบ่อยครั้งในการสื่อสารและอำนาจตามบทบัญญัติมีความสัมพันธ์ทางลบกับความบ่อยครั้งในการสื่อสาร[234]

---

[232] มงคล ชำนิเกษตร์, “ทัศนของครูที่มีต่อการสื่อสารของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี” (ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2532), บทคัดย่อ.

[233] นคร ตังคะพิภพ, “ความคิดเห็นของผู้บริหาร และคณาจารย์เกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารในโรงเรียน มัธยมศึกษา ในเขตการศึกษา 5” (วิทยานิพนธ์ปริญญครุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), บทคัดย่อ.

[234] จิตรา จิตรนุกูล, “การใช้อำนาจของผู้บังคับบัญชาเพื่อพัฒนาการสื่อสารภายในองค์การ: ศึกษาเฉพาะกรณีครุสภา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), บทคัดย่อ.

สัมพันธ์ พูนนารถ ได้ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมการสื่อสารเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ของอาจารย์วิทยาลัยครูอุตรดิตถ์ พบว่า อาจารย์วิทยาลัยครูอุตรดิตถ์ใช้วิธีการสื่อสารทางลายลักษณ์อักษรที่เป็นหนังสือคำสั่งอยู่ในเกณฑ์มาก ที่เป็นป้ายประกาศข่าวสาร หนังสือเวียน บันทึกข้อความและวารสารประชาสัมพันธ์อยู่ในเกณฑ์พอใช้พอประมาณ ส่วนเอกสารวิชาการ จดหมายข่าว และจดหมายส่วนตัวอยู่ในเกณฑ์น้อย สำหรับวิธีการสื่อสารทางวาจาที่เป็นคำพูดทางโทรศัพท์ภายใน การประกาศเสียงตามสาย และการพบปะพูดคุยเป็นรายบุคคลอยู่ในเกณฑ์มาก ส่วนการประชุมคณะกรรมการ การพบปะพูดคุยเป็นกลุ่ม และการประชุมคณาจารย์อยู่ในเกณฑ์ใช้ได้พอประมาณ สำหรับการรับข่าวสารของอาจารย์ได้รับข่าวสาร จากผู้บริหารไปยังอาจารย์ผ่านสื่อหนังสือคำสั่งอยู่ในเกณฑ์บ่อยครั้ง และผ่านจดหมายส่วนตัวอยู่ในเกณฑ์นานๆ ครั้ง ได้รับข่าวสารจากอาจารย์ไปยังผู้บริหารผ่านสื่อการพบปะพูดคุยเป็นรายบุคคลและการพูดทางโทรศัพท์ภายในอยู่ในเกณฑ์บ่อยครั้ง และผ่านจดหมายส่วนตัวอยู่ในเกณฑ์นานๆ ครั้ง ข่าวสารที่ได้รับมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับงานสอน และอบรมอยู่ในเกณฑ์บ่อย และมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับงานวัฒนธรรมและงานวิจัยอยู่ในเกณฑ์นานๆ จะได้รับบ้าง และยังพบว่าอาจารย์วิทยาลัยครูมีวิธีการแนะนำให้อาจารย์ท่านอื่นปฏิบัติงานในหน้าที่โดยการพบปะพูดคุยกับเพื่อนอาจารย์เป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่มอยู่ในเกณฑ์บางครั้ง โดยการเสนอความคิดเห็นต่อผู้บริหาร เขียนบทความหรือข่าวสารเผยแพร่ในจดหมายข่าว วารสารประชาสัมพันธ์ และ เอกสารวิชาการรวมทั้งเขียนเป็นจดหมายส่วนตัวอยู่ในเกณฑ์นานครั้ง[235]

อภิรักษ์ ชุติมาศ ได้ทำการวิจัยเรื่องตัวแบบความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารกับประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของสถานศึกษา กรณีเฉพาะสถานศึกษาในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า 1) โรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกาญจนบุรี มีการกระทำพฤติกรรมในการติดต่อสื่อสารในองค์ประกอบต่างๆ ในระดับบ่อยครั้ง มีเพียงพฤติกรรมด้านความสามารถของผู้รับที่มีการกระทำในระดับบางครั้ง และพบว่าประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง

2) องค์ประกอบของพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารที่ทำให้เกิดประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของสถานศึกษา ได้แก่ องค์ประกอบด้านช่องทางของข่าวสาร และด้านความต่อเนื่อง

---

[235] สัมพันธ์ พูนนารถ, “พฤติกรรมการสื่อสารเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ของอาจารย์วิทยาลัยครูอุตรดิตถ์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิต วิทยาลัยจุฬาลงกรมหาวิทยาลัย, 2528), บทคัดย่อ.

และความอยู่กับร่องกับรอยและ 3) องค์ประกอบด้านช่องทางของข่าวสาร มีระดับความสำคัญสูงกว่า องค์ประกอบด้านความต่อเนื่องและความอยู่กับร่องกับรอย[236]

วาสนา ลิขณรังษี ได้ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมการสื่อสารในการบริหารโครงการที่สัมพันธ์กับขวัญของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีการใช้พฤติกรรมการสื่อสารในการบริหารโครงการในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานครอยู่ในระดับปานกลาง ค่อนข้างมาก เพราะครูมีขวัญอยู่ในระดับปานกลางโดยครูมีขวัญด้านความรู้สึก พึงพอใจมากที่สุด และด้านความมั่นคงปลอดภัยน้อยที่สุด ด้านความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมสื่อสารในการบริหารโครงการตามองค์ประกอบการสื่อสารกับขวัญของครู พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงผกผัน ในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 เมื่อพิจารณาในแต่ละองค์ประกอบ พบว่า พฤติกรรมการสื่อสารในการบริหารโครงการตามองค์ประกอบการสื่อสารด้านช่องทาง การสื่อสารกับขวัญของครูมีความสัมพันธ์กันมากที่สุดและด้านผู้รับข่าวสารมีความสัมพันธ์กันน้อยที่สุด แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมสื่อสารในการบริหารโครงการ กับขวัญของครูมีความสัมพันธ์เชิงผกผัน อยู่ในระดับปานกลางซึ่งมีระดับในสำคัญทางสถิติที่ .01 ส่วนการเปรียบเทียบพฤติกรรมการสื่อสารในการบริหารโครงการตามองค์ประกอบการสื่อสาร เมื่อจำแนกตามขนาดของโรงเรียนพบว่า โรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสารในการบริหารโครงการตามองค์ประกอบการสื่อสารแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การเปรียบเทียบพฤติกรรมในการสื่อสารในการบริหารโครงการ จำแนกตามขนาดโรงเรียนพบว่า โรงเรียนมีขนาดแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการสื่อสารในการบริหารโครงการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การเปรียบเทียบขวัญของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร เมื่อจำแนกตามขนาดโรงเรียนพบว่า โรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน ครูมีขวัญแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05[237]

---

[236] อภิรักษ์ ชุติมาศ, “ตัวแบบความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารกับประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของสถานศึกษา: กรณีเฉพาะโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกาญจนบุรี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533), บทคัดย่อ

[237] วาสนา ลิขณรังสี, “พฤติกรรมการสื่อสารในการบริหารโครงการที่มีความสัมพันธ์กับขวัญของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533), บทคัดย่อ.

สันติ ธนวรรณ ศึกษาเรื่องคุณสมบัติความเชื่อถือได้ของผู้บริหารในขบวนการพัฒนาการสื่อสารที่ส่งผลต่องานด้านความสัมพันธ์กับชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในเขตการศึกษา 5 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดกรมสามัญศึกษาในเขตการศึกษา 5 คุณลักษณะการเชื่อถือได้ในด้านการสื่อสารอยู่ในระดับมาก โดยมีคุณลักษณะด้านความเชื่อถือได้ในด้านความคล่องตัวมากที่สุด ด้วยความปลอดภัย และด้านคุณวุฒิลองลงมาตามลำดับ มีการใช้กระบวนการพัฒนาสื่อสารในระดับปานกลาง โดยมีการใช้ขั้นตอนในการสำรวจและกำหนดปัญหามากที่สุด แต่มีการใช้การประเมินน้อยที่สุด มีผลการปฏิบัติงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชนในระดับปานกลางคุณลักษณะความเชื่อถือได้ในการสื่อสารแลกเปลี่ยนการใช้กระบวนการพัฒนาการสื่อสารมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลการปฏิบัติงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชน ในระดับปานกลาง โดยมีคุณลักษณะความเชื่อถือได้ในด้านการสื่อสารและด้านความปลอดภัยและการใช้กระบวนการพัฒนาการสื่อสาร ด้านข้อมูลย้อมกลับมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลการปฏิบัติงานด้านความสัมพันธ์ชุมชนกับผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กมากที่สุด ส่วนคุณลักษณะความเชื่อถือได้ในด้านการสื่อสาร ด้านความคล่องตัวและการใช้กระบวนการการพัฒนาการสื่อสารด้านการประเมินผลมีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงาน ด้านความสัมพันธ์กับชุมชนของผู้บริหารโรงเรียนขนาดน้อยที่สุด[238]

อย่างไรก็ตาม การติดต่อสื่อสารนั้นนับเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและละเอียดอ่อน ยากที่จะได้ประสิทธิผลประสิทธิภาพที่สมบูรณ์ อันเนื่องจากอุปสรรคนานัปการ ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางกายภาพ ปัจจัยเกี่ยวกับบุคคลโดยเฉพาะทางจิตวิทยาและสังคมวิทยา ตลอดจนปัจจัยในเรื่องภาษา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการและเทคนิคที่ช่วยปรับปรุงการติดต่อสื่อสารให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยสร้างบรรยากาศอันดีมีการสนับสนุนซึ่งกันและตลอดจนเปิดโอกาสให้ผู้รับข่าวสารได้มีส่วนร่วม เป็นต้น[239]

---

[238]สันติ ธนวรรณ, “คุณสมบัติความเชื่อถือได้ของผู้บริหารในขบวนการพัฒนาการสื่อสารที่ส่งผลต่องานด้านความสัมพันธ์กับชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในเขตการศึกษา 5” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534), บทคัดย่อ.

[239] สร้อยตระกูล(ติวยานนท์)อรรถมานะ, พฤติกรรมองค์การ:ทฤษฎีและการประยุกต์, 357.

4. การตัดสินใจ (decision-making)

การตัดสินใจเป็นกระบวนการที่เป็นและมีความสำคัญต่อสภาวการณ์ที่เป็นผู้นำในการบริหารงานอย่างมากจนถือว่าเป็นหัวใจของการบริหารหน่วยงานเรื่องของการตัดสินใจเป็นสิ่งที่หนึ่งซึ่งผู้บริหารทั้งหลายไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ผู้บริหารจะต้องทำหน้าที่เกี่ยวกับการตัดสินใจหลายครั้งในวันหนึ่งๆ บางครั้งก็มีความสำคัญถึงขั้นของการอยู่รอดหรือไม่ของหน่วยงานบางครั้งก็เป็นต้นเหตุให้กระทบกระเทือนถึงการทำงานของกลุ่มบุคคลอื่นๆ และยิ่งเป็นผู้บริหารระดับสูงขึ้นไปจะต้องเกี่ยวพันกับการตัดสินใจอยู่ตลอดเวลาและผลของการตัดสินใจของผู้บริหารไม่ว่าปรากฏออกมาดีหรือไม่ก็ตามผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นนั้นด้วยการตัดสินใจที่ดีควรมีวัตถุประสงค์ที่แน่ชัดและมีเหตุผลสนับสนุนจึงต้องอาศัยขั้นตอนที่เป็นระบบซึ่ง โรเบิร์ต เทนเนนบอม (Robert Tennenbaum) มีความเห็นว่าการตัดสินใจควรประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้ 1) การรับรู้และกำหนดปัญหา (recognition and defining the problem) การรับรู้ปัญหามีความสำคัญต่อการตัดสินใจในทางการบริหารหากผู้บริหารไม่รับรู้ปัญหาก็จะไม่มีการพยายามแก้ปัญหาและจะไม่มีการตัดสินใจเกิดขึ้นดังนั้นผู้บริหารจะต้องมีการคาดการณ์ล่วงหน้า 2) การรวบรวมปัญหา (identifying the problem) เป็นการกำหนดและระบุให้แน่ชัดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ที่ไหนระกอบด้วยปัญหาย่อยๆ อะไรบ้างจำเป็นต้องแก้ไขที่ไหนก่อน 3) การสร้างทางเลือกในการแก้ปัญหา (Generalization the alternation) ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีวิธีแก้ไขหลายวิธีดังนั้นการกำหนดทางเลือกไว้หลายทางจะช่วยให้มีการเปรียบเทียบผลดีผลเสียได้ชัดเจน ได้ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด 4) การเลือกทางแก้ปัญหา (selection of the alternatives) เมื่อได้ทางเลือกที่มีความเป็นไปได้แล้วจึงนำมาดำเนินการแก้ปัญหา 5) การดำเนินการและการประเมินผล (implementation and evaluation) เป็นการวางแผนดำเนินการแก้ไขปัญหาดำเนินการแก้ปัญหาพร้อมทั้งดำเนินการติดตามประเมินผลเพื่อแก้ไขสิ่งบกพร่องต่างๆ อันอาจเกิดขึ้นอย่างไรก็ตามแม้ว่าการเลือกทางเลือกจะดีมีเหตุผลหากการปฏิบัติการแก้ปัญหาตามการเลือกไม่ดำเนินไปอย่างรัดกุมแล้วการแก้ปัญหาก็ไม่อาจบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้[240]

---

[240]Robert Tennenbaum, Management Decision Making (Los Angles: Institute of Relation. University of California, 1950), 23 – 24, อ้างถึงใน ฐิดาภรณ์ เพ็งหนู, “พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารสตรีที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดการประถมศึกษาแห่งชาติ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหา การศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย ศิลปากร, 2543), 47 – 48.

ความหมายของการตัดสินใจ

ความหมายของการตัดสินใจ (Decision) นั้นนักวิชาการทางการบริหารได้ให้ความหมายแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อและแนวคิดของแต่ละคนแต่ละท่าน ซึ่งได้นำแนวคิดของนักวิชาการบางท่านไว้ดังนี้ มัวเฮดและกริฟฟิน (Moorhead & Griffin) เสนอคำนิยามการตัดสินใจว่า เป็นกระบวนการเลือกทางเลือกจากทางเลือกหลายๆ ทาง[241]

การตัดสินใจ (Decision Making) หมายถึง การเลือกที่ต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบในการนำไปสู่ผลลัพธ์ที่น่าพอใจไม่ก่อให้เกิดปัญหาตามมาภายหลังเป็นการตัดสินใจอย่างมีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของบุคคลต่างๆ จากความหมายต่างๆ ดังที่มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวมาแล้วนั้น อาจสรุปได้ว่าการตัดสินใจ หมายถึง ความคิดและการกระทำต่างๆ ที่นำไปสู่การเลือกทางใดทางหนึ่งที่มีอยู่หลายทาง เพื่อเป็นแนวปฏิบัติไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

ประเภทการตัดสินใจในการบริหารมี 3 ประการด้วยกัน คือ

อับเบน และฮิวล์ (Gerald L. Ubben and Larry W. Hughes) ได้แบ่งการตัดสินออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) การตัดสินใจที่เป็นโครงสร้างกำหนดไว้ 2) การตัดสินใจที่มีทางเลือกหลายทาง[242]

ขั้นตอนการตัดสินใจ ขั้นตอนของการตัดสินใจ มีดังนี้คือ

1. การตัดสินใจอย่างมีแผน (Programmed decision) เป็นการตัดสินใจที่ซ้ำๆ กันหลายครั้งที่เป็นเรื่องที่ทำเป็นประจำทุกวันมีแนวปฏิบัติที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนเป็นระเบียบและข้อบังคับมีกำหนดวัตถุประสงค์มาตรฐานแนวปฏิบัติกฎเกณฑ์และนโยบายต่างๆ ขึ้นมาเพื่อช่วยให้การตัดสินใจง่ายขึ้นมีแนวปฏิบัติเพื่อหาผู้ที่ทำงานยึดถือเป็นหลักมีเกณฑ์ที่กำหนดไว้เป็นกรอบการตัดสินใจ

2. การตัดสินใจอย่างไม่มีแผน (non- Programmed decision) เป็นการตัดสินใจในการเรื่องพิเศษนอกเหนือจากเหตุการณ์ปกติ เป็นเรื่องที่มักมีความสลับซับซ้อน เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วนอยู่นอกขอบเขตของระเบียบข้อบังคับกฎเกณฑ์และนโยบาย ผู้ตัดสินใจจะต้องใช้ความสามารถในการแก้ปัญหาใช้ความคิดริเริ่มใช้ดุลยพินิจและประสบการณ์อย่างมากในการตัดสินใจ เป็นเรื่องใหม่ต้องการแก้ปัญหาใหม่ๆ มีลักษณะที่ตัดสินใจครั้งเดียวหรือหลายครั้ง หรือมีปัญหาใหม่เกิดขึ้น

---

[241] Gregory Moorhead and Ricky Griffin, Decision Making and Creativity (London: Houston MifflinCo., 1992), 480.

[242]Gerald L. Ubben and Larry W. Hughes, The Principal: Creative Leadership for Effective Schools (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentices – Hill, Inc., 1982), 123 – 127.

โดยไม่สามารถกำหนดแนวทางหลักเกณฑ์ และระเบียบข้อบังคับ นอกจากนี้ยังอาจมีความเกี่ยวพันถึงอนาคตระยะยาวด้วยนอกจากนั้นยังมีขั้นตอนของการตัดสินใจ (Process in Decision-Making) บางครั้งก็สามารถปฏิบัติได้สำเร็จบรรลุเป้าหมายและบางครั้งก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมาย เหตุที่ไม่สำเร็จตามเป้าหมายนั้นมีปัจจัยหลายประการและปัจจัยต่างๆ นั้นคือ ปัญหาซึ่งจะต้องทำการตัดสินใจเลือกปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหานั้นๆ ดังนั้นขั้นตอนของการตัดสินใจจึงมีกระบวนการดังนี้ 1 สภาวะปัญหาหรือเรื่องที่กำลังพิจารณาเพื่อหาทางแก้ไข 2 ทำการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อสาเหตุที่แท้จริง 3 สามารถระบุสาเหตุที่แท้จริงได้ 4 ค้นหาวิธีการต่างๆ ที่จะแก้ไขสาเหตุของปัญหาหรือค้นหาทางเลือกต่างๆ 5 ตัดสินใจเลือกวิธีที่ดีที่สุดเลือกทางเลือกที่เหมาะที่สุด

5. กระบวนการตัดสินใจ (Decision Making Process)

การตัดสินใจมีลักษณะเป็นกระบวนการการตัดสินใจต้องการความละเอียดอ่อนความมีเหตุผลและความถูกต้องเหมาะสม โดยผู้ตัดสินใจต้องอาศัยปัจจัยหลายด้านทั้งความรู้และประสบการณ์หลักการและทฤษฎีรวมทั้งข้อมูลต่างๆ ขั้นตอนและกระบวนการตัดสินใจมีความสำคัญต่อคุณภาพการตัดสินใจไม่น้อย สตีเฟน พี.รอบบินส์ (Stephen P. Robbins) ได้อธิบายถึงกระบวนการของการตัดสินใจไว้ด้วยกัน 8 ขั้นตอน ดังนี้

1. ระบุปัญหา (identify a Problem) ปัญหาคือความแตกต่างระหว่างสิ่งจำเป็นอยู่กับสิ่งที่เราต้องการจะให้เป็น

2. ระบุเกณฑ์ที่จะใช้ในการตัดสินใจ (Identifying Decision Criteria) หรือปัจจัยที่เป็นเหตุผลสัมพันธ์กับการตัดสินใจ (Relevant in Making a Decision)

3. กำหนดน้ำหนักให้กับเกณฑ์เหล่านั้น (Allocation Weights to the Criteria) เป็นเรื่องของการกำหนดเกณฑ์มากน้อยตามสำคัญ

4. การกำหนดทางเลือก (Developing Alternatives) ที่พอมีความเป็นไปได้เมื่อมีทางเลือกแล้วขั้นต่อไปเป็นการประเมินแต่ละทางเลือกว่ามีจุดอ่อนหรือจุดแข็งอย่างไร

5. วิเคราะห์ทางเลือก (Analyzing Alternatives) นำทางเหล่านั้นมาวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียโดยละเอียดแต่ละทางเลือกเป็นข้อมูลตัดสินใจ

6. เลือกทางเลือก Selecting an Alternatives) ที่ดีที่สุดจากทางเลือกทั้งหลาย

7. ดำเนินการตามทางเลือก (Implementing the Alternatives) การตัดสินใจจะไม่สมบูรณ์หากไม่ได้มีการดำเนินการติดตามมา

8. ประเมินการตัดสินใจ (Evaluating Decision Effectiveness) เพื่อประเมินว่าทางเลือกที่เลือกมาได้สามารถแก้ปัญหาได้เรียบร้อยเพียงใด[243]

รูปแบบการตัดสินใจของวรูมและเยสตัน

วรูมและเยสตัน (Victor Vroom & Philip Yetton) ได้พัฒนารูปแบบการตัดสินใจที่จะให้ประสบความสำเร็จทั้งในด้านคุณภาพการตัดสินใจ การยอมรับการตัดสินใจ และช่วงเวลาที่เหมาะสมโดยได้นำเสนอรูปแบบการบริหาร 4 แบบ คือ

1. ประสิทธิผลของการตัดสินใจ การตัดสินใจมีประสิทธิผล หรือมีความเป็นไปได้จะต้องพิจารณาใน 3 ประเด็น คือ

- คุณภาพการตัดสินใจ ปัญหาที่แตกต่างกันก็อาจใช้คุณภาพในการตัดสินใจที่แตกต่างกับปัญหาบางอย่างต้องการคุณภาพการตัดสินใจระดับสูง แต่บางอย่างเป็นคุณภาพการตัดสินใจระดับต่ำ แต่อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะทำให้การตัดสินใจมีคุณภาพมากกว่า

- การยอมรับการตัดสินใจ การตัดสินใจต้องได้รับการยอมรับจากผู้ใหญ่ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ซึ่งจะต้องนำการตัดสินใจไปปฏิบัติการให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการปฏิบัติก็จะเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดการยอมรับได้

- ความเหมาะสมของช่วงเวลา สถานการณ์ที่ถูกจำกัดด้วยช่วงเวลา อาจต้องใช้การตัดสินใจโดยผู้นำแต่ถ้ามีช่วงเวลายายพอที่จะพัฒนาทักษะและความสามารถของบุคคล การเลือกการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมจะเกิดประโยชน์มากกว่า

2. แบบของการตัดสินใจ วรูมและเยสตัน ได้อธิบายถึงการตัดสินใจ 5 แบบ ซึ่งกำหนดไว้ตั้งแต่แบบเผด็จการสูงสุดจนถึงการมีส่วนร่วมสูงสุดโดยมีสัญลักษณ์ระบุว่า A เป็นลักษณะระบุการ C เป็นให้คำปรึกษาแนะนำ และ G เป็นการตัดสินใจโดยกลุ่ม และมีเลขโรมันกำกับแสดงน้ำหนักความมากน้อย ซึ่งมีรายละเอียดดังตารางที่ 4 ต่อไปนี้

3.แบบของการเลือกการตัดสินใจที่ถูกต้องตามความคิดเห็นของวรูมและเยสตันนั้น ผู้บริหารสามารถเลือกแบบการตัดสินใจทั้ง 5 แบบ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และสิ่งสำคัญคือผู้บริหารต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์และเลือกแบบของการตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม โดยกำหนดเป็นกฎในการวินิจฉัยไว้ 7 ประการ และอีก 3 ประการแรกจะเน้นในเรื่องคุณภาพของ

---

[243] วิรัช สงวนวงศ์วาน, การจัดการและพฤติกรรมองค์การ (กรุงเทพฯ: บริษัทซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด, 2546),15.

การตัดสินใจและ 4 ประการหลังจะเป็นเรื่องของการยอมรับการตัดสินใจเพื่อเป็นการพิจารณาแบบของการเลือกการตัดสินใจที่ถูกต้อง

แบบการตัดสินใจของวรูมและเยสตัน

แบบ	วิธีการ
All	ผู้บริหารได้รับข้อมูลที่จำเป็นจากผู้ใต้บังคับบัญชาและตัดสินใจด้วยตนเอง โดยจะไม่แจ้งให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบถึงปัญหาที่กำลังตัดสินใจ ดังนั้น ผู้ใต้บังคับบัญชาจึงเป็นเพียงผู้จัดหาข้อมูลเฉพาะเรื่องให้ไม่มีบทบาทที่จะกำหนดปัญหา สร้าง หรือประเมินทางเลือก
CI	ผู้บริหารบอกถึงปัญหาให้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่เกี่ยวข้องบางคนทราบ เพื่อสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะโดยไม่สอบถามเป็นกลุ่มจากนั้นจึงตัดสินใจ ซึ่งอาจเป็นการตัดสินในที่สะท้อนหรือไม่สะท้อนความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาก็ได้
CII	ผู้บริหารบอกถึงปัญหาให้กับกลุ่มผู้ใต้บังคับบัญชาและสอบถามความคิดเห็นจากนั้นจึงตัดสินใจซึ่งอาจเป็นการตัดสินใจที่สะท้อนหรือไม่สะท้อนความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาก็ได้
GII	ผู้บริหารบอกถึงปัญหาให้กับกลุ่มผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมกันสร้างและประเมินทางเลือกและพยายามที่จะให้มีความเห็นพ้องในการแก้ปัญหาบทบาทของผู้บริหารจะเป็นประธานผู้ประสานให้เกิดการอภิปรายและรักษาให้อยู่ในประเด็นปัญหาและสร้างความมั่นใจว่า ประเด็นสำคัญๆ ได้รับการอภิปราย อาจเป็นผู้ให้ข้อมูลและเสนอความคิดเห็นโดยไม่พยายามให้กลุ่มต้องยอมรับแนวทางของตนและเต็มใจยอมรับและดำเนินการแก้ไขปัญหาตามที่ได้รับการสนับสนุนจากทั้งกลุ่ม

ตารางที่ 3 แบบการตัดสินใจของวรูมและเยสตัน

ที่มา: สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, ภาวะผู้นำ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้ http//:www.suthep.ricr.ac.th/.chapter 7 doc.

4. การฝึกอบรมผู้บริหารในการตัดสินใจแม้จะมีแนวทางการเลือกตัดสินใจแต่ทางเลือกบางอย่างเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ดังนั้น วรูมจึงได้แนะนำให้มีการฝึกอบรม เพื่อช่วยให้ผู้บริหารได้กำหนดแนวทางในการตัดสินใจของตนเอง โดยมีการฝึกอบรมตามโปรแกรม TELOS ซึ่งจะมีการอธิบายทฤษฎีและแนวทางที่ผู้บริหารจะกำหนดแบบการตัดสินใจของตนเองไว้[244]

---

[244] สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, ภาวะผู้นำ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2550. เข้าถึงได้ http//:www.suthep.ricr.ac.th/.chapter 7 doc.

ประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้วิธีการตัดสินใจร่วม การร่วมตัดสินใจจะก่อนให้เกิดประโยชน์มากกว่าการตัดสินใจโดยบุคคล ดังนี้ 1 คุณภาพในการตัดสินใจจะมีข้อมูลแนวคิดในการตัดสินใจ มากกว่า ดีกว่า และมีความรอบคอบกว่า 2 ความสร้างสรรค์ในการตัดสินใจในการมีส่วนร่วมมากเท่าไร ความคิดสร้างสรรค์ก็จะเกิดมากขึ้นเท่านั้น 3 การยอมรับการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำเกิดการยอมรับมากขึ้น 4 ความเข้าใจการตัดสินใจเมื่อกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะมีโอกาสรับทราบข้อมูลและเห็นขั้นตอนการพัฒนาการตัดสินใจ 5 การร่วมลงความเห็นในการตัดสินใจกลุ่มจะช่วยให้การตั้งเป้าหมายการกำหนดทางเลือกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ 6 ความถูกต้องในการตัดสินใจกลุ่ม จะช่วยประเมินและตรวจสอบความผิดพลาดร่วมกันจะทำให้เกิดความถูกต้องในการตัดสินใจมากขึ้น

เทคนิควิธีสร้างการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

เทคนิควิธีสร้างการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมีเทคนิคต่างๆ ที่ใช้มากมายแต่มีเทคนิคที่สำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1. การระดมสมอง (Brainstorming) พัฒนาขึ้นโดย ออสบอร์น (Alex F. Osborn) โดยมีกฎเกณฑ์ที่สำคัญคือ 1 ไม่ใช้การประเมินหรือการอภิปรายทางเลือก 2 สนับสนุนให้เสนอแนวคิดอย่างอิสระ 3 สนับสนุนให้เสนอความคิดให้มากๆ 4 สนับสนุนให้มีการเสริมเติมแต่งความคิดซึ่งกันและกัน

2. กลุ่มในนาม (Nominal Group Technique) เป็นเทคนิคที่มุ่งให้สมาชิกของกลุ่มร่วมกันแก้ปัญหาหรือสืบสวนหาข้อเท็จจริงมากยิ่งขึ้น เทคนิควิธีที่ใช้ได้ผลมากในกรณีที่มุ่งเพื่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติการสร้างทีมงานและการกระต้นให้เกิดมติเอกฉันท์ ซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้ 1 การเสนอความคิดเห็นแบบเงียบ สมาชิกกลุ่มเสนอความเห็นในการแก้ปัญหา โดยไม่พูดคุยหรือดูความเห็นของคนอื่น 2 บันทึกความคิดเห็นเวียนไปตามกลุ่ม 3 อภิปราบความคิดเห็น 4 ลงคะแนนจัดลำดับประเด็นสำคัญอย่างไม่เปิดเผย 5 อภิปราบเพิ่มเติม

3. เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) พัฒนาขึ้นโดยบริษัทแรน (Rand Corporation) เป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อให้ได้ความเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ โดยดำเนินการดังนี้ 1 องค์การระบุชื่อผู้เชี่ยวชาญทั้งภายในและภายนอกองค์การและประสานขอความร่วมมือ 2 ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนจะได้รับทราบปัญหาพื้นฐาน 3 ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนจะได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาอย่างเป็นอิสระโดยไม่ต้องระบุชื่อ 4 หน่วยงานกลางจะรวบรวม คัดลอกและจัดพิมพ์ข้อเสนอแนะ 5 ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนจะได้รับข้อเสนอแนะและแนวทางของการแก้ปัญหาของทุกคน 6 ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนจะให้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของคนอื่นๆ และส่งข้อมูลมายัง

หน่วยงานกลาง 7 องค์การจะย้อนกลับไปขั้นที่ 5 และ 6 ถ้าจำเป็นจนได้มติเอกฉันท์ในการตัดสินใจ

ซึ่งวัตถุประสงค์สำคัญของการทำเทคนิคเดลฟายคือ 1) เพื่อพิจารณาและพัฒนาขอบเขตของทางเลือกที่เป็นไปได้ 2) เพื่อสำรวจและเสนอข้อมูลสารสนเทศที่นำไปสู่การตัดสินใจที่แตกต่างไป 4) เพื่อค้นหาข้อมูลสารสนเทศที่อาจจะก่อให้เกิดความเห็นพ้องในสมาชิกกลุ่ม 5) เพื่อให้การศึกษาแก่สมาชิกกลุ่มในด้านความแตกต่างและความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของประเด็นต่างๆ

4. Devil's Advocacy เป็นเทคนิคการพัฒนาคุณภาพการตัดสินใจโดยให้มีความขัดแย้งในกระบวนการตัดสินใจและมีผู้แสดงบทบาทเป็น Devil's Advocacy ที่จะแสดงการคัดค้านวิพากษ์วิจารณ์ทางเลือกในการแก้ปัญหาซึ่งได้ทำการเลือกไว้แล้ว

5. Dialectical Inquiry เป็นวิธีการที่จะควบคุมการตัดสินใจของกลุ่ม โดยไม่มีการตั้งกลุ่มที่มีความแตกต่างกันตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป เพื่อเสนอทักษะเกี่ยวกับปัญหาภายในกลุ่ม และให้กลุ่มแต่ละกลุ่มอภิปรายข้อขัดแย้งหรือข้อสนับสนุนแยกกันไปของแต่ละกลุ่มแล้วจึงนำข้อเสนอของกลุ่มมาวิเคราะห์หาข้อสรุปที่เป็นเอกฉันท์จะปรับแต่งข้อมูลนั้นเพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาต่อไป[245] ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากระบวนการตัดสินใจถือเป็นขั้นตอนหนึ่งอันนำไปสู่การวางแผนทางการบริหารการติดสินใจที่มีคุณภาพทำให้การบริหารในหน่วยงานนั้นเจริญก้าวหน้า โดยผู้ตัดสินใจกระทำด้วยความระมัดระวังเพื่อให้ผลของการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับและเป็นไปได้มากที่สุดมีผลกระทบน้อยที่สุดโดยคำนึงถึงทางเลือกต่างๆ ที่นำมาวิเคราะห์ทางเลือกเพื่อหาข้อเสียของแต่ละทางเลือกจนกระทั่งเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด โดยอาศัยข้อมูลเพียงพอและระยะเวลาในการตัดสินใจที่เพียงพอ ผู้บริหารอาจใช้เทคนิคในการตัดสินใจในเชิงปริมาณเข้ามาช่วยให้การตัดสินใจถูกต้องยิ่งขึ้นโดยพิจารณาจากข้อมูลตัวเลขต่างๆ การคำนวณหาค่าตัวเลขที่ชี้บอกถึงการตัดสินใจได้เรียกว่า วิธีการเชิงปริมาณ (quantitative method) และปัญหาบางอย่างอาจเป็นปัญหาที่ไม่อาจวัดเป็นตัวเลขได้ผู้ตัดสินใจต้องใช้ดุลพินิจประกอบการตัดสินใจ รวมทั้งประสบการณ์ในอดีตช่วยให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

---

[245]วิรัช สงวนวงศ์วาน, การจัดการและพฤติกรรมองค์การ,9 -11.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยภายในประเทศ

จตุรงค์ ภู่อยู่เย็น ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานวิชาการโรงเรียนประถมศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนแตกต่างกัน”: กรณีศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมความเป็นผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนต่ำโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและปานกลาง ตามลำดับ 2) การปฏิบัติงานด้านวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนต่ำแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งโดยภาพรวม และเมื่อแยกพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบใหญ่พบว่าผู้บริหารโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงมีพฤติกรรมความเป็นผู้นำทางวิชาการมากกว่าผู้บริหารโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนต่ำ 4) การปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนต่ำ พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งโดยภาพรวมและเมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ

ชูศักดิ์ ชาญช่าง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่สิ่งผลต่อการมีส่วนร่วมตามบทบาทของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษา" พบว่า 1 พฤติกรรมของผู้บริหารอยู่ในระดับมากทุกด้านทั้งในภาพรวมและจำแนกเป็นรายด้าน 2 การมีส่วนร่วมตามบทบาทของคณะกรรมการโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านการรับทราบความก้าวหน้าการดำเนินงานตามแผนและด้านการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอยู่ในระดับมากและ 3 พฤติกรรมของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมตามบทบาทของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษา โดยภาพรวมพบว่ามีสองด้าน คือ ด้านการจูงใจและการกำหนดเป้าหมาย[246]

สมถวิล ชูทรัพย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อขวัญในการปฏิบัติงานของพนักงานครูเทศบาลโรงเรียนสังกัดเทศบาลและเมืองพัทยา เขต

---

[246] ชูศักดิ์ ชาญช่าง, “พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่สิ่งผลต่อการมีส่วนร่วมตามบทบาทของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษา”(วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543), บทคัดย่อ.

การศึกษา 1 พบว่า ระบบการใช้พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโรงเรียน โรงเรียนสังกัดเทศบาลและเมืองพัทยา เขตการศึกษา 1 โดยภาพรวมอยู่ในระบบที่ 3 หรือระบบการปรึกษาหารือ[247]

เพ็ญรุ่ง กวีรัตน์ธำรง ได้ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารและแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู กับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสายสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เขตการศึกษา 5 ผลการวิจัยพบว่า ระดับพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารและแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู มีความสัมพันธ์กับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชน[248]

ชูศักดิ์ ชาญช่าง ได้ศึกษาพฤติกรรมของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนอยู่ในระดับมากทุกด้านทั้งในภาพรวมและจำแนกเป็นรายด้าน[249]

อุบล นิ่มนวน ได้ศึกษาพฤติกรรมการบริหารโรงเรียนที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก[250]

พัชรี เวชยันต์วิวัฒน์ ที่ได้ศึกษาพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารที่ส่งผลต่อมาตรฐานคุณภาพการศึกษา โรงเรียนระดับก่อนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

---

[247]สมถวิล ชูทรัพย์, “การใช้พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อขวัญในการปฏิบัติงานของพนักงานครูเทศบาลโรงเรียนสังกัดเทศบาลและเมืองพัทยา เขตาการศึกษา 1” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538), บทคัดย่อ.

[248] เพ็ญรุ่ง กวีรัตน์ธำรง, “พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารและแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู กับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสายสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เขตการศึกษา 5” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543),บทคัดย่อ.

[249]ชูศักดิ์ ชาญช่าง, “พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่สิ่งผลต่อการมีส่วนร่วมตามบทบาทของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษา”(วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543), บทคัดย่อ.

[250]อุบล นิ่มนวน, “พฤติกรรมการบริหารโรงเรียนที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”(วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545), บทคัดย่อ.

ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหาร สิ่งผลต่อมาตรฐานคุณภาพการศึกษาโรงเรียนระดับก่อนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน คือ พฤติกรรมด้านการเป็นผู้นำ การจูงใจ การมีปฏิสัมพันธ์ และการมีอิทธิพลต่อกัน การตัดสินใจ การควบคุมการปฏิบัติงาน และการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน[251]

เอกชัย บุญมีพิพิธ ได้ศึกษาพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารที่จบการศึกษาสาขาการบริหารการศึกษาสาขาอื่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารที่จบการศึกษาสาขาการบริหารการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อตามวุฒิ คือ ผู้บริหารที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโทสาขาการบริหารการศึกษา มีระดับพฤติกรรมการบริหารอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน[252]

สมชาติ ผ่องภิรมณ์ ได้ศึกษาพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อขวัญในการปฏิบัติงานของพนักงานครูเทศบาลโรงเรียนสังกัดเทศบาล เขตการศึกษา 5 ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน[253]

เพ็ญรุ่ง กวีรัตน์ธำรง (2538: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารและแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู กับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสายสามัญการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เขตการศึกษา 5 ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารและแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู รวมทั้งระดับ

---

[251]พัชรี เวชยันต์วิวัฒน์, "พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารที่ส่งผลต่อมาตรฐานคุณภาพการศึกษา โรงเรียนระดับก่อนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน" (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546),บทคัดย่อ.

[252] เอกชัย บุญมีพิพิธ, "พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารที่จบการศึกษาสาขาการบริหารการศึกษาสาขาอื่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี"(วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), บทคัดย่อ.

[253] สมชาติ ผ่องภิรมณ์, "พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อขวัญในการปฏิบัติงานของพนักงานครูเทศบาลโรงเรียนสังกัดเทศบาล เขตการศึกษา 5"(วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), บทคัดย่อ.

คุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชน อยู่ในระดับปานกลาง และพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารมีความสัมพันธ์กับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชน[254]

งานวิจัยต่างประเทศ

แมกสัน (Maxson) ได้ศึกษยการรับรู้ของครูระดับมัธยมศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความร่วมมือในการปฏิบัติงานระหว่างผู้ร่วมงานโดยศึกษากับครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาทางภาคเหนือของรัฐแคลิฟอร์เนียจำนวนครูผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 193 คนจากทั้งหมด 6 โรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า ความร่วมมือในการทำงานของครูจะสูงและได้รับการพัฒนาเมื่อได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร และความพึงพอใจที่ได้รับการยกย่องและยอมรับจากผู้บริหารจะส่งผลต่อการทำงานของสมาชิก[255]

บุซซี่ (Buzzi) ได้ศึกษา “ความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิภาพของโรงเรียนกับการเลือกมิติความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา รัฐคอนเนคติคัส” ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารมีความสัมพันธ์กับความมีประสิทธิภาพของโรงเรียนและเป็นตัวทำนายความมีประสิทธิภาพของโรงเรียนด้วย[256]

เพอร์สัน (Person) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการสำรวจหาความสัมพันธ์ระหว่างการพบริหารแบบมีส่วนร่วมกับประสิทธิผลที่ได้รับจากการจัดการของวิทยาลัยในรัฐคาโรไลนาเหนือ

---

[254] เพ็ญรุ่ง กวีรัตน์ธำรง, “พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารและแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู กับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสายสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เขตการศึกษา 5 ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543), บทคัดย่อ.

[255]Karen Maxson, “Developing Collegial Work Relationship Between Administrators and Teachers,” The High School Journal 73,4 (April – May 1990):194-199.

[256]Michael Josephb Buzzi. The Relationship of school effectiveness to Selected Dinensions of Principal’s Instructional Leadership in Elementary School in the State of Connecticut,” Dissertation Abstracts Internation 51,12(June 1991):3167-A., อ้างถึงใน อุษณีย์ โชติวิเชียร, “พฤติกรรมความเป็นผู้นำทางวิชาการของหัวหน้ากลุ่มวิชาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกันของโรงเรียนอนุบาลเพชรบุรี” (สารนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546), 65.

โดยกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา คือ ผู้บริหาร คณะครูในวิทยาลัยและเจ้าหน้าที่ระดับต่างๆ ในวิทยาลัย โดยผู้ที่ตอบกลับมาถือว่าเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา พบว่า การบริหารแบบมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญกับประสิทธิผลที่ได้รับจากการจัดการ และจากแบบสอบถามความคิดเห็นในด้านต่างๆ พบว่า แบบสอบถามเกี่ยวกับความพอใจที่ได้รับจากการจัดการ ซึ่งมี 27 ปัจจัย มีความพึงพอใจ 17 ปัจจัย และแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมจำนวน 10 ปัจจัย เป็นปัจจัยที่ลูกจ้างต้องการให้เกิดขึ้นในวิทยาลัย นอกจากนี้ยังพบว่าระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งในปัจจุบันไม่มีผลต่อการยอมรับในผลของการจัดการ และถึงแม้บริหารในวิทยาลัยไม่สามารถที่จะให้ลูกจ้างในวิทยาลัยดำเนินการได้ทั้งหมด ผู้บริหารก็ควรให้การสนับสนุนให้มีการบริหารแบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการสร้างประสบการณ์ในการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย ควรมีการนำความรู้และความชำนาญของคณะครูและบุคลากรในวิทยาลัย แล้วนำมาผสมผสานในควบคู่ไปกับการจัดการอย่างชาญฉลาดของผู้บริหาร ซึ่งจะทำให้เกิดแนวทางการดำเนินให้ถูกต้องเหมาะสมในวิทยาลัย[257]

มาเซียล (Maciel) ได้ทำการวิเคราะห์ถึงพฤติกรรมผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา โดยกำการสำรวจประสิทธิภาพของโรงเรียน ความสำเร็จของนักเรียนและพฤติกรรมของผู้บริหารว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร พบว่า พฤติกรรมผู้บริหาร ได้แก่ การสนับสนุนการเรียน การสอน การนิเทศ วิสัยทัศน์และการทุ่มเทในการทำงานมีความสัมพันธ์กับความสัมพันธ์กับความสำเร็จของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญ และพฤติกรรมผู้บริหารมีผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนที่วัดด้วยความสำเร็จของนักเรียน[258]

โอคอนเนอร์ (O' Connor) ได้ศึกษาถึงลักษณะของภาวะผู้บริหารและบรรยากาศของโรงเรียน โดยมีสมมุติฐานว่า พฤติกรรมของผู้บริหารมีความสัมพันธ์กับบรรยากาศของโรงเรียน

---

[257]Person James Lunceford, "An Examination of the Relationship Between Participative Management and Perceived Institutional Effectiveness in North Carolian Community," Dissertation Abstracts International 53, 09(1993):30-71-A.

[258]Resemarie Gomez Maciel. Do principals make a difference? An analysis of leadership behaviors of elementary principals in effective school. 2005 Proquest.DAI-A66/02[Online]available: http//:proquest.umi.com/pqdweb? อ้างถึงใน ณรงค์ ศรีเฮงไพบูลย์, "พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอศรีประจันต์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1"(วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 52-53.

และลักษณะพฤติกรรมของผู้บริหารและบรรยากาศของโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับเพศของผู้บริหาร ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารที่มีพฤติกรรมที่พัฒนาแล้วจะทำให้โรงเรียนเปิดกว้างขึ้น ซึ่งต้องมีเพื่อนร่วมงาน คณะกรรมการและครูที่ให้ความสนับสนุน และไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้บริหาร บรรยากาศของโรงเรียนกับเพศของผู้บริหาร[259]

เรด และคณะ (Red and Other) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลของโรงเรียน พบว่า องค์ประกอบในด้านการบริหาร องค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อม องค์ประกอบด้านครู องค์ประกอบด้านผู้บริหาร และองค์ประกอบด้านโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของโรงเรียน[260]

แมนและลอร์เรนซ์ (Mann and Lawrence) ได้ศึกษาองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับประสิทธิผลของโรงเรียน พบว่า องค์ประกอบในด้านคุณลักษณะและพฤติกรรมของครู คุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้บริหาร และบรรยากาศโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของโรงเรียน[261]

ซิน ชิง-ชุน (Shin, Ching-Chun) ศึกษาความสัมพันธ์ของทัศนคติ แรงจูงใจ รูปแบบและกลวิธีในการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ ซึ่งมีการเสนอบทเรียนทางเวิลด์ไวด์เว็บ พบว่า การใช้วิธีเรียนที่ต่างกันกับนักเรียนที่มีภูมิหลังต่างกันด้วยการเสนอบทเรียนบนเว็บทำให้นักเรียนสามารถเรียนได้ดี มีความสะดวกสบาย รู้สึกมีอิสระในการเรียน มีความสนุกสนานในการเรียน สามารถเรียนรู้ได้ตามความสามารถของตนและยังเป็นแรงจูงใจให้มีการแข่งขันด้านการเรียนมาขึ้น นักเรียนมีความสนใจที่จะตรวจผลการเรียนจากชั้นเรียน และครูผู้สอนด้วยอีเมล์ กลุ่มอภิปราย กลุ่มข่าว หรือกลุ่มสนทนา[262]

---

[259]Geraldine Josephine O'Conner. A study of leadership styles and school climate 2001.Proquest.Dai- A62/11 [Online]available: http//:proquest.umi.com/pqwed(access date: 2006,May 22), 52-53.

[260]Ken Reid,David Hopkins,andPeter Holly,Towards the Effective School(Oxford: Basic Blackwell Ltd.,1988),24-29.

[261] Dale Mann, "Effective Schools as a Dropout Prevention Strategies," NaSSP Bulletin 73 (September 1989): 77-83.

[262]Shin Ching-Chun, Relationship among student attitudes, motivation, learning styles, learning strategies, patterns of learning of learning and achievement a formative evaluation of distance education via web-based courses [CD-ROM], 1998. Abstract form: Dissertation Abstracts International Item: 991-1641.

สรุป

ผู้บริหารหรือผู้นำเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดขององค์การแต่ละองค์การ ดังนั้น การจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพในปัจจุบัน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ซึ่งในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนไม่ใช่หน้าที่ของโรงเรียนฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียวอีกต่อไปแล้วแต่เป็นหน้าที่ของทุกคนในองค์การ หน่วยงานภายในและภายนอก ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียนเองจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินการทางด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพโดยในส่วนของผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องแสดงพฤติกรรมการบริหาร ซึ่งหมายถึง การแสดงออกหรือท่าทีของผู้บริหารที่สังเกตได้จากลักษณะของ1) ภาวะผู้นำ 2) การจูงใจ 3) การติดต่อสื่อสาร4)) การตัดสินใจ สำหรับด้านประสิทธิผลของโรงเรียนโดยใช้แนวการประเมินประสิทธิผลของโรงเรียนตามที่ฮอยและมิสเกล (Hoy and Miskel) ได้กำหนดไว้ คือการพิจารณาจาก 1)ความสามารถในการปรับตัว 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 3) ความพึงพอใจในการทำงาน และ 4) ความมุ่งมั้นในชีวิต

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการบริหารตามยถากรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบการนำหลักกรรมมาใช้ในการบริหาร ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) ประกอบด้วยขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การวิจัยเอกสาร ศึกษาหลักกรรมที่ปรากฏในเอกสารทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะนำมาใช้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติ หรือเป็นพฤติกรรมการบริหาร การวิจัยอนาคตแบบ เทคนิคเดลฟาย (Delphi technique) เพื่อศึกษาหลักกรรม และผู้บริหารควรนำความรู้หลักกรรม ไปใช้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติอย่างไร ตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยมีกระบวนการและวิธีการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดเตรียมโครงการวิจัย เป็นการศึกษาข้อมูล วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องตำราต่างๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ อินเตอร์เน็ต เอกสารที่นักอรรถกถา และฎีกาจารย์ได้บันทึกไว้ และการเข้าไปศึกษาในสำนักเรียน เพื่อให้เกิดความรู้ตามมาตรฐานที่เชื่อถือได้และเกิดความตรงในการอ่านตำราในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา นำผลที่ได้จากการศึกษาจัดทำโครงร่างงานวิจัยแก้ไขข้อบกพร่องตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และเสนออนุมัติโครงร่างงานวิจัย จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยอ่านเอกสารและตรวจสอบความตรงในการอ่านโดยปรึกษากับอาจารย์ผู้สอนในสำนักเรียนพระอภิธรรม และนำมาจัดทำแบบสอบถาม (Questionaire) ก่อนเสนอผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความสอดคล้องของเครื่องมือเพื่อหาความตรงเชิงเนื้อหาของคำถามเป็นรายข้อหลังจากนั้นได้ทำการปรับปรุงเครื่องมือ ทำเป็นแบบสอบถาม และนำแบบสอบถามไปถามผู้เชี่ยวชาญอีก 2 รอบตามเทคนิคเดลฟาย และเมื่อสรุปผลการวิจัยแล้ว นำผลที่ได้ไปสร้างเป็นทฤษฎีการบริหารตามยถากรรม

ขั้นตอนที่ 3 การรายงานผลการวิจัย เป็นขั้นตอนการเสนอร่างรายงานผลการวิจัยเสนอคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุงแก้ไข ข้อบกพร่องตามที่คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์เสนอแนะ จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อขออนุมัติเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ระเบียบวิธีวิจัย

เพื่อให้งานวิจัยครั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์งานวิจัย จึงกำหนดระเบียบวิธีวิจัย ซึ่งประกอบด้วย แผนแบบการวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่างตัวแปรที่ศึกษาเครื่องมือการวิจัย การสร้างเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งมีรายระเอียดดังต่อไปนี้

แผนแบบการวิจัย

เพื่อให้งานวิจัยครั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) ที่มีแผนแบบการวิจัย แบบกลุ่มตัวอย่างเดียวตรวจสอบสภาวการณ์ไม่มีการทดลอง (The one shot, non-experimental case study design) ซึ่งเขียนเป็นแผนผัง (Diagram) ดังนี้

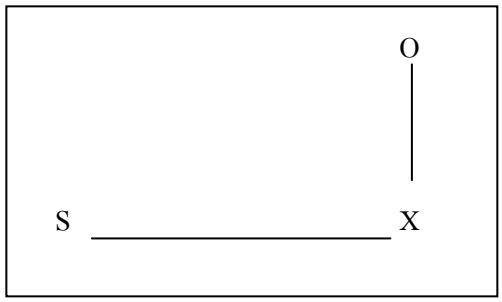

เมื่อ S หมายถึง ตัวอย่างที่ได้จากเลือก
X หมายถึง ตัวแปรที่ศึกษา
O หมายถึง ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา และผู้เชี่ยวชาญทางการบริหารการศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ทางด้านศาสนา และการบริหารการศึกษา กลุ่มตัวอย่างได้จากการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ตามหลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และนำกลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้ให้คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์พิจารณาอีกครั้ง

การดำเนินการวิจัย

1. วิจัยเอกสาร เพื่อศึกษาหลักกรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และเอกสารชั้นรองต่างๆ ในส่วนที่เป็น สัจธรรม และจริยธรรม สัจธรรมศึกษาเรื่องกรรมตามหลักกรรม 12 ที่ชี้ให้เห็นหลักกุศลกรรม และอกุศลกรรม ในส่วนที่เป็นจริยธรรม โดยยึดหลักกุศลกรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ เพื่อนำมาเป็นพฤติกรรมการบริหาร ในการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

1.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับหลักกรรมและการให้ผลของกรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ และเอกสารชั้นรองต่างๆ เพื่อใช้เป็นหลักฐานที่จะนำมาเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ ได้แก่ หลักกรรมและการให้ผลของกรรม (จิต เจตสิก รูป นิพพาน แล้วสรุปลงที่ กรรมจตุกะ)ในส่วนที่เป็นสัจธรรม ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้น(Primary sources) เอกสารชั้นรอง(Secondary sources) ในส่วนที่ใช้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติคือส่วนที่เป็นจริยธรรม ที่จะนำมาใช้เป็นพฤติกรรมการบริหาร ทั้งเอกสารของไทยและของต่างประเทศ และแหล่งข้อมูลดั้งนี้

1.1.1 ข้อมูลที่ต้องการแบ่งเป็นเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง

1) เอกสารชั้นต้นได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย และเอกสารตำราเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริหาร ข้อมูลที่ได้จากการเข้าศึกษาพระอภิธรรม ในสำนักเรียนวัดพระงาม (อารามหลวง) และอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ศึกษาทางไปรษณีย์) และการเข้าศึกษาในระดับดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร

2) เอกสารชั้นรอง ได้แก่ คัมภีร์ในชั้น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา วิสุทธิมัคค์ พุทธธรรม อภิธรรมมัตตสังคหะ อภิธรรมโชติกะ และ หนังสือต่างที่เกี่ยวกับเรื่องกรรม เพื่อศึกษาเกี่ยวกับหลักกรรมและการบริหารควรมีกรรมอย่างไร(มีพฤติกรรมอย่างไร)

1.1.2 แหล่งข้อมูลสำคัญมีดังนี้

1) สำนักเรียนพระอภิธรรมวัดพระงาม(พระอามหลวง) ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาอภิธัมมัตตสังคะ 9 ปริจเฉท และพระอภิธรรมของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย (เรียนทางไปรษณีย์)

2) ห้องสมุดในมหาวิทยาลัยต่างๆ และสถาบันการศึกษาต่างๆ

3) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ และหอสมุดแห่งชาติ

1.1.3 การคัดเลือกเอกสาร ผู้วิจัยจะพิจารณาความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องของเอกสารแต่ละฉบับ ในการพิจารณาด้วยเกณฑ์การพิจารณาตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงพรรณนา ประกอบด้วย 2 เกณฑ์ คือเกณฑ์การพิจารณาภายนอก(External criteria) ซึ่งมุ่งพิจารณาที่มาของเอกสาร ข้อเท็จจริงและหลักฐานที่เชื่อถือได้ และผู้เขียนเอกสารนั้นๆ และเกณฑ์การพิจารณา

ภายใน(Internal criteria) กำหนดกรอบการพิจารณาเกี่ยวกับสาระเนื้อหาเชิงความคิดทางวิชาการ หรือข้อเสนอแนะของเอกสารวิจัยการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) เกณฑ์การพิจารณาภายนอก พิจารณา 4 ประเด็น ดังต่อไปนี้

ก. แหล่งที่มาของเอกสาร เป็นแหล่งปฐมภูมิ และแหล่งที่เชื่อถือได้

ข. ความน่าเชื่อถือของผู้เขียนเอกสาร และสถานภาพของผู้เขียน

ค. ความน่าเชื่อถือของเอกสารและหลักฐาน เป็นเอกสารต้นฉบับหรือได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการเป็นเอกสารฉบับทางการอย่างเชื่อถือได้

ง. วัตถุประสงค์ของเอกสารและเนื้อหาข้อมูลของเอกสารเป็นที่ยอมรับหรือเชื่อถือได้

2) เกณฑ์การพิจารณาภายใน พิจารณา 4 ประเด็น คือ

ก. ผู้เขียนเอกสารนั้น เป็นผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นผู้เชี่ยวชาญ และมีความสามารถในสาระเนื้อหาของเอกสาร หรือหลักฐานนั้น

ข. แหล่งอ้างอิงของเอกสาร หรือหลักฐานเชื่อถือได้หรือไม่

ค. เนื้อหารสาระของเอกสารเป็นผลการศึกษาบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงและปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นไม่มีลักษณะการบิดเบือนความจริง หรือเป็นเพียงความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนหรือผู้ศึกษา

ง . สาระเนื้อหาสื่อความชัดเจน และมีความหมายตรงประเด็นจากเกณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้พิจารณาเอกสารทีละฉบับ และคัดเลือกไว้เพื่อเป็นหลักฐาน ในการวิจัยและใช้เอกสารอื่นๆอีก ซึ่งจะได้อ้างอิง เมื่อใช้เป็นข้อมูลศึกษา

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล(Collectoin Of Data) เป็นการเก็บรวบรวมหรือการได้ข้อมูลมาเพื่อเป็นสิ่งที่ใช้ศึกษาวิจัย โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

1.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ หมายถึง ข้อมูลที่ผู้วิจัยอยู่ในเหตุการณ์ หรือเป็นผู้ประสบกับเหตุการณ์นั้นบันทึกเอง คือผู้วิจัยเข้าไปศึกษาพระไตรปิฎกอภิธัมมัตตสังคะ 9 ปริจเฉท สำนักเรียนพระอภิธรรมวัดพระงาม (พระอามหลวง) และพระอภิธรรมของอภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย (เรียนทางไปรษณี)

1.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิหมายถึง ข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งข้อมูลอีกทอดหนึ่ง การถ่ายทอดหรือให้ข้อมูล ทำได้ด้วยการตีความ หรือให้ความหมายเพิ่มเติมตามวัตถุประสงค์ของการนำเสนอข้อมูล จึงอาจเป็นข้อมูลที่เอนเอียง หรือมีความเป็น อัตตวิสัยของผู้บันทึก หรือทำให้วัตถุวิสัยของเหตุการณ์ผิดแผกไปก็ได้

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป[263]ซึ่งมีขั้นตอนหรือวิธีการย่อย 3 วิธี ดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย(Analytic induction) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เอกสารหรือข้อมูล ที่ได้จากการรวบรวมข้อมูล ที่มีลักษณะเป็นเหตุการณ์ หรือรูปธรรม โดยนำข้อมูลที่ได้มาตีความสรุปเบื้องต้นเพื่อตรวจสอบต่อไป

2) การวิเคราะห์โดยจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) เป็นการแยกข้อมูลเป็นกลุ่มๆ หรือชนิด ตามขอบเขตการวิจัย

3) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเปรียบเทียบข้อมูล(Constant Comparison) คือนำข้อมูลที่ผ่านวิธีการขั้นต้นแล้วมาเปรียบเทียบกันเพื่อหาความสัมพันธ์ เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงหลักการ หรือข้อสรุปเชิงนามธรรม

1.4 การตรวจสอบความเชื่อถือได้ในการอ่านศึกษาวิเคราะห์ ของผู้วิจัย ก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยสุ่มพระอภิธรรม ปริเฉทละ 2 คาถา และคัมภีร์ทางพุทธศาสนา อ่านตีความและสรุปเป็นมโนทัศน์สั้นๆ ทิ้งช่วง 2 สัปดาห์แล้วอ่านวิเคราะห์แบบเดิม แล้วนำสาระสรุปมาเปรียบเทียบกันและนำผลการอ่านวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้น ไปปรึกษาและตรวจสอบกับผู้เชี่ยวชาญทางพระศาสนาว่าการอ่านนั้นได้ความตรงกับหลักอภิธรรมและหลักธรรมทางศาสนาหรือไม่

ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบการอ่าน มีคุณสมบัติพื้นฐานต่อไปนี้

1) มีการศึกษาระดับเปรียญธรรม 9 ประโยคและหรือ

2) มีความรู้ทางพระ อภิธรรม

ผู้เชี่ยวชาญในขั้นตอนนี้ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) เนื่องจากผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาพระอภิธรรม ในสำนักเรียนวัดพระงาม(พระอารามหลวง) จังหวัดนครปฐม เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องกรรม มาทำการวิจัย จึงเลือกผู้เชี่ยวชาญ ที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ดังนี้

1. พระราชปริยัติโมลี(โสภา เขมสรโณ)เปรียญธรรม 9 ประโยค MA.Bali มหาวิทยาลัยปูนา ประเทศอินเดีย รองเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม เจ้าอาวาสวัดพระงาม(พระอารามหลวง)

2. พระมหาวัฒนา จนฺทโชโต เปรียญธรรม 9 ประโยค วัดศรีประวัติ ต.ปลายนา อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ครูสอนพระอภิธรรม สำนักเรียนวัดพระงาม(พระอารามหลวง)

3. พระมหาไกรวรรณ ปุณฺขันธ์ เปรียญธรรม 9 ประโยค พุทธศาสน์มหาบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ครูสอนเปรียญธรรม สำนักเรียนวัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

---

[263] สุภางค์ จันทวานิช, การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ (กรุงเทพฯ,จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย,2535),55.

การวิจัยเรื่องนี้ มีข้อมูล จำนวนมาก ผู้วิจัยศึกษาและดำเนินการเกี่ยวกับข้อมูลที่สำคัญที่หาได้ โดยเน้นคุณค่าประโยชน์ของการนำไปใช้ หรือประโยชน์สำหรับให้ผู้บริหารนำไปปฏิบัติในปัจจุบันและอนาคตมากกว่าการยึดมั่นในความเป็นไปในอดีตที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขได้อีก และการศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับหลักกรรม และการนำหลักกรรมไปใช้ในการประพฤติปฏิบัติของผู้บริหารเป็นตัวแปรสำคัญ และเป็นเกณฑ์การพิจารณา และเป็นขอบเขตการศึกษา

2. การวิจัยอนาคตแบบ เทคนิคเดลฟาย (Delphi technique) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มที่เป็นไปได้และน่าจะเป็น ของการนำหลักกรรมเพื่อให้ผู้บริหารนำไปเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ ในการบริหารจัดการ โดยวิธีการศึกษาวิจัยมีดังนี้

นำผลการวิเคราะห์เอกสาร ในตอนที่ 1 ว่าด้วยหลักกรรม และการให้ผลของกรรม12 โดยแยกให้เห็นตามเหตุปัจจัยว่าเกิดจากเจตสิกที่ประกอบกุศล และเจตสิกที่ประกอบกับอกุศลจิตแล้วเกิดผลอย่างไร ซึ่งเป็นการแจงให้เห็นว่ากรรมทั้งหลายนั้นเป็น กุศล และอกุศล คือ อกุศลจิต12 มหากุศลจิต8 มหัคคกุศลจิต9 ซึ่งเป็นกรรมนิยามเป็นสัจธรรม เป็นไปตามธรรมดาอย่างนั้นไม่ผันแปรได้ เป็นผลที่เกิดขึ้นภายในจิตใจและมีผลต่อจิตใจก่อนแล้วจึงมีผลต่อบุคิกภาพและแสดงผลนั้นออกมาภายนอก และจากนั้นก็นำประโยชน์จากการรู้ความจริงตามธรรมชาตินี้ มาใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ ตามเจตนาแห่งกุศลกรรม ที่พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ไว้ เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความดีความชั่ว(กุศลกรรม อกุศลกรรม) ให้พิจารณา 2 ขั้นตอนคือ 1. พิจารณาในแง่บัญญัติทางสังคม ของวิญญูชนทั้งหลายว่าเกิดผลดี ช่วยให้เกิดประโยชน์สุข แก่สังคม แล้วพิจารณา 2. ในแง่กรรมนิยามว่าบัญญัตินั้นเป็นกุศลเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ บุคลิกภาพ สมรรถภาพคุณภาพของจิต ดีหรือไม่ อีกชั้นหนึ่ง ในการบริหารตามยถากรรมนี้ ควรยึดเอากุศลกรรม เป็นแกนกลางในการพิจารณาบัญญัติและให้ใช้จิตสำนึกที่เกี่ยวกับความดีความชั่วของตนเอง ที่เรียกว่ามโนกรรม และถือมติของผู้รู้คือวิญญูชนเป็นหลักประกอบ นอกนั้นให้พิจารณาผลของกากระทำอันเกิดแก่ตน ผู้อื่น และสังคม มี 5 ข้อคือ

1.ว่าโดยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรม หรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

2.ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือดร้อนหรือไม่เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน

3.ว่าโดยโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียดผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

4.ว่าโดยมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่าการนั้นเมื่อทำแล้วตนเองติเตียนกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

5.ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูทั้งหลาย ตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถือกันไปโดยงมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี

ส่วนที่เป็นจริยธรรมของกรรมใช้แนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ได้ให้ไว้ 7 ข้อ และผู้วิจัยได้นำหมวดธรรมที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการบริหารและสอดคล้องกับหลักจริยธรรมของกรรม 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรม สำหรับใช้เป็นแบบสอบถาม Delphi

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญและเกณฑ์สำหรับพิจารณาคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลของเทคนิคการวิจัยแบบ Delphi Technique คือผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้รอบรู้อย่างดีหรือผู้มีบทบาทสำคัญ และได้ศึกษาประเด็นศึกษาวิจัยมาเป็นเวลานาน คือเป็นบุคคลที่มีศักยภาพสูงและความเป็นผู้นำทางประเด็นที่จะทำการศึกษาวิจัยนั้นๆยินดีให้คำตอบแบบสอบถามอย่างเต็มใจ และให้ความสำคัญแก่การวิจัยว่าเป็นตัวแปรคำตอบที่เกี่ยวข้องด้วยความเชื่อมั่นของข้อมูลที่ได้รับ จะเกิดประโยชน์ในการใช้ศึกษาความน่าจะเป็นไปได้สูงสุดหรือวิเคราะห์/สังเคราะห์แสดงภาพองค์รวมที่มีแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้สูงสุด หรือพึงประสงค์มากที่สุด

ผู้เชี่ยวชาญที่ดีและน่าเชื่อถือได้ ควรมีลักษณะที่มีเกณฑ์บ่งชี้ถึงความเป็นผู้เชี่ยวชาญประเด็นที่จะศึกษาอย่างแท้จริง และมีลักษณะเป็นเอกพันธ์(Homogeneous group) ให้ใช้จำนวน10 - 15 คน แต่ถ้าหากมีความแตกต่างกันมากหรือมีลักษณะวิวิธพันธ์(Heterogeneous group) จะต้องใช้กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามากขึ้น จำนวนของผู้เชี่ยวชาญนี้ โทมัส ที แมคมิลแลน (Thomas T.Macmillan)[264] ได้ศึกษาวิจัยและมีความเห็นว่าจำนวนตั้งแต่ 17 คนขึ้นไป จะเป็นปริมาณกลุ่มตัวอย่าง / ผู้เชี่ยวชาญที่ให้ผลความคลาดเคลื่อน(Error) น้อยที่สุดหรือค่าความคลาดเคลื่อน ≤ 0.02 ในการวิจัยครั้งนี้เลือกไว้ 19 คน

---

[264] ชนิดา รักษ์พลเมือง,อ้างถึงใน อัจริยา วัชราวิวัฒน์, “โครงการวิจัยสมรรถนะบุคลากรสาธารณสุขหน่วยบริการปฐมภูมิเครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี”,2542.

เกณฑ์การคัดเลือกผู้เชียวชาญ

๑) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนา

เป็นเปรียญธรรม 9 ประโยค เป็นเจ้าคณะจังหวัด เป็นเจ้าอาวาส หรือครูใหญ่สำนักเรียน หรือมีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์

๒) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการบริหาร

เป็นผู้บริหาร และหรือเป็นผู้ที่มี การศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหรือพุทธศาสนา

วิธีการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ เนื่องจากการวิจัย เรื่องการบริหารตามยถากรรม นั้นเป็นเรื่องเฉพาะ จำนวนผู้เชี่ยวชาญในเรื่องกรรมจึงมีไม่มากนัก ผู้วิจัยจึงใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่าง แบบเจาะจง(purposive sampling) จากผู้ที่มีคุณสมบัติที่กล่าวมาในข้างต้น โดยให้ ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบการอ่าน และอาจารย์ผู้ควบคุมดุษฎีนิพนธ์ เป็นผู้บอกชื่อผู้เชี่ยวชาญที่จะตอบแบบสอบถาม เดลฟาย และนำรายชื่อทั้งหมดมาหาความถี่ ได้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 19 คน (ดูภาคผนวก ก)

การสร้างแบบสอบถามตามเทคนิคเดลฟาย

การสร้างแบบสอบถามเดลฟาย ได้จัดระบบโครงสร้างคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่กระชับ รัดกุมตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย และมีคำถามที่ดีปริมาณไม่มากหรือน้อยจนเกินไป แสดงให้เห็นโครงสร้างอย่างชัดเจนพอสมควร เพื่อให้ผู้ตอบแบบเห็นภาพรวมและทิศทางในการให้ข้อมูลสร้างเป็นแบบสอบถามปลายเปิดเป็นการถามแบบกว้างๆให้คลุมประเด็นเสนอผู้เชี่ยวชาญ ชุดตรวจสอบการอ่าน พิจารณาข้อคำถามเป็นรายข้อและนำมาปรับปรุงเป็นแบบสอบถาม

แบบสอบถามเดลฟาย รอบแรก เป็นสิ่งที่ได้มาจากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เป็นคำถามเกี่ยวกับภาพองค์รวมของแนวโน้ม ในลักษณะที่ “พึงประสงค์” หรือ “ไม่พึงประสงค์” และโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต รูปแบบคำถามที่ใช้ จึงกำหนดระดับความคิดเห็น แบบมาตรวัดจัดอันดับ จากมากทีค่าสุด จนถึง น้อยที่สุด ด้วยการแทนค่าตัวเลขจาก 5 4 3 2 และ 1 ตามลำดับดังนี้

5	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	มากที่สุด
4	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	มาก
3	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	ปานกลาง
2	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	น้อย
1	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	น้อยมาก

แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอน

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวโน้มของการบริหารตามยถากรรม คือหลักจริยธรรมของกรรมตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ได้ให้ไว้ 7 ข้อ และผู้วิจัยได้นำหมวดธรรมที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการบริหารและสอดคล้องกับหลักจริยธรรมของกรรม 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรม ผู้บริหารควรนำไปใช้ประพฤติปฏิบัติ ในการบริหารการศึกษา ได้ในระดับใด

ตอนที่ 2 หลักการวินิจฉัยความเป็นกุศล อกุศล ที่เป็นกรรมนิยามล้วนและกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับนิยามทางสังคม ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นด้วยกับเกณฑ์นี้ในระดับใด

ตอนที่ 3 จริยธรรมของกรรม 7 ข้อสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริหารทั้ง 4 ข้อคือ ภาวะผู้นำ การตัดสินใจ แรงจูงใจ การติดต่อสื่อสารในระดับใด

แบบสอบถามเดลฟาย รอบสอง เป็นแบบสอบถามที่พัฒนาจากแบบสอบถามเดลฟาย รอบแรก พิจารณาจากผลการวิเคราะห์ค่าของคำตอบที่ได้ในทางสถิติ ปรับแก้ไขคำถามที่ไม่ชัดเจนให้ตรงประเด็นมากขึ้น และได้ตัดคำถามที่มีค่ามัธยฐานปานกลางลงไป และค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ที่มากกว่า 1.5 ออกไป

การตรวจสอบคุณภาพของเรื่องมือวิจัย ได้พิจารณาคุณภาพโดยคณะบุคคลตรวจสอบกรอบคำถาม สัดส่วนและจำนวนคำถามตามวัตถุประสงค์ และความถูกต้องและชัดเจน จากนั้นได้ขอผู้เชี่ยวชาญพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง การตรวจสอบรอบสอง ได้พิจารณาจากค่าสถิติที่ได้จากข้อมูลรอบสอง ตรวจสอบเปรียบเทียบค่าสถิติ คือ ค่าสถิติระหว่างพิสัยควอไทล์(Interquartile Range) การรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเดลฟายทั้ง 2 รอบ ดังนี้

การรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามเดลฟาย ผู้วิจัยรวบรวมข้อคิดเห็นวิเคราะห์อย่างละเอียดและนำมาสังเคราะห์ให้เป็นประเด็น โดยตัดข้อมูลที่ซ้ำซ้อนออก เพื่อนำไปสร้างเป็นแบบสอบถามในรอบต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการดำเนินการประมวลข้อมูลทางสถิติด้วย สูตรการคำนวณหาค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ พิจารณาความถี่ของอนาคตภาพที่พึงประสงค์ และ ไม่พึงประสงค์ ค่ามัธยฐาน และค่าฐานนิยม ของโอกาสที่จะเกิดขึ้นหรือเป็นจริง

สำหรับเกณฑ์วิเคราะห์ค่ามัธยฐาน(Median) แปรความหมายได้ดังนี้

4.50-5.00	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	มากที่สุด
3.50-4.49	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	มาก
2.50-3.49	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	ปานกลาง
1.50-2.49	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	น้อย
1.00-1.49	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	น้อยมาก

เกณฑ์ความเป็นไปได้หรือโอกาสที่จะเกิดขึ้น พิจารณาในระดับปานกลาง มาก และมากที่สุด คือค่าคะแนนมัธยฐาน ตั้งแต่ 2.50 - 5.00

เกณฑ์ความสอดคล้องของความคิดเห็นของข้อมูล พิจารณาจากค่าคะแนนระหว่างพิสัยควอไตล์ที่หนึ่งและที่สาม ที่มีค่าคะแนนเท่ากับ 1.50 หรือน้อยกว่า และค่าคะแนนความต่างระหว่างฐานนิยม กับมัธยฐาน ที่มีค่า 1.00 หรือน้อยกว่า หมายถึงผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นสอดคล้องกัน

จากการพิจารณารอบ 2 ได้พิจารณาเลือกข้อคำถามที่มีคำตอบมีความสอดคล้องและโอกาสที่จะเกิดขึ้นในอนาคต กับภาพอนาคตทั้งพึงประสงค์ และไม่พึงประสงค์ตามเกณฑ์กับข้อคำถามที่ต้องการคำตอบยืนยันอีกครั้งหนึ่ง และได้นำเป็นแบบคำถามเดลฟาย รอบ2 ที่แสดงค่าคะแนนภาพรวมของคำตอบทั้งหมด

การวิเคราะห์ทางสถิติของแบบสอบถามเดลฟาย รอบ2ใช้เกณฑ์ความเป็นไปได้และความสอดคล้อง รวมทั้งค่าร้อยละของภาพอนาคตที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ ที่พบว่ามีความแตกต่างที่ชัดเจนมากกว่ารอบแรก

เกณฑ์เทียบระดับความคิดเห็น

เกณฑ์ความสอดคล้องของความคิดเห็นเกี่ยวกับคำตอบหรือข้อมูลที่ได้รับ คือค่าคะแนนระหว่างพิสัยพิสัยควอไตล์ที่หนึ่งและที่สาม ที่มีค่าคะแนนเท่ากับหรือน้อยกว่า 1.50 และค่าคะแนนความต่างระหว่างฐานนิยมกับมัธยฐาน ที่มีค่าคะแนนเท่ากับหรือน้อยกว่า 1.00

ส่วนเกณฑ์ความเป็นไปได้หรือโอกาสที่จะเกิดขึ้นในอนาคต กำหนดใช้เกณฑ์คะแนนมัธยฐาน ที่มีค่าตั้งแต่ 2.50-5.00 หรือค่าคะแนนเทียบความคิดเห็นระดับ ปานกลาง ถึง มากที่สุด

บทที่ 4

ผลการค้นคว้า และวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูล เสนอเป็น 3 ตอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

ตอนที่ 1 หลักกรรมตามคัมภีร์ทางพุทธศาสนา กระบวนการเกิดของกรรมและกรรม 12

ตอนที่ 2 หลักจริยธรรมของกรรมที่นำมาใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารตามยถากรรม

ตอนที่ 3 ความเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อหลักจริยธรรมของกรรมตามหลักธรรมที่ผู้บริหารควรนำไปใช้ในการบริหารตามยถากรรม

ตอนที่ 1. กรรมตามคัมภีร์ทางพุทธศาสนา กระบวนการเกิดของกรรม และกรรม 12

ชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยขันธ์ 5 ย่อลงแล้วเหลือ 2 คือ รูป นาม

1. รูปมี 28 คือ มหาภูตรูป 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และอุปาทายรูปหรือรูปที่สืบเนื่องมาจากมหาภูตรูป มี 24

2. เวทนา คือ การเสวยอารมณ์ สุข ทุกข์ เฉยๆ

3. สัญญา คือการกำหนดได้หมายรู้ จำได้ รู้ว่าคืออะไร

4. สังขาร อภิธรรมแบ่งเจตสิกออกเป็น 52 คือเวทนา สัญญา สังขาร 50

5. วิญาณ คือ จิต 89 ดังนี้ อกุศล 12 กุศล 21 วิบาก 36 กิริยา 20

สังขารขันธ์ มีทั้งฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว และส่วนที่เป็นกลางๆ จะปรากกออกมาปฏิบัติการโดยถูกเจตนาที่เป็นหัวหน้าหรือตัวแทนเลือกชัดจูงออกมา หรือจัดแจง มอบหมายหน้าที่ให้ช่วยกันทำการปรุงแต่งแสดงออกหรือการกระทำทาง กาย วาจา ใจ เกิดเป็นกรรม คือการกระทำ การพูด การคิดในกรณีนี้สังขารจะถูกจัดประเภทเสียใหม่ ให้สอดคล้องกับบทบาทของมัน โดยแบ่ง ตามทางหรือทวารที่แสดงออก เป็นกายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร เรียกตามชื่อตัวแทนว่า กายสัญเจตนา วจีสัญญเจตนา และมโนสัญญเจตนา หรือเรียกตามงานที่แสดงออกมา เรียกว่า กรรม 3คือกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ซึ่งทำให้เกิดกรรม2 คือกุศลกรรมและอกุศลกรรม

กรรม 12 คือการกระทำทางกาย วาจา ใจ โดยมีเจตนาในการกระทำ กรรม12 แบ่งเป็น 3 หมวดๆละ 4 ดังนี้

1. กรรมให้ผลตามเวลา คือ กรรมให้ผลในปัจจุบัน กรรมให้ผลชาติหน้า กรรมให้ผลชาติต่อๆไป กรรมให้ผลแล้วหรือให้ผลไม่ได้แล้วก็อโหสิกรรม

2. กรรมให้ผลตามหน้าที่ คือชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด กรรมสนับสนุน กรรมบีบคั้น กรรมตัดรอน

3. กรรมตามลำดับการให้ผล คือกรรมหนัก กรรมเคยชิน กรรมใกล้ตาย กรรมเล็กน้อย

ฐานที่เกิดของกรรม คือภพที่ให้ผล

1. อกุศล คือ อกุศลกรรมบถ 10 ย่อมเกิดในนรก เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน
2. กามาวจรกุศล เช่นบุญกิริยา 10 ย่อมเกิดในกามสุคติภพ 7 คือมนุษย์1 เทวดา6
3. รูปาวจรกุศลกรรม รูปฌาน 5 เกิดในรูปภพ คือ รูปพรหม 16
4. อรูปาวจร อรูปาวจร หรืออรูปฌาณ4 เกิดในอรูปภพ คือ อรูปพรหม 4

ตอนที่ 1 กรรมและกระบวนการเกิดของกรรม2 กรรม 3 กรรม12

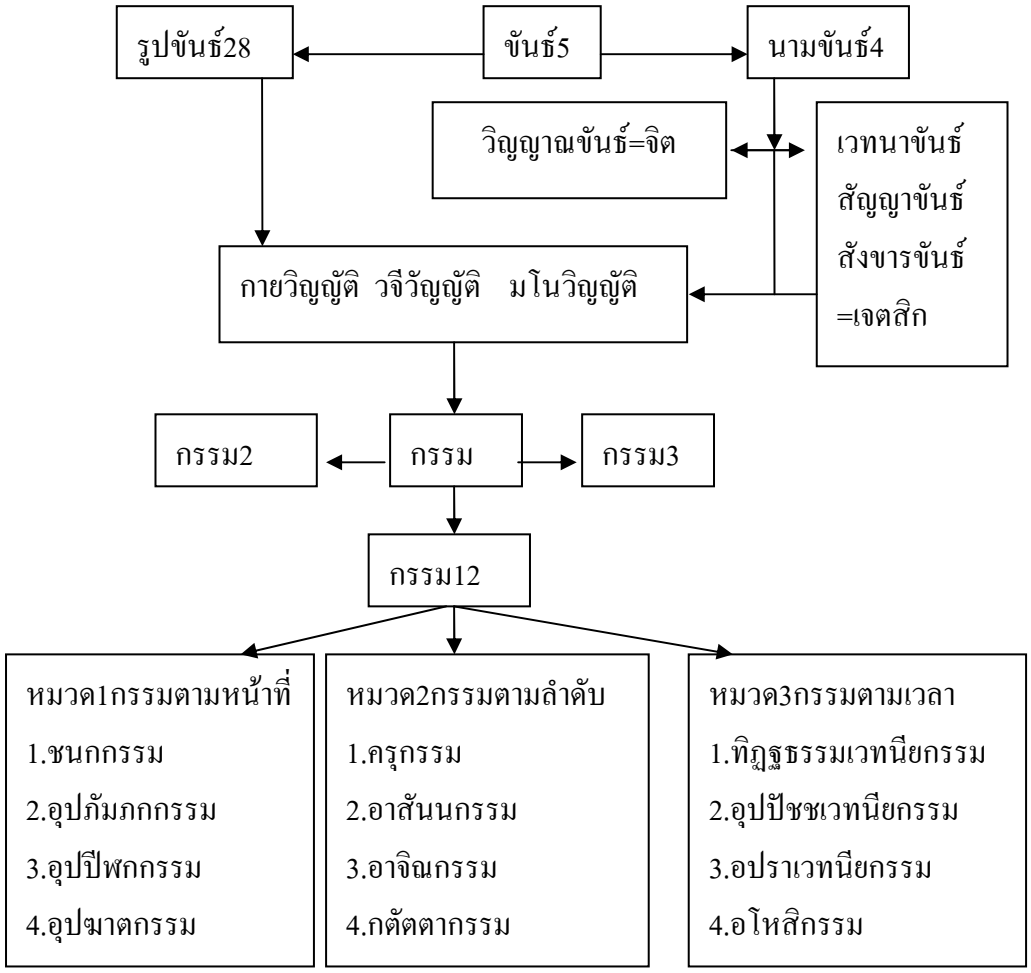

แผนภูมิที่ 16 กรรมและกระบวนการเกิดของกรรม2 กรรม 3 กรรม12

1. **รูป** ตามแนวอภิธรรมแบ่งรูปเป็น 28 อย่าง คือ

1) มหาภูตรูป 4 (เรียกง่าย ๆ ว่า ธาตุ 4) คือ ปฐวีธาตุ (สภาพที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่) อาโปธาตุ (สภาพ ที่ ดึงดูดซาบซึม) เตโชธาตุ (สภาพที่แผ่ความร้อน) วาโยธาตุ (สภาพที่สั่นไหว)

2) อุปาทายรูป (รูปอาศัยหรือรูปที่สืบเนื่องมาจากมหาภูตรูป) 24 คือ ประสาททั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย (จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา และกาย) อารมณ์ 4 คือ รูป เสียง กลิ่น รส (รูปะ สัททะ คันธะ รสะ; โผฏฐัพพะ ไม่นับเพราะตรงกันกับ ปฐวี เตโช และวาโย) ความเป็นหญิง (อิตถินทรีย์) ความเป็นชาย (ปุริสินทรีย์) ที่ตั้งของจิต (หทัยวัตถุ) การแสดงให้รู้ความหมายด้วยกาย (กายวิญญัติ) การแสดงให้รู้ความหมายด้วยวาจา (วจีวิญญัติ) ชีวตินทรีย์ ช่องว่าง (อากาศ) ความเบาของรูป (รูปสฺส ลหุตา) ความอ่อนหยุ่นของรูป (รูปสฺสมุทุตา) ภาวะที่ควรแก่การงานของรูป (รปสฺส กมฺมญฺญตา) ความเจริญหรือขยายตัวของรูป (รูปสฺส อุปจย) การสืบต่อของรูป (รูปสฺส สนฺตติ) ความเสื่อมตัว(ชรตา) ความสลายตัว(อนิจฺจตา) และอาหาร(หมายถึง โอชา); พึงสังเกตว่า คำว่า “หทัยวัตถุ” ซึ่งแปลกันว่าหัวใจ และถือว่าเป็นที่ทำงานของจิตนั้น เป็นมติในคัมภีร์รุ่นหลัง ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก

2. **เวทนา** *แบ่งเป็น 3* คือ สุข (ทางกายหรือทางใจก็ตาม) ทุกข์ (ทางกายหรือทางใจก็ตาม) อทุกขมสุข (ไม่ทุกข์ไม่สุข คือ เฉย ๆ บางทีเรียกว่า อุเบกขา); อีอย่างหนึ่ง *แบ่งเป็น 5* คือ สุข(ทางกาย) ทุกข์ (ทางกาย) โสมนัส(เสียใจ) อุเบกขา (เฉยๆ); *แบ่งตามทางที่เกิดเป็น 6* คือ เวทนาเกิดจากสัมผัสทางจักขุ ทางโสตะ ทางฆานะ ทางชิวหา ทางกาย และทางมโน

3. สัญญา แบ่งเป็น 6 ตามทางแห่งการรับรู้ คือ

1. รูปสัญญา ความหมายรู้รูป เช่นว่า ดำ แดง เขียว ขาว เป็นต้น
2. สัททสัญญา ความหมายรู้เสียง เช่นว่า ดัง เบา ทุ้ม แหลม เป็นต้น
3. คันธสัญญา ความหมายรู้กลิ่น เช่นว่า หอม เหม็น เป็นตน
4. รสสัญญา ความหมายรู้รส เช่นว่า หวาน เปรี้ยว ขม เค็ม เป็นต้น
5. โผฏฐัพพสัญญา ความหมายรู้สัมผัสทางกายเช่นว่า อ่อน แข็ง หยาบละเอียด ฯ
6. ธัมมสัญญา ความหมายรู้อารมณ์ทางใจ เช่นว่า งาม น่าเกลียด เที่ยง ไม่เที่ยง

4. สังขาร ตามหลักอภิธรรม แบ่งเจตสิกเป็น 52 อย่าง ถ้าเทียบกับการแบ่งแบบขันธ์ 5 เจตสิกก็ได้แก่ เวทนา สัญญา และสังขารทั้งหมด คือในจำนวนเจตสิก 52 นั้น เป็นเวทนา 1 เป็นสัญญา 1 ที่เหลืออีก 50 อย่างเป็นสังขารทั้งสิ้น สังขารขันธ์ จึงเท่ากับเจตสิก 50 อย่าง ซึ่งแยกย่อยได้ดังนี้

1) อัญญสมานาเจตสิก (เจตสิกที่เข้าได้ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว) 11 (นับครบมี 13 เพราะเวทนาและสัญญาเป็นเจตสิกหมวดนี้ แต่ไม่เป็นสังขาร จึงตัดออกไป) คือ

(1) สัพพจิตตสาธารณเจตสิก5 (เจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง) คือ ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา (สมาธิ) ชีวิตินทรีย์ มนสิการ (จำนวนเดิมมี 7 ทั้งเวทนา กับสัญญา)

(2) ปกิณณกเจตสิก 6 (เกิดกับจิตได้ทั่ว ๆ ไป ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว แต่ไม่ตายตัว) คือ วิตก วิจาร อธิโมกข์ (ความปักใจ) วิริยะ ปีติ ฉันทะ

2) อกุศลเจตสิก (เจตสิกที่เป็นอกุศล) 14 คือ

(1) อกุศลสาธารณเจตสิก4 (เกิดกับจิตที่เป็นอกุศลทุกดวง) โมหะ อหิริกะ อโนตตัปปะ และอุทธัจจะ

(2) ปกิณณกอกุศลเจตสิก10 (เกิดกับจิตที่เป็นอกุศลแต่ไม่ตายตัวทุกครั้ง) คือ โลภะ ทิฏฐิ มานะ โทสะ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ ถีนะ มิทธะ และวิจิกิจฉา

3) โสภณเจตสิก (เจตสิกดีงาม คือ เกิดกับจิตที่เป็นกุศลและอัพยากฤต) มี 25 คือ

(1) โสภณสามธารณเจตสิก19 (เกิดกับจิตดีงามทุกดวง) คือ ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ อโลภะ อโทสะ (= เมตตา) ตัตรมัชฌัตตตา (บางทีเรียกอุเบกขา) กายปัสสัทธิ (ความสงบแห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา (ความคล่องแคล่วแห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตปาคุญญตา กายุชุกตา (ความซื่อตรง แห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตุชุกตา

(2) ปกิณณกโสภณเจตสิก6 (เกิดกับจิตฝ่ายดีงาม แต่ไม่ตามตัวทุกครั้ง) คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ (รวมเรียก วีรตีเจตสิก 3) กรุณา มุทิตา (เรียกรวมกันว่า อัปปมัญญาเจตสิก 2) และปัญญา

ในพระสูตร สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรคเล่มที่17 ข้อ116 หน้า74 ตามปกติ ท่านแสดงความหมายของสังขารว่า ได้แก่เจตนา 6 หมวด คือ รูปสัญเจตนา สัททสัญเจตนา คันธสัญเจตนา รสสัญเจตนา โผฏฐัพพะสัญเจตนา และธรรมสัญเจตนา แปลว่า เจตน์จำนงหรือความคิดปรุงแต่งเกี่ยวกับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์

5. วิญญาณ แบ่งตามทางที่เกิดเป็น 6 คือ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ (แปลตามแบบว่า ความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ);

ตามแนวอภิธรรม เรียกวิญญาณขันธ์ทั้งหมดว่า “จิต” และจำแนกจิตออกไปเป็น 89 หรือ 121 ดวงคือ

ก.จำแนกตามภูมิ หรือระดับของจิต เป็นกามาวจรจิต54 รูปาวจรจิต15 อรูปาวจรจิต12 โลกุตตรจิต 8 (แยกพิสดารเป็น 40)

ข.จำแนกโดยคุณสมบัติเป็น อกุศลจิต 12 กุศลจิต 21 (พิสดารเป็น 37) วิบากจิต 36 (พิสดารเป็น 52) กิริยาจิต 20

ความสัมพันธ์ระหว่างขันธ์ที่ทำให้เกิดกรรม

ขันธ์ทั้ง 5 อาศัยซึ่งกันและกัน รูปขันธ์เป็นส่วนกาย นามขันธ์ทั้งสี่เป็นส่วนใจ มีทั้งกายและใจจึงจะเป็นชีวิต กายกับใจทำหน้าที่เป็นปกติและประสานสอดคล้องกัน ชีวิตจึงจะดำรงอยู่ได้ด้วยดี ตัวอย่าง เช่น กิจกรรมของจิตใจ ต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับโลก ซึ่งเกิดขึ้นได้ด้วยอาศัยอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งต้องกาย ผ่านเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น และกายอารมณ์ทั้งห้าก็ดี ตา หู จมูก ลิ้น กายก็ดี ต่างก็เป็นรูปธรรมอยู่ในรูปขันธ์ คือ เป็นฝ่ายกาย อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะพูดเน้นด้านจิตใจโดยถือกายเป็นเสมือนอุปการณ์สำเร็จรูปที่สร้างขึ้นมารับใช้กิจกรรมของจิตใจ ถือว่าจิตใจเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมของชีวิต มีความกว้างขวาง ซับซ้อนและลึกซึ้งมาก เป็นที่ให้คุณค่าและความหมายแก่ชีวิต และเกี่ยวข้องโดยตรงกับพุทธธรรม

นามขันธ์ 4 มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและส่งอิทธิพลเป็นปัจจัยแก่กัน การเกิดขึ้นของนามขันธ์ทั้งสี่เหล่านั้น ตามปกติจะดำเนินไปตามกระบวนธรรมดังนี้

“เพราะผัสสะ (ตา หู ฯลฯ + รูป เสียง ฯลฯ + วิญญาณ) เป็นปัจจัย การเสวยอารมณ์ (เวทนา) จึงมี; บุคคลเสวยอารมณ์ใด ย่อมหมายรู้อารมณ์นั้น (สัญญา), หมายรู้อารมณ์ใด ย่อมตริตรึกอารมณ์นั้น (สังขาร).....”

ตัวอย่าง : นาย ก. ได้ยินเสียงระฆังกังวาน(หู + เสียง + วิญญาณทางหู)รู้สึกสบายหูสบายใจ (เวทนา)หมายรู้ว่าเป็นเสียงไพเราะ ว่าเป็นเสียงระฆัง ว่าเป็นเสียงระฆังอันไพเราะ (สัญญา) ชอบใจ เสียงนั้น, อยากฟังเสียงนั้นอีก, คิดจะไปตีระฆังนั้น, อยากได้ระฆังนั้น, คิดจะไปซื้อระฆังอย่างนั้น, คิดจะลักระฆังใบนั้น ฯลฯ (สังขาร) “ตามหลักไตรวัฏฏ์ (ในปฏิจจสมุปบาท) จัดเวทนา สัญญา และวิญญาณ เป็นวิบาก สังขารเป็นกรรม อนึ่งสังขารที่จัดเป็นกรรมนั้น ท่านหมายเอาเฉพาะในเวลาที่เจตนานำหน้าออกปฏิบัติการเท่านั้น ส่วนเครื่องปรุงแต่งทั้งหลาย (ในฝ่ายสังสารวัฏฏ์) ท่านจัดเป็นกิเลส”

ในกระบวนธรรมนั้น เวทนามีบทบาทสำคัญมาก อารมณ์ใดให้เวทนา สัญญาก็มักกำหนดหมายอารมณ์นั้น ยิ่งให้สุขเวทนามาก ก็จะกำหนดหมายมาก และเป็นแรงผลักดันให้คิดปรุงแต่งทำการต่าง ๆ เพื่อให้ได้เสวยสุขเวทนานั้นมากขึ้น ความเป็นไปอย่างนี้ เรียกได้ว่าเป็นกระบวนธรรมง่าย ๆ พื้น ๆ เบื้องต้น เป็นแบบสามัญหรือแบบพื้นฐาน ในกระบวนธรรมนี้ เวทนาเป็นตัวล่อและชักจูงใจเหมือนผู้คอยเสนอให้เอาหรือไม่เอาหรือหลีกเลี่ยงอะไร สัญญาเหมือนผู้สะสมเก็บ

ข้อมูลหรือหรือวัตถุดิบ สังขารเหมือนผู้นำเอาข้อมูลหรือวัตถุดิบนั้นไปใช้ปรุงแปรตระเตรียมทำการ วิญญาณเหมือนเจ้าของงานใครจะทำอะไรคอยรับรู้ไปหมด เป็นทั้งผู้เปิดโอกาสให้มีการทำงานและเป็นผู้รับผลของการทำงาน (คัมภีร์วิสุทธิมัคค์ เป็นต้น เปรียบเทียบว่า รูปเปรียบเหมือนภาชนะ เวทนาเหมือนโภชนะ สัญญาเหมือนกับข้าว สังขารเหมือนผู้ปรุงอาหาร วิญญาณเหมือนผู้บริโภค; หรือรูปเหมือนเรือนจำ เวทนาเหมือนการลงโทษ สัญญาเหมือนโทษ สังขารเหมือนเจ้าหน้าที่ผู้ลงโทษ วิญญาณเหมือนนักโทษ)

ในกระบวนธรรมนี้ มีความซับซ้อนอยู่ในตัว มิใช่ว่าเวทนาจะเป็นตัวชักจูงผลักดันขันธ์อื่นฝ่ายเดียว ขันธ์อื่นก็เป็นปัจจัยแก่เวทนา เช่น เสียงดนตรี เสียงเพลงเดียวกัน คนหนึ่งได้ยินแล้วสุขสบายชื่นใจอีกคนหนึ่ง รู้สึกบีบคั้นใจเป็นทุกข์ หรือคนเดียวกันนั่นแหละ สมัยหนึ่งได้ยินแล้วสุขสบายชื่นใจ อีกคนหนึ่ง รู้สึกบีบคั้นใจเป็นทุกข์ หรือคนเดียวกันนั่นแหละ สมัยหนึ่งได้ยินแล้วเป็นสุข ล่วงไปอีกสมัยหนึ่งได้ยินแล้วเป็นทุกข์ หลักทั่วไปคือ ของที่ชอบ ของที่ตรงกับความปรารถนา ความต้องการ เมื่อได้ประสบก็เป็นสุข ของไม่ชอบขัดความปรารถนา เมื่อได้ประสบก็เป็นทุกข์ ในกรณีเช่นนั้น สังขาร คือความชอบ ไม่ชอบ ปรารถนา เกลียดกลัวเป็นต้น เป็นตัวปรุงแต่งเวทนาอีกกต่อหนึ่ง แต่ที่กล่าวอย่างนี้ความจริงมีสัญญาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยในตัว คือสังขารปรุงแต่งสัญญาไว้แล้วกลับมามีอิทธิพลต่อเวทนาตัวอย่างที่อาจจะชัดกว่า เช่น เคยเห็นคนที่รักที่นิยมชมชอบทำอากัปกิริยาบางอย่าง ก็กำหนดหมายเอาไว้ว่าอย่างนี้สวย น่ารัก เห็นกิริยาอาการบางอย่างของบางคนแล้วไม่ชอบ กำหนดหมายไว้ว่าอย่างนี้ น่าหมั่นไส้ (สัญญา) ต่อมาเห็นกิริยาอย่างที่นิยมหมายไว้ว่า สวย น่ารัก หรืออย่างที่หมายไว้ว่าน่าชัง น่าหมั่นไส้ ก็สบายตาชื่นใจหรือเดือดร้อนตาบีบคั้นใจ (เวทนา) แล้วชอบหรือโกรธ (สังขาร) ไปตามนั้น, ที่ซับซ้อนยิ่งกว่านั้น เช่น งานบางอย่างหรือการเล่าเรียนบางอย่าง เป็นสิ่งยากลำบาก หากลำพังจะต้องทำหรือเล่าเรียนขึ้นมาโดด ๆ แล้ว ก็จะต้องเกิดทุกขเวทนา แล้วก็ส่งผลต่อไปให้ไม่อยากทำไม่อยากเรียนแต่หากมีเครื่องล่อมาให้ ก็อาจกลับสนใจและตั้งใจทำตั้งใจเรียนต่อไปได้ เครื่องล่อนี้อาจเป็นเวทนาที่เป็นสุขในปัจจุบัน เช่น วิธีการที่ให้สนุกสนานบันเทิงเป็นต้น หรืออาจเป็นสิ่งซับซ้อนเนื่องด้วยการกำหนดหมายเกี่ยวกับสุขเวทนาในอนาคต เช่น รางวัล ความสำเร็จของงาน ประโยชน์แก่ชีวิตตนแก่ผู้อื่นหรือแก่ส่วนรวม เป็นต้น แล้วแต่จะปรุงด้วยสังขารฝ่ายใด เช่น ด้วยตัณหา ด้วยมานะ หรือด้วยปัญญา เป็นอาทิ ซึ่งจะส่งผลสะท้อนกลับมาทำให้การทำงาน หรือการเรียนนั้น เกิดมีความหมาย มีค่ามีความสำคัญขึ้นแก่ผู้ทำหรือผู้เรียน แล้วแต่งให้เขากลับได้รับสุขเวทนาในขณะที่เรียนหรือทำงานนั้นด้วยแม้อาจมีทุกขเวทนาทางกาย แต่ภายในใจมีสุขเวทนาเป็นโสมนัสอาบอยู่ทำให้เล่าเรียนหรือทำงานนั้น แข็งขันต่อไป; เมื่อระฆังโรงเรียนกังวานขึ้นในเวลาเย็น นักเรียนทั้งหลายได้ยิน (วิญญาณ) รู้สึกเรื่อย ๆ ต่อเสียงนั้น (เวทนา) เพราะชินชาอยู่ทุกวัน ต่างก็รู้กำหนด

หมายว่าเป็นสัญญาณเลิกเรียน (สัญญา) เด็กคนหนึ่งดีใจ (สุขเวทนา + สังขาร) เพราะจะได้เลิกเรียน ไม่ต้องนั่งปวดเมื่อยและจะได้ไปเล่นสนุกสนาน (สัญญาซ้อน), เด็กอีกคนหนึ่งเสียใจ (ทุกขเวทนา + สังขาร) เพราะจะต้องหยุดบทเรียนอันมีคุณค่า ขาดประโยชน์อันพึงได้ หรือ เพราะจะต้องกลับไปพบกับผู้ปกครองที่แสนจะน่ากลัว (สัญญาซ้อน); โดยนัยนี้กระบวนธรรมตลอดสายเริ่มแต่วิญญาณที่รับรู้เป็นต้นไป จึงล้วนสัมพันธ์กันเป็นเหตุปัจจัยซับซ้อน ร่วมเสริมสร้างบุคลิกภาพและกำหนดชะตาชีวิตของแต่ละบุคคลให้เป็นไปต่าง ๆ และให้แตกต่างจากกันและกันใน กระบวนธรรมนี้สังขารนั่นแหละเป็นตัวปรุงแต่ง และสังขารนั้น ซึ่งมีเจตนาเป็นตัวแทน ก็คือชื่อตัว หรือชื่อที่เรียกกันในครอบครัว ของคำว่ากรรม ดังนั้น กรรมซึ่งเป็นชื่อประจำตำแหน่งหรือชื่อที่ออกงานของสังขาร จึงถูกกล่าวขวัญถึงอย่างเป็นผู้มีบทบาทอันสำคัญยิ่งว่า “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ต่าง ๆ ออกไป คือ ให้ทรามและให้ประณีต” “หมู่สัตว์เป็นไปเพราะกรรม”

กรรม 12

หมวด1 กรรมตามหน้าที่

1.ชนกกรรม หน้าที่ของ ชนกกรรม คือ

1. ทำให้วิบากจิต และกรรมชรูป ได้แก่ สัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นได้ใน ปฏิสนธิกาล ชนกกรรมที่นำสัตว์ให้เกิดได้นี้ ส่วนมากเป็นกรรมที่ครบองค์แห่งกรรมบถ ถ้าเป็นอกุศลกรรมบถก็นำเกิดในอบายภูมิ ถ้าเป็นกุศลกรรมบถก็เกิดในสุคติภูมิ

2. ทำให้วิบากจิต และกรรมชรูป พร้อมทั้งกรรมปัจจยอุตุชรูปเกิดขึ้นใน ปวัตติกาล ได้แก่ อวัยวะน้อยใหญ่ ตลอดจนการได้เห็น ได้ยินเป็นต้น ของสัตว์ทั้งหลายที่ปรากฏขึ้นภายหลังการเกิดจนกระทั่งถึงแก่ความตายตลอดทั้งวิมานอันเป็นที่อยู่ของเทวดา ของพรหม หรือไฟ และเครื่องทรมานสัตว์นรก อันเป็นกรรมปัจจยอุตุชรูปก็เกิดด้วยอำนาจชนกกรรมเหมือนกัน

ชนกกรรมที่ทำให้วิบากจิต กรรมชรูป และกรรมปัจจยอุตุชรูปเกิดได้ในปวัตติกาลนี้จะเป็นกรรมที่ครบองค์แห่งกรรมบถหรือไม่ก็ตาม ย่อมนำเกิดได้ทั้งสิ้น

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดชนกกรรมคือเจตนาเจตสิกที่ประกอบจิตที่เป็นกุศลจิต และ อกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของชนกกรรมได้แก่ อกุศลจิต 12 (โลภะ 8 โทสะ2 โมหะ 2) และ โลกียกุศล 17 (มหากุศล8 รูปาวจรกุศล5 อรูปาวจรกุศล 4) รวม 29

2.อุปภัมภกกรรมอุปถัมภกกรรมนี้มีหน้าที่ช่วยอุดหนุนการให้ผลของกรรรมอื่นๆ อยู่ 3 ประการ คือ

1. ช่วยอุดหนุน ชนกกรรม ที่ยังไม่มีโอกาสให้ผล ให้มีโอกาสส่งผล

2. ช่วยอุดหนุน ชนกกรรม ที่กำลังมีโอกาสให้ผล ให้มีกำลังในการส่งผลยิ่งขึ้น

3. ช่วยอุดหนุนแก่ รูป-นาม ที่เป็นวิบากของชนกกรรมให้เจริญขึ้น และตั้งยู่ได้นาน

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดอุปถัมภกกรรมคือเจตนาเจตสิกที่ประกอบจิตที่เป็นกุศลจิต และอกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของชนกกรรมได้แก่ อกุศลจิต 12 (โลภะ 8 โทสะ2 โมหะ 2) และ มหากุศลจิต8 รวม 20 ดวง

3.อุปปีฬิกกรรม เป็นกรรมที่มีหน้าที่เบียดเบียนกรรมอื่นที่มีสภาพตรงข้ามกับตน และเบียดเบียนรูปนามที่เกิดจากชนกกรรมอื่น

การเบียดเบียนของอุปปีฬิกกรรมนี้ จึงมีหน้าที่ 3 ประการ คือ

1)เบียดเบียนชนกกรรมอื่นมิให้มีโอกาสได้ส่งผล

2)เบียดเบียนชนกกรรมอื่นที่มีโอกาสส่งผลอยู่แล้ว ให้มีกำลังลดน้อยลง

3)เบียดเบียนรูปนามที่เกิดชนกกรรมอื่นนั้น

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดชนกกรรมคือเจตนาเจตสิกที่ประกอบจิตที่เป็นกุศลจิต และ อกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของชนกกรรมได้แก่ อกุศลจิต 12 (โลภะ 8 โทสะ2 โมหะ 2) และ มหากุศล8 รวม 20 ดวง

4.อุปฆาตกรรมนี้ เป็นกรรมชนิดที่ตัดกรรมอื่นๆอย่างเด็ดขาดเมื่อตัดกรรมใดแล้ว กรรมนั้นไม่สามารถส่งผลให้เกิดขึ้นได้เลยตลอดไป และถ้าตัดวิบากของกรรมนั้นย่อมหมายถึง ร่างกายหรืออวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของผู้นั้นย่อมเสียไปจนตลอดชีวิต หรือไมก็ตัดชีวิตของผู้นั้นให้สิ้นไป อุปฆาตกรรมมีหน้าที่ 2 ประการ

1 ตัดชนกกรรมอื่นๆ เพื่อมิให้โอกาสส่งผลตลอดไป(กมฺมนฺตรำอุปฆาตกำ)

2. ตัดรูปนามที่เกิดจากชนกกรรมนั้นให้สูญเสีย(กมฺมนิพฺพตฺตขนฺสนฺตาน อุปฆาตก)

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดชนกกรรมคือเจตนาเจตสิกที่ประกอบจิตที่เป็นกุศลจิต และ อกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของชนกกรรมได้แก่ อกุศลจิต 12 (โลภะ 8 โทสะ2 โมหะ 2) และ กุศลจิต 21 (มหากุศล8 รูปาวจรกุศล5 อรูปาวจรกุศล 4 มรรคจิต 4) มรรคจิต 4 ตัดกรรมไม่ให้เกิดอีกจึงไม่เป็นกรรม เหลือ 17 ดวง รวม 29 ดวง

หมวดที่2 กรรมตามลำดับ

1.ครุกรรม ครุกรรมนี้มีทั้งอกุศลครุกรรม และกุศลครุกรรม เมื่อรวมประเภทของครุกรรมแล้วมี 3ประเภท คือ

1) นิยตมิจฉาทิฏฐิกรรม ได้แก่ ความเห็นผิดจากความเป็นจริงที่เป็นกรรมหนัก และให้ผลแน่นอนในลำดับแห่งจุติ

2) ปัญจานันตริยกรรม ได้แก่ การกระทำ 5 ประการที่เป็นกรรมหนัก และให้ผลแน่นอนในลำดับแห่งจุติ

3) มหัคคตกุศล ได้แก่ ฌานสมบัติ 8 หรือ 9 จัดว่า เป็นกรรมหนักที่ให้ผลแน่นอนในลำดับแห่งจุติ

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดครุกรรมกรรม คือเจตนาเจตสิกที่ประกอบจิตที่เป็นอกุศลจิต และกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของครุกรรมกรรมได้แก่ อกุศลจิต 12 (โลภะ 8 โทสะ2 โมหะ 2) และ โลกียกุศล 17 (มหากุศล8 รูปาวจรกุศล5 อรูปาวจรกุศล 4) รวม 29 ดวง

2.อาสันนกรรม การกระทำ หรือการระลึกถึงสิ่งดีหรือไม่ดีก็ตามในเวลาใกล้จะตาย ชื่อว่าเป็น อาสนฺนกมฺม มีอำนาจนำให้เกิดผลได้ด้วยกันทั้งสิ้น

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดอสัณนกรรมคือ เจตนาเจตสิก ที่ประกอบจิตที่เป็นกุศลจิต และอกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของชนกกรรมได้แก่ อกุศลจิต 12 (โลภะ 8 โทสะ2 โมหะ 2) และ (มหากุศล8) รวม 20 ดวง

3.อาจิณณกรรม คือกรรมที่ได้กระทำอยู่เสมอเป็นนิจ ดังวจนัตถะว่า อาจียติ “ปุนปฺปุนำ กริยตีติ = อาจิณฺณำ” แปลความว่า กรรมอันใดที่บุคคลพึงสั่งสมไว้บ่อยๆ

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดอาจิณณกรรมคือเจตนาเจตสิกที่ประกอบจิตที่เป็นกุศลจิต และอกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของชนกกรรมได้แก่ อกุศลจิต12 (โลภะ 8 โทสะ2 โมหะ 2) และ มหากุศล8 รวม 20 ดวง

4.กฏัตตากรรม คือกรรมที่ได้ทำไปแล้ว เป็นกรรมอย่างสามัญ ไม่เข้าถึงขั้นเป็นครุกรรม อาสันนกรรม หรืออาจิณณกรรม เป็นกรรมเล็กๆน้อยๆผู้ที่กระทำมิได้มีความตั้งใจกระทำอย่างเต็มที่

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดกัฏตตากรรมคือจิตเจตนาเจตสิกที่ประกอบที่เป็นกุศลจิต และอกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของชนกกรรมได้แก่ อกุศลจิต12 (โลภะ 8 โทสะ2 โมหะ 2) และ มหากุศล8 รวม 20 ดวง

หมวด3 กรรมตามเวลาที่ให้ผล

1. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม เป็นกรรมที่ให้ผลในปัจจุบันชาติ สภาพอันพึงประจักษ์ได้ในภพนี้ ชื่อว่า ทิฏฐธรรมะ ไดแก่อัตภาพที่ปรากฏในปัจจุบันภพนี้

ผลอันพึงได้เสวยในอัตภาพที่ปรากฏแห่งภพนี้มีกรรมนั้น ฉะนั้นกรรมที่มีผลอันพึงได้เสวยในอัตภาพที่ปรากฏแห่งภพนี้ ได้แก่อกุศลกรรม และมหากุศลกรรมเจตนาที่ชวนะดวงที่ 1 ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมมี 2 อย่างคือ 1) ให้ผลภายใน 7 วัน 2) ให้ผลหลังจาก 7 วันให้ผลไม่ได้ อโหสิกรรม

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดทิฏฐธรรมเวทนียกรรมคือเจตนาเจตสิกที่ประกอบจิตที่เป็นกุศลจิต และ อกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของชนกกรรมได้แก่ อกุศลจิต 12 (โลภะ 8 โทสะ2 โมหะ 2) โลกียกุศล 17 (มหากุศล8 รูปาวจรกุศล5 อรูปาวจรกุศล 4) รวม 29 ดวง ส่วนโลกุตรกุศล 8 นั้นตัดวัฏฏะไม่มีการเกิดอีกจึงไม่เป็นกรรม

2.อุปัชชเวทนียกรรม เป็นกรรมที่ส่งผลให้ได้รับในภพที่ 2 คือภพที่ติดต่อกันกับปัจจุบันภพ หรือภพที่ได้เข้าถึงติดต่อกันไม่มีระหว่างคั่นที่ใกล้ที่สุดกับปัจจุบันภพนั้นชื่อว่า อุปปัชชะ ได้แก่ภพที่ 2 ” ให้ผลไม่ได้ อสิกรรม ฉะนั้นกรรมนั้นชื่อว่า อุปปัชชเวทนียกรรม ได้แก่ เจตนาในอกุศลชวนะ และมหากุศลชวนะดวงที่ 7

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดอุปปัชชเวทนียกรรมคือเจตนาเจตสิกที่ประกอบจิตที่เป็นกุศลจิต และ อกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของชนกกรรมได้แก่ อกุศลจิต12 (โลภะ 8 โทสะ2 โมหะ2) โลกียกุศล 17 (มหากุศล8 รูปาวจรกุศล5 อรูปาวจรกุศล 4) รวม 29 ดวง ส่วนโลกุตรกุศล 8 นั้นตัดวัฏฏะไม่มีการเกิดอีกจึงไม่เป็นกรรม

3.กรรมที่ชื่อว่า อปราปริยเวทนียกรรมนี้ได้แก่ เจตนาที่อย่ในชวนะดวงที่ 2 ถึงดวงที่ 6 คือ ชวนะที่อยู่ตรงกลาง 5 ดวง เมื่อมีโอกาสส่งผลแล้ว ย่อมส่งผลได้เรื่อยๆไป ไม่มีการเป็นอโหสิกรรม จนกว่าผู้นั้นจะถึงซึ่งปรินิพพานจึงเป็นอโหสิกรรม

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดอปราปริยเวทนียกรรมคือเจตนาเจตสิกที่ประกอบจิตที่เป็นกุศลจิต และ อกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของชนกกรรมได้แก่ อกุศลจิต 12 (โลภะ 8 โทสะ2 โมหะ 2) โลกียกุศล 17 (มหากุศล8 รูปาวจรกุศล5 อรูปาวจรกุศล 4) รวม 29 ดวง

4.อโหสิกรรม เป็นกรรมที่ยังไม่ได้ให้ผล เป็นกรรมที่ยังไม่ได้ให้ผล เป็นกรรมที่ ไม่มีผล หรือเป็นกรรมที่จะไม่ให้ผล

ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร

มโนกรรมที่ทำให้เกิดอปราปริยเวทนียกรรมคือเจตนาเจตสิกที่ประกอบจิตที่เป็นกุศลจิต และ อกุศลจิต จิตเหล่านี้ทำให้เกิดกุศลกรรมและอกุศลกรรม ฐานที่เกิดของชนกกรรมได้แก่ อกุศลจิต12 (โลภะ8 โทสะ2 โมหะ2)โลกียกุศล17(มหากุศล8 รูปาวจรกุศล5 อรูปาวจรกุศล4) รวม 29ดวง แผนภูมิกรรม 17 แยกเป็น 3 หมวดๆละ 4 ข้อต่อไปนี้

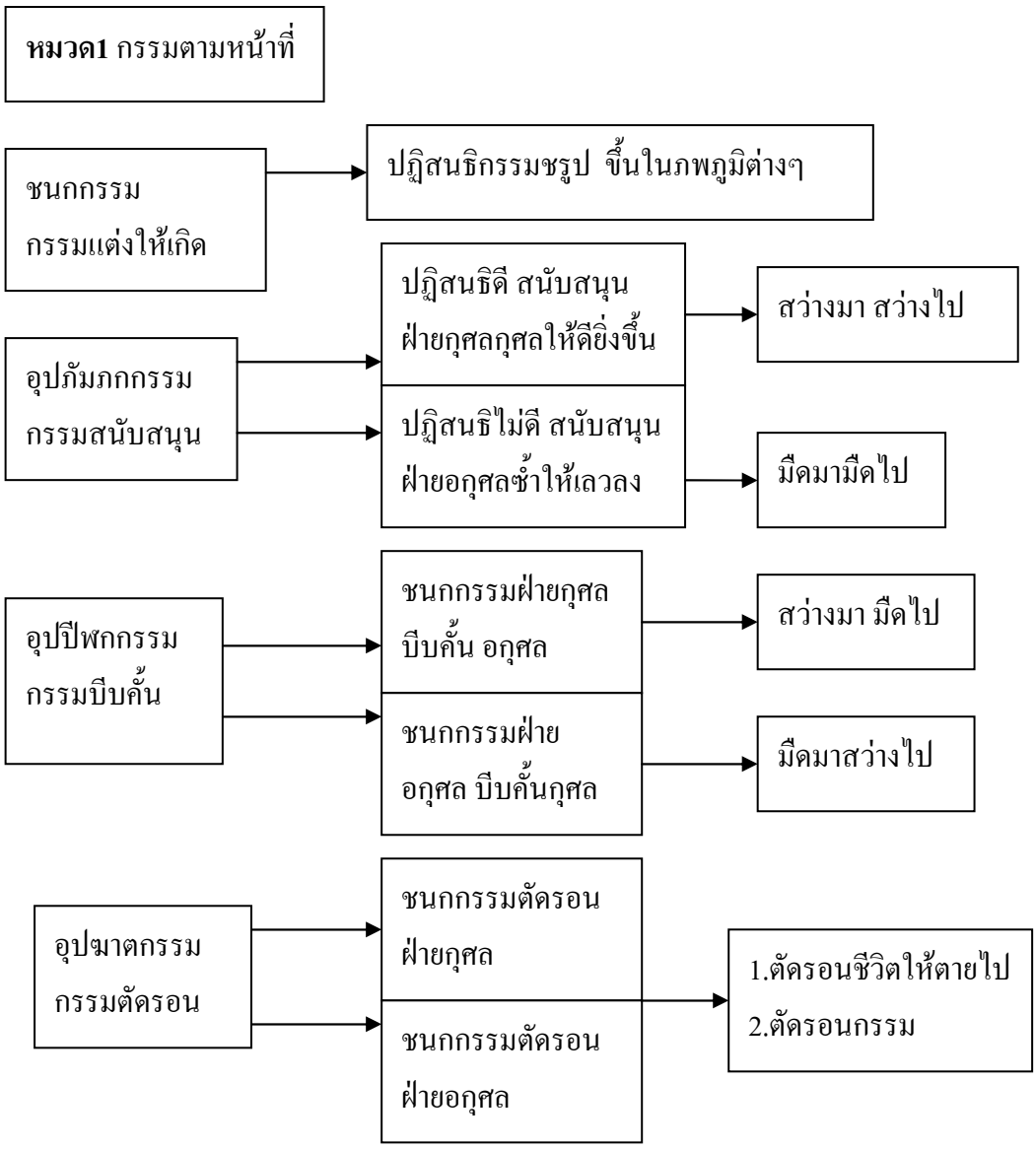

แผนภูมิที่ 17 หมวดที่ 1 กรรมให้ผลตามหน้าที่

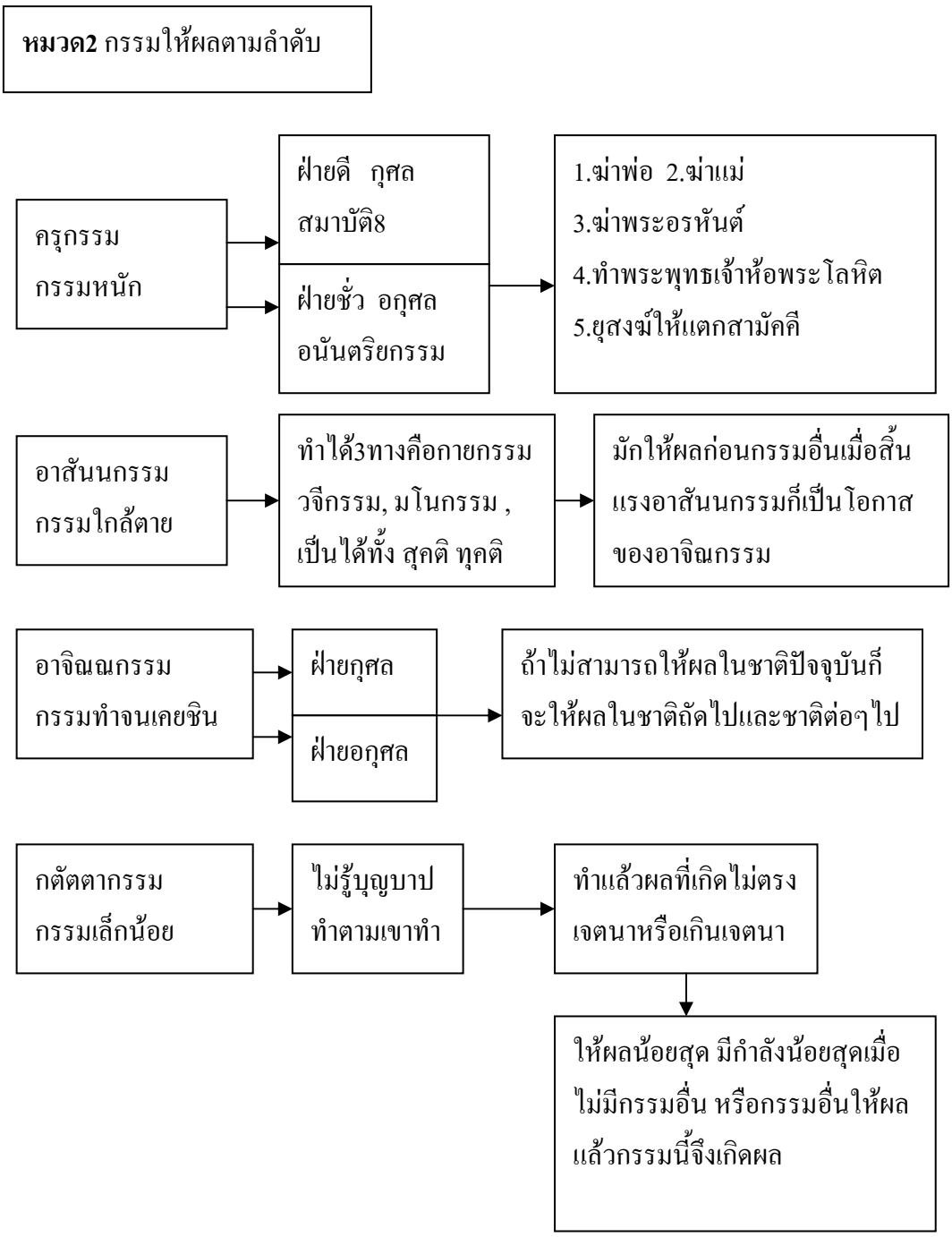

แผนภูมิที่ 18 หมวดที่ 1 กรรมให้ผลตามลำดับ

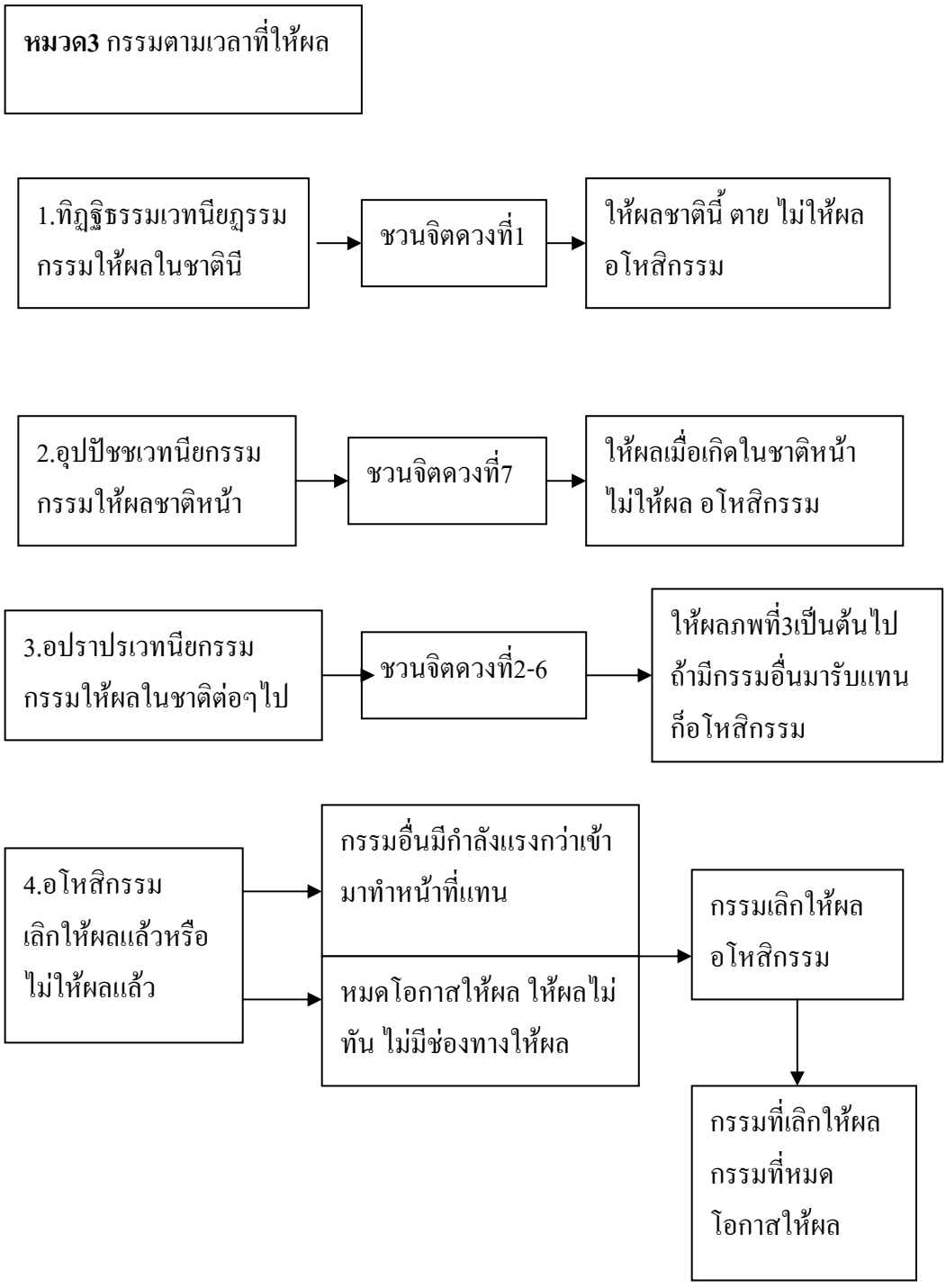

แผนภูมิที่ 19 หมวดที่ 1 กรรมให้ผลตามเวลา

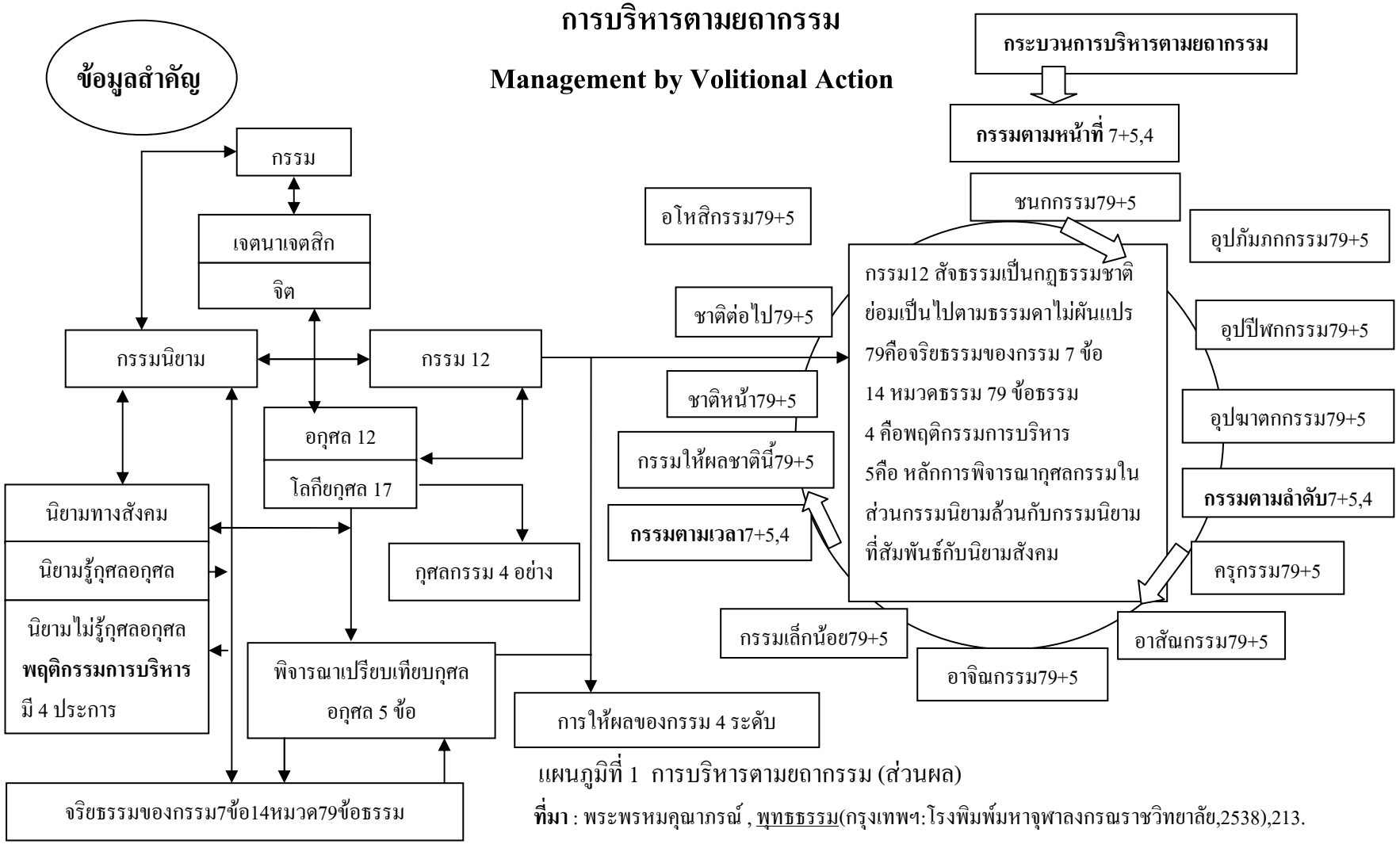

แผนภูมิที่ 1 การบริหารตามยถากรรม (ส่วนผล)

ที่มา : พระพรหมคุณาภรณ์ , พุทธธรรม(กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2538),213.

ตอนที่ 2 หลักจริยธรรมของกรรมที่นำมาใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารตามยถากรรม

การบริหารตามยถากรรม Management By Volitional Action เป็นการบริหารพฤติกรรมมนุษย์ ตามยถากรรม โดยศัพท์ตามพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ปี2551 หน้า 327 หมายถึง “ตามกรรม” คือเป็นไปตามกรรมดี กรรมชั่วที่ทำ ในพระไตรปิฎกพบสัก2 แห่ง คือในรัฐปาลสูตร มชฺฌิมนิกาย มชฺฌิมปณฺณาสก เล่มที่ 13 ข้อ 449 หน้า 409 และ ในอัยยิกาสูตร สฬายตฺตนิกาย สคาถวคฺค ส่วนในภาษาไทยมีความหมายเพี้ยนไปมาก คือแล้วแต่จะเป็นไป เรื่อยเปื่อย เลื่อยลอยไร้จุดหมาย ตามลมตามแล้ง ซึ่งเป็นความหมายที่ตรงข้ามกับความหมายที่แท้จริง และยถากรรมตาม หนังสือพุทธธรรม ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) หน้า 71 ได้ให้ความหมาย ตามยถากรรม Volitional Action ว่า คือแล้วแต่มนุษย์จะทำเอาตามวิสัยแห่งเหตุปัจจัย กฎธรรมชาติย่อมเป็นกลางๆ จะให้เป็นอย่างไรก็แล้วแต่จะทำเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างนั้นขึ้น การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ดีขึ้น จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ว่าจะสร้างความเจริญทางวัตถุ หรือทางนามธรรม ตั้งแต่ทำคนโง่ให้ฉลาด จนถึงทำบุถุชนให้เป็นพระอรหันต์ แก้ไข กลับตัว ปรับปรุงตนเองทุกอย่าง สุดแต่จะเข้าใจเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างนั้น แล้วสร้างเหตุปัจจัยนั้นขึ้น ยถากรรมนี้ นำไปสร้างเป็นจริยธรรมของกรรม ในการวิจัยครั้งนี้ การบริหารตามยถากรรมจึงใช้จริยธรรมของกรรม ตามที่ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต)ท่านได้ประมวลมาจากบาลีทั้งหลายแล้วสรุปเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติที่วางไว้เป็นแกนกลางในเรื่องกรรม 7 ข้อ ตามความหมายของยถากรรม โดยบัญญัตินี้ รู้ความเป็นกุศล อกุศล ในการวิจัยครั้งนี้ใช้กรรม 12 เป็นกระบวนการกระทำดี ชั่ว และการให้ผลของการกระทำนั้น และในการประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลดีหรือกุศลกรรมตามกรรม12นั้น ผู้วิจัยได้นำหลักจริยธรรมทั้ง7ข้อ ที่เป็นไปตามแนวกุศลกรรม และได้นำหมวดธรรมต่างๆ ที่เป็นแนวประพฤติปฏิบัติที่ดีในการดำเนินชีวิต ตามแนวทางของธรรมนูญชีวิต มาเป็นแนวปฏิบัติให้สอดคล้องกับหลักจริยธรรมทั้ง 7ได้ 14หมวดธรรม79 ข้อธรรม ซึ่งเป็นการยกตัวอย่างให้เห็นจริยธรรมของกรรมเท่านั้น เมื่อ กาลเวลา บุคคล สถานที่ สถาณการณ์เปลี่ยนไป วิญญูชนใดเห็นว่าควรใช้ธรรมข้อใดมาใช้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติก็ใช้ได้ตามสมควร โดยใช้จริยธรรมของกรรม7ข้อเป็นแกน ใช้การพิจารณาความเป็นกุศลอกุศล 5ข้อ และผลที่เกิด 4ข้อ เป็นเกณฑ์การพิจารณา จึงเรียกว่าการบริหารตามยถากรรม

คุณค่าทางจริยธรรมของกรรม ในแง่ของสภาวะ หรือตัวกฎธรรมชาติ ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้กรรม 12 แสดงให้เห็นเหตุและผลของการกระทำกรรม คือให้วางใจในกฎธรรมชาติว่า กฎธรรมชาติย่อมเป็นกลางๆ จะให้เป็นอย่างไรก็แล้วแต่จะทำเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างนั้นขึ้น

กรรม 12 มี 3 หมวดๆ ละ 4 ข้อต่อไปนี้

หมวดที่1 กรรมโดยหน้าที่

1. ชนกกรรม ทำกรรมดีย่อมให้เกิดมาเป็นมนุษย์โง่ ฉลาด พิการ สมบูรณ์ ในปฏิสนธิกาลในปวัติกาล เช่นเป็นครู ตำรวจ พ่อค้า โจรผู้ร้าย คนดี คนเลว จน รวย และความเป็นไปในขณะมีชีวิตอยู่ตามกรรมดีชั่วที่กระทำ

2. อุปัตภัมภกกรรม กรรมสนับสนุน คือหนุนชนกกรรม ฝ่ายดีหนุนให้ดียิ่งๆขึ้นไป ฝ่ายชั่ว หนุนให้ลำบากยากเข็ญมากขึ้น และอยู่ได้นาน

3. อุปปีฬกกรรม กรรมบีบคั้น เบียดเบียนชนกกรรมอื่นให้มีกำลังลดลง ฝ่ายดี ได้รับการพิจารณาให้ได้ 2 ขั้นมีเหตุขัดขวาง เลยได้ ขั้นครึ่ง ฝ่ายชั่ว กระทำผิดไม่ได้เลื่อนขั้น ผู้บังคับบัญชาเห็นกรรมดี มีเหตุอันควรลดหย่อนจึงได้เลื่อนขั้น

4. อุปฆาตกกรรม กรรมตัดรอน ฝ่ายชั่ว เช่นชนกกรรมให้เกิดเป็นผู้บริหาร กระทำการผิดพลาดถูกลดตำแหน่งเป็นสายผู้สอน ฝ่ายดี ไม่ได้เป็นครูแต่เป็นคนเก่งศิลปะสอนเด็กจนชนะเลิศระดับโลกหลายรางวัล จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นครูศิลปะ

หมวด 2 กรรมโดยลำดับ

1. ครุกรรม กรรมหนัก คือกรรมที่มีผลแรงทั้งดีและชั่ว ฝ่ายชั่ว เช่นลอบปรงพระชนเจ้าฟ้ามหากษัตริย์ ยุยงให้คนในประเทศแตกแยก ก่อปฏิวัติฆ่าฟันคนตายทั้งประเทศ ผู้ค้ายาเสพติดรายใหญ่ข้ามชาติ ได้รับผลชั่วก่อนกรรมอื่น ฝ่ายดี จนเป็นที่ยอมรับทั่วโลก ได้รับรางวัลโนเบลแข่งขันชนะเลิศระดับโลก อย่างนี้ก็ได้รับผลดีก่อน

2. อาจิณณกรรม กรรมทำบ่อยๆ จนเคยชิน ทั้งดีชั่ว จนรู้ทั่วไปว่าใครเป็นคนทำกรรมนั้นคนทั่วไปจำได้ระลึกถึงการกระทำนั้นตลอดและส่งผลดี ชั่วให้ปรากฏ

3. อาสันนกรรม กรรมใกล้ตาย คือเมื่อถึงเหตุการณ์สำคัญที่ต้องตัดสิน ความดีชั่วนั้นได้ปรากฏให้เห็นเสียก่อน เช่นลังเลว่าจะให้ 2 ขั้นดีไหม ความดีที่เคยทำปรากฏขึ้นเช่นมีการประกาศผล ว่าได้เป็นครูดีเด่นแห่งชาติปีนี้ ก็ได้ 2 ขั้นไปเลยเป็นต้น

4. กรรมเล็กน้อยๆ ไม่ได้ตั้งใจโดยตรง แต่เกิดผลดีชั่วขึ้น เช่น ครูสอนวิชาการงานฯ ผู้ปกครองมารอรับนักเรียนได้ฟังนำไปปฏิบัติจนสร้างเป็นอาชีพได้

หมวด 3 กรรมตามเวลาที่ให้ผล

1. กรรมให้ผลในชาตินี้ การกระทำนั้นมีเจตนาแรงกล้า ปัจจัยที่ทำนั้นได้มาบริสุทธิ์ ทำกับผู้มีอำนาจวาสนาสูง เช่นในรอบปีมีการพิจารณางบประมาณ ผู้มีอำนาจเห็นสมควร และมีสมบัติ 4คือ คติสมบัติ กาลสมบัติ อุปธิสมบัติ ปโยคสมบัติ ประกอบด้วย ก็ได้งบประมาณนั้นเลย ถ้าไม่ได้เช่นมีวิบัติ 4เข้ามาเป็นปัจจัย ผลคือ อโหสิกรรมคือยกเลิกเป็นต้น

2. กรรมให้ผลในชาติหน้า มีผลการกระทำไว้เด่นชัดเหนือกว่าใคร เช่นปีหน้าจะมีโครงการอย่างนี้ คนผู้นี้ต้องได้ผลแน่นอน แต่ถ้าปีหน้าไม่ได้ก็อโหสิกรรมคือยกเลิกกันไปเป็นต้น

3. กรรมให้ผลในชาติต่อๆไป เช่นทำดีชั่วแล้ว ติดตาตรึงใจคนทั่วไปไม่อาจลืม กรรมนั้นติดตัวไปให้ปรากฏตลอด คอยส่งเสริม หรือบีบคั้นตลอดไป

4. อโหสิกรรม คือกรรมนั้นให้ผลแล้ว หรือกรรมนั้นไม่สามารถให้ผลได้อีก

กรรม 12 ทั้ง 3 หมวด 12 ข้อนั้นเป็นกระบวนการดำเนินไปตามธรรมดาของกรรมทั้งดีและชั่ว คือเริ่มตั้งแต่ กรรมแต่งให้เกิด จนถึง อโหสิกรรม ตามกุศล อกุศลที่ได้ทำไว้ เพื่อให้เกิดผลดีหรือ กุศลกรรมคือ ผลสำเร็จในการบริหารจัดการ จึงนำหลักจริยธรรมของกรรม 7 ข้อ (มรรค 8 หรือ โสภณเจตสิก) นำมาขยายโดยใช้หลักการดำเนินชีวิตที่ดีตามธรรมนูญชีวิต ได้ 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรม มาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติของผู้บริหาร ซึ่งแทรกอยู่ในกระบวนการของกรรม12 ในแต่ละข้อ หรือแต่ละหมวด หรือรวมทั้ง 12 ข้อเพื่อให้เกิดผลดีในการบริหาร เนื่องจากถ้านำจริยธรรมของกรรมไปแทรกไว้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติในแต่ละข้อของกรรม12 ก็จะเกิดตัวแปรมากมาย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้การสรุปกรรม12 ทั้ง 3 หมวด ๆละ4 แล้ว ถ้าผู้บริหารนำหลักจริยธรรมของกรรม 7 ข้อ 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรมซึ่งเป็นหลักแห่งกุศลกรรม และพิจารณาในแง่ที่เป็นกรรมนิยามล้วนและกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับนิยามทางสังคม 5 ข้อ แล้วจะเกิดผลดีหรือผลสำเร็จในการบริหารในระดับใดตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

เมื่อเห็นเหตุผลว่าทำกรรมทั้ง 12 แล้วโดยกุศล อกุศลแล้ว เกิดผลอย่างไรแล้วผู้บริหารควรมีพฤติกรรมต่อไปนี้ เพื่อให้เกิดผลดีในการบริหาร

เป็นผู้มีเหตุผล

1. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผลรู้จักมองเห็นการกระทำและผลของการกระทำ ตามแนวแห่งเหตุผล ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ การวิจัยครั้งนี้ใช้ อุบาสกธรรม 5 สัปปุริสธรรม 7

ต้องลงมือทำ

2.ให้เห็นว่า ความสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ

จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม

ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการอ้อนวอนเซ่นสรวงต่อปัจจัยภายนอก การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือ นารถธรรม 10 อิทธิบาท 4

ทำอย่างไร

3. รับผิดชอบต่อตนเองโดยการเว้นชั่ว รับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการทำดีต่อเขา การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือ กุศลกรรมบถ 10 บุญกิริยาวัตถุ 10

ทุกคนมีสิทธิตามธรรมชาติที่เท่าเทียมกัน ในการทำดี ชั่ว

4. บุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนให้ดีขึ้นไปได้โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนเลวลง หรือให้ดีขึ้นให้ประเสริฐกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆคน การวิจัยครั้งนี้ใช้ 1หมวดธรรมคือ บุพนิมิตแห่งมรรค 7

เครื่องมือวัดความดี ชั่ว

5. คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความดี ชั่วของมนุษย์โดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติชั้นวรรณะ การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ4

ภูมิหลัง สภาพปัจจุบันปัญหา เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผน

6. กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะปรับปรุงแก้ไข วางแผน สร้างความเจริญ ก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง การวิจัยครั้งนี้ใช้ 3หมวดธรรมคือ สมบัติ 4 อธิปไตย 3 อปริหานิยธรรม7

ไม่ประมาท ใช้กฎแห่งกรรมเป็นข้อเตือนใจในอนาคต

7. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนทั่วไป ว่าทุกสิ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือ โลกธรรม 8 อภิมหาปัจจเวกขณ์ 4

รวม 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรม

ทางจริยธรรมของกรรม คือการถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจในสภาพและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย หรือรู้ธรรมชาติแล้วนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ เพื่อนำมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ หรือหลักการบริหารตามยถากรรม โดยจริยธรรม ของกรรมในแง่ที่สัมพันธ์กับ ตัวกฎซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ มีทั้งหมด 7 ข้อ และผู้วิจัยได้ประยุกต์หลักจริยธรรมของกรรมทั้งหมดตามหลักธรรมนูญชีวิตในแง่คุณค่าคือ เป็นบัญญัติทางสังคม ที่รู้ว่าสิ่งที่บัญญัตินี้เป็นกุศลได้ 14 หมวดธรรม79 ข้อธรรม มีรายละเอียดดังนี้

1.เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองการกระทำและผลของการกระทำตามแนวทางแห่งเหตุปัจจัย การเป็นเหตุเป็นผลเป็นเหตุปัจจัยกันไม่เชื่องมงายตื่นข่าวลือ

ก. ชาวพุทธต้องมีความเข้มแข็งตั้งมั่นอยู่ในหลักการคือต้องมี อุบาสกธรรม 5 ต่อไปนี้

1. มีศรัทธา เชื่อประกอบด้วยปัญญา ไม่งมงาย มั่นในพระรัตนตรัย ไม่หวั่นไหว ไม่แกว่งไกว ถือธรรมเป็นใหญ่และสูงสุด

2. มีศีล นอกจากตั้งอยู่ในศีล 5 และสัมมาอาชีพแล้ว ควรถือศีลอุโบสถตามกาล เพื่อพัฒนาตนให้มีชีวิตและความสุข พึ่งพาวัตถุน้อยลง ลดการเบียดเบียน และเกื้อกูลแก่ผู้อื่นได้มากขึ้น

3. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม มุ่งหวังผลจากการกระทำด้วยเรี่ยวแรงเพียรพยายามตามเหตุผล ไม่ตื่นข่าวเล่าลือโชคลางเรื่องขลังมงคล ไม่หวังผลจากการขออำนาจดลบันดาล

4. ไม่แสวงหา พาหิรทักขิไณย์ ไม่ไขว้คว้าเขตบุญขุนคลังผู้วิเศษศักดิ์สิทธิ์นอกหลักพุทธศาสนา

5. ขวนขวายในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ใส่ใจริเริ่มและสนับสนุนกิจกรรมการกุศล ตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือประพฤติตนเป็นคนดี

ข. คนสมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นคนเต็มคน ผู้สามารถนำหมู่ชนและสังคม ไปสู่สันติสุขและความสวัสดี มีธรรม หรือคุณสมบัติ 7 ประการต่อไปนี้

1. ธัมมัญญุตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติกิจหน้าที่และการดำเนินกิจการต่างๆรู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่นรู้ว่า ตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่ และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนี้เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุด คือรู้เท่าทันกฎธรรมดา หรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

2. อัตถัญญุตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมาย และความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำรู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุผลถึงอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่งฐานะ การงานอย่างนั้นๆ ดังนี้เป็นต้นตลอดจนขั้นสูงสุด คือรู้ความหมายของคติธรรมดา และเป็นประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

3. อัตตัญญุตา รู้ตน คือรู้ตามจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และทำการต่างๆให้สอดคล้องถูกจุด ทีจะสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

4. มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ คือรู้จักพอดี เช่นรู้จักประมาณในการบริโภคในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดี ในการพูดการปฏิบัติและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพื่อผลดีที่แท้จริงที่พึงต้องการ โดยมิใช่เพียงเพื่อเห็นแก่ความพึงพอใจ ชอบใจหรือเอาแต่ใจของตนแต่ความพอดีแห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลายที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา

5. กาลัญญุตา รู้กาล คือรู้เวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่นรู้ว่า เวลาไหน ควรทำอย่างไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้เหมาะกับเวลา ให้ถูกเวลา ตลอดจนรูจักกะเวลาและวางแผนการใช้เวลาอย่างได้ผล

6. ปริสัญญุตา รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุม รู้จักชุมชน รู้จักการอันควรประพฤติปฏิบัติ ในถิ่นที่ชุมนุม และต่อชุมชนนั้นว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกิริยาอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ๆ เป็นต้น

7. ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล คือรู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้นใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักและที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คติอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำ สั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น

ธรรม 7 ข้อนี้ เรียกว่า สัปปุริสธรรม แปลว่า ธรรมของสัปปุริสชน คือคนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์

2. ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ

จึงต้องพึ่งตน และทำความเพียรพยายาม

ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลจากการอ้อนวอนเซ่นทรวงต่อปัจจัยภายนอก

หลักความประพฤติในการพึ่งตนเองได้คือ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้ พร้อมที่จะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหา หรือเป็นภาระแก่หมู่คณะ หรือหมู่ญาติ ด้วยการประพฤติธรรมสำหรับสร้างที่พึ่งแก่ตนเอง เรียกว่านาถกรณธรรม 10 ประการคือ

1. ศีล ประพฤติดีมีวินัย คือดำเนินชีวิตโดยสุจริต ทั้งกายวาจา มีวินัย และประกอบสัมมาอาชีพ

2. พาหุสัจจะ ได้ศึกษาสดับมาก คือ ศึกษาเล่าเรียนสดับตรับฟังมาก อันใดเป็นสายวิชาของตน หรือตนศึกษาศิลปวิทยาใด ก็ศึกษาให้ช่ำชอง มีความเข้าใจกว่างขวางลึกซึ่ง รู้ชัดเจนและใช้ได้จริง

3. กัลยาณมิตตา รู้จักคบคนดี คือกัลยาณมิตร รู้จักเลือกเสวนาเข้าหาที่ปรึกษาหรือผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี เลือกสัมพันธ์เกี่ยวข้องและถือเยี่ยงอย่างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ซึ่งจะทำให้ชีวิตเจริญงอกงาม

4. โสวจัสสตา เป็นคนที่พูดกันง่าย คือ ไม่ดื้อรั้นกระด้าง รู้จักรับฟังเหตุผลข้อเท็จจริง พร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตน

5. กิงกรณีเยสุ ทักขตา ขวนขวยกิจของหมู่ คือเอาใจใส่ธุระและกิจการของชน ร่วมหมู่คณะ ญาติ เพื่อนพ้อง และของชุมชน รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองหาวิธีดำเนินการที่เหมาะสม ทำได้จัดได้ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

6. ธรรมกามตา เป็นผู้ใคร่ธรรม คือรักธรรมชอบศึกษาค้นคว้าสอบถามความรู้ หาความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟัง สร้างความรู้สึกสนิทสนมสบายใจ ชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษาและร่วมสนทนา

7. วิริยารัมภะ มีความเพียรขยัน คือมีความขยันมั่นเพียร พยายามหลักละความชั่ว ประกอบความดี บากบั่นก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ละเลยย่อท้อทอดทิ้งธุระหน้าที่

8. สันตุฏฐี มีสันโดษรู้จักพอดี คือยินดีพอใจในลาภ ผลงานและผลสำเร็จต่างๆ ที่ตนสร้างหรือแสวงหามาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยชอบธรรม ไม่มัวเมาเห็นแก่ความสุขทางวัตถุ

9. สติ มีสติมั่นคง คือ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำ คำที่พูดกิจที่ทำแล้ว และที่จะต้องทำต่อไปได้ จะทำอะไรก็รอบครอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ผลีผลาม ไม่ปล่อยปละละเลยทิ้งโอกาส สำหรับความดีงาม

10. ปัญญา มีปัญญาเหนืออารมณ์ คือ มีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ไม่ใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความจริง รู้จักพิจารณาวินิจฉัยด้วยใจอิสระทำการต่างๆ ด้วยความคิดและมีวิจารณญาณ

ข. หลักความสำเร็จ ปฏิบัติธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาท(ธรรมให้ถึงความสำเร็จ)มี4 ข้อ คือ

1. ฉันทะ มีใจรัก คือพอใจที่จะทำสิ่งนั้นและทำด้วยความรัก ต้องการทำต่อให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจการ หรืองานที่ทำ มิใช่สักแต่จะทำให้เสร็จๆ หรือ เพียงเพราะอยากได้รางวัล หรือผลกำไร

2. วิริยะ พากเพียรทำ คือขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั่นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

3. จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่คือ คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองาน อย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล ตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ปัญหาไขปรับปรุง เพื่อจัดการและดำเนินการอย่างนั้นแล้วได้ผลดียิ่งขึ้นไป จำสั้นๆ ว่า รักงาน สู้งาน ใส่ใจงาน ทำงานด้วยปัญญา

3. ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ที่จะงดเว้นความชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการกระทำดีต่อเขา

การงดเว้นความชั่วคือกุศลกรรมบถ 10 คือทางแห่งกุศล, ทางแห่งความดี, กรรมดี อันเป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญหรือสุคติ (Wholesome course of action) ตัดแปลเอาแต่ใจความดังนี้

กายกรรม 3 (การกระทำทางกาย - body action)

1. ปาณาติบาต ละเว้นการฆ่าการเบียดเบียน มีเมตตา กรุณา หรือเกื้อกูลกัน (to avoid the destruction of life and be anxious for the welfare of all lives.

2. อทินนาทาน ละเว้นอทินนาทาน เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติของผู้อื่น (to avoid stealing, not violating the right to private property of other.)

3. กาเมสุมิจฉาจาร ละเว้นการประพฤติในกาม ไม่ล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ (to avoid sexual misconduct, not transgressing sex morals)

ข. วจีกรรม4 (การกระทำทางวาจา verbal action)

4. มุสาวาทา ละเว้นการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จ เพราะเหตุตนเอง ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใดๆ (to avoid lying, not knowingly speaking a lie for the sake of any advantage.)

5. ปิสุณาวาจา ละการพูดจาส่อเสียด ช่วยสมานคนที่แตกร้าวกัน ส่งเสริมคนให้สมัครสมานกัน ชอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี (to avoid malicious speech, unite the discordant, encourage the united and utter speech that makes for harmony)

6. ผรุสวาจา ละคำหยาบ พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน (to avoid harsh language and speak gentle, loving, courteous, dear and agreeable words)

7. สัมผัปปลาปัง ละการพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่ความจริงมีเหตุผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ (to avoid frivolous talk, to speak at right time, in accordance with facts, what is useful, moderate and full of sense.)

ค. มโนกรรม 3 (การกระทำทางใจ mental action)

8. อนภิชฌา ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น (to be without covetousness)

9. อพยาบาท ไม่มีจิตคิดร้าย คิดปรารถนาแต่ว่า ขอให้สัตว์ทั้งหลายไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ ครองตนอยู่เป็นสุขเถิด (to be free from illwill, thinking, Oh, that there beings were free from marred and ill will, and would lead a happy life free from trouble)

10. สัมมาทิฏฐิ มีความเห็นถูกต้อง เช่น ทานมีผล การบชามีผล ผลของวิบากกรรมมี (to possess right view such as that gifts, domantion and offering are not fruitless and that there are resut of wholesome and unwholesome action)

กุศลกรรมบถนี้ในบาลีเรียกชื่อหลายอย่าง เช่น ธรรมจริยา (ความประพฤติ - righteous conduct) ไสไจย (ความสะอาดหรือเครื่องชำระความชั่ว - cleansing) อริยธรรม (อารยธรรม , ธรรมของผู้เจริญ – virtues of a noble or civilized man) อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ – the noble path) สัทธรรม (ธรรมดี ธรรมแท้ - good law ; truth law) สัปปุริสธรรม (ธรรมของสัตบุรุษ - qualities of a good man)

รับผิดชอบต่อผู้อื่นด้วยการทำดีต่อเขา คือการทำบุญ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ ทางแห่งการทำดีเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ 10 (base of meritorious action)

1. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ (meritorious action consisting in generosity; merit acquired by giving)

2. สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือ ประพฤติดี (by observing the precepts or moral behaviour)

3. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจ (by mental development)

4. อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม (by humility or reverence)

5. เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการขวนขวยรับใช้ (by rendering services)

6. ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยความดีให้แก่คนอื่น(by sharing or giving out merit)

7. ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการยินดีกับความดีของผู้อื่น(by rejoicing in others' merit)

8. ธัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้ (by listening to the Doctrin or right teaching)

9. ทำบุญด้วยการส่งสอนธรรมให้ความรู้ (by teaching the Doctrin or showing truth)

10. ทิฏฐุชุกรรม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง (by straightening one's views or forming correct views)

ข้อ 4-5 จัดเข้าในสีลมัย ข้อ 6-7 จัดเข้าในทานมัย ข้อ 8-9 จัดเข้าใน ภาวนามัย ส่วนข้อ 10 จัดเข้าทั้ง ทาน ศีล ภาวนา

4. ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติ ที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเอง ให้ดีขึ้นโดยเท่าเทียมกัน เพราะคนเป็นสัตว์ประเสริฐ Man, The noble being

มนุษย์ที่ทำการฝึกฝนตนเองจนเป็นสัตว์ประเสริฐ พึงมีคุณสมบัติที่เป็นต้นทุน 7 ประการที่เรียกว่าแสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดีงาม หรือบุพนิมิตรแห่งมรรค

1. กัลยาณมิตตา มีกัลยาณมิตร แสวงแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี คือ อยู่ร่วมหรือใกล้ชิดกัลยาณมิตรชน (having a good friend , a person or social environment that is helpful to one's life development, seeking out sources of wisdom and good examples.)

2. สีลสัมปทา ทำศีลให้ถึงพร้อม มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต (perfection of morality, having discipline as a foundation for one's life development.)

3. ฉันทาสัมปทา ทำฉันทะให้ถึงพร้อม มีใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ คือเป็นผู้มีพลังแห่งความใฝ่รู้ใฝ่ดี ใฝ่ทำ ใฝ่สัมฤทธิ์ ใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่ความเป็นเลิศ (perfection of aspiration, having a heart that aspire to learning and constructive action.)

4. อัตตาสัมปทา ทำตนให้ถึงพร้อม มุ่งมั่นฝึกฝนตนจนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะไปให้ถึงได้ คือระลึกอยู่เสมอว่าความจริงแท้แห่งธรรมชาติ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้จนประเสริฐเลิศสูงสุด (perfection of oneself, dedicating oneself to training for the realization of one's full human potential.)

5. ทิฏฐิสัมปทา ทำทิฏฐิให้ถึงพร้อม ถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรๆตามเหตุผล คือ ตั้งอยู่ในหลักความคิดความเชื่อถือที่ดีงามตามหลักเหตุผลถือหลักเหตุปัจจัย เพื่อนำไปเจริญปัญญา (perfection of view, adhering to the principle of conditionality, seeing things according to cause and effect.)

6. อัปปมาทาสัมปทา ทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท (perfection of heedfulness, establishing oneself in heedfulness.)

7. โยนิโสมนสิการสัมปทา ทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม ฉลาดคิดแยบคาย ให้ได้ประโยชน์และความจริง คือรู้จักคิดพิจารณา มองเป็น คิดเป็น เห็นสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามระบบสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย (perfection of wise reflection, thinking wisely so as to realize benefit and see the truth.)

5. ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความประเสริฐทรามของมนุษย์

ก. พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมที่อยู่ภายในใจของผู้ประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ หรือผู้มีจิใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพรหม มีอยู่ 4 อย่าง ต่อไปนี้ (holy abiding, sublime states of mind)

เมตตา ความรัก ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตใจอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตย์ทั่วหน้า (loving - kindness; friendliness; goodwill)

กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ (compassion)

มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่อย่างมีความสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงอยู่อย่างปกติสุข พลอยยินดีเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป (sympathetic joy; altruistic joy)

อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราชู ไม่เอียงเอนด้วยรักชัก พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจอันควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน (equanimity; neutrality; poise)

ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ด้วยเมตตา กรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือสัตว์ทั้งปวงไว้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้มีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมีให้เสียธรรม

เมื่อใจมนุษย์เราประกอบด้วยพรหมวิหาร 4 แล้ว ต่อไปก็เป็นภาคการแสดงออกต่อบุคคล ต่อสังคม คือภาคการปฏิบัติ เรียกว่า สังคหวัตถุ 4

ข. สังคหวัตถุ 4 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักสงเคราะห์ (bases of social solidarity; bases of sympathy; acts of doing favours; principle of service; virtues making for group integration and leadership)

ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งบัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน (giving; generosity; charity)

ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาทราบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี (kindly speech; convincing speech)

อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม (useful conduduct; rendering services; life of service; doing good)

สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมกันแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่บานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามทำในแต่กรณี (even and equal treatment; equality consisting in impartiality, participation and behaving oneself properly in all circumstances)

โดยย่อคือ ช่วยด้วยทุนด้วยของด้วยความรู้, ช่วยด้วยถ้อยคำ, ช่วยด้วยกำลังงาน, ช่วยด้วยการเผชิญหน้าและแก้ปัญหา (In brief, there are to help through contributions of money, material things or knowledge; to help through speech; to help through physical action; and to help through participation in facing and resolving problems.)

6. ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

การดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าในด้านการศึกษาหรืออาชีพการงานก็ตามพึงปฏิบัติตามหลักต่อไปนี้

ก. สมบัติ 4คือข้อดี หมายถึงความเพียบพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งช่วยเสริมส่งอำนวยโอกาสให้กรรมดีปรากฏผล และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล4อย่างคือ

1. คติสมบัติ คือ เกิดในภพภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญเหมาะหรือเกื้อกูล ตลอดจนในระยะสั้นคือ ดำเนินชีวิตหรือไปอยู่ในถิ่นที่อำนวย

2. อุปธิสมบัติ คือมีร่างกายสง่างาม รูปร่างสวย หน้าตาดี น่ารัก น่าเลื่อมใส สุขภาพดีแข็งแรง

3. กาลสมบัติ คือ เกิดในยุคสมัยที่บ้านเมืองสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ในระยะสั้นคือ ทำอะไรถูกเวลา ถูกจังหวะ

4. ปโยคสมบัติ คือทำเรื่องตรงกับความต้องการ ทำกิจตรงกับความสามารถของตน ทำการถึงขนาดถูกหลักครบถ้วนตามเกณฑ์ หรือเต็มอัตราไม่ทำครึ่งๆกลางๆเหยาะแหยะ ไม่ถูกเรื่อง รู้จัดทำ รู้จักดำเนินการ

ข. รู้หลักอธิปไตย ผู้บริหารผู้ปกครองที่ดี โดยเฉพาะสังคมประชาธิปไตย คือรู้หลักความเป็นใหญ่เรียกว่าอธิปไตย 3 ประการ

1. อัตตาธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ คือถือตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ของตนเป็นใหญ่ กระการด้วยปรารภตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศลได้แก่เว้นชั่วทำดีด้วยการเคารพตน

2. โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่หวั่นไหวไปตามเสียงสรรเสริญนินทา กระทำการด้วยการเอาใจหมู่ชน หาความนิยม หรือหวั่นไหวกลัวเสียงกล่าวว่าเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ทำดีเว้นชั่ว ด้วยเคารพเสียงหมู่ชน

3. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาสิ่งที่ได้ศึกษาตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความคิดเห็นอย่างกว้างขวางแจ้งชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุดเต็มขีดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม เป็นประมาณอย่างสามัญ ได้แก่ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา

เมื่อรู้อย่างนี้ผู้บริหารผู้ปกครองให้ถือหลักธรรมาธิปไตย

ค. มีส่วนในการบริหารจัดการ โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว ที่เรียกว่า อปริหานิยธรรม 7 ประการ

1. หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ พบปะปรึกษาหารือกิจการงาน (ที่พึงรับผิดชอบตามระดับของตน) โดยสม่ำเสมอ

2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน

3. ไม่ถือความอำเภอใจใคร่ต่อความสะดวก บัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ อันมิได้ตกลงวางไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติกันไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติที่วางไว้เป็นธรรมนูญ

4. ท่านผู้ใดเป็นใหญ่มีประสบการณ์ยาวนาน ให้เกียรติเคารพนับถือท่านเหล่านั้น มองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งพึงรับฟัง

5. ให้เกียรติและคุ้มครองกุลสตรี มิให้ถูกข่มเหงรังแก

6. เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ เร้าให้ทำดี และเป็นที่รวมใจของหมู่ชน ไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณี

7. จัดให้ความอารักขา บำรุง คุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิตผู้ทรงศีลทรงธรรมอันบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก

7. ให้วางใจในกฎแห่งกรรม บุคคลที่ไม่ประมาทมัวเมาจนตกเป็นทาสของโลกและชีวิตอย่างที่เรียกว่าหลงโลก เมาชีวิต ก็เพราะมีสติ รู้จักมอง รู้จักพิจารณา รู้จักวางตัววางใจต่อความจริงต่างๆ อันมีประจำอยู่กับโลกและชีวิตเป็นคติธรรมดาคือ

ก. โลกธรรม 8 คือ

1. ได้ลาภ 2.เสื่อมลาภ 3.ได้ยศ 4. เสื่อยศ 5สรรเสริญ 6 นินทา 7.สุข 8.ทุกข์

ข. คำนึงถึงสูตรแห่งชีวิต แม้ไม่ใช่เวลาที่มองเห็นเทวทูตก็ควรพิจารณาอยู่เสมอตามหลักที่เรียกว่า อภิมหปัจจเวกขณ์ (สิ่งที่ทุกคน ไม่ว่าชายหรือหญิง ชาวบ้าน ชาววัด ควรหัดพิจารณาเนืองๆ) ซึ่งมีอยู่ 5 ประการคือ

1.ชราธัมมตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ (we are subject to aging and cannot escape it.)

2.พยาธิธัมมตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีความเจ็บป่วยไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บ ป่วย ไข้ ไปได้ (we are subject to pain and illness and cannot escape it.)

3.มรณธัมมตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้(we are subject to death and cannot escape it.)

4.ปิยวินาภาวตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เราจักต้องประสพความพลัดพรากทั้งจากคนและของที่รักชอบใจไปทั้งสิ้น (we must inevitably be separated from all people and things that we love.)

5.กัมมัสสกตา ควรพิจารณาเนืองๆว่าเรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมใด ดีก็ตามชั่วก็ตาม จักต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น (we have kamma as our own; whatever deeds we do, be they good or evil, of those we will surely be the heirs.)

เมื่อพิจารณาอยู่เสมออย่างนี้ ก็ช่วยป้องกันความมัวเมา ในความเป็นหนุ่มสาว ในทรัพย์สมบัติ แลชีวิตเป็นต้น บรรเทาความลุ่มหลง ความถือมั่นยึดติด และป้องกันการทำความทุจริต ทำให้เร่งขวนขวายทำแต่สิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ (Regularly reflecting in this way helps to prevent infatuation with youth, possessions and life, alleviating heedlessness and attachment, preventing evil actions and inspiring us to quickly work for goodness and benefit.)

ตอนที่ 3 ความเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อหลักจริยธรรมของกรรมตามหลักธรรมที่ผู้บริหารควรนำไปใช้ในการบริหารตามยถากรรม คือรู้ปัจจัยที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จ จึงสร้างปัจจัยนั้นขึ้น ทั้งนี้ เป็นผลมาจากการวิจัยแบบเดลฟาย

วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าในขั้นตอนนี้ ก็เพื่อที่จะหาความเห็นที่สอดคล้องกันของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยแยกเป็นฝ่ายฆราวาส 9 ท่านและฝ่ายภิกษุสงฆ์ 9 รูป และแม่ชี 1 รูป โดยที่ผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้เป็นผู้ ที่มีความรู้เชี่ยวชาญทางด้านพุทธศาสนา และการบริหาร ทั้งนี้ได้ศึกษาในสองประเด็นคือ ประเด็นแรก ความเป็นไปได้ หรือโอกาสที่จะเกิดขึ้น โดยพิจารณาจากค่า มัธยฐาน ตั้งแต่ 2.50 – 5.00 ประเด็นที่สอง หาความสอดคล้องตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยพิจารณาจากค่าคะแนน ระหว่างพิสัยควอไทล์ ที่หนึ่งและที่สาม ที่มีค่าคะแนน เท่ากับ 1.50 หรือน้อยกว่า ค่าความแตกต่างระหว่างฐานนิยมกับมัธฐาน ที่มีค่าเท่ากับ 1.00 หรือน้อยกว่า หมายถึงผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน

จริยธรรมของกรรมที่ผู้บริหารควรนำไปเป็นแนวปฏิบัติหรือพฤติกรรมกรรมการบริหารเป็นผู้มีเหตุผล

1. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผลรู้จักมองเห็นการกระทำและผลของการกระทำ ตามแนวแห่งเหตุผล ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ การวิจัยครั้งนี้ใช้ อุบาสกธรรม 5 สัปปุริสธรรม 7

ต้องลงมือทำ

2.ให้เห็นว่า ความสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ

จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม

ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการอ้อนวอนเซ่นสรวงต่อปัจจัยภายนอก

การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือ นารถธรรม 10 อิทธิบาท 4

ทำอย่างไร

3. รับผิดชอบต่อตนเองโดยการเว้นชั่ว รับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการทำดีต่อเขา การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือ กุศลกรรมบถ 10 บุญกิริยาวัตถุ 10

ทุกคนมีสิทธิตามธรรมชาติที่เท่าเทียมกัน ในการทำดี ชั่ว

4. บุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนให้ดีขึ้นไปได้โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนเลวลง หรือให้ดีขึ้นให้ประเสริฐกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆคน การวิจัยครั้งนี้ใช้ 1หมวดธรรมคือ บุพนิมิตแห่งมรรค 7

เครื่องมือวัดความดี ความชั่วของมนุษย์

5. คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความดี ชั่วของมนุษย์โดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติชั้นวรรณะ การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ4

ภูมิหลัง สภาพปัจจุบันปัญหา เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผน

6. กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะปรับปรุงแก้ไข วางแผน สร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง การวิจัยครั้งนี้ใช้ 3หมวดธรรมคือ สมบัติ 4 อธิปไตย 3 อปริหานิยธรรม 7
ไม่ประมาท ใช้กฎแห่งกรรมเป็นข้อเตือนใจในอนาคต

7. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนทั่วไป ว่าทุกสิ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือ โลกธรรม 8 อภิณหปัจจเวกขณ์ 5

เมื่อนำจริยธรรมของกรรมทั้งเจ็ดข้อไปทำเป็นแบบสอบถามเพื่อถามผู้เชี่ยวชาญในรอบที่1 และรอบที่2 ตามกระบวนการวิจัยแบบเดลฟาย ปรากฏผลดังนี้

ค่ามัธยฐาน เพื่อแสดงให้เห็นว่าความเป็นไปได้ในการใช้หลักจริยธรรมของกรรมหรือแนวประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับกรรมหรือการกระทำโดยมีเจตนา มาใช้เป็นพฤติกรรมในการบริหาร และค่ามัธยฐานดังกล่าวคำนวณจากค่าความเห็นรายข้อของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งแทนค่าด้วยสัญลักษณ์ตัวเลข โดยให้ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นกำหนดระดับความคิดเห็นแบบมาตรวัดจัดอันดับจากค่ามากที่สุด จนถึง ค่าน้อยที่สุดด้วยการแทนค่าตัวเลขจาก 5 4 3 2 และ 1 ตามลำดับดังนี้

5	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	มากที่สุด
4	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	มาก
3	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	ปานกลาง
2	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	น้อย
1	หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง	น้อยมาก

อนึ่งสำหรับค่ามัธยฐานรายข้อที่ได้จากแบบสอบถามรอบที่ 1 ได้จัดไว้ใน ภาคผนวก ค.

ตาราง แสดงค่ามัธยฐานและค่า พิสัยอินเตอร์ควอไทล์ ของข้อความที่เกี่ยวกับจริยธรรมของกรรมที่มีความเป็นไปได้ที่จะนำไปเป็นแนวประพฤติปฏิบัติหรือเป็นพฤติกรรมของผู้บริหารตามค่ามัธยฐาน และความสอดคล้องกันของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ตามค่าของพิสัยอินเตอร์ควอไทล์ ในรอบที่ 2 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4 สรุปความคิดเห็น ของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 19 ท่าน ต่อการนำหลักจริยธรรมของกรรมไปใช้เป็นพฤติกรรมการบริหาร รอบที่ 2

ผู้เชี่ยวชาญ	จริยธรรมของกรรม1	ข้อ2	ข้อ3	ข้อ4	ข้อ5	ข้อ6	ข้อ7	Md	IQR
1	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	5	0
5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
6	5	5	5	5	5	5	5	5	0
7	5	5	5	5	5	5	5	5	0
8	5	5	5	5	5	5	5	5	0
9	5	5	5	5	5	5	5	5	0
10	5	5	5	5	5	5	5	5	0
11	5	5	5	5	5	5	5	5	0
12	5	5	5	5	5	5	5	5	0
13	5	5	5	5	5	5	5	5	0
14	5	5	5	5	5	5	5	5	0
15	5	5	5	5	5	5	5	5	0
16	5	5	5	5	5	5	5	5	0
17	5	5	5	5	5	5	5	5	0
18	5	5	5	5	5	5	5	5	0
19	5	5	5	5	5	5	5	5	0
Mod	5	5	5	5	5	5	5	5	
Md	5	5	5	5	5	5	5	5	
IQR	0	0	0	0	0	0	0	0	

จากตาราง แสดงให้เห็นว่าจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อผู้บริหารสมควรนำไปประพฤติปฏิบัติในระดับมากที่สุดทุกข้อตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ค่ามัธยฐานอยู่ในระดับ 5 ทุกข้อ

ในค่าพิสัยอิเตอร์ควอไทล์ เพื่อแสดงให้เห็นว่าความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อจริยธรรมของกรรม ทั้ง 7 ข้อนั้น มีความสอดคล้องกัน หรือทุกคนเห็นไปในทิศทางเดียวกันเท่ากัน

ทุกคนคือได้ค่า พิสัยอินเตอร์ควอไทล์อยู่ที่ 0 ทุกข้อและค่าความแตกต่างระหว่างค่าฐานนิยมกับค่ามัธยฐานอยู่ที่ 0 เช่นกัน นั่นแสดงว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องเหมือนกันทุกคน

ตารางที่ 5 สรุป ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อการพิจารณาความเป็นกุศลกรรม จากกรรมนิยามล้วนและกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับนิยามทางสังคม

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
1	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
Md	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
Mod	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
IQR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

จากตารางจะเห็นว่าค่า มัธยฐาน มีค่าเท่ากันทั้งหมดคืออยู่ในระดับมากที่สุดคือ 5 ซึ่งหมายถึงหลักเกณฑ์การพิจารณาความเป็นกุศลอกุศลทั้ง 5ข้อนี้ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยและควรนำไปใช้มากที่สุดและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ เท่ากับ 0 และค่าความต่างระหว่างมัธยฐานกับฐานนิยมมีค่า 0 ซึ่งหมายถึงผู้เชี่ยวชาญทุกท่านมีความเห็นสอดคล้องหรือมีความเห็นเหมือนกันทุกท่าน

สรุปหลักเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว หรือกรรมดี กรรมชั่วทั้งตามแนวกรรมนิยามล้วนๆ และกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับสังคมนิยาม ทั้งโดยสภาวะและโดยคุณค่าซึ่งเป็นคุณค่าโดยสภาวะบ้าง คุณค่าตามที่กำหนดให้บ้าง

1.ว่าโดยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรม หรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับเกณฑ์ทั้ง5 ข้อนี้ ได้ค่ามัธยฐานเท่ากับ 5 ค่าฐานนิยมเท่ากับ 5 ทุกคนและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ที่ 1 และที่ 3 เท่ากับ 0ซึ่งหมายถึงผู้เชี่ยวชาญเห็นสอดคล้องกัน

2.ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน

ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับเกณฑ์ทั้ง5 ข้อนี้ ได้ค่ามัธยฐานเท่ากับ 5 ค่าฐานนิยมเท่ากับ5 ทุกคนและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ที่ 1 และที่ 3 เท่ากับ 0ซึ่งหมายถึงผู้เชี่ยวชาญเห็นสอดคล้องกัน

3.ว่าโดยโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียดผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับเกณฑ์ทั้ง5 ข้อนี้ ได้ค่ามัธยฐานเท่ากับ 5 ค่าฐานนิยมเท่ากับ5 ทุกคนและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ที่ 1 และที่ 3 เท่ากับ 0ซึ่งหมายถึงผู้เชี่ยวชาญเห็นสอดคล้องกัน

4.ว่าโดยมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองติเตียนหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับเกณฑ์ทั้ง5 ข้อนี้ ได้ค่ามัธยฐานเท่ากับ 5 ค่าฐานนิยมเท่ากับ5 ทุกคนและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ที่ 1 และที่ 3 เท่ากับ 0ซึ่งหมายถึงผู้เชี่ยวชาญเห็นสอดคล้องกัน

5.ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูทั้งหลาย ตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถือกันไปโดยงมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี

ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับเกณฑ์ทั้ง5ข้อนี้ ได้ค่ามัธยฐานเท่ากับ5 ค่าฐานนิยมเท่ากับ5ทุกคน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ที่ 1 และที่ 3 เท่ากับ 0ซึ่งหมายถึงผู้เชี่ยวชาญเห็นสอดคล้องกัน

ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อการนำหลักจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อไปใช้ในเป็นพฤติกรรมการบริหาร ตามทฤษฎีของพฤติกรรมการบริหารแบบตะวันตกใน 4 ข้อคือ
1) ภาวะผู้นำ Leadership 2) การตัดสินใจ Decision-making 3) แรงจูงใจ Motivation
4) การติดต่อสื่อสาร Communication ว่าผู้เชี่ยวชาญทั้ง 19 ท่านนั้น มีความเห็นด้วยในระดับใด

จากตารางข้าล่างนี้ จะเห็นว่าค่า มัธยฐาน มีค่าส่วนมาก อยู่ในระดับมากที่สุดคือ 5 ซึ่งหมายความว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าหลักจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อนี้สมควรนำไปใช้เป็นพฤติกรรมการบริหาร ตามแนวทฤษฎีตะวันตกทั้ง 4 ข้อ และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ เท่ากับ 0 หมายถึงผู้เชี่ยวชาญทุกท่านมีความเห็นสอดคล้องกัน

ตารางที่ 6 สรุปความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการนำหลักจริยธรรมของกรรมไปใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารทั้ง 4 ข้อตามทฤษฎีตะวันตกในระดับใดและสอดคล้องกันในระดับใด

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0

ตารางที่ 6

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
6	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
7	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) กรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา 2) เพื่อทราบการนำหลักจริยธรรมของกรรมมาใช้เป็นพฤติกรรมการบริหาร

1. กรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเท่าที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ กรรม2 (การกระทำ, การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทางกาย วาจา ใจ) ได้แก่ 1)อกุศลกรรม คือกรรมที่เป็นอกุศล,กรรมชั่ว การกระทำไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดปัญญา ทำให้คุณภาพชีวิตเสีย หมายถึงการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ 2)กุศลกรรม คือกรรมที่เป็นกุศล,กรรมดี การกระทำดี ฉลาด เกิดปัญญา ทำให้คุณภาพชีวิตดี หมายถึงการกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรม3 การกระทำ, การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ได้แก่ กายกรรมกรรมทำด้วยกาย การกระทำทางกาย วจีกรรม กรรมกระทำด้วยวาจา การกระทำทางวาจา มโนกรรม กรรมกระทำด้วยใจ การกระทำทางใจ กรรม12 มี 3 หมวดคือ หมวดที่ 1 ว่าโดยกาล คือ การให้ผลตามลำดับกาลเวลา มี 4 ข้อ คือ 1 ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม คือกรรมที่ให้ผลในชาตินี้ 2 อุปปัชชเวทนียกรรม คือกรรมที่ให้ผลในชาติหน้า 3 อปราปริยเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผล ในชาติต่อ ๆไป 4 อโหสิกรรม คือกรรมที่เลิกให้ผล หรือหมดโอกาสที่จะให้ผล หมวดที่2 กรรม ให้ผลตามหน้าที่มี 4 ข้อ คือ 5 ชนกกรรม คือ กรรมแต่งให้เกิด 6 อุปัตถัมภกกรรม คือ กรรมที่สนับสนุนชนกกรรม 7 อุปปีฬกกรรม คือกรรมที่เบียดเบียนกรรมเดิม 8 อุปฆาตกกรรม คือ กรรมที่ตัดรอนผลกรรมอื่น หมวดที่ 3 ว่าโดยปากทานปริยาย คือ กรรมให้ผลตามลำดับ มีอยู่ 4 ข้อ คือ 9 ครุกกรรม คือ กรรมหนัก 10 อาจิณณกรรม กรรมเคยชิน 11 อาสันนกรรม คือ กรรมใกล้ตาย 12 กตัตตากรรม คือ กรรมที่สักแต่ว่าทำ หรือกรรมที่ทำโดยไม่จงใจ

2) การนำหลักจริยธรรมของกรรมมาใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารที่เรียกว่าการบริหารตามยถากรรม มี 7 ข้อต่อไปนี้

1.ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นในการกระทำ ตามแนวทางขิงเหตุปัจจัย ไม่เชื่อสิ่งงมงาย ตื่นข่าว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์เป็นต้น

2.ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดมุ่งหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ

จึงต้องพึงตน และทำความเพียรพยายาม

ไม่รอคอยโชคชะตาหรือหวังผลด้วยการอ้อนวอนเซ่นสรวงต่อปัจจัยภายนอก

3.ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองที่จะงดเว้นจากกรรมชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการกระทำความดีต่อเขา

4.ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไปโดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้น ให้ประเสริฐถึงยิ่งกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆ คน

5.ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทรามหรือประเสริฐของมนุษย์ ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชาติชั้นวรรณะ

6.ในแง่กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียนและรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผลไม่ค่อยเพ่งโทษแต่ผู้อื่นมองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงละวางแผนสร้างเสริมเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

7.ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป

3. การนำหลักจริยธรรมของกรรมมาใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารที่เรียกว่าการบริหารตามยถากรรมตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 19 ท่าน โดยเทคนิคเดลฟาย ผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับการนำหลักจริยธรรมของกรรมไปใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารในระดับมากที่สุดทุกคนคือมีค่ามัธยฐาน 5 และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ที่1 และควอไทล์ที่ 3 มีค่า 0 ซึ่งหมายถึงผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดมีความคิดเห็นสอดคล้องกันทุกคน

ข้อค้นพบของการวิจัย

ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 19 ท่านมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันเป็นเอกฉันท์คือค่าค่ามัธยฐานเท่ากับ 5 และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ เท่ากับ 0 ทุกข้อ ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะใช้จริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อนี้ไปประพฤติปฏิบัติหรือ นำไปเป็นพฤติกรรมประจำตัวของผู้บริหารและบุคลากรในองค์การทุกท่านมีความเห็นเหมือนกัน โดยที่จริยธรรมทั้ง 7 ข้อนี้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) บัญญัติขึ้นโดยรู้ว่าสิ่งที่บัญญัตินั้นเป็นไปตามหลักกุศลกรรม และความเป็นกุศลกรรม ใช้เกณฑ์การตัดสินตามบาลีทั้ง 4 ข้อคือ

1.อาโรคยะ ความไม่มีโรค คือสภาพจิตที่ไม่มีโรค อย่างที่นิยมเรียกกันบัดนี้ว่าสุขภาพจิต หมายถึงสภาวะหรือองค์ประกอบที่เกื้อกูลแก่สุขภาพจิต ทำให้จิตไม่ป่วยไข้ ไม่ถูกบีบคั้น ไม่กระสับกระส่าย เป็นจิตแข็งแรงคล่องแคล่ว สบาย ใช้งานได้ดี เป็นต้น

2.อนวัชชะ ไม่มีโทษหรือไร้ตำหนิ แสดงถึงภาวะที่จิตสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง ไม่เสียหาย หรือไม่มีของเสีย ไม่มัวหมอง ไม่ขุ่นมัว สะอาด เกลี้ยงเกลา เอี่ยมอ่อง ผ่องแผ้ว เป็นต้น

3.โกศลสัมภูต เกิดจากปัญญาหรือเกิดจากความฉลาด หมายถึง ภาวะที่จิตประกอบอยู่ด้วยปัญญาหรือมีคุณสมบัติต่างๆ ซึ่งเกิดจากความรู้ความเข้าใจ สว่าง มองเห็นหรือรู้เท่าทันความเป็นจริงสอดคล้องกับหลักที่ว่า กุศลธรรมมีโยนิโสมนสิการ คือความรู้จักคิดแยบคายหรือรู้สึกทำใจอย่างฉลาดเป็นปทัฏฐาน

4.สุขวิบาก มีสุขเป็นวิบาก คือเป็นสถานะภาพที่ทำให้มีความสุข เมื่อกุศลธรรมเกิดขึ้นในใจ ย่อมเกิดความสุขสบายคล่องใจในทันทีนั้นเอง ไม่ต้องรอว่าจะมีผลตอบแทนภายนอกหรือไม่ เหมือนกับว่า เมื่อร่างกายแข็งแรงไม่มีโรคเบียนเบียน (อโรค) ไม่มีสิ่งสกปรกเสียหาย มลทินหรือของที่เป็นพิษภัยมาพ้องพาน (อนวัชชะ) และรู้ตัวว่าอยู่ในที่มั่งคงปลอดภัยถูกต้องเหมาะสม (โกศลสัมภูต) ถึงจะไม่ได้เสพเสวยสิ่งใดพิเศษออกไป ก็ย่อมมีความสุขสบาย ได้เสวยความสุขอยู่แล้วในตัว

ในส่วนที่เป็นจิตนั้น ถ้าเราใช้ขันธ์ 5 เป็นส่วนในการพิจารณา ในส่วนที่เป็นวิญญาณ 6 ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานะวิญญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ และมโนวิญญาณซึ่งหมายถึงความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามแนวอภิธรรมเรียกวิญญาณขันธ์ว่า จิต และจำแนกจิตออกเป็น 89 หรือ121 ดวง ถ้าจำแนกตามคุณสมบัติเป็นอกุศลจิต 12 กุศลจิต 21 (37) วิบากจิต 36 (52) กิริยา 20 และถ้าจิต เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ เจตสิก ก็เป็นธรรมชาติที่ปรุงจิตให้รู้อารมณ์เป็นไปต่างๆตามลักษณะของตน เจตสิกเป็นธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด หรือธรรมชาติที่ประกอบกับจิต ถ้าจิตเปรียบเหมือนไฟ เจตสิกก็เหมือนแสงสว่าง เจตสิกจึงไม่อาจแยกจากจิตได้ แต่ถ้าเราแบ่งแบบขันธ์ 5 เจตสิกจำนวน 52 ได้แก่ เวทนา1 สัญญา1 สังขารทั้งหมดเท่ากับเจตสิก50 ซึ่งแยกย่อยดังนี้

1) อัญญสมานาเจตสิก (เจตสิกที่เข้าได้ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว) 11 (นับครบมี 13 เพราะเวทนาและสัญญาเป็นเจตสิกหมวดนี้ แต่ไม่เป็นสังขาร จึงตัดออกไป) คือ

(1) สัพพจิตตสาธารณเจตสิก (เจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง) 5 คือ ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา (สมาธิ) ชีวิตินทรีย์ มนสิการ (จำนวนเดิมมี 7 ทั้งเวทนา กับสัญญา)

(2) ปกิณณกเจตสิก (เกิดกับจิตได้ทั่ว ๆ ไป ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว แต่ไม่ตายตัว) 6 คือ วิตก วิจาร อธิโมกข์ (ความปักใจ) วิริยะ ปีติ ฉันทะ

2) อกุศลเจตสิก (เจตสิกที่เป็นอกุศล) 14 คือ

(1) อกุศลสาธารณเจตสิก (เกิดกับจิตที่เป็นอกุศลทุกดวง) 4 โมหะ อหิริกะ อโนตตัปปะ และอุทธัจจะ

(2) ปกิณณกอกุศลเจตสิก (เกิดกับจิตที่เป็นอกุศลแต่ไม่ตายตัวทุกครั้ง) มี10 คือ โลภะ ทิฏฐิมานะ โทสะ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ ถีนะ มิทธะ และวิจิกิจฉา

3) โสภณเจตสิก (เจตสิกดีงาม คือ เกิดกับจิตที่เป็นกุศลและอัพยากฤต) มี 25 คือ

(1) โสภณสามธารณเจตสิก (เกิดกับจิตดีงามทุกดวง) 19 คือ ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ อโลภะ อโทสะ (= เมตตา) ตัตรมัชฌัตตตา (บางทีเรียกอุเบกขา) กายปัสสัทธิ (ความสงบแห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา (ความคล่องแคล่วแห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตปาคุญญตา กายุชุกตา (ความซื่อตรงแห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตุชุกตา

(2) ปกิณณกโสภณเจตสิก (เกิดกับจิตฝ่ายดีงาม แต่ไม่ตามตัวทุกครั้ง) มี 6 คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ (รวมเรียก วีรตีเจตสิก 3) กรุณา มุทิตา (เรียกรวมกันว่า อัปปมัญญาเจตสิก 2) และปัญญา1)

ในพระสูตร ท่านแสดงความหมายของสังขารว่า ได้แก่ เจตนา 6 หมวด คือ รูปสัญเจตนา สัททสัญเจตนา คันธสัญเจตนา รสสัญเจตนา โผฏฐัพพสัญเจตนา และธรรมสัญเจตนา แปลว่า เจตน์จำนงหรือความคิดปรุงแต่ง เกี่ยวกับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์

ความข้างต้นจะเห็นได้ว่า จิตที่เป็นกุศลนั้นประกอบได้กับโสภณเจตสิก 25 ซึ่งเปรียบได้กับมรรคมีองค์ 8 นั่นเอง และสรุปก็คือไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นสิ่งที่จะชี้ให้เห็นว่า การบัญญัติ จริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อนั้น บัญญัติโดยรู้ความเป็นกุศลจิต กุศลจิตก็ประกอบด้วยโสภณเจตสิก 25 โสภณเจตสิกก็คือมรรคมีองค์ 8 ที่สรุปได้เป็นไตรสิกขา และถ้าเรากลับไปดูที่ไตรวัฏฏ์ หรือวงรอบของกรรมที่ย่อมาจากปฏิจจสมุปบาท คือ กิเลส กรรม วิบาก และถ้าไปดูพระไตรปิฎกทั้ง 45 เล่ม 3 ปิฎก ดังนี้ 1 พระวินัย คือศีล มี 8 เล่ม 21000พระธรรมขันธ์ 5 คัมภีร์ ใช้กำจัดกิเลสหยาบทางกาย วาจา 2. พระสูตร คือสมาธิ มี 25 เล่ม 21000 พระธรรมขันธ์ 5 คัมภีร์ ใช้กำจัดกิเลสกลางคือนิวรณ์5 3.พระอภิธรรม คือปัญญา มี 12 เล่ม 42000 พระธรรมขันธ์ 7 คัมภีร์ ใช้กำจัดกิเลสละเอียดคืออนุสัย สรุปทั้งพระไตรปิฎก คือศีล สมาธิ ปัญญา สรุปเหลือข้อเดียวคือไม่ประมาท หรือมีสติ การมีสติกำหนดรู้ เช่น ตากระทบรูป ภาวนาว่าเห็นหนอ สีกระทบตาเป็นรูปเห็นเป็นนาม ตัดกรรมไปได้7 ชาติ 1 นรก เป็นไปตามโทสะเป็นส่วนมาก 2 เปรต อสุรกาย เป็นไปตามโลภะเป็นส่วนมาก 3.เดรัจฉาน เป็นไปตามโมหะเป็นส่วนมาก 4 มนุษย์เป็นไปตามกุศลกรรมบถ10 เป็นส่วนมาก 5 สวรรค์เป็นไปตามมหากุศล8เป็นส่วนมาก6 พรหม เป็นไปตามสมถะกัมมัฏฐานเป็นส่วนมาก 7 นิพพาน เป็นไปตามวิปัสสนาเป็นส่วนมาก

สรุปในแบบสอบถาม จริยธรรมของกรรมทั้ง 7ข้อและหมวดธรรม ทั้ง 14 หมวด 79ข้อธรรม ที่นำเป็นตัวอย่างที่ขยายความให้เห็นแนวประพฤติปฏิบัติหรือพฤติกรรมของผู้บริหารได้ชัดเจนขึ้น แต่ก็มิได้เป็นการตายตัวว่าจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อนี้ จะต้องใช้หมวดธรรมทั้ง 14 หมวด 79 ข้อธรรมนี้เสมอไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ กาล สถานที่ บุคคล และสถานการณ์ คือ หลักธรรมต่างๆไม่ว่าจะใช้ชื่อใดล้วนสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งสิ้นเพราะสืบเนื่องมาจากสัจธรรมเดียวกันและเป็นไปเพื่อจุดหมายเดียวกัน สรุปความในกระทงคำถามก็คือจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อหรือ กุศลจิตที่ประกอบในโสภณเจตสิก 25 หรือ คือมรรคมีองค์ 8 นั้นผู้บริหารควรนำไปใช้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติ หรือเป็นพฤติกรรมของผู้บริหารหรือไม่ และก็ได้คำตอบจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 19 ท่านว่า เห็นด้วยในระดับมากที่สุดคือ ระดับ 5 ทุกคนในส่วนที่เป็น ยถากรรม นั้น ก็นำจริยธรรมของกรรมทั้ง7 ข้อโดยมีวิธีพิจารณา ความเป็นกุศลกรรม 5 ข้อ สรุปหลักเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว หรือกรรมดี กรรมชั่วทั้งตามแนวกรรมนิยามล้วนๆ และกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับนิยามทางสังคม ทั้งโดยสภาวะและโดยคุณค่า ดังนี้

1.ว่าโดยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรมหรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นลดถอยหรือเจริญงอกงามช่วยสร้างบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

2.ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือดร้อนหรือไม่เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน

3.ว่าโดยโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียดผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

4.ว่าโดยมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่

5.ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูชนทั้งหลาย ตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถือกันไปโดยงมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี

ผู้เชี่ยวชาญทั้ง19 ท่านเห็นด้วยกับเกณฑ์นี้ในระดับมากที่สุด ในการนำจริยธรรมของกรรมทั้ง 7ข้อ โดยพิจาณาความเป็นกุศลกรรมทั้ง 5ข้อ และใช้หมวดธรรม 14หมวด 79ข้อธรรม มาเข้า วงกรรม 12 เพื่อจะชี้ให้เห็นพฤติกรรมการบริหารตามยถากรรมแล้วเกิดผลอย่างไรนั้นจะเป็นการยุ่งยากและฝืนเฝือ เพราะประกอบด้วยข้อมูลจำนวนมากมายเกินไป จึงจะใช้การสรุปจริยธรรมของกรรมเป็นกุศลกรรม และนำกุศลกรรมเข้าไปในวงกรรม 12 จึงอธิบายได้ดังนี้

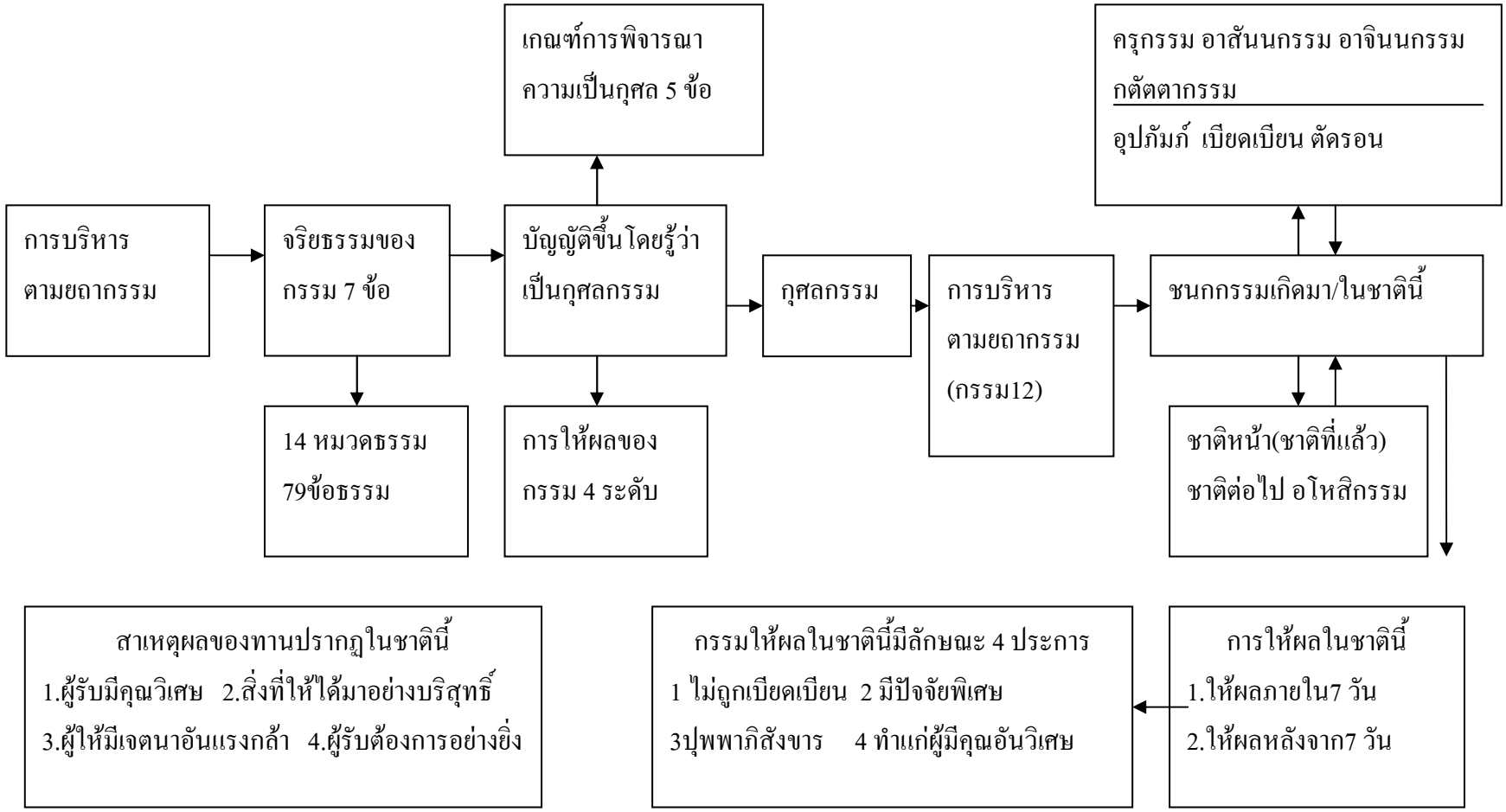

แผนภูมิที่ 21 สรุปการบริหารตามยถากรรม

เมื่อมีการกระทำกรรมต่างๆโดยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรมที่เป็นกุศลกรรมแล้ว การให้ผลของกรรมก็เป็นไปในทางดีหรือทางกุศลแต่บางครั้งเรากลับมีความรู้สึกว่าทำดีไม่ได้ดี คนทำชั่วแล้วได้ดี ปัญหาเหล่านี้เกิดจากความสับสนระหว่าง กรรมนิยามกับนิยามทางสังคม เอามาปนเปกัน การให้ผลของกรรมในส่วนที่เป็นกรรมนิยามล้วนและกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับนิยามทางสังคมมี 4ระดับคือ

1.ระดับภายในจิตใจว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจมีการสั่งสมคุณสมบัติคือกุศลธรรมและอกุศลธรรมคุณภาพและสมรรถภาพของจิตมีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิดความโน้มเอียงความนิยมชมชอบและความสุขความทุกข์เป็นต้นอย่างไรบ้าง

2.ระดับบุคลิกภาพว่ากรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัยปรุงแต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออกท่าทีการวางตนปรับตนอาการตอบสนองความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่นๆ และต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมทั่วๆ ไปอย่างไรบ้างการให้ผลระดับนี้ต่อเนื่องออกมาจากระดับที่ 1 นั้นเองและมีขอบเขตคาบเกี่ยวกัน แต่แยกพิจารณาเพื่อให้มองเห็นแง่มุมของการให้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น

3.ในระดับวิถีชีวิตของบุคคลว่ากรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคลทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนาประสพตอบสนองจากภายนอกพบความเสื่อมความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จลาภ ยศ สุขสรรเสริญ และความสูญเสียต่างๆ ที่ตรงข้ามซึ่งรวมเรียกว่าโรคธรรมทั้งหลาย อย่างไรบ้าง ผลระดับนี้อาจแยกมองได้ 2 ด้านคือ

ผลสนองจากปัจจัยด้านอื่นๆ ของสภาพแวดล้อมที่นอกจากคน

ผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและสังคม

4.ระดับสังคมว่ากรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำมีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไรบ้างเช่นทำให้เกิดความเสื่อมความเจริญความร่มเย็นเป็นสุขความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลายรวมทั้งผลจากการ ที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เองจะเห็นชัดเจนว่า ผลในระดับที่ 1 และ 2 คือผลภายในจิตใจ และบุคลิกภาพเป็นขอบเขตที่กรรมนิยามเป็นใหญ่ระดับที่ 3 เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามกับนิยามทางสังคมเข้ามาสัมพันธ์กันและเป็นจุดที่มักเกิดความสับสนก่อให้เกิดปัญหาซึ่งควรพิจารณาในที่นี้ ส่วนระดับที่ 4 สืบเนื่องมาจากระดับ 3 เช่นเกิดภาวะโลกร้อน ป่าไม้ถูกทำลายทำให้เกิดภัยแล้งหรือ น้ำท่วมเป็นต้น

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าถ้ามนุษย์เราประพฤติปฏิบัติ กุศลกรรม ก็เริ่มที่จิตใจคือเป็นคนมีจิตใจดี มีบุคลิกภาพที่ดี เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ส่งเสริมสมรรถภาพของจิตทำให้กุศลทั้งหลายงอกงาม ช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดีงาม ไม่เบียดเบียนตนเองให้เดือดร้อนอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริง

แก่ผู้อื่นและส่วนรวม ทำการใดย่อมมีความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดีทำแล้วไม่สามารถติเตียนตนเองได้ และสามารถสร้างมาตรฐานของสังคมให้เป็นไปตามเกณฑ์กุศลกรรม

เมื่อเราได้คุณสมบัติของบุคคลที่ปฏิบัติตนตามหลักกุศลกรรมหรือมีพฤติกรรมที่เป็นกุศลดังนี้แล้ว จะดูความเป็นไปตามยถากรรม(กรรม12)ของบุคคลเหล่านั้น เพื่อมิให้เกิดข้อสงสัยและไม่สามารถจะตอบคำถามที่ข้ามภพข้ามชาติได้อย่างชัดเจน เพราะเป็นอจินไตย คือสิ่งไม่ควรคิดถึงถ้าคิดคำนึงบ่อยๆเข้า จะเป็นบ้า เช่น เรื่องมูลการณ์(The First Cause) จึงจะใช้วิธีการอภิปรายผลที่เกิดในชาตินี้เป็นหลัก กระบวนการของกรรม 12 ที่เป็นกระบวนการของธรรมดาเป็นธรรมชาติย่อมเป็นไปอย่างนั้นไม่เป็นแปลงได้เป็นส่วนของสัจธรรม ถ้าเราเริ่มกระบวนการกรรม12 ที่กรรมตามหน้าที่ 1.ชนกกรรม คือกรรมแต่งให้เกิด ก่อนเกิด กรรมในหมวดเดียวกันนี้ก็มีกรรมที่อุปถัมภ์ กรรมที่เบียดเบียน กรรมตัดรอน และในหมวดกรรมตามเวลา เกิดมาแล้วก็เป็นชาตินี้ ซึ่งเป็นผลมาจากชาติที่แล้วก็คือการให้ผลชาติหน้า ให้ผลชาติต่อๆไป หรือให้ผลแล้วหรือให้ผลไม่ได้แล้วก็อโหสิกรรม ให้ผลตามลำดับ เรียงกันไปคือครุกรรมก็ให้ผลก่อน ลำดับรองลงไปคืออาสันนกรรม จากนั้นก็เป็นอาจินนกรรม และการให้ผลลำดับท้ายสุดก็คือ กตัตตากรรมคือกรรมเล็กน้อยหรือกรรมที่ไม่มีเจตนาตรงกับที่ทำ ในชนกกรรม กรรมนี้มีหน้าที่แต่งให้เกิดอย่างเดียว เกิดแล้วหมดหน้าที่ เช่นให้เกิดมาเป็นมนุษย์ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์แล้วหมดหน้าที่ กรรมอื่นก็ทำหน้าที่ต่อไป การเกิดนี้ยังให้หมายถึง เกิดเป็นคนรวย คนจน โง่ ฉลาด สมบูรณ์ พิการ มีความสุข มีความทุกข์เป็นดี ไม่ดีจะเห็นได้ว่าแค่เกิดมาก็แตกต่างหลากหลายแล้ว ความเป็นไปในชาตินี้การทำกรรมต่างๆจะได้ผลมากน้อยจึงอยู่ที่ต้นทุนของแต่ละคนที่ได้ติดตัวมาเกิดด้วยคือกรรมในอดีตทั้ง 3 หมวด 12 ข้อนั่นแหละ เช่น ในทางอกุศลก็ทำให้เกิดมาจนแล้วยังโง่ แถมยังพิการอีก อย่างนี้ก็ลำบากหนักอย่าว่าแต่จะคิดทำกุศลผลบุญเลยแค่เอาชีวิตรอดก็ลำบากแล้ว จึงต้องมาดูกรรมให้ผลในชาตินี้เป็นอย่างไร และควรแก้ไขอย่างไร กรรมอื่นๆจะเทียบเคียงอย่างไร เราควรมีพฤติกรรมอย่างไร จึงจะบริหารจัดการชีวิตเรา คนอื่น และสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข กรรมที่มีชื่อว่าทิฏฐธรรมเวทนียกรรม คือกรรมให้ผลในชาตินี้ ถ้าดูตามคัมภีร์อภิธรรมในบรรดาชวนจิตทั้ง 7 ดวงที่เกิดขึ้นขณะที่มนุษย์ทำกรรม คือขณะที่ทำกรรมดี กรรมชั่ว จิตจะวิ่งไปรอบละ 17 ขณะจิต ซึ่งเร็วมาก คือชั่วลัดนิ้วมือหนึ่ง จิตจะแล่นไปได้ แสนโกฏิขณะ คือประมาณ ล้านล้านครั้งต่อวินาทีโดยอุปมาปกติไฟฟ้าที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีความถี่อยู่ที่ 50 เฮิรตซ์ ต่อวินาที คือเปิด ปิด 50 ครั้งต่อวินาที คือความเร็ว หรือความถี่ ในเลขฐาน2ทั้งหลายในคอมพิวเตอร์ในปัจจุบัน ซึ่งต่างกับความเร็วในการคำนวณทางพุทธศาสนามาก ถ้าเราทำกรรมดีกรรมชั่วแล้วไปประกอบได้กับชวนจิตดวงที่ 1 กรรมก็จะให้ผลปรากฏในชาตินี้ กรรมให้ผลในชาตินี้นี้ตามอภิธรรมโชติกะ มัตตสังคหะ มโนรถปูรณีได้กล่าวไว้โดยสรุปว่า ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม เหล่านี้ย่อมส่งผลให้ปรากฏในปัจจุบันภพนี้ มีการ

ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รับรส ได้ถูกต้องสัมผัส และให้กรรมชรูป กรรมปัจจัยอุตุชรูป คือ อวัยวะร่างกายและผิวพรรณที่ดี และไม่ดี อันเป็นอเหตุกผลเกิดขึ้นเท่านั้น ไม่สามารถให้ผล ในปฏิสนธิกาล แม้ในปวัติกาลตั้งแต่ภพที่ 2 ได้ ในการเกิดอเหตุกวิบากจิตซึ่งเป็นผลของกุศลกรรม มี 8 ดวง ในการทำบุญหรือทำกุศล มีเจตนาอยู่ ๓ คือ

1. ปุพพเจตนา ก่อนทำก็มีใจยินดีเบิกบาน
2. มุญจนเจตนา ขณะกำลังทำก็มีใจยินดีเบิกบาน
3. อปรเจตนา หลังจากการทำก็มีใจยินดีเบิกบาน

ถ้าผู้ทำบุญ เช่น ให้ทานเป็นต้น ด้วยเจตนาที่บริบูรณ์ในกาลทั้ง ๓ นี้ กุศลหรือบุญที่ทำนั้นย่อมเป็นมหากุศล และให้ผลเป็นวิบาก แต่ถ้ามีความบกพร้อมแห่งเจตนาในกาลทั้ง ๓ นี้ กาลใดกาลหนึ่งหรือ ๒ กาล หรือทั้ง ๓ กาลเช่นก่อนให้ทาน จิตใจก็มิยินดีเบิกบานว่าเราจะให้ทาน หรือกำลังให้อยู่ หรือให้เสร็จแล้ว จิตใจก็ไม่ได้ยินดีเบิกบาน ผลของกุศลกรรมนั้นก็เป็น อเหตุกกุศลวิบาก แทนที่จะเป็นมหากุศลวิบาก และจิตที่เกิดขึ้นทั้ง ๘ ดวงนั้นก็เรียกว่า อเหตุกกุศลวิบากจิต แทนที่จะเป็นมหาวิบากจิต คือทำให้บุญกุศลที่ได้ทำไว้นั้นให้ผลไม่เต็มที่ (รายละเอียด อเหตุกจิตดูภาคผนวก ข)

ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมม(กรรมให้ผลในชาตินี้)มี 2อย่าง คือ

1. ปริปักกทิฏฐธรรมเวทนียกรรม คือกรรมให้ผลในปัจจุบันภพเข้าถึงความแก่กล้าแล้ว
2. อปริปักกทิฏฐธรรมเวทนียกรรมคือกรรมให้ผลในปัจจุบันภพยังไม่เข้าถึงความแก่กล้า

ข้อ 1 กรรมให้ผลในปัจจุบันภพเข้าถึงความแก่กล้าแล้วนั้นหมายถึง การได้รับผลในระหว่าง 7 วันแน่นอน ในเทวหสูตรแห่งอุปริปัณณาสอรรถกถาว่า ยํ ปน สตฺตทิวสพฺภนฺตเร วิปากํ เทติ ปริปกฺกเวทนียํ นาม เช่นชายเข็ญใจชื่อว่า มหาทุคคตะ ได้ถวายภัตตาหารแด่พระกัสสป เมื่อถวายแล้วก็เป็นเศรษฐีภายใน 7วัน เมื่อได้เป็นเศรษฐีแล้วก็ย่อมได้รับอารมณ์ดีต่างๆ มีการได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้กิน ได้ถูกต้องสัมผัส แต่สิ่งที่ดีๆ เหล่านี้ล้วนเป็นกุศลวิบาก จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณฯ ซึ่งเป็นฝ่ายนามธรรม ส่วนฝ่ายรูปธรรม นั้น ก็มีหน้าตาผิวพรรณผ่องใส ร่างกาย สมบูรณ์ขึ้น ซึ่งเป็นกรรมชรูป กัมปัจจัยยอุตุชรูปที่เกิดจากกุศลกรรมนั่นเอง กุศลวิบากจักขุวิญญาณก็ดี เป็นต้น ร่างกายสมบูรณ์ผ่องใสก็ดี เหล่านี้เป็นอเหตุกธรรมทั้งสิ้น

สาเหตุของกุศลทาน ที่ให้ผลปรากฏในชาตินี้ จะต้องมีองค์ประกอบ 4 อย่าง

1. วัตถุสัมปทา ปฏิคาหกผู้รับทาน เป็นอนาคามี หรือพระอรหันต์
2. ปัจจัยสัมปทา วัตถุสิ่งของที่นำมาถวาย ได้มาด้วยความบริสุทธิ์
3. เจตนาสัมปทา ผู้ถวายมีเจตนาอันแรงกล้า
4. คุณาติเรกสัมปทา พระอนาคามี หรือพระอรหันต์นั้นพึ่งออกจากนิโรธสมาบัติ

ผู้วิจัย : ดูเหตุผลข้างต้นตามคัมภีร์แล้วเห็นว่าการได้รับผลกรรมในชาตินี้นั้น ผู้รับทาน เป็นอนาคามีหรืออรหันต์ ท่านเหล่านี้เป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว หรือถ้าเปรียบพอให้เห็นโดยอุปมา สมมติว่าผู้ถึงพร้อมทางโลก เช่นเป็นเศรษฐีร่ำรวย ก็เปรียบได้ดังบิลเกต เจ้าพ่อไมโครซอฟ ที่รวยที่สุดในโลก มีศรัทธาที่จะบริจาคเงินเพื่อการกุศล 70%ของรายได้ที่เขาได้รับต่อปี และของที่เราจะให้ทานเขานั้นเป็นของดีวิเศษ และผู้รับปรารถนาอยากได้ ผู้ให้มีเจตนาอันแรงกล้าจะให้ด้วย และผู้รับนั้นถ้าไม่ได้รับของของเราก็จะถึงแก่ชีวิต เช่นเดียวกับพระอรหันต์ที่เข้านิโรธสมาบัติครั้งหนึ่งได้ 7วัน โดยไม่มีอาหาร โดยวิสัยมนุษย์จะอยู่ได้โดยไม่กินอาหารได้แค่ 7วันเท่านั้น ถ้าพ้น 7 วันแล้วไม่กินอาหารก็จะต้องตาย ผู้ที่ถวายอาหารแก่อรหันต์เหล่านี้เท่ากับสืบต่อชีวิตให้อรหันต์ อาหารนั้นก็มีคุณค่าสูงเท่ากับชีวิตพระอรหันต์ ดังนั้นการให้ผลจึงมหาศาล สมมุติถ้าเรามีของที่จะสืบต่อชีวิตมหาเศรษฐีเช่นบิลเกตได้ ถ้าเขาไม่ได้ของสิ่งเข้าจะต้องตายทันทีและเราก็มีเจตนาจะให้เขาด้วย ให้แล้วเขาก็มีชีวิตรอด เมื่อรอดชีวิตแล้ว เขาก็สามารถบันดาลตอบแทนให้เราเป็นเศรษฐีได้ภายใน 7 วันได้ด้วยเช่นกัน อย่างนี้เรียกว่าได้รับ ผลบุญทันตา การที่เราเป็นผู้บริหาร ถ้าเรามีพฤติกรรมที่ประกอบด้วยกุศล และพบบุคคลมีคุณวิเศษหรือมีอำนาจวาสนายิ่งใหญ่เหล่านี้และได้ทำคุณแก่เขา โดยที่เขามีความต้องการสิ่งที่เราจะให้อย่างแรงกล้าเช่นเราเป็นผู้เชี่ยวชาญมีความสามารถที่จะทำให้งานเขาประสบผลสำเร็จคือไม่ได้ของจากเราเขาก็ต้องถึงพินาศหรือโครงการนั้นต้องล้มเหลวด้วย เมื่อเขาได้แล้ว เขาก็ดลบันดาลให้เราเป็นใหญ่หรือได้ปูนบำเหน็จความชอบเช่นกัน

ข้อ 2 คือกรรมให้ผลในปัจจุบันภพยังไม่เข้าถึงความแก่กล้า หมายถึงการทำกุศล อกุศลนั้นจะส่งผลหลังจาก 7 วันไปแล้ว ถ้าให้ผลไม่ได้ในชาตินี้อโหสิกรรมเช่นสมควรจะได้ปูนบำเหน็จปีนี้แต่กรรมผู้อื่นหนักกว่าจึงได้ไปก่อน และหมดปีงบประมาณไปแล้ว ความชอบครั้งนี้ก็สิ้นสุดไป

รวมความคือ ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมนี้จะให้ผลเฉพาะในชาตินี้เท่านั้น ไม่ข้าภพข้ามชาติไป คือการให้ผล ในวัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ วัยชรา ที่อยู่ในภพนี้ ดังตามที่พระอรรถกถาจารย์แสดงไว้ในอุปริปัณาสกอรรถกถา

ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมนี้มีกำลังอ่อน เนื่องจากไม่ได้รับอุปการะจากอาเสวนปัจจัย (อาเสวนปัจจัยหมายถึง การเสพบ่อย ๆในวิถีหนึ่ง ๆการเสพบ่อยๆ แต่ละวิถีนั้นก็มีจิตที่ทำกิจนี้ คือ ชวนจิต 55ดวงเท่านั้นเอง แต่จะต้องประกอบด้วย ลักษณะ 3 อย่างดังต่อไปนี้ด้วย คือ ก.) ต้องเป็นจิตชาติเดียวกัน ข.) ต้องเกิดซ้ำกันอย่างน้อย 4 หรือ 5 ขณะ ค.) ต้องไม่ใช่วิบากชวนจิต) จึงให้ผลเฉพาะภพนี้เท่านั้น และการให้ผลนี้ก็ไม่แน่นอน อาจไม่ให้ผลเป็นอโหสิกรรมก็ได้ การที่จะให้ทิฏฐธรรมเวทนียกรรมส่งผลในชาตินี้ต้องอยู่ในลักษณะ4 ประการต่อไปนี้

1. ไม่ได้รับการเบียดเบียนจากกรรมที่เป็นปฏิปักษ์ หรือกรรมที่อยู่ตรงข้าม ถ้ากรรมที่เป็นกุศลไม่ถูกกรรมที่เป็นอกุศลเบียดก็จะให้ผลในชาตินี้เลย แต่ถูกอกุศลกรรมเบียดเบียน กุศลกรรมนั้นก็ อโหสิกรรมคือไม่ให้ผล

2. มีกำลังพิเศษเพราะได้อุปการะจากปัจจัยอันพิเศษคือกุศลทิฏฐธรรมเวทนียกรรมก็ต้องประกอบด้วย สมบัติ 4 อย่างคือ คติสมบัติ กาลสมบัติ อุปธิสมบัติ ปโยคสมบัติ ถ้าเป็นอกุศลทิฏฐธรรมเวทนียกรรม ต้องประกอบด้วย วิบัติ4 อย่างคือ คติวิบัติ กาลวิบัติ อุปธิวิบัติ ปโยควิบัติ กรรมนั้นจึงปรากฏ ถ้าประกอบด้วยเหตุตรงข้ามคือสมบัติ แต่มีวิบัติมาห้าม ดังนี้ก็ไม่เกิดผลเป็นอโหสิกรรมไป

การที่กรรมนิยามจะแสดงผลออกมาในระดับของวิถีชีวิตทำให้มีความเป็นไปต่างๆ ประสบผลตอบสนองจากภายนอก อันน่าพอใจบ้าง ไม่น่าพอใจบ้างนั้น ในบาลีท่านแสดงหลักไว้ว่าต้องขึ้นต่อองค์ประกอบต่างๆ4 คู่คือสมบัติ และวิบัติ สมบัติแปลง่ายๆว่า ข้อดี หมายถึงความเพียบพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งช่วยเสริม ส่งอำนวยโอกาสให้กรรมดีปรากฏผล และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วให้แสดงผล พูดสั้นๆ ว่าส่วนประกอบอำนวย ช่วยเสริมกรรมดี สมบัติ 4 อย่างคือ

1.คติสมบัติ สมบัติแห่งคติ ถึงพร้อมด้วยคติ หรือคติให้ คือ เกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญเหมาะ หรือเกื้อกูล ตลอดจนระยะสั้นคือ ดำเนินชีวิตหรือไปในถิ่นที่อำนวย

2.อุปธิสมบัติ สมบัติแห่งร่างกาย ถึงพร้อมด้วยร่างกาย หรือรูปร่างให้ เช่น มีรูปร่างสวย ร่างกายสง่างาม หน้าตาท่าทางดี น่ารัก น่านิยมเลื่อมใส สุขภาพดีแข็งแรง

3.กาลสมบัติ สมบัติแห่งกาล ถึงพร้อมด้วยกาล หรือให้กาล คือ เกิดอยู่ในสมัยที่บ้านเมืองมีความสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ตลอดจนในระยะสั้น คือทำอะไรถูกกาลเวลา ถูกจังหวะ

4.ปโยคสมบัติ สมบัติแห่งการประกอบ ถึงพร้อมด้วยการประกอบกิจ หรือกิจการให้ เช่น ทำเรื่อง ตรงกับที่เขาต้องการ ทำกิจตรงกับความถนัดความสามารถของตน ทำการถึงขนาดถูกหลักครบถ้วนตามเกณฑ์หรือเต็มอัตรา ไม่ใช่ทำครึ่งๆ กลางๆ หรือเหยาะแหยะ หรือไม่ถูกเรื่องกัน รู้จักจัดทำ รู้จักดำเนินการ

ส่วนวิบัติ แปลง่ายๆ ว่าข้อเสีย หรือจุดอ่อน หมายถึงความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งไม่อำนวยแก่การที่กรรมดีจะปรากฏผล แต่กลับเปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล พูดสั้นๆ ว่าส่วนประกอบบกพร่อง เปิดช่องให้กรรมชั่ว วิบัติ มี 4 อย่าง คือ

1.คติวิบัติ วิบัติแห่งคติ หรือคติเสีย คือเกิดในภพ ภูมิ ถิ่น ประเทศ สภาพแวดล้อมที่ไม่เจริญไม่เหมาะ ไม่เกื้อกูล ทางดำเนินชีวิต ถิ่นที่ไปไม่อำนวย

2.อุปธิวิบัติ วิบัติแห่งร่างกาย หรือรูปกายเสีย เช่น ร่างกายพิกลพิการ อ่อนแอ ไม่สวยงาม กิริยา ท่าทางน่าเกลียด ไม่ชวนชม ตลอดจนสุขภาพไม่ดี เจ็บป่วย มีโรคมาก

3.กาลวิบัติ วิบัติแห่งกาล หรือกาลเสีย คือเกิดอยู่ในยุคสมัยที่บ้านเมืองมีภัยพิบัติไม่สงบ เรียบร้อย ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม มากด้วยการเบียดเบียน ยกย่องคนชั่ว บีบคั้นคนดี ตลอดจนทำอะไร ไม่ถูกกาลเวลา ไม่ถูกจังหวะ

4.ปโยควิบัติ วิบัติแห่งการประกอบหรือกิจการเสียเช่นฝักใฝ่ในกิจการหรือเรื่องราวที่ผิด ทำการไม่ตรงความถนัด ความสามารถใช้ความเพียรในเรื่องไม่ถูกต้อง ทำการครึ่งๆ กลางๆเป็นต้น

คู่ที่ 1 คติสมบัติ เช่น เกิดอยู่ในถิ่นเจริญ มีบริการการศึกษาดี ทั้งที่สติปัญญาและความขยันไม่เท่าไร แต่ก็ยังศึกษามากกว่า เข้าถึงสถานะทางสังคมสูงกว่าอีกคนหนึ่ง ซึ่งมีสติปัญญาและความขยันหมั่นเพียรดีกว่า แต่ไปเกิดอยู่ในถิ่นป่าดง หรือ เช่นไปเกิดเป็นเทวดา ถึงจะแย่อย่างไรก็ยังสุขสบาย ไม่เดือดร้อน ไม่อดอยาก คติวิบัติ เช่น มีพระพุทธเจ้าอุบัติตรัสสอนธรรม แต่ตัวไปเกิดอยู่เสียในป่าดงหรือในนรก ก็หมดโอกาสได้ฟังธรรม หรือมีสติปัญญาดี แต่ไปเกิดเป็นคนป่าอยู่ในกาฬทวีป ก็ไม่มีโอกาสได้เป็นนักปราชญ์ในวงการศิลปะและศาสตร์ทั้งหลาย มีความรู้ความสามารถดี แต่ไปอยู่ในถิ่นหรือในชุมชนที่เขาไม่เห็นคุณค่าของความรู้ความสามารถนั้น เข้ากับเขาไม่ได้ ถูกเหยียดหยามบีบคั้น อยู่อย่างเดือดร้อน เป็นต้น

คู่ที่ 2 อุปธิสมบัติ เช่น รูปร่างสวยงาม น่าชื่นชม แม้ไปเกิดในตระกูลยากไร้หรือถิ่นห่างไกล รูปกายช่วยให้ขึ้นมาสู่ฐานะและถิ่นที่มีเกียรติยศและความสุข อุปธิวิบัติ เช่น เกิดในถิ่นหรือในตระกูลมั่งคั่งสมบูรณ์แต่พิกลพิการง่อยใบ้ ไม่อาจรับเกียรติยศและความสุขความรื่นรมย์ที่พึงได้ คนสองคนมีคุณสมบัติอย่างอื่นเสมอเหมือนกันคนหนึ่งรูปร่างสง่าหรือสวยงามอีกคนหนึ่งขี้ริ้วขี้เหร่หรือขี้โรค ในกรณีที่ถือร่างกายเป็นส่วนประกอบด้วย คนมีกายดีก็ได้รับผลไป แม้ในกรณีที่ไม่ถือกายเป็นคุณสมบัติ ก็เป็นธรรมดาของคนทั่วไปที่จะเอนเอียงเข้าหาคนที่มีรูปสมบัติคนที่รูปวิบัติจะต้องยอบรับความจริงที่เป็นธรรมดาของชาวโลก ข้อนี้และตระหนักว่าผู้ที่มีจิตเที่ยงตรงไม่เอนเอียง เพราะเหตุแห่งรูปสมบัติรูปวิบัตินี้ ก็มีแต่คนที่ประกอบ ด้วยคุณธรรมพิเศษยิ่งกว่าคนทั่วไป รู้เช่นนี้แล้วไม่พึงเสียใจ จากนั้นจะได้เร่งขวนขวายสร้างเสริมคุณสมบัติส่วนอื่นๆ ให้มีพิเศษยิ่งกว่าปกติ ถ้าคนรูปกายดีใช้ความพยายามหนึ่งส่วน คนมีอุปธิวิบัติอาจต้องพยายามสองหรือสามส่วน เป็นต้น ข้อสำคัญอย่าท้อแท้ปัจจัยที่หย่อนก็รู้ ที่เสริมได้ก็เร่งทำ ความรู้กรรมจึงจะเกิดประโยชน์

คนที่ 3 กาลสมบัติ เช่นเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต ทำสิ่งที่ดีงาม มาเกิดอยู่ในยุคที่ผู้ปกครองดี สังคมดียกย่องเชิดชูคนดี คนผู้นั้นก็มีเกียรติมีความเจริญ หรือบ้านเมืองสงบสุข ผู้มีสติปัญญาเป็นนักปราชญ์ก็มีโอกาสแสดงความรู้ความสามารถให้ปรากฏและให้ประโยชน์ หรือในยุคสมัยหนึ่งคนนิยมกาพย์กลอนกันมาก คนเก่งกาพย์กลอนก็รุ่งเรืองเฟื่องฟู ส่วนกาลวิบัติก็ตรงข้าม เช่น ในยาม

สังคมเสื่อมจากศีลธรรมผู้ปกครองไม่ประกอบด้วยธรรม คนทำดีไม่ได้รับยกย่อง หรืออาจถูกเบียดเบียนกดขี่ประสบความเดือดร้อนหรือยามบ้านเมืองปั่นป่วนวุ่นวาย มีศึกสงคราม ไม่มีใครสนใจคนทำความดีทางสันติ แม้มีสติปัญญาความสามารถก็ไม่มีโอกาสสร้างสรรค์งานที่เป็นประโยชน์ หรือในยุคที่สังคมนิยมดนตรีหยาบร้อน ตนแม้เชี่ยวชาญ ในดนตรีที่สงบเยือกเย็นแต่ไม่ได้รับความสนใจยกย่อง เป็นต้น

คู่ที่ 4 ปโยคสมบัติ เช่น ตนไม่ใช่คนดีมีความสามารถจริง แต่รู้จักเข้าหาคนควรเข้าหา รู้จักหลบเลี่ยงเรื่องควรหลบเลี่ยง อะไรควรเสียยอมเสีย ทำให้ตนเจริญก้าวหน้าไปได้ และความเสียหายบกพร่องของตนไม่ปรากฏ หรือมีความสามารถในการปลอมแปลงเอกสาร เอาความสามารถนั้นมาใช้ในทางดี เช่นในงานพิสูจน์หลักฐาน ทางด้านปโยควิบัติ เช่น มีความรู้ความสามารถและคุณสมบัติอื่นดีหมด แต่ติดการพนัน จึงไม่ได้รับการคัดเลือกไปทำงาน หรือมีฝีเท้ารวดเร็วมาก พอจะเป็นนักกรีฑาชั้นเลิศ แต่เอาความสามรถนั้นไปใช้ในการวิ่งฉกชิงทรัพย์เขา หรือตนมีฝีมือดีในทางช่าง แต่ไปนั่งทำงานเสมียนที่ไม่ถนัด เป็นต้น ผลในระดับวิถีชีวิตนี้ ส่วนมากเป็นเรื่องของโลกธรรม ซึ่งมีความผันผวนปรวนแปรไม่แน่นอน แต่ก็เป็นเรื่องชั้นเปลือกผิวภายนอก มิใช่แกนในชีวิตของ จะกระทบกระทั่งหนักเบา ก็อยู่ที่ว่าจะมีความยึดติดถือมั่นมากน้อยเพียงใดถ้าไม่ยึดติด สามารถวางใจก็มีความสุขได้เสมอหรืออย่างน้อยก็ทุกข์ไม่มาก และผ่านเหตุการณ์ไปได้ด้วยดี ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงสอนให้มีปัญญารู้เท่าทันธรรมดา ประกอบด้วยสติ มิให้หลงใหลประมาทมัวเมา คราวสุขคราวได้ ก็ไม่เหลิงลำพองเคลิ้มไปคราวทุกข์คราวเสียก็ไม่ขุ่นมัวคลุ้มคลั่งปล่อยตัวถลำลงในทางชั่วทางเสีย ค่อยผ่อนผันแก้ไขเหตุการณ์ด้วยสติปัญญา เมื่อยังต้องการโลกธรรมฝ่ายดี คือ ที่ชื่นชอบเป็นอิฏฐารมณ์ ก็กำหนดสมบัติวิบัติที่เป็นกำลังหรือจุดอ่อนของตนและจัดสรรเลือกองค์ประกอบฝ่ายสมบัติที่จัดเลือกได้ หลีกเว้นวิบัติเสีย แล้วพยายามเข้าถึงผลดีที่มุ่งหมายด้วยกรรมที่เป็นกุศล ซึ่งมีผลมั่นคงและลึกซึ้งถึงชีวิตทุกระดับของตน ไม่สร้างผลด้วยอกุศลกรรมและไม่ถือโอกาสยามสมบัติอำนวยประกอบการอกุศล เพราะสมบัติและวิบัติสี่ประการนั้นเป็นของไม่แน่นอน เมื่อกาลโอกาสที่เอื้ออำนวยผ่านไป กรรมร้ายก็จะแสดงผล พึงถือโอกาสสมบัติช่วย เร่งประกอบกุศลกรรมเท่านั้น คือถือเอาแต่ส่วนที่ดีงามไร้โทษของหลักการที่กล่าวมานี้ โดยนัยนี้ ก็สรุปได้ว่า ถ้าจะทำการใด ในเมื่อมีองค์ประกอบของนิยามหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง อย่างน้อยก็พึงทำองค์ประกอบฝ่ายกรรมนิยามให้ดีเป็นส่วนที่ยึดเอาไว้ได้อย่างแน่นอนมั่นใจแล้วอย่างหนึ่งก่อน ส่วนองค์ประกอบฝ่ายนิยามอย่างอื่น ก็พึงใช้ปัญญาศึกษาพิจารณาเอามาใช้เสริม เท่าที่ไม่เป็นโทษในแง่ของกรรมนิยมต่อไป หากปฏิบัติได้เช่นนี้ ก็เรียกว่า เป็นผู้รู้จักถือเอาประโยชน์จากกุศลกรรมและสมบัติวิบัติทั้งสี่ หรือรู้จักใช้ทั้งกรรมนิยามและนิยามทางสังคมในทางที่เป็นคุณสำหรับบางคนอาจต้องเตือนว่า อย่ามัวคิดวุ่นอยู่เลยว่า ทำไมคนนั้น ไม่ทำดี แต่กลับได้ดี ทำไมคนนี้ทำไม่ดี

แต่ไม่เห็นเป็นอะไร ทำไมเราทำอย่างนี้ ไม่เห็นได้อะไรเลย ดังนี้เป็นต้น ปัจจัยหรือองค์ประกอบของนิยามทั้งหลาย เรายังอาจตรวจดูรู้ไม่ทั่วถึง และพึงคิดว่า ตัวเรานี้ ปัญญาที่รู้จักเลือกถือเอาประโยชน์จากนิยามอื่นๆก็ไม่มี มิหนำซ้ำองค์ประกอบฝ่าย กรรมนิยามที่เป็นฐานยืนพื้นแน่นอนอยู่นี้ ก็ยังไม่ใส่ใจที่จะทำให้ดีเสียอีก ถ้าขืนเป็นอย่างนี้ ก็คง มีแต่จะต้องทรุดหนักลงไปทุกที

อย่างไรก็ตาม เมื่อมองให้เข้าถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ผู้ประกอบกรรมดีย่อมไม่ติดอยู่เพียงขั้นที่ยังมุ่งหวังผลอันเป็นโลกธรรม (ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ) ตอบสนองแก่ตน เพราะกุศลกรรมที่แท้จริง เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ เขาจึงทำกรรมด้วยจาคะ สละอกุศลในใจและเผื่อแผ่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ทำกรรมด้วยเมตตากรุณา ช่วยคนอื่นให้พ้นทุกข์และสนับสนุนความอยู่ร่วมกันโดยสุขสงบมีไมตรี ทำกรรมด้วยปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพื่อโพธิ เพื่อให้ธรรมแพร่หลายครองใจคนและครองสังคม ซึ่งจัดเข้าได้ว่า เป็นกรรมขั้นสูงสุด คือกรรมที่เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ตามหลักที่ยกมาอ้างแล้วข้างต้น

3. มีกำลังหนักแน่นด้วยอำนาจแห่งปุพพาภิสังขาร(ธรรมที่เป็นใหญ่ยิ่งกว่าสหชาตธรรม “ธรรมทีเกิดพร้อมกับตน” นั้น ชื่อว่า อธิบดี เพราะเป็นบุพพาภิสังขาร สิ่งใดจะไม่เป็นผลสำเร็จแก่ผู้มีฉันทะเป็นไม่มี) ซึ่งมีสภาพเหมาะสมแก่ชวนะดวงที่ 1 หมายความว่า ก่อนลงมือทำการงานฝ่ายกุศล หรืออกุศลก็ตาม บุคคลได้ปรุงจิตใจของตน ให้เกิดความกล้า และอดทนต่องานนั้นๆ โดยมีการคิดว่ามีความพอใจจะกระทำการใดๆแล้ว การงานนั้นจะไม่มีทางสำเร็จย่อม ไม่มี หรือถ้ามีความตั้งใจมีความเพียรที่จะทำงานนั้นที่จะไม่สำเร็จไม่มีบุคคลคิดจะทำการใดๆก็ตาม จิตที่เกิดขึ้นขณะทำงานนั้นย่อมมีกำลังมาก ฉะนั้น ชวนะดวงที่1 ซึ่งเป็นทิฏฐธรรมเวทนียกรรม จึงให้ผลปรากฏขึ้นในชาตินี้ ถ้าไม่ประกอบด้วยบุพพาภิสังขารทั้ง 4 (1. เมื่อมีฉันทะ แล้ว สิ่งใดจะไม่สำเร็จเป็นไม่มี 2.เมื่อมี วิริยะ แล้ว สิ่งใดจะไม่สำเร็จ เป็นไม่มี 3. เมื่อมี ใจจดจ่อ แล้ว สิ่งใดจะไม่สำเร็จเป็นไม่มี 4. เมื่อมี ปัญญาใคร่ครวญ แล้ว สิ่งใดจะไม่สำเร็จ เป็นไม่มี) อย่างใดอย่าหนึ่งกรรมอันนั้นก็ไม่มีกำลังพอที่จำส่งผลให้ปรากฏในชาตินี้ได้ เป็นอโหสิกรรมไป

4. ชวนะที่เกิดขึ้น เป็นไปด้วยอำนาจแห่งการกระทำคุณงามความดี หรือการทำลายนั้นได้กระทำต่อบุคคลที่ประกอบด้วยคุณอันพิเศษ มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระอนาคามี เป็นต้น ดังตัวอย่างที่ยกมาแล้วข้างต้นเช่นนายมหาทุคคตะ ให้ทานแก่พระกัสสปะ ก็เป็นเศรษฐีภายใน 7 วัน ในฝ่ายอกุศลนันทมานพได้ทำลายพระอุบลวัณณาเถรี โดยการข่มขืน พอทำการเสร็จออกจากกระท่อม แผ่นดินก็แยกออกสูบเอานันทมานพสู่นรกอเวจีทันที หรือเรื่องนายนันทะที่มีอาชีพฆ่าโคได้ตัดเอาลิ้นโคมาปิ้งกิน และได้ทำปาณาติบาต ฆ่าโคอยู่เป็นนิจ ได้เข้าช่วยสนับสนุนทิฏฐธรรมเวทนียกรรม ทำให้ลิ้นของนายนันทะขาดตกลงมา ขณะกำลังกินอาหารอยู่ เป็นต้น

สรุปการทำกรรมที่ให้เกิดผลในชาตินี้ จะต้องมีลักษณะ 4 อย่างคือ

1. ไม่ถูกเบียดเบียนจากกรรมที่เป็นปรปักษ์

2. ได้รับการสนับสนุน จากปัจจัยอันพิเศษ คือ สมบัติ4 วิบัติ 4

3. กำลังหนักแน่นแห่งปุพพาภิสังขาร(อิทธิบาท4) ซึ่งมีสภาพเหมาะแก่ชวนจิตดวงที่ 1

4. ชวนะที่เกิด เป็นไปด้วยอำนาจคุณความดีหรือชั่ว ที่ได้ทำต่อผู้มีคุณอันพิเศษ

ดังนั้นผู้ที่ทำตามจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อซึ่งมาจากยถากรรม ได้แก่

1. เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลของการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ

2. มีความปรารถนาจะเข้าถึงความสำเร็จ โดยต้องลงมือกระทำ

2.1ต้องพึ่งตนเอง และทำความพยายาม

2.2ไม่รอคอย โชคชะตา เซ่นสรวงอ้อนวอน ต่อปัจจัยภายนอก

3. มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ที่งดเว้นกรรมชั่ว (กุศลกรรมบถ10) และรับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการกระทำกรรมดีต่อเขา(บุญกิริยาวัตถุ10)

4. บุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติที่กระทำการต่างๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้น หรือเลวลง และให้ประเสริฐกว่าเทวดา หรือ พรหมได้ทุกคนโดยเท่าเทียมกัน

5. คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทรามประเสริฐของมนุษย์ โดยไม่แบ่งชาติชั้นวรรณะ

6. กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน รู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

7. ให้ความหวังในอนาคตแก่ทุกคน

และขยายความจริยธรรมทั้ง 7 ข้อโดยหมวดธรรม 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรม ซึ่งเป็นการยกตัวอย่างให้เห็นแนวประพฤติปฏิบัติเท่านั้น เมื่อกาล บุคคล สถานที่ สถานการณ์ต่างไป อาจใช้ธรรมหมวดอื่นที่วิญญูชนทั้งหลายเห็นว่าเหมาะสม มิได้ถือเป็นการตายตัว ในการวิจัยครั้งนี้ จริยธรรมของกรรมข้อที่ 1ใช้ อุบาสกธรรม5 สัปุริสสธรรม7 จริยธรรมของกรรมข้อที่2 ใช้ นาถกรณธรรม10 อิทธิบาท4 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 3 ใช้กุศลกรรมบถ10 บุญกิริยาวัตถุ10 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 4 ใช้ บุพนิมิตแห่งมรรค 7 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 5 ใช้ พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ4 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 6 ใช้สมบัติ4 อธิปไตย3 อปริหานิยธรรม7 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 7 ใช้ โลกธรรม8 อภิมหาปัจจเวกขณ์ 4 โดยมีการใช้หลักการพิจารณาความเป็นกุศลกรรม 5 ข้อและการให้ผลของกรรม4 ข้อ จึงสรุปได้ว่า จริยธรรมของกรรมทั้ง 7ข้อนี้เป็น

กุศลกรรม การที่ชาตินี้ชนกกรมทำให้เราเกิดมาเป็นมนุษย์นี้ ก็เป็นผลจากกุศลกรรมที่เราได้สร้างไว้ โดยที่มีกรรมอื่นเข้ามาอุปภัมภ์ เบียดเบียน ตัดรอน ชนกกรรมทั้งในปฏิสนธิกาลและปวัติกาลด้วย ในหมวดกรรมตามหน้าที่ ส่วนกรรมหนัก กรรมใกล้ตาย กรรมทำเสมอ กรรมเล็กน้อยนั้นก็ให้ผลเรียงลำดับกันไป ตามความหนักเบาของกรรม ส่วนกรรมที่ให้ผลในชาตินี้ ชาติหน้า ชาติต่อไป ให้ผลแล้วหรือไม่สามารถให้ผลได้ก็เป็นอโหสิกรรมไป การที่ชนกกรรมส่งให้เกิดมาเป็นมนุษย์เราในชาตินี้ ก็เกิดจาก เหล่าอกุศลจิต 12 โลกียกุศลจิต17 ที่มาจากกรรมตามหน้าที่ กรรมตามลำดับ และกรรมตามเวลานั่นเอง

ในการที่จะเกิดเป็นมนุษย์หรือกามสุคติปฏิสนธิ(เกิดในกามภูมิ 7 คือ มนุษย์ 1 เทวดา 6) ได้นั้น ต้องประกอบด้วย อุเบกขาสันตีรณจิตวิบาก 1 ดวง เป็นจิตที่เป็นผล จากมหากุศลจิต 8ดวง ซึ่งบกพร่องด้วย1)เหตุ เช่นเจตนา 3 ก่อนทำ ขณะทำ หลังทำ 2)ญาณ เช่นญาณวิปปยุตต 3)สังขาร เช่นปุพพาภิสังขาร เป็นต้น เป็นผู้มีบุญน้อย ผลบุญส่งมาเป็นมนุษย์ หรือเทวดาชั้นจตุมมหาราชิกา เป็นสุคติภูมิก็จริงแต่ให้ผลไม่เต็มที่ ทำให้พิการทางใจ ทางกายมาตั้งแต่เกิด แต่ถ้าเราทำ เหตุ ญาณ สังขาร ไม่บกพร่อง ถ้าเป็นมหาวิบากจิต 8ดวง ที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เพียบพร้อม ทั้งคุณสมบัติ รูปสมบัติ ในกามาวจรปฏิสนธิจิตมี 10 ดวงได้แก่ อุเบกขาสันตีรณอกุศลวิบากจิต 1 ดวง เกิดในอบายภูมิ4 อุเบกขาสันตีรณกุศลวิบากจิต 1 ดวง เกิดในมนุษย์ 1 เทวดาชั้นจตุมมหาราชิกา1 มหากุศลวิบากจิต 8 เกิดในกามสุคติภูมิ 7 มนุษย์ในชมพูทวีปเรานี้ ย่อมทำดีได้ถึงที่สุด คือสามารถปฏิบัติตนเข้าถึงฌาน อภิญญา มรรค ผล นิพพาน จนกระทั่งเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ และก็ทำชั่วทุจริตต่ำสุดคืออนันตริยกรรม และนิตยมิจฉาทิฏฐิกรรม จนเข้าถึงนรกอเวจีได้ด้วยเช่นกัน มนุษย์ในชมพูทวีปมีอายุ 100 ปีและเมื่อครบรอบ 100 ปี อายุมนุษย์ก็จะลดไป 1 ปี ตามปีพุทธศักราช 2500 ก็ลดไป 25 ปี อายุมนุษย์ขณะนี้เฉลี่ยเหลือ 75 ปีและลดไปเรื่อยๆจนเหลือ 10 ปี ก็สิ้นโลก

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการบริหารการศึกษา คือเป็นเรื่องที่บริหารจัดการองค์กรและบุคคลในองค์กร องค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรใด เล็กใหญ่ ชาติ ภาษา ศาสนาใดก็ตาม ล้วนมีทั้งคนดีคนชั่วประปนอยู่ในองค์กร ถ้าผู้บริหารหรือบุคลากรใดในองค์กร ทำตามยถากรรมที่เป็นกุศลกรรม องค์นั้นก็ประสบแต่ความเจริญรุ่งเรืองประสบความสำเร็จ และคนในองค์กรอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าองค์กรใดมีแต่คนชั่วทำตามยถากรรมที่เป็นอกุศลกรรมเป็นหลัก องค์กรนั้นจะสับสนวุ่นวาย เกิดความเสียหาย และล่มสลายในที่สุด ท่านผู้ทรงคุณวุฒิในการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ พระสุธีวรญาณ (รศ.ดร.ณรงค์ จิตฺตโสภโณ) รองอธิการบดีฝ่ายต่างประเทศ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมไว้ว่า เพื่อป้องกันมิให้คนชั่วทำให้องค์กรเสียหาย และส่งเสริมคนดีให้สามารถทำงานได้สะดวก จึงควรใช้หมวดธรรม ปธาน 4 คือความเพียร หรือเพียรชอบ ซึ่งเป็นสัมมาวายามะ ในมรรคมีองค์ 8 นั่นเองดังต่อไปนี้ คือ

1. สังวรปธาน : the effort to prevent; effort to avoid เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น คือเพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิด

2. ปหานปธาน : the effort to abandon; effort to overcome เพียรละ หรือเพียรกำจัด คือละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

3. ภาวนาปธาน : the effort to develop เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด คือเพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิด

4. อนุรักขนาปธาน : the effort maintain เพียรรักษา คือเพียรรักษากุศลกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ตั้งมั่น และเจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์

ซึ่งสอดคล้องกับหลักการบริหารตามยถากรรม คือเป็นไปตามหลักจริยธรรมทั้ง 7 ข้อ ถ้าจะใส่หมวดธรรม ปธาน 4 ลงไปในหลักจริยธรรมของกรรม ก้ควรใส่ลงไปใน จริยธรรมของกรรม ข้อ 3,4 คือการทำดี เว้นชั่ว และ การพัฒนาตนเอง ให้ดีขึ้นจนประเสริฐกว่าเทวดาพรหมทั้งหลายได้ และหมวดธรรม ปธาน 4 นี้ยังบัญญัติขึ้นโดยรู้ว่าเป็นกุศลธรรม ซึ่งเป็นไปตามหลักกุศลกรรม 5 ข้อ และการให้ผลผลของกรรม 4 ข้อ ในการจำนำหมวดธรรมใดมาใช้ในการบริหารตามยถากรรม ตามจริยธรรมของกรรมนั้นก็สุดแล้วแต่วิญญูชน ณ กาล สถานที่ สถานการณ์ใด เห็นควรตามเหตุปัจจัยที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จ จึงทำเหตุปัจจัยนั้นขึ้น

สรุป การบริหารตามยถากรรม ผู้บริหารต้องมีพฤติกรรมต่อไปนี้

1. ปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมโดยใช้จริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อ โดยที่จะใช้หมวดธรรมใด มาขยายเพิ่มเติมก็แล้วแต่ผู้บริหารหรือวิญญูชนเห็นสมควรตามกาล บุคคลสถานที่ สถานการณ์นั้นๆ โดยมีเกณฑ์ตัดสินความเป็นกุศลกรรม 5 ข้อที่ประกอบนิยามความเป็นกุศลกรรม 4 ข้อ และการให้ผลของกรรม 4 ข้อดังนั้นจริยธรรมทั้ง 7ข้อนี้บัญญัติขึ้นโดยรู้ว่าเป็นกุศลกรรม ตามเกณฑ์ดังกล่าว

2. เมื่อชนกกรรมทำให้เราเกิดมาเป็นมนุษย์ในชาตินี้ ซึ่งที่ปรากฏในชาตินี้ ก็ต้องปฏิบัติตามกรรมที่ใช้เกิดผลในชาตินี้ คือ 1)ต้องไม่ถูกเบียดเบียนจากกรรมที่เป็นปรปักษ์ 2)ได้รับอุปการะจากปัจจัยพิเศษ คือ สมบัติ4 วิบัติ4 3)ต้องมีกำลังหนักแน่นจากปุพพาภิสังขาร (อิทธิบาท4) 4)ต้องกระทำดีต่อผู้มีคุณอันพิเศษ และกุศลทานที่ให้ผู้มีคุณพิเศษต้องประกอบด้วยองค์ 4 ผลของกรรมดีจึงจะปรากฏในชาตินี้

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบในการวิจัยสามารถตอบคำถามการวิจัยได้ว่าหลักจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้บัญญัติขึ้นจากคำว่ายถากรรม ตามบาลี และบัญญัตินั้นเป็นกุศลกรรม ในความเป็นกุศลกรรมนี้ได้พิจารณาจาก เกณฑ์การพิจารณาความเป็นกุศลกรรม 5 ข้อ และพิจารณาจากระดับการให้ผลที่เกิดจากกรรมหรือการกระทำทาง กาย วาจา ใจ 4 ระดับ จึงสรุปได้ว่าหลักจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อนี้เป็นกุศลกรรม ในความเป็นกุศลกรรมของจริยธรรมทั้ง 7 ข้อนี้ถ้าเราไปดูทางด้านอภิธรรม กุศลกรรมนั้นต้องประกอบด้วยกุศลและกุศลจิตนี้จะประกอบไปด้วยโสภณเจตสิกเจตสิก 25 ดวง ในโสภณเจตสิกนี้ สรุปรวมก็คือมรรคมีองค์ 8 หรือย่อได้เป็นไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ตามนัยแห่งพุทธศาสนาผู้มีพฤติกรรมอย่างนี้ย่อมประสบผลสำเร็จในชีวิตแน่นอน ทั้งในทางโลกียธรรม และโลกุตรธรรม คือไปสู่จุดสูงสุดของชีวิตคือ นิพพานได้ทุกคน และการนำหลักกุศลกรรมที่เกิดจากการมีพฤติกรรมตามจริยธรรมของกรรม 7 ข้อ ไปเข้าวงของหลักกรรม12 ผู้ที่ทำกุศลกรรม ชนกกรรมก็นำมาเกิดเป็นคนดีเพียบพร้อม คือการมีแต้มต่อสำหรับการอยู่ในสังคม และเมื่อเกิดมากุศลกรรมนั้นก็ยังอุดหนุนอีก เช่นพบคนดีมีคุณธรรมหรือมีคนอุปถัมภ์ค้ำชู ไม่มีผู้เบียดเบียน หรือสิ่งที่ตัดรอนได้ จากนั้นกุศลกรรมก็จะส่งผลให้ได้รับผลการทำดีก่อนผู้อื่น และได้ผลอย่างมากมาย จะเห็นได้ว่ากุศลกรรมจากจริยธรรมของกรรมนั้น ส่งผลให้เกิดผลดี และนำพาตนและองค์กรสู่ความสำเร็จได้อย่างแน่นนอน การบริหารตามยถากรรมนี้เป็นการบริหารโดยที่เรารู้ปัจจัยแห่งความสำเร็จและได้สร้างปัจจัยนั้นขึ้น ปัจจัยแห่งความสำเร็จนั้นก็คือ การที่ผู้บริหารมีพฤติกรรมตามจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อนั่นเอง แต่ถึงกระนั้นพฤติกรรมดังกล่าวยังคงต้องอยู่ในเงื่อนไขของหลักกรรมต่อไปนี้ ก่อนทำ ขณะทำ และหลังทำจิตต้องมีเจตนาเป็นกุศล และยิ่งจะให้เกิดผลได้ในชาตินี้เลยต้องมีคุณสมบัติดังนี้ 1)ต้องไม่ถูกเบียดเบียนจากกรรมที่เป็นปรปักษ์ 2)มีกำลังพิเศษคือมี สมบัติ 4 3)ขณะทำกรรมต้องประกอบด้วยอิทธิบาท 4 4)กระทำต่อผู้มีคุณวิเศษ สิ่งที่กระทำหรือของที่กระทำต้องมีคุณสมบัติดังนี้ 1)ผู้รับมีคุณวิเศษ 2)ของนั้นบริสุทธิ์ 3)ผู้ให้มีเจตนาแรงกล้า 4)ผู้รับมีความต้องการ อย่างยิ่งเช่นถ้าไม่ได้ของนี้ต้องเสียชีวิต ดังเช่นพระอรหันต์ที่เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติ เป็นต้น

เมื่อเรารู้เหตุปัจจัยที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จดังนี้ ในการบริหารจัดการ ผู้บริหารจึงต้องมีพฤติกรรมการบริหารตามยถากรรมตามที่กล่าวมาแล้วงานจึงประสบผลสำเร็จ ได้ทั้งคน ได้ทั้งงาน สังคมร่มเย็นเป็นสุข ตามอำนาจแห่งกุศลกรรมที่เราได้กระทำ เมื่อนำหลักจริยธรรมของกรรม มาอภิปรายร่วมกับพฤติกรรมการบริหารตามแนวทางของทฤษฎีตะวันตก ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง 19 คน เห็นว่า จริยธรรมของกรรมสามารถนำไปใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารทั้ง4 ข้อคือภาวะผู้นำแรงจูงใจ การตัดสินใจ และการติดต่อสื่อสารได้ในระดับมากที่สุดทุกข้อ ดังนี้

พฤติกรรมการบริหารเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการปฏิบัติงานของผู้บริหารโรงเรียน เพราะเป็นกระบวนการที่มีระบบความสัมพันธ์ของกิจกรรมต่างๆ ในองค์การ ซึ่งเปรียบเสมือน สมอง แขน ขา และพละกำลังของผู้บริหาร ผู้บริหารทุกคนต้องใช้วิธีการไปสู่ความสำเร็จของการทำงาน ในระยะแรกได้มีการใช้แนวคิดเรื่ององค์ประกอบ 5ประการของการบริหาร (Five Element of Administration) คือการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของนักวิชาการ และนักพฤติกรรมองค์การ ในการนำมาปรับปรุงเพิ่มเติม จนทำให้พฤติกรรมการบริหารตามแนวคิดของแต่ละคนแตกต่างกันไป อย่างไรก็ดี หน้าที่รับผิดชอบของผู้บริหารทุกคนคือ ความรู้ความเข้าใจในการเลือกใช้ พฤติกรรมการบริหารที่เหมาะสม เพื่อนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลขององค์การ สำหรับพฤติกรรมการบริหารที่สำคัญที่สุดและมีอิทธิพลต่อความสำเร็จทางการบริหารตามทฤษฎีของ Stuart-Kotze and Roskin มีอยู่ 4ประการคือ พฤติกรรมการบริหารด้าน ภาวะผู้นำ การตัดสินใจ แรงจูงใจ และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของHoy and Miskel ที่กล่าวว่าพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารที่มีความสำคัญและส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จในงานของผู้บริหาร คือพฤติกรรมการตัดสินใจ การติดต่อสื่อสาร ภาวะผู้นำ และความพึงพอใจในงาน

ดังนั้น งานวิจัยครั้งนี้ใช้พฤติกรรมการบริหาร 4 ประการนี้ นำไปเทียบเคียงกับการบริหารตามยถากรรมซึ่งใช้จริยธรรมของกรรมเป็นแกนกลางในการปฏิบัติ และมีหลักกุศลกรรม 5 ข้อ เป็นเกณฑ์การพิจารณาความเป็นกุศลกรรมของจริยธรรมของกรรมทั้ง 7ข้อ

ภาวะผู้นำ Leaders ปัจจุบันองค์กรที่มีการจัดการที่ดีทั้งหลายต่างต้องการบุคลากรที่มีความเป็นผู้นำที่เก่งและมีประสิทธิภาพ มีความมุ่งมั่นในการทำงาน มีความสามารถในการสื่อสารทั้งภายในและระหว่างองค์กร ในขณะเดียวกันสามารถสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมจากใจ (Participative Cooperation) เพื่อนำองค์กรไปสู่ความก้าวหน้าและลดปัญหาความขัดแย้งในการประสานงานกับบุคคลรอบข้าง ดังนั้นผู้นำสมัยใหม่จะประสบความสำเร็จได้ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ให้ทันต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่รุมเร้าอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ต้องสามารถทำให้ผู้ร่วมงานทำงานได้อย่างมีคุณภาพ และเต็มความสามารถ

คำว่า “LEADERS” ในความหมายของแต่ละท่านคงมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป ซึ่งผู้วิจัย ขอสรุปคุณสมบัติในการเป็นผู้นำในยุคโลกาภิวัฒน์ ดังนี้

L = Listening & Learning E = Ethic A = Ability D = Dominanc E = Employee-center

R = Reinforcement S = Stability (No bias)

ผู้วิจัย ขอนิยามคุณสมบัติแต่ละตัว และเปรียบเทียบกับจริยธรรมของกรรม ทั้ง 7 ข้อเพื่อให้เห็นแนวปฏิบัติโดยสังเขป

L: Listening & Learning ผู้นำที่ดี ไม่ใช่ผู้ที่ชอบสั่งการให้ผู้อื่นทำงานแทนเท่านั้น แต่ผู้นำที่ดีต้องมีทักษะในการฟัง คือต้องฟังอย่างตั้งใจและเข้าอกเข้าใจ (Empathy Listening) เพราะท่านมิใช่แค่ใช้หูฟังเท่านั้นแต่ท่านต้องเอาใจของท่านฟังเพื่อรับรู้ความรู้สึกและปัญหาของผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการทำงานร่วมกันในระยะยาว อีกทักษะที่ขาดไม่ได้นั่นคือการหาความรู้ใหม่ๆ (Self-learning) ทั้งด้านการบริหารงานและคนเพื่อนำมาพัฒนาตัวท่านเองและผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะยุคนี้เป็นยุคที่ถือว่า ความรู้คืออำนาจ ความรู้ใหม่ๆเกิดขึ้นตลอดเวลา ดังนั้น หากผู้นำหยุดการเรียนรู้ ก็เท่ากับหยุดทักษะความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ในการคิดสิ่งใหม่ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อธุรกิจในปัจจุบันที่แข่งขันกันที่ความแปลกใหม่ที่จะนำเสนอกับลูกค้า ดังนั้นเริ่มอ่านหนังสือดีๆที่ท่านคิดว่าเป็นประโยชน์ต่อตัวท่านเองสักวันละนิด ท่านอาจจะได้ข้อคิดดีๆที่สามารถประยุกต์ในการทำงานของท่านได้

จริยธรรมของกรรมที่ควรนำมาใช้กับข้อนี้เช่น ข้อ 1,2,3,4,5,6,7, เช่น การรับรู้ความรู้สึกและปัญหาของผู้ร่วมงานตามจริยธรรมของกรรม ข้อ1 ผู้บริหารต้องรู้จักความเป็นเหตุปัจจัยแห่งปัญหา และข้อ2ก็ลงมือทำคือเข้าไปร่วมแก้ปัญหา ตัวผู้บริหารเองก็สุจริตทั้งกาย วาจา ใจ และให้สิ่งที่ดีแก่ผู้ร่วมงาน ในข้อ3,5 ข้อ4 ในด้านหาความรู้ใหม่ๆในการพัฒนาตนให้เป็นไปตามบุพนิมิตแห่งมรรค ข้อ6 ในการสร้างสรรค์งานนั้น นอกจากข้อ4 แล้วยังต้องมองข้อ6คือต้องรู้จักมองอดีตที่ผ่านมาทำเป็นบทเรียน แล้วมองพื้นฐานตนเองในปัจจุบัน วางแผนปรับปรุงสร้างความเจริญก้าวหน้าในอนาคต ข้อ7 เมื่อทุกสิ่งสมปรารถนาหรือไม่ได้ตามที่ปรารถนาก็ให้วางใจตามธรรมดาของโลกธรรม8 พยามมองหาเหตุปัจจัยที่ยังบกพร่องเติมเต็มให้ครบเพื่อแก้ไขสิ่งที่ผิดพลาด

E: Ethic คุณธรรมที่ว่านี้เป็นความงดงามในจิตใจ (Integrity) ช่วยส่งเสริมความก้าวหน้าของท่าน ผู้นำที่ประสบความสำเร็จ การยึดถือหลักคุณธรรมอย่างเดียวคงไม่พอ ยังรวมไปถึงคุณธรรม จรรยาบรรณต่างๆ ที่ท่านสามารถนำไปใช้ในการทำงานร่วมกับผู้ร่วมงานได้อย่างมีความสุข ดังที่กล่าวว่า “ให้สิ่งที่ดีแก่เขา เราก็ได้สิ่งที่ดีตอบ”

จริยธรรมของกรรมที่ควรนำมาใช้กับข้อนี้เช่น ข้อ1,2, 3 4, 5 ,6,7 ข้อนี้จะยกจริยธรรมของกรรม ให้เห็นเพียงข้อเดียวคือ ข้อ5 คือผู้นำนั้นต้องมีใจคุจพรหม คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขานอกจากมีใจแล้วต้องแสดงออกต่อเขาด้วยสังคหวัตถุ4 เช่น เมตตา กรุณา ต่อเขาก็ให้ทานเขา ด้วยอามิสทาน ธรรมทาน และอภัยทาน มีปิยวาจาคือพูดแต่สิ่งที่ดี มีประโยชน์ ไพเราะเสนาะหูเป็นต้น

A: Ability ผู้นำที่ดีต้องมีความสามารถ และสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาได้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน โดยเฉพาะองค์กรในปัจจุบันมีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเพื่อรับมือกับการแข่งขันทางธุรกิจที่รุนแรง

จริยธรรมของกรรมที่ควรนำมาใช้กับข้อนี้เช่น ข้อ1,2,3,4, 5 ,6,7 ข้อนี้ขอยกข้อ4และข้อ2มาแสดงให้เห็นคือรู้จักฝึกต้นเอง จนเป็นผู้ประเสริฐได้ตามบุพนิมิตแห่งมรรค และ สร้างตนให้มีความรู้ความสามารถตามนาถกรณธรรม10 และอิทธิบาท4เป็นต้น

D: Dominance ไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าผู้นำที่มีคุณธรรมสามารถสร้างบารมี (Charisma) ให้กับตนเองได้ โดยบารมีในที่นี้คือ การแสดงออกให้ผู้อื่นยอมรับ และทำงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่ โดยไม่รู้สึกว่าถูกบังคับ ความเป็นผู้นำ ไม่ได้เกิดจากการมีอำนาจในการให้คุณให้โทษแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสั่งการหรือควบคุมลูกน้องทำงานได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิผล ยังเป็นการสร้างบรรยากาศในการทำงานให้น่าทำยิ่งขึ้นด้วย

จริยธรรมของกรรมที่ควรนำมาใช้กับข้อนี้เช่น ข้อ1,2,3, 4,5, 6,7 ข้อนี้ขอยกข้อ5มาแสดงผู้นำนำที่มีคุณธรรมก็คือผู้ที่มีใจดุจพรหม คือมีพรหมวิหา4และขยายสู่แนวปฏิบัติตามสังคหวัตถุ4

E: Employee-center การเป็นผู้นำที่ดีต้องรู้จักซื้อใจและประสานใจระหว่างผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์อันดีในการทำงาน สร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน ซึ่งจะเอื้อไปถึงการทำงานเป็นทีมอย่างมีความสุข หากมองภาพรวมขององค์กร คุณสมบัติของผู้นำในข้อนี้ยังส่งผลดีในแง่จิตใจของพนักงานที่อยากจะทุ่มเทการทำงานให้กับองค์กร และส่งผลมายังเม็ดเงินขององค์กรอีกด้วย

จริยธรรมของกรรมที่ควรนำมาใช้กับข้อนี้เช่น ข้อ1,2, 3 4,,5 ,6,7 ข้อนี้ขอยกข้อ5มาแสดงคือ ผู้นำนำที่มีคุณธรรมก็คือผู้ที่มีใจดุจพรหม คือมีพรหมวิหาร4 และขยายสู่แนวปฏิบัติตามสังคหวัตถุ4เช่นกัน

R: Reinforcement การสร้างแรงจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จร่วมกันซึ่งเป็นหนึ่งในคุณสมบัติที่ท่านสามารถสร้างทีมของท่านให้แข็งแกร่ง ดังเช่นบริษัท ซี.พี. เซเว่น อีเลฟเว่น จำกัด (มหาชน) มีนโยบายการบริหารจัดการคนโดยเน้นบทบาทของหัวหน้างานให้สามารถเป็นครูและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกน้อง หัวหน้าและลูกน้องจะใกล้ชิดและดูแลกันตลอดเวลา ถ้าหัวหน้าเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกน้องได้ แบบปฏิบัติก็จะต่อเนื่องกันเป็นทอดๆ ในทุกระดับสายบังคับบัญชา

จริยธรรมของกรรมที่ควรนำมาใช้กับข้อนี้เช่น ข้อ 1,2,3,4,5,6,7,ข้อนี้ขอยกข้อ5มาแสดงคือ ผู้นำนำที่มีคุณธรรมก็คือผู้ที่มีใจดุจพรหม คือมีพรหมวิหาร4เช่นมีความเมตตา กรุณา และขยาย

สู่แนวปฏิบัติตามสังคหวัตถุ4 ก็ให้ทานเป็นการปูนยศตำแหน่ง เงินทอง มีปิยวาจา คือพูดแต่สิ่งที่ดีๆ มีประโยชน์แก่ลูกน้องเป็นต้น นอกนี้ยังใช้ข้อ 6 คือต้องรู้จักมองอดีตที่ผ่านมาทำเป็นบทเรียน แล้วมองพื้นฐานตนเองในปัจจุบัน วางแผนปรับปรุงสร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

S: Stability มาถึงข้อสุดท้ายที่สำคัญไม่แพ้ข้ออื่นเช่นกัน นั่นคือ ความยุติธรรม ท่านสังเกตหรือไม่ว่าแผนกใด องค์กรใด มีความลำเอียงในการตัดสินใจดำเนินการ ผู้ใต้บังคับบัญชาทำดีเท่าไร ก็เหมือนไม่ทำเสียดีกว่า ท่านอาจปล่อยคนทำงานมือดีหลุดมือไปในไม่ช้า ปัจจุบันมีโครงการ Talent Management เพื่อรักษาคนทำงานที่เก่งงาน และสามารถเอาชนะใจผู้ร่วมงาน เพื่อรักษาบุคลากรที่มีศักยภาพให้อยู่ในองค์กรได้อย่างมีความสุข ท่านต้องคอยถามตัวท่านว่า ทักษะการบริหารคนของท่านอยู่ในขั้นโคม่า หรือไม่ หากท่านสามารถแก้ไข หรือเพิ่มทักษะการเป็นผู้นำที่ดีเข้ามาจัดการกับชีวิตการทำงานและบุคคลที่ทำงานแวดล้อมกับท่าน ท่านควรรีบจัดการเป็นการด่วนก่อนที่องค์กรของท่านจะเข้าขั้นวิกฤต

จริยธรรมของกรรมที่ควรนำมาใช้กับข้อนี้เช่น ข้อ 1,2,3,4,5,6,7, ข้อ6คือต้องรู้จักมองอดีตที่ผ่านมาทำเป็นบทเรียน แล้วมองพื้นฐานตนเองในปัจจุบัน วางแผนปรับปรุงสร้างความเจริญก้าวหน้าในอนาคต ข้อ7 เมื่อทุกสิ่งสมปรารถนาหรือไม่ได้ตามที่ปรารถนาก็ให้วางใจตามธรรมดาของโลกธรรม8 พยามมองหาเหตุปัจจัยที่ยังบกพร่องเติมเต็มให้ครบเพื่อแก้ไขสิ่งที่ผิดพลาด หาสมบัติ 4 เข้ามาเสริม ลดวิบัติ 4 ลง

เมื่อเราดูภาวะผู้นำ Leaders ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นการบัญญัติขึ้น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างสงบสุข และนำองค์กรให้เจริญก้าวเท่านั้น โดยไม่รู้ว่าสิ่งที่บัญญัตินั้นจะเป็นกุศลกรรม อกุศลกรรม ดังนั้นถ้าบัญญัติใดที่วิญญูชนเหล่านี้บัญญัติขึ้นและมีแนวโน้มไปทางกุศลกรรมมาก บัญญัตินั้นก็จะทำให้ผู้นำเป็น คนดี คนดี ก็เริ่มที่จิตใจคือเป็นคนมีจิตใจดี มีบุคลิกภาพที่ดี เกื้อกูลต่อชีวิตจิตใจ ส่งเสริมสมรรถภาพของจิตทำให้กุศลทั้งหลายงอกงาม ช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดีงาม ไม่เบียดเบียนตนเองให้เดือดร้อนอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ผู้อื่นและส่วนรวม ทำการใดย่อมมีความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดีทำแล้วไม่สามารถติเตียนตนเองได้ และสามารถสร้างมาตรฐานของสังคมให้เป็นไปตามเกณฑ์กุศลกรรมที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

จริยธรรมของกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ

ผู้นำในหลักธรรมทางพุทธศาสนาควรมีภูมิธรรมระดับหนึ่งที่เรียกว่า โสดาบันซึ่งเป็นอริยบุคคล ระดับต้น ความจริง ความเป็นโสดาบันนี้ มีสภาวะและชีวิตไม่ห่างจากปุถุชนเลยแม้ในสมัยปัจจุบัน กลับจะเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมอย่างยิ่งสำหรับสาธุชนด้วยซ้ำ พุทธสาวกโสดาบันจำนวน

มากมายในพุทธกาลเป็นคฤหัสถ์ ดำเนินชีวิตดีงาม ชอบด้วยศีลธรรม อยู่ท่ามกลางสังคมชาวโลก มีชีวิตครอบครัวที่เป็นสุข บำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชน แก่พระศาสนา แก่บ้านเมือง มีชีวประวัติที่น่ายึดถือเป็นแบบอย่าง ท่านเหล่านี้บรรลุภูมิธรรมสูงแล้ว แต่ยังมีกิเลสละเอียดเหลืออยู่ เมื่อประสบความพลัดพราก ยังโศกเศร้าร่ำไห้ ยังมีรักมีโกรธอย่างสามัญชน แต่ละเมียดเบาบางกว่า และจะไม่ทำความชั่วผิดร้ายแรง และความทุกข์ที่เหลืออยู่ก็มีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับทุกข์ส่วนใหญ่ที่ละได้แล้ว เป็นพื้นฐานอันมั่นคง ที่จะนำชีวิตตนให้เดินทางก้าวไปในมรรคแห่งความสุขที่ไร้โทษและกุศลอันไพบูลย์ พุทธสาวกโสดาบันที่พึงออกชื่อเป็นตัวอย่าง เช่น พระเจ้าพิมพิสาร แห่งแคว้นมคธ ผู้ถวายเวฬุวันเป็นสังฆารามแห่งแรกในพุทธศาสนา และทรงรักษาอุโบสถเดือนละ 4 ครั้ง อนาถบิณฑิกเศรษฐี เจ้าของทุนสร้างวัดเชตุวันที่มีชื่อเสียง บำรุงพระสงฆ์และผู้อนาถาอย่างไม่มีใครเทียบเท่า นางวิสาขามหาอุบาสิกา เอตทัคคะฝ่ายทายิกา แม้มีบุตรธิดาถึง 20 คน แต่ก็สามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมได้อย่างดี เป็นผู้กว้างขวางมีเกียรติคุณสูงในแคว้นโกศล หมอชีวกโกมารภัจ แพทย์ใหญ่ประจำองค์พระราชาแคว้นมคธ และประองค์พระพุทธเจ้า และคณะสงฆ์ ผู้มีเกียรติคุณทางการแพทย์ นกุลบิดาและนกุลมารดา คู่สามีภรรยาผู้ครองรักอันภักดีมั่นคงตราบชรา และยังปรารถนาพบกันทุกชาติไป

คุณสมบัติของพระโสดาบันเท่าที่รู้จักกันดีโดยทั่วไปคือ การละสังโยชน์ 3 ข้อต้น คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส ได้ ซึ่งนับว่าเป็นคุณสมบัติฝ่ายลบหรือให้หมดไป แต่ความจริงมีคุณสมบัติฝ่ายมีหรือฝ่ายบวกด้วย ตามหลักฐานปรากฏว่าท่านเน้นคุณสมบัติฝ่ายมีเป็นอย่างมาก คุณสมบัติฝ่ายมีนั้นมีหลายอย่าง แต่เมื่อกล่าวโดยสรุป ก็รวมอยู่ในหลักธรรมสำคัญสำหรับตั้งเป็นกฎเกณฑ์ได้ 5 อย่างคือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ (ความเสียสละ) และปัญญา ในที่นี้จะรวมคุณสมบัติต่างๆ ทั้งฝ่ายหมด ฝ่ายมี มาเรียงไว้ ดังนี้

คุณสมบัติฝ่ายมี

1. ด้านศรัทธา มีความมั่นในความจริง ความดีงาม และกฎธรรมดาแห่งเหตุผล มั่นใจในปัญญาของมนุษย์ที่จะดับทุกข์ หรือแก้ไขปัญหาได้ตามทางแห่งเหตุและผล และเชื่อในสังคมที่ดีงามของมนุษย์ซึ่งจะเจริญงอกงามขึ้นได้ตามแนวทางเช่นนั้น ความเชื่อมั่นนี้ แสดงออกด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่นด้วยปัญญาในพระรัตนตรัย เป็นศรัทธาซึ่งแน่วแน่ มั่นคง ไม่มีทางผันแปร เพราะเกิดจากญาณคือความรู้ความเข้าใจ

2. ด้านศีล มีความประพฤติทั้งกาย วาจา และการเลี้ยงชีพ สุจริต เป็นที่พอใจของอารยชนมีศีลที่เป็นไท คือเป็นอิสระไม่เป็นทาสของตัณหา (ศีลที่เป็นไท ไม่เป็นทาสของตัณหา คือ มิได้ประพฤติเพื่อหวังผลตอบแทน เช่น โลกียสุข การเกิดในสวรรค์ เป็นต้น อนึ่ง พึงระลึกว่า ศีลรวมถึงสัมมาอาชีพด้วยเสมอ ตามวิภงฺค.อ.114 =วิสุทธิ.3/100เป็นต้น บรรดาคำบาลี แสดงถึง

ลักษณะศีลของพระโสดาบันนั้น มีอยู่ 2 คำ ที่นิยมนำมาใช้เรียกในภาษาไทย คือ อริยกันตศีล แปลว่า ศีลที่พระอริยะ ใคร่หรือชื่นชม คือเป็นที่ยอมรับของอริยชน และ อปรามัฏฐศีล แปลว่า ศีลที่มาถูกจับฉวย ท่านให้แปลว่า ไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิจับฉวย คือไม่เปอะเปื้อนหรือมีราคี ด้วยตัณหา และทิฏฐิ =บริสุทธิ์ ประพฤติตรงตามหลักการ ตามความหมายที่แท้จริง เพื่อความดีงาม ความเป็นระเบียบ ความขัดเกลาลดกิเลส ความสงบใจ เป็นไปดพื่อสมาธิ โดยทั่วไปหมายถึงศีล 5 ที่ประพฤติอย่างถูกต้อง จดเป็นขั้นบำเพ็ญศีลได้อย่างบริบูรณ์

3. ด้านสุตะ เป็นสุตาอริยสาวก หรือสวกผู้มีสุตะ คือได้เรียนรู้อริยธรรม รู้จักอริยธรรม นับว่าเป็นผู้มีการศึกษา

4. ด้านจาคะ อยู่ครองเรือนด้วยใจที่ปราศจากความตระหนี่ ยินดีในการละการให้เฉลี่ยเจือจานแบ่งปัน

5. ด้านปัญญา มีปัญญาอย่างเสขะ คือรู้ชัดในอริยสัจจ์ 4 มองเห็นปฏิจจสมุปบาท เข้าใจไตรลักษณ์ คืออนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตา เป็นอย่างดี จนสลัดมิจฉาทิฏฐิทั้งหลายในรูปแบบต่างๆ ได้สิ้นเชิง หมดความสงสัย ในอริยสัจจ์ 4 นั้น เรียกตามสำนวนธรรมว่าเป็นผู้รู้จักโลกอย่างแท้จริง

6. ด้านสังคม พระโสดาบัน เป็นผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับสร้างความสามัคคีและเอกภาพของหมู่ชน ที่เรียกว่า สารณียธรรมได้ครบถ้วนบริบูรณ์ เพราสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักข้อสุดท้ายที่ท่านถือว่าเป็นยอดที่ยึดคุม หลักข้ออื่นๆเข้าไว้หมด คือข้อ ทิฏฐิสามัญญตา

สาราณียธรรม 6 ข้อคือ

1. เมตตากายกรรม แสดงออกทางกายด้วยเมตตา เช่นช่วยเหลือกัน และแสดงกิริยาสุภาพเคารพนับถือกัน

2. เมตตาวจีกรรม แสดงออกทางวาจาด้วยเมตตา เช่น บอกแจ้งแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพต่อกัน

3. เมตตามโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา เช่น มองโลกในแง่ดี คิดทำประโยชน์แก่กัน ยิ้มแย้มแจ่มใส

4. สาธารณโภคี แบ่งบันลาภอันชอบธรรม เฉลี่ยเจือจานให้ได้มีส่วนร่วมทั่วกัน

5. สีลสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตเสมอกับผู้อื่น ไม่ทำตนเป็นที่น่ารังเกียจของหมู่

6. ทิฏฐิสามัญญตา มีความเห็นชอบร่วมกับเพื่อนร่วมกับหมู่ ในอารยทฤษฎี ซึ่งนำไปสู่การกำจัดทุกข์

อารยทฤษฎี ในข้อ 6 นั้น มีลักษณะที่เป็นธรรมดาของพระโสดาบัน 2อย่างคือ

1. เป็นธรรมดาของโสดาบันบุคคลที่ว่า เมื่อต้องอาบัติ (ละเมิดวินัย) ซึ่งแก้ไขได้ ก็จะรีบเปิดเผย แสดงให้เพระศาสดาหรือเพื่อนร่วมหมู่คณะที่เป็นวิญญูชนได้ทราบทันที แล้วสังวรต่อไป เปรียบเหมือนเด็กอ่อนแบเบาะมือไปถูกไฟเข้า จะรีบชักกลับทันที

2. เป็นธรรมดาของโสดาบุคคลที่ว่า ทั้งเป็นผู้เอาใจใส่ขวนขวยช่วยเหลือกิจธุระทั้งหลายทั้งสูงต่ำของหมู่เพื่อนร่วมหมู่คณะ แต่ในเวลาเดียวกันก็มีความฝักใฝ่อย่างแรงกล้าในอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาไปด้วย เปรียบเหมือนโคแม่ลูกอ่อน เล็มหญ้ากินไป ก็คอยแลระวังลูกน้อยไปด้วย คือทั้งช่วยส่วนรวม ทั้งคอยฝึกตนให้ก้าวต่อไปในมรรคา (ความจริงคุณสมบัติที่เป็นส่วนพิเศษนี้ เป็นเรื่องของสัมมาทิฏฐิ ซึ่งจัดเข้าข้อปัญญานั่นเอง แต่ในที่นี้เห็นว่า มีข้อความยาวจึงแยกออกมาเป็นอีกข้อหนึ่ง สูตรนี้เรื่องเดิมพระพุทธเจ้าตรัสสำหรับพระโสดาบันภิกษุ แต่พึงยกให้ใช้กับคฤหัสถ์ได้) ปรากฏใน ม.มู.12/540-550/581-589.เป็นต้น

7. ด้านความสุข เริ่มรู้จักโลกุตรสุข ที่ประณีตลึกซึ้ง ซึ่งไม่ต้องอาศัยอามิส (เพราะได้บรรลุอริยวิมุตติแล้ว)

คุณสมบัติฝ่ายหมด หรือฝ่ายละ

1. ละสังโยชน์หรือกิเลสผูกมัดใจ 3 อย่างคือ

1) สักกายทิฏฐิ ความเห็นผิดว่าเป็นตน ติดสมมุติเหนียวแน่น ซึ่งทำให้เห็นแก่ตัวอย่างหยาบและเกิดความกระทบกระทั่งมีทุกข์ได้แรงๆ

2) วิกิจฉา ความสงสัยไม่แน่ใจต่างๆ เกี่ยวกับพระศาสดา พระธรรม พระสงฆ์ และสิกขาเป็นต้น ซึ่งทำจิตให้ไม่น้อมดิ่งไปในทางที่จะระดมความเพียรมุ่งหน้าปฏิบัติให้เร่งรุดไปในมรรคา

3) สีลัพพตปรามาส ความไขว่เขวเกี่ยวกับศีลพรต คือการถือปฏิบัติศีลและวัตร หรือกฎเกณฑ์ ระเบียบ วินัย ข้อปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมต่างๆ ไม่บริสุทธิ์ตามหลักการตามความมุ่งหมาย ที่มุ่งเพื่อความดีงาม เช่น ความสงบเรียบร้อย และความเป็นบาทฐานของสมาธิเป็นต้น แต่ประพฤติด้วยตัณหาและ ทิฏฐิ เช่นหวังผลประโยชน์ตอบแทน หวังจะได้เป็นนั่นเป็นนี่เป็นต้น ตลอดจนประพฤติด้วยงมงายสักว่าทำตามๆกันมา

2. ละมัจฉริยะ คือความตระหนี่ ความมีใจคับแคบ หวงแหน คอยกีดกันผู้อื่นทั้ง 5 อย่าง

1) อาวาสมัจฉริยะ หวงที่อยู่อาศัย หวงถิ่น

2) กุลมัจฉริยะ หวงตระกูล หวงพวก หวงสำนัก หวงสายสัมพันธ์ เทียบกับที่พูดกันขณะนี้ว่าเล่นพวก

3) ลาภมัจฉริยะ หวงลาภ หวงผลประโยชน์ คิดกีดกันไม่ให้คนอื่นได้

4)วัณณมัจฉริยะ หวงกิติคุณ หวงคำสรรเสริญ ไม่พอใจให้ใครมีอะไรดีมาแข่งตน ไม่พอใจให้ใครสวยงาม ได้ยินคำสรรเสริญคณงามความดีคนอื่นแล้วทนไม่ได้

5) ธรรมมัจฉริยะ หวงธรรม หวงวิชาความรู้ หวงคุณวิเศษที่ได้บรรลุ กลัวคนอื่นจะรู้หรือประสบผลสำเร็จเทียมเท่าหรือเกินกว่าตน

3. ละอคติ คือทางประพฤติที่ผิด หรือ ความลำเอียงได้ทั้ง 4 อย่างคือ

1) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

2) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง

3) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง หรือโง่เขลา

4)ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

4. ละราคะ โทสะ โมหะ หรือความโลภ โกรธ หลง ขั้นหยาบหรือรุนแรงที่ทำให้ถึงอบาย ไม่ทำกรรมชั่วขั้นร้ายแรงที่เป็นเหตุให้ไปอบาย

5. ระงับภัยเวร โทมนัส และทุกข์ทางใจต่างๆ ที่พึงเกิดจากการไม่ปฏิบัติตามหลักศีล 5 เป็นผู้พ้นจากอบายสิ้นเชิง ความทุกข์ส่วนใหญ่หมดไปแล้ว ความทุกข์ที่เหลืออยู่บ้างเป็นเพียงเศษน้อยนิดที่นับเป็นส่วนไม่ได้

คุณสมบัติฝ่ายหมด ฝ่ายมีนี้ ว่าโดยสาระสำคัญก็คืออย่างเดียวกัน กล่าวคือ จะละสักกายทิฏฐิได้ ก็เพราะมีปัญญาหยั่งรู้สภาวธรรมที่เป็นเหตุปัจจัยพอสมควร เมื่อเกิดปัญญาเข้าใจชัดเจนขึ้นอย่างนี้ วิกิจฉาคือความสงสัยคลางแคลงใจก็หมดไป ศรัทธาที่อาศัยปัญญาก็แน่นแฟ้น พร้อมกันนั้นก็รักษาศีลได้ถูกต้องตามหลักการตามความมุ่งหมาย กลายเป็นอริยกันตศีล คือศีลที่อริยชนชื่นชมยอมรับ สีลัพพตปรามาสก็พลอยสิ้นไป เมื่อจาคะเจริญขึ้น มัจฉริยะก็หมดไป เมื่อราคะ โทสะ โมหะ เบาบางลง ก็ไม่ตกไปในอำนาจของอคติ และ ราคะ โทสะ โมหะ เบาบางลงก็เพราะปัญญาที่มองเห็นความจริงของโลกและชีวิต ทำให้คลายความยึดติด เมื่อสิ้นยึดติดถือมั่นน้อยลง ความทุกข์ก็ผ่อนคลาย และรู้จักความสุขที่ประณีตยิ่งขึ้น

ภาวะผู้นำ ในแบบโสดาบันของทางพุทธศาสนาเป็นชีวิตระดับที่ยอมรับได้ว่า น่าพอใจและวางใจได้ทั้งด้านคุณธรรมและในด้านความสุข ในด้านคุณธรรมก็มีคุณความดีเพียงพอที่จะเป็นหลักประกันว่าจะไม่ก่อให้เกิดอันตรายหรือความเดือดร้อน เสื่อมโทรมเสียหายแก่สังคมหรือแก่ใครๆ ตรงข้ามจะมีแต่พฤติกรรมที่อำนวยประโยชน์เกื้อกูลแก่การดำรงอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดีของชีวิตและสังคม และคุณธรรมก็มั่นคง เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยของมัน คือเพราะมีปรีชาญาณที่ให้เกิดในทัศนคติอย่างใหม่ต่อโลกและชีวิตเป็นฐานรองรับ ส่วนในด้านความสุข พระโสดาบันก้ได้พบกับความสุขอย่างใหม่ทางจิตที่ประณีตลึกล้ำ อันประจักษ์เฉพาะตนว่าเป็นสิ่งมีคุณค่าสูงล้ำ ซึ่งแม้ตนจะยังเสวยกามสุขและหรือโลกียสุขอื่นๆอยู่ ก็ไม่ยอมให้ความสุข

ที่หยาบกว่าเหล่านั้นเกินเลยออกนอกขอบเขต ซึ่งจะเป็นเหตุบั่นทอนความสุขที่ประณีต คือจะไม่ยอมสละโลกุตรสุขอันประณีตเพื่อมาเพิ่มเติมส่วนขยายปริมาณให้แก่โลกียสุขอันหยาบกว่าต่อไป หรืออีกนัยหนึ่ง กามสุขและโลกียสุขอันหยาบถูกทำให้สมดุลด้วยโลกุตรสุขอันประณีต ความสุขนี้เป็นผลและเป็นทั้งปัจจัยพันเนื่องอยู่ด้วยคุณธรรมที่ประพฤติ จึงเป็นหลักยืนยันถึงความไม่ไหลเวียนกลับต่ำลงไปอีก มีแต่จะช่วยค้ำชูส่งเสริมให้ก้าวสูงขึ้นไปเบื้องหน้า ความเป็นโสดาบันมีคุณค่าเป็นที่น่าพอใจทั้งแก่ตัวบุคคลนั้นเองและแก่สังคมอย่างนี้ ท่านจึงจัดผู้บรรลุโสดาปฏิผลเป็นสมาชิกรุ่นแรกเข้าใหม่ของชุมชนอารยะ เป็นจุดเริ่มต้นที่ชีวิตอารยชนเริ่มแรก นับเนื่องในอริยสงฆ์หรือสาวกแท้ อันเป็นแม่พิมพ์ที่พระพุทธศาสนามุ่งจะใช้เป็นแบบหล่อหลอมมนุษยชาติ

การตัดสินใจ (Decision Making) หมายถึง กระบวนการหาทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด จากทางเลือกหลายๆทางที่ได้พิจารณาแล้วว่าเป็นทางเลือกที่สามารถทำให้องค์การบรรลุเป้าหมายได้การตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญมากในการบริหารจัดการ เพราะจะต้องทำการตัดสินใจทุกๆขั้นตอนในการปฏิบัติตามหน้าที่ทางการบริหาร(Management Function) เริ่มตั้งแต่การตัดสินใจในเรื่องการวางแผน การจัดองค์การ บริหารงานบุคคลการสั่งการ การประสานงานและการควบคุม

การตัดสินใจเป็นกระบวนการของการหาโอกาสที่จะการหาทางเลือกที่เป็นไปได้ และการเลือกทางเลือกที่มีอยู่หลายๆ ทางเลือกและได้แบ่งการตัดสินใจออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. การตัดสินใจที่กำหนดไว้ล่วงหน้า (Program decision) เป็นการตัดสินใจตามระเบียบ กฎเกณฑ์ แบบแผนที่เคยปฏิบัติมาจนกลายเป็นงานประจำ(Routine) เช่นการตัดสินใจเกี่ยวกับการลาของพนักงาน การอนุมัติการเบิกจ่ายเงินไปราชการ การอนุมัติการใช้อาคารสถานที่เป็นต้น การตัดสินใจแบบกำหนดไว้ล่วงหน้านี้ จะเปิดโอกาสให้ผู้บริหารเลือกทางเลือกได้น้อย เพราะเป็นการตัดสินใจภายใต้สถานการณ์ที่แน่นอน

2. การตัดสินใจที่ไม่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้า (Non - Program decision) เป็นการตัดสินใจในเรื่องใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน และไม่มีกฎเกณฑ์ไม่มีระเบียบ จึงเป็นเรื่องที่ลำบากใจกับผู้บริหารพอสมควร ซึ่งบางครั้งผู้บริหารจะต้องคิดถึงเรื่องความเสี่ยงและความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้นด้วยเช่นการตัดสินใจที่จะออกผลิตภัณฑ์ใหม่ การตัดสินใจที่จะขยายสาขาของธุรกิจเพิ่ม การตัดสินใจที่จะลงทุนในธุรกิจตัวใหม่ เป็นต้น

ขั้นตอนการตัดสินใจ สามารถแบ่งออกได้เป็นดังนี้ คือ

ขั้นที่ 1 การระบุปัญหา(Define problem) เป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะจะต้องระบุปัญหาได้ถูกต้อง จึงจะดำเนินการตัดสินใจในขั้นตอนต่อๆ ไปได้

ขั้นที่ 2 การระบุข้อจำกัดของปัจจัย(Identify limiting factors) เป็นการระบุปัญหาได้ถูกต้องแล้วนำไปพิจารณาถึงข้อจำกัดต่างๆ ขององค์กรโดยพิจารณาจากทรัพยากรซึ่งเป็นองค์ประกอบของกระบวนการผลิต

ขั้นที่ 3 การพัฒนาทางเลือก(Development alternative) ขั้นตอนที่ผู้บริหารต้องพัฒนาทางเลือกต่างๆขึ้นมาซึ่งทางเลือกเหล่านี้ควรเป็นทางเลือกที่มีศักยภาพและมีความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหาให้น้อยลงหรือให้ประโยชน์สูงสุด เช่น เพิ่มการทำงานกะพิเศษ เพิ่มการทำงานล่วงเวลาโดยใช้ตารางปกติ เพิ่มจำนวนพนักงาน

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ทางเลือก(Analysis the altematives) เมื่อได้ทำการพัฒนาทางเลือกต่างๆ โดยนำเอาข้อดีข้อเสียของแต่ละทางเลือกมาเปรียบเทียบกันอย่างรอบคอบควรพิจารณา ว่าทางเลือกนั้นนำมาใช้ จะเกิดผลต่อเนื่องอะไรตามมา

ขั้นที่ 5 การเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด(Select the best alternative) เมื่อผู้บริหารได้ทำการวิเคราะห์ และประเมินทางเลือกต่างๆ แล้ว ผู้บริหารควรเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียของแต่ละทางเลือกอีกครั้งหนึ่งเพื่อพิจารณาว่าทางเลือกที่ดีที่สุดเพียงทางเดียว

ขั้นที่ 6 การนำผลการตัดสินใจไปปฏิบัติ(Implernent the decision) เมื่อผู้บริหารได้หาทางเลือกที่ดีที่สุดแล้ว ก็ควรมีการนำผลการตัดสินใจนั้นไปปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 7 การสร้างระบบควบคุมและประเมินผล (Establish a contron and evaluation system) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการตัดสินใจ ได้แก่การสร้างระบบการควบคุมและประเมินผลซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารได้รับข้อมูลย้อนกลับที่เกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ข้อมูลย้อนกลับจะช่วยให้ผู้บริหารแก้ปัญหาหรือทำการตัดสินใจใหม่ได้

จริยธรรมของกรรมที่ควรนำมาใช้กับข้อนี้เช่น ข้อ 6 ในหมวดธรรมอธิปไตย 3 ในการตัดสินใจทางพระพุทธศาสนานั้นใช้รูปแบบตามอธิปไตยพระพุทธเจ้าเป็นนักปราชญ์ด้านจริยธรรม ท่านไม่ใช่นักรัฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ ท่านจึงเพียงแต่เสนอหลักการในการตัดสินใจของบุคคลที่อยู่หรือร่วมอยู่ในระบบการปกครองเป็นหลักการกว้าง ๆ ประกอบไปด้วย

1. อัตตาธิปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่กระทำด้วยปรารภตนเป็นประมาณ

2. โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารภนิยมของโลก (กระแสหลักในสังคม) เป็นประมาณ

3. ธรรมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารภความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ

พระพุทธเจ้าเห็นว่าหลักการตัดสินใจทั้ง 3 นี้ อาจจะนำไปสู่การปกครองที่ดีได้ ถ้าผู้เป็นอัตตาธิปก (ผู้ปกครองแบบอัตตาธิปไตย) พึงใช้สติให้มาก ผู้เป็นโลกาธิปก (ผู้ปกครองแบบโลกาธิปไตย) พึงมีปัญญาครองตน และรู้พินิจคำนึงถึงเสียงกล่าวขานของผู้อื่น ผู้เป็นธรรมาธิปก (ผู้ปกครองแบบธรรมาธิปไตย) พึงพระพฤติให้ถูกหลักธรรม (ความดีงาม ความถูกต้อง ความเป็นประโยชน์ที่แท้แก่คนส่วนใหญ่) ผู้เป็นหัวหน้าหมู่ เป็นนักปกครอง พึงถือธรรมาธิปไตย เปรียบเทียบหลักการตัดสินใจ 3 ข้อนี้แล้ว ข้อที่ดีที่สุดคือหลักการตัดสินใจด้วยธรรมาธิปไตย หลักการตัดสินใจ 3 แนวนี้ใช้ถ้อยคำลงท้ายว่า ธิปไตย จึงทำให้คนบางคนเข้าใจว่าเป็นการเสนอแนวคิดเรื่องระบอบการปกครอง แต่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจนว่า ทั้ง 3อย่างนี้คือหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจของผู้ปกครองบ้านเมืองเท่านั้น(ถือเป็นปรัชญา) ไม่ใช่การเสนอระบอบหรือระบบการปกครอง

ในทางรัฐศาสตร์หรือวิชาการเมืองแล้ว ระบอบการปกครองหมายถึงโครงสร้างทางการเมืองว่าใครมีอำนาจในการปกครองและตัดสินใจในเรื่องสาธารณะ

ระบอบการปกครองมักแบ่ง (แบบคร่าว ๆ) ได้เป็นแบบ

1. ราชาธิปไตย พระราชามีอำนาจสูงสุดแต่ผู้เดียว
2. คณาธิปไตย คนชั้นสูงกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันอำนาจในการปกครองและตัดสิน
3. ประชาธิปไตย ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจ ผ่านการเลือกตั้งผู้แทน ประชาธิปไตยทางตรง และประชาธิปไตยแบบที่ประชาชนมีส่วนกำหนด

แต่ระบอบราชาธิปไตยและคณาธิปไตยในบางแคว้นในบางยุคมีผู้ปกครองบางคนที่เป็นคนฉลาดและคนดีอาจยึดเอาแนวคิดแบบธรรมาธิปไตยมากกว่าอัตตาธิปไตยหรือโลกาธิปไตยก็ได้ ขณะที่สังคมไทยสมัยใหม่แม้ผู้ปกครองจะมาจากการเลือกตั้ง แต่พวกเข้าอาจใช้เกณฑ์ตัดสินในแบบอัตตาธิปไตยหรือโลกาธิปไตย ทำให้ไม่เกิดประชาธิปไตยที่แท้จริง ไม่เกิดการปกครองที่ดี ระบบการปกครองที่พัฒนาที่สุดน่าจะเป็นประชาธิปไตยที่ใช้หลักเกณฑ์การตัดสินใจแบบธรรมาธิปไตย ซึ่งอาจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ใช้คำว่า “สันติประชาธรรม”

แรงจูงใจ(Motivation)

แรงจูงใจ (อังกฤษ: motive) เป็นคำที่ได้ความหมายมาจากคำภาษาละตินที่ว่า movere ซึ่งหมายถึง "เคลื่อนไหว (move)

แรงจูงใจ (Motivation) คือ สิ่งซึ่งควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ อันเกิดจากความต้องการ (Needs) พลังกดดัน (Drives) หรือ ความปรารถนา (Desires) ที่จะพยายามดิ้นรนเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ซึ่งอาจจะเกิดมาตามธรรมชาติหรือจากการเรียนรู้ก็ได้ แรงจูงใจเกิดจาก

สิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคลนั้น ๆ เอง ภายใน ได้แก่ ความรู้สึกต้องการ หรือขาดอะไรบางอย่าง จึงเป็นพลังชักจูง หรือกระตุ้นให้มนุษย์ประกอบกิจกรรมเพื่อทดแทนสิ่งที่ขาดหรือต้องการนั้น ส่วนภายนอกได้แก่ สิ่งใดก็ตามที่มาเร่งเร้า นำช่องทาง และมาเสริมสร้างความปรารถนาในการประกอบกิจกรรมในตัวมนุษย์ ซึ่งแรงจูงใจนี้อาจเกิดจากสิ่งเร้าภายในหรือภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว หรือทั้งสองอย่างพร้อมกันได้ อาจกล่าวได้ว่า แรงจูงใจทำให้เกิดพฤติกรรมซึ่งเกิดจากความต้องการของมนุษย์ ซึ่งความต้องการเป็นสิ่งเร้าภายในที่สำคัญกับการเกิดพฤติกรรม นอกจากนี้ยังมีสิ่งเร้าอื่น ๆ เช่น การยอมรับของสังคม สภาพบรรยากาศที่เป็นมิตร การบังคับขู่เข็ญ การให้รางวัลหรือกำลังใจหรือการทำให้เกิดความพอใจ ล้วนเป็นเหตุจูงใจให้เกิดแรงจูงใจได้

ทฤษฎีแรงจูงใจ

ทฤษฎีแรงจูงใจแบ่งออกได้เป็นทฤษฎีใหญ่ ๆ คือ

ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behavioral View of Motivation)

ทฤษฎี นี้ ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ในอดีต (Past Experience) ว่ามีผลต่อแรงจูงใจของบุคคลเป็นอย่างมาก ดังนั้นทุกพฤติกรรมของมนุษย์ถ้าวิเคราะห์ดูแล้วจะเห็นว่าได้รับอิทธิพลที่เป็นแรงจูงใจมาจากประสบการณ์ใน อดีตเป็นส่วนมาก โดยประสบการณ์ในด้านดีและกลายเป็นแรงจูงใจทางบวกที่ส่งผลเร้าให้มนุษย์มีความต้อง การแสดงพฤติกรรมในทิศทางนั้นมากยิ่งขึ้น ทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญของสิ่งเร้าภายนอก (Extrinsic Motivation)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning View of Motivation)

ทฤษฎีนี้เห็นว่าแรงจูงใจเกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเอกลักษณ์และการเลียนแบบ (Identification and Imitation) จากบุคคลที่ตนเองชื่นชม หรือคนที่มีชื่อเสียงในสังคมจะเป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการแสดงพฤติกรรมของบุคคล

ทฤษฎีพุทธินิยม (Cognitive View of Motivation)

ทฤษฎีนี้เห็นว่าแรงจูงใจในการกระทำพฤติกรรมของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับการรับรู้ (Perceive) สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว โดยอาศัยความสามารถทางปัญญาเป็นสำคัญ มนุษย์จะได้รับแรงผลักดันจากหลาย ๆ ทางในการแสดงพฤติกรรม ซึ่งในสภาพเช่นนี้ มนุษย์จะเกิดสภาพความไม่สมดุล (Disequilibrium) ขึ้น เมื่อเกิดสภาพเช่นว่านี้มนุษย์จะต้อง อาศัยขบวนการดูดซึม (Assimilation) และการปรับ (Accomodation) ความแตกต่างของประสบการณ์ที่ได้รับใหม่ให้เข้ากับประสบการณ์เดิมของตนซึ่งการจะทำได้จะต้องอาศัยสติปัญญาเป็นพื้นฐานที่สำคัญทฤษฎีนี้เน้นเรื่องแรงจูง ใจภายใน(intrinsic Motivation) นอกจากนั้นทฤษฎีนี้ยังให้ความสำคัญกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และการวางแผน ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับระดับของความคาดหวัง (Level of Aspiration) โดยที่เขากล่าวว่าคนเรามีแนวโน้มที่จะตั้ง ความคาดหวังของตนเองให้สูงขึ้น เมื่อเขา

ทำงานหนึ่งสำเร็จ และตรงกัน ข้ามคือจะตั้งความตาดหวังของตนเองต่ำลง เมื่อเขาทำงานหนึ่งแล้วล้มเหลว

ทฤษฎีมานุษยนิยม (Humanistic View of Motivation)

แนวความคิดนี้เป็นของมาสโลว์ (Maslow) ที่ได้อธิบายถึงลำดับความต้องการของมนุษย์ โดยที่ความต้องการจะเป็น ตัวกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมเพื่อไปสู่ความต้องการนั้น ดังนี้ถ้าเข้าใจความต้องการของมนุษย์ก็สามารถ อธิบายถึงเรื่องแรงจูงใจของมนุษย์ได้เช่นเดียวกัน

องค์ประกอบของแรงจูงใจ

นักจิตวิทยาปัจจุบันได้ศึกษาและสรุปว่า องค์ประกอบของแรงจูงใจ มี 3 ด้านคือ องค์ประกอบทางด้านกายภาพ (Biological Factor) ในองค์ประกอบด้านนี้จะพิจารณาถึงความต้องการทางกายภาพของมนุษย์ เช่น ความต้องการปัจจัย 4 เพื่อจะดำรงชีวิตอยู่ได้

องค์ประกอบทางด้านการเรียนรู้ (Learned Factor) องค์ประกอบด้านนี้เป็นผลสืบเนื่องต่อจากองค์ประกอบข้อ 1 ทั้งนี้เพราะมนุษย์ทุกคนไม่สามารถได้รับการตอบสนองความต้องการในปริมาณ ชนิด และคุณภาพตามที่ตนเองต้องการ และในหลาย ๆ ครั้ง สิ่งแวดล้อมเป็นตัววางเงื่อนไขในการสร้างแรงจูงใจของมนุษย์

องค์ประกอบทางด้านความคิด (Cognitive Factor)

ประเภทของแรงจูงใจ

นักจิตวิทยาได้แบ่งลักษณะของแรงจูงใจออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

กลุ่มที่1 แรงจูงใจฉับพลัน (Aroused Motive) คือแรงจูงใจที่กระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรม ออกมาทันทีทันใด แรงจูงใจสะสม (Motivational Disposition หรือ Latent Motive) คือแรงจูงใจที่มีอยู่แต่ไม่ได้แสดงออกทันที จะค่อยๆ เก็บสะสมไว้รอการแสดงออกในเวลาใดเวลาหนึ่ง

กลุ่มที่ 2 แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motive) คือแรงจูงใจที่ได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งเร้าภายในตัวของบุคคลผู้นั้น แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motive) คือแรงจูงใจที่ได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งเร้าภายนอ กลุ่มที่ 3 แรงจูงใจปฐมภูมิ (Primary Motive) คือแรงจูงใจอันเนื่องมาจากความต้องการที่เห็นพื้นฐานทางร่างกาย เช่น ความหิว, กระหาย แรงจูงใจทุติยภูมิ (Secondary Motive) คือแรงจูงใจที่เป็นผลต่อเนื่องมาจากแรงจูงใจขั้นปฐมภูมิ

แรงจูงใจภายในและภายนอก (Intrinsic and Extrinsic Motivation) นักจิตวิทยาหลายท่านไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีพฤติกรรมนิยมที่อธิบายพฤติกรรมด้วยแรงจูงใจทางสรีระและแรงจูงใจทางจิตวิทยาโดยใช้ทฤษฎีการลดแรงขับ เพราะมีความเชื่อว่า พฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์เกิดจากแรงจูงใจภายใน

แรงจูงใจภายใน หมายถึง แรงจูงใจที่มาจากภายในตัวบุคคล และเป็นแรงขับที่ทำให้บุคคลนั้นแสดงพฤติกรรมโดยไม่หวังรางวัลหรือแรงเสริมภายนอก

ความมีสมรรถภาพ (Competence) ไวท์ ได้อธิบายว่าความมีสมรรถภาพเป็นแรงจูงใจภายใน ซึ่งหมายถึงความต้องการที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไวท์ถือว่ามนุษย์เราต้องการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่วัยทารกและพยายามที่จะปรับปรุงตัวอยู่เสมอความต้องการมีสมรรถภาพจึงเป็นแรงจูงใจภายใน

ความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) ความอยากรู้อยากเห็นเป็นแรงจูงใจภายในที่ทำให้เกิดพฤติกรรมที่อยากค้นคว้าสำรวจสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากเด็กวัย 2-3 ขวบจะมีพฤติกรรมที่ต้องการจะสำรวจสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว โดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

แรงจูงใจภายนอก หมายถึง แรงจูงใจที่มาจากภายนอก เป็นต้นว่าคำชมหรือรางวัล

มอว์และมอว์ (MAW&MAW,1964) ได้เสนอแนะเครื่องชี้ (Indicators) ของความกระตือรือร้นของเด็กจากพฤติกรรมต่อไปนี้

1. เด็กจะมีปฏิกิริยาบวกต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสิ่งที่ใหม่ แปลกและตีกลับคือมีการเคลื่อนไหว หาสิ่งเหล่านั้น
2. เด็กแสดงความอยากรู้เกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อม
3. เด็กจะเสาะแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ โดยสำรวจสิ่งแวดล้อมรอบตัว
4. เด็ก จะแสดงความเพียรพยายามอย่างไม่ท้อถอยในการสำรวจค้นพบสิ่งแวดล้อม

มอว์และมอว์ (Maw and Maw, 1964, 1965) ได้เน้นความสำคัญของความกระตือรือร้นว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และสุขภาพจิต ความต้องการพัฒนาตน (Growth Needs) ก็เป็นความต้องการที่ทำให้เกิดแรงจูงใจภายใน ในการเรียนการสอน ครูมีหน้าที่ที่จะสนับสนุนให้นักเรียนได้มีโอกาสค้นคว้าสำรวจและทดลองความสามารถของตน โดยจัดสิ่งแวดล้อมของห้องเรียนหรือจัดประสบการณ์ที่ท้าทายความอยากรู้อยากเห็นของนักเรียน รูปแบบของแรงจูงใจ

บุคคลแต่ละคนมีรูปแบบแรงจูงใจที่แตกต่างกัน ซึ่งนักจิตวิทยาได้แบ่งรูปแบบ แรงจูงใจของมนุษย์ออกเป็นหลายรูปแบบที่สำคัญ มีดังนี้

แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) หมายถึง แรงจูงใจที่เป็นแรงขับให้บุคคลพยายามที่จะประกอบพฤติกรรมที่จะประสบสัมฤทธิผลตามมาตรฐานความเป็นเลิศ (Standard of Excellence) ที่ตนตั้งไว้ บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์จะไม่ทำงานเพราะหวังรางวัล แต่ทำเพื่อจะประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์จะมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. มุ่งหาความสำเร็จ (Hope of Success) และกลัวความล้มเหลว (Fear of Failure)

2. มีความทะเยอทะยานสูง
3. ตั้งเป้าหมายสูง
4. มีความรับผิดชอบในการงานดี
5. มีความอดทนในการทำงาน
6. รู้ความสามารถที่แท้จริงของตนเอง
7. เป็นผู้ที่ทำงานอย่างมีการวางแผน
8. เป็นผู้ที่ตั้งระดับความคาดหวังไว้สูง

แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (Affiliative Motive)ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ มักจะเป็นผู้ที่โอบอ้อมอารี เป็นที่รักของเพื่อน มีลักษณะเห็นใจผู้อื่น ซึ่งเมื่อศึกษาจากสภาพครอบครัวแล้วผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์มักจะเป็นครอบครัวที่อบอุ่น บรรยากาศในบ้านปราศจาก การแข่งขัน พ่อแม่ไม่มีลักษณะข่มขู่ พี่น้องมีความรักสามัคคีกันดี ผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์จะมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1.เมื่อทำสิ่งใด เป้าหมายก็เพื่อได้รับการยอมรับจากกลุ่ม
2. ไม่มีความทะเยอทะยาน มีความเกรงใจสูง ไม่กล้าแสดงออก
3. ตั้งเป้าหมายต่ำ
4. หลีกเลี่ยงการโต้แย้งมักจะคล้อยตามผู้อื่น

แรงจูงใจใฝ่อำนาจ (Power Motive) สำหรับผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่อำนาจนั้น พบว่า ผู้ที่มีแรงจูงใจแบบนี้ส่วนมากมักจะพัฒนามาจากความรู้สึกว่า ตนเอง "ขาด" ในบางสิ่งบางอย่างที่ต้องการ อาจจะเป็นเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้ทำให้เกิดมีความรู้สึกเป็น "ปมด้อย" เมื่อมีปมด้วยจึงพยายามสร้าง "ปมเด่น" ขึ้นมาเพื่อชดเชยกับสิ่งที่ตนเองขาด ผู้มีแรงจูงใจใฝ่อำนาจจะมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. ชอบมีอำนาจเหนือผู้อื่น ซึ่งบางครั้งอาจจะออกมาในลักษณะการก้าวร้าว
2. มักจะต่อต้านสังคม
3. แสวงหาชื่อเสียง
4. ชอบเสี่ยง ทั้งในด้านของการทำงาน ร่างกาย และอุปสรรคต่าง ๆ
5. ชอบเป็นผู้นำ

แรงจูงใจใฝ่ก้าวร้าว (Aggression Motive)ผู้ที่มีลักษณะแรงจูงใจแบบนี้มักเป็นผู้ที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบเข้มงวดมากเกินไป บางครั้งพ่อแม่อาจจะใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรงเกินไป ดังนั้นเด็กจึงหาทางระบายออกกับผู้อื่น หรืออาจจะเนื่องมาจากการเลียนแบบ บุคคลหรือจากสื่อต่าง ๆ ผู้มีแรงจูงใจใฝ่ก้าวร้าว จะมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. ถือความคิดเห็นหรือความสำคัญของตนเป็นใหญ่

2. ชอบทำร้ายผู้อื่น ทั้งการทำร้ายด้วยกายหรือวาจา

แรงจูงใจใฝ่พึ่งพา (Dependency Motive)สาเหตุของการมีแรงจูงใจแบบนี้ก็เพราะการเลี้ยงดูที่พ่อแม่ทะนุถนอมมากเกินไป ไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้ช่วยเหลือตนเอง ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่พึ่งพา จะมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. ไม่มั่นใจในตนเอง

2. ไม่กล้าตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง มักจะลังเล

3. ไม่กล้าเสี่ยง

4. ต้องการความช่วยเหลือและกำลังใจจากผู้อื่น

จริยธรรมของกรรมที่กี่ยวกับแรงจูงใจ

แรงจูงใจ ในทางพุทธศาสนา

มีคำถามและคำกล่าวเชิงค่อนว่าพระพุทธศาสนา ที่ได้พบบ่อยครั้ง ซึ่งน่าสนใจและเกี่ยวข้องกับเนื้อความในบทความต่างๆ เห็นควรนำมาพิจารณาในที่นี้ คือคำพูดทำนองว่า

พระพุทธศาสนาสอนให้ละตัณหา ไม่ให้มีความอยาก เมื่อคนไม่อยากได้ ไม่อยากร่ำรวย จะพัฒนาประเทศไดอย่างไร ? คำสอนของพระพุทธศาสนาขัดขวางต่อการพัฒนา

นิพพานเป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมก็เพื่อบรรลุนิพพาน แต่ผู้ปฏิบัติธรรมจะอยากในนิพพานไม่ได้ เพราะถ้าอยากได้ก็เป็นตัณหา กลายเป็นปฏิบัติผิด เมื่อไม่อยากได้แล้วจะปฏิบัติได้อย่างไร คำสอนของพระพุทธศาสนาขัดแย้งกันเอง และเป็นการให้ทำในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

คำถามและคำค่อนว่า 2 ข้อนี้ กระทบหลักการของพระพุทธศาสนาตลอดสายตั้งแต่การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน จนถึงการปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน หรือตั้งแต่ระดับโลกียะจนถึงระดับโลกุตตระ สาเหตุให้เกิดคำถามและคำกล่าวหาเช่นนี้ เกิดจากความเข้าใจพร่ามัวสับสนบางอย่าง ซึ่งมีอยู่มากแม้แต่ในหมู่ชาวพุทธเอง ความสับสนนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับถ้อยคำด้วย จุดสำคัญคือเข้าใจคำว่าความอยากเป็นตัณหาทั้งหมด และเข้าใจต่อไปว่าพระพุทธศาสนาสอนให้ละความอยากหรือสอนไม่ให้มีความอยากใดๆ เลย นอกจากนั้น บางทีรู้จักข้อธรรมอื่นที่มีความหมายทำนองนี้เหมือนกัน แต่รังเกียจที่จะแปลว่าความอยาก จึงเลี่ยงแปลเป็นอย่างอื่นเสีย เมื่อถึงคราวจะพูดเรื่องเกี่ยวกับความอยาก จึงลืมนึกถึงคำนั้น

ก่อนที่จะทำความเข้าใจกันต่อไป ขอให้ลองหยุดดูหลักการง่ายๆ เกี่ยวกับความอยากที่พระอรรถกถาจารย์แสดงไว้สักแห่งหนึ่ง

ในคัมภีร์ปปัญจสูทนี และปรมัตถทีปนี ม.อ. 1/55-56; อิติ.อ.79; ท่านยกตัวอย่างจากบาลีมาอธิบายด้วยว่า: คำว่า ปรารถนา ในดำรัสว่า “ผู้ที่ยังปรารถนาอยู่ จึงมีความเพ้อพร่ำ กับทั้งความหวั่นไหวในสิ่งที่หมายใจไว้” ปรากฏ ขุ.สุ.25/420/510 เป็นความปรารถนาแห่งตัณหา; ความปรารถนาในพุทธพจน์ว่า “กระแสของมารร้าย เราตัดได้ ทลาย ทำให้หมดลำพองแล้ว เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มากด้วยปราโมทย์ พึงปรารถนาความเกษมเถิด” ปรากฏม.มู12/391/421 เป็นความปรารถนาแลละฉันทะ ซึ่งเป็นกุศล ได้แก่ความอยากทำ คำอธิบายนี้ท่านปรารภคำว่า “ปรารถนา” ในบาลีอีกแห่งหนึ่งว่า “แม้ภิกษุใดเป็นเสขะยังมิได้บรรลุอรหัตตผล เมื่อปรารถนาธรรมอันเป็นโยคเกษมอยู่” ปรากฏใน ม.มู12/3/6;พึงดูสำ.สฬ.18/213/156: องฺ. จตุกฺก.21/87/113 คำว่า ปรารถนา ในที่นี้ ก็เป็นความปรารถนาแบบฉันทะเช่นกัน)ท่านกล่าวไว้ว่า ความปรารถนา (บาลีว่า ปตฺถนาแปลเป็นไทยง่ายๆ ว่า ความอยาก) มี 2 อย่างคือ

1. ความปรารถนาที่เป็นตัณหา (ตัณหาปัตถนา แปลง่ายๆ ว่า อยากด้วยตัณหา)
2. ความปรารถนาที่เป็นฉันทะ (ฉันทะปัตถนา แปลง่ายๆ ว่า อยากด้วยฉันทะ)

คำอธิบายนี้ แม้จะเป็นชั้นอรรถกถา มิใช่มาในบาลี (คือพระไตรปิฎก) โดยตรง แต่ใช้เป็นจุดเริ่มต้นสำหรับทำความเข้าใจได้ดีมาก ถือตามความนี้ว่า ความอยากที่เป็นแรงจูงใจให้มนุษย์กระทำสิ่งต่างๆ นั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ความอยากที่ชั่วร้ายก็มี ความอยากที่ดีก็มี ความอยากฝ่ายชั่วเรียกว่า ตัณหา ความอยากฝ่ายดีเรียกว่า ฉันทะ

อย่างไรก็ดี สำหรับผู้ที่ต้องการทราบหลักการพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องความอยากหรือแรงจูงใจต่างๆ ให้ชัดเจน ยังมีรายละเอียดที่ต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติมอีกบางประการ ดังที่ได้นำมาให้ช่วยพิจารณาต่อไป

ความเข้าใจเบื้องต้น เพื่อแก้และกันความสับสน

ในวงการศึกษาพระพุทธศาสนา คำศัพท์ธรรมที่รู้จักกันทั่วไปสำหรับใช้ในความหมายว่า ความอยากก็คือคำว่า “ตัณหา” ซึ่งบางทีแปลให้ได้ความหมายจำเพาะมากขึ้นว่า ความทะยานอยาก เหตุที่รู้จักคำนี้มาก เพราะเป็นศัพท์เฉพาะซึ่งท่านใช้เป็นคำจำกัดความของอริสัจจ์ข้อที่ 2 คือ เหตุแห่งทุกข์ ตัณหาเป็นความอยากที่มีมูลรากมาจากอวิชชา เป็นต้นตอให้เกิดความทุกข์ และจะต้องกำจัดเสีย จึงเป็นข้อธรรมที่คนทั้งปวงผู้ต้องการดับทุกข์ แก้ปัญหาชีวิต หรือเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนาจะต้องเกี่ยวข้องสนใจ อย่างไรก็ตามเมื่อรู้จักความอยากที่เป็นตัณหาแล้วจะเหมาเอาความอยากทุกอย่างเป็นตัณหาไปหมดก็ไม่ถูกต้อง ในเมื่อตัณหาเป็นความอยากจำเพาะแง่ก็ควรรู้จักความอยากที่เป็นความหมายกว้างด้วย และการรู้จักความอยากในความหมายกว้างนั่นแหละ จะช่วยให้เข้าใจความอยากจำเพาะแง่ที่เรียกว่าตัณหานี้ชัดเจนขึ้นด้วย

คำศัพท์ธรรมที่มีความหมายครอบคลุมความอยากในแง่ต่างๆ ได้แก่ “ฉันทะ” ซึ่งโดยทั่วไปแปลกันว่า ความพอใจ แต่ความจริงแปลได้อีกหลายอย่างเช่น ความชอบใจ ความอยาก ความยินดี ความรัก ความใคร่ ความต้องการ เป็นต้น เมื่อถือตามที่พระอรรถกถาจารย์จัดแยกไว้ พอสรุปได้ว่า ฉันทะมี 3 ประเภทคือ

1. ตัณหาฉันทะ ฉันทะคือตัณหา หรือฉันทะที่เป็นตัณหา เป็นฝ่ายชั่วหรืออกุศล

2. กัตตุกัมยตาฉันทะ ฉันทะคือความใคร่เพื่อจะทำ ได้แก่ความต้องการทำหรืออยากทำเป็นฝ่ายกลางๆ คือใช้ในทางดีก็ได้ ชั่วก็ได้ แต่ท่านมักจัดรวมเข้าเป็นฝ่ายดี

3. กุศลธรรมฉันทะ ฉันทะในกุศลธรรม หรือธรรมฉันทะที่เป็นกุศล เป็นฝ่ายดีงามหรือกุศล มักเรียกสั้นๆ เพียงว่า กุศลฉันทะ (ความรักดี ความใฝ่ดี) หรือธรรมฉันทะ (ความรักธรรม หรือความใฝ่ธรรม)

ข้อที่ 1 ฉันทะที่เป็นตัณหาฉันทะนั้น (คำว่า ตัณหาฉันทะ กัตตุกัมยตาฉันทะ และกุศลกรรมฉันทะ ตามปกติ เป็นเพียงคำสำหรับใช้อธิบาย (โดยมากใช้ในอรรถกถา) ว่า ฉันทะในกรณีนั้นๆ เป็นฉันทะในประเภทใด ในบาลีใช้เพียงว่า “ฉันทะ” ผู้ศึกษาจะต้องกำหนดแยกเอาเอง ตัวอย่างที่มาของ “ตัณหาฉันทะ” เช่นปรากฏ ม.อ.3/502; สำ.อ.1/76; 2/341; 3/365เป็นต้น

ท่านใช้เป็นไวพจน์คำหนึ่งของตัณหา เช่นเดียวกับราคะและโลภะ เป็นต้น(ไวพจน์ของตัณหานอกจากฉันทะ ราคะ และโลภะ มีอีกหลายคำเช่น อนุมัย นันทิ อิจฉา มายา ปณิธิ สิเนห (เสน่หา) อาสา อภิชฌาฯลฯ ดูใน อภิ.สำ.34/691/272; 737/290; อภิ.วิ.35/299/193 ฉันทะประเภทนี้ในบาลีมีใช้มากมาย ที่คุ้นตากันมากคือในคำว่ากามฉันทะ ซึ่งเป็นข้อแรกในนิวรณ์ 5 กามฉันทะนี้ท่านว่าได้แก่กามตัณหานั่นเอง ฉันทะนี้บางแห่งก็มาด้วยกันกับไวพจน์ทั้งหลายเป็นกลุ่ม เช่น ข้อความว่า “ฉันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา อุปาทาน.....ใดๆ ในจักษุ ในรูป ในจักขุวิญญาณ ในธรรมทั้งหลายที่พึงทราบด้วยจักขุวิญญาณ (และในหมวดอายตนะอื่นครบทั้ง 6), ...เพราะสลัดทิ้งได้ซึ่งฉันทะ....เหล่านั้น เราย่อมรู้ชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นแล้ว” ปรากฏใน ม.อุ.14/171/127; โดยทั่วไป ท่านถือว่า ฉันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา เป็นไวพจน์กัน มีความหมายตรงกัน แต่ในบางกรณีที่ต้องให้ความเห็นต่าง ท่านจะอธิบายความต่างนั้นในแง่ของระดับความรุนแรง เช่น ความต่างระหว่าง ฉันทะ กับ ราคะ และฉันทราคะ ว่า ฉันทะที่มีกำลังน้อยบ้าง ฉันทะคือตัณหาที่ยังอ่อนกำลัง แต่เมื่อเกิดบ่อยๆ กลายเป็นตัณหาที่แรง ก็เป็นราคะบ้าง โลภะที่มีกำลังน้อย เป็นฉันทะ เมื่อมีกำลังแรงขึ้นไปอีก ทำให้ติดได้ เป็นราคะ เมื่อมีกำลังเพิ่มขึ้นไปกว่านั้นอีก กลายเป็นราคะอย่างหนา จัดเป็นฉันทราคะบ้าง ดูใน ที.อ.2/125; องฺ.อ.3/347; สำ.อ.3/135; วินย.ฎีกา 1/551; 4/516; วิสุทธิ.ฎีกา 1/239 แต่ส่วนมากมาลำพังโดดๆ ถึงกระนั้น ก็สังเกตยากว่ามีความหมายเท่ากับตัณหา เพราะถ้าเอาคำว่าตัณหาใส่ลงไปแทนที่ฉันทะในกรณีนั้นๆ ก็จะได้ความเหมือนกัน

เช่น ฉันทะในภพ ฉันทะในกามคุณทั้งหลาย ฉันทะในกาย ฉันทะในเมถุน ฉันทะในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่เป็นอนัตตา คือรูป เวทนา เป็นต้น เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ที่สร้างเป็นรูปเป็นศัพท์ เฉพาะอย่างเดียวกับตัณหา ก็มี เช่น รูปฉันทะ สัททฉันทะ คันธฉันทะ รสฉันทะ โผฏฐัพพฉันทะ และธรรมฉันทะ ปรากฏใน สำ.พ.16345-351/173-8 (เทียบกับ รูปตัณหา สัททตัณหา ฯลฯ ธรรมตัณหา ซึ่งมีดื่นเช่นใน สำ.นิ.16/10/3 ฯลฯ; พึงสังเกตด้วยว่า คำ “ธรรมฉันทะ” ในกรณีนี้ หมายถึงอยากในธรรมารมณ์ คือสิ่งที่ใจคิด เป็นคนละอย่างกับธรรมฉันทะในข้อที่3) แม้แต่ฉันทะในคนก็มี ซึ่งก็หมายถึงความรักใคร่หรือความมีใจผูกพันนั่นเอง ดังจะเห็นได้ชัดในคันธภกสูตร ตรัสถึงฉันทะในบุตรและภรรยา และในสูตรเดียวกันนี้ตรัสว่า “ฉันทะเป็นมูลแห่งทุกข์” ตรงกับที่ตรัสในอริยสัจข้อที่ 2 ว่า ตัณหาเป็นสมุทัยคือเหตุเกิดแห่งทุกข์ และอีกแห่งหนึ่ง ตรัสว่า พึงละฉันทะ (ในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา) เท่ากับที่ตรัสในธรรมจักรว่า ตัณหาเป็นสิ่งที่พึงละเสีย

ข้อที่ 2 ฉันทะที่เป็นกัตตุกัมยตาฉันทะ หมายถึง ความต้องการจะทำ หรือความอยากทำดังที่กล่าวมาแล้ว ฉันทะประเภทนี้ ตรงกับอภิธรรมจัดเข้าเป็นเจตสิกอย่างหนึ่งในจำพวกปกิณณกเจตสิก คือเจตสิกที่เรี่ยรายแพร่กระจายทั่วไป เกิดกับจิตฝ่ายกุศลก็ได้ ฝ่ายอกุศลก็ได้ ปรากฏใน วิสุทธ.3/36,40; สงฺคห.ฎีกา 101 ท่านอธิบายโดยใช้วิธีแสดงลักษณะ รส ปัจจุปัฏฐาน และปทัฏฐานของฉันทะไว้ด้วย แต่ไม่ขอนำมาลงไว้ที่นี้ ผู้สนใจพึงศึกษาดูตามที่มาซึ่งได้ให้ไว้นี้) กัตตุกัมยตาฉันทะที่คุ้นกันดีที่สุด ก็คือฉันทะที่เป็นธรรมข้อแรกในอิทธิบาท 4 และที่เป็นสาระของสัมมัปปธานทั้ง 4 ข้อฉันทะประเภทนี้ มีความหมายใกล้เคียงกับวิริยะ หรือวายามะ (ความพยายาม) และอุตสาหะ บางทีท่านก็กล่าวซ้อนไว้เพื่อเสริมความหมายของกันและกัน นับว่าเป็นคุณธรรมสำคัญที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติธรรมและการบำเพ็ญกิจกรณีย์ต่างๆ อย่างไรก็ดี กัตตุกัมยตาฉันทะนี้ ท่านมักรวมเข้าไว้ด้วยกันกับฉันทะประเภทที่ 3 คือ กุศลธรรมฉันทะ เสมือนจะถือว่าฉันทะ 2 ประเภทนี้เป็นอย่างเดียวกัน เช่น ฉันทะในอิทธิบาท 4 และในสัมมัปปธาน 4 นั้น ก็เป็นทั้งกัตตุกัมยตาฉันทะ และกุศลธรรมฉันทะ ดังนั้น จึงขอผ่านไปยังฉันทะประเภทที่ 3 ทีเดียว ส่วนเหตุผลที่ว่าทำไมจึงจัด กัตตุกัมยตาฉันทะเข้าร่วมกับกุศลธรรมฉันทะ จึงได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

ข้อที่ 3 ฉันทะประเภทกุศลธรรมฉันทะ ที่เรียกชื่อเต็ม มีที่มาแห่งหนึ่งในพระสูตร ซึ่งตรัสแสดงองค์ประกอบ 6 ประการอันยากที่จะปรากฏให้ได้พบในโลก (คือยากที่ใครๆ จะได้ประสบครบถ้วน ถ้าประสบเข้าแล้วก็นับว่าเป็นโอกาสดียิ่ง เพราะเป็นการได้ปัจจัยต่างๆพรั่งพร้อมบริบูรณ์สำหรับการปฏิบัติธรรมหรือความเจริญก้าวหน้าในอริยธรรม; 6 อย่างนั้นคือความปรากฏแห่ง 1. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า 2.บุคคลผู้แสดงธรรมที่พระตถาคตได้ทรงประกาศไว้ 3. การได้มาเกิดในถิ่นแห่งอริยชน 4. ความมีอินทรีย์ไม่บกพร่อง 5. ความไม่เป็นคนใบ้บ้าหาปัญญามิไม่ 6. กุศลธรรมฉันทะ) ปรากฏใน องฺ.ฉกฺก.22/367/491

กุศลธรรมฉันทะนี้ เป็นองค์ประกอบข้อสุดท้ายใน 6 ข้อนั้น ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้บุคคลได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนาหรือสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงาม เพราะบุคคลใดถึงแม้มีองค์ประกอบ 5 ข้อแรกครบถ้วนแล้ว แต่ถ้าบุคคลนั้นขาดกุศลธรรมฉันทะเสียอย่างเดียวก็ไม่สามารถใช้องค์ประกอบอื่นๆ ให้เป็นประโยชน์ได้

คัมภีร์วิภังค์แห่งพระอภิธรรมปิฎกอธิบาย “ฉันทะ” ในสัมมัปปธาน 4 และในอิทธิบาท 4 ว่าเป็นกัตตุกัมยตาธรรมฉันทะ ซึ่งนับว่าเป็นต้นแบบคำอธิบายฉันทะฝ่ายดีในอรรถกถาทั้งหลาย และคงจะเป็นต้นเค้าของการจัดเอาฉันทะประเภทที่ 2 มารวมเข้าเป็นข้อเดียวกับฉันทะประเภทที่ 3 นี้ ฉันทะที่กล่าวถึงในการปฏิบัติธรรมส่วนมากเป็นฉันทะในสัมมัปปธาน 4 คือในข้อความว่า “บุคคลนั้น ยังฉันทะให้เกิดขึ้น พยายาม ระดมความเพียร ประคองจิต ยืนหยัดเพื่อความไม่เกิดขึ้นแห่งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด....เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดแล้ว....เพื่อความเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด....เพื่อความดำรงอยู่ไม่เลือนลางไป เพื่อความเพิ่มพูน ไพบูลย์เจริญบริบูรณ์แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว” แม้ฉันทะที่มาในข้อความอื่นๆ ซึ่งเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมก็มีรูปความคล้ายกัน เช่น ฉันทะเพื่อบรรลุกุศลธรรมทั้งหลายฉันทะในสมาทานสิกขาฉันทะเพื่อเจริญปัญญินทรีย์ ฉันทะเพื่อละสรรพกิเลส เกิดฉันทะในนิพพาน เป็นต้น จึงจัดว่าเป็นทั้งกัตตุกัมยตาฉันทะ และกุศลธรรมฉันทะคือเป็นทั้งฉันทะที่อยากจะทำ และเป็นฉันทะในสิ่งที่ดีงาม พูดง่ายๆ ว่า ต้องการทำสิ่งที่ดีงาม

รวมความว่าศัพท์ธรรมที่มีความหมายกว้างครอบคลุมความอยากหรือความต้องการที่มีแรงจูงใจของมนุษย์ได้ทุกอย่างคือคำว่า “ฉันทะ” ฉันทะเป็นข้อธรรมสำคัญมาก พระพุทธเจ้าตรัสว่า“ธรรมทั้งปวงมีฉันทะเป็นมูล” หมายความว่า ฉันทะเป็นรากหรือเป็นต้นเค้าของธรรมทุกอย่าง ฉันทะที่ไม่ดี เป็นอกุศล เป็นฝ่ายชั่ว ตรงกับคำว่า ตัณหา จะใช้คำว่า ตัณหาแทนก็ได้ ส่วนฉันทะที่ดีงามเป็นฝ่ายกุศล มีชื่อเต็มว่า กุศลฉันทะ บ้าง ธรรมฉันทะ บ้าง แต่นิยมเรียกคำเดียวว่า ฉันทะ นอกจากนี้ยังมีฉันทะที่เป็นกลางๆคือความต้องการทำ หรืออย่ากว่าทำ เรียกว่า กัตตุ-กัมยตาฉันทะ แต่ท่านมักจัดรวมเข้าในฝ่ายดี เป็นกุศลธรรมฉันทะด้วย

อย่างไรก็ดี เพื่อความสะดวกในการศึกษาต่อไป มิให้ความสับสน ต่อนี้ไป (เฉพาะในบทความหัวข้อนี้) จะแยกทั้งคำ แยกทั้งความให้ขาดออกจากกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ สำหรับฉันทะฝ่ายชั่ว ไม่ว่าในกรณีที่ท่านเรียกว่า ฉันทะ ก็ตาม เรียกว่า ตัณหา ก็ตาม ในที่นี้จะใช้ว่า “ตัณหา”อย่างเดียว และสำหรับฉันทะฝ่ายดีก็จะเรียกสั้นๆเพียงว่า “ฉันทะ”ส่วนฉันทะที่เป็นกลางกลางๆคือกัตุกัมยตาฉันทะ ก็จะอธิบายรวมๆแทรกไปกับตัณหาและตัณหาและฉันทะนั้น เป็นอันว่า ใช้คำหลักเพียง 2 คำ คือ ตัณหา กับฉันทะ ตรงกับมติของอรรถกถาที่แบ่งความปรารถนาหรือความอยากเป็นสองอย่าง ดังยกมาอ้างไว้แล้วข้างต้น

แรงจูงใจในพุทธธรรม

จุดเริ่มต้นสำหรับทำความเข้าใจกันในตอนนี้คือ ให้ถือว่าแรงจูงใจในการกระทำของมนุษย์แบ่งออกเป็น 2 ประเภทดังนี้

1.ความพอใจ ชอบใจ ยินดี อยาก รักใคร่ ต้องการ ที่ไม่ดี ไม่สบาย ไม่เกื้อกูล เป็นอกุศล เรียกว่า ตัณหา

2.ความพอใจ ชอบใจ ยินดี อยาก รักใคร่ ต้องการ ที่ดีงาม สบาย เกื้อกูล เรียกว่า ฉันทะ

ตัณหา แปลว่า ความกระหาย ความทะยาน ความอยาก ความเสน่หา ความรน ความร่าน ความกระสับส่าย ความกระวนกระวาย ไม่รู้อิ่ม หลักสำหรับที่ควรทราบเกี่ยวกับตัณหาคือ ตามหลักปฏิจจสมุปบาท ตัณหาเกิดจากเวทนาเป็นปัจจัย โดยมีอวิชชาเป็นมูลราก กล่าวคือ เมื่อบุคคลรับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่น่าชอบใจหรือไม่น่าชอบใจก็ตาม เช่น เห็นรูปสวยหรือน่าเกลียด ได้ยินเสียงไพเราะหรือหนวกหู เป็นต้น แล้วเกิดความรู้สึกสุข หรือทุกข์ หรือเฉยๆขึ้น ในเวลานั้นตัณหาก็จะเกิดขึ้นในลักษณะหนวกหู เป็นต้น แล้วเกิดความรู้สึกสุข ก็ยินดี ชื่นชอบ คล้อยตามไป ติดใจ ใฝ่รัก อยากได้ ถ้ารู้สึกทุกข์ ก็ยินร้าย ขัดใจ ชัง อยากเลี่ยงหนี หรืออยากให้สูญสิ้นไปเสีย ถ้ารู้สึกเฉยๆเพลินเรื่อยเฉื่อยไป อาการอย่างนี้มันเป็นไปของมันได้เอง โดยไม่ต้องใช้ความคิด ไม่ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจอะไรเลย (ตรงข้ามถ้ามีความรู้ความเข้าใจหรือใช้ความคิดแทรกเข้ามาในเวลานั้น เช่น รู้ว่ารูปน่าเกลียดนั้นเป็นสิ่งมีประโยชน์หรือรู้ว่าเสียงไพเราะนั้น เป็นสัญญาณอันตราย หรือเกิดสำนึกทางจริยธรรมประเพณี ว่าสิ่งนั้นไม่เหมาะสมกับภาวะหรือฐานะของตน เป็นต้น ตัณหาอาจถูกตัดตอน กระบวนการไม่ไหลต่อเนื่องเรื่อยไปอย่างเดิม หรือตัณหาแอบอิงเวทนาอยู่บนฐานแห่งอวิชชา

ในเมื่อตัณหาใฝ่หรือผูกพันมุ่งหมายเวทนาอย่างนี้ ตัณหาจึงร่านรนหันไปหาสิ่งที่จะให้เวทนาแก่มันได้ และสิ่งที่ตัณหาต้องการ ก็คือสิ่งใดก็ตามที่จะอำนวยเวทนาอันอร่อยซึ่งตัณหาชอบ สิ่งทั้งหลายที่อำนวยเวทนาได้เมื่อจัดรวมเข้าเป็นประเภทแล้ว ก็มีเพียง 6 อย่าง เรียกว่าอารมณ์ 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งต้องกาย) และธรรมอารมณ์ (เรื่องในใจ) เฉพาะอย่างยิ่ง อารมณ์จำพวกที่เด่นชัดกว่าเป็นรูปธรรม คือ 5 อย่างแรก ซึ่งเรียกว่า กามคุณ 5 (ได้แก่ รูป เสียง รส โผฏฐัพพะ ที่น่าใคร่น่าพอใจ) อารมณ์ 6 โดยเฉพาะกามคุณ 5 นี้ เป็นสิ่งที่ตัณหาต้องการ และเป็นที่เกิดของตัณหา โยนัยนี้ จึงขยายความหมายของตัณหาออกไปได้ว่า ตัณหา คือความกระหายอยากในสิ่งที่ให้เวทนา หรือความกระหายอยากในอารมณ์ที่ชอบใจ หรือในกามคุณทั้งหลาย

อย่างไรก็ตาม เรื่องของตัณหายังไม่จบเพียงเท่านั้น การเสพเสวยเวทนาจากอารมณ์เช่นนี้ ได้สร้างเสริมความรู้สึกอย่างหนึ่งที่สั่งสมขึ้นด้วยความหลงผิด คือความรู้สึกว่า มีตัวตนหรืออัตตาผู้เสพเสวยเวทนาเมื่อเข้าใจอย่างนั้นแล้ว ก็ต้องมีความเห็นต่อเนื่องไปอีกว่า การที่จะได้เสพเสวย

เวทนาอยู่เรื่อยไป ก็ต้องมีตัวตนผู้เสพเสวยที่เที่ยงแท้ถาวร คราวนี้ ความกระหายอยากในความมีอยู่เป็นอยู่เที่ยงแท้ถาวรของอัตตาก็เกิดมีขึ้นควบคู่ไปกับความเห็นว่ามีตัวตนที่คงอยู่เที่ยงแท้ถาวรได้ แต่เมื่อความเข้าใจเช่นนี้เป็นเพียงความเห็นที่ยึดถือเอาเอง และเมื่อความเห็นนั้นเอียงไปข้างหนึ่งแล้ว ก็ย่อมมีความเห็นอีกอย่างหนึ่งซึ่งเอียงไปในทางตรงข้าม เกิดขึ้นมาซ้อนเป็นคู่คอยแย้งกันไว้ว่าตังตนนั้นมีอยู่เพียงชั่วคราว แล้วก็จะดับสิ้นพินาศขาดสูญไป ไม่คงอยู่เที่ยงแท้ถาวร ความเห็นหรือความยึดถือนี้กลับไปสัมพันธ์กันอีกกับการเสพเสวยเวทนากล่าวคือ ความมีอยู่คงอยู่แห่งตัวตนนั้นจะมีความหมายก็เพราะได้เสพเสวยเวทนาที่ชื่นชอบใจ เมื่อใดได้เสพสม เมื่อนั้นความกระหายอยากในความเที่ยงแท้ถาวรของอัตตาก็ยิ่งได้รับการเสริมย้ำให้แรงกล้า แต่เมื่อใดไม่ได้เสพสม ความดำรงอยู่ของตัวตนก็ดูจะไร้ความหมาย เมื่ออาการที่ไม่สมนั้นเป็นไปอย่างรุนแรงก็ถึงกับเบื่อหน่ายเกลียดชังไม่ปรารถนาความดำรงคงอยากแห่งตัวตน อยากให้ตัวตนพรากขาดสูญสิ้นไปเสียจากภาวะเช่นนั้น ซึ่งเรียกว่าเป็นความกระหายอยากในความขาดสูญแห่งอัตตา เกิดเป็นตัณหาขึ้นอีกชนิด เกิดเป็นตัณหาขึ้นอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งมีขั้นควบคู่ไปกับความเห็นที่คอยรอให้คอยรอให้โอกาสอยู่แล้วว่า มีตัวตนชั่วครางซึ่งดับสิ้นขาดสูญไปได้ตัณหาในความพินาศขาดสูญของอัตตานี้ เกิดขึ้นมาเคียงซ้อนเป็นคู่แย้งคอยขัดกันกับตัณหาในความคงอยู่เที่ยงแท้ถาวรของอัตตา ส่วนตัณหาขยายออกไปให้ชัดเจนขึ้นอีกว่า ความกระหายอยากในสิ่งที่ให้เวทนาเท่านั้น แต่ควรขยายให้ชัดเจนขึ้นอีกว่า เป็นความกระหายอยากที่จะได้สิ่งอำนวยเวทนามปรนปรืออัตตา หรืออยากให้อัตตาได้เสพเสวยเวทนาอันอร่อยจากอารมณ์ที่น่าชื่นชม เป็นอันว่าตัณหาทุกอย่างมีศูนย์รวมมุ่งมาที่ตัวตนหรือเพื่ออัตตาทั้งสิ้น บทบาทและการทำหน้าที่ของตัณหาเหล่านี้ได้เป็นตัวกำกับการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ของมนุษย์ผู้คอยพะเน้าพะนอหล่อเลี้ยงมันไว้ และเทิดทูนให้มันเป็นผู้บังคับบัญชาที่ตนจงรักเชื่อพร้อมกันนั้น มันก็เป็นแหล่งก่อปมปัญหาให้แก่ชีวิตและสังคมของมนุษย์ เป็นที่มาของความหวังความหวาดกลัว ความระแวง ความเคียดแค้นชิงชัง ความมัวเมาลุ่มหลงและความทุกข์ความเดือดร้อนต่างๆรวมความว่าตัณหาแยกออกได้เป็น 3 อย่าง หรือ 3 ด้าน คือ

1.ความกระหายอยากได้อารมณ์ที่น่าชอบใจมาเสพเสวยปรนเปรอตน หรือความทะยายอยากในกาม เรียกว่า กามตัณหา

2.ความกระหายอยากในความถาวรมั่นคง มีอยู่คงตลอดไป (รวมถึงใหญ่โตโดดเด่น) ของตนหรือความทะยายอยากในภพ เรียกว่า ภวตัณหา

3.ความกระหายอยากในความดับสิ้นขาดสูญ (รวมทั้งพรากพ้น บั้นรอน) แห่งตน หรือความทะยานอยากในวิภพ เรียกว่า วิภวตัณหา(ตัณหา 3 นี้ อาจเทียบกับ libdo,life-instinct และdeath-instinct ของ Freud ได้บางแง่ แต่ไม่ใช่ตรงกันทีเดียว; กามตัณหาจะจำกัดความว่าตัณหาในกามคุณ5 ก็ได้ ในสงฺคณี อ.522 ว่าตัณหาในแง่ของความชื่นชอบกามในอารมณ์ 6 ก็ได้ ใน ปญฺจ.อ.312

ภวตัณหา คือความอยากความใคร่ที่ประกอบด้วยภวทิฏฐิ (คือสัสสตทิฏฐิ ความเห็นว่าเที่ยง) วิภวตัณหา คือความอยากความใคร่ที่ประกอบด้วยอุจเฉททิฏฐิ (ความเห็นว่าขาดสูญ) กามตัณหา คือตัณหานอกจากนั้น ดูใน อภิ.วิ.35/933/494; อิติ.อ.260 ไขความ ขุ.อิติ.25/236/268 พึงสังเกตว่า เมื่อพิจารณาตามหลักพุทธศาสนาความผูกพันในกามเป็นสิ่งลึกซึ่งและเป็นพื้นฐานยิ่งกว่าความยึดถือตนหรือเกี่ยวเห็นเกี่ยวกับอัตตา เช่น ในสังโยชน์ 10 สักกายทิฏฐิ (ความเห็นเกี่ยวกับตัวตน) ถูกละได้ตั้งแต่เป็นโสดาบัน กามราคะละได้ต่อเมื่อเป็นพระอนาคามี และเมื่อบรรลุอรหัตตผล จึงจะละรูปราคะ และอรูปราคะได้,ในอุปาทาน 4 อัตตวาทุปาทาน (ความยึดมั่นใจวาทะว่าตัวตน = สักกายทิฏฐิ – ปรากฏในอภิ.สं.34/784/307,วิสุทธิ.3/182 ละได้ในชั้นโสดาบัน ส่วนกามุทาน (ความยึดมั่นในกามซึ่งรวมถึงรูปราคะและอรูปราคะ)จะละได้เมื่อบรรลุอรหัตตผล) เช่นใน วิสุทธิ,3/183,338

ตามกฎแห่งกระบวนธรรม ตัณหานำไปสู่การแสวงหาที่เรียกเป็นคำศัพท์ ปริเยสนา (ตณฺหं ปฏิจฺจ ปริเยสนา =อาศัยตัณหา จึงมีการแสวงหา,ปริเยสนं ปฏจฺจ ลาฏภ = อาศัยการแสวงหาจึงมีการได้ ดังที่. ม.10/59/69; องฺ.นวก.23/227/413;อภิ.วิ.35/1023/527;และ ดูประกอบใน สं.นิ.16/344/173 ซึ่งตัณหามาในชื่อว่า ฉันทะ);และใน ที.อ.2/124;องฺ.อ.3/346 และ วินย.ฎีกา 4/493 ท่านแบ่งตัณหาออกเป็น 2 อย่างคือ เอสนา-ตัณหา (ตัณหาในการแสวงหา)และ เอสิตตัณหา (ตัณหาในสิ่งที่แสวงหามาแล้ว),และวิสัชชนฉันทะ (ฉันทะในการแจกจ่าย หมายถึงหว่านเงินหรือเลี้ยงคนเพื่อเอามาเป็นบรวาร)และว่าฉันทะทั้ง 5 นี้ เป็นเพียงตัณหาเท่านั้น)(จะเรียกสั้นๆว่า เอสนา ก็ได้) ไปหา ไปเอา หรือหาทางอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะให้ได้สิ่งที่ต้องการนั้นๆมาเสพเสวย ผลสนองการแสวงหานั้น ก็คือการได้ เมื่อได้สิ่งที่ต้องการนั้นมาให้ตนเสพเสวยแล้ว ก็เป็นอันตัดตอนได้ถือว่าจบไปช่วงหนึ่ง มีสิ่งที่ขอย่ำไว้เพื่อให้กำหนดไว้ในใจเป็นสิ่งเตือนความสังเกตอย่างหนึ่งในตอนนี้คือการแสวงหาไม่ใช่สิ่งเดียวกับกระทำและอาจจะไม่เกี่ยวข้องหรือไม่ต้องใช้การกระทำเลยก็ได้ ดังจะพิจารณากันต่อไป หันไปพูดถึงฉันทะบ้าง ได้กล่าวไว้ข้างตันว่า ฉันทะในที่นี้ หมายถึง กุศลธรรมฉันทะที่เรียกว่าสั้นๆว่า กุศลฉันทะ หรือธรรมฉันทะกุสลฉันทะ แปลว่า ฉันทะในกุศล ถึงแม้จะตัดคำว่าธรรมออกก็มีความหมายเท่าเดิม คือตรงกับกุศลธรรมฉันทะนั่นเอง กุศล แปลว่า ดีงาม ฉลาด เกื้อกูล คล่อง สบาย ไร้โรคเอื้อต่อสุขภาพ ได้แก่ สิ่งที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ สิ่งที่เป็นผลดีเกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ตนและคนอื่น (ความหมายหลักของกุศลมี 3 คือ อาโรคยะ (ความไม่มีโรค,มีสุขภาพ) อนวัชชะ (ไร้โทษ) และโกสัลลสัมภูต (เกิดจากคงวามฉลาดหรือเกิดจากปัญญา)นอกจากนี้แปลว่า มีผลเป็นสุข (สุขวิบาก) เกษม (เขมะ) เป็นต้น ก็ได้ ดูใน ปฏิสं.อ.156,246; สงฺคณี อ.103,134; ที.อ.2/325; วิสุทฑิ.ฎีกา 3/61 เป็นต้น ส่วนธรรมฉันทะ แปลว่า ฉันทะในธรรม หรือความต้องการธรรม คำว่า ธรรม ที่มาในคำว่า กุศลธรรม มีความหมายกลางๆคือแปลว่า สิ่ง หรือ หลัก แต่เมื่อแยกออกมาใช้ลำพังเดี่ยวๆ ก็อาจแปลความหมายได้กว้างขึ้น

ความหมายหลักของธรรมในกรณีนี้มี 2 อย่าง คือ ความจริง (สภาวธรรมหรือคำสอนที่แสดงสภาวธรรมนั้น ตรงกับที่บัดนี้ใช้คำว่าสัจธรรม) และความดีงาม สิ่งที่ดีงาม หรือภาวะที่ดีงาม (คุณธรรม ปัจจุบัน ดูเหมือนนิยมเรียกว่าส่วนหนึ่งของความหมายนัยนี้ว่าจริยธรรม) ธรรมฉันทะจึงแปลได้ว่า ฉันทะในความจริง ฉันทะในความดีงาม หรือความต้องการความจริง ความต้องการสิ่งที่ดีงาม ความต้องการความจริงเล็งไปถึงความรู้ คือเท่ากับพูดว่าต้องกาความดีงาม ก็เล็งถึงการกระทำ คือต้องการทำให้สิ่งที่ดีงามเกิดมีขึ้น โดยนัยนี้ธรรมฉันทะก็แปลได้ว่า ความใฝ่ความจริงหรือความรักความจริง ความใฝ่ในสิ่งดีงาม หรือรักความดีงาม (ใฝ่ดี รักดี) และกินความถึงความอยากรู้ อยากทำ หรือใฝ่รู้ใฝ่ทำ อาจใช้คำสั้นๆคำเดียว ความใฝ่ธรรม แล้วให้เข้าใจร่วมกันไว้ว่าคลุมถึงความหมายที่กล่าวมาทั้งหมด เมื่อนัดหมายรู้กันอย่างนี้แล้วจะแปลฉันทะเดี่ยวๆล้วนว่า ความใฝ่ธรรมก็ได้

เป็นอันว่า สิ่งที่ฉันทะต้องการ ก็คือ ธรรม หรือกุศล(ธรรม) พูดอย่างไทยแท้ว่า สิ่งที่ฉันทะต้องการ คือ ความจริงและสิ่งที่ดีงาม แล้วมีความหมายขยายออกไปว่า ต้องการรู้ความจริง ต้องการทำให้สิ่งที่ดีงามหรือภาวะที่ดีงามเกิดมีขึ้น อยากทำให้สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์สำเร็จผลเป็นจริงขึ้น ความหมายที่ขยายออกไปนี้ส่องให้ส่องให้เห็นว่า ฉันทะสัมพันธ์กับการกระทำคือ การกระทำเพื่อให้รู้ความจริง และการกระทำเพื่อสร้างภาวะที่ดีงามหรือทำให้สิ่งที่ดีงามเกิดมีขึ้น ด้วยเหตุนี้ ตามกฎแห่งกระบวนธรรมท่านจึงกล่าวว่า ฉันทะนำไปสู่อุตสาหะหรือไม่ก็กล่าวไว้นำหน้าวายะหรือวิริยะพูดง่ายๆว่าฉันทะทำให้เกิดการกระทำ (เทียบกับตัณหาซึ่งทำให้เกิดการแสวงหา) พร้อมกันนั้นท่านก็กล่าวถึงมูลฐานของฉันทะว่า มีโยนิโสมนสิการเป็นสมุฏฐานหมายความว่าฉันทะเกิดจากโยนิโสมนสิการ (การคิดแยบคายคิดถูกวิธี รู้คิด หรือคิดเป็น) ความข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ฉันทะอยู่ในกระบวนธรรมฝ่ายปัญญา ฉันทะตั้งต้นเมื่อเริ่มมีการใช้ปัญญา (เทียบกับตัณหาซึ่งอาศัยอวิชชาเป็นฐานก่อตัว) เนื้อความตอนนี้ยังจะต้องชี้แจงกันต่อไป

สรุปความเท่าที่กล่าวมาเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับทำความเข้าใจกันต่อไป ดังนี้

1.ตัณหา มุ่งประสงค์เวทนา และจึงต้องการสิ่งสำหรับเอามาเสพเสวยเวทนา หรือสิ่งที่จะปรนปรือตัวตน ตัณหาอาศัยอวิชชาคอยหล่อเลี้ยงและโอกาส พัวพันเกี่ยวเนื่องตัวตน เอาอัตตาเป็นศูนย์กลาง และนำไปสู่ปริเยสนา หรือการแสวง

2.ฉันทะ มุ่งประสงค์อัตถะคือตัวประโยชน์ (หมายถึงสิ่งที่มีคุณค่าแท้จริงแก่ชีวิต คล้ายกับที่ปัจจุบันเรียกว่าคุณภาพชีวิต) และจึงต้องการความจริง สิ่งที่ดีงาม หรือภาวะที่ดีงาม ฉันทะก่อตัวขึ้นจากโยนิโสมนสิการ คือความรู้จักคิดหรือคิดถูกวิธี คิดตามสภาวะและเหตุผล เป็นภาวะกลางๆของธรรมไม่ผูกพันกับอัตตา และนำไปสู่อุตสาหะ หรือวิริยะคือทำให้เกิดการกระทำ

ข้อควรย้ำในตอนนี้มี 2 อย่างคือ

ก.เพื่อแยกให้ชัดว่าเมื่อใครคิดพูดทำอะไร จะเป็นตัณหาหรือไม่ ถึงตอนนี้จะเห็นชัดว่าความต้องการหรือกิจกรรมใดไม่เกี่ยวกับการหาสิ่งมาเสพเสวยเวทนา ไม่เกี่ยวกับการปกป้องรักษาหรือเสริมขยายความมั่นคงถาวรของอัตตา (ลึกลงไปแม้แต่การที่จะบีบคั้นลิดรอนอัตตา) ความต้องการหรือกิจกรรมนั้น ไม่ใช่เรื่องของตัณหา

ข.ข้อความว่า ตัณหานำไปสู่การแสวงหา ฉันทะทำให้เกิดการกระทำ นี้เป็นจุดสำคัญที่จะให้เข้าใจความแตกต่างระหว่างตัณหากับฉันทะได้ชัดเจน เป็นขั้นออกสู่ปฏิบัติการ และเป็นขั้นตอนสำคัญที่มีผลในทางจริยธรรมเป็นอย่างมาก จึงจะหันมาพิจารณากันที่จุดนี้ต่อไป

ดังได้กล่าวแล้วว่า ตัณหาต้องการสิ่งที่จะเอามาเสพเสวยเวทนา ความสมประสงค์ของตัณหาอยู่ที่การได้สิ่งนั้นๆมา วิธีการใดๆก็ตามที่จะให้ได้สิ่งนั้นมา เรียกเป็นเฉพาะในที่นี้ว่าการแสวง หรือปริเยสนา ในการได้สิ่งเสพเสวยมาอย่างหนึ่ง วิธีการที่จะได้มาหลายวิธี บางวิธีไม่ต้องมีการกระทำเช่นมีผู้ให้ บางวิธีต้องมีการกระทำ สิ่งที่ตัณหาต้องการไม่เป็นเหตุเป็นผลกันกับการกระทำโดยตรง

การดำเนินชีวิตนั้นต้องดำเนินไปด้วยปัญญา เมื่อปัญญาเกิดนั้น มันมิได้เกิดตามลำพัง แต่ยังพ่วงเอาคุณธรรมบางอย่างเกิดขึ้นมาด้วย เพราะว่า เมื่อเกิดปัญญารู้เข้าใจมองเห็นความจริงแท้ทั้งหลายลึกซึ้งกว้างขวางออกไปอีก มองเห็นสภาวะดีงามและคุณค่าของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นก็ดี ถ้าไม่ปล่อยให้ตัณหาแทรกเข้ามาชิงตัดหน้ารับช่วงไปเสียก่อน ก็ย่อมรู้สึกซาบซึ้ง มีใจโน้มน้อมไปหาคุณค่า และภาวะดีงามนั้น พร้อมทั้งอยากให้สิ่งต่างๆ ดำรงอยู่ในภาวะที่ดีงามที่เป็นอุดมภาวะและทรงไว้ซึ่งคุณค่าอันสมบูรณ์ โดยนัยนี้ ถ้าสิ่งที่ประสบไม่บรรลุอุดมภาวะและคุณค่าอันสมบูรณ์ ก็ย่อมเกิดฉันทะที่จะกระทำการนั้นให้สำเร็จ อันนี้เป็นกรณีทั่วไป แต่ถ้าเป็นกรณีของสัตว์บุคคล สภาวะจิตที่เกิดขึ้นคือ เมตตา ความรักความปรารถนาดีที่อยากให้ผู้อื่นเป็นสุข หลุดพ้นจากสภาวะบีบคั้นทางกาย แต่ถ้าสัตว์ บุคคลอยู่ห่างจากความดีงาม ปราศจากสุข เดือดร้อน ทุกข์ ติดอยู่ในสิ่งบีบคั้นผูกมัดกาย ผู้ประกอบด้วยปัญญา ย่อมมีความอยากที่จะแก้ไข ปลดเปลื้องให้หลุดพ้นจากพันธนาการสู่อิสรภาพ จิตที่คิดช่วยเหลือเผื่อแผ่นี้เรียกว่า กรุณา ปัญญาวิสุทธิ์ย่อมพร้อมที่จะเปิดรับเอากรุณาเข้ามา ไม่ว่าเวลาใดก็ตามที่ประสบอารมณ์ คือหมู่สัตว์ที่อยู่ในสังโยชน์เครื่องพันธนาการ โดยนัยนี้ ความสิ้นอวิชชา ตัณหา อุปทานแล้ว จึงเป็นเพียงเครื่องชำระให้การกระทำของพระอรหันต์เป็นไปโดยบริสุทธิ์ ปลอดภัยไร้โทษ ปราศจากกิเลสเช่นความกลัวและความเกียจคร้านที่จะเหนี่ยวรั้ง ส่วนพลังกำกับและนำการกระทำของท่านก็ท่านก็คือปัญญาและกรุณา (พุทธคูณโดยสรุปท่านถือกันมาเป็นหลักว่า มี 2 อย่างคือ 1.ปัญญา ซึ่งให้สำเร็จพุทธภาวะ ความเป็นอัตตนาถะ และอัตตหิตสมบัติ เป็นต้น และ 2. กรุณา ซึ่งให้สำเร็จพุทธกิจ ความเป็น

โลกนาถและ ปรหิตปฏิบัติ เป็นต้น ดูใน วินย. ฏีกา 1/366; วิสุทธิ.ฏีกา 1/338) ในภายหลัง บางครั้งท่านเน้นวิสุทฺคุณแยกออกมาเป็นข้อหนึ่งด้วย แต่ตามปกติก็ถือว่า วิสุทธิคุณเนื่องอยู่ในพระปัญญาอยู่แล้ว เพราะเป็นผลเกิดเองจากการตรัสรู้ ท่านจึงไม่แยกเป็นข้แหนึ่งต่างหาก;ในคัมภีร์วชิรพุทธิฏีกา (ฉบับพม่า หน้า24, ฉบับไทยยังไม่ได้พิมพ์)แสดงไว้ว่า พุทธกิจมี 2 อย่างคือ ญาณกิจ และกรุณากิจ แปลง่ายๆว่า งานที่ทรงทำด้วยพระญาณและงามที่ทรงทำด้วยพระกรุณา;ปัญญาของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ปลอดจากอหังการมมังการ และกรุณาก็ปราศจากเสน่หาและความโศก ส่วยมนุษย์ปุถุชนมีกรุณาก็ยังเป็นกรุณาเทียม คือ ยังมีเสน่หาเป็นความรักผูกพันเยื่อใยติดในบุคคลและมีโศก ยามสงสารใคร ก็ยังมีจิตใจเหี่นแห้งหมองเศร้า ไม่โปร่งผ่องใส อนึ่ง เมื่อพระพุทธศาสนาแตกแยกเป็น 2 นิกายแล้ว ก็ถือกันว่า ฝ่ายเถรวาทเน้นด้านปัญญา มหายานเน้นด้านกรุณา)การเคลื่อนไหวและการกระทำของพระหันต์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เมื่อได้ปัญญาส่องนำทาง และมีกรุณาเป็นแรงส่งมุ่งสู่เป้าหมาย (ในอรรถกถาทีคำเทียบความนี้เช่น “กรุณาเวคสมุสสาหิตมานส”แปลเอาความว่า (พระพุทธเจ้า)ทรงมีพระหฤทัยอุตสาหะขึ้นด้วยกำลังแห่งกรุณา (จึงทรงแสดงธรรม;ธ.อ.1/1, เทียบใน อิติ.อ.419 มีคำว่า กรุณาสมุสฺสาหิต)และพึงอ้างพระบาลีแสดงความปรารภเมื่อพระพุทธเจ้าจะทรงเริ่มประกาศพระศาสนาว่า “สตฺเตสุ จ การุญฺญตำ ปฏิจฺจ” ความว่า “พระผู้มีพระภาค) ทรง อาศัยพระการุณยภาพ (จึงทรงพิจารณาดูชาวโลก)” ดูใน วินย.4/9/11 = ม.มู. 12/323/325 = สำ.ส.15/557/202; ที.ม.10/44/43.ย่อมเป็นไปได้อย่างเข้มแข็งจริงจัง ให้เกิดงานยิ่งใหญ่ที่เรียกว่าพุทธกิจและศาสนกิจต่างๆมีผลคือพุทธธรรมและพระพุทธศาสนาที่ดำรงอยู่ยั่งยืนมาจนบัดนี้ เป็นต้น

เพื่อสะดวกในการพิจารณา อาจสรุปข้อควรกำหนดเกี่ยวกับตัณหาและฉันทะได้ดังนี้

	ตัณหา	ฉันทะ
ความหมายเบื้องต้น	ความอยาก ความร่านรน ทะยานอยากคือ อยากได้หรืออยากเอาอยากเป็นอยากไม่เป็น; ต้องการเสพ	ความยินดี พอใจ ความใฝ่ รัก อยากคือ ใฝ่ธรรม ใฝ่ดี ใฝ่สัจจะ อยากรู้อยากทำ;ต้องการธรรม
ความหมายตามหลัก	ความอยากได้สิ่งเสพเสวยที่อำนวยสุข เวทนา อยากในภาวะมั่นคงถาวรของอัตตา อยากให้อัตตาพราก ขาดหายสูญสิ้นไปจากภาวะที่ไม่ปรารถนา	ความยินดีในภาวะดีงามๆเป็นสิ่งที่ดี ต้อการภาวะดีงามและความดำรงอยู่ในอุดมสภาวะของสิ่งทั้งหลาย อยากทำให้คุณค่า หรือภาวะที่ดี งอกงามขึ้นจนบรรลุอุดมสภาวะ

กระบวนธรรม	-(อวิชชา +) เวทนา⟶ตัณหา⟶ปริเยสนา	โยนิโสมนสิการ⟶ฉันทะ⟶อุตสาหะ
สิ่งที่ประสงค์	อารมณ์ 6 ผสิ่งเสพเสวยที่อำนวยสุขเวทนาหรือพะนออัตตาป อามิส	ธรรม, กุศล (ความจริง ความดีงาม คุณภาพชีวิต)
ลักษณะพึงสังเกต	มีอัตตาเป็นศูนย์กลาง จะเอาเข้ามามุ่งหาสุขเวทนาหรือสิ่งพะนอตน -มืดหรือไม่คำนึงถึงความรู้ความเข้าใจ คุณโทษเป็นต้นของสิ่งนั้นๆ -เป็นเงื่อนไขกับการกระทำ ไม้ต้องการการกระทำ -ผลประโยชน์ตอบแทนเป็นตัวกำหนดการกระทำ	-ไม่พัวพันกับอัตตา โน้มน้อมไปหามุ่งอรรถะคือสิ่งที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์แท้จริงแก่ชีวิตและแก่ทุกสิ่ง -เกิดจากความรู้ความรู้ความเข้าใจเห็นคุณค่า สัมพันธ์กับปัญญา -เป็นเหตุกับการกระทำ เป็นจุดเริ้มต้น หรือส่วนหนึ่งของการกระทำจุดมุ่งหมายของงานนั้นเองเป็นตัวกำหนดการกระทำ
อาการ-ผลต่อจิต	-กระวนกระวายเร่าร้อน ไม่ส่งเสริมสมาธิ เช่นชอบใจ อยากได้อยากเอาอะไร แล้วจิตคิดพล่านปั่นป่วนไป -ความข้องคับใจทุกข์ต่างๆโรคทางจิต	-สบาย สงบ สมาธิ ช่วยให้เกิดสมาธิ เช่น ชื่นชมในความดีงามของคน คำสอน หรือธรรมชาติ จิตดื่มด่ำซาบซึ้งสงบตั้งมั่น -เอื้อต่อสุขภาพจิต
วิธีปฏิบัติ	1. นัยตรง: พึงละโดยถอนขาด -เกิดที่ไหน ดับหรือละที่นั้น -ควบคุมโดยเพิ่มปัญญาและฉันทะ 2. อุบาย: อาศัยตัณหาละตัณหา -ให้ตัณหาเป็นปัจจัยแก่ฉันทะ (หนุน- ฉันทะ)	พึงกระทำคือสร้างขึ้นและปฏิบัติตามระงับด้วยการทำให้สำเร็จตามนั้น

ตารางที่ 7 การเปรียบตัณหา กับฉันทะ

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เท่ากับเป็นการเสนอหลักการอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนาว่า คนเรานี้ โดยธรรมชาติ ย่อมมีแรงจูงใจทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว ซึ่งพร้อมที่จะนำออกมาใช้ได้ การกระทำที่ดีงาม กิจกรรมทุกอย่างที่เป็นเพื่อแก้ปัญหาของมนุษย์ ตลอดจนการบรรลุจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา จะต้องอาศัยแรงจูงใจฝ่ายดีที่เรียกว่าฉันทะ ทำนองเดียวกับที่การกระทำความชั่ว

และกิจกรรมที่ก่อปัญหาสร้างความทุกข์ทุกอย่างย่อมถูกกระตุ้นด้วยตัณหาที่มีอวิชชาเป็นมูลราก ดังนั้น จึงเป็นมูลราก ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของกระบวนการฝึกอบรมสั่งสอนทุกอย่าง ไม่ว่าจะเรียกชื่อว่าการศึกษาหรือการปฏิบัติธรรม หรือชื่ออื่นใดก็ตาม ที่จะต้องช่วยให้บุคคลปลุกฟื้นฉันทะขึ้นมาเป็นพลังชักจูงการกระทำและนำชีวิตไปสู่จุดหมายที่ดีงาม ซึ่งอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงทั้งแก่ชีวิตเองและแก่โลกที่แวดล้อมอยู่

ถ้าสร้างฉันทะคือความรักธรรมหรือความใฝ่ดีนี้มาเป็นคู่แข่งกับตัณหาที่อยากได้อยากได้ปรนเปรอตนเองนั้นไม่สำเร็จ ก็หวังได้ยากนักที่จะแก้ไขขจัดปัญหาความชั่วร้ายนานาในสังคมปัจจุบันหรือจะทำงานพัฒนาที่ดี ให้เป็นผล เพราะใจคนพร้อมที่จะไหลไปตามตัณหาอยู่แล้ว การจะใช้แต่พลังแต่พลังฝ่ายลบมาหักห้าม เช่น บอกว่าอย่าทำผิดศีล อย่าละเมิดระเบียบ เป็นต้น หาเพียงพอไม่ เพราะแม้แต่การรักษาศีลนั้นเองขาดฉันทะเสียแล้วก็แทบจะทำไม่ไหว ฉันทะที่เป็นพลังฝ่ายบวกด้วยกันแต่เป็นปฏิปักษ์กันกับตัณหานี่แหละจะเป็นตัวยับยั้ง ข่มและปราบตัณหาที่ได้ผล เป็นกุญแจสำหรับที่จะไขความสำเร็จในการแก้ปัญหาความชั่วร้ายทั้งหลาย และช่วยให้ก้าวหน้าไปในกุศลธรรมได้สำเร็จ ถ้าเขาทำอะไรเปรอะเปื้อน ก็ยากนักที่เขาจะยอมปล่อยให้ที่นั้นเลอะเทอะอยู่ต่อไป หรือแม้แต่คนอื่นมาทำเปื้อนเปรอะไว้ ก็ยากที่เขาจะต้องรอสัญญาให้ได้รางวัลก่อนจึงจะทำความสะอาด

ฉันทะเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งทำให้คนดีมีความทุกข์ ในเมื่อเขายังเป็นปุถุชนผู้ถูกครอบงำด้วยความยึดติดถือมั่น และอาจให้เขาทำการรุนแรงก่อความเสียหายขึ้นก็ได้ ถ้าทั้งเกิดความยึดมั่นและทั้งสติปัญญาก็ไม่เพียงพอ แต่มันก็เป็นพลังสำคัญที่จะให้เริ่มก้าวหน้าไปได้ในกุศลธรรม จึงจำเป็นจะต้องปลุกฟื้นขึ้นอย่างรู้เท่าทัน ส่วนโทษทั้งสองแง่ที่เกิดจากความเป็นจากความปุถุชนนั้น ยังมีทางหลีกเลี่ยงและแก้ไขได้ ดังจะศึกษากันต่อไป

ถ้าธรรมฉันทะหรือกุศลฉันทะมีกำลังแรงกล้า ก็ย่อมข่มกำลังตัณหาได้ ในทางร้าย ความริษยาทำให้เห็นคนอื่นได้ดี ทนอยู่(ที่จะไม่กีดกันหรือทำร้าย)ไม่ได้ ฉันใด ในฝ่ายดี ด้วยกุศลฉันทะถ้ายังไม่บรรลุความดีงามสูงสุด ก็ทนหยุดนิ่งเฉย (ที่จะไม่ทำให้ดี)ไม่ได้ ฉันนั้น เมื่อฉันทะมีกำลังแรงกว่าตัณหา นักเรียนนักศึกษา ทั้งที่ว่าตนค้นคว้าเขียนคำตอบเพียงครึ่งแรงก็พอที่จะสอบผ่านได้คะแนนดี แต่กลับเพียรขวนขวายให้เข้าถึงความรู้จริงแท้หรือรวบรวมความรู้ให้ได้มากจนสุดกำลัง พ่อค้า ทั้งที่ผลิตของออกจำหน่ายอย่างนี้ ก็พอที่จะบังตาลูกค้าให้ถูกใจขายได้กำไรดี แต่กลับพยายามทำสินค้าของตนให้ดีด้วยคุณภาพแท้จริงข้าราชการหรือคนทำงาน ทั้งที่ทำงานเรื่อยๆก็พอที่จะได้เงินเดือนหรือค่าตอบตอบแทนอย่างสบาย แต่กลับมุ่งหน้าทำงานให้สัมฤทธิ์ผลอย่างดีที่สุดแห่งหน้าที่ของตน เพื่อนร่วมงามหรือผู้บังคับบัญชา เมื่อผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาของตนสร้างผลสำเร็จที่ดีขึ้นได้ ทั้งที่เกิดความริษยาตามธรรมดาของปุถุชน แต่กลับช่วยกันส่งเสริม

ประกาศเพื่อให้ความสำเร็จนั้นเป็นประโยชน์กว้างออกไปแก่ส่วนรวม ผู้ปกครอง ทั้งที่รู้ว่าถ้าปล่อยให้ประชาชนไม่มีความรู้ไม่มีโอกาสในเรื่องอย่างนี้ๆ ตนจะเสวยผลประโยชน์มีฐานะมั่นคงอยู่นิ่งเฉยอย่างสุขสบาย แต่เพราะเห็นแก่ความดีงามสูงสุดและความเจริญงอกงามของราษฎร์ กลับขวนขวายให้ความรู้และโอกาสที่สมควรแก่ประชาชน คนผู้อยู่ในฐานะจะเอาเปรียบ ผู้ที่ได้เปรียบเขาอยู่ ก็ไม่ยอมนิ่งเสวยความได้เปรียบอยู่เฉย ที่เป็นเช่นนี้ เพราะกลัวเสียธรรมมากกว่ากลัวเสียผลประโยชน์ ตรงข้ามกับตัณหาซึ่งยอมเสียธรรมดีกว่ายอมเสียผลประโยชน์ เพราะธรรมฉันทะนี้แหละจึงทำให้พระโพธิสัตว์ทุ่มเทพระองค์ยอมสละชีวิตบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์และเพราะรักโพธิญาณ มุ่งหมายเด็ดเดี่ยวต่อสัจธรรม เจ้าชายสิทธัตถะจึงสละความสุขสำราญในราชสมบัติ เพียรฝ่าความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก บำเพ็ญโพธิมรรคาจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

บางคนชอบเรียบร้อย เพราะอยากหรูหรา แต่บางคนชอบเรียบร้อย เพราะอยากให้ทุกอย่างเป็นไปด้วยดี อย่างแรกเป็นแรงจูงใจเกิดจากตัณหา ความอยากหรูหราเป็นเพียงเงื่อนไขให้ต้องการเรียบร้อย จึงทำให้ฉาบฉวย ผิวเผินเกินพอดี และอาจก่อปัญหาได้มากมาย ส่วนแรงจูงใจในกรณีหลังได้แก่ธรรมฉันทะ

คนทำการด้วยตัณหา คอยห่วงจะเอาชนะคน คนทำการด้วยฉันทะ มุ่งแต่เอาชนะงาน คนทำงานด้วยตัณหาทำฮือฮาใหญ่โตเมื่อเริ่มต้น พอหาย โฉ่งฉ่างตื่นเต้น ก็ซบเซา รามือหรือลักปิดลักเปิด คนทำงานด้วยฉันนะ ทำจริงจังยั่งยืนจนเสร็จ คนหนักในตัณหา เอาแต่สนุกสนานเฮฮาอยู่ไปวันๆ(กรณีนี้อาจมีปัจจัยซับซ้อน เช่น เอาความรู้แนววิปัสสนามาเป็นข้ออ้าง) คนหนักในฉันทะสามารถคิดการ ทำการเพื่อผลดีงามระยะยาว (กรณีนี้อาจมีปัจจัยซับซ้อน เช่น ถ้ามีฉันทะมากเมื่อตัณหาเจ้าเป็นปัจจัยหนุน ก็อาจยิ่งวางแผนใหญ่โต) ตัณหามักง่า ฉันทะไม่กลัวยาก

คนมีธรรมฉันทะ ใคร่รู้ข้อบกพร่องของตนและกิจของตน ยินดีปรีดาที่ได้รับรู้รับฟังเพราะได้เครื่องชี้ช่องที่จะปรับปรุงตนและกิจของตนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นขึ้น อย่างน้อยก็ได้แง่ที่จะตรวจตราให้มั่นใจในความสมบูรณ์นั้น ส่วนคนหนักในตัณหา มัวห่วงความมั่นคงยิ่งยิ่งใหญ่ของภาพตัวตน จึงคอยรับแต่กระทบกระเทือนบีบคั้น และวุ่นวายกับการปกป้องตัวตนนั้นเสีย ไม่ได้ประโยชน์จากคำตำหนิวิจารณ์

ตัณหาทำให้มักง่ายในมักง่ายในวิธีการ ตนจะได้สำเร็จไม่ว่าด้วยวิธีชั่วร้ายไร้ธรรมอย่างไร เอาทั้งนั้น ส่วนคนมรธรรมฉันทะ นอกจากต้องฉลาดในวิธีการแล้ว ยังต้องให้วิธีการนั้นชอบธรรมด้วย การใช้ธรรมฉันทะจึงต้องการสติปัญญาความสามารถเหนือกว่าปกติ

เด็กบางคน เครื่องใช้ของเล่นเสีย ทั้งที่มีเงินเกินพอที่จะซื้อหาของใหม่ แต่นั่งแก้ไขอยู่นั่นแล้ว ผู้ใหญ่ไม่พึงมองเพียงในความประหยัด ความประหยัดอาจเป็นเพียรปัจจัยประกอบ

สิ่งสำคัญคือนั่นอาจเป็นเครื่องแสวงถึงธรรมฉันทะ เด็กต้องการให้สิ่งที่เขาเกี่ยวข้องเป็นไปในภาวะดีงามสมบูรณ์ อย่างน้อยก็อยากรู้ความจริง พึงส่งเสริมให้ถูกเป้า

ผู้มีธรรมฉันทะ พึงระวังทางผิดพลาดที่สำคัญ 2 อย่าง คือ 1. ปล่อยให้ตัณหาเข้ามาแทรกสวมรับหรือชิงเอาบทบาทไปทำแทนหรือหรือต่อจากฉันทะ เช่น แก้ไขอะไรไม่สำเร็จแล้วเสียใจว่าตนไม่แก้ (ตัวอย่างนี้อ่อนๆไม่เลวร้าย)2.ขาดความรู้หรือไม่แสวงปัญญา ผู้รักธรรมจะต้องแน่ชัดด้วยว่าอะไรเป็นธรรม มิฉะนั้นอาจทำการผิดพลาดได้ ความรักธรรมและความรู้ธรรมต้องมาด้วยกัน จึงจะทำความจริง ความถูกต้องดีงามที่ประสงค์ให้สำเร็จ (ข้อนี้ช่วยเน้นหลักการใหญ่ของพุทธธรรมที่ถือปัญญาเป็นองค์ธรรมหลักในมรรคาแห่งการพัฒนาชีวิต)

การติดต่อสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารเป็นกระบวนการรับและการถ่ายทอดข้อมูล อันได้แก่ ข้อเท็จจริง ความคิด ความรู้สึก ทัศนคติ หรือเนื้อหาสาระต่างๆ ที่บุคคลต้องการเกี่ยวข้องกัน จากบุคคลไปสู่บุคคล หรือจากบุคคลไปสู่กลุ่มคน หรือจากกลุ่มไปสู่กลุ่ม เพื่อสร้างความเข้าใจ การชักจูงใจ หรือมุ่งให้ความรู้ หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่ประสงค์ ประเภทของการสื่อสาร แบ่งได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การสื่อสารในตนเอง (Intrapersonal or Self-Communication) เป็นการสื่อสารภายในตัวเอง หมายถึง บุคคลผู้นั้นเป็นทั้งผู้ส่งและผู้รับในขณะเดียวกัน เช่น การเขียนและอ่านหนังสือ เป็นต้น

2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างคน 2 คน เช่น การสนทนา หรือการโต้ตอบจดหมายระหว่างกันเป็นต้น

3. การสื่อสารแบบกลุ่มชน (Group Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลกับกลุ่มชนซึ่งประกอบด้วยคนจำนวนมาก เช่น การสอนในห้องเรียนระหว่างครูเพียงคนเดียวกับนักเรียนทั้งห้อง หรือระหว่างกลุ่มชนกับบุคคล เช่น กลุ่มชนมาร่วมกันฟังคำปราศรัยหาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นต้น

4. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นการสื่อสารโดยการอาศัยสื่อมวลชนประเภทวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ แผ่นโปสเตอร์ ฯลฯ เพื่อการ ติดต่อไปยังผู้รับสารจำนวนมากซึ่งเป็นมวลชนให้ได้รับข้อมูลข่าวสารเดียวกันในเวลาพร้อม ๆ หรือไล่เลี่ยกัน

ความมุ่งหมายของการติดต่อสื่อสาร

.1 จุดมุ่งหมายของผู้ส่งสาร

- เพื่อแจ้งให้ทราบ
- เพื่อสอนหรือให้การศึกษา
- เพื่อสร้างความพอใจและให้ความบันเทิง
- เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ

2. จุดมุ่งหมายของผู้รับสาร

- เพื่อทราบ
- เพื่อศึกษา
- เพื่อก่อให้เกิดความพอใจ
- เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ

จุดมุ่งหมายของการติดต่อสื่อสารในองค์การ มีดังนี้

1. เพื่อให้หรือรับข่าวสาร ข้อเท็จจริงด้านต่างๆ โดยมุ่งให้ความรู้และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง

2. เพื่อจูงใจให้เกิดความร่วมมือ สร้างกำลังใจแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกันอันนำไปสู่ความสัมพันธ์อันดี

3. เพื่อกระตุ้นและโน้มน้าวจิตใจให้ผู้ปฏิบัติงานปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

องค์ประกอบการติดต่อสื่อสาร

1. ผู้ส่งสาร หมายถึง ผู้พูด ผู้เขียน หรือเจ้าของข้อความ หรือความคิด

2. สารหรือข้อมูล หมายถึง ตัวข่าวสาร ข้อมูล หรือเรื่องราวที่ผู้ส่งสารส่งไปยังผู้รับสาร เป็นเรื่องราวต่างๆ ในรูปของข้อมูล ความรู้สึก ความคิดเห็นฯลฯ โดยทั่วไปเราหมายถึง สิ่งเร้า สาระหรือเรื่องราว ที่ผู้ส่งสารส่งออกไป

3. ผู้รับสาร หมายถึง ผู้ที่รับข่าวสารนั้น เช่น ผู้ฟัง ผู้รับคำสั่ง ฯลฯ

4. สื่อ หมายถึง เครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารเป็นตัวกลางนำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งอาจเป็นคำพูด คำสั่งด้วยวาจาระเบียบข้อบังคับ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพสัญลักษณ์ การแสดงท่าทางต่างๆ

5. ข้อมูลย้อนกลับ หรือปฏิกิริยาตอบสนอง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงท่าที หรือพฤติกรรมของผู้รับสารที่แสดงออกมาให้ผู้ส่งสารได้รับทราบ

ทิศทางของการติดต่อสื่อสาร

1. การติดต่อสื่อสารเบื้องบนไปสู่เบื้องล่าง เป็นการติดต่อสื่อสารจากระดับสูงลงมาระดับต่ำหรือจากผู้บังคับบัญชาลงมาสู่ผู้ใต้บังคับบัญชา จุดมุ่งหมาย คือ เป็นการส่งหรือถ่ายทอดข้อมูลหรือสั่งงานมายังผู้ปฏิบัติงาน การใช้สื่อในการสื่อการจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่างส่วนมากจะใช้ การเขียนคำสั่ง การเรียกมาเจรจาตัวต่อตัว การใช้ระบบพูดในที่ประชุม การใช้

ป้ายนิเทศและการใช้หนังสือพิมพ์ การสื่อสารลงล่างมีความสำคัญมากเพราะเป็นการควบคุมและสั่งผู้ปฏิบัติงานให้ปฏิบัติตามเป้าหมายของหน่วยงาน ถ้าขาดการสื่อสารประเภทนี้ หรือ การสื่อสารลงมาสู่ผู้ปฏิบัติไม่ชัดเจนแล้ว จะกลายเป็นข่าวลือ การนินทาว่าร้ายหรือการพูดปากต่อปากไปเรื่อยๆ การสื่อสารลงล่างมีประสิทธิภาพที่จะสามารถ ป้องกันปัญหาความสับสนหรือการเบี่ยงเบนข่าวสารได้

2. การติดต่อสื่อสารจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน เป็นการสื่อสารจากผู้ใต้บังคับบัญชาไปยังผู้บังคับบัญชา เพื่อตรวจสอบงานหรือดูผลย้อนกลับ (Feedback) ว่างานที่ได้ปฏิบัติไปแล้วได้ผลเป็นอย่างไร และยังเป็นการเปิดโอกาส ให้คนควบคุมงานได้เป็นตัวแทนของผู้ปฏิบัติงาน ที่จะรายงานข่าวสารต่อขึ้นไปยังผู้บังคับบัญชาหรือผู้บริหารระดับสูงอีกด้วย ในขณะที่การสื่อสารลงล่างถูกขยายออกไปในลักษณะที่ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจได้มากขึ้น การสื่อสารขึ้นบนจะถูกสรุปย่อให้กะทัดรัด เพราะผู้บริหาร ระดับสูงต้องการแต่ผลย้อนกลับที่เป็นแก่นสาร มากกว่ารายละเอียดและมักจะมีเวลาน้อย ด้วยการส่งข่าวสารขึ้นบนจึงมีลักษณะเป็นการรวบรัด มีการตรวจสอบอย่างดีตัดให้สั้นลงแล้วจึงส่งขึ้นไป

3. การติดต่อสื่อสารในระดับเดียวกัน เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ร่วมงานในแผนกงานเดียวกันหรือสมาชิกในแผนกเดียวกัน กับการสื่อสารระหว่างหน่วยงานย่อยในองค์การ หรือระหว่างแผนกงาน สำหรับการสื่อสารในองค์การยุคปัจจุบัน แล้ว การสื่อสารในระดับเดียวกันดูจะมีความจำเป็นมากสำหรับหน่วยงานย่อยหรือระหว่างแผนกงาน ทั้งนี้เพราะการทำงานบางอย่างถ้าอาศัยการสื่อสารทางขึ้นหรือทางลงเพียงอย่างเดียว อาจให้การทำงานล่าช้า นอกจากนี้การสื่อสารแนวนอนยังเป็นการสนับสนุนให้เกิดการร่วมมือการทำงานและการทำงานเป็นทีมอีกด้วย

4. การติดต่อสื่อสารแบบทแยงมุม การสื่อสารทแยงมุมนี้ เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่อยู่ต่างหน่วยงานหรือข้ามแผนกงานกัน และอยู่ต่างระดับกันทำการสื่อสารกัน เช่น ที่ปรึกษาของประธานบริษัทโทรศัพท์ถามผู้จัดการแผนกผลิตว่า เมื่อไรตัวอย่างสินค้าที่จะจำหน่ายแก่ลูกค้าพร้อมที่จะส่งให้แผนกตรวจสอบคุณภาพ ได้ตรวจสอบ หรือผู้จัดการแผนกขายโทรศัพท์ถามรองประธานบริษัทฝ่ายบุคคล เพื่อที่จะถามนโยบายการขยายการรับจำนวนพนักงานของตน จะเห็นว่าการสื่อสารแบบนี้ นอกจากจะไม่ตรงสายงานแล้ว ผู้ติดต่อสื่อสารกันยังมีตำแหน่งหน้าที่สูงต่ำกว่ากันด้วย

รูปแบบการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลโดยทั่วไปมี 2 ระบบได้แก่

1. การติดต่อสื่อสารแบบทางเดียว หมายถึงการที่ผู้ส่งสารได้แจ้งหรือเสนอข้อมูลให้ผู้รับสารทราบ เพื่อแนะนำ บอกกล่าว ซึ่งฝ่ายรับจะไม่มีโอกาสได้สอบถาม หรือปรึกษาหารือกับผู้ส่งสาร

2. การติดต่อสื่อสารแบบสองทาง เป็นการสื่อสารทำความเข้าใจ โดยมีการโต้ตอบระหว่างผู้รับสาร และผู้ส่งสาร โดยทั้งสองฝ่ายมีโอกาส พบปะ ชี้แจง ทำการตกลง ทบทวนความเข้าใจ เป็นต้น การสร้างความสัมพันธ์ต่อกันควรใช้การติดต่อสื่อสารแบบสองทางในทุกระดับชั้นการบังคับบัญชา การติดต่อสื่อสารที่ตรงไปยังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว หากไม่มีการโต้ตอบกลับมา หรือไม่มีการตรวจสอบย้อนกลับมาแล้ว โอกาสที่จะเกิดการผิดพลาดในการทำงานก็มีมาก และยังทำให้การทำงานในหน่วยงานไม่มีประสิทธิภาพ

ในปัจจุบันนี้หน่วยงานหรือองค์การสมัยใหม่จะไม่ค่อยใช้การสื่อสารทางเดียว แต่นิยมใช้ “การสื่อสารสองทาง” คือ เมื่อมีการสื่อสารจากทางหนึ่งทางใดแล้ว ฝ่ายที่ได้รับการสื่อสารก่อนสามารถโต้ตอบหรือสื่อสารย้อนกลับไปได้ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารจากบนลงล่าง ล่างขึ้นบน แนวนอน หรือทแยงมุม ล้วนแต่ใช้การสื่อสารสองทางได้ทั้งสิ้น การสื่อสารสองทางนี้ นอกจากจะเป็นการตรวจสอบการปฏิบัติงานให้มีความเข้าใจตรงกันแล้ว สมาชิกในหน่วยงานก็มีโอกาสได้มี “ปฏิสัมพันธ์” กันมากขึ้น งานก็บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้มากขึ้น และประสิทธิภาพของงานก็สูงขึ้นเป็นเงาตามตัว ที่สำคัญที่สุดก็คือ การติดต่อสื่อสารสองทางนี้เป็นรากฐานของการสร้างมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน และยังช่วยให้ปัญหาระหว่างผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติงาน ลดลงไปด้วย

อุปสรรคของการติดต่อสื่อสาร

1. ปัญหาด้านตัวบุคคล อาทิ การขาดทักษะในการสื่อความ ใช้ภาษาและถ้อยคำที่ยากเกินไป มีอคติ มีความลำเอียงเพราะรักหรือเพราะเกลียด ฯลฯ

2. ปัญหาด้านข่าวสารหรือข้อมูล อาทิ ข้อมูลคลุมเครือ ยากแก่การเข้าใจ การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง ทำให้ผ่านการกลั่นกรอง ต่อเติม จนเบี่ยงเบนไปจากข่าวสารเดิม ฯลฯ

3. ปัญหาด้านสื่อความหมาย อาทิ คำพูดที่เคลือบแฝง ภาษาท่าทาง สัญลักษณ์เพราะถึงแม้ว่าสัญลักษณ์หลายอย่างเป็นสากลที่มีคนเข้าใจกันอย่างกว้างขวาง แต่การเข้าใจอาจขึ้นอยู่กับคนบางกลุ่มเท่านั้น ถ้านำไปใช้กับกลุ่มคนอื่นอาจไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิดได้

4. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ เสียงรบกวน ระยะทางของการติดต่อสื่อสาร ถ้าผู้ส่งและผู้รับสารอยู่ห่างไกลกันมาก และต้องอาศัยคนกลางส่งข้อมูลย่อมทำให้การส่งข้อมูลมีการล่าช้าและข้อมูลบิดเบือนได้

การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพในการติดต่อสื่อสารจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ได้แก่

1. ระดับความรู้ (Knowledge) ผู้ส่งสารและผู้รับสารที่มีความรู้ใกล้เคียงกันในเรื่องที่ต้องการจะสื่อสาร อาจง่ายต่อการทำความเข้าใจกัน

2. ทัศนคติ (Attitude) การที่ต่างฝ่ายต่างมีทัศนคติที่ดีต่อการส่งและการรับ ย่อมมีโอกาสพิจารณาตามความเป็นจริงได้ดีกว่าการมีทัศนคติเชิงลบต่อกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การตัดสินใจด้วยอารมณ์ที่ไม่เหมาะสม

3. ระดับสังคม และวัฒนธรรม (Social Cultural System) ผู้ส่งสารและผู้รับสารที่เข้าใจระบบสังคม วัฒนธรรมของผู้ที่มาติดต่อกัน จะสามารถเลือกวิธีการ จัดเนื้อหาสาระ รูปแบบที่ติดต่อให้สอดคล้องเหมาะสมได้

จากปัญหาและอุปสรรคของการติดต่อสื่อสาร รวมถึงปัจจัยในการติดต่อสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ ดังกล่าว การที่จะติดต่อสื่อสารกันให้ได้ประสิทธิภาพ ไม่เกิดความผิดพลาดนั้น มีแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้

1. รู้ขั้นตอนของการสื่อสาร (Knowing the Steps in the Communication Process) คือ มีความตั้งใจ ความเข้าใจ การยอมรับ และนำไปสู่การปฏิบัติให้ตรงตามเป้าหมายของการส่งสารได้ให้เกิดประสิทธิภาพ

2. ใช้ภาษาธรรมดาที่ใช้อยู่ประจำ(Using Simple and Repetitive)

3. รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Using Empathy) การเอาใจเขามาใส่ใจเรา จะสามารถรู้และเข้าใจจิตใจ รวมถึงความคิดซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าคู่สื่อสารจะโต้ตอบมาอย่างไร

4. เข้าใจภาษาท่าทาง (Understanding Body Language) เนื่องจากการใช้ภาษาท่าทางเป็นการสื่อสารที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (Nonverbal Communication) ที่มีความสำคัญมาก

5. เรียนรู้วิธีรับและวิธีให้ผลย้อนกลับ (Learning to Receive and Give Feedback) การศึกษาว่า ข่าวสารที่ส่งไปนั้น ผู้รับข่าวสารเข้าใจหรือไม่ และต้องรีบแก้ไขหากการสื่อสารล้มเหลว ส่วนการตรวจสอบที่ใช้กันมากคือ “การดูผลย้อนกลับ” (Feedback) ซึ่งทำได้โดยการเปิดโอกาสหรือกระตุ้นให้ผู้รับสารสามารถสื่อสารย้อนกลับมาให้ได้สม่ำเสมอ

6. พัฒนานิสัยการฟังที่ดี (Developing Effective Listening Habits) อาทิ ฟังทั้งความหมายของการพูด และการแสดงความเห็นประกอบของผู้พูด และต้องดูว่ามีความหมายซ่อนอยู่ในคำพูดเหล่านั้นหรือไม่

7. ปรับปรุงทักษะการเขียน (Improving Your Writing Skills) ซึ่งถือเป็นกระบวนการรวบรวมความคิด

ทั้งนี้ การศึกษาเรื่องการติดต่อสื่อสารอย่างถี่ถ้วนเพื่อการพัฒนา จะช่วยให้เราเป็นนักติดต่อสื่อสารที่ดี มีประสิทธิภาพทั้งในส่วนของการทำงานในองค์กร รวมถึงการดำรงชีวิตประจำวันอีกด้วย

จริยธรรมของกรรมในทางด้านการติดต่อสื่อสาร

ทั้งผู้ส่งผู้รับและข่าวสารต้องประกอบไปด้วยสิ่งที่ดีงามคือ มีปรโตโฆษะ ความเป็นกัลยาณมิตรที่ดี ต่อกัน และเป็น บุพนิมิตแห่งมัชฌิมาปฏิปทา

สัมมาทิฏฐิ เป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรค ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม หรือเป็นขั้นเริ่มแรกในระบบการศึกษาตามหลักการของพระพุทธศาสนา และเป็นธรรมที่ต้องพัฒนาให้บริสุทธิ์ ชัดเจน เป็นอิสระมากขึ้นตามลำดับ จนกลายเป็นการตรัสรู้ในที่สุด ดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นการสร้างเสริมสัมมาทิฏฐิจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

มีข้อความในพระไตรปิฎก แสดงหลักการสร้างเสริมสัมมาทิฏฐิไว้ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฏฐิ มี 2 ประการดังนี้ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมมนสิการ” ดูใน องฺ.ทุก.20/371/110; และดู ม.มู.12/497/539; ส่วนปัจจัยให้เกิดมิจฉาทิฏฐิก็มี 2 ตรงข้ามจากนี้ คือ อปรโตโฆสะ(ที่ไม่ถูกต้อง และอ-โยนิโสมนสิการ) ดูใน องฺ.ทสก.24/93/201)

1.ปรโตโฆสะ = เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายเอาเฉพาะส่วนที่ดีงามถูกต้อง เฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม ความรู้ หรือคุแนะนำจากบุคคลที่เป็น กัลยาณมิตร (hearing or learning from others; inducement by others)

ข้อแรกนี้ เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายนอกได้แก่ปัจจัยทางสังคมอาจเรียกง่ายๆว่า วิธีการแห่งศรัทธา

2.โยนิโสมนสิการ = การทำในใจโดยแยบคาย = การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือคิดอย่างมีระเบียบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามที่สิ่งนั้น ๆ มันเป็นของมัน และโดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปาทานของตนเข้าจับ (analytical reflection; reasoned or systematic attention)

ข้อสองนี้ เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายใน ได้แก่ปัจจัยภายใจตัวบุคคล อาจเรียกง่าย ๆว่า วิธีการแห่งปัญญา มีพุทธพจน์แสดงปัจจัยทั้งสองนี้ในภาคปฏิบัติของการฝึกอบรม เน้นถึงความสำคัญอย่างควบคู่กัน ดังนี้

1. “สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษา...เรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นใดมีประโยชน์มากเท่าความมีกัลยาณมิตรเลย”

2. “สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษา...เรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายในอื่นใดมีประโยชน์มากเท่า โยนิโสมนสิการเลย”

ปัจจัยทั้งสองอย่างนี้ ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน สำหรับคนสามัญซึ่งมีปัญญาไม่แก่กล้า ย่อมต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่น และคล้อยไปตามคำแนะนำชักจูงที่ฉลาดได้ง่าย แต่ก็จะต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกวิธีด้วยตนเองได้ด้วย จึงจะก้าวหน้าไปถึงที่สุดได้ ส่วนคนที่มีปัญญาแก่กล้า ย่อมรู้จักใช้โยนิโสมนสิการได้ดีกว่า แต่กระนั้นก็อาจต้องอาศัยคำแนะนำที่ถูกต้องเป็นเครื่องนำทางในเบื้องต้น และเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้ก้าวหน้าไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้นในระหว่างการฝึกอบรม

การสร้างเสริมสัมมาทิฐิด้วยปัจจัยอย่างที่ 1 (ปรโตโฆสะ) ก็คือ วิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธา และอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำมาใช้ปฏิบัติในระบบการศึกษาอบรม จึงต้องพิจารณาที่จะให้ได้รับการแนะนำชักจูงสั่งสอนอบรมที่ได้ผลดีที่สุด คือ ต้องมีผู้สั่งสอนอบรมที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ มีความสามารถ และใช้วิธีการอบรมสั่งสอนที่ได้ผล ดังนั้น ในระบบการศึกษาอบรมจึงจำกัดให้ได้ปรโตโฆสะที่มุ่งหมายด้วยหลักที่เรียกว่า กัลยาณมิตตตา หรือกัลยาณมิตร ส่วนปัจจัยอย่างที่ 2 (โยนิโสมนสิการ) เป็นตัวหลักการใช้ปัญญา ซึ่งจะต้องพิจารณาว่าควรใช้ความคิดให้ถูกต้องอย่างไร เมื่อนำปัจจัยทั้งสองมาประกอบกัน นับว่ากัลยาณมิตตตา เป็นองค์ประกอบภายนอก และโยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน ถ้าตรงข้ามจากนี้ คือ ได้ผู้ไม่เป็นกัลยาณมิตร ทำให้ประสบ ปรโตโฆสะที่ผิดพลาด และใช้ความคิดผิดวิธีเป็นอโยนิโสมนสิการ ก็จะได้รับผลตรงข้ามคือเป็นมิจฉาทิฐิไปได้

ปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ 2 ประการนี้ มีหลักการบางอย่างที่ควรทราบ ดังต่อไปนี้

ปรโตโฆสะ- กัลยาณมิตร วิธีการแห่งศรัทธาปรโตโฆสะ หรือเสียงจากผู้อื่น ที่จะให้เกิดสัมมาทิฏฐิได้ ก็คือ เสียงที่ดีงาม เสียงที่ถูกต้อง เสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความจริง มีเหตุผล เป็นประโยชน์ เฉพาะอย่างยิ่งที่เกิดจากความรักความปรารถนาดี เสียงดีงามถูกต้องเช่นนี้ เกิดจากแหล่งที่ดี คือคนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษบ้าง(ตามบาลีเป็น สัปปุริส จะเขียนอย่างลูกครึ่งเป็นสัปปุรุษ หรือ สัปบุรุษ ก็ได้ สัตบุรุณนี้ถ้ามาคู่กับอริยะท่านให้อริยะหมายถึงพระพุทธเจ้า สัตบุรุษหมายถึงพระปัจเจกพุทธเจ้า และตถาคตสาวก หรือพระสาวก

ทั้งหลาย หรือทั้งอริยะและสัตบุรุษมีความหมายเท่ากันก็ได้ เช่นใน ม.อ.1/28,32; สำ.อ.2/306,310; นิทฺ.อ.2/306,310; สงฺคณี อ.503,507 ถ้าสัตบุรุษลำพังก็หมายถึงพระพุทธเจ้าลงมาทั้งหมด เช่นใน ที.อ.3/276,328; องฺ.อ.2/378) คำว่าบัณฑิตก็ใช้ได้ตั้งแต่พระพุทธเจ้าลงมา เช่นใน ขุททก.อ.140; สุตฺต.อ.2/92 ว่าโดยทั่วไป อริยะ สัตบุรุษ และบัณฑิตใช้ในความหมายที่คาบเกี่ยวกัน บางทีก็ใช้แทนกัน แต่ถ้าจะเอาหลักตามพุทธพจน์ บัณฑิตคือผู้บรรลุอรรถะ 2 ดังกล่าวในตอนก่อน (นัยอื่นยังมีอีก) สัตบุรุษคือผู้มีคุณสมบัติดังจะกล่าวต่อไป) บัณฑิตบ้าง ถ้าคนดีคือสัตบุรุษ หรือบัณฑิตนี้ ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำ สั่งสอนชักนำสัมมาทิฏฐิให้แก่ผู้อื่น ก็เรียกว่าเขาทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร แต่บุคคลผู้แสวงสัมมาทิฏฐิไม่จำเป็นต้องรอให้สัตบุรุษหรือบัณฑิตมาหาตนตรงข้าม เขาย่อมกระตือรือร้นที่จะไปหา ไปปรึกษา ไปสดับฟัง ไปขอคำแนะนำชี้แจงสั่งสอน เข้าร่วมหมู่อยู่ใกล้ ตลอดจนศึกษาแบบอย่างแนวทางจากบัณฑิตหรือสัตบุรุษนั้นเอง การกระทำของเขาอย่างนี้เรียกว่า การเสวนาสัตบุรุษ หรือคบหาคนดี (ตามบาลีเป็น สัปปุริสสังเสวะ หรือ สัปปุริสูปสังเสวะ หรือ สัปปะริสูปัสสยะ หรือ สัปปุริสูปนิสสยะ หรือ สัปปุริสเสเสวนา หรือ บัณฑิตเสวนา ก็ได้.)

แต่ไม่ว่าสัตบุรุษจะมาทำหน้าที่ให้ หรือบุคลนั้นจะไปคบหาสัตบุรุษเองก็ตาม ในเมื่อมีการยอมรับหรืออิทธิพลต่อกันเกิดขึ้นแล้ว ก็เรียกว่าเขามีกัลยาณมิตร และเรียกภาวะนี้ว่า *กัลยาณมิตตตา* แปลว่า ความมีกัลยาณมิตร

กัลยาณมิตร มิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีอย่างในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ในคัมภีร์วิสุทธิมัคค์ ท่านยกตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตทรงปัญญาสามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า

ในกระบวนการพัฒนาปัญญา ความมีกัลยาณมิตรนี้ จัดว่าเป็นระดับความเจริญปัญญาใจขั้นศรัทธา ส่วนในระบบการศึกษาอบรม ความมีกัลยาณมิตรควรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุบายต่าง ๆ ในการสอน และการจัดดำเนินการต่าง ๆ ทุกอย่างที่ผู้มีหน้าที่ให้การศึกษาจะพึงจัดทำเพื่อให้การศึกษา อบรมได้ผลดี ตลอดจนหนังสือ สื่อมวลชน บุคคลตัวอย่าง เช่น มหาบุรุษ หรือผู้ประสบความสำเร็จโดยธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายที่ดีงามเป็นประโยชน์ เท่าที่จะเป็นองค์ประกอบภายนอกในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้นได้

คุณสมบัติของกัลยาณมิตร

คนดี ว่าโดยลักษณะเฉพาะตัวของเขา ที่เรียกว่าเป็นสัตบุรุษหรือบัณฑิต มีคุณสมบัติบางอย่างที่ควรทราบดังนี้

สัตบุรุษ คือคนดี หรือคนที่แท้ มีธรรมของสัตบุรุษ เรียกว่าสัปปุริสธรรม7 ประการดังนี้ ปรากฏใน ที.ปา.11/331/264;439/312; องฺ.สตฺตก.23/65/114; สัปปุริสธรรมอีกหมวดหนึ่งมี 8ข้อ ต่างไปอีกแนวหนึ่ง ดูใน ม.อุ. 14/143/112, ธรรมจริยา หรือกุศลกรรมบถ10 เรียกว่า สัปปุริสธรรมก็ได้ (องฺ.ทสก. 24/181/300) บางแห่ง เรียกอเสขธรรมหรือมัมัตตะ 10 ว่าสัปปุริสธรรม ปรากฏ องฺ.ทสก. 24/148/262;บางทีเรียกผู้ประกอบด้วยมรรคมีองค์8นั่นเองว่าสัตบุรุษ ปรากฏใน สำ.ม.19/72,76/24; พุทธพจน์ที่เกี่ยวกับสัตบุรุษ มีมากมายเกิดกว่าจะนำมาแสดงในที่นี้ จึงเลือกมาพอเห็นหลัก)
ธัมมัญญุตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการ กฎเกณฑ์แบบแผน หน้าที่ ซึ่งจะเป็นต้นเหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมที่ตนจะต้องศึกษาและปฏิบัติคืออะไร มีอะไรบ้าง

1. อัตถัญญุตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะกระทำ เช่น ภิกษุรู้ว่าธรรมที่ตนศึกษาและปฏิบัตินั้นๆ มีความหมายและความมุ่งหมายอย่างไร ตลอดจนรู้จักประโยชน์ที่เป็นจุดหมายหรือสาระของชีวิต

2. อัตตัญญุตา รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี เช่นภิกษุรู้ว่าตนมีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาและปฏิภาณแค่ไหน

3. มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ คือรู้จักความพอเหมาะพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ในการใช้จ่ายทรัพย์ ภิกษุรู้จักประมาณในการรับปัจจัย 4 เป็นต้น

4. กาลัญญุตา รู้จักกาล เช่น รู้ว่าเวลาไหน ควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน เวลาทำงาน เวลาพักผ่อน เป็นต้น

5. ปริสัญญุตา รู้จักชุมชน คือรู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ควรปฏิบัติอื่น ๆ ต่อชุมชนนั้น ๆ

6. ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล คือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอัธยาศัย ความสามารถและคุณธรรมเป็นต้น เพื่อปฏิบัติผู้นั้นโดยถูกต้อง เช่นว่า ควรจะคบหรือไม่ จะ

เกี่ยวข้อง จะใช้จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น

คนดี มีปัญญา ที่เรียกว่าบัณฑิต หรือสัตบุรุษนี้ เมื่อใครไปเสวนาคบหา หรือเมื่อเขาเองทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ หรือความดีงามแก่ผู้อื่น ชักจูงให้ผู้อื่นมีความรู้ความเห็นถูกต้อง หรือให้มีศรัทธาที่จะถือตามอย่างตนอย่างใดอย่างหนึ่ง จะโดยการสั่งสอน การแนะนำ หรือกระจายความรู้ความเข้าใจนั้นออกไปทางหนึ่งทางใดก็ตาม ด้วยความปรารถนาดี ด้วยความเมตตากรุณา ก่อให้เกิดสัมมาทิฏฐิ และการประพฤติดีปฏิบัติชอบขึ้น ก็เรียกว่า เป็นกัลยาณมิตร

กัลยาณมิตรในแง่ที่เป็นผู้ซึ่งคนอื่นควรเข้าไปคบหาเสวนา นอกจากจะกำหนดด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ เท่าที่ได้กล่าวมาแล้ว อาจพิจารณาจากคุณธรรมหลักเพียง 4 หรือ 5 ประการที่ท่านกล่าวไว้ในความหมายของกัลยาณมิตตตา

กัลยาณมิตตตา คือ ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั้น ท่านแสดงความหมายว่า ได้แก่ การเสวนา สังเสวนา คบหา ภักดี มีจิตฝักใฝ่โน้มไปหาบุคคลที่มีศรัทธา มีศีล มีสุตะคือเป็นพหูสูต มีจาคะ และมีปัญญา ในบรรดาคุณธรรม 5 อย่างนี้ บางแห่งท่านแสดงไว้เพียง 4 อย่าง เว้นสุตะ แสดงว่าสุตะมีความจำเป็นน้อยกว่าข้ออื่นอีก 4 ข้อ และท่านขยายความเชิงแนะนำว่า เมื่อไปอยู่ในถิ่นใดก็ตามก็เข้าสนิทสนม สนทนาปราศรัย ถกถ้อยปรึกษากับผู้ประกอบด้วยศรัทธา ผู้ประกอบด้วยศิลปะ ผู้ประกอบด้วยจาคะ ผู้ประกอบด้วยปัญญา ศึกษาเยี่ยงอย่างศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ของคนที่มีคุณสมบัติอย่างนั้น ๆ ส่วนกัลยาณมิตร ในแง่ทำหน้าที่ต่อผู้อื่น สมควรมีคุณสมบัติพิเศษจำเพาะสำหรับการทำหน้าที่นั้นอีกส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะคุณสมบัติพื้นฐานที่เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ ดังนี้

1. ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

2. ครุ น่าเคารพ คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

3. ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ่ยอ้าง และรำลึกถึง ด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

4. วัตตา รู้จักพูดให้ได้ผล คือพูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำกว่ากล่าว ตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วจนักขโม ทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้จุกจิกตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากย์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

6. คัมภีรัญจะ กะถัง กัตตา แถลงเรื่องล้ำลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งซับซ้อนให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. โน จัฏฐาเน นิโยชะเย ไม่ชักนำในอฐาน คือไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

การทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร

เมื่อมองในแง่ของการศึกษา หรือความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม การที่มิตรทำกิจต่าง ๆ ร่วมกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นับว่าเป็นเพียงส่วนประกอบภายนอก สิ่งที่นับว่าสำคัญก็คือความมีอิทธิพลชักจูงกันในด้านความคิดเห็น ทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ ที่ท่านเรียกรวมว่า ทิฏฐิ ถ้าเป็นความคิดเห็น ทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง มีโทษ ก็เรียกว่า มิจฉาทิฏฐิ ถ้าเป็นฝ่ายที่ดีงาม ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ก็เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ มิตรใดมีอิทธิพลชักจูงให้เกิดมิจฉาทิฏฐิ ก็เป็นมิตรไม่ดี เรียกว่า ปาปมิตร มิตรใดชักนำให้เกิดสัมมามทิฏฐิ ก็เป็นมิตรดี มิตรแท้ เรียกว่า กัลยาณมิตร มีบ่อยๆ ที่มิตรชนิดในเรือนคือมารดาบิดา หรือแม้แต่ครูอาจารย์ มีอิทธิพลชักนำทิฏฐินี้ น้อยกว่ามิตรชนิดเพื่อนที่คบหาเล่นเที่ยวชุมนุมด้วยกัน แต่บางครั้งปรากฏว่า แม้แต่มิตรชนิดเพื่อนที่คบหานั้น กลับมีอิทธิพลน้อยไปกว่ามิตรชนิดตัวอยู่ห่าง แต่มีพลังแรงเข้าถึงใจ ได้แก่มิตรที่มาทางสื่อมวลชนต่าง ๆ มาทางสิ่งบันเทิงเริงรมย์ตลอดจนหนังสือ ตัวเชื่อมที่ทำให้มิตรนั้นเข้ามามีอิทธิพลชักจูงได้ หรือปัจจัยเครื่องเชื่อมต่อระหว่างมิตรกับอิทธิพลที่เกิดขึ้นในใจ ก็ได้แก่ ความเชื่อ ความเลื่อมใส ความนิยมชมชอบ ความซาบซึ้งใจ ที่เรียกว่าศรัทธา เมื่อมีศรัทธาแล้ว หรือทำให้เกิดศรัทธาได้แล้ว ถึงตัวมิตรจะอยู่ไกล ไม่ได้คลุกคลีก็มีอิทธิพลได้ ถึงตัวมิตรจะอยู่ใกล้ แต่ถ้าไม่ศรัทธา ก็หามีอิทธิพลชักจูงได้ไม่ ดังนั้นท่านจึงถือเป็นหลักการว่า ผู้ซึ่งจะทำหน้าที่ชักนำสั่งสอนผู้อื่นให้มีความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็นเป็นตนอันถูกต้อง ควรจะต้องยังศรัทธาให้เกิดแก่ผู้รับฟังคำสอนนั้นได้ พูดง่าย ๆ ว่า หลักการเบื้องตนข้อหนึ่งในทางการศึกษา คือกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยให้เกิดศรัทธา หรือจะพูดขยายออกไปอีกก็ได้ว่าการคบหาบัณฑิต หรือเสวนาสัตบุรุษ เป็นปัจจัยแห่งศรัทธา ผู้ใดแม้จะเป็นคนดีมีปัญญา แต่เมื่อยังไม่อาจให้เขาเกิดศรัทธาได้ ก็ยังไม่ได้ฐานะเป็นกัลยาณมิตร และการเสวนาหรือการคบหาก็ยังไม่เกิด เมื่อศรัทธาแล้ว ใจรับ ก็นำความคิดได้ นำพฤติกรรมได้ อาจให้เกิดการเลียนแบบ หรือ

ชักจูงให้รู้จักคิดอย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งต่อไป ข้อตัดสินว่า ทำหน้าที่กัลยาณมิตรได้สำเร็จคือ ทำให้ผู้เสวนาเกิดมีสัมมาทิฏฐิ

เรื่องสัมมาทิฏฐิในแง่หลักวิชาตามแบบหรือตามตำราเดิมแท้ ยังจะได้กล่าวต่อไปอีก แต่ในที่นี้ มีข้อควรทำความเข้าใจเบื้องต้นไว้ก่อนว่า ความคิดเห็น ทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจถูกต้อง ดีงาม ที่เรียกว่าสัมมาทิฏฐินั้น อาจมีเนื้อหารายละเอียดมากมาย อาจบรรยายกันไปได้ต่าง ๆ หลายอย่างหลายแนว แต่เมื่อมองตามหลักธรรมแล้ว ก็สรุปได้เป็นเพียง 2 ประเภทคือ

1. ความเชื่อคือ ความเห็น ทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องดีงามมีเหตุผลเป็นประโยชน์เกี่ยวกับเรื่องความดีความชั่ว การทำดีทำชั่วและการได้รับผลดีร้ายสอดคล้องกับการกระทำของตน ค อ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การทำดีทำชั่วและการได้รับผลดีร้ายสอดคล้องกับการกระทำของตน คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ความเชื่อมั่นในคุณธรรม เช่น คุณของมารดาบิดา ความเชื่อความเห็นสอดคล้องกับคำสอนทางศาสนา เช่นว่าโลกหน้ามี เป็นต้น รวมเรียกกันสั้น ๆ ว่า เห็นชอบตามคลองธรรม หรือความเชื่อกรรม ซึ่งทำให้มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เรียกตามหลักวิชาคำเดียวว่า กัมมัสสกตาญาณ อย่างนี้แล คือสัมมาทิฏฐิที่ได้เคยกล่าวถึงมาแล้วว่าเป็น โลกียมัมมาทิฏฐิ หรือสัมมาทิฏฐิขั้นโลกีย์ เกิดจากความรู้ความเข้าใจเหตุผลโดยอาศัยการอบรมสั่งสอนปลูกฝังสืบ ๆ กันมาในสังคม ช่วยให้เกิดความประพฤติดีประพฤติชอบ และการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ทำให้สังคมสงบเรียบร้อย คนอยู่ร่วมกันร่มเย็นเป็นสุข

2. ความรู้ความเห็น ความเข้าใจ เกี่ยวกับโลกและชีวิต หรือสังขารธรรมทั้งหลายถูกต้องตามความเป็นจริง คือ ตามสภาวะของมันและตามความเป็นไปโดยธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ที่ถูกต้องซึ่งควรจะมีจะเป็นระหว่างตนเองกับสิ่งทั้งหลายที่แวดล้อมอยู่ หรือกับโลกและชีวิต เช่น รู้ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นสังขารธรรม เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มาประชุมกันเข้า เป็นไปตามความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งปัจจัย จึงมีสภาพไม่คงที่ ไม่เที่ยงแท้ถาวร ไม่ยั่งยืนอยู่ตลอดไป และมีเหตุปัจจัยต่าง ๆ ขัดแย้งบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา ไม่เป็นตัวของมันเองอย่างแท้จริง ไม่อาจเป็นของใคร ๆ และไม่ขึ้นต่อความปรารถนาของใครได้จริงจัง เมื่อสิ่งทั้งหลายมีสภาวะแท้จริงเป็นอย่างนี้ เราควรมีท่าทีและปฏิบัติต่อมันอย่างไร การมีท่าทีแห่งการยึดมั่นถือครองอย่างไม่ลืมหูลืมตา หรือยกมอบชีวิตนี้ให้แก่การแสวงหาไขว่คว้าสิ่งเหล่านี้ เป็นการถูกต้องแล้วหรือไม่ มนุษย์สัตว์ทั้งหลาย รวมทั้งตัวเราต่างก็เป็นสังขารธรรมตกอยู่ในคติธรรมดาเดียวกัน เป็นเพื่อนแก่เจ็บตาย เราควรมีท่าทีและปฏิบัติต่อกันอย่างไรดังนี้เป็นต้น ความรู้ความเห็นความเข้าใจอย่างนี้ เกิดจากการรู้จักมอง รู้จักคิด รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตรงตามสภาวะและตามเหตุปัจจัยของมัน เป็นความรู้ความเห็นความเข้าใจที่ได้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิแนวโลกุตระ คือในขั้นต้นนี้ยังเป็นโลกียะ แต่ก็อยู่ในแนวทางของโลกุตรสัมมาทิฏฐิ จะเจริญงอกงามขึ้นเป็น

โลกุตรสัมมาทิฏฐิ ได้ต่อไป สัมมาทิฏฐิอย่างแรกเรียกว่า กัมมัสสกตาสัมมาทิฏฐิ ได้แก่ กัมมัสสกตาญาณ (ความรู้ภาวะที่บุคคลมีกรรมเป็นของตน หมายถึงความรู้ที่พอรู้จักแยกว่าอันใดเป็นกรรมของตนหรือมิใช่ นับเป็นความรู้ระดับที่ทำให้รู้จักรับผิดชอบการกระทำของตน) ที่ชาวพุทธไทยมักเรียกกันว่า กัมมัสสกตาศรัทธา เป็นสัมมาทิฏฐิระดับธรรมจริยาหรือกุศลกรรมบถ เป็นประโยชน์หรือจุดหมายชีวิตระดับทิฏฐธัมมิกัตถะและสัมปรายิกัตถะ แต่เป็นพื้นฐานของปรมัตถ์ต่อไป ส่วนมัมมาทิฏฐิอย่างที่สอง จัดเข้าในระดับวิปัศศนาสัมมาทิฏฐิ แต่บาลีเรียก สัจจานุโลมิกญาณ แปลว่าญาณคล้อยแก่สัจจะ หรือความรู้ที่เข้าแนวสัจจะ นำไปสู่การตรัสรู้คือมุ่งตรงต่อปรมัตถ์ต่อไป (พุทธพจน์ว่าด้วยสัมมาทิฏฐิที่เป็นโลกิยะ และโลกุตระ ดูในบทต่อไป ว่าด้วยองค์ประกอบของมัชฌิมาปฏิปทา

อรรถกถา เช่นใน องฺ.อ.1/519; 2/79;3/54 จำแนกสัมมาทิฏฐิละเอียดออกไปเป็น 5อย่าง คือ กัมมัสสกตาสัมมาทิฏฐิ ฌาน-สัมมาทิฏฐิ วิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ มัคคสัมมาทิฏฐิ และ ผลสัมมาทิฏฐิ สามอย่างแรกเป็นโลกียสัมมาทิฏฐิ สองอย่างหลังเป็น โลกุตร-สัมมาทิฏฐิ

สัมมาทิฏฐิข้อที่ 1 ข้างบน ก็คือกัมมัสสกตาสัมมาทิฏฐิ ส่วนข้อที่ 2 จัดเข้าในวิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ ดังนั้น ทั้งสองข้อจึงเป็นสัมมาทิฏฐิระดับโลกีย์เหมือนกัน แต่มีข้อแตกต่างว่า วิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ เป็นสัมมาทิฏฐิที่นำไปสู่มัคคสัมมาทิฏฐิและผลสัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นโลกุตระ จึงได้เรียกว่าเป็นสัมมาทิฏฐิแนวโลกุตตระ

กัมมัสสกตาญาณ ซึ่งเป็นกัมมัสสกตาสัมมาทิฏฐินั้น มีตัวอย่างที่คุ้นกันดีคือ สัมมาทิฏฐิในหลักธรรมจริยาหรือกุศลกรรมบถ 10 เช่นใน องฺ.ทสก.24/165/289; อภิ.วิ. 35/822/443; อิติ.อ.269 และที่มามากมายที่เคยอ้างแล้ว เป็นสัมมาทิฏฐิที่มีทั้งภายในและภายนอกพระพุทธศาสนา และมีมาแม้ในสมัยก่อนพุทธกาล คือมีในลัทธิศาสนาที่เป็นกรรมวาทีทั้งหลาย (สิ่งใดเขาสอนกันไม่ว่าลัทธิศาสนาไหน ถ้าถูกต้องเป็นจริง พุทธศาสนาก็ยอมรับทั้งนั้น) ดูใน วินย.อ.1/290; ม.อ.1/270; ม.อ.1/270 ก็ย้ำไว้ว่า กัมมัสสกตาญาณ และสัจจานุโลมิกญาณ (ญาณคล้อยแก่สัจจะคือความรู้ที่เข้าแนวสัจจะ, ปรากฏใน อภิ.วิ.35/822/443; คือวิปัสสนาญาณนั่นเอง, ปรากฏใน ที.อ.3/223; วิภงฺค.อ. 539; วินย.ฎีกา 2/96; วิสุทธิ.ฎีกา 3/9) เป็นโลกียสัมมาทิฏฐิ

อนึ่ง ในคัมภีร์ ม.อ.3/544 จำแนกสัมมาทิฏฐิ 5 แปลกไปเล็กน้อย เป็น วิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ กัมมัสสกตาสัมมาทิฏฐิ มัคคสัมมาทิฏฐิ ผลสัมมาทิฏฐิ ปัจจเวกขณสัมมาทิฏฐิ คือ ตัดฌานสัมมาทิฏฐิออก เติมปัจจเวกขณสัมมาทิฏฐิเข้าแทนฌานสัมมาทิฏฐิเป็นโลกีย์เหมือนกัน แต่เป็นเรื่องของผู้ได้ฌาน ไม่เกี่ยวกับที่นี้ ส่วนปัจจเวกขณสัมมาทิฏฐิ ได้แก่สัมมาญาณ เป็นเรื่องของผู้บรรลุมรรคผลไปแล้ว ถึงแม้จะเป็นโลกีย์ แต่ก็ไม่เกี่ยวกับเรื่องที่กำลังพิจารณา)

จะเห็นว่าสัมมาทิฏฐิตัวแท้ที่จะให้เข้าถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาก็คือสัมมาทิฏฐิอย่างที่ 2 ซึ่งเป็นความรู้ที่เข้าแนวสัจจะ ชาวพุทธทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ที่คิดจะเข้าถึงจุดหมายสูงสุดหรือยังไม่คิดก็ตาม ย่อมไม่ควรหยุดอยู่เยงสัมมาทิฏฐิข้อแรก ควรจะก้าวต่อไปสู่สัมมาทิฏฐิข้อที่ 2 ด้วย พยายามปลูกอบรมปัญญาระดับนี้ ให้มีขึ้นบ้างไม่มากก็น้อย เพราะสัมมาทิฏฐิระดับนี้ จะช่วยบรรเทาความโลภ โกรธ หลง ให้เบาบางลง ทำให้จิตใจปลอดโปร่งผ่องใส รู้จักวางใจวางท่าทีต่อโลกและชีวิตดีขึ้น จะมีความสุขมากขึ้น เป็นวิธีลดการเบียดเบียนแย่งชิงและความทุกข์ความเดือดร้อนของโลก ที่ได้ผลแท้ยิ่งกว่าวิธียับยั้งในระดับที่เรียกกันว่าศีลธรรม เป็นผลดีทั้งแก่ตนและสังคม

เมื่อแยกแยะดูขั้นตอนตามลำดับของกระบวนธรรม จะเห็นว่าการเสวนาสัตบุรุษหรือความมีกัลยาณมิตร นำไปสู่การได้สดับธรรม คือคำสอนคำแนะนำชี้แจงต่าง ๆ โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง เมื่อธรรมคือหลักความจริงหรือหลักแห่งความดีงามที่แสดงนั้น เป็นจริง หรือดีงามจริงหรือแสดงได้ดีมีเหตุผล ผู้รับฟังนั้นก็เกิดศรัทธา อาจเขียนให้ดูง่ายดังนี้

เสวนาสัตบุรุษ (มีกัลยาณมิตร) ⟶ สดับธรรม ⟶ ศรัทธา

ถึงตอนนี้ ก็มาถึงจุดสำคัญอีกจุดหนึ่งในกระบวนธรรมแห่งการศึกษา หรือความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม คือจุดเชื่อมต่อจากองค์ประกอบภายนอก หรือปัจจัยทางสังคมเข้าสู่องค์ประกอบภายในหรือปัจจัยภายในตัวบุคคล ตามหลักนั้นท่านว่าองค์ประกอบภายนอกคือปรโตโฆสะ (ในที่นี้ได้แก่ความมีกัลยาณมิตร) ล้วน ๆ ส่งผลได้ถึงศรัทธา จบลงเพียงแค่โลกียสัมมาทิฏฐิเท่านั้น ถ้าได้เพียงเท่านี้ ก็เป็นอันไปไม่ตลอดกระบวนการศึกษาอบรม ไม่ถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เมื่ออยู่แค่ขั้นศรัทธา ผู้มีศรัทธานั้น ก็ยังต้องคอยอิงยังขึ้นต่อกัลยาณมิตร คอยพึ่งอาศัยครูอาจารย์ พฤติกรรมก็ยังอยู่ในลักษณะของการทำตามหรือเลียนแบบยังไม่รู้ยิ่งเห็นจริงประจักษ์แก่ตน ยังไม่เป็นอิสระหลุดพ้นสิ้นเชิง ทางแก้ก็คือต้องหาทางเชื่อมโยงให้ก้าวเข้าสู่องค์ประกอบภายใน หรือปัจจัยภายในตัวบุคคลคือโยนิโสมนสิการ โดยปลุกโยนิโสมนสิการให้มีขึ้น และมารับช่วงทำงานต่อไป ดังหลักการแสดงไว้ว่า โยนิโสมนสิการ จึงจะสามารถนำไปสู่ โลกุตร-สัมมาทิฏฐิ บรรลุจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนาหรือการศึกษาที่แท้ได้

การเชื่อมโยงเข้าสู่ปัจจัยภายในนี้ ก็อาศัยกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกนี้เอง ช่วยทำให้ได้และเมื่อว่าตามหลักการแล้ว ก็ให้ถือเป็นหน้าที่ของกัลยาณมิตรที่จะช่วยผู้เรียนให้ปลุกโยนิโสมนสิการของตนขึ้นมาใช้ กัลยาณมิตร ไม่พึงมีเป้าหมายอยู่เพียงแค่ขั้นศรัทธา แต่พึงใช้ศรัทธาเป็นเพียงเครื่องมือที่จะช่วยให้ตนจุดชนวนโยนิโสมนสิการในตัวผู้เรียนขึ้นได้โดยสะดวก โดยนัยนี้ กัลยาณมิตรอาศัยศรัทธาเป็นเครื่องเชื่อมโยง แล้วใช้การแสดงธรรม ธรรมที่แสดง หรือวิธีแสดงธรรมนั่นเอง ช่วยให้ผู้ฟังหรือผู้เรียนปลุกโยนิโสมนสิการขึ้น คือให้รู้จักคิดรู้จักพิจารณา

ด้วยตนเอง โดยมองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะและเหตุปัจจัย เมื่อโยนิโสมนสิการเกิดขึ้นแล้ว กระบวนธรรมก็ดำเนินก้าวหน้าต่อไปได้จนถึงที่สุด ระหว่างนี้ กัลยาณมิตรก็อาจคอยช่วยประคับประคองชี้ช่องหนุนเสริมโยนิโสมนสิการนั้นด้วยการแสดงธรรมไปเรื่อย ๆ เมื่อพร้อมทั้งปัจจัยภายนอกมาโยงกับปัจจัยภายใน คือปรโตโฆสะที่ดีช่วยหนุนเสริมโยนิโสมนสิการ มนุษย์ปุถุชนที่เป็นเวไนย คือไม่ถึงกับเป็นอัจฉริยะที่จะเริ่มโยนิโสมนสิการขึ้นลำพังตนเอง และไม่ใช่ปทปรมะที่ไม่อาจคิดเองได้ ก็จะสามารถก้าวไปในกระบวนการศึกษาและการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง

อาจพูดกำชับเกี่ยวกับหน้าที่ของกัลยาณมิตรตามหลักพุทธธรรมว่า การที่กัลยาณมิตรมาช่วยเหลือคนผู้หนึ่งผู้ใดนั้น มิใช่เพื่อให้คนผู้นั้นหันมาติดพันขลุกหรือวุ่นอยู่กับกัลยาณมิตรเอง ซึ่งกลายเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้นั้นกับกัลยาณมิตรไป และอาจมีผลเพียงว่าให้เชื่ออย่างที่กัลยาณมิตรเชื่อหรือทำอย่างที่กัลยาณมิตรทำเท่านั้น กัลยาณมิตรเข้ามามิใช่เพื่อให้คนผู้นั้นหันมาสัมพันธ์กับตน แต่เข้ามาเพียงเพื่อเป็นสื่อช่วยให้คนผู้นั้นสัมพันธ์กับสิ่งที่สาม คือโลกและชีวิต หรือสิ่งทั้งหลายที่แวดล้อมตัวเขาอยู่อย่างถูกต้อง โดยเข้ามาบอกให้เขาหันไปมองสิ่งเหล่านั้นและพิจารณาให้รู้จักมันตามความเป็นจริง จนเขารู้ได้ด้วยตนเองว่าเขาควรสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านั้นให้ถูกต้องอย่างไร โดยนัยนี้กระบวนธรรมจึงต้องเขียนต่อไปอีกดังนี้

เสวนาสัตบุรุษ(มีกัลยาณมิตร) ⟶ สดับธรรม ⟶ ศรัทธา ⟶ โยนิโสมนสิการ

แต่ในหลักการพัฒนาปัญญาหรือองค์ประกอบที่จะทำให้เป็นโสดาบัน ท่านไม่กล่าวถึงศรัทธาเลย ทั้งนี้ ท่านอาจถือว่าในกรณีนั้นศรัทธาเป็นเพียงองค์ธรรมผ่าน หรือเครื่องช่วยเชื่อมโยงไม่ใช่ตัวเน้นในทางปฏิบัติ จึงข้ามไปเสีย อาจเขียนกระบวนธรรมที่ประสานกับหลักการพัฒนาปัญญาหรือองค์ประกอบที่ทำให้เป็นโสดาบันนั้นได้ดังนี้(หลักการพัฒนาปัญญา = ปัญญาวุฒิธรรม เรียกย่อ ๆ ว่า วุฒิ 4 (ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา หรือธรรมเครื่องเจริญปัญญา) ตรงกับองค์ประกอบที่ทำให้เป็นโสดาบัน = โสตาปัตติยังคะ 4 คือ สัปปุริสสังเสวะ สัทธัมมัสสวนะ โยนิโสมนสิการ ธัมมา-นุธัมมปฏิบัติ ที่เคยให้ไว้แล้ว เช่นใน องฺ.จตุกฺก.21/248/332; สำ.ม. 19/1639/517; 1429/434; 1620/509; ที.ปา.11/240/239) พึงดูประกอบที่ ที.ม.10/202/244 ด้วย; หลักการนี้ ที่ท่านกล่าวสอนในรูปที่ง่าย ๆ มีกระจายอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ เหมือนดังว่าท่านไม่ลืมที่จะกล่าวถึงเมื่อมีโอกาส ข้อที่กล่าวไว้แข็งขันอีกแห่งหนึ่ง ดู ขุ.ขุ.25/9/12.

เสวนาสัตบุรุษ(มีกัลยาณมิตร) ⟶สดับธรรม⟶(ศรัทธา) ⟶โยนิโสมนสิการ⟶ ปฏิบัติธรรมถูกหลัก

พุทธพจน์ต่อไปนี้ แม้จะมิได้ระบุองค์ประกอบข้อโยนิโสมนสิการ แต่ก็แสดงให้เห็นการทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร ซึ่งให้ความเป็นอิสระแก่ผู้ศึกษา นำไปสู่การรู้เข้าใจประจักษ์ด้วยตนเอง ดังคำสนทนาต่อไปนี้

มาคัณฑิยะ : ข้าพเจ้าก็เลื่อมใสต่อท่านพระสมณโคดมอย่างนี้แล้ว, ท่านพระโคดมผู้เจริญ พอจะทรงช่วยแสดงธรรมให้ข้าพเจ้าลุกขึ้นจากอาสนะนี้โดยหายมืดบอดได้ไหม?

พระพุทธเจ้า : ถ้าอย่างนั้น มาคัณฑิยะ ท่านพึงคบหาสัตบุรุษทั้งหลาย เพราะเมื่อท่านคบหาสัตบุรุษท่านจักได้สดับสัทธรรม, เมื่อท่านได้สดับสัทธรรม ท่านก็จักปฏิบัติธรรมถูกหลัก, เมื่อท่านปฏิบัติธรรมถูกหลัก ท่านก็จักรู้ได้เองเห็นได้เองทีเดียวว่า โรค (ทางจิต) ฝีร้าย (ในใจ) ศรที่คอยทิ่มแทงใจ คือเหล่านี้, โรค ฝีร้าย ศรแทงใจ จะดับไปได้ ณ ที่นี้ (คือ) เพราะอุปาทานของเรานั้นดับไป ภพก็ดับ ฯลฯ ความโศก ความคร่ำ ครวญ ความทุกข์ โทมนัส ความคับแค้นใจ ก็จะดับไป ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวล ก็จะมีได้ด้วยประการฉะนี้

และอีกแห่งหนึ่งว่าดังนี้ โธตกมาณพ : ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงปัญญาจักษุเห็นรอบด้าน ข้าฯขอน้อมมนัสการพระองค์ ข้าแต่พระศากยะขอได้โปรดปลดปล่อยข้าพระองค์จากข้อสงสัยทั้งหลายด้วยเถิด

พระพุทธเจ้า : ดูกรโธตกะ เราไม่สามารถปลดปล่อยใคร ๆ ในโลกผู้ยังมีความสงสัยอยู่ให้พ้นไปได้, แต่เมื่อท่านรู้ชัดซึ่งธรรมอันประเสริฐ ท่านก็จะข้าวห้วงกิเลสไปได้เอง

ในเมื่ออิสรภาพของผู้ศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ และในเมื่อกัลยาณมิตรก็ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุดแล้ว ก็จะต้องย้ำถึงการทำหน้าที่ของตัวผู้ศึกษาเองบ้าง เพื่อจะได้ใช้อิสรภาพของตนให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงทำหน้าที่อีกด้านหนึ่งของกัลยาณมิตร คือการแนะนำกระตุ้นเตือนให้ผู้ศึกษาทำหน้าที่ของตนให้ดี ดังมีพุทธพจน์ตรัสสอนเกี่ยวกับการฟังธรรม การสนทนา การปรึกษาสอบถามเป็นอันมาก ตัวอย่างเช่น

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม 5 ประการ เมื่อฟังสัทธรรม ย่อมเป็นไปได้ที่จะหยั่งลงสู่นิยามคือความถูกชอบในกุศลธรรมทั้งหลาย ; ห้าประการอะไรบ้าง ? ได้แก่

1. ไม่นึกหมิ่นเรื่องที่เขาพูด
2. ไม่นึกหมิ่นผู้พูด
3. ไม่นึกหมิ่นตัวเอง
4. ใจไม่ฟุ้งซ่าน ฟังธรรม โดยมีจิตหนึ่งเดียว
5. มนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ)” ปรากฏใน องฺ.ปญฺจก.22/151/195; ธรรมชุดเดียวกันนี้ ยังตรัสต่อไป ณ ที่มานี้อีก 2 หมวด มีข้อต่างคือ มีปัญญา ไม่โง่เง่า,ไม่ผังโดยมีความรู้สึกลบหลู่, ไม่ฟังโดยมีจิตแข่งดี, ไม่ฟังโดยคอยจ้องจับผิด มีจิตกระทบกระด้างต่อผู้แสดง, ไม่คิดหมายว่าเข้าใจแล้วในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ และทุกหมวด ตรัสธรรมฝ่ายตรงข้ามเป็นคู่ไว้ด้วย ส่วนที่ตรัสไว้ ณ ที่อื่นก็ยังมีกระจายอยู่เป็นอันมาก.)

ธรรมที่ต้องการเน้น ณ ที่นี้คือ โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นตัวการทำหน้าที่ทางปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ แต่โยนิโสมนสิการนั้น มิใช่ใช้เฉพาะในการฟังธรรมหรือฟังคำอธิบายเท่านั้น หากเป็นธรรมที่พึงใช้ในการดำเนินชีวิตทุกส่วนทุกเวลา ทั้งในการรับรู้ การเผชิญสถานการณ์ และการสัมพันธ์เกี่ยวข้องปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายทุกกรณี

เมื่อกล่าวมาถึงขั้นที่โยนิโสมนสิการเข้ารับช่วงไปแล้ว ก็เป็นอันก้าวขึ้นสู่ตอนใหม่ซึ่งโยนิโสมนสิการเป็นเจ้าของบทบาท อันจะต้องแยกไปบรรยายเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหากต่อไป แต่ก่อนจะยุติเรื่องปรโตโฆสะ เห็นควรกล่าวถึงศรัทธาซึ่งเป็นองค์ธรรมสำคัญของตอนนี้ไว้เป็นพิเศษส่วนหนึ่งก่อน พอให้เห็นว่า ศรัทธาที่ถูกต้องใช้ประโยชน์ได้ในกระบวนธรรมแห่งความดับทุกข์นั้นเป็นอย่างไร และควรจะปฏิบัติต่อศรัทธานั้นอย่างไร

หลักศรัทธาโดยสรุป

ลักษณะที่ควรกล่าวถึงเพื่อเข้าใจความหมาย บทบาท และความสำคัญของศรัทธาในระบบของพุทธธรรม มีดังนี้ :

1. ศรัทธาเป็นเพียงขั้นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาปัญญา และกล่าวได้ว่าเป็นขั้นต้นที่สุด

2. ศรัทธาที่ประสงค์ ต้องเป็นความเชื่อความซาบซึ้งที่เนื่องด้วยเหตุผล คือมีปัญญารองรับและเป็นทางสืบต่อแก่ปัญญาได้ มิใช่เพียงความรู้มอบตัวมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิงโดยไม่ต้องถามหาเหตุผล อันเป็นลักษณะทางฝ่ายอาเวค (emotion) ด้านเดียว

3. ศรัทธาที่เป็นความรู้สึกฝ่ายอาเวคด้านเดียว ถือว่าเป็นความเชื่อที่งมงาย เป็นสิ่งที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไขให้ถูกต้อง ส่วนความรู้สึกฝ่ายอาเวคที่เนื่องอยู่กับศรัทธาแบบที่ถูกต้อง เป็นสิ่งที่นำมาใช้ในกระบวนการปฏิบัติธรรมให้เป็นประโยชน์ได้มากพอสมควรในระยะต้นๆ แต่จะถูกปัญญาเข้าแทนที่โดยสิ้นเชิงในที่สุด

4. ศรัทธาที่มุ่งหมายในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้น อาจให้ความหมายสั้น ๆ ว่า เป็นความซาบซึ้งด้วยมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็น คือมั่นใจตนเอง โดยเหตุผลว่า จุดหมายที่อยู่เบื้องหน้านั้นเป็นไปได้จริงแท้ และมีค่าควรแก่การที่ตนจะดำเนินไปให้ถึง เป็นศรัทธาที่เร้าใจให้อยากพิสูจน์ความจริงของเหตุผลที่มองเห็นอยู่เบื้องหน้านั้นต่อๆ ยิ่งๆ ขึ้นไป เป็นบันไดขั้นต้นสู่ความรู้ ตรงข้างกับความรู้สึกมอบใจให้แบบอาเวค ซึ่งทำให้หยุดคิดหาเหตุผลต่อไป

5. เพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ในความหมายที่ถูกต้อง ธรรมหมวดใดก็ตามในพุทธธรรม ถ้ามีศรัทธาเป็นส่วนประกอบข้อหนึ่งแล้ว จะต้องมีปัญญาเป็นอีกข้อหนึ่งด้วยเสมอไป ตัวอย่างมีมากมาย เช่น

สัมปรายิกัตถะ : สัทธาสัมปทา สีลสัมปทา จาคสัมปทา ปัญญาสัมปทา

วุฒิธรรม : สัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา

พละ; อินทรีย์ : สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

เวสารัชชกรณธรรม : สัทธา ศีล พาหุสัจจะ วิริยารัมภะ ปัญญา

อริยทรัพย์ : สัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ จาคะ ปัญญา; ฯลฯ)

และตามปรกติศรัทธาย่อมมาเป็นข้อที่หนึ่ง พร้อมกับที่ปัญญาเป็นข้อสุดท้าย แต่ในกรณีที่กล่าวถึงปัญญา ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงศรัทธาไว้ด้วย (เช่น อธิษฐานธรรม โพชฌงค์ และนาถกรณธรรม เป็นต้น) ปัญญาจึงสำคัญกว่าศรัทธา ทั้งในฐานะเป็นตัวคุมและในฐานะเป็นองค์ประกอบที่จำเป็น แม้ในแง่คุณสมบัติของบุคคล ผู้ที่ได้รับยกย่องสูงสุดในพระพุทธศาสนา ก็คือผู้มีปัญญาสูงสุด เช่น พระสารีบุตรอัครสาวก เป็นต้น ไม่ได้ถือเอาศรัทธาในศาสนาเป็นเกณฑ์

6. คุณประโยชน์ของศรัทธา เป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ ในแนวหนึ่ง ศรัทธาเป็นปัจจัยให้เกิดปีติซึ่งทำให้เกิดปัสสัทธิ (ความสงบเยือกเย็น) นำไปสู่สมาธิและปัญญาในที่สุด อีกแนวหนึ่งศรัทธาทำให้เกิดวิริยะ คือความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติ ทดลองสิ่งที่เชื่อด้วยศรัทธานั้น ให้เห็นผลประจักษ์จริงจังแก่ตน ซึ่งนำไปสู่ปัญญาในที่สุด (ศรัทธานำไปสู่ปีติ ดูพุทธพจน์ที่ สำ.นิ. 16/69/37; ศรัทธานำไปสู่วิริยะ ดู สำ.ม.19/1011/297; อนึ่ง ศรัทธาย่อมช่วยให้เกิดกำลังใจ มีความเข้มแข็งหายกลัวได้ ซึ่งจัดเข้าในวิริยะเหมือนกัน เช่น เรื่องในธชัคคสูตร , สำ.ส.15/863-6/320-3; พึงสังเกตด้วยว่า ศรัทธาที่ไม่มีปัญญารองรับ ก็เป็นแรงส่งถึงสมาธิเหมือนกัน (อาจเป็นสมาธิขั้นสูงมากถึงเจโตวิมุตติชนิดที่ยังกำเริบกลับกลายได้) แต่ติดจบอยู่แค่นั้น ไม่ส่งผลต่อถึงปัญญา และอาจขัดขวางปัญญาด้วย ส่วนศรัทธาที่มีปัญญากำกับ หนุนสมาธิให้เกิดขึ้นเพียงเพื่อเป็นพลังช่วยส่งเสริมความเจริญปัญญายิ่ง ๆ ขึ้นไป) (อย่างสูงสุดคือให้เกิดปัญญาวิมุตติที่ทำให้เจโตวิมุตติไม่กำเริบ) คุณประโยชน์ทั้งสองนี้ จะเห็นว่าเป็นผลจากความรู้สึกในฝ่ายอาเวคแต่ต้องมีความใฝ่ประสงค์ปัญญาแฝงอยู่ตลอดเวลา

7. ศรัทธาเป็นไปเพื่อปัญญา ดังนั้น ศรัทธาจึงต้องส่งเสริมความคิดวิจัยวิจารณ์ จึงจะเกิดความก้าวหน้าแก่ปัญญาตามจุดหมาย นอกจากนี้ แม้ตัวศรัทธานั่นเอง จะมั่นคงแน่นฟ้าได้ ก็เพราะได้คิดเห็นเหตุผลจนมั่นใจ หมดความเคลือบแคลงสงสัยใด ๆ โดยนัยนี้ ศรัทธาในพุทธธรรมจึงส่งเสริมการค้นคิดหาเหตุผล การขอร้องให้เชื่อก็ดี การบังคับให้ยอมรับความจริงตามที่กำหนดก็ดี การขู่่ด้วยภัยแก่ผู้ไม่เชื่อก็ดี เป็นวิธีการที่เข้ากันไม่ได้เลยกับหลักศรัทธานี้

8. ความเลื่อมใสศรัทธาติดในบุคคล ถูกถือว่ามีข้อเสียข้อบกพร่อง แม้แต่ความเลื่อมใสติดในองค์พระศาสดาเอง พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้ละเสีย เพราะเป็นศรัทธาที่แรงด้วยความรู้สึกทางอาเวค กลับกลายเป็นอุปสรรคต่อความหลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ในขั้นสุดท้าย

9. ศรัทธาไม่ถูกจัดเป็นองค์มรรค เพราะตัวการที่จำเป็นสำหรับการดำเนินก้าวหน้าต่อไปในมรรคานี้ คือปัญญาที่พ่วงอยู่กับศรัทธานั้นต่างหาก และศรัทธาที่จะถือว่าใช้ได้ก็ต้องมี

ปัญญารอบรับอยู่ด้วย นอกจากนี้ ท่านที่มีปัญญาสูง เช่น องค์พระพุทธเจ้าเอง และพระปัจเจกพุทธเจ้า ทรงเริ่มมรรคาที่ตัวปัญญาทีเดียว ไม่ผ่านศรัทธา เพราะการสรค้างปัญญาไม่จำต้องเริ่มที่ศรัทธาเสมอไป (คือ เริ่มที่โยนิโสมนสิการ ดังได้กล่าวแล้ว) ด้วยเหตุนี้ เรื่องศรัทธา ท่านจึงกล่าวซ้อนแฝงไว้ในตอนว่าด้วยการสร้างสัมมาทิฏฐิ ไม่จัดแยกไว้เป็นเรื่องต่างหาก

10. แม้แต่ศรัทธาที่พ้นจากภาวะเป็นความเชื่องมงายนั้นเอง ถ้าไม่ดำเนินต่อไปถึงขั้นทดลอง ปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ให้เห็นความจริงประจักษ์แก่ตน ก็ไม่นับว่าเป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามความหมายแท้จริง เพราะเป็นศรัทธาที่มิได้ปฏิบัติหน้าที่ตามความหมายของมัน จัดเป็นการปฏิบัติธรรมผิดพลาด เพราะปฏิบัติอย่างขาดวัตถุประสงค์

11. แม้ศรัทธาจะมีคุณประโยชน์สำคัญ แต่ในขั้นสูงสุด ศรัทธาจะต้องหมดไป ถ้ายังมีศรัทธาอยู่ก็แสดงว่ายังไม่บรรลุจุดหมาย เพราะตราบใดที่ยังเชื่อต่อจุดหมายนั้น ก็ย่อมแสดงว่ายังไม่ได้เข้าถึงจุดหมายนั้นรู้เห็นจริงด้วยตนเอง และตราบใดที่ยังมีศรัทธา ก็แสดงว่ายังต้องอิงอาศัยสิ่งอื่น ยังต้องฝากปัญญาไว้กับสิ่งอื่น ยังไม่หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ โดยเหตุนี้ศรัทธาจึงไม่เป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ ตรงข้างพระอรหันต์กลับมีคุณลักษณะว่า ผู้ไม่มีศรัทธา (อัสสัทธะ) ซึ่งหมายความว่า ได้รู้เห็นประจักษ์ จึงไม่ต้องเชื่อต่อใคร ๆ หรือต่อเหตุผลใด ๆ อีก

12. โดยสรุป ความก้าวหน้าในมรรคานี้ ดำเนินมาโดยลำดับ จากความเชื่อ (ศรัทธา) มาเป็นความเห็นหรือเข้าใจโดยเหตุผล (ทิฐิ) จนเป็นการรู้การเห็น (ญาณทัสสนะ) ในที่สุด ซึ่งในขั้นสุดท้ายเป็นอันหมดภาระของศรัทธาโดยสิ้นเชิง

13. ศรัทธามีขอบเขตความสำคัญและประโยชน์แค่ไหนเพียงใด เป็นสิ่งที่จะต้องรู้เข้าใจตามเป็นจริง ไม่ควรตีค่าสูงเกินไป แต่ก็ไม่ควรดูแคลนโดยเด็ดขาด เพราะในกรณีที่ดูแคลนศรัทธาอาจกลายเป็นการเข้าใจความหมายของศรัทธาผิด เช่น ผู้ที่คิดว่าตนเชื่อมั่นในตนเอง แต่กลายเป็นเชื่อต่อกิเลสของตน ในรูปอหังการมมังการไป ซึ่งกลับเป็นผลร้ายไปอีกด้านหนึ่ง

14. ในระดับศีล หรือที่เรียกกันว่าศีลธรรม ศรัทธาเป็นองค์ธรรมสำคัญซึ่งเกื้อกูลมากทำให้คนมีหลักตั้งตัวเป็นกำลังเหนี่ยวรั้งและต้านปะทะไม่ให้ยอมตามสิ่งชักจูงล่อเร้าเย้ายวนให้ทำความชั่ว อีกประการหนึ่ง การมีศรัทธาเป็นเหมือนมีร่องไหลประจำของกระแสความคิด เมื่อได้รับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เกินกำลังของศรัทธาที่มีอยู่ กระแสความคิดก็จะวิ่งแล่นไปตามร่องหรือแนวทางที่ศรัทธาเตรียมไว้ ทำให้ไม่คิดไปในทางอื่นหรือทางที่ผิดศีลธรรม ดังนั้นสำหรับผู้ยังไม่หมดกิเลสศีลจึงดำรงอยู่ได้ดีด้วยศรัทธา ศรัทธาแบบนี้มีคุณมากในระดับหนึ่ง แต่พร้อมกันนั้นถ้าเป็นศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาก็อาจมีโทษมากโดยกลายเป็นตัวการขัดขวางการสร้างปัญญาเสียเอง

15. ในกระบวนการแห่งความเจริญของปัญญา (หรือการพัฒนาปัญญา) อาจกำหนดขั้นตอนที่จัดว่าเป็นระยะของศรัทธาได้คร่าว ๆ คือ

1 สร้างทัศนคติที่มีเหตุผล ไม่เชื่อหรือยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพียงเพราะฟังตาม ๆ กันมา เป็นต้น (ตามแนวกาลามสูตร)

2 เป็นผู้คุ้มครองสัจจะ (สัจจานุรักษ์) คือยินดีรับฟังหลักการ ทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่าง ๆ ของทุกฝ่ายทุกด้าน ด้วยใจเป็นกลาง ไม่ด่วนตัดสินสิ่งที่ยังไม่รู้ไม่เห็นว่าเป็นเท็จ ไม่ยืนกรานยึดติดแต่สิ่งที่ตนรู้หรือคิดเห็นเท่านั้นว่าถูกต้องเป็นจริง

3 เมื่อรับฟังทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่าง ๆ ของผู้อื่นแล้ว พิจารณาเท่าที่เห็นด้วยปัญญาตนว่าเป็นสิ่งมีเหตุผล และเห็นว่าผู้แสดงทฤษฎี คำสอนหรือความเห็นนั้น ๆ เป็นผู้มีความจริงใจ ไม่ลำเอียง มีปัญญา จึงเลื่อมใสรับเอามาเพื่อคิดหาเหตุผลทดสอบความจริงต่อไป

4 นำสิ่งที่ใจรับมานั้น มาขบคิดทดสอบด้วยเหตุผล จนแน่แก่ใจตนว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องแท้จริงอย่างแน่นอน จนซาบซึ้งด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็นแล้ว พร้อมที่จะลงมือปฏิบัติพิสูจน์ทดลองให้รู้เห็นความจริงประจักษ์ต่อไป

5 ถ้ามีความเคลือบแคลงสงสัย รีบสอบถามด้วยใจบริสุทธิ์ มุ่งปัญญา มิใช่ด้วยอหังการมมังการพิสูจน์เหตุผลให้ชัดเจนเพื่อให้ศรัทธานั้นมั่นคงแน่นแฟ้น เกิดประโยชน์สมบูรณ์ตามความหมายของมัน

การติดต่อสื่อสารในทางพุทธศาสนานั้นไม่ได้มองกันที่ตัวข่าวสาร การรับข่าวสารเท่านั้นเราดูที่เจตนาของผู้ส่ง คือกรรมที่ผู้ส่งว่าเป็นกุศลกรรมหรือไม่ มีความปรารถนาดีหรือไม่ ข่าวนั้นจึงจะมีประโยชน์ที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูล การอภิปรายผล ซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมดา ตามธรรมชาติ เหตุปัจจัยใดที่จะทำให้งานประสบผลสำเร็จในฐานะที่เป็นผู้บริหารก็ต้องทำกรรมหรือมีเจตนาสร้างเหตุปัจจัยนั้นขึ้น จริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อนั้นเป็นแนวประพฤติปฏิบัติที่เป็นกลางๆ ถ้าผู้บริหารมีพฤติกรรมการบริหารตามจริยธรรมทั้ง 7 ข้อนี้ และคนในองค์การมีพฤติกรรมตามจริยธรรมทั้ง 7ข้อนี้ด้วย งานก็จะประสบผลสำเร็จ คนในองค์กรมีความสุข เพราะทุกคนต่างทำกรรมที่เป็นกุศลกรรมต่อกัน ส่วนการที่จะนำหมวดธรรมหรือข้อธรรมใด มาขยายรับจริยธรรมทั้ง 7 ข้อนี้ก็อยู่ที่วิญญูชน ณ กาลสมัย สถานที่ เหตุการณ์ บุคคลพิจาณาว่า สมควรจะใช้หมวดธรรมใด ข้อธรรมใด เพราะหลักธรรมทั้งหมดนั้น ย่อมบัญญัติขึ้น

ตามหลักกุศลกรรม มาจากสัจธรรมเดียวกันและเป็นไปเพื่อจุดหมายเดียวกันคือ นิพพาน เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. ควรนำผลการวิจัยนี้ไปสร้างเป็นทฤษฎี การบริหารตามยถากรรม เพราะในการวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดด้านเวลาอยู่มาก และผู้วิจัยต้องใช้เวลานานมากในการอ่านและวิเคราะห์การอ่านและจะได้นำหลักทฤษฎีที่เป็นหลักธรรมของพุทธองค์ไปใช้อ้างอิงในงานวิจัยได้ถูกต้องมากขึ้น

2. หลักอภิธรรมนั้นเป็นความจริงแท้ ที่เราควรเข้าไปศึกษาให้รู้อย่างจริงจัง เพราะอภิธรรมเป็นส่วนของปัญญา ในไตรสิกขานั้น เราต้องศึกษาให้ครบทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา ในพระไตรปิฎกนั้น พระวินัย ก็คือศีล ใช้กำจัดกิเลสหยาบทางกาย วาจา พระสุตตันตะก็คือ สมาธิ ใช้กำจัดกิเลสกลางคือนิวรณ์5 และอภิธรรมก็คือ ปัญญใช้กำจัดกิเลสละเอียดคืออนุสัย เครื่องหมักดองในใจ ถ้าการศึกษาด้านพุทธศาสนาขาดในส่วนที่ปัญญานี้แล้ว ก็จะทำให้เราหลงทาง การรักษาศีลก็จะเป็นสีลัพพตปามาส สมาธิก็จะมุ่งหวังแค่ทางสมถะเช่นอภิญญาเท่านั้นไม่สู่ทางสูงสุดคือวิปัสสนาที่เป็นทางสู่ พระนิพพานได้เลย สรุปทั้งพระไตรปิฎกคือไม่ประมาท มีสติ ระลึกรู้ทันปัจจุบัน คือรู้รูป นาม เช่นตั้งสติไว้ที่ตา ภาวนาว่าเห็นหนอ เห็นเป็นรูป รู้เป็นนาม เห็นหนอถ้าจิตระลึกทันปัจจุบัน ตัดกิเลสได้ 7 ชาติ เพราะฉะนั้นในการวิจัยครั้งต่อไป ควรใช้หลักอภิธรรมเข้าอธิบายให้มากจึงจะทำให้เราเห็นความจริงแท้ตามธรรมชาติได้อย่างรอบด้าน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมการศาสนา. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, 2525.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปภัมภ์ พุทธศักราช 2530. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา,2531.

คำพันธ์ อัครเนตร. “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมจากพระไตรปิฎกฉบับหลวง พ.ศ.2514.” วิทยานิพนธ์ การศึกษาดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร,2550.

จตุรงค์ ภู่อยู่เย็น. “พฤติกรรมความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานวิชารการในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนแตกต่างกัน กรณีศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา.”วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัญฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปะกากร,2541.

จิตรา จิตรนุกูล.“การใช้อำนาจบังคับบัญชาเพื่อพัฒนาการสื่อสารภานในองค์การ : การศึกษาเฉพาะกรณีคุรุสภา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2525.

จีรวรรณ ชินะโชติ. “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2527.

ชนิดา รักษ์พลเมือง. อ้างใน อัจริยา วัชราวิวัฒน์ “โครงการวิจัยสมรรถนะบุคลากรสาธารณสุขหน่วยบริการปฐมภูมิเครือข่ายบริการสุขภาพอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี.”,2542.

ชูศักดิ์ ชาญช่าง. “พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่สิ่งผลต่อการมีส่วนร่วมตามบทบาทของคณะกรรมการโรงเรียนประถมศึกษา.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

ฐิดาภรณ์ เพ็งหนู.“พฤติกรรม การบริหารของผู้บริหารสตรีที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดการประถมศึกษาแห่งชาติ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย ศิลปากร, 2543.

ณรงค์ วงษ์อุดม. “การศึกษาเชิงวิจารณ์ความคิดเรื่องกรรมในปรัชญาอินเดียสายอาสติกะ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2526.

ณรงค์ ศรีเฮงไพบูลย์. “พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอศรีประจันต์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

เดือน คำดี. พุทธปรัชญา กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้า,2535.

เตือนใจ อังกูรเกียรติ. “องค์ประกอบการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดเทศบาล เขตการศึกษา 5.” ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

ธงชัย สันติวงศ์. องค์การและการบริหาร: การศึกษาการจัดการแผนใหม่.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,2533.

_____. องค์การและการบริหาร: การศึกษาการจัดการแผนใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2533.

นคร ตังคะพิภพ. “ความคิดเห็นของผู้บริหาร และคณาจารย์เกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารในโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตการศึกษา 5.” วิทยานิพนธ์ปริญญครุศาสตร์มหาบัญฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัญฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

นพดล เจนอักษร. “กินเมือง : การบริหารตามยถากรรม.” วารสารครุศาสตร์ 26 ,2 (พ.ย.40 -ก.พ. 41) :12-19.

นิตยา เงินประเสริฐศรี. ทฤษฎีองค์การ: แนวการศึกษาเชิงบูรณาการ. พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,2541.

เนตร์พัณณา ยาวิราช. ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส : 2546.

ประเสริฐ หลอมทอง. “การตีความหลักกรรมและหลักไตรลักษณ์ในเรื่องพระพุทธศาสนาวิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพ.ศ.2524.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสาวัตถุศึกษา บัณทิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2528.

ปรีชา คุณาวุฒิ. “พุทธปัญญาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2521.

พะยอม วงศ์สารศรี. องค์การและการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาจำกัด, 2542.

พรนพ พุกกะพันธุ์. ภาวะผู้นำและการจูงใจ.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักท์,2544.

พระคันธสาราภิวงค์. อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ตาลกุด ,2546.

พระเทพเวที. กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มูลนิธิธรรม, 2531.

พระธรรมปิฎก. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย,2538.

_____. พุทธธรรม .กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

_____. กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่. พิมพ์ครั้งที่4 ,กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2538.

พระพุทธโฆษะ. พระวิสุทธิมรรค.แปล ภาค3 ตอนจบ .พิมพ์ครั้งที่7 ,กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.

พระพุทธโฆษะ. พระวิสุทธิมัคค์ พระคัมภีร์ประจำครอบครัวชาวพุทธ .กรุงเทพฯ : สมาคมศูนย์ค้นคว้าพระพุทธศาสนา, 2521.

พระมหาธนกร สุขเสริม. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระสุตันตปิฎกและคัมภีร์อุปนิษัท.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,2541.

พระมหาประศักดิ์ อคุคปญฺโญ. “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพระพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ,2541.

พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ(วันจันทร์). “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพระพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยในพระบรมชูปถัมภ์ ,2534.

พระมหาสมพงษ์ สุขุมมาโล (สิงห์สุพรรณ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังสารวัฏในพุทธศาสนาเถรวาท.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย สภาการศึกษามหากุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์,2538.

พระราชวรมุนี. ปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วรพากย์พินิจ,2521.

พระศรีวิสุทธิโสภณ(วิลาศ ญาณวโร). กรรมทีปนี ภาค 1 ตอน 2 .กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี่ยงเซียงจงเจริญ,2514.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. ปรมัตโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉท5 เล่ม2 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทพย์วิสุทธิ์,2539.

พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์,2546.

พระอุทัย จิรธมฺโม (เอกสะพัง). "ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน." วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์,2534.

เพ็ญรุ่ง กวีรัตน์ธำรง. "พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารและแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู กับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสายสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เขตการศึกษา 5." วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

พัชรี เวชยันต์วิวัฒน์. "พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารที่ส่งผลต่อมาตรฐานคุณภาพการศึกษาโรงเรียนระดับก่อนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน." วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

ภานุ วังโส. เข้าใจกรรม แก้ไขกรรม ตามหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปราชญ์สยาม,2549.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย. ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉท5 เล่ม2.กรุงเทพฯ : มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, 2546.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระสุตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย, ติกนิบาตร(มโนรถปูรณี) เล่ม1 ภาคที่3 . กรุงเทพฯ : เฉลิมชาญการพิมพ์,2525.

_____.มโนรถปูรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ติกกนิบาต เล่ม1 ภาค 3. กรุงเทพฯ : เฉลิมชาญการพิมพ์,2525.

_____.อภิธัมมัคถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวินี ฉบับแปลไทย . กรุงเทพฯ : คณะกรรมการกองตำรา ,2506.

มานพ พลไพรินทร์.การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, 2533.

มงคล ชำนิเกษตร์. "ทัศนของครูที่มีต่อการสื่อสารของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดอุทัยธานี." ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2532

มูลนิธิปราณี สำเริงราชย์. รวมเรื่องกรรม .กรุงเทพฯ : อักษรธเนศวรกรพิมพ์,2528.

มัลลิกา ต้นสน. การจัดการยุคใหม่.พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่หจก. ธรรมกมลการพิมพ์, 2545.

ยงยุทธ เกษสาคร. ภาวะผู้นำและการจูงใจ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ SK BOOKNET, 2544.

รุ่งทิพย์ กิจทำ. “การศึกษาเปรียบเทียบทรรศนะกรรมในพุทธปรัชญากับปรัชญาเชน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2521.

วรางคณา รักษ์สุจิตรัตน์. องค์การและการจัดการ[Online].Accessed 5 April 2007 . Available from http//:www.pibul 1.rip.ac.th./org.or 01.htm.

วศิน อินทสระ. หลักการเวียนว่ายตายเกิด .กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,2536.

วิรัช สงวนวงศ์วาน. การจัดการาและพฤติกรรมองค์การ.กรุงเทพฯ: บริษัทซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด, 2546. การบริหารครบวงจร.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แมสพับลิชชิงจำกัด,ม.ป.ป.

วาสนา ลิขณรังสี. “พฤติกรรมการสื่อสารในการบริหารโครงการที่มีความสัมพันธ์กับขวัญของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. องค์การและการจัดการฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ:บริษัทธรรมสารจำกัด, 2545.

_____, สมชาย หิรัญกิตติ และคณะ. องค์การและการจัดการ ฉบับสมบูรณ์. (ปรับปรุงใหม่ล่าสุด). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ บริษัทธรรมสาร, 2545.

สะอาด แสงรัตน์. “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำกับความพึงพอใจของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด และเทศบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520.

สมชาติ กิจยรรยง. เทคนิคการเป็นวิทยากรฝึกอบรม. กรุงเทพฯ: บริษัทเอ็กซเปอร์เน็ท จำกัด, 2545.

สมชาติ ผ่องภิรมณ์. “พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อขวัญในการปฏิบัติงานของพนักงานครูเทศบาลโรงเรียนสังกัดเทศบาล เขตการศึกษา 5.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

สมถวิล ชูทรัพย์. “การใช้พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อขวัญในการปฏิบัติงานของ พนักงานครูเทศบาลโรงเรียนสังกัดเทศบาลและเมืองพัทยา เขตการศึกษา 1.” วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538.

สมนึก ใจกล้า. “การนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทยในปัจจุบัน : เปรียบเทียบระหว่างนักวิทยาศาสตร์กับนักสังคมศาสตร์.” ทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล,2536.

สมพร สุทัศนีย์. มนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

สมศักดิ์ ขาวลาภ. ภาวะผู้นำการจูงใจและทีมงาน.กรุงเทพฯ:สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, 2544.

สมยศ นาวีการ. การติดต่อสื่อสารขององค์กร.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2543.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, ภาวะผู้นำ [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2550. เข้าถึงได้จาก http//:www.suthep.ricr.ac.th/.chapter 7 doc.

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ. พฤติกรรมองค์การ: ทฤษฎีและการประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

สันติ ธนวรรณ. “คุณสมบัติความเชื่อถือได้ของผู้บริหารในขบวนการพัฒนาการสื่อสารที่ส่งผลต่องานด้านความสัมพันธ์กับชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กในเขตการศึกษา 5.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534.

สัมพันธ์ พูนนารถ. “พฤติกรรมการสื่อสารเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ของอาจารย์วิทยาลัยครูอุตรดิตถ์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

เสนาะ ติเยาว์. หลักการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,2544.

อภิรักษ์ ชุติมาศ. “ตัวแบบความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารกับประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของสถานศึกษา: กรณีเฉพาะโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดกาญจนบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.

อริสา เล็กสรรเสริญ.“พฤติกรรมการบริหารที่เป็นตัวกำหนดความสำเร็จทางการบริหารสถานศึกษาที่ใช้โรงเรียนเป็นฐานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต การบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,2549.

อุบล นิ่มนวล. “พฤติกรรมการบริหารโรงเรียนที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

อุษณีย์ โชติวิเชียร. “พฤติกรรมความเป็นผู้นำทางวิชาการของหัวหน้ากลุ่มวิชาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกันของโรงเรียนอนุบาลเพชรบุรี.” สารนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ,2546.

อัมพร หุตะสิทธิ์.“กรรม 12 และการให้ผล.”วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี,2546.

เอกชัย บุญมีพิพิธ. “พฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารที่จบการศึกษาสาขาการบริหารการศึกษาสาขาอื่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี.”วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546

ภาษาอังกฤษ

Ajahn Summedho with other narrative of the monastic life. Chittaviveka Techings from the Silent Mind : From a Dhamma teaching at Chithurst Monastery, (n.p.) Amravati Publications, 1982.

Barnard, Chester I. The Function of the Executive. Cambridge, Massachusetts: Harvard UniversityPress, 1938.

Bennis, Warren G. “Leadership Theory and Administrative Behavior.” The Problem of Authority Administrative Science Quarterly 8 (1959):261.

Blake ,Robert R. and. Mouton Jane S, The Managerial Gird (Houston, Texas: Gulf Publishing, 1964.

Burack, H. Elmer and Mathys Nicholas J. Introduction to Management: A Career Perspective. New York: John Wiley & Sons, 1984.

Buzzi ,Michael Josephb. "The Relationship of school effectiveness to Selected Dinensions of Principal's Instructional Leadership in Elementary School in the State of Connecticut." Dissertation Abstracts Internation June, 1991.

Campbell ,Renald F. Campbell, J.E. Corbally, and J.A. Ramsawyer. Introduction to Educationa Administration. Boston: Allyn and Bacon Inc., 1967.

Carrell, Michal R. Jennings, Deniel F. and Heavrin Christina. Fundamentals of Organizational Behavior. Saddle River, New Jersey: Prentice Hall Internation, Inc., 1997.

Certo, Samuel C. Modern Management. New York: Houghton Mifflin Company, 1998.

Davis ,Keith.Human Relations at Wore.4th ed. New York: McGraw – Hill Book Company, 1972.

Davis, Schwartz. Introduction to management: Principal Practice and Processes. Harncount Brace: Jovanonich Inc, 1980.

Dessler, Gary. Management. New Jersey: Prentice -Hall, Inc, 1998.

Engle ,Ross A. "An Analysis of Patterns of Communication of Central Staff Members." Unpublished Doctoral Dissertation, State University of lowa City, 1962.

Foley ,Gerald F. "A Study of Relationship Between Team Leaders Leadership Behavior and The Morale and Effectiveness of Their Team Member," Dissertation Abstract International 323- 2 (1971) : 2944-A.

Gene, Burton and Manab Thakur. Management Today: Principles and Practice. New Delhi: Tata McGraw - Hill, 1995.

Getzels ,Jacob W. and Guba, Egon G., "Social Behavior and the Administrative Process." School Review 65 (1957) : 423-441.

Gibson, James L, Ivancevich, J.M. and Donnelly J.H. Organization: Behavior, Structure, Process.3re ed. Texas: Business Publication, Inc.1979.

Good, Carter V. Dictionary of Education. New York: McGraw- Hill Book Company, 1973.

Green,Charles N. "The Reciprocal Nature of Influece between Leader and Subordinate," Journal of Applied Psychology 50 (June 1966) : 198-200.

Halpin, Andrew W. The leadership Behavior of School Superintendent. Chicago: Midwest Administration Center, The University of Chicago, 1959.

Haskell, Patricia C. Leadership in Office. New York: The American Management Association Inc, 1978.

Hersey, Paul and Kenneth H. Blanchard. Management of Organizational Behavior. New Delhi: Prentice-Hall of India Private limited, 1974.

Hodgetts, Richard M. Modern Human Relations at Work. 7th ed. Dryden Press, Harcourt Brace College. Publishers. New York: 1999.

Horton, Paul B. and Banard Chester L. Hunt Sociology. 2nd ed. New York: McGraw- Hill Book Company, 1986.

Hoy, Wayne K. and Miskel Cecil G. Educational Administration Theory Research and Practice. 4th ed. Singapore: McGraw- Hill Inc., 1991.

Jackson,Jay M. "The Organization and its Communication Problems." Journal of Communication 9, 4(December 1959) : 7560-A.

Joe Lois,Galloway. "A Study of Relationship Between Team Leader Behavior of Mississippi Public Elementary School Principal and Teacher Morale." Dissertation Abstract International 36(October 1975) : 1401-A.

Katz, Daniel and Robert L. Kahn. The Social Psychology of Organization .2nd ed. New York: Fohn Wiley & Son, 1978.

Kimble, Bert. B. "A student of the Relationship of Principal Perceived Self – Concept and Princip Perceived Communication Style." Dissertation Abstracts International 33, 7. (August 1986) :336.

Khantipalo Bhikkhu. Budahism Explained An Interoduction to the teachings of Lord Buddha with Special Referance to SIAM : 2nd Edition of "What is Buddhism." Bangkok : Siva Phorn, n.d.

Kitagawa, Joseph M. and John S. Strong John S. Academic American Encyclopedia K-L. Princeton, NJ. : Arete Publishing,1981.

Knezevich,S.J.Administraton of Public Education.3rded.New York: Haper&Row publishers,1975.

Likert, Rensis. New Patterns of management. Tokyo, Japan : McGraw- Hill Kogakusha.Ltd,1961.

_____. The Human Organization. New York : McGraw- Hill, Inc., 1967.

Likert, Rensis.The Human Organization: Its Management Value. Tokyo, Japan: McGraw- Hill Kogakusha, Ltd., 1967.

Litwin, George H. and Stringer, Robert A. Motivation and Organizational Climate. Boston: Divisionof Research,HarvardUniversity,Graduate School of Business Administration, 1967.

Lunenburg, F. C. and Ornstein A.C. Education administration: Concept and practices.2nd ed. Belmont, CA:Wadswoeth, 1996.

Lunceford, Person James. "An Examination of the Relationship Between Participative Management and Perceived Institutional Effectiveness in North Carolian Community Colleges." Dissertation Abstracts International.53,09(1993):3071.

Mann,Dale. "Effective Schools as a Dropout Prevention Strategies." NaSSP Bulletin 73 (September 1989) : 2779-A.

Maslow, Abraham H. Motivation and Personality.2nd ed. New York: Harper & Publishers,l970.

Maxson, Karen. "Developing Collegial Work Relationship Between Administrators and Teachers." The High School Journal 73,4 (April – May, 1990) : 4028-A.

Massie, Joseph L.and Douglas, John.Managing: A Contemporary Introduction. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hill, Inc, 1981.

Maciel, Rosemarie Gomez. "Do principals make a difference?An analysis of leadership behaviors of elementary principals in effective school. 2005" Proquest. DAI-A66/02[Online] Accessed 25 May 2007. Available from http//:proquest.umi.com/pqweb?

Moorhead, G. & Griffin R.W. Organizational behavior.4th ed. Boston: Houghton Mifflin, 1995.

Moorhead, Gregory and Griffin R.W. Decision Making and Creativity. London : Houston Mifflin Co, 1992.

Mott, Paul E. The Characteristic of Efficient Organization. New York: Harper & Row Publishers, 1972.

Napier, Rodney W. and Gershenfeld, Matti K.Groups: Theory and Experience. Boston: Houghton Mifflin Co., l973.

Na- rangsi , Sunthorn. The Buddnist Concepts of Karma and Rebirth. Bangkok : Mahamakut Rajvidyyalaya Press,1976.

O'Conner, Geraldine Josephine O' A study of leadership styles and school climate.2001.Proquest. Dai-A62/11[Online] access 10 May 2006.available: http//:proquest.umi.com/pqwed

Pannapadipo, Phra Peter, An English Monk in Thailand . One Step at a time, Buddhist meditation for absolute beginners. Thailand : Allied Printers,1998.

Percy, Hill H. and others. Making Decision: AMulti-disciplinary Introduction Massachusetts: Addisio - Wesley Publishing Company, 1980.

Peter, Thomas J. and Robert H. Waterman. Insearch of Execellence. New York: Harper & Row Publisher, Inc., 1982.

Phikkhu P.A. Payutto, Translated by by B.G. Evans. .Toward Sustainable Science, A Buddhist look at trends in scientific development. Bangkok : Buddhadhamma Foundation. (Published on the occasion of 30th Anniversary of the Faculty of Science, ChangMai University, Thailand, B.E.2535.

Phramaha Prayoon Mererk. Selflessness in Sartre's existentialism and Early Buddhism. Bangkok : (n.p.) , 1988.

Phra Rajsuddhinanamongkol, English version translated by Naraporn Rungsimuntakul. The Law of Karma: Dhamma Practice Volume 3 Bangkok : Horatanachai Printing,2001.

Purrington,Gordon Sellers. "The Supervisory Behavior of School Administrator and Organization Effectiveness," Dissertation Abstracts international 28 (JULY 1967) : 87-A.

Ricky, Griffin W. and Weihrich Heinz. Management a global perspective.10th ed. New York: McGraw- Hill,Inc, 1993.

Robbins, Stephen P. and De Cenzo David A. Fundamentals of Management.2nd ed. Saddle River New Jersey: Prentice Hall International, Inc., 1998.

Rue ,Leslie W. and Byars Lloyd L. Management: Skills And Application. 8th ed Chicago III : Irwin, 1997.

Scott, W.G. and Mitchell T.R.Organization Theory: A Structural and Behaviorl Analysis. Illinois: Irwin, Inc., 1972.

Shannon,Clauden E. and Weaver Warren.The Mathmatical Theory of Communication.New York: John Wiley & Sons, Inc, 1995.

Shin,Ching-Chun. Relationship among student attitudes, motivation, learning styles, learning strategies, patterns of learning and achievement a formative evaluation of distance education via web-based courses [CD-ROM].1998.

Simon, Herbert A. Administrative Behavior.3rd ed New York: The Free Press, 1976.

Stogdill, Ralph M. Handbook of Leadership: A Study of Theory and research. New York: The Free Press, 1974.

Strong, Earl P. and Smith Robert D. Management Control Models. New York: Holt- Rinchart and Winston, 1968.

Stuart - Kotze, R. and R. Roskin. Success to Managerial Achievement. Virginia: Prentice - Hall company,1983..

Talcot, Parson. "Suggestion for a Sociological Approach to the Theory of Organization." In Complex Organization: A Sociological Readers. 44 New York: Free Press, 1982.

Tead, Ordway. The Art of Leadership. New York: McGraw- Hill Book Co., 1970.

Thatcher, Virginia S. and McQueen Alexander. (Editors), Webster Encyclopedic Dictionary of The English Language, Chicago III: consolidated Book Publishers, 1980.

Ubben ,Gerald L. and Larry W. Hughes, The Principal: Creative Leadership for Effective Schools Englewood Cliffs, New Jersey: Prentices – Hill, Inc., 1982.

Urwick, L.F. Leadership in the 20th Century. London: Sir Hillman & Sons, 1962.

Wales,Richard F. "The Elementary Principal's Leader Behavior and The Morale." Dissertation Abstract International 32, 5 ,1971.

Wendell, French L. Human Resources Management. New York: Hughton Mifflin Company, 1998.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตอบแบบสอบถาม ตามเทคนิคเดลฟาย 19 ท่าน

ฝ่ายภิกษุ

1.พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนคุโณ),ป.ธ.9เจ้าคณะภาค 7กรรมการเถรสมาคม วัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

2.พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ),ปธ9 วัดพระปฐมเจดีย์ เจ้าคณะจังหวัดนครปฐม

3.พระธรรมสุวรรณโมลี (สะอิ้ง สิรินนฺโท) วัดป่าเลไลย์ เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

4..พระศรีสุทธิเมธี(ดร.พระมหาเชษฐา ฉินฺนาลโย) Ph.D ปธ9 เจ้าอาวาสวัดสุวรรณภูมิ รองเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

5..พระสุธีธรรมานุวัตร (ดร.พระมหาเทียบ สิริญาโณ) คณะบดีพุทธศาสตร์ มจรป.ธ. 9, Ph.D. (Pali)

6.พระศรีธวัชเมธี (พระมหาชนะ ธมฺมธโช) . มจร ปธ.9 Director, international program

7.พระศรีสิทธิมุนี (ดร.พระมหาพล อาภากโร) มจร,Ph.D ปธ.9, Ph.D. (Linguistics), Delhi University,India

8. ดร.พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร (พรรณา), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา) ,มจร.

9.พระมหาสมศักดิ์ รตฺนปญฺโญ (ปธ.9) อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระงามอารามหลวง นครปฐม

10.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม อภิธรรมบัณฑิต , บศ. ๙ (บาลีศึกษา ๙)ศศ.บ.พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)

ฝ่ายฆราวาส

1.ดร.ดุษฎี สีตลวรางค์ ผอ.โรงเรียนกงไกรลาส อำเภอกงไกรลาส จังหวัดสุโขทัย

2.รองศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ,มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3.ศาสตราจารย์พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต,มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. ดร.บรรเจิดพร สู่แสนสุข หัวหน้ากลุ่มวิจัยและส่งเสริมคุณธรรม และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

5.ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ (ปธ.9)รองคณบดีคณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร

6.รองศาสตราจารย์ ดร. สำเนียง เลื่อมใส(ปธ9),ผู้อำนวยการศูนย์สันสกฤตศึกษา. Director, The Sanskrit Studies Center, มหาวิทยาลัยศิลปากร

7ผู้ช่วยศาสตราจารย์รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, ภาควิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาคีสมาชิก สาขาศาสนศาสตร์ สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน

8ผศ.ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิต ป.ธ.๙, พ.ม.,พธ.บ.(ปรัชญา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Pali&Buddhist Studies),B.H.U.,India ,มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

9.อ.สันทัด จันทร์ทาทอง ปธ.9 , เจ้าหน้าที่ตำราวิชาการ ฝ่ายเอกสารและตำรา กองวิชาการ, มจร.

ภาคผนวก ข.

อเหตุกจิต 18

อเหตุกจิต ๑๘

สเหตุกจิตและอเหตุกจิต

ปกติจิตที่เกิดขึ้นส่วนมาก ย่อมประกอบด้วยเหตุ และเหตุที่ให้จิตเกิดขึ้นได้นั้น มี ๒ ประการ คือ

ก. โสภณเหตุ เหตุที่ดีงาม เกิดพร้อมกับโสภณจิต คือ กุศล, วิบาก และกิริยาเท่านั้น

ถ้าเกิดพร้อมกับกุศลจิต ก็เรียกกุศลเหตุ

ถ้าเกิดพร้อมกับวิบากจิต ก็เรียกวิบากเหตุ

ถ้าเกิดพร้อมกับกิริยาจิต ก็เรียกกิริยาเหตุ

ข. อกุศลเหตุ เหตุบาป เกิดกับอกุศลเท่านั้น

โสภณเหตุนั้น มี ๓ ประการ คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ ที่เรียกว่า อโลภเหตุ อโทสเหตุ และอโมหเหตุ การทำบุญกุศลย่อมเกิดขึ้นได้ เพราะอาศัยเหตุ ๓ อย่างนี้ เกิดร่วมด้วย ๒ อย่าง หรือทั้ง ๓ อย่าง แต่จะเกิดร่วมด้วยเหตุเดียวไม่มี

ส่วนเหตุบาปหรืออกุศลเหตุนั้น มี ๓ ประการเช่นกัน คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ที่เรียกว่า โลภเหตุ โทสเหตุ และโมหเหตุ การทำบาปย่อมเกิดขึ้นจากเหตุ ๓ ประการ นี้อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ ๒ อย่าง เกิดพร้อมกัน ๓ เหตุไม่มี คือ การทำบาปที่เกิดพร้อมกับทั้ง ๓เหตุไม่มี

โสภณเหตุ ๓ อกุศลเหตุ (เหตุบาป) ๓ จึงเป็นเหตุ ๖ ประการ รวมเรียกว่า “สัมปยุตเหตุ” คือ เหตุที่ประกอบกันเข้าทำให้จิตเกิดขึ้น จิตที่เกิดเพราะอาศัยเหตุ ๖ ประการหรือ สัมปยุตเหตุนี้เรียกว่า “สเหตุกจิต” ซึ่งแปลว่า “จิตที่มีเหตุ”

ส่วนจิตที่ไม่ได้ประกอบด้วยเหตุ ๖ ประการ เหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า “อเหตุกจิต” เป็นจิตที่ไม่มีเหตุดีงาม (โสภณเหตุ) และเหตุบาปเข้าประกอบเลย หากแต่เกิดขึ้นเพราะอุปัตติเหตุ เหตุก่อให้จิตเกิดขึ้น อันเป็นเหตุปัจจุบันที่ไม่ประกอบด้วยบุญและบาป

อเหตุกจิต คือจิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุนั้นมี ๑๘ ดวง โดยแบ่งเป็น ๓ ชนิดคือ

๑. อกุศลวิบากจิต ๗ ดวง

๒. อเหตุกกุศลวิบากจิต ๘ ดวง

๓. อเหตุกกิริยาจิต ๓ ดวง

อกุศลวิบากจิต

อกุศลวิบากจิต เป็นจิตที่เป็นผลของอกุศลกรรมที่กระทำไว้ในอดีต มี ๗ ดวง คือ

๑. จิตที่เกิดขึ้นทางตาที่ได้เห็นรูปไม่ดี โดยรู้สึกเฉย ๆ (จักขุวิญญาณจิต)

๒. จิตที่เกิดขึ้นทางหูที่ได้ยินเสียงไม่ดี โดยรู้สึกเฉย ๆ (โสตวิญญาณจิต)

๓. จิตที่เกิดขึ้นทางจมูกที่ได้กลิ่นไม่ดี โดยรู้สึกเฉย ๆ (ฆานวิญญาณจิต)

๔. จิตที่เกิดขึ้นทางลิ้นที่ได้ลิ้มรสไม่ดี โดยรู้สึกเฉย ๆ (ชิวหาวัญญาณจิต)

๕. จิตที่เกิดขึ้นทางกายที่ได้กระทบสิ่งที่ไม่ดี โดยรู้จึกเฉย ๆ (กายวิญญาณจิต)

๖. จิตที่เกิดขึ้นโดยรับอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ไม่ดีนั้น โดยรู้สึกเฉย ๆ (สัมปฏิจฉันนจิต)

๗. จิตที่พิจารณาอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ไม่ดีนั้น โดยรู้สึกเฉย ๆ (สันตรณจิต)

ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า กรรมดี (กุศลกรรม) และกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) ที่ทำไว้ในอดีตนั้นไม่ได้สูญหายไปไหน แต่จิตของเราเป็นผู้รับเก็บสั่งสมไว้ จะคอยโอกาสสนองให้ได้รับผลตามกำลังของกรรมนั้น ๆ ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม จิตที่เกิดขึ้นเสวยผลของอกุศลกรรมนั้น โดยการได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส ถูกต้องสัมผัส รับอารมณ์และพิจารณาอารมณ์ที่ไม่ดีต่าง ๆ รวมทั้งหมด ๗ ดวงนี้ เรียกว่า “อกุศลวิบากจิต”

อเหตุกกุศลวิบากจิต

อเหตุกกุศลวิบากจิต เป็นจิตที่เป็นผลของกุศลกรรม หรือ จิตที่เกิดจากอำนาจของกุศลเจตนาในมหากุศลจิต ๘ ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต แต่เพราะความบกพร่องแห่งเจตนา* ในกาลทั้ง ๓ คือ เจตนาก่อนทำกุศล เจตนาขณะทำกุศล และเจตนาภายหลังที่ทำกุศลกรรมนั้นแล้วกาลใดกาลหนึ่ง จึงทำให้ผลแห่งเจตนานั้นมีกำลังอ่อน และให้ผลเป็นอเหตุกะ คือเป็นจิตที่ไม่มีเหตุบุญ หรือกุศลเหตุ อันได้แก่อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโหเหตุ อันเป็นสัมปยุตเหตุ หากแต่เกิดขึ้นด้วย

---

๑. ในการทำบุญหรือทำกุศล มีเจตนาอยู่ ๓ คือ

๑. ปุพพเจตนา ก่อนทำก็มีใจยินดีเบิกบาน

๒. มุญจนเจตนา ขณะกำลังทำก็มีใจยินดีเบิกบาน

๓. อปรเจตนา หลังจากการทำก็มีใจยินดีเบิกบาน

ถ้าผู้ทำบุญ เช่น ให้ทานเป็นต้น ด้วยเจตนาที่บริบูรณ์ในกาลทั้ง ๓ นี้ กุศลหรือบุญที่ทำนั้นย่อมเป็นมหากุศล และให้ผลเป็นวิบาก แต่ถ้ามีความบกพร้อมแห่งเจตนาในกาลทั้ง ๓ นี้ กาลใดกาลหนึ่ง หรือ ๒กาล หรือทั้ง ๓กาล เช่น ก่อนให้ทาน จิตใจก็มิยินดีเบิกบานว่า เราจะให้ทาน หรือกำลังให้อยู่ หรือให้เสร็จแล้ว จิตใจก็ไม่ได้ยินดีเบิกบาน ผลของกุศลกรรมนั้นก็เป็น

อเหตุกกุศลวิบาก แทนที่จะเป็นมหากุศลวิบาก และจิตที่เกิดขึ้นทั้ง ๘ดวงนั้นก็เรียกว่า อเหตุกกุศลวิบากจิต แทนที่จะเป็นมหาวิบากจิต คือทำให้บุญกุศลที่ได้ทำไว้ นั้นให้ผลไม่เต็มที่

อุบัติเหตุเท่านั้น ท่านจึงตั้งชื่อจิตชนิดนี้ว่า “อเหตุกกุศลวิบากจิต” ซึ่งปรากฏขึ้นเป็นผลของกุศลกรรมในอดีต มี ๘ ดวง คือ

๑. จิตที่เกิดขึ้นทางตาที่เห็นรูปที่ดี โดยรู้สึกเฉย ๆ (จักขุวิญญาณจิต)

๒. จิตที่เกิดขึ้นทางหูที่ได้ยินเสียงที่ดี โดยรู้สึกเฉย ๆ (โสตวิญญาณจิต)

๓. จิตที่เกิดขึ้นทางจมูกที่ได้กลิ่นที่ดี โดยรู้สึกเฉย ๆ (ฆานวิญญาณจิต)

๔. จิตที่เกิดขึ้นทางลิ้นที่ลิ้มรสที่ดี โดยรู้สึกเฉย ๆ (ชิวหาวิญญาณจิต)

๕. จิตที่เกิดขึ้นทางกายที่ได้รับสัมผัสที่ดี โดยรู้สึกเฉย ๆ (กายวิญญาณจิต)

๖. จิตที่เกิดขึ้นรับอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ดีนั้น โดยรู้สึกเฉย ๆ (สัมปฏิจฉันนจิต)

๗. จิตที่เกิดขึ้นพิจารณาอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ดีนั้น โดยรู้สึกเฉย ๆ (อุเบกขาสันตีรณจิต)

๘. จิตที่เกิดขึ้นพิจารณาอารมณ์ทั้ง ๕ ที่ดีนั้น โดยรู้สึกยินดีมาก (โสมนัสสสันตีรณจิต)

เกี่ยวกับอเหตุกจิตนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า อเหตุกกุศลวิบากมีถึง ๘ ดวง มากกว่าอกุศลวิบาก ๑ ดวง คือ โสมนัสสสันตีรณจิต ทั้งนี้ก็เพราะว่าสันตีรณจิตเป็นจิตที่พิจารณาอารมณ์และอารมณ์ที่พิจารณานั้นมี ๒ ชนิด คือ

๑. อิฏฐมัชฌัตตารมณ์ อารมณ์ที่ดีดย่างธรรมดา

๒. อติอิฏฐมัชฌัตตารมณ์ อารมณ์ที่ดียิ่ง

สันตีรณกุศลวิบากจิตนั้น เมื่อเวลาได้รับอิฏฐมัชฌัตตารมณ์ ย่อมเกิดขึ้นพร้อมกับอุเบกขาเวทนา จึงมีชื่อเต็มของจิตดวงนี้ว่า “อุเบกขาสันตีรณจิตกุศลวิบาก” แต่เมื่อได้อติอิฏฐารมณ์ ก็ย่อมเกิดขึ้นพร้อมกับโสมนัสสเวทนา กุศลวิบากจิตดวงนี้จึงมีชื่อเต็มว่า“ โสมนัสกุศลสันตีรณวิบากจิต”

ส่วนสันตีรณอกุศลวิบากจิตเมื่อได้รับอนิฏฐมัชฌัตตารมณ์ คืออารมณ์ที่ไม่ดีอย่างธรรมดา หรือได้รับอติอนิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ที่ไม่ดีมาก ย่อมเกิดขึ้นพร้อมกับอุเบกขาเวทนาอย่างเดียว ไม่อาจเกิดพร้อมกับโทมนัสสเวทนาได้ เพราะโทมนัสสเวทนานั้นจะต้องเกิดขึ้นกับโทสมูลจิตเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าโทสมูลจิตนั้น เมื่อว่าตามชาติกระกูลของจิตแล้ว ก็เป็นอกุศลชาติ และเมื่อว่าโดยเหตุแล้ว ก็เป็นสเหตุกจิตชนิดที่ประกอบด้วยอกุศลเหตุ คือโทสเหตุ และโมหเหตุ แต่สันตีรณจิตนี้เป็นจิตที่เป็นวิบากชาติอย่างเดียว คือเป็นจิตที่เป็นผลไม่ใช่ชนิดที่เป็นเหตุ และยังเป็นจิตที่ไม่ประกอบด้วยเหตุใด ๆ อีกด้วย

เพราะฉะนั้น อกุศลวิบากสันตีรณจิต ถึงแม้จะรับอารมณ์ที่เป็นอติอนิฏฐารมณ์ ก็เกิดพร้อมโทมนัสสเวทนาไม่ได้เลย ต้องเกิดพร้อมกับอุเบกขเวทนาเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เอง อกุศลวิบากจิตจึงมีเพียง ๗ ดวง น้อยกว่าอเหตุกกุศลวิบากจิตอยู่ ๑ ดวง

ในการเรียกชื่ออเหตุกจิตนี้ อาจจะมีผู้สงสัยว่า “เพราะเหตุไร อกุศลวิบากจิต จึงไม่มีคำว่า “อเหตุก” นำหน้าเหมือนอเหตุกกุศลวิบากจิต ทั้ง ๆ ที่เป็นอเหตุกจิตเหมือนกัน” ข้อนี้ขอเฉลยว่า กุศลวิบากจิต (จิตที่เป็นผลของกุศล) มีอยู่ถึง ๒ ประเภท คือมหากุศลวิบากจิตและอเหตุกกุศลวิบากจิต ถ้าไม่มีคำว่า “มหา” หรือคำว่า “อเหตุก” ไว้ข้างหน้าแล้ว การเรียกชื่อกุศลวิบากจิตทั้ง ๒ ประเภทนี้ก็อาจจะเหมือนกันได้ ส่วนอกุศลวิบาจิตนั้น มีเพียงอย่างเดียว ไม่มีมหาอกุศลวิบากจิต จึงไม่จำเป็นต้องใส่อเหตุเข้ามาไว้ข้างหน้าว่า “อเหตุกอกุศลวิบากจิต” และการที่อกุศลวิบากจิตมีเพียงอย่างเดียว ไม่มีมหาอกุศลวิบากจิต เหมือนอย่างฝ่ายมหากุศลวิบากจิตนั้น ก็เพราะว่าจิตฝ่ายอกุศลนั้น มีอุทธัจจะ อันเป็นอกุศลเจตสิกเกิดร่วมอยู่ด้วยทุกดวง จึงไม่อาจจะมีกำลังมากได้ เนื่องจากอุทธัจจะเป็นเจตสิกที่ทำให้จิตกำลังอ่อน

อนึ่ง จักขุวิญญาณจิต โสตวิญญาณจิต ฆานวิญญาณจิต ชิวหาวิญญาณจิต และกายวิญญาณจิต ฝ่ายอกุศลวิบาก ๕ ดวง และฝ่ายกุศลวิบาก ๕ ดวง รวม ๑๐ ดวงนี้ นิยมเรียกกันว่า “ทวิปัญจวิญญาณ” ซึ่งแปลว่า “ปัญจวิญญาณจิตทั้งคู่” คือจิตที่เกิดขึ้นโดยอาศัยตา หู จมูก ลิ้น และกาย ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ฝ่ายละ ๕

อเหตุกกิริยาจิต

อเหตุกกิริยาจิต เป็นจิตที่เกิดขึ้นสักว่าทำหน้าที่ของตนเท่านั้น ไม่เป็นบุญเป็นบาป จิตประเภทนี้เกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการรับอารมณ์ทางทวารทั้ง๖ และทำหน้าที่ตัดสินอารมณ์ รวมทั้งจิตที่ทำหน้าที่ยิ้มแย้มของพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นจิตที่ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะเหตุบุญหรือเหตุบาป จึงไม่ใช่จิตที่เป็นบุญเป็นบาป และไม่ใช่วิบากจิตซึ่งเป็นผลของบุญและบาปด้วย

อเหตุกกิริยาจิตนี้ มี ๓ ดวง คือ

๑. ปัญจทวาราวัชชนจิต คือจิตที่เกิดขึ้นพร้อมกับอุเบกขา โดยนึกค้นหาอารมณ์ทางปัญจทวาร

๒. มโนทวาราวัชชนจิต คือจิตที่เกิดขึ้นพร้อมกับอุเบกขา โดยนึกค้นหาอารมณ์ทางมโนทวาร

๓. หสิตุปปาทจิต คือจิตที่เกิดขึ้นพร้อมกับโสมนัสทำให้เกิดอาการยิ้มแย้มของพระอรหันต์ทั้งหลาย

ปัญจทวาราวัชชนจิต เป็นจิตที่ทำหน้าที่พิจารณาอารมณ์ที่มากระทบทางทวารทั้งห้า ว่าเป็นอารมณ์ทางทวารไหนจะเป็นปัจจัยให้วิญญาณจิตรับอารมณ์ทางทวารนั้น ๆ เปรียบเหมือนนายทวารที่รักษาประตูราชวัง ที่คอยเปิดประตูให้แขกผ่านตามฐานะของบุคคล ไม่ได้ติดตามไปทำหน้าที่อย่างอื่น

มโนทวาราวัชชนจิต หมายถึงจิตที่พิจารณาอารมณ์ทางมโนทวาร และทำหน้าที่ตัดสินปัญจารมณ์ (คืออารมณ์ที่ผ่านมาทางทวารทั้งห้า)

หสิตุปปาทจิต เป็นจิตของพระอรหันต์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นเพราะได้เห็นเปรตเป็นต้น เป็นการเห็นด้วยทิพยจักษุ (ตาทิพย์) ของท่าน เพราะมาพิจารณาเห็นว่า “เราพ้นแล้วจากสภาพเช่นนี้นับเป็นความโชคดีของเรา น่าปลื้มใจที่สภาพเช่นนี้ไม่มีทางจะเกิดขึ้นแก่เราได้แล้ว” เมื่อท่านมาพิจารณาเช่นนี้ไม่มีทางจะเกิดขึ้นแก่เราได้แล้ว”เมื่อท่านมาพิจารณาเช่นนี้ หสิตุปปาทจิตจึงเกิดขึ้น

การยิ้มและการหัวเราะ

การยิ้มและการหัวเราะย่อมเกิดแก่บุคคลทั้งหลาย ในลักษณะที่แตกต่างกัน ซึ่งในคัมภีร์อลังการ ท่านจำแนกไว้เป็น ๖ อย่าง คือ

๑. สิตะ ยิ้มอยู่ในใบหน้า ไม่เห็นไรฟัน เป็นพระอาการยิ้มแย้มของพระพุทธเจ้า

๒. หสิตะ การยิ้มพอเห็นไรฟัน เป็นการยิ้มของพระอรหันต์ พระอนาคามี พระโสดาบัน และปุถุชน แต่การยิ้มชนิดนี้ นอกจากพระอรหันต์แล้ว ก็เป็นการยิ้มที่ประกอบด้วยเหตุบุญหรือเหตุบาปเสมอ

๓. วิหสิตะ หัวเราะมีเสียงเบา ๆ เกิดจากจิตของปุถุชนและอริยบุคคล ๓ คือพระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี

๔. อติหสิตะ การหัวเราะมีเสียงดังมาก ซึ่งมีในปุถุชน พระโสดาบัน และพระสกทาคามี

๕. อปหสิตะ การหัวเราะจนไหวโยกทั้งกาย เป็นการหัวเราะเฉพาะปุถุชนเท่านั้น

๖. การหัวเราะจนน้ำตาไหล เป็นการหัวเราะของปุถุชนเท่านตั้น

การยิ้มและการหัวเราะทั้ง ๖ ประการ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ย่อมเห็นได้ว่า การยิ้มแย้มอยู่ภายในใบหน้า ไม่เห็นไรฟัน ที่เกิดได้เฉพาะพระพุทธเจ้า และการยิ้มที่พอเห็นไรฟันที่เกิดขึ้นกับพระอรหันต์นั้น เป็นจิตที่ให้เกิดการยิ้มโดยไม่ประสงค์จะให้ยึดมั่นในอารมณ์ เหมือนอย่างจิตที่ทำให้เกิดการหัวเราะอย่างอื่นๆ จิตนี้จึงมีกำลังน้อยและเป็นจิตพิเศษ จึงเรียกว่า “หสิตุปปาทจิต” และเนื่องจากที่เป็นจิตที่มีกำลังน้อยนี้เองทั้งไม่ประกอบด้วยเหตุ จึงเป็นอเหตุกจิต ส่วนจิตที่ให้เกิดการหัวเราะนั้น เป็นจิตมีกำลังมากและสามารถยึดอารมณ์ไว้มั่นคง จึงเป็นสเหตุกจิต

อุปัตติเหตุแห่งอเหตุกจิต ๑๘

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า จิตที่เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุ ๖ ประการ คือ เหตุบุญ ๓ ได้แก่ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ, เหตุบาป ๓ ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ เรียกว่า “อเหตุกจิต คือ จิตที่มีเหตุ” และเหตุทั้ง ๖ ประการนี้ เรียกว่า “สัมปยุตเหตุ” ส่วนจิตที่เกิดโดย

มิได้อาศัยเหตุทั้ง ๖ประการ เรียกว่า “อเหตุกจิต” เป็นจิตที่ไม่มีเหตุบุญและเหตุบาปประกอบด้วยเลย หากแต่เกิดขึ้นโดยอาศัยอุปัตติเหตุ คือ เหตุปัจจุบันทันด่วนที่ให้จิตเกิดขึ้น

เหตุที่ทำให้เกิดอเหตุกจิต ๑๘ ดวง เรียกว่า “อุปัตติเหตุ” ซึ่งกล่าวไว้อย่างสอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์อย่างน่าสนใจยิ่งดังต่อไปนี้

ก. เหตุให้เกิดจักขุวิญญาณ ๒ ดวง (ฝ่ายกุศลวิบาก ๑ ดวง ฝ่ายอกุศลวิบาก ๑ ดวง)

๑. จักขุปสาท มีประสาทตาดี

๒. รูปารมณ์ มีรูปต่าง ๆ

๓. อาโลกะ มีแสงสว่าง

๔. มนสิการ มีความตั้งใจ

ข. ให้เกิดโสตวิญญาณ ๒ ดวง

๑. โสตปสาท มีประสาทหูดี

๒. สัททารมณ์ มีเสียงต่าง ๆ

๓. วิวรากาส มีช่องว่างของหู

ค. เหตุให้เกิดฆานวิญญาณ ๒ ดวง

๑. ฆานปสาท มีประสาทจมูกดี

๒. คันธารมณ์ มีกลิ่นต่าง ๆ

๓ . วาโยธาตุ มีธาตุลม

๔. มนสิการ มีความตั้งใจ

ฆ. เหตุให้เกิดชิวหาวิญญาณ ๒ ดวง

๑.ชิวหาปสาท มีประสาทลิ้นดี

๒. รสารมณ์ มีรสต่าง ๆ

๓. อาโปธาตุ มีธาตุน้ำ

๔. มนสิการ มีความตั้งใจ

ง. เหตุให้เกิดกายวิญญาณ ๒ ดวง

๑. กายปสาท มีประสาทกายดี

๒. โผฏฐัพพารมณ์ มีวัตถุมากระทบกาย

๓. ถัทธปฐวี มีธาตุดิน

๔. มนสิการ มีความตั้งใจ

จ. เหตุให้เกิดมโนธาตุ ๓ ดวง

๑. ปัญจทวาร มีทวารทั้ง ๕ คือ ประสาทตา หู จมูก ลิ้น และกายดี

๒. ปัญจารมณ์ มีอารมณ์ทั้ง ๕ คือรูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ

๓. หทยวัตถุ มีหทัยวัตถุอันเป็นที่ตั้งของจิต

๔. มนสิการ มีความตั้งใจ

มโนธาตุ เป็นจิตที่รับรู้อารมณ์น้อยกว่าจิตดวงอื่น มีอยู่ ๓ ดวง คือ ปัญจทวาราวัชชนจิต ๑ ดวง สัมปฏิจฉันนจิต ๒ ดวง (คือ ฝ่ายกุศลวิบาก ๑ ดวง และฝ่ายอกุศล ๑ ดวง)

ฉ. เหตุให้เกิดมโนวิญญาณธาตุ

๑. ทวาร๖ มี จักขุทวาร โสตทวาร ฆานทวาร ชิวหาทวาร กายทวารและมโนทวาร

๒. อารมณ์ ๖ มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณ์

๓. หทยวัตถุ มีหทัยวัตถุอันเป็นที่ตั้งของจิต (เว้นอรูปพรหม)

๔. มนสิการ มีความตั้งใจ

มโนวิญญาณธาตุ[๑] เป็นจิตที่สามารถรู้อารมณ์ได้มากกว่าปัญจวิญญาณ และมโนธาตุ เฉพาะในอเหตุกจิต มีมโนวิญญาณธาตุอยู่ ๕ ดวง คือ มโนทวาราวัชชนจิต ๑ ดวง หสิตุปปาทจิต ๑ ดวง และสันตีรณจิต ๓ ดวง (คือฝ่ายกุศลวิบากจิต ๒ ดวง)

เหตุต่าง ๆ ที่ทำให้จักขุวิญญาณเป็นต้นเกิดได้นั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า เมื่อมีเหตุเกิดทั้ง ๔ อย่างนี้มาประกอบครบบริบูรณ์แล้ว การเห็นหรือจักขุวิญญาณเป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นทันที ไม่มีสิ่งอื่นใดจะห้ามกันการเห็นเป็นต้นนั้นได้ แต่ถ้าขาดเหตุใดเหตุหนึ่ง ไม่ครบทั้ง ๔ เหตุแล้ว การเห็นเป็นต้นนั้น ย่อมบังเกิดขึ้นไม่ได้

---

๑. แท้จริง ในจำนวนจิต ๘๙ ดวง หรือ ๑๒๑ ดวงนั้น นอกจากทวิปัญจวิญญาณ ๑๐ และมโนธาตุทั้ง ๓ ดวงแล้ว ที่เหลืออีก ๗๖ ดวง หรือ ๑๐๘ ดวง ล้วนเป็นมโนวิญญาณธาตุทั้งสิ้น

อกุศลจิตกับอเหตุกจิต

อกุศลจิต ๑๒ ดวง และอเหตุกจิต ๑๘ ดวง รวมเป็น ๓๐ ดวงนี้ มีชื่อเรียกรวมกันว่า “อโสภณจิต” ที่ชื่อว่า “อโสภณจิต” นั้น มิได้หมายความเฉพาะว่า เป็นจิตไม่ดีงาม หรือเป็นจิตบาปต่ำทรามเท่านั้น แต่ยังเป็นสภาวะของจิตที่นอกเหนือไปจากโสภณจิตด้วย เพราะจิตทั้ง ๓๐ ดวงนี้ เป็นจิตที่ไม่เกิดพร้อมกับโสภณเจตสิก จึงชื่อว่า “อโสภณจิต”

ตารางแสดงอโสภณจิต

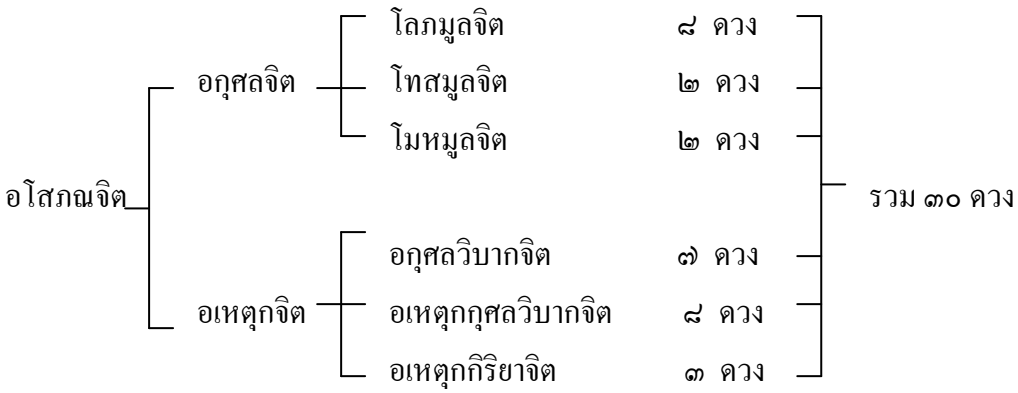

ภาคผนวก ค.

ความเห็นผู้เชี่ยวชาญ รอบที่ 1

ตารางที่ 8 สรุปความคิดเห็น จริยธรรมของกรรม ทั้ง 7 ข้อ ของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 19 ท่าน อยู่ในระดับใด รอบที่ 1

ผู้เชี่ยวชาญ	จริยธรรมของกรรม1	ข้อ2	ข้อ3	ข้อ4	ข้อ5	ข้อ6	ข้อ7	Md	IQR
1	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	4	5	5	4	5	5	1
4	5	5	5	5	5	5	5	5	0
5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
6	5	5	5	5	5	5	5	5	0
7	5	4	4	5	5	3	4	4	1
8	5	5	4	4	4	4	4	4	1
9	5	5	5	5	5	5	5	5	0
10	5	5	5	5	5	5	5	5	0
11	5	5	5	5	5	5	5	5	0
12	5	5	5	5	5	5	5	5	0
13	5	5	5	4	5	5	5	5	0
14	5	4	5	5	5	4	4	5	1
15	5	5	5	5	5	5	5	5	0
16	5	5	5	5	5	4	4	5	1
17	5	5	5	5	5	5	5	5	0
18	5	5	5	5	5	5	5	5	0
19	5	5	5	5	5	5	4	5	0
Mod	5	5	5	5	5	5	5	5	
Md	5	5	5	5	5	5	5	5	
IQR	0	0	0	0	0	1	1	0	

ตารางที่ 9 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 1 มีความหนักแน่นในเหตุผล มองเห็นการกระทำและผลการกระทำตามเหตุปัจจัย ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ รอบที่ 1

/	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
อุ	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	0
5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	0
สั	5	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	1
5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	0
6	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
7	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	0

(อ) หมายถึง อุบาสกธรรม 5 (สั) หมายถึง สัปปุริสธรรม7

ตารางที่ 10 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 2 ให้เห็นความสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
2	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	0
น	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	4	5	0
1	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	4	5	0
3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	4	5	5	4	5	1
5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	3	5	5	5	4	5	0
6	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	4	5	0
7	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
8	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
9	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	0
10	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	0
อิ	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	0

(น) หมายถึง นารถธรรม10 (อิ) หมายถึง อิทธิบาท 4

ตารางที่ 11 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 3 รับผิดชอบต่อตนเองโดยการเว้นชั่ว รับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการทำดีต่อเขา

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
3	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
กุ	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	4	5	3	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	4	5	3	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
5	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	0
6	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	0
7	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	0
8	5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
9	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
10	5	5	5	5	5	5	4	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
บุ	5	5	5	5	4	5	4	3	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	4	5	1
1	5	5	5	5	4	5	5	3	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	4	5	0
2	5	5	5	5	4	5	4	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	0
3	5	5	5	5	4	5	4	3	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	4	5	1
4	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
5	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
6	5	5	5	5	4	5	4	3	5	5	5	5	5	4	4	4	5	5	4	5	1
7	5	5	5	5	4	5	5	2	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	0
8	5	5	5	5	5	5	5	2	5	5	5	5	5	4	4	4	5	5	5	5	0
9	5	5	5	5	5	5	4	2	5	5	5	5	5	5	3	4	5	5	4	5	0
10	5	5	5	5	5	5	4	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0

(กุ) หมายถึง กุศลกรรมบถ 10 (บุ) หมายถึง บุญกิริยาวัตถุ 10

ตารางที่ 12 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 4 บุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไข ปรับปรุงสร้างเสริมตนให้ดีขึ้นไปได้โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนเลวลง หรือให้ดีขึ้นให้ประเสริฐกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆคน

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
บุ	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	4	4	4	5	5	5	5	0
5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
6	5	5	5	5	4	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	4	5	0
7	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0

(บุ) บุพนิมิตแห่งมรรค7

ตารางที่ 13 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 5 คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความดี ชั่วของมนุษย์ โดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติชั้นวรรณะ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
พ	5	5	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
1	5	5	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	0
4	5	5	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	0
สั	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	4	5	0
4	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	4	5	0

(พ) หมายถึง พรหมวิหาร 4 (สั) หมายถึง สังคหวัตถุ 4

ตารางที่ 14 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 6 กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะปรับปรุงแก้ไข วางแผน สร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
6	5	5	4	5	5	5	3	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	1
ส	5	5	4	5	5	5	3	4	5	5	5	5	5	4	4	4	5	5	5	5	1
1	5	5	4	5	5	5	2	3	5	5	5	5	5	4	3	3	5	5	5	5	1
2	5	5	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	3	4	5	5	5	5	1
3	5	5	4	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	4	3	3	5	5	5	5	1
4	5	5	4	5	5	5	3	5	5	5	5	5	5	4	3	5	5	5	5	5	0
อ	5	5	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	0
1	5	5	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	0
อ	5	5	5	5	5	5	3	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	4	3	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	5	3	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	0
5	5	5	5	5	5	5	3	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
6	5	5	5	5	5	5	3	4	5	5	5	5	5	4	4	4	5	5	4	5	1
7	5	5	5	5	5	5	3	4	5	5	5	5	5	4	4	4	5	5	4	5	1

(ส) หมายถึง สมบัติ 4 (อ) หมายถึงอธิปไตย 3 (อ) หมายถึงอปริหานิยธรรม 7

ตารางที่ 15 จริยธรรมของกรรมข้อที่ 7 ให้ความหวังในอนาคตสำหรับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนทั่วไป ว่าทุกสิ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
7	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
ล	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
1	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
อ	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
1	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
2	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
3	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
4	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
5	5	5	5	5	5	5	4	3	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
6	5	5	5	5	5	5	4	3	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1
7	5	5	5	5	5	5	4	3	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	4	5	1

(ล) หมายถึงโลกธรรม 8 (อ) หมายถึง อภิมหาปัจจเวกข์ณ์ 4

ตารางที่ 16 ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญต่อการพิจารณาความเป็นกุศลกรรม จากกรรมนิยามล้วนและกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับนิยามทางสังคม

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
1	5	5	5	5	5	4	5	3	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	4	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	0
5	5	5	5	5	4	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0

ตารางที่ 17 จริยธรรมของกรรมสอดคล้องกับพฤติกรรมการบริหารในระดับใดตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
1	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	4	5	0
1	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	4	5	0
2	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	0
3	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	4	5	0
4	5	5	5	5	4	5	3	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	4	5	0
2	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	4	5	3	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	4	5	3	3	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	4	5	3	3	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	4	5	3	3	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	4	5	3	3	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	4	5	3	3	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	4	5	0

ตารางที่ 17 จริยธรรมของกรรมสอดคล้องกับพฤติกรรมการบริหารในระดับใดตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Md	IQR
6	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
7	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
1	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
2	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	0
3	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0
4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5	4	5	0

(*1 - 7*) หมายถึงจริยธรรม 7 ข้อ (1-4) หมายถึง พฤติกรรมการบริหาตามแนวคิด ตะวันตก 4 ข้อ คือ 1) ภาวะผู้นำ 2) การตัดสินใจ 3)แรงจูงใจ 4)การติดต่อสื่อสาร

ภาคผนวก ง.

สรุปความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน

ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญทั้ง 19 ท่าน รอบที่ 1

ผู้วิจัยได้บรรยายความให้ผู้เชี่ยวชาญฟัง ก่อนตอบคำถามว่า

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้มีชื่อว่า การบริหารตามยถากรรม Management by Volitional Action คือแล้วแต่มนุษย์จะทำเอาตามเหตุวิสัยแห่งเหตุปัจจัย และให้วางใจในกฎธรรมชาติเพราะธรรมชาตินั้นย่อมเป็นกลางๆ จะทำให้เป็นอย่างไรนั้นก็แล้วแต่จะทำเหตุปัจจัยนั้นขึ้นมา การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ ไม่ว่าจะสร้างความเจริญทางวัตถุ หรือทางนามธรรม ตั้งแต่ทำคนโง่ให้ฉลาด จนถึงทำปุถุชนให้เป็นอรหันต์ แก้ไข ปรับปรุงตัวเองทุกอย่าง สุดแต่จะเข้าใจเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างนั้น แล้วสร้างเหตุปัจจัยนั้นขึ้น

พุทธศาสนากล่าวถึง relative คือความเป็นปัจจัยสัมพันธ์ มิได้กล่าวถึงGod ที่เป็นabsolute คือผลของกรรมนั้น มิได้มาจากปัจจัยเดียวเช่นเทพบันดาล แต่มาจากเหตุและปัจจัยต่างๆที่เข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้อง เกื้อหนุน เบียดเบียน ตัดรอนกัน ตามความหนักเบา ตามเวลาที่มันควรจะเกิด (กรรม 12) จะดีหรือชั่วอยู่ที่เราทำกุศล หรืออกุศล ซึ่งเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจและมีผลต่อจิตใจก่อน แล้วจึงมีผลต่อบุคลิกภาพ และแสดงผลนั้นออกมาภายนอกโดย กายกรรม วาจีกรรม ด้วยเหตุนี้ จึงใช้หลักจริยธรรมของกรรมที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตฺโต)โดยประมวลมาจากบาลีทั้งหลาย และบัญญัติขึ้นโดยรู้ว่าสิ่งที่บัญญัติเป็นกุศลกรรมและได้ให้ไว้ เพื่อให้นำไปเป็นแนวพฤติปฏิบัติหรือเป็นพฤติกรรมประจำตัวผู้บริหาร คือข้อ1 เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำและผลการกระทำตามแนวแห่งเหตุปัจจัย ไม่งมงาย เชื่อเทพบันดาลแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เพราะพุทธศาสนากล่าวถึงปัจจัยสัมพันธ์เป็นอย่างไร อยู่ที่เหตุปัจจัยไม่ได้กล่าวถึงเทพบันดาล ข้อ2 ความสำเร็จ เข้าถึงได้โดยการลงมือทำ ไม่รอคอยการอ้อนวอนบนบานศาลกล่าวจากเทวดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ข้อ 3 เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคม หรือสังฆะ เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างดีร่มเย็นสงบสุข เกิดสันติ ต้องรับผิดชอบต่อตนเองคือเว้นชั่ว รับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการทำดีต่อเขา ข้อที่4 มนุษย์สามารถทำตัวให้เลวลง หรือดีขึ้นกว่าเทวดาหรือพรหม คือในหลักยถากรรมนั้น ก็แล้วแต่มนุษย์จะทำเอาตามวิสัยแห่งเหตุปัจจัยตั้งแต่ปุถุชนจนถึงอรหันต์สุดแต่จะเข้าใจเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างนั้น ข้อที่5คุณธรรม ความสามารถความประพฤติ เป็นเครื่องวัดความดี ทราม ของมนุษย์ คือคุณธรรมนั้นคือกุศลกรรมที่เกิดจากภายในจิตใจและมีผลต่อจิตใจก่อน และมีผลต่อบุคลิกภาพอแล้วแสดงออกมาภายนองโดยวจีกรรม กายกรรม ที่เป็นความประพฤติ ความสามารถของคนดีชั่วอยู่ที่การกระทำซึ่งมีผลมาจากจิตใจ ข้อที่6 รู้จักใช้กรรมเก่าเป็นบทเรียน พิจารณาเอาตามเหตุผล มองเห็นพื้นฐานตนเอง เพื่อรู้จักที่จะแก้ไขวางแผนสร้างความเจริญได้อย่างถูกต้อง คือการให้ผลของกรรมนั้นมี 2 ลักษณะคือในส่วนที่เป็นกรรมนิยามล้วนคือเป็นไปตามกฎแห่งกรรม

และในส่วนที่เป็นนิยามทางสังคม หรือกฎสังคมก็มาจากกรรมนิยามนั่นแหละแต่บัญญัติขึ้นเพราะรู้ความเป็นกุศล อกุศลและไม่รู้ว่าสิ่งที่บัญญัตินั้น เป็นกุศลหรืออกุศล แต่บัญญัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ตามกาล บุคคล สถานที่ และสถานการณ์ ที่วิญญูชนเหล่านั้นรู้เห็นและบัญญัติขึ้น ข้อที่7 ใช้กรรมเป็นข้อเตือนใจในอนาคตคือกรรมนั้นชักนำความเป็นไปของชีวิต อย่างไรก็ดีเมื่อมองเข้าไปให้ถึงคำสอนของพุทธองค์ ผู้ประกอบกรรมดีย่อมไม่ติดอยู่เพียงขั้นมุ่งหวังผลแห่งโลกธรรมคือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ที่ตอบสนองแก่ตน เพราะกุศลกรรมที่แท้จริงเกิดจากกุศลมูลคืออโลภะ อโทสะ อโมหะ เขาจึงทำกรรมด้วยจาคะ สละอกุศลในใจ และเผื่อแผ่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ทำกรรมด้วยเมตตา กรุณา ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ สนับสนุนความอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีไมตรี ให้ธรรมแพร่หลาย ครองใจคน ครองสังคม และกรรมขั้นสูงสุดคือการสิ้นกรรม

จริยธรรมของกรรมทั้ง 7ข้อนี้ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเป็นกลางๆ จึงได้นำหมวดธรรมต่างๆมาใช้ในจริยธรรมข้อต่างๆ เพื่อให้เห็นแนวปฏิบัติได้ชัดเจนขึ้น 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรม หมวดธรรมเหล่านี้เป็นแค่การยกตัวอย่างให้เห็นเท่านั้นคงมิได้ตายตัวลงไปว่า จริยธรรมของกรรมเช่นข้อ6 จะต้องใช้หมวดธรรม สมบัติ4 วิบัติ4 อาจจะใช้ จักร4 แทนก็ได้เป็นต้น เพราะธรรมมีตั้ง 84,000 จะเลือกใช้ข้อใดก็ย่อมได้ และขึ้นอยู่กับ บุคคล กาล สถานที่ สถานการณ์ ที่วิญญูชนทั้งหลายเห็นสมควรที่จะนำมาใช้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติหรือเป็นคุณสมบัติหรือเป็นพฤติกรรมประจำตัวผู้บริหาร และแบบสอบถามตอนที่ 1 ที่จะให้ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายตอบนี้สรุปว่า จริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อนี้ที่วิญญูชนบัญญัติโดยรู้ว่าเป็นกุศลกรรม (ที่ประกอบได้กับโสภณเจตสิก 25 สรุปความคือมรรคมีองค์8) ที่ขยายความให้เห็นแนวปฏิบัติโดย ธรรม 14 หมวด 79 ข้อ นี้ผู้บริหารควรนำไปเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ หรือเป็นพฤติกรรมประจำตัวผู้บริหารในระดับใด

เมื่อผู้เชี่ยวชาญที่หลายมีความเห็นแล้วสมควร นำไปเป็นแนวประพฤติปฏิบัติหรือเป็นพฤติกรรมผู้บริหาร ผู้วิจัยก็จะนำไปสรุปและชี้ให้เห็นว่าจริยธรรมทั้ง 7 ข้อ 14 หมวด 79 ข้อธรรมนี้สรุปได้เป็นกุศลกรรม โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาความเป็นกุศลอกุศล 5 ข้อดังนี้

1.ว่าโดยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรม หรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

2.ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือดร้อนหรือไม่เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน2

3.ว่าโดยโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียดผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

4.ว่าโดยมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองติเตียนหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

5.ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูทั้งหลาย ตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถือกันไปโดยงมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี

เมื่อผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายเห็นพร้องกันตามเกณฑ์การพิจารณาความเป็นกุศลอกุศล ทั้ง 5ข้อนี้แล้ว ก็นำหลักกุศลกรรม ที่ประกอบได้กับโสภณเจตสิก25 และสรุปให้เห็นว่าเป็นมรรคมีองค์ 8 แล้วก็นำ หลักกุศลกรรมนี้ไปใส่ในกรรม 12 เพื่อให้เห็นกระบวนการของยถากรรม คือชี้ให้เห็นธรรมชาติของกรรม 12 ว่า ย่อมมีการเกิดขึ้น(ชนกกรรม) ตั้งอยู่ ดับไป เป็นไปตามเหตุปัจจัยคือเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว กรรมย่อมอุปภัมภ์ เบียดเบียน ตัดรอน หรือให้ผลตามลำดับ ของกรรมเช่นกรรมหนักย่อมให้ผลก่อน ต่อมาก็เป็นอาสันนกรรม เป็นอาจิณณกรรม กตัตตากรรมคือกรรมที่มิได้ตั้งใจตรง หรือเป็นไปตามเวลา คือให้ผลในชาตินี้ ชาติหน้า ชาติต่อๆไป ให้ผลไม่ได้หรือให้ผลแล้วก็เป็นอโหสิกรรม ดังนี้ เมื่อเรารู้ธรรมชาติของกรรมทั้ง 12 เหล่านี้แล้วก็ควรมุ่งทำกุศลกรรม เพื่อให้เกิดผลใน 4 ระดับต่อไปนี้

1.ระดับภายในจิตใจว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจมีการสั่งสมคุณสมบัติคือกุศลธรรมและอกุศลธรรมคุณภาพและสมรรถภาพของจิตมีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิดความโน้มเอียงความนิยมชมชอบและความสุขความทุกข์เป็นต้นอย่างไรบ้าง

2.ระดับบุคลิกภาพว่ากรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัยปรุงแต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออกท่าทีการวางตนปรับตนอาการตอบสนองความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่นๆ และต่อสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมทั่วๆ ไปอย่างไรบ้างการให้ผลระดับนี้ต่อเนื่องออกมาจากระดับที่ 1 นั้นเองและมีขอบเขตคาบเกี่ยวกัน แต่แยกพิจารณาเพื่อให้มองเห็นแง่มุมของการให้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น

3.ในระดับวิถีชีวิตของบุคคลว่ากรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคลทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนาประสพตอบสนองจากภายนอกพบความเสื่อม ความเจริญ ความล้มเหลว ความสำเร็จลาภ ยศ สุขสรรเสริญ และความสูญเสียต่างๆ ที่ตรงข้ามซึ่งรวมเรียกว่าโรคธรรมทั้งหลาย อย่างไรบ้าง ผลระดับนี้อาจแยกมองได้ 2 ด้านคือ

ผลสนองจากปัจจัยด้านอื่นๆ ของสภาพแวดล้อมที่นอกจากคน

ผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและสังคม

4.ระดับสังคมว่ากรรมที่บุคคลและคนทั้งหลายกระทำมีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไรบ้างเช่นทำให้เกิดความเสื่อมความเจริญความร่มเย็นเป็นสุขความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลายรวมทั้งผลจากการ ที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เองจะเห็นชัดเจนว่า ผลในระดับที่ 1 และ 2 คือผลภายในจิตใจ และบุคลิกภาพเป็นขอบเขตที่กรรมนิยามเป็นใหญ่ระดับที่ 3 เป็นขอบเขตที่กรรมนิยามกับนิยามทางสังคมเข้ามาสัมพันธ์กันและเป็นจุดที่มักเกิดความสับสนก่อให้เกิดปัญหาซึ่งควรพิจารณาในที่นี้ส่วนระดับที่ เป็นผลต่อเนื่องจากระดับ 3 เช่นภาวะโลกร้อนเป็นต้น

เมื่อเห็นผลอย่างนี้แล้ว ก็นำหลักจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อ 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรมไปอธิบายให้เห็นพฤติกรรมการบริหารตามทฤษฎีตะวันตก ใน4 ข้อคือ ภาวะผู้นำ การตัดสินใจ แรงจูงใจ การติดต่อสื่อสาร โดยอาจใช้แค่ข้อธรรมบางข้อ หรืออาจจะใช้ทั้งหมวดธรรม หรืออาจจะยกจริยธรรมของกรรมมาอธิบายด้วยเพื่อให้เห็นความสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วนำมาสรุปเป็นผลการวิจัย

สรุปความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน

1. พระวิสุทธิวงศาจารย์ เจ้าคณะภาค 7 รองสมเด็จ วัดปากน้ำ

เห็นด้วยกับสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมด เพราะธรรมของพระพุทธเจ้านี้ย่อมเป็นกุศล นำข้อไหนมาใช้ก็เกิดผลดีทั้งนั้น ทำเสร็จแล้วให้มารับที่พระเลขา

2.พระราชรัตนมุนี ปธ 9 เจ้าคณะจังหวัดนครปฐม

เห็นด้วยกับที่ผู้วิจัยได้เล่ามา ธรรมทั้งหลายโดยเฉพาะมรรคมีองค์ 8 เป็นทางที่นำไปสู่จุดหมายสูงสุดคือนิพพานอยู่แล้ว สมควรให้ผู้บริหารนำไปปฏิบัติ

3.พระธรรมสุวรรณโมลี เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

ศาสนาต่างๆนั้นต้องเน้นให้ปฏิบัติจนเป็นนิสัย คือทำให้เคยชิน เช่นศาสนาอิสลาม เขาฝึกคนของเขาให้ทำละมาดวันละ 5 ครั้ง ส่วนพุทธศาสนาให้นักเรียนสวดมนต์วันสุดสัปดาห์ ๆละครั้ง บางสัปดาห์มีกิจกรรมอื่นก็ไม่ได้สวด การอบรมบ่มนิสัย ให้มีจิตใจน้อมไปในธรรมทำกันน้อยมาก วัดทำบุญ พระฉันเสร็จให้พรก็เลิกกันไป โรงเรียนก็ไม่ใส่ใจที่พัฒนาพฤติกรรมเด็ก ครู ผู้บริหารก็ไม่เป็นตัวอย่างที่ดี ยิ่งตัวผู้บริหารด้วยแล้วส่วนมากไม่ใส่ใจ ที่จะรู้หลักธรรมเห็นเป็นเรื่องล้าสมัยน่ารำคาญ หลายโรงฯ ก็ทำพอได้ประกวดประชันกับเขา เสร็จก็เลิกกันไป ไม่มีการสืบต่อให้ยั่งยืน ผู้บริหารโรงเรียนนี้แหละสำคัญสมควรนำมาฝึกให้รู้ธรรม จะได้เป็นตัวอย่างนำพาครูนักเรียนให้ปฏิบัติธรรมกัน และถ้าผู้บริหารทำ ครูทำ เด็กก็ต้องทำด้วย แรกๆอาจเป็นการบังคับฝืนทำบ่อยๆก็เสพคุ้นจนเป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพ และการแสดงออกต่อสังคมก็จะเต็มไปด้วยความดีงาม ฉันเห็นด้วยกับที่แกเล่ามา ธรรมะของพระพุทธเจ้านี้ดีทั้งนั้น ธรรมดาคนเรานี้ของดีเราจะไว้ใกล้ตัวของชั่วเอาออกไปไว้ให้ไกล ข้าวปลาอาหารของอร่อยทั้งหลายเราเห็นว่าล้วนเป็นของดี กินเข้าไปไม่ทันข้ามคืน ขี้ออกมากลายเป็นเสียไปแล้ว สมัยก่อนต้องออกไปทุ่งไปท่าให้ไกลบ้านเพื่อปลดทุกข์ แต่เดี๋ยวนี้เราเอาทุ่งมาไว้ในห้องนอนเพื่อปลดทุกข์ ของอะไรจะดีไม่ดี ก็อยู่ที่เรานี่แหละจะประยุกต์ใช้มันอย่างไร จะให้ดีหรือชั่วอยู่ที่เรา

4.พระศรีสุทธิเมธี Ph.D, ปธ 9 เจ้าอาวาสวัดสุวรรณภูมิ รองเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี

“ฉันมันแก่แล้วหูตาไม่ค่อยดีอ่านหนังสือนานไม่ได้ สมัยฉันเรียนปริญญาเอกที่อินเดีย ก็ไม่ได้ใช้คนให้ความเห็นเยอะแยะขนาดนี้ งานจะทำไปพร้อมกับปรึกษาผู้ควบคุมไปด้วยเลย เสร็จแล้วคณะกรรมการก็รับรองเพราะทำมาด้วยกันมาตั้งแต่ต้นไม่ต้องใช้คนอื่นอีก เพราะคนที่ไม่ได้ทำวิจัยกับเราก็จะไม่ค่อยรู้เรื่องอะไรกับเรามากนัก เป็นผู้บริหารโรงเรียนด้วยใช่ไหม ฉันจะฝากสักเรื่อง คือโครงการเยาวชนคนดีศรีสุพรรณ เป็นโครงการที่ดี เป็นทั้งคุณธรรม จริยธรรม ที่ผู้บริหาร ครู นักเรียนต้องทำพร้อมกันไปทั้งโรงเรียนจึงจะได้ผล ข้อสำคัญคือทำแล้วต้องติดตามผลให้เกิด

ขึ้นกับครูและนักเรียนอย่างจริงจังไม่ใช่ทำให้เขาตรวจแล้วเลิกกัน" ผู้วิจัย "ถ้าอย่างนั้นผมจะอ่านกระทงคำถามให้ท่านฟังแล้วให้ท่านให้ความเห็นนะครับ"

5. พระสุธีธรรมานุวัตร (ดร.พระมหาเทียบ สิริญาโณ) Ph.D คณะบดีพุทธศาสตร์ มจรปธ.9

"ฉันไม่อยากขีดเลย เหมือนบังคับให้ฉันเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย เป็นวิธีการที่ไม่ดีเลย เอาละเห็นเป็นคนบ้านเดียวกันจะทำให้"

6.พระศรีธวัชเมธี (พระมหาชนะ ธมฺมธโช) . มจร ปธ.9 Director, international program

"ขอเวลาฉันหน่อยเพราะตอนนี้ติดงานวิจัยของ มจร.อยู่ เช็คเสร็จแล้วจะส่งทาง e-mail ให้"

7.ดร .พระมหาสมบูรณ์ วุฒิกโร. รองอธิการบดีบัณฑิตวิทยาลัย อาจารย์ มจร.วัดมหาธาตุ

"ฉันไม่ค่อยที่จะเห็นด้วย ที่จะใช้หลักธรรมทั้งหมดไปบริหารจัดการองค์กร เพราะมันมากไปและหมวดธรรมบางหมวดบางข้อนั้น เป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ ซึ่งไม่ทำกรรมแล้ว ผู้ที่ปล่อยวางเหล่านี้จะบริหารจัดการคนและองค์กรได้อย่างไร ยิ่งในสังคมที่มีแต่การแข่งขันชิงดีชิงเด่น คงจะเป็นการยากที่คนดีอย่างบริสุทธิ์ จะทานกระแสแห่งความโลภ โกรธ หลง ของคนในสังคมขณะนี้ได้ จะเป็นไปได้หรือ ที่คนสามัญเหมือนปุถุชนทั้งหลายจะมีคุณสมบัติหรือพฤติกรรมที่ดีมากๆอย่างที่คุณว่ามานี้ได้ แค่รักษาศีล 5 ก็ลำบากแล้ว แม้แต่นักการเมืองปัจจุบันที่เข้ามาบริหารบ้านเมือง ยังมุสาวาทตลอด การบริหารองค์กรนั้นองค์กรต้องอยู่รอดมีกำไร สงบสุข อกุศลต้องเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลบ้าง องค์กรจึงจะไปรอด แต่ถ้าทุกคนทุกฝ่ายทำอย่างที่คุณว่าได้ก็เป็นสิ่งที่ดี แต่จะเป็นไปได้หรือไม่ ฉันว่างานของคุณเป็นพฤติกรรมที่สูงส่งเกินไป เป็นอุดมคติที่อยากจะเข้าถึงได้ง่ายๆถ้าเข้าถึงไม้ได้งานของคุณก็จะไม่มีคุณค่าอะไร"

8.พระมหาสมศักดิ์ รตนปญฺโญ ปธ.9 อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพระงาม

"ฉันเห็นด้วยเพราะหลักธรรมของพระพุทธองค์ ล้วนเป็นสิ่งที่ดีเพราะผู้ที่นำไปประพฤติปฏิบัติ ก็จะเป็นคนดี และผู้อื่นก็จะได้รับผลดีนี้ไปด้วย"

9.พระศรีสิทธิมุนี (ดร.พระมหาพล อาภากโร) มจร Ph.D ปธ.9

"หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ทั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์ล้วนเป็นของดีงาม ใช้ต่างกรรมต่างวาระกัน ตามศีล สมาธิ ปัญญา จะใช้ตรงไหนก็อยู่ที่การพิจารณา เพราะธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นกุศลกรรมทั้งสิ้น"

10.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม,อภิธรรมบัณฑิต , บศ. ๙ (บาลีศึกษา ๙)ศศ.บ.(ภาษาอังกฤษ), ศศ.บ.(ภาษาไทย)พธ.ม.(พระพุทธศาสนา)พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)

"ก็ขออนุโมทนากับคุณด้วยที่มีจิตโน้มเอียงมาทางพระพุทธศาสนา อย่างน้อยก็เป็นการดีแก่พระพุทธศาสนาที่มีคนมาสนใจและทำการวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และจะได้เป็นทายาทสืบต่อพระศาสนาต่อไป ก็เห็นด้วยในหลักจริยธรรมหมวดธรรมและข้อธรรมทั้งหลายที่คุณทำมานี้

ในชนกกรรมนั้น ไม่ใช่ส่งให้เป็นครู ตำรวจ ทหารอย่างที่คุณว่า ในปฏิสนธิกาลนั้น ส่งให้เกิดมาเป็นคนแล้ว เป็นอันหมดหน้าที่ ส่วนจะเป็นอย่างไรนั้นในชาตินี้ก็เป็นไปในปวัติกาล ก็มีส่วนที่ติดมาเช่นการมองเห็น ได้กลิ่น รู้รส สัมผัส และธรรมารมณ์นั้นทำให้คนนั้นมีบุคลิกนิสัยต่างๆกันไป และถ้ามีสมบัติ 4 วิบัติ 4 บวกเข้าไปด้วยก็จะทำให้เกิดผลในชาตินี้เด่นชัดขึ้น เพราะในระบบธรรมชาติของกรรม 12 นั้นย่อมส่งผลทำให้เกิดมาในโลกมีอวัยวะใหญ่น้อยเกิดขึ้น แล้วก็มีกรรมอื่นมาอุปถัมภ์ทั้งดีชั่ว เบียดเบียน ตัดรอน และเป็นไปตามลำดับคือกรรมหนัก กรรมใกล้ตาย กรรมทำเสมอ กรรมเล็กน้อย ให้ผลเรียงตามลำดับไป และให้ผลตามเวลา คือให้ผลในชาตินี้ ชาติหน้า ชาติต่อๆไป อโหสิกรรม ถ้าให้ผลแล้วหรือไม่สามารถให้ผลได้ อันนี้คือธรรมชาติของมันซึ่งเราไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงได้ย่อมเป็นไปอย่างนี้แน่นอน และในบางเรื่องบางอย่างที่คุณถามมานี้อยากให้คุณไปที่ตึกอภิธรรมโชติกะ เพราะจะมีผู้เชี่ยวชาญเรื่องกรรมจะตอบคำถามคุณและคุณจะได้อะไรอีกมากมาย ที่จะเป็นประโยชน์ต่องานของคุณ”

11.รองศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร มจร.ราชบัณฑิต

“ผมเห็นว่าชื่องานของคุณไม่สื่อว่างานจะเป็นไปในทางใด เช่นคำว่ายถากรรม ถ้าเรามาดูที่ Pali-Eng .Dict, ควรใช้คำว่า ยถากมฺมํ = adverb = according of one’s actions. เจตนาใช้ intention และ volition = ความจงใจในอารมณ์ เจตสิก = mental factor = be resigned to one’s fate, be at the mercy of nature cave things to chance, trust to Puck คุณเป็นคนที่เขียนหนังสือผิดมาก และสำนวนภาษาอ่านอาจเข้าใจเป็นอย่างอื่นได้ การเว้นวรรคตอน คำเชื่อมต่างๆควรใช้ให้เหมาะสม ผมแก้ไขให้หมดแล้ว กับไปดูในแบบสอบถามที่คุณให้มา ผมเห็นด้วยอย่างยิ่งกับงานของคุณ เพราะถ้าเป็นการนำหลักการของพระพรหมคุณาภรณ์ มาใช้นั้น ก็เป็นที่ยอมรับได้ เพราะบัณฑิตทั้งหลายยกให้ท่านเป็นปราชญ์ของแผ่นดิน การที่ท่านได้เขียนอะไรไว้ต้องมีหลักการหลักฐานอ้างอิงหนาแน่น จนเป็นที่ยอมรับได้”

12.ศาสตราจารย์พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต

“ผมดูงานของคุณแล้วมีเขียนผิดหลายคำ แก้ไขให้แล้ว สำนวนการเขียนหนังสือเข้าใจอยาก บางคำเป็นสำนวนมาจากคำภาษาอังกฤษ ให้ระวังการใช้ภาษาเช่นพวก ก็ แต่ และ ด้วย คำเชื่อมทั้งหลายส่วนหนึ่งเราแปลมาจากภาษาต่างประเทศและเราก็นำมาใช้เลย หนักเข้าก็นึกว่าเป็นไปตามหลักภาษาไทย ผมเขียนคำเหล่านี้ไว้ในนิตรยสารของมหาวิลัยเกษตรศาสตร์ฉบับเดือนพฤศจิกายนนี้ไปหาอ่านได้ ก็เป็นสิ่งที่ดี ที่นักวิจัยในปัจจุบันได้สนใจมาใช้หลักธรรมทางศาสนามาเป็นทฤษฎีในการวิจัยบ้าง ส่วนมากก็หันไปใช้ทฤษฎีทางตะวันตกกันหมด ชูมัคเกอร์ ใช้สัมมาอาชีวะตัวเดียวมาเขียน จิ๋วแต่แจ๋ว จนเป็นหนังสือขายดีโด่งดังทั่วประเทศมีคนสรรเสริญ

มากมาย หลักธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ว่าหมวดใดข้อใดทั้ง 84,000 ล้วนเป็นของดีทั้งสิ้น ใครนำมาใช้ก็เกิดประโยชน์ทั้งหมด”

13. ดร.บรรเจิดพร สู่แสนสุข หัวหน้ากลุ่มวิจัยและส่งเสริมคุณธรรม และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา สพฐ

“ความยากของการให้ความเห็นอยู่ที่ต้องให้น้ำหนัก คิดยากว่าควรเป็นน้ำหนักเท่าไร ยิ่งพิจารณาค่าระหว่างข้อด้วยแล้ว ยิ่งคิดยากมากขึ้น หากมีคำถามเพียง Yes และ No ก็จะดี”

14.ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ ม.ศิลปากร

“ผมว่างานของคุณที่ว่ามาทั้งหมดจะเป็นงานในอุดมคติมากกว่า นำไปปฏิบัติจริงได้ยาก แต่ถ้าทำได้จะเป็นสิ่งที่ดี แต่ดูแล้วจะนำไปปฏิบัติได้อยากมากๆ สิ่งที่นำไปปฏิบัติไม่ได้ก็คงไม่เกิดประโยชน์อะไร ไม่รู้นะผมเห็นว่าจะหาผู้บริหารแบบนี้ยากในสังคมปัจจุบันแต่ถ้ามีจริงก็ไม่แน่ว่าจะนำพาองค์กรไปได้ตลอดรอดฝั่ง เพราะดีเกินไป”

15.รองศาสตราจารย์ ดร. สำเนียง เลื่อมใส ม.ศิลปากร

นั่งอยู่โต๊ะติดกันกับอาจารย์ สมบัติ มั่งมีสุขศิริ ยิ้มๆ แล้วก็ตอบแบบสอบถาม

16.ผู้ช่วยศาสตราจารย์.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ ,ม.จุฬา ภาคีสมาชิกฯ

“ผมเห็นด้วยอย่างยิ่งกับงานของคุณ ดูแล้วเหมือนจะนำไปปฏิบัติได้อยาก แต่ถ้าตั้งใจก็สามารถนำไปปฏิบัติได้ บ้านผมจัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม บางคนเข้ามาเหมือนจะทำไม่ได้แต่พอได้ลงมือทำก็ทำได้ดีมากๆด้วย ขอแนะนำเรื่องกรรม 12 ให้ใช้ ลำดับของกรรมคือครุกรรม อาสันนกรรม อาจิณกกรรม และกตัตตากรรมเป็นตัวเริ่ม แล้วชี้ไปที่กรรมตามเวลา แล้วก็ไปที่กรรมตามหน้าที่ถ้าอธิบายเชื่อมโยงกัน อย่างนี้จะมองเห็นได้ง่ายกว่า”

17.ผศ.ดร. สมิทธิพล เนตรนิมิต ป.ธ.๙, พ.ม.,พธ.บ.(ปรัชญา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา),

“เป็นแบบสอบถามที่ดี สมควรนำไปเป็นแนวปฏิบัติ แต่คำอธิบายของหมวดธรรมข้อธรรมแต่ละข้อไม่ชัดเจนนัก ผมเห็นว่าควรให้เหตุผลประกอบในแต่ละข้อว่า มีเหตุผลอย่างไรจึงนำข้อปฏิบัติเหล่านี้มาใช้”

18.อ.สันทัด จันทราทอง ปธ.9 , กองชำระพระไตรปิฎก. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

“เห็นด้วยกับสิ่งที่คุณทำ เพราะอย่างน้อยผู้บริหารก็ควรรู้ว่าตัวเองควรมีพฤติกรรมอย่างไรจึงจะถือได้ว่าเป็นผู้บริหารที่ดีตามวิธีการของพระพุทธศาสนา ถ้าเราเห็นว่าหลักธรรมต่างๆเหล่านี้สูงไป มากไป เป็นของสูงไม่ควรแตะต้อง หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาก็จะอยู่แต่ในคัมภีร์และก็คงไม่มีใครสนใจที่จะไปเปิดดูคนพุทธเราก็จะรู้แค่ว่าไปวัดทำบุญ(บริจาคเงิน)ได้บุญกลับบ้านไม่สนใจคำสอนของพุทธองค์ ที่เป็นแก่นแท้ทางพระพุทธศาสนาที่จะนำพาชีวิตให้พบความสุขอย่างแท้จริง ถ้าเรามากลัวว่าจะเข้าไม่ถึง ท้อถอยไม่เอาไม่ปฏิบัติ ยาก โบราณ ไม่ทันสมัย คนก็จะ

ไปสนใจทฤษฎีตะวันตกกันหมด คำสอนดีๆเหล่านี้ก็ไม่เกิดประโยชน์ ไม่มีความหมายใดๆเลย ขอให้กำลังใจคุณสร้างสรรค์งานดีๆเหล่านี้ เพื่อให้บุคคลได้เข้าใจได้นำไปปฏิบัติและพระพุทธศาสนาอยู่คู่โลกเราไปนานๆ”

19.ดร. ดุษฎี สีตลวรางค์ ผู้อำนวยการโรงเรียนกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

พฤติกรรมการบริหาร(พฤติกรรมตัวนี้เป็นสิ่งที่เกิดในวิธีคิดแบบอุตสาหกรรมที่มุ่งประสิทธิภาพ แต่พุทธศาสนาของเรามีพฤติกรรมเป็น กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม)พฤติกรรมการบริหารที่เหมาะสม ที่นำไปสู่ความมีประสิทธิภาพประสิทธิผลขององค์กรมีอยู่ 4 ประการ คือ 1.พฤติกรรมการบริหารด้านภาวะผู้นำ 2. พฤติกรรมการบริหารด้านการตัดสินใจ 3. พฤติกรรมการบริหารด้านแรงจูงใจ 4. พฤติกรรมการบริหารด้านการติดต่อสื่อสาร (จึงควรหาสะพานมาเทียบเคียงกับ 4พฤติกรรมที่คุณใช้ในแบบสอบถาม วิธีเชื่อมแบบที่วิจัยปริมาณใช้นั้นน่าจะไม่ดีนัก น่าจะอาศัยวิธีพรรณนาวิเคราะห์)เป็นแนวทางในการพิจารณาการบริหารตามยถากรรมตามจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อ(การเชื่อหลักกรรมนั้นเป็น สัมมาทิฏฐิ ระดับสมมติสัจจะมีน้ำหนักเดียว คือ มี/ไม่มี) ว่าใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารได้ในระดับใด(ไม่ใช่ มีมาก มีน้อย มีน้อยที่สุด)

พฤติกรรมการบริหาร

1. ภาวะผู้นำ Leadership หมายถึงกระบวนการ หรือกิจกรรมซึ่งประกอบด้วยผู้นำผู้ตามและกิจกรรม ผู้นำ Leader หมายถึงตำแหน่งภายในโครงสร้างของกลุ่ม

ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา คือ ทำ(ดี)ให้ดู อยู่(อยู่เย็นเป็นสุข)ให้เห็น พูดและทำในสิ่งที่เชื่อ เชื่อในสิ่งที่พูดและทำ มุ่งพัฒนาตนเองและผู้อื่น(คน สัตว์ สิ่งของ บรรยากาศ สิ่งแวดล้อม)ไปพร้อมกัน

การตัดสินใจ Decision Making

การตัดสินใจในพระพุทธศาสนา คือ สังกัปปะ ตามทิฏฐิทั้งสอง(สัมมา-มิจฉา)

แรงจูงใจ Motivation

ในพระพุทธศาสนามี 2 ตัว คือ ฉันทะ กับตัณหา มีกองหนุนด้านร้าย คือ นิวรณ์

การติดต่อสื่อสาร Communication

ในพระพุทธศาสนาคือ สัมมา-มิจฉาวาจา อาจหมายรวมถึง วจีสังขารซึ่งเป็นการติดต่อกับตัวเองด้วย

คุณค่าทางจริยธรรมของกรรมมีดังต่อไปนี้

1. มีความหนักแน่นในเหตุผล มองเห็นการกระทำและผลการกระทำ ตามเหตุปัจจัย ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ

2.ให้เห็นความสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ

จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม

ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการอ้อนวอนเซ่นสรวงต่อปัจจัยภายนอก

3. รับผิดชอบต่อตนเองโดยการเว้นชั่ว รับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการทำดีต่อเขา

4. บุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนให้ดีขึ้นไปได้โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนเลวลง หรือให้ดีขึ้นให้ประเสริฐกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆคน

5. คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความดี ชั่วของมนุษย์ โดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติชั้นวรรณะ

6. กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะปรับปรุงแก้ไข วางแผน สร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

7. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนทั่วไป ว่าทุกสิ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม

ถ้าพิจารณาจากชื่อเรื่อง ไม่น่าจะใช้ คุณค่าทางจริยธรรมของกรรม ในการตอบคำถามวิจัย น่าจะใช้ตัวความเชื่อเรื่องกรรมเลยตรงๆ ในมิติว่าเป็นทิฏฐิ จากนั้นก็ไปดูว่าในมรรคมีองค์ 8 นั้นมีพฤติกรรมอะไรบ้างในบริบทของการบริหาร(คือผู้ปฏิบัติเป็นบริบทของพฤติกรรม) แล้วจึงถามผู้เชี่ยวชาญว่า ความเชื่อหลักกรรมนี้ๆ(มีหลายความเชื่อในรายละเอียด)สอดคล้องกับพฤติกรรมนี้ๆ(ก็มีหลายพฤติกรรม)อย่างไร แค่ไหน

ถ้าออกมาแนวนี้จะตอบง่ายเพราะไม่ข้ามสกุลความเชื่อ แต่ถ้าถามอย่างที่กำลังถามนี้ อาจทำวิจัยชิ้นนี้เสร็จแต่จะเป็นไปไม่ได้เลยในความเป็นจริง(กรรมนิยามก็ไม่ได้ ธรรมนิยามก็ไม่ได้)

ส่วนหลักธรรมมากมาย เช่น นาถกรณธรรม ฯลฯ เป็นการกระจายที่ไกลออกไปมาก คุณควรได้ดูบริบทที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมชุดนี้ อาจจะห่างไปมากจากงานของคุณ

ฝากพิจารณาด้วยนะคะ และเอาใจช่วย งานของคุณค่ะได้สวยงามและได้รับการอ้างอิงต่อไปนะคะ

ดุษฎี

ภาคผนวก จ.

หนังสือจากบัณฑิตวิยาลัยถึงผู้เชี่ยวชาญ

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/3821 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปะราชภัฏ
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

3 พฤศจิกายน 2552

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

กราบนมัสการ พระวิสุทธิวงศาจารย์

ด้วยนายสุริยะ รูปหมอก นักศึกษาระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา ภาคบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารตามยถากรรม” มีความประสงค์จะเก็บข้อมูลด้านการบริหารจากท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์ตามที่เรียนมาข้างต้น เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

ศิริชัย ชินะตังกูร
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
นครปฐม โทร.0-3421-8788,0-3424-3435

ภาคผนวก ฉ.

แบบสอบถาม “การบริหารตามยถากรรม” 3 ตอน

การบริหารตามยถากรรม

Management by Volitional Action

<u>คำชี้แจง</u>

ในการตอบคำถามในงานวิจัยครั้งนี้ มีศัพท์ที่เป็นศัพท์เฉพาะ technical term จำนวนมาก อาจทำให้เกิดความสับสนในความหมายและอาจทำให้คำตอบคลาดเคลื่อนไปได้ ผู้วิจัยจึงขอชี้แจงความหมายของคำศัพท์เฉพาะ และวิธีการตอบคำถามดังต่อไปนี้

กรรม ให้ใช้กรรม 12 ในการศึกษาวิจัย ครั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นผลของกรรมดี กรรมชั่วหรืออกุศลกรรมและกุศลกรรม คือเจตสิกที่ประกอบในจิต อกุศล 12 โลกียกุศล 17 ได้แก่มหากุศล 8 รูปาวจรกุศล 5 อรูปาวจรกุศล 4 รวมเป็นจิตที่เป็นกรรม 29 ดวง ซึ่งเป็นส่วนของสัจธรรม เพื่อจะได้นำความรู้จากหลักสัจธรรมไปใช้ประโยชน์เป็นแนวประพฤติปฏิบัติหรือหลักจริยธรรม

กรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรม เป็นสภาวะที่เป็นกลางๆ เป็นกฎธรรมชาติ เป็นสัจจะ คือความจริงแท้ เป็นไปตามธรรมดา ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของคน

นิยามทางสังคมหรือกฎของสังคมเป็นของคน ซึ่งคนบัญญัติกันขึ้นเอง โดยที่ 1)รู้ว่าบัญญัตินั้นเป็นกุศล อกุศล 2)โดยไม่รู้ว่าอะไรเป็นกุศลอกุศลวิญญูชนบัญญัติเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขในการอยู่ร่วมกัน เป็นส่วนของจริยธรรมคือแนวประพฤติปฏิบัติ

ตามยถากรรม Volitional Action คือแล้วแต่มนุษย์จะทำเอาตามวิสัยแห่งเหตุปัจจัย และให้วางใจในกฎธรรมชาติว่า กฎธรรมชาติย่อมเป็นกลางๆ จะให้เป็นอย่างไรก็แล้วแต่จะทำเหตุปัจจัย ที่จะให้เป็นอย่างนั้นขึ้น การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ดีขึ้น จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ ไม่ว่าจะสร้างความเจริญทางวัตถุ หรือทางนามธรรม ตั้งแต่ทำคนโง่ให้ฉลาด จนถึงทำบุถุชนให้เป็น พระอรหันต์ แก้ไข กลับตัว ปรับปรุงตนเองทุกอย่าง สุดแต่จะเข้าใจเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างนั้น แล้วสร้างเหตุปัจจัยนั้นขึ้น

การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็น ผลสำเร็จ กล่าวคือ ผู้บริหารไม่ใช้เป็นผู้ปฏิบัติ แต่เป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว (Simon)

พฤติกรรมการบริหารไว้ว่า หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น หรือโดยบุคคลอื่น เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (Sergiovanni)

กล่าวโดยสรุปคือ พฤติกรรมการบริหาร หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อทำให้การปฏิบัติงานดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ

การบริหารตามยถากรรม Management by Volitional Action คือการที่ผู้บริหารเข้าใจเหตุปัจจัยในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ แล้วสร้างเหตุปัจจัยนั้นขึ้น (ผู้วิจัย)

จริยธรรมของกรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)ท่านได้ประมวลมาจากบาลีทั้งหลายแล้วสรุปเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติที่วางไว้เป็นแกนกลางในเรื่องกรรม 7 ข้อ โดยบัญญัตินี้รู้ความเป็นกุศล อกุศล ในการวิจัยครั้งนี้ใช้กรรม 12 เป็นกระบวนการปฏิบัติตามยถากรรม จึงยึดหลักกุศลกรรมเป็นแกนกลาง

ผู้วิจัยได้นำหลักจริยธรรมทั้ง7 ข้อเป็นตัวตั้งคือรู้เหตุปัจจัยที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จ และได้นำหมวดธรรม ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ ตามแนวทางธรรมนูญชีวิต มารับหลักจริยธรรมทั้ง 7ได้ 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรม ที่เรียกว่าการบริหารตามยถากรรม

คุณค่าทางจริยธรรมของกรรมในแง่ของสภาวะ หรือตัวกฎธรรมชาติ การวิจัยครั้งนี้ ใช้กรรม 12 แสดงให้เห็นเหตุและผลของการกระทำกรรม คือให้วางใจในกฎธรรมชาติว่า กฎธรรมชาติย่อมเป็นกลางๆ จะให้เป็นอย่างไรก็แล้วแต่จะทำเหตุปัจจัย ที่จะให้เป็นอย่างนั้นขึ้น

กรรม 12 มี 3 หมวดๆ ละ 4 ข้อต่อไปนี้

หมวดที่1 กรรมโดยหน้าที่

1. ชนกกรรม ทำกรรมใดย่อให้เกิดอย่างนั้น เช่นเป็นครู ตำรวจ พ่อค้า โจรผู้ร้าย คนดี คนเลว จน รวย โง่ ฉลาด พิการ สมบูรณ์ และความเป็นไปในขณะมีชีวิตอยู่ตามกรรมดีชั่วที่กระทำ

2. อุปัตภัมภกกรรม กรรมสนับสนุน คือหนุนชนกกรรม ฝ่ายดีหนุนให้ดียิ่งๆขึ้นไป ฝ่ายชั่ว หนุนให้ลำบากยากเข็ญมากขึ้น และอยู่ได้นาน

3. อุปปีฬกกรรม กรรมบีบคั้น เบียดเบียนชนกกรรมอื่นให้มีกำลังลดลง ฝ่ายดี ได้รับการพิจารณาให้ได้ 2 ขั้นมีเหตุขัดขวาง เลยได้ ขั้นครึ่ง ฝ่ายชั่ว กระทำผิดไม่ได้เลื่อนขั้น ผู้บังคับบัญชาเห็นกรรมดี มีเหตุอันควรลดหย่อนจึงได้เลื่อนขั้น

4. อุปฆาตกกรรม กรรมตัดรอน ฝ่ายชั่ว เช่นชนกกรรมให้เกิดเป็นผู้บริหาร กระทำการผิดพลาดถูกลดตำแหน่งเป็นสายผู้สอน ฝ่ายดี ไม่ได้เป็นครูแต่เป็นคนเก่งศิลปะสอนเด็กจนชนะเลิศระดับโลกหลายรางวัล จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นครูศิลปะ

หมวด 2 กรรมโดยลำดับ

1. ครุกรรม กรรมหนัก คือกรรมที่มีผลแรงทั้งดีและชั่ว ฝ่ายชั่ว เช่นลอบปรงพระชนเจ้าฟ้ามหากษัตริย์ ยุยงให้คนในประเทศแตกแยก ก่อปฏิวัติฆ่าฟันคนตายทั้งประเทศ ค้ายาเสพติดรายใหญ่ข้ามชาติ ได้รับผลชั่วก่อนกรรมอื่น ฝ่ายดี จนเป็นที่ยอมรับทั่วโลก ได้รับรางวัลโนเบลแข่งขันชนะเลิศระดับโลก อย่างนี้ก็ได้รับผลดีก่อน

2. อาจิณณกรรม กรรมทำบ่อยๆ จนเคยชิน ทั้งดีชั่ว จนรู้ทั่วไปว่าใครเป็นคนทำกรรมนั้น คนทั่วไปจำได้ระลึกถึงการกระทำนั้นตลอดและส่งผลดี ชั่วให้ปรากฏ

3. อาสันนกรรม กรรมใกล้ตาย คือเมื่อถึงเหตุการณ์สำคัญที่ต้องตัดสิน ความดีชั่วนั้นได้ปรากฏให้เห็นเสียก่อน เช่นลังเลว่าจะให้ 2 ขั้นดีไหม ความดีที่เคยทำปรากฏขึ้นเช่นมีการประกาศผล ว่าได้เป็นครูดีเด่นแห่งชาติปีนี้ ก็ได้ 2 ขั้นไปเลยเป็นต้น

4. กรรมเล็กน้อยๆ ไม่ได้ตั้งใจโดยตรง แต่เกิดผลดีชั่วขึ้น เช่น ครูสอนวิชาการงานฯ ผู้ปกครองมารอรับนักเรียนได้ฟังนำไปปฏิบัติจนสร้างเป็นอาชีพได้

หมวด 3 กรรมตามเวลาที่ให้ผล

1. กรรมให้ผลในชาตินี้ การกระทำนั้นมีเจตนาแรงกล้า ปัจจัยที่ทำนั้นได้มาบริสุทธิ์ ทำกับผู้มีอำนาจวาสนาสูง เช่นในรอบปีมีการพิจารณางบประมาณ ผู้มีอำนาจเห็นสมควร และมีสมบัติ 4 คือ คติสมบัติ กาลสมบัติ อุปธิสมบัติ ปโยคสมบัติ ประกอบด้วย ก็ได้งบประมาณนั้นเลย ถ้าไม่ได้เช่นมีวิบัติ 4เข้ามาเป็นปัจจัย ผลคือ อโหสิกรรมคือยกเลิกเป็นต้น

2. กรรมให้ผลในชาติหน้า มีผลการกระทำไว้เด่นชัดเหนือกว่าใคร เช่นปีหน้าจะมีโครงการอย่างนี้ คนผู้นี้ต้องได้ผลแน่นอน แต่ถ้าปีหน้าไม่ได้ก็อโหสิกรรมคือยกเลิกกันไปเป็นต้น

3. กรรมให้ผลในชาติต่อๆไป เช่นทำดีชั่วแล้ว ติดตาตรึงใจคนทั่วไปไม่อาจลืม กรรมนั้นติดตัวไปให้ปรากฏตลอด คอยส่งเสริม หรือบีบคั้นตลอดไป

4. อโหสิกรรม คือกรรมนั้นให้ผลแล้ว หรือกรรมนั้นไม่สามารถให้ผลได้อีก

กรรม 12 ทั้ง 3 หมวด 12 ข้อนั้นเป็นกระบวนการดำเนินไปตามธรรมดาของกรรมคือเริ่มตั้งแต่ กรรมแต่งให้เกิด จนถึง อโหสิกรรม ตามกุศล อกุศลที่ได้ทำไว้ เพื่อให้เกิดผลดี ผลสำเร็จในการบริหารจัดการ จึงนำหลักจริยธรรมของกรรม 7 ข้อ (มรรค 8 หรือ เจตสิกโสภณ) นำมาขยายโดยใช้หลักธรรมนูญชีวิตได้ 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรม มาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติของผู้บริหาร ซึ่งแทรกอยู่ในกรรม12 ในแต่ละข้อ หรือแต่ละหมวด หรือรวมทั้ง 12 ข้อ เนื่องจากถ้านำจริยธรรมของกรรมไปแทรกไว้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติในแต่ละข้อของกรรม12 ก็จะเกิดตัวแปรมากมาย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้การสรุปกรรมทั้ง12 แล้วถ้าผู้บริหารนำหลักจริยธรรมของกรรม 7 ข้อ 14 หมวดธรรม 79 ข้อกรรมแล้วจะเกิดผลดีหรือผลสำเร็จในการบริหารในระดับใด

เมื่อเห็นเหตุผลว่าทำกรรมทั้ง 12 แล้วโดยกุศล อกุศลแล้ว เกิดผลอย่างไรแล้วผู้บริหารควรมีพฤติกรรมต่อไปนี้

เป็นผู้มีเหตุผล

1. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผลรู้จักมองเห็นการกระทำและผลของการกระทำ ตามแนวแห่งเหตุผล ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ การวิจัยครั้งนี้ใช้ อุบาสกธรรม 5 สัปปุริสธรรม 7

ต้องลงมือทำ

2.ให้เห็นว่า ความสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ

- จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม

- ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการอ้อนวอนเซ่นสรวงต่อปัจจัยภายนอก

การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือ นาถกรณธรรม 10 อิทธิบาท 4

ทำอย่างไร

3. รับผิดชอบต่อตนเองโดยการเว้นชั่ว รับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการทำดีต่อเขา การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือ กุศลกรรมบถ 10 บุญกิริยาวัตถุ 10

ทุกคนมีสิทธิตามธรรมชาติที่เท่าเทียมกัน ในการทำดี ชั่ว

4. บุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนให้ดีขึ้นไปได้โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนเลวลง หรือให้ดีขึ้นให้ประเสริฐกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆคน การวิจัยครั้งนี้ใช้ 1หมวดธรรมคือ บุพนิมิตแห่งมรรค 7

เครื่องมือวัดความดี ชั่ว

5. คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความดี ชั่วของมนุษย์โดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติชั้นวรรณะ การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ4

ภูมิหลัง สภาพปัจจุบันปัญหา เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผน

6. กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะปรับปรุงแก้ไข วางแผน สร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง การวิจัยครั้งนี้ใช้ 3หมวดธรรมคือ สมบัติ 4 อธิปไตย 3 อปริหานิยธรรม7

ไม่ประมาท ใช้กฎแห่งกรรมเป็นข้อเตือนใจในอนาคต

7. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนทั่วไป ว่าทุกสิ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือ โลกธรรม 8 อภิมหาปัจจเวกขณ์ 4

รวม 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรม

ในการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการใช้ หลักจริยธรรมของกรรม ทั้ง 7 ข้อ และหมวดธรรมที่นำมารับเพื่อใช้ในการบริหารตามยถากรรม 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรม มีหลักเกณฑ์ในการพิจาณาดังต่อไปนี้

1. พิจารณาความเป็นกุศลอกุศล คือ กุศล และอกุศล เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจและมีผลต่อจิตใจก่อน แล้วจึงมีผลต่อบุคลิกภาพและแสดงผลนั้นออกมาภายนอก ในการวิจัยครั้งนี้ให้ใช้กุศลกรรมเป็นแกนกลาง ความหมายของกุศลให้เพ่งไปที่พื้นฐานคือเนื้อหาสาระและความเป็นไปภายในจิตใจเป็นหลัก

ความหมายเชิงอธิบายในทางธรรมของกุศล ที่ถือได้ว่าเป็นหลักมี 4 อย่างคือ

1.อาโรคยะ ความไม่มีโรค คือสภาพจิตที่ไม่มีโรค อย่างที่นิยมเรียกกันบัดนี้ว่า สุขภาพจิต หมายถึงสภาวะหรือองค์ประกอบที่เกื้อกูลแก่สุขภาพจิต ทำให้จิตไม่ป่วยไข้ ไม่ถูกบีบคั้น ไม่กระสับกระส่าย เป็นจิตแข็งปรงคล่องแคล่ว สบาย ใช้งานได้ดี เป็นต้น

2.อนวัชชะ ไม่มีโทษหรือไร้ตำหนิ แสดงถึงภาวะที่จิตสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง ไม่เสียหาย หรือไม่มีของเสีย ไม่มัวหมอง ไม่ขุ่นมัว สะอาด เกลี้ยงเกลา เอี่ยมอ่อง ผ่องแผ้ว เป็นต้น

3.โกศลสัมภูต เกิดจากปัญญาหรือเกิดจากความฉลาด หมายถึง ภาวะที่จิตประกอบอยู่ด้วยปัญญาหรือมีคุณสมบัติต่างๆ ซึ่งเกิดจากความรู้ความเข้าใจ สว่าง มองเห็นหรือรู้เท่าทันความเป็นจริงสอดคล้องกับหลักที่ว่า กุศลธรรมมีโยนิโสมนสิการ คือความรู้จักคิดแยบคายหรือรู้สึกทำใจอย่างฉลาดเป็นปทัฏฐาน

4.สุขวิบาก มีสุขเป็นวิบาก คือเป็นสถนภาพที่ทำให้มีความสุข เมื่อกุศลธรรมเกิดขึ้นในใจย่อมเกิดความสุขสบายคล่องใจในทันทีนั้นเอง ไม่ต้องรอว่าจะมีผลตอบแทนภายนอกหรือไม่ เหมือนกับว่า เมื่อร่างกายแข็งแรงไม่มีโรคเบียนเบียน (อโรค) ไม่มีสิ่งสกปรกเสียหาย มลทินหรือของที่เป็นพิษภัยมาพ้องพาน (อนวัชชะ) และรู้ตัวว่าอยู่ในที่มั่งคงปลอดภัยถูกต้องเหมาะสม โกศลโรคเบียนเบียน (อโรค) ไม่มีสิ่งสกปรกเสียหาย มลทินหรือของที่เป็นพิษภัยมาพ้องพาน (อนวัชชะ) และรู้ตัวว่าอยู่ในที่มั่งคงปลอดภัยถูกต้องเหมาะสม (โกศลสัมภูต) ถึงจะไม่ได้เสพเสวยสิ่งใดพิเศษออกไป ก็ย่อมมีความสุขสบาย ได้เสวยความสุขอยู่แล้วในตัว

2.ในการวินิจฉัยว่าอะไรเป็นความดี ความชั่ว ในทางปฏิบัติ เพื่อให้คนทั่วไปใช้ประโยชน์ได้ทุกระดับ พระพุทธเจ้าสอนให้ถือข้อพิจารณาเกี่ยวกับกุศล อกุศล เป็นแกนกลาง และอ้างอิงจากหิริ โอตัปปะ เป็นฐาน และนอกจากนั้นให้พิจารณาผลของการกระทำอันเกิดแก่ตนและผู้อื่น หรือแก่บุคคลและสังคม

ก.เกณฑ์หลัก

1.ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรืออกุศล โดย

-พิจารณาด้วยความเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศล คือโลภะ โทสะ โมหะ

-พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิตช่วยให้กุศลธรรม (สภาพที่เกื้อกูล) ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

ข.เกณฑ์ร่วม

2.ใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

3.พิจารณาความยอมรับของวิญญู หรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน

4.พิจารณาลักษณะ และผลของการกระทำ

ต่อตนเอง

ต่อผู้อื่น

ก) เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่

ข) เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และผู้อื่น

เกณฑ์การพิจารณาความดี ความชั่วในส่วนที่เป็นกรรมนิยามล้วน กับส่วนที่เป็นกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับนิยามทางสังคม ทั้งในทางสภาวะ และทางคุณค่า ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างหลักการบริหารตามยถากรรมขึ้นที่เป็นบัญญัติทางสังคมที่ใช้หลักกุศลกรรมเป็นแกนกลางจึงใช้เกณฑ์ต่อไปนี้เป็นหลักในการพิจารณาได้ดังนี้

1.ว่าโดยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรม หรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

2.ว่าโดยคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน

3.ว่าโดยโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียดผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

4.ว่าโดยมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองติเตียนหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

5.ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญู

ทั้งหลาย ตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถือกันไปโดยงมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี

3. เมื่อเราได้เกณฑ์การพิจารณา ความดีความชั่ว ในส่วนที่เป็นกรรมนิยาม กับส่วนที่กรรมนิยามที่สัมพันธ์นิยามทางสังคม คนส่วนมากจะเริ่มไม่แน่ใจกับคำว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” คือเราต้องเข้าใจว่า การทำดีนั้น ก็ได้ความดี ทำชั่วความชั่วก็เกิดขึ้น ไม่ใช่ว่าทำดีแล้วได้ของดี หรือได้อามิสที่ตนเองชอบใจ เมื่อเป็นปัญหาอย่างนี้ก็ควรศึกษากันให้ชัดเจน จุดสำคัญของปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกรรมนิยาม กับนิยามทางสังคม เพื่อให้เกิดความชัดเจน ในเบื้องต้นเราก็พิจารณาที่ผลของกรรม โดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับคือ

1. ระดับภายในจิตใจ ว่ากรรมทำให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติคือกุศลธรรมและอกุศลธรรม คุณภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิด ความโน้มเอียง ความนิยมชมชอบ และความสุขทุกข์เป็นต้น

2. ระดับบุคลิกภาพ ว่ากรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างเสริมนิสัย ปรุงแต่งลักษณะความประพฤติการแสดงออก ท่าที การวางตน ปรับตัว อาการตอบสนอง ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่นๆ และต่อสถานการณ์ หรือสภาพแวดล้อมทั่วๆไป อย่างไรบ้าง การให้ผลระดับนี้ต่อเนื่อง ออกมาจากระดับที่ 1 นั่นเอง และมีขอบเขตคาบเกี่ยวกัน แต่แยกพิจารณาเพื่อให้มองเห็นแง่มุมของการให้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น

3. ระดับวิถีชีวิตของบุคคล ว่ากรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของบุคคล ทำให้เขาได้รับประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ประสบผลตอบสนองจากภายนอก พบความเสื่อมความเจริญ ความล้มเหลวความสำเร็จ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ และความสูญเสียต่างๆ ที่ตรงข้าม ซึ่งรวมเรียกว่า โลกธรรมทั้งหลาย อย่างไรบ้าง ผลระดับนี้อาจแยกได้ 2 ด้าน คือ

- ผลสนองจากปัจจัยอื่นๆของสภาพแวดล้อมที่นอกเหนือจากคน
- ผลสนองจากปัจจัยด้านบุคคลอื่นและสังคม

4. ระดับสังคมว่ากรรมที่บุคคลทั้งหลายกระทำ มีผลต่อความเป็นไปของสังคมอย่างไรบ้าง เช่นทำให้เกิดความสุขความเจริญ ความร่มเย็นเป็นสุข ความทุกข์ยากเดือดร้อนร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลายรวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ แล้วย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง

ในการบัญญัติการบริหารตามยถากรรม โดยนำหลักจริยธรรมของกรรม 7 ข้อและผู้วิจัยได้นำหมวดธรรม ทั้ง 14 หมวดธรรม 79 ข้อธรรมมาสร้างเป็นกระทงคำถามและใช้หลักกุศลกรรม 5 ข้อต่อไปนี้ เป็นเกณฑ์หลักในการพิจารณากระทงคำถามแต่ละข้อ

1.ว่าโดยคุณต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรม ทั้งหลายเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเริมบุคลิกภาพที่ดีงาม

2.ว่าโดยคุณต่อบุคคล คือ เป็นไม่การเบียดเบียนตน ไม่ทำให้ตนเดือดร้อน เป็นไปเพื่ออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน

3.ว่าโดยเป็นคุณต่อสังคม คือ ไม่เป็นการเบียดเบียดผู้อื่น ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นไปเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม

4.ว่าโดยมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ไม่ติเตียนตนเองหรือไม่กล่าวโทษตนเอง

5.ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูทั้งหลาย ตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถือกันไปโดยงมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี

ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา หลักจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อ และหมวดธรรมที่นำมารับ 14หมวดธรรม 79 ข้อธรรม โดยใช้หลักกุศลกรรมทั้ง 5 ข้อ แล้วนำไปใช้ในการบริหารได้ในระดับใด

แบบสอบถาม

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง การบริหารตามยถากรรม

นายสุริยะ รูปหมอก ผู้วิจัย

แบบสอบถามเรื่องการบริหารตามยถากรรม (Management By Volitional Action)

ให้ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นกำหนดระดับความคิดเห็นแบบมาตรวัดจัดอันดับ จากมากที่ค่าสุด จนถึง น้อยที่สุดด้วยการแทนค่าตัวเลขจาก 5 4 3 2 และ 1 ตามลำดับดังนี้

5 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง มากที่สุด

4 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง มาก

3 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง ปานกลาง

2 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง น้อย

1 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง น้อยมาก

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
	1. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำและผลการกระทำ ตามแนวทางของเหตุปัจจัย ชาวพุทธต้องมีความเข้มแข็งตั้งมั่นอยู่ในหลักการ						
	คือต้องมี อุบาสกธรรม 5						
1.	1. มีศรัทธา เชื่อประกอบด้วยปัญญา ไม่งมงาย มั่นในพระรัตนตรัย ไม่หวั่นไหวไม่แกว่งไกว ถือธรรมเป็นใหญ่และสูงสุด						
2.	2. มีศีล นอกจากตั้งอยู่ในศีล 5 และสัมมาอาชีพแล้ว ควรถือศีลอุโบสถตามกาล เพื่อพัฒนาตนให้มีชีวิตและความสุข พึ่งพาวัตถุน้อยลง ลดการเบียดเบียน และเกื้อกูลแก่ผู้อื่นได้มากขึ้น						
3.	3. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม มุ่งหวังผลจากการกระทำด้วยเรี่ยวแรงเพียรพยายามตามเหตุผล ไม่ตื่นข่าวเล่าลือโชคลางเรื่องขลังมงคล ไม่หวังผลจากการขออำนาจดลบันดาล						
4.	4. ไม่แสวงหา พาหิรทักขิไณย์ ไม่ไขว้คว้าเขตบุญขุนคลังผู้วิเศษศักดิ์สิทธิ์นอกหลักพุทธศาสนา						
5.	5. ขวนขวายในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาใส่ใจริเริ่มและสนับสนุน กิจกรรมการกุศล ตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
	ธรรม 7 ข้อ ที่เรียกว่า สัปปุริสธรรม แปลว่า ธรรมของสัปปุริสชน คือคนดี หรือคนที่แท้จริง						
6.	1. ธัมมัญญุตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติกิจหน้าที่และการดำเนินกิจการต่างๆรู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล						
7.	2. อัตถัญญุตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมาย และความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำรู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ						
8.	3. อัตตัญญุตา รู้ตน คือรู้ตามจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และทำการต่างๆให้สอดคล้องถูกจุด ทีจะสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป						
9.	4. มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ คือรู้จักพอดี เช่นรู้จักประมาณในการบริโภคในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดี ในการพูดการปฏิบัติและทำการต่างๆ						
10	5. กาลัญญุตา รู้กาล คือรู้เวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่างๆ						
11	6. ปริสัญญุตา รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุมรู้จักชุมชนรู้จักการอันควรประพฤติปฏิบัติ ในถิ่นที่ชุมนุม และต่อชุมชนนั้นว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกิริยาอย่างนี้						
12	7. ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล คือรู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้นใครๆยิ่งหรือหย่อนอย่างไร						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
	2. ให้เห็นว่าผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ						
	คือต้องมี นารถธรรม 10 ประการ						
1.	1. ศีล ประพฤติดีมีวินัย คือดำเนินชีวิตโดยสุจริต ทั้งกาย วาจา มีวินัย และประกอบสัมมาอาชีพ						
2.	2. พาหุสัจจะ ได้ศึกษาสดับมาก คือ ศึกษาเล่าเรียนสดับตรับฟังมาก อันใดเป็นสายวิชาของตน หรือตนศึกษาศิลปวิทยาใด ก็ศึกษาให้ช่ำชอง มีความเข้าใจกว่างขวางลึกซึ่ง รู้ชัดเจนและใช้ได้จริง						
3.	3. กัลยาณมิตตา รู้จักคบคนดี คือกัลยาณมิตร รู้จักเลือกเสวนาเข้าหาที่ปรึกษาหรือผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี เลือกสัมพันธ์เกี่ยวข้องและถือเยี่ยงอย่างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ซึ่งจะทำให้ชีวิตเจริญงอกงาม						
4.	4. โสวจัสสตา เป็นคนที่พูดกันง่าย คือ ไม่ดื้อรั้นกระด้าง รู้จักรับฟังเหตุผลข้อเท็จจริง พร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตน						
5.	5. กิงกรณีเยสุ ทักขตา คือเอาใจใส่ธุระและกิจการของชนร่วมหมู่คณะ ญาติ เพื่อนพ้อง และของชุมชน รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองหาวิธีดำเนินการที่เหมาะสม ทำได้จัดได้ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี						
6.	6. ธรรมกามตา เป็นผู้ใคร่ธรรม คือรักธรรมชอบศึกษาค้นคว้าสอบถามความรู้หาความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟังสร้างความรู้สึกสนิทสนมสบายใจ ชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษาและร่วมสนทนา						
7.	7. วิริยารัมภะ มีความเพียรขยัน คือมีความขยันมั่นเพียรพยายามหลักละความชั่วประกอบความดีบากบั่นก้าวหน้า						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
8.	8. สันตุฏฐี มีสันโดษรู้จักพอดี คือยินดีพอใจในลาภ ผลงานและผลสำเร็จต่างๆ ที่ตนสร้างหรือแสวงหามาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยชอบ						
9.	9. สติ มีสติมั่นคง คือ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำ คำที่พูดกิจที่ทำแล้ว และที่จะต้องทำต่อไปได้ จะทำอะไรก็รอบครอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ผลีผลาม ไม่ปล่อยปละละเลยทิ้งโอกาส สำหรับความดีงาม						
10	10. ปัญญา มีปัญญาเหนืออารมณ์ คือ มีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ไม่ใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความจริง รู้จักพิจารณาวินิจฉัยด้วยใจอิสระทำการต่างๆ ด้วยความคิดและมีวิจารณญาณ						
	ข.หลักความสำเร็จปฏิบัติธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆที่เรียกว่าอิทธิบาท(ธรรมแห่งความสำเร็จ)มี4ข้อ						
11	1. ฉันทะ มีใจรัก คือพอใจที่จะทำสิ่งนั้นและทำด้วยความรัก ต้องการทำต่อให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจการ หรืองานที่ทำ เพียงเพราะอยากได้รางวัล หรือผลกำไร						
12	2. วิริยะ พากเพียรทำ คือขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั่นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ						
13	3. จิตตะ เอาจิตฝักใฝ่คือ คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองาน อย่างอุทิศตัวอุทิศใจ						
14	4. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล ตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ปัญหาไขปรับปรุง เพื่อจัดการและดำเนินการอย่างนั้นแล้วได้ผลดียิ่งขึ้นไป						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
	3. ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ที่จะงดเว้นความชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการกระทำดีต่อเขา						
	การงดเว้นความชั่วคือกุศลกรรมบถ 10 คือทางแห่งกุศล, ทางแห่งความดี, กรรมดี อันเป็นทางนำไปสู่ความสุข ความเจริญหรือสุคติ						
1	ก. กายกรรม 3 (การกระทำทางกาย) 1. ปาณาติบาต ละเว้นการฆ่าการเบียดเบียน มีเมตตา กรุณา หรือเกื้อกูลกัน						
2	2. อทินนาทาน ละเว้นอทินนาทาน เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติของผู้อื่น						
3	3. กาเมสุมิจฉาจาร ละเว้นการประพฤติในกาม ไม่ล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ						
4	ข. วจีกรรม4 (การกระทำทางวาจา) 4. มุสาวาทา ละเว้นการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จ เพราะเหตุตนเอง ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใดๆ						
5	5. ปิสุณาวาจา ละการพูดจาส่อเสียด ช่วยสมานคนที่แตกร้าวกัน ส่งเสริมคนให้สมัครสมานกัน ชอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี						
6	6. ผรุสวาจา ละคำหยาบ พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน						
7	7. สัมผัปปลาปัง ละการพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่ความจริงมีเหตุผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ						
8	ค. มโนกรรม 3 (การกระทำทางใจ) 8. อนภิชฌา ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น						
9	9. อพยาบาท ไม่มีจิตคิดร้าย คิดปรารถนาแต่ว่า ขอให้สัตว์ทั้งหลายไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์						
10	10. สัมมาทิฏฐิ มีความเห็นถูกต้อง เช่น ทานมีผล การบูชามีผล						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
	รับผิดชอบต่อผู้อื่นด้วยการทำดีต่อเขา คือการทำบุญ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ ทางแห่งการทำดีเรียกว่า บุญกิริยา วัตถุ 10						
11	1. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ และความรู้						
12	2. สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือ ประพฤติดี						
13	3. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจ						
14	4. อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม						
15	5. เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการขวนขวยรับใช้						
16	6. ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยความดีให้แก่คนอื่น						
17	7. ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการยินดีกับความดีของผู้อื่น						
18	8. ธัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้						
19	9. ทำบุญด้วยการส่งสอนธรรมให้ความรู้						
20	10. ทิฏฐุชุกรรม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
	4. ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิ์โดยธรรมชาติ ที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไขปรับปรุง สร้างเสริมตนเอง ให้ดีขึ้นโดยเท่าเทียมกัน และให้ประเสริฐ ได้มากกว่าเทดวาและพรหม						
	มนุษย์ที่ทำการฝึกฝนตนเองจนเป็นสัตว์ประเสริฐ พึงมีคุณสมบัติที่เป็นต้นทุน 7 ประการ						
1	1. กัลยาณมิตตา มีกัลยาณมิตร แสวงแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี คือ อยู่ร่วมหรือใกล้ชิดกัลยาณมิตร						
2	2. สีลสัมปทา ทำศีลให้ถึงพร้อม มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต						
3.	3. ฉันทาสัมปทา ทำฉันทะให้ถึงพร้อม มีใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ คือเป็นผู้มีพลังแห่งความใฝ่รู้ใฝ่ดี ใฝ่ทำ ใฝ่สัมฤทธิ์ ใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่ความเป็นเลิศ						
4.	4. อัตตาสัมปทา ทำตนให้ถึงพร้อม มุ่งมั่นฝึกฝนตนจนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะไปให้ถึงได้ คือระลึกอยู่เสมอว่าความจริงแท้แห่งธรรมชาติ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้จนประเสริฐเลิศสูงสุด						
5.	5. ทิฏฐิสัมปทา ทำทิฏฐิให้ถึงพร้อม ถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรๆตามเหตุผล คือ ตั้งอยู่ในหลักความคิดความเชื่อถือที่ดีงามตามหลักเหตุผลถือหลักเหตุปัจจัย เพื่อนำไปเจริญปัญญา						
6.	6. อัปปมาทาสัมปทา ทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท						
7.	7. โยนิโสมนสิการสัมปทา ทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม ฉลาดคิดแยบคาย ให้ได้ประโยชน์และความจริง คือรู้จักคิดพิจารณา มองเป็น คิดเป็น เห็นสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามระบบสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
	5.ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความประเสริฐ ทรามของมนุษย์						
	ก. พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมที่อยู่ภายในใจของผู้ประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ หรือผู้มีจิใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพรหม						
1.	1. เมตตา ความรัก ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตใจอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตย์ทั่วหน้า						
2.	2. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์						
3.	3. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่อย่างมีความสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงอยู่อย่างปกติสุข พลอยยินดีเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป						
4.	4. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราชู ไม่เอียงเอนด้วยรักชัง						
	ข. สังคหวัตถุ 4 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักสงเคราะห์						
5	1. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละแบ่งบัน ช่วยเหลือ กันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน						
6	2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาทราบซึ่งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีความรักใคร่นับถือตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
7.	3. อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม						
8.	4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมกันแก้ไข						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
	6. ในแง่กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียนและรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง						
	ก. สมบัติ4 ข้อดี หมายถึงความเพียบพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งช่วยเสริมส่งอำนวยโอกาสให้กรรมดีปรากฏผล ปิดกรรมชั่วไม่ให้แสดงผล						
1.	1. คติสมบัติ ถึงพร้อมด้วยคติ คือเกิดในภพภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญ เหมาะ หรือเกื้อกูล หรือดำเนินชีวิตในถิ่นฐานที่อำนวย						
2.	2. อุปธิสมบัติ สมบัติแห่งร่างกาย ถึงพร้อมด้วยกาย หรือรูปร่างให้ เช่นรูปร่างหน้าตาดี รูปสวย มีสง่าราศี ท่าทางดี น่ารัก น่านิยมเลื่อมใส สุขภาพดี แข็งแรง						
3.	3. กาลสมบัติ สมบัติแห่งกาล ถึงพร้อมด้วยกาล หรือกาลให้ คือเกิดในสมัยบ้านเมืองมีความใสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ทำอะไรถูกเวลา เหมาะสม						
4.	4. ปโยคสมบัติ สมบัติแห่งกาลประกอบ ถึงพร้อมด้วยการประกอบกิจ เช่นทำเรื่องที่ตรงกับสิ่งที่เขาความต้องการ ทำกิจการตรงกับความถนัดความสามารถของตนเอง ทำการตามขนาดถูกต้องครบถ้วนตามเกณฑ์ หรือเต็มอัตรา ไม่ใช่ทำครึ่งๆกลางๆ เหยาะแหยะไม่ถูกเรื่อง รู้จักจัดทำ รู้จักดำเนินการส่วนวิบัติ 4 หรือจุดอ่อนต่างๆ หรือสิ่งที่ไม่อำนวยแก่กรรมดีให้ปรากฏ ควรเว้นเสีย						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
	ข. รู้หลักอธิปไตย ผู้บริหารผู้ปกครองที่ดี โดยเฉพาะสังคมประชาธิปไตย คือรู้หลักความเป็นใหญ่เรียกว่าอธิปไตย						
5	ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาสิ่งที่ได้ศึกษาตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความคิดเห็นอย่างกว้างขวางแจ้งชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุดเต็มขีดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม เป็นประมาณอย่างสามัญ ได้แก่ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา						
	ค. มีส่วนในการบริหารจัดการ โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว ที่เรียกว่า อปริหานิยธรรม 7 ประการ						
6	1. หมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ พบปะปรึกษาหารือกิจการงาน(ที่พึงรับผิดชอบตามระดับของตน)โดยสม่ำเสมอ						
7	2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน						
8	3. ไม่ถือความอำเภอใจใคร่ต่อความสะดวก บัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ อันมิได้ตกลงวางไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติกันไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติที่วางไว้เป็นธรรมนูญ						
9	4. ท่านผู้ใดเป็นใหญ่มีประสบการณ์ยาวนาน ให้เกียรติเคารพนับถือท่านเหล่านั้น มองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งพึงรับฟัง						
10	5. ให้เกียรติและคุ้มครองกุลสตรี มิให้ถูกข่มเหงรังแก						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
11	6. เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ เร้าให้ทำดี และเป็นที่รวมใจของหมู่ชน ไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณี						
12	7. จัดให้ความอารักขา บำรุง คุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิตผู้ทรงศีลทรงธรรมอันบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก						

ข้อที่	ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
	7. ให้วางใจในกฎแห่งกรรม ก.รู้เท่าทันต่อสภาวะที่หมุนเวียน เปลี่ยนแปลงไปเสมอและตั้งสติให้ถูกต้องต่อสภาวะ ที่เรียกว่าโลกธรรม8						
1.	ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์						
	ข. คำนึงถึงสูตรแห่งชีวิต แม้ไม่ใช่เวลาที่มองเห็นเทวทูตก็ควรพิจารณาอยู่เสมอตามหลักที่เรียกว่า อภิมหปัจจเวกขณ์ (สิ่งที่ทุกคน ไม่ว่าชายหรือหญิง ชาวบ้าน ชาววัด ควรหัดพิจารณาเนืองๆ) ซึ่งมีอยู่ 5 ประการคือ						
2.	1. ชราธัมมตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้						
3.	2. พยาธิธัมมตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีความเจ็บป่วยไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บ ป่วย ไข้ ไปได้						
4.	3. มรณธัมมตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้						
5.	4. ปิยวินาภาวตา ควรพิจารณาเนืองๆว่า เราจักต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น						
6.	5. กัมมัสสกตา ควรพิจารณาอยู่เนืองๆว่า เรามีกรรมเป็นของตนเราทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักต้องเป็นทายาท						

ตอนที่ 2

แบบสอบถาม

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง การบริหารตามยถากรรม

นายสุริยะ รูปหมอก ผู้วิจัย

แบบสอบถามเพื่อพิจารณากระบวนการบริหารตามยถากรรม (Management By Volitional Action) ให้ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นโดยกำหนดระดับความคิดเห็นแบบมาตรวัดจัดอันดับ จากมากทีค่าสุด จนถึง น้อยที่สุดด้วยการแทนค่าตัวเลขจาก 5 4 3 2 และ 1 ตามลำดับดังนี้

5 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง มากที่สุด

4 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง มาก

3 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง ปานกลาง

2 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง น้อย

1 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง น้อยมาก

ข้อที่	ข้อพิจารณาความเป็นกุศลกรรม ในส่วนที่เป็นกรรมนิยามล้วนและกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับนิยามทางสังคม	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
1.	ว่าโดยคุณต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือเอื้อต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรมทั้งหลายอื่นเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเริมบุคลิกภาพที่ดีงาม						
2.	ว่าโดยคุณต่อบุคคล คือไม่ เป็นการเบียดเบียนตน ไม่ทำให้ตนเดือดร้อน เป็นไปเพื่ออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน						
3.	ว่าโดยประโยชน์ต่อสังคม คือไม่เป็นการเบียดเบียดผู้อื่น ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวม						

ข้อที่	ข้อคำถามเกี่ยวกับความเป็นกุศลจิต	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
4.	ว่าโดยมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองไม่ติเตียนหรือกล่าวโทษตนเองได้						
5.	ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูทั้งหลาย ตามกาลสมัย ที่จะมิให้ถือกันไปโดยงมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี						

<u>คำชี้แจง</u> **แบบสอบถามตอนที่ 3**

เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ จริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อที่เป็นกระบวนการบริหารตามยถากรรมในตอนที่ 1 ที่ท่านได้ให้ความเห็นไว้แล้วว่ามีความสอดคล้องพฤติกรรมการบริหาร 4 ข้อในระดับใด ตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

พฤติกรรมการบริหาร เป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการบริหารโรงเรียน เพราะเป็นกระบวนการที่มีระบบความสัมพันธ์ของกิจกรรมต่างๆ ในองค์กรซึ่งเปรียบเสมือน สมอง แขน ขา และพละกำลังของผู้บริหาร ที่ผู้บริหารทุกวงการจะต้องใช้เป็นวิถีทางไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน พฤติกรรมการบริหารที่เหมาะสม ที่นำไปสู่ความมีประสิทธิภาพประสิทธิผลขององค์กรมีอยู่ 4 ประการ คือ 1.พฤติกรรมการบริหารด้านภาวะผู้นำ 2. พฤติกรรมการบริหารด้านการตัดสิใจ 3. พฤติกรรมการบริหารด้านแรงจูงใจ 4. พฤติกรรมการบริหารด้านการติต่อสื่อสารในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิใจใช้พฤติกรรมการบริหาร 4 ด้านนี้ เป็นแนวทางในการพิจารณาการบริหารตามยถากรรมตามจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อ ว่าใช้เป็นพฤติกรรมการบริหารได้ในระดับใด

พฤติกรรมการบริหาร

1. ภาวะผู้นำ Leadership หมายถึงกระบวนการ หรือกิจกรรมซึ่งประกอบด้วยผู้นำผู้ตามและกิจกรรม ผู้นำ Leader หมายถึงตำแหน่งภายในโครงสร้างของกลุ่ม

เสนาะ ติเยาว์, 2537 . “ การสื่อสารองค์กร”

ภาวะผู้นำเป็นการใช้อำนาจหรืออิทธิพลเพื่อกำหนดพฤติกรรม และความรู้สึกผู้อื่นซึ่งมักมีผลต่ออารมณ์ เช่นความรู้สึกกระตือรือร้นอยากทำงาน

กิติ ตยัคคานนท์, 2532. “เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ”

ภาวะผู้นำเป็นศิลปะ หรือความสามารถที่จูงใจ โดยกระบวนการสื่อความหมาย ให้ร่วมใจกันดำเนินการจนสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย การดำเนินการนั้นจะดีหรือชั่วอยู่ที่ภาวะผู้นำ

Robbins S.P. 1994. “Essentials of Organizational Behavior”

ภาวะผู้นำคือความสามารถในการใช้อิทธิพลต่อกลุ่มเพื่อความสำเร็จตามเป้าหมายทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

Gibson,J.L.M.Ivancevich and J.H.Donnelly1982 .Organization:Behavior,Structure,process.

ภาวะผู้นำคือความสามารถในการใช้อิทธิพลกำหนดพฤติกรรมผู้อื่นโดยผ่านกระบวนการสื่อสาร

Trewatha R.L. and G.M. Newport (1982:384) “Management”

ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการสัมพันธ์ระหว่างบุคคลโดยผู้นำใช้อิทธิพล เพื่อนำพฤติกรรมองค์กร ไปในทิศทางเพื่อจะบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

การตัดสินใจ Decision Making

Hoy W.K.and C.G. Miskel(1991 “Education Administration:Theory Resarch and Pratice.

องค์กรที่เป็นทางการมักมีโครงสร้างการตัดสินใจขององค์กรตนเอง แต่หากไม่นำมาตัดสินใจสู่การปฏิบัติ การตัดสินใจก็เป็นแค่ความตั้งใจดี หากนำไปปฏิบัติจึงถือว่าเป็นการตัดสินใจ

โยธิน ศันสนยุทธ์ (2535:215) มนุษยสัมพันธ์: จิตวิทยาการทำงานในองค์กร

การตัดสินใจคือการตกลงใจว่าจะทำสิ่งใด หรือยอมรับทัศนคติ ตามปกติเราต้องตัดสินใจตลอดเวลา ไม่ว่าดีหรือชั่ว กระบวนการตัดสินใจ ความชัดเจนของการสื่อสาร มีผลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ถวิล เกื้อกูล (2530 :214-215) “การบริหารสมัยใหม่ ทฤษฎี งานวิจัย และการปฏิบัติ

การตัดสินใจเป็นกระวนการที่สำคัญยิ่งต่อการบริหารให้บรรลุผลสำเร็จ กระบวนการประกอบด้วย การยอมรับปัญหา ระบุรายละเอียดปัญหา วิเคราะห์ปัญหา สร้างเกณฑ์สำหรับแก้ปัญหา พัฒนาแผนดำเนินตามแผน

Stuart – Kotze R. and R. Roskin, 1983:79. Success Guide to Managerail Achievement.

การตัดสินใจ คือการเลือกวิธีการต่างๆ เพื่อทำการให้บรรลุถึงความสำเร็จบางอย่าง กาตัดสินใจที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ

สรุป การตัดสินใจ คือพฤติกรรมที่สำคัญของผู้บริหาร ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้วิธีปฏิบัติที่ดีที่สุด และเหมาะสมกับสถานการณ์ เพื่อบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์กร

Simon H.A. (1945) Administrative Behavior. ทฤษฎีการบริหาร คือการตัดสินใจ คือพฤติกรรมการบริหารที่ดี ย่อมส่งผลถึงประสิทธิภาพขององค์กร

แรงจูงใจ Motivation

ประสิทธิ์ เขียวศรี 2542 :29-45 การนำเสนอรูปแบบจำลองการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

แรงจูงใจเป็นพลังที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในพฤติกรรมการบริหาร เพราะเป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้บุคคลทำงานด้วยความเต็มใจในทิศทางที่ถูกต้อง และนำไปสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารที่ดีต้องมีรูปแบบแรงจูงใจที่เหมาะสมกับสถานการณ์

กิติ กิติ ตยัคคานนท์, 2532. “เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ”

แรงจูงใจเป็นพลังจิตที่อยู่ในตัวของแต่ละบุคคล ทำหน้าที่เร้าให้บุคคลกระทำสิ่งต่างๆ จนสำเร็จตามเป้าหมาย พลังจิตนี้เกิดจากการกระตุ้น หรือสิ่งเร้าต่างๆทั้งภายในและภายนอกร่ากาย

Robbins S.P. 1994. “Essentials of Organizational Behavior”

แรงจูงใจหมายถึงความปรารถนาที่จะทำบางสิ่งบางอย่างภายใต้เงื่อนไขของความสามารถ ความพอใจ ความต้องการของแต่ละบุคคล

Hoy W.K.and C.G. Miskel(1991 “Education Administration:Theory Resarch and Pratice.

แรงจูงใจหมายถึงสภาวะที่อินทรีย์ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมไปสู่ความสำเร็จ

Mc Cormick E.J. and D.R. Ilgen 1980:261-262Industrail Psychology.

แรงจูงใจหมายถึงสภาวะที่มีอิทธิพลต่อการปลุกใจ การกำหนดทิศทางการสนับสนุน การปฏิบัติอย่างตั้งใจ

สรุป แรงจูงใจเป็นพลังผลัก หรือกระตุ้นให้บุคคลทำกิจกรรมหรือพฤติกรรมไปในทางที่ทำให้บรรลุเป้าหมาย แรงจูงใจมี 3 ประการคือ

1. ทำให้เกิดพฤติกรรม เกิดพลังเร้าให้เกิดพฤติกรรม
2. เกิดความสนใจ กำหนดตนเองให้แสดงพฤติกรรมออกมา
3. นำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย

การติดต่อสื่อสาร Communication

พรรณราย ทรัพยะประภา(2529:141) “จิตวิยาอุตสาหกรรม”

การติดต่อสื่อสารหมายถึงกระบวนการนำข่าวสารข้อเท็จจริง ความคิด ทัศนคติ และความเข้าใจจากคนหนึ่งหรือหลายคนสู่คนหนึ่งหรือหลายคน กาติดต่อสื่อสารเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมโยงบุคคล 2 ฝ่ายและสะพานดังกล่าวช่วยให้ข้ามแม่น้ำแห่งความเข้าผิดที่ขวางกั้นบุคคลได้อย่างปลอดภัย

Hoy W.K.and C.G. Miskel(1991 “Education Administration:Theory Resarch and Pratice.

การติต่อสื่อสารหมายถึงการปฏิบัติของบุคคลอย่างน้อย 2 คนที่เกี่ยวข้องกัน คือผู้ส่งผู้รับ ผู้บริหาร ไม่ได้สื่อสารกับตัวเองตามลำพัง แต่สื่อสารกับประชาชน นักเรียน ผู้ปกครองครู และผู้บังคับบัญชา

คุณค่าทางจริยธรรมของกรรมมีดังต่อไปนี้

1. มีความหนักแน่นในเหตุผล มองเห็นการกระทำและผลการกระทำ ตามเหตุปัจจัย ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ

2.ให้เห็นความสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ

จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม

ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการอ้อนวอนเซ่นสรวงต่อปัจจัยภายนอก

3. รับผิดชอบต่อตนเองโดยการเว้นชั่ว รับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการทำดีต่อเขา

4. บุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนให้ดีขึ้นไปได้โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนเลวลง หรือให้ดีขึ้นให้ประเสริฐกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆคน

5. คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความดี ชั่วของมนุษย์โดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติชั้นวรรณะ

6. กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะปรับปรุงแก้ไข วางแผน สร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

7. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนทั่วไป ว่าทุกสิ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม

ให้ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่าจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อ ที่เป็นแนวประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับกรรม หรือพฤติกรรมนี้มีความสอดคล้องกับพฤติกรรมการบริหารทั้ง 4 ข้อในระดับใด

แบบสอบถาม

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง การบริหารตามยถากรรม

นายสุริยะ รูปหมอก ผู้วิจัย

แบบสอบถามเรื่องการบริหารตามยถากรรม (Management By Volitional Action) ให้ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นกำหนดระดับความคิดเห็นแบบมาตรวัดจัดอันดับ จากมากที่ค่าสุด จนถึงน้อยที่สุดด้วยการแทนค่าตัวเลขจาก 5 4 3 2 และ 1 ตามลำดับดังนี้

5 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง มากที่สุด

4 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง มาก

3 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง ปานกลาง

2 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง น้อย

1 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง น้อยมาก

ข้อที่	ข้อคำถามเกี่ยวกับจริยธรรมของกรรมสอดคล้องกับพฤติกรรมการบริหาร	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
1.	มีความหนักแน่นในเหตุผล มองเห็นการกระทำและผลการกระทำ ตามเหตุปัจจัย ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ						
	พฤติกรรมด้านภาวะผู้นำ						
	พฤติกรรมด้านการตัดสิใจ						
	พฤติกรรมด้านแรงจูงใจ						
	พฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสาร						
2.	2.ให้เห็นความสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการอ้อนวอนเซ่นสรวงต่อปัจจัยภายนอก						
	พฤติกรรมด้านภาวะผู้นำ						
	พฤติกรรมด้านการตัดสินใจ						
	พฤติกรรมด้านแรงจูงใจ						
	พฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสาร						

ข้อที่	ข้อคำถามเกี่ยวกับจริยธรรมของกรรมสอดคล้องกับพฤติกรรมการบริหาร	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
3.	รับผิดชอบต่อตนเองโดยการเว้นชั่ว รับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการทำดีต่อเขา						
	พฤติกรรมด้านภาวะผู้นำ						
	พฤติกรรมด้านการตัดสินใจ						
	พฤติกรรมด้านแรงจูงใจ						
	พฤติกรรมด้านการติต่อสื่อสาร						
4.	บุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนให้ดีขึ้นไปได้โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนเลวลง หรือให้ดีขึ้นให้ประเสริฐกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆคน						
	พฤติกรรมด้านภาวะผู้นำ						
	พฤติกรรมด้านการตัดสินใจ						
	พฤติกรรมด้านแรงจูงใจ						
	พฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสาร						
5.	คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความดี ชั่วของมนุษย์ โดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติชั้นวรรณะ						
	พฤติกรรมด้านภาวะผู้นำ						
	พฤติกรรมด้านการตัดสินใจ						
	พฤติกรรมด้านแรงจูงใจ						
	พฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสาร						

ข้อที่	ข้อคำถามเกี่ยวกับจริยธรรมของกรรมสอดคล้องกับพฤติกรรมการบริหาร	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
6.	กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะปรับปรุงแก้ไข วางแผนสร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง						
	พฤติกรรมด้านภาวะผู้นำ						
	พฤติกรรมด้านการตัดสินใจ						
	พฤติกรรมด้านแรงจูงใจ						
	พฤติกรรมด้านการติต่อสื่อสาร						
7	ให้ความหวังในอนาคตสำหรับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนทั่วไป ว่าทุกสิ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม						
	พฤติกรรมด้านภาวะผู้นำ						
	พฤติกรรมด้านการตัดสินใจ						
	พฤติกรรมด้านแรงจูงใจ						
	พฤติกรรมด้านการติดต่อสื่อสาร						

ภาคผนวก ช.

แบบสอบถามส่งผู้เชี่ยวชาญรอบที่ 2

แบบสอบถามรอบที่ 2
ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง การบริหารตามยถากรรม
นายสุริยะ รูปหมอก ผู้วิจัย

.....

แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นแบบสอบถามรอบที่ 2 ของดุษฎีนิพนธ์เรื่อง การบริหารตามยถากรรม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้กรุณาตอบแบบสอบถามรอบแรกให้แก่ผู้วิจัยแล้ว แบบสอบถามรอบรอบที่ 2 นี้ มีจุดประสงค์สำคัญ 3 ประการคือ

1. เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน ได้ทราบความเห็นรวมของผู้เชี่ยวชาญทั้งกลุ่ม

2. เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน ได้มีโอกาสตรวจสอบคำตอบตนเองในรอบที่ 1 และหากประสงค์จะเปลี่ยนแปลงคำตอบเสียใหม่ให้สอดคล้องกับคำตอบของผู้เชี่ยวชาญทั้งกลุ่ม ก็กระทำได้โดยการตอบแบบสอบถามในแบบสอบถามรอบที่ 2 นี้

3. เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญที่ยังคงยืนยันในการตอบคำถามเดิมของตน ได้แสดงเหตุผลที่ยืนยันคำตอบเหล่านั้น

ในแต่ละข้อของแบบสอบถามรอบที่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้แสดงค่าสถิติที่ได้จากการคำนวณคำตอบของผู้เชี่ยวชาญทั้งกลุ่มในรอบที่ 1 ไว้โดยแสดงค่าสถิติเหล่านี้ด้วยสัญลักษณ์ต่อไปนี้คือ

สัญลักษณ์ดอกจัน (*) แทนค่ามัธยฐาน (Median) ซึ่งเป็นค่าเฉลี่ยกลางของความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งกลุ่ม

สัญลักษณ์ ------ แทนค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) ซึ่งหมายถึงช่วงความสอดคล้องของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

สัญลักษณ์ดอกจันสีแดง (*) แทนคำตอบของท่านที่ตอบในรอบที่ 1

ผู้วิจัยขอความกรุณาท่านผู้เชี่ยวชาญได้ทบทวนคำตอบของท่านในรอบที่ 1 ตามจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อ อีกครั้งหนึ่ง โดยตรวจจากเครื่องหมายดอกจันแดง ในแบบสอบถามรอบที่ 2 นี้ หากท่านประสงค์จะเปลี่ยนแปลงคำตอบในข้อใด ก็ขอให้ท่านทำเครื่องหมาย (/) ในช่องความเห็นตามค่าความหมายที่ท่านต้องการ

หากท่านไม่ประสงค์จะเปลี่ยนแปลงคำตอบเพราะเหตุใดเหตุหนึ่งต่อไปนี้คือ

1. คำตอบของท่านสอดคล้องกับความเห็นของกลุ่มอยู่แล้ว (คืออยู่ในเขตของพิสัยระหว่างควอไทล์) ท่านไม่ต้องทำเครื่องหมายใดๆ ทั้งสิ้น

2. คำตอบของท่านไม่สอดคล้องกับความคิดเห็นของกลุ่ม (คือไม่อยู่ในเขตของพิสัยระหว่างควอไทล์) แต่ท่านยังยืนยันคำตอบเดิม ท่านก็ไม่ต้องทำเครื่องหมายใดๆ ทั้งสิ้น แต่ท่านกรุณาเขียนเหตุผลท้ายข้อนั้นๆ ด้วยว่าเพราะเหตุใด จักเป็นพระคุณยิ่ง

แบบสอบถาม

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง การบริหารตามยถากรรม

นายสุริยะ รูปหมอก ผู้วิจัย

แบบสอบถามเรื่องการบริหารตามยถากรรม (Management By Volitional Action) ให้ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นกำหนดระดับความคิดเห็นแบบมาตรวัดจัดอันดับ จากมากที่ค่าสุด จนถึงน้อยที่สุดด้วยการแทนค่าตัวเลขจาก 5 4 3 2 และ 1 ตามลำดับดังนี้

5 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง มากที่สุด

4 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง มาก

3 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง ปานกลาง

2 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง น้อย

1 หมายถึงโอกาสที่จะเกิดขึ้น/เป็นจริง น้อยมาก

ข้อที่	ข้อคำถามเกี่ยวกับจริยธรรมของกรรมสอดคล้องกับพฤติกรรมการบริหาร	ค่าน้ำหนัก					เหตุผล
		5	4	3	2	1	
1.	มีความหนักแน่นในเหตุผล มองเห็นการกระทำและผลการกระทำ ตามเหตุปัจจัย ไม่เชื่องมงาย ตื่นข่าวลือ การวิจัยครั้งนี้ใช้ อุบาสกธรรม 5 สัปปุริสธรรม 7	* .					
2.	2.ให้เห็นความสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนาจะเข้าถึง จะสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ - จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม - ไม่รอคอยโชคชะตา หรือหวังผลด้วยการอ้อนวอนเซ่นสรวงต่อปัจจัยภายนอกการวิจัยครั้งนี้ใช้ 2 หมวดธรรมคือ นารถธรรม 10 อิทธิบาท 4	* .					
3.	3. รับผิดชอบต่อตนเองโดยการเว้นชั่ว รับผิดชอบต่อผู้อื่นโดยการทำดีต่อเขา การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรม คือ กุศลกรรมบถ 10 บุญกิริยาวัตถุ 10	* .					
4.	4. บุคคลมีสิทธิโดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆเพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนให้ดีขึ้นไปได้โดยเท่าเทียมกัน สามารถทำตนเลวลง หรือให้ดีขึ้นให้ประเสริฐกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆคน การวิจัยครั้งนี้ใช้ 1หมวดธรรมคือ บุพนิมิตแห่งมรรค 7	* .					

5.	5. คุณธรรม ความสามารถ ความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความดี ชั่วของมนุษย์ โดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติ ชั้นวรรณะ การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ4	* .					
6.	6. กรรมเก่าให้ถือเป็นบทเรียน และรู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานของตนเองในปัจจุบัน เพื่อรู้ที่จะปรับปรุงแก้ไข วางแผน สร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง การวิจัยครั้งนี้ใช้ 3หมวดธรรมคือ สมบัติ 4 อธิปไตย 3 อปริหานิยธรรม7	*					
7.	7. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนทั่วไป ว่าทุกสิ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม การวิจัยครั้งนี้ใช้ 2หมวดธรรมคือ โลกธรรม 8 อภิมหาปัจจเวกขณ์ 4	*					

ภาคผนวก ซ.
ความเห็นผู้เชี่ยวชาญในรอบที่ 2

ความเห็นผู้เชี่ยวชาญในรอบที่ 2

การตอบคำถามของผู้เชี่ยวชาญในรอบแรกส่วนมากให้มีความเห็นสอดคล้องกัน คือมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR) อยู่ที่ 0 ในจริยธรรมของกรรมข้อที่ 1-5 ส่วนข้อที่ 6และ7 นั้นค่า พิสัยระหว่างควอไทล์(IQR) อยู่ที่ 1 คือห่างกันน้อยมาก และมัธยฐานอยู่ที่ 5 ทุกข้อ คือผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วย มากที่สุดกับการใช้จริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อไปเป็นแนวประพฤติปฏิบัติของผู้บริหาร ดังนั้นผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ จึงยืนยันคำตอบเดิม คือเห็นด้วยมากที่สุด ระดับ 5 และมีผู้เชี่ยวชาญบางท่านที่ปรับจากระดับ 4 มาเป็นระดับ 5 จึงทำให้ในรอบที่ 2 นี้ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ของจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อมีค่า เป็น 0 ทุกข้อ คือทุกคนมีความเห็นสอดคล้องกันทุกคน และค่ามัธยฐานอยู่ที่ 5 ทุกข้อคือผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยมากที่สุดกับการนำจริยธรรมของกรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติของผู้บริหารเช่นเดิม เหตุที่ผู้เชี่ยวชาญ บางท่านได้เปลี่ยนจากค่าระดับมากคือ 4 มาเป็นระดับ 5 คือมากที่สุดเพราะ หลักธรรมในพุทธศาสนานั้น ไม่ว่าจะใช้ชื่อใดก็ย่อมมาจากหลักสัจธรรมเดียวกันทั้งสิ้น หลักสัจธรรมเหล่านี้ได้แก่ หลักปฏิจจสมุปบาท วัฏฏะ 3 ไตรลักษณ์ อริยสัจจ์ เช่นมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น ธรรมเหล่านี้เป็นการบัญญัติที่เป็นไปตามหลักกุศลกรรม คือมีความสุขกายสบายใจไม่เบียดเบียน ไม่เดือดร้อน และเป็นไปในที่สุดในจุดหมายเดียวกันคือพระนิพพาน และจริยธรรมของกรรมทั้ง 7 ข้อนี้บัญญัติขึ้นมาเป็นไปตามหลักกุศลกรรม ทั้ง 5 ข้อ คือมีคุณต่อจิตใจ และบุคลิกภาพ ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ทำและตามมโนธรรมไม่สามารถติเตียนตนเองได้และเป็นไปตามมาตรฐานของสังคมซึ่งวิญญูชนใคร่ครวญแล้ว ซึ่งหลักกุศลกรรมเหล่านี้ย่อมเป็นจิตที่ประกอบไปด้วยโสภณเจตสิก 25 ดวง ซึ่งเป็นเจตสิกฝ่ายกุศล ในโสภณเจตสิกเหล่านี้ก็คือ มรรคมีองค์ 8 หรือทางสายกลาง ทางสายเอก ที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ก็คือมีความสุข นั่นเอง ดังนั้นคำถามในจริยธรรมของกรรมทั้ง 7ข้อและมีการยกตัวอย่างด้วยหมวดธรรมข้อธรรมต่างๆ เพื่อให้เห็นแนวปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่อง**กรรม**ได้ชัดเจนขึ้น ก็เปรียบได้กับผู้วิจัยกำลังถามว่าผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายว่า มรรคมีองค์ 8 นั้น ผู้บริหารควรนำไปเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ หรือเป็นพฤติกรรมประจำตัวของผู้บริหารหรือไม่ในระดับใด ตามเหตุผลดังกล่าวที่วิจัยอธิบายเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญท่านจึงได้ปรับค่าระดับความเห็นมาเป็นระดับ 5 คือมากที่สุดทุกคน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล	นายสุริยะ รูปหมอก
ที่อยู่	4 หมู่ 4 ตำบลสระยายโสม อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี 72220
ที่ทำงาน	โรงเรียนวัดสระยายโสม อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี 72220
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2515	จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 โรงเรียนวัดสระยายโสม อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. 2518	จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนอู่ทอง อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. 2520	ประกาศนียบัตรการศึกษา วิทยาลัยครูนครปฐม จังหวัดนครปฐม
พ.ศ. 2526	คุรุศาสตรบัณฑิต วิชาเอกพลศึกษา วิทยาลัยครูกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
พ.ศ. 2540	ศึกษาศาสตร์บัณฑิต วิชาเอกบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
พ.ศ. 2541	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร จังหวัดนครปฐม
พ.ศ. 2553	กำลังศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร จังหวัดนครปฐม

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2520	ครู1 ระดับ1 โรงเรียนวัดศรีสร้อยเพชร อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. 2524	อาจารย์1ระดับ4โรงเรียนวัดดอนหอคอย อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. 2538	อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านละหว้าวังควาย อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. 2539	อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดดาว อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. 2540	อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดคลองตัน อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. 2546	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคลองตัน อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. 2551	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระยายโสม อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี